C:\Users\Plazma\Desktop\Knhy pdf\D\Dumas Alexander_Dumas Alexander - Hraběnka de Charny 2.pdb

PDB Name: zdroj
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXt
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 16.8.1973
Modification Date: 16.8.1973
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

Alexander Dumas
Hrabenka de Charny 2
1. Velká zrada pana de Mirabeau
Čtenář si jistě vzpomene, co řekl Mirabeau královně v okamžiku, kdy ho v Saint-Cloud milostivě propouštěla a podávala mu ruku k políbení.
"Tímto polibkem, madam, je monarchie zachráněna."
Teď šlo o to, aby slib, který dal Prométheus Junoně, taktak už svrhované z trůnu, byl splněn.
Mirabeau se pustil do boje v důvěře ve svou sílu, nedbal na to, že po tolika nerozvážných činech a třech zmařených spiknutích se pouští v zápas, jenž může skončit jen pohromou.
Snad by byl Mirabeau - a bylo by to bývalo rozumnější - bojoval nějaký čas pod maskou. Ale třetí den poté, co se mu dostalo slyšení u královny, spatřil, když šel ráno do Národního shromáždění, jak se všude po ulicích kupí hloučky a lidé na sebe pokřikují.
Přistoupil k jednomu z těch hloučků, aby se dozvěděl, co se děje.
Lidé si trhali z rukou malé brožurky.
Každou chvíli vykřikoval zvučný hlas:
"Velká zrada pana de Mirabeau, velká zrada pana de Mirabeau!"
"Ale hleďme," pousmál se a vytáhl z kapsy peníz, "tohle je zřejmě něco o mně. Příteli," obrátil se k roznašečovi, jenž brožuru nabízel (měl jich několik tisíc ve dvou koších, jež oslík poklidně nesl tam, kde se roznašečovi zlíbilo rozbít krámek) - "kolik dostaneš za velkou zradu pana de Mirabeau?"
Roznašeč se podíval zpříma na Mirabeaua.
"Pane hrabě," řekl, "dávám ji zadarmo."
A potichu dodal:
"A brožura vyšla v nákladu sto tisíc exemplářů."
Mirabeau odcházel zamyšlen.
Brožura, kterou dávají zadarmo!
A roznašeč ho zná!
Ale proč by si z toho dělal hlavu.
Beztoho to je jedna z těch hloupých a nenávistných brožur, jakých v té době vycházely tisíce.
Přemíra hlouposti a nenávisti je odsuzuje již předem, aby zapadly a nezpůsobily žádnou škodu.
Jen tak mimoděk přelétl Mirabeau první stránku a zbledl.
Byl tam výpočet Mirabeauových dluhů, a ten výpočet byl kupodivu naprosto přesný.
Dvě stě osm tisíc franků!
Pod výpočtem bylo u každé položky zaznamenáno datum, kdy tu kterou částku královnin almužník pan de Fontanges zaplatil Mirabeauovým věřitelům.
Pak přišla částka, kterou hraběti vyplácel dvůr měsíčně:
Šest tisíc franků.
A konečně byla podrobně vylíčena jeho schůzka s královnou.
Bylo to nepochopitelné. Neznámý pamfletář se nezmýlil ani o frank a rozhovor popsal tak přesně, že se takřka nezmýlil ani v jednom slově.
Jaký strašný, záhadný nepřítel, jenž se zřejmě dostane ke každému tajemství, ho takhle pronásleduje, či spíše, kdo v něm tak pronásleduje monarchii!
Hraběti se zdálo, že tvář roznašeče, který ho zřejmě znal, když ho oslovil "pane hrabě", je mu také odněkud povědomá.
Vrátil se.
Osel tu pořád ještě byl, s koši ze tří čtvrtin prázdnými. První roznašeč však zmizel a na jeho místě stál jiný.
Toho už Mirabeau vůbec neznal.
Brožury však ten novy muž rozdával se stejným nadšením jako jeho předchůdce.
Doktor Gilbert, jenž takřka denně sledoval debaty v Národním shromáždění, zvláště když se projednával něco důležitého, šel náhodou po náměstí, právě když roznašeč rozdával své brožury.
Byl hluboce zamyšlen a snad by si byl všeho toho rámusu ani nevšiml. Ale Mirabeau, jakmile ho zahlédl, šel jako

obvykle rázně k němu, vzal ho pod paží a vedl ho k roznašeči brožur.

Roznašeč natáhl i k Gilbertovi ruku:

"Občane, vezměte si! Velká zrada pana de Mirabeau!"

Ale při pohledu na Gilberta mu uvázl jazyk v hrdle a ruka mu spadla jako uťatá.

Gilbert se na něho překvapeně podíval, zahodil znechuceně brožuru a poznamenal, obraceje se k roznašeči zády:

"Pěkné řemeslo to provozujete, pane Beausire!"

Vzal Mirabeaua pod paží a zamířil s ním k Národnímu shromáždění, jež se zatím přestěhovalo z arcibiskupství do Jízdárny.

"Vy toho muže znáte?" zeptal se Mirabeau Gilberta.

"Znám ho jen tak, jak člověk zná takovéhle existence. Je to bývalý poddůstojník, hráč a šejdíř. A teď, když už zřejmě neví kudy kam, špiní poctivé lidi."

"Ach," zamumlal Mirabeau a položil si ruku tam, kde měl kdysi srdce a teď už jen náprsní tašku s penězi z královského paláce, "kdyby jen špinil... "

A velký řečník pokračoval zasmušile ve své cestě.

"To byste byl tak málo filosofem," podivil se Gilbert, "že byste se nechal zastrašit takovým útokem?"

"Já?" vykřikl Mirabeau. "Vidím, doktore, že mě neznáte!... Říkají, že jsem se prodal, a kdyby byli poctiví, měli by po pravdě říci, že jsem placen. Nuže, zítra si koupím palác. Zítra si opatřím vůz, koně a služebnictvo. Zítra si vezmu kuchaře a začnu přijímat hosty jako skutečný domácí pán.

Mě že by někdo zastrašil? Co mně záleží na tom, byl-li jsem včera populární a dnes svou popularitu ztratím? Copak to něco znamená, copak nezáleží všechno na mně... Ne, ne, doktore, jestli mě něco skličuje, je to slib, který patrně nebudu moci dodržet; jsou to chyby, či spíše zrady, kterých se na mně dopouští dvůr. Byl jsem u královny, viďte. Zdálo se, že ke mně má plnou důvěru. Na chvíli jsem si myslil - člověk je stále hlupák, zvláště ve styku s ženami že budu nikoli královým ministrem jako Richelieu, nýbrž ministrem, řekněme raději důvěrníkem královniným jako Mazarin. Přisámbůh, doktore, poměry ve světě by tím nijak neutrpěly, naopak. A co udělala královna? Téhož dne, sotva jsem vystrčil paty, psala svému agentovi v Německu, panu Flachslaudenovi - mám na to důkazy: Řekněte mému bratru Leopoldovi, že se řídím jeho radou; užívám služeb pana de Mirabeau, ale v mých stycích s ním není nic vážného."

"Jste si tím jist?" otázal se Gilbert.

"Naprosto jist... Ale to ještě není všechno. Víte, o čem se bude dnes jednat ve shromáždění?"

"Vím, že tam bude něco o válce, ale nevím přesně co."

"Ach můj Bože," pokrčil rameny Mirabeau, "je to docela prosté. Celá Evropa je rozdělena na dvě části, na jedné straně Rakousko s Ruskem, na druhé straně Prusko s Anglií. V jedné věci jsou ale všichni zajedno, totiž v nenávisti k revoluci. Rusku a Rakousku nebude nijak zatěžko dát této nenávisti průchod, protože jednají z přesvědčení. Ale liberální Anglie a filosofické Prusko budou potřebovat čas, než se rozhodnou přejít od jednoho pólu k druhému, než se zpronevěří svým zásadám, než je zapřou a přiznají, že jsou to, co ve skutečnosti jsou, totiž nepřátelé svobody. Anglie viděla, že Brabantsko podává ruku Francii. To uspíšilo její rozhodnutí. Naše revoluce, drahý doktore, je plná nadšení a nakažlivá. Je to víc než národní revoluce, je to revoluce celého lidstva. Ir Burke,odchovanec jezuitů ze Saint-Omeru, zapřisáhlý nepřítel Pittův, vydal právě proti Francii manifest, který mu pan Pitt jistě dobře zaplatil. Anglie nevypoví Francii válku... ne, to se ještě neodváží. Ale přenechává Belgii císaři Leopoldovi a bude třeba někde na druhém konci světa hledat záminku k válce s naším spojencem Španělskem. Ludvík XVI. sdělil včera Národnímu shromáždění, že hodlá vystrojit čtrnáct válečných lodí. A o tom dnes bude velká diskuse v Národním shromáždění. Kdo má rozhodovat o válce a míru, tak zní otázka. Král už ztratil vnitro, ztratil už spravedlnost. Ztratí-li ještě válku, co mu zbude? Na druhé straně, řekněme si otevřeně, drahý doktore, to, čeho se nikdo neodváží ve sněmovně ani dotknout - král je podezřelý. Ta revoluce se až dodneška dála tak - a já jsem pyšný, že jsem k tomu přispěl víc než kdo jiný -, že lámala v králově ruce meč. Ze všeho nejnebezpečnější je nechat králi v ruce válku, to jest armádu. Nuže, já, věren svému slibu, budu žádat, aby mu ponechali v ruce tuto moc. Dám všanc svou popularitu, snad i život, budu-li mluvit pro tento návrh. Přesvědčím možná Národní shromáždění, aby vydalo dekret, který bude pro krále hotovým triumfem. A co dělá král v této chvíli? Dává hledat v parlamentním archívu - dělá to tam strážce pečeti - staré protestní formule proti generálním stavům, patrně proto, aby vyrobil nějaký tajný protest proti Národnímu shromáždění. A to je právě neštěstí, milý Gilberte, příliš mnoho věci se děje tajně a příliš málo upřímně na veřejnosti, s otevřeným hledím, a proto chci já, Mirabeau, rozumíte - proto chci, aby se vědělo, že stojím za králem a za královnou, protože za nimi opravdu stojím. Říkal jste mi, že tahle hanebnost, namířená proti mně, by mě snad mohla zkrušit. Ne, ne, doktore, ta mně jen poslouží. Potřebuji to, co potřebuje každá bouře, aby vypukla s plnou silou: temné mraky a vichřici z opačné strany. Pojďte, pojďte, doktore, uvidíte krásnou schůzi, za to vám ručím."

Mirabeau nelhal - sotva vstoupil do Jízdárny, musel dokázat svou odvahu. Celé shromáždění mu křičelo do očí "zrada, zrada", tu a tam mu někdo ukazoval provaz, jiný vytahoval pistoli.

Mirabeau krčil rameny a prodíral se davem jako Jean Bart, odstrkoval lokty poslance, kteří mu stáli v cestě.

Zlověstné výkřiky ho provázely až do zasedací síně, kde zazněly s dvojnásobnou silou. Sotva se objevil, volaly desítky hlasů:

"Tady je ten zrádce! Odpadlý tribun! Zaprodanec!"

Na tribuně byl právě Barnave. Mluvil proti Mirabeauovi. Mirabeau se na něho pronikavě podíval.

"Ano, ano," vykřikl Barnave, "ty jsi ten zrádce, tobě to platí, proti tobě mluvím!"

"To se tedy půjdu ještě trochu projít do Tuilerií," odpověděl Mirabeau. "Nežli skončíš, ještě se třikrát pohodlně vrátím.

A opravdu se vztyčenou hlavou a s planoucíma očima vyšel za povyku, hrozeb a kleteb, přešel terasu Feuillantů a

sešel do Tuilerií.

Asi v třetině hlavní aleje seděla na lavičce mladá žena. V ruce držela snítku vrbiny, chvíli co chvíli k ní přivoněla.

Místo po její levé straně bylo prázdné. Mirabeau si vzal židli a usedl vedle ní.

Polovina těch, kdo seděli poblíž, se zvedla a odešla.

Mirabeau se za nimi díval s úsměvem.

Mladá žena mu podala ruku.

"Ach, baronko," řekl hrabě, "vy se opravdu nebojíte, že se ode mne nakazíte?"

"Milý hrabě," usmála se mladá žena, "říkají, že prý se kloníte k naší straně, přetahují vás k nám."

Mirabeau se usmál a tři čtvrtě hodiny se výborně bavil s mladou dámou. Byla to Anne-Louise-Germaine Neckerová, baronka de Staél.

Když uplynuly tři čtvrti hodiny, podíval se Mirabeau na hodinky:

"Promiňte, baronko, musím vás opustit. Mluvil proti mně Barnave. Mluvil už hodinu, když jsem přišel na shromáždění. Asi tři čtvrti hodiny mám tu čest hovořit s vámi. Můj žalobce tedy již mluví skoro dvě hodiny. To je jeho míra, bude už končit. Musím mu odpovědět."

"Jděte," odpověděla baronka, "a dejte mu to, buďte zmužilý."

"Dejte mi tu snítku vrbiny, baronko," požádal Mirabeau, "bude to talisman."

"Vrbinu? Dejte si pozor, hrabě, je to smuteční květina!"

"Jen mi ji dejte, baronko, člověk má být ověnčen jako mučedník, když vstupuje do cirku."

"Víte co," řekla paní de Staél, "hloupější, než bylo včera, už shromáždění nemůže být."

"Ach, baronko," ušklíbl se Mirabeau, "myslíte opravdu, že jenom včera?"

Podala mu snítku vrbiny jako odměnu za to duchaplné slovo, Mirabeau se dvorně uklonil, vystoupil po schodech vedoucích na terasu Feuillantů a vrátil se do shromáždění.

Barnave sestupoval z tribuny za potlesku celé dvorany. Pronesl právě jednu z oněch rozvláčných řečí, jež nikoho neurazí a všem přijdou vhod.

Sotva se objevil na tribuně Mirabeau, rozpoutala se nová bouře křiku a kleteb.

Mirabeau zvedl svou mohutnou ruku, počkal, až se bouře na chvilku utišila - to se stává za každé bouře a v každém zmatku - a zvolal:

"Věděl jsem dobře, že není daleko z Kapitolu na Tarpejskou skálu!"

Taková je síla génia, že ta slova umlčela i nejzavilejší odpůrce.

Jakmile si Mirabeau vynutil ticho, dobyl již poloviční vítězství. Žádal, aby právo vyhlašovat válku bylo ponecháno králi. To žádal příliš mnoho a návrh byl zamítnut. Pak začal boj o pozměňovací návrhy. Bylo nutno získávat půdu krok za krokem. Mirabeau vystoupil pětkrát na tribunu.

Barnave mluvil dvě hodiny, Mirabeau tři. Konečně dosáhl tohoto:

Král má právo konat přípravy, řídit brannou moc, jak uzná za vhodné, navrhovat Národnímu shromáždění vyhlášení války. Národní shromáždění se neusnese na ničem, pokud by to král neschválil.

Čeho by byl dosáhl, kdyby nebylo oné malé brožury, kterou zdarma rozdával nejprve onen neznámý roznašeč, potom pan Beausire!

Když odcházel ze schůze, div neroztrhali Mirabeaua na kusy. Barnava odnesli jeho stoupenci na ramenou.

Chudák Barnave, jak je daleko den, kdy i on uslyší ze všech stran: Velká zrada pana Barnava!

2. Elixír života

Mirabeau opustil shromáždění s hrdou tváří a pyšně vztyčenou hlavou. Dokud čelil nebezpečí, myslil ten vášnivý zápasník jen na boj, a nikoli na své síly.

Podobal se v tom maršálkovi de Saxe v bitvě u Fontenoy. Vysílený a nemocný seděl drsný vojevůdce celý den na koni, vytrvalejší než nejstatečnější voják jeho armády. Když však byl poslední odpor anglické armády zlomen, když poslední dým posledního dělového výstřelu pozdravil útěk Angličanů, klesl umírající na bitevní pole, na němž právě zvítězil.

Právě tak tomu bylo s Mirabeauem.

Sotva se vrátil domů, ulehl na zem, na podušku uprostřed květin.

Mirabeau měl dvě vášně, ženy a květiny.

Ostatně od samého počátku zasedání bylo vidět, že se jeho zdraví vůčihledně horší; ačkoli byl silné tělesné konstrukce, vytrpěl tolik, tělesně i duševně, pronásledováním a vězněním, že nikdy nebyl úplně zdráv.

Dokud je člověk mlád, všechny orgány podrobené jeho vůli uposlechnou na první popud. Čím více však člověk stárne, každý orgán, jako služebník, který sice ještě poslouchá, kterého však už dlouhá služba unavila, každý orgán má, můžeme-li to tak říci, nějaké námitky, a chce-li jej člověk přimět k poslušnosti, neobejde se to bez zápasu a únavy.

Mirabeau byl právě v takovém věku: aby mu jeho orgány i nadále sloužily s hbitostí, na niž byl zvyklý, musel se zlobit a jedině hněvem dokázal přimět k poslušnosti ty znavené a choré služebníky.

Tentokrát cítil cosi vážnějšího než obvykle a odporoval jen chabě lokajovi, jenž ho přemlouval, aby se uchýlil k lékaři. V tom okamžiku jako na zavolanou zazvonil doktor Gilbert a hned byl uveden k hraběti.

Mirabeau podal doktorovi ruku a přitáhl ho k sobě na polštáře, na nichž ležel uprostřed květů a zeleně.

"Milý hrabě," řekl mu Gilbert, "nechtěl jsem se vrátit domů, dokud jsem vám nevyslovil své blahopřání. Slíbil jste mi vítězství, ale dobyl jste něčeho většího, dosáhl jste triumfu."

"Dosáhl, ale sám dobře víte, že to je vítězství Pyrrhovo. Ještě jedno takové vítězství, doktore, a jsem ztracen!"

Gilbert se na Mirabeaua pozorně zadíval.

"Hrabě," řekl mu, "vy jste nemocen."

Mirabeau pokrčil rameny.

"Při mém řemesle by byl kdekdo jiný už stokrát mrtev. Mám dva sekretáře, oba jsou na hromadě. Zvláště Pellinc, ten opisuje koncepty, psané mým hanebným rukopisem. Nemohu se bez něho obejít, on jediný mě dokáže přečíst a pochopit. A Pellinc leží už tři dny. Doktore, poraďte mi něco, neříkám, aby mi to prodloužilo život, ale aby mi to dodalo síly, dokud budu živ."

"Co vám mám radit?" pokrčil Gilbert rameny, "člověku, jako jste vy, není ani rady ani pomoci. Nařizujte si klid člověku, který čerpá svou sílu z ustavičného pohybu, nařiďte zdrženlivost géniu, jenž roste uprostřed výstředností! Mohl bych vám říci, abyste ze svého pokoje odstranil květiny, jejichž vůně vám škodí. Ale zvykl jste si na ně a bez nich byste snad trpěl ještě víc než s nimi. Mohl bych vám poradit, abyste to s ženami udělal jako s květinami a vyhýbal se styku s nimi, zejména v noci. Odpovíte mi, to že raději zemřete... Žijte si tedy, milý hrabě, tak jak jste zvyklý. Hleďte však, aby květiny, jimiž se obklopujete, byly bez vůně, a vaše lásky, pokud je to možné, byly bez vášně."

"Co se toho týče, milý doktore," usmál se Mirabeau, "můžete být klidný. S vášnivými láskami mám příliš špatné zkušenosti, abych si s nimi něco začínal. Tři roky vězení, odsouzení na smrt a sebevražda milované ženy, která se zabila pro jiného, mě vyléčily z tohoto druhu lásky. Na chvíli, jak jsem vám řekl, snil jsem o něčem velikém. Snil jsem o něčem, co by se podobalo vztahu Alžběty s Essexem, Anny Rakouské s Mazarinem, Kateřiny II. s Potěmkinem. Byl to však jen sen. Věřil byste, že jsem se už podruhé nesetkal s touto ženou, kvůli níž zápasím? A patrně se s ní nesetkám už nikdy... Hleďte, Gilberte, není většího utrpení než vědomí, že v sobě nosíte obrovské plány, jejichž cílem je rozkvět království, triumf přátel, zkáza nepřátel, a že to vše vám uniká rozmarem osudu. Ach, jak mě nechávají pykat za pošetilosti mého mládí a jak za ně budou pykat sami! Ale proč mně vlastně nedůvěřují? Až na dva nebo tři případy, kdy mě dohnali ke krajnosti a kdy jsem musel udeřit, aby poznali mou sílu, cožpak jsem jim nebyl oddán od začátku do konce? Nebyl jsem pro absolutní veto, když se pan Necker spokojoval jen s vetem s odkladným účinkem? Nebyl jsem proti noci 4. srpna, na níž jsem neměl nejmenší účast a jež zbavila šlechtu jejích výsad, neprotestoval jsem proti Prohlášení práv člověka, ne že bych snad měl něco proti ním, ale protože jsem se domníval, že je na ně ještě příliš brzo? A dnes - neposloužil jsem jim víc, než mohli doufat? Nedal jsem v sázku svou čest, popularitu, svůj život, neudělal jsem pro ně víc, než by pro ně mohl udělat kterýkoli ministr nebo kníže, a pomyslím-li - uvažujte dobře o tom, co vám řeknu, velký filosofe, neboť možná, že právě to snad zaviní pád monarchie - pomyslím-li, že já, jenž musím považovat za velké vyznamenání, jistě veliké, když jsem byl takhle vyznamenám jen jednou v životě, že jsem byl totiž přijat královnou, pomyslím-li, že kdyby byl můj otec nezemřel den před pádem Bastily a mně nebyla bránila slušnost, abych se hned třetí den po jeho smrti ukázal na veřejnosti, toho dne, kdy Lafayette byl jmenován velitelem Národní gardy a Bailly starostou Paříže, že bych byl býval tenkrát já jmenován pařížským starostou! Pak by se byly věci utvářely docela jinak. Král by byl nucen vejít se mnou okamžitě ve styk. Byl bych mu vnukl jiné názory, jak řídit město plné revolučního kvasu. Byl bych si získal královu důvěru a dříve, než by zlo zapustilo hluboké kořeny, poradil bych králi, jak zastavit pokračující rozklad. Místo toho jsem obyčejný poslanec, člověk obávaný, podezřelý, nenáviděný, vzdálili mě od krále a pomluvili u královny. Když mě královna spatřila v Saint-Cloud, zbledla. Věřil byste tomu, doktore? Jak by ne, vždyť jí namluvili, že jsem zavinil noc z 5. na 6. říjen. Za tem rok bych byl udělal všecko, v čem mi zabránili, kdežto dnes, doktore, myslit na spásu monarchie, právě tak jako na mé vlastní zdraví, je dnes už příliš pozdě!"

A Mirabeau se chytil oběma rukama za prsa. Na obličeji mu bylo znát, že velmi trpí.

"Bolí vás něco, hrabě?" otázal se Gilbert.

"Jako by mě smažili na rožni. Čestné slovo, doktore, jsou dny, kdy si myslím, že otravují mé tělo arzenikem, tak jako otravují mou duši pomluvami... Věříte v jed Borgiů, doktore, a v Pérousovu aquu tofanu a v prášek Voisinové?"

"Nevěřím, ale věřím v tuto žhavou čepel, jež spaluje pochvu, a v tuto lampu, v jejímž plápolavém plameni praská sklo."

Gilbert vytáhl z kapsy malou lahvičku z brouseného skla, v níž bylo na dva prsty zelenavé tekutiny.

"Poslyšte, hrabě," řekl Mirabeauovi, "uděláme pokus."

"Jaký?" prohlížel si Mirabeau zvědavě lahvičku.

"Jeden z mých přátel - a byl bych rád, kdyby to byl i váš přítel - , jenž je velmi vzdělán v přírodních, ba dokonce i v okultních vědách, mi dal předpis na tenhle nápoj. Má to být univerzální prostředek na všechny nemoci, na obnovu tělesných sil, ba skoro elixír života. Často, když na mě doléhaly chmurné myšlenky, které vedou naše sousedy v Anglii k melancholii, k spleenu, ba až k sebevraždě, vypil jsem nakolik kapek toho nápoje a musím říci, že jejich účinek byl vždycky blahodárný a rychlý. Chcete to také zkusit?"

"Z vaši ruky, drahý doktore, bych přijal všechno, i bolehlav, tím spíše elixír života. Musí se nějak připravit nebo se má pít čistý?"

"Ne, je to nápoj opravdu velmi silný. Řekněte svému lokajovi, aby vám přinesl několik kapek pálenky nebo čistého lihu."

"U všech hromů, čistý líh anebo pálenka na rozředění toho vašeho elixíru! Ale vždyť to musí být tekutý oheň! Nevěděl jsem, že by ho člověk mohl pít od té doby, co ho Prométheus nalil praotci lidského pokolení. Musím vás jenom upozornit, že se u mne v domě sotva najde šest kapek pálenky. Nejsem jako Pitt a nehledám výmluvnost v alkoholu."

Sluha se však přece jen za malou chvíli vrátil se lžičkou, na níž bylo asi pět nebo šest kapek pálenky.

Gilbert k mim přidal stejné množství tekutiny z lahvičky. Obě tekutiny se okamžitě sloučily, dostaly barvu absintu, Mirabeau uchopil lžičku a spolkl její obsah.

"U ďasa, doktore," řekl Gilbertovi, "dobře, že jste mě upozornil, jak silná je ta vaše medicína. Zdá se mi, že jsem spolkl blesk."

Gilbert se usmál. Zdálo se, že čeká s důvěrou, co se bude dít. Mirabeau zůstal chvíli jako ochromen těmi několika kapkami ohně, s hlavou skloněnou na prsa, s ruku přitisknutou na žaludek. Pojednou však zvedl hlavu:

"Ach, doktore, je to opravdu elixír života, co jste mi dal pít."

Potom vstal, několikrát si hlučně oddechl, vztyčil hlavu a rozpřáhl paže:

"A kdyby se teď monarchie řítila, mám v sobě dost síly, abych ji udržel."

Gilbert se usmál.

"Je vám tedy lépe?"

"Doktore," rozohnil se Mirabeau, "povězte mi, kde se prodává ten nápoj, a kdybych měl každou kapku zaplatit stejně velikým diamantem, kdybych se měl zříci každého přepychu, pro tenhle přepych síly a života, ručím vám za to, udělám všechno, abych měl ten tekutý oheň a pak - pak budu nepřemožitelný!"

"Hrabě," řekl Gilbert, "slibte mi, že budete brát tento lék jen dvakrát týdně, že se obrátíte vždycky jen na mě, až budete chtít obnovit svou zásobu, a tato lahvička je vaše."

"Dejte mi ji," řekl Mirabeau, "a já vám slíbím všechno, co budete chtít."

"Tady ji máte," řekl Gilbert. "Ale to není všecko. Říkal jste, že si chcete pořídit koně a vůz?"

"Ano."

"Nuže, žijte na venkově. Tyto květiny, které kazí vzduch ve vašem pokoji, čistí vzduch na zahradě. Projížďka, kterou vykonáte každý den ze svého venkovského sídla do Paříže a zpět, bude na vás mít blahodárný účinek. Vyberte si, máte-li tu možnost, své sídlo někdo vysoko v lese nebo u řeky - Bellevue, Saint-Germain nebo Argenteuil."

"Argenteuil," zvolal Mirabeau. "Právě jsem tam poslal svého sluhu, aby mi tam našel nějaký letohrádek. Teischi, neříkal jste mi, že jste tam našel něco, co by se mi hodilo?"

"Ano, pane hrabě," odpověděl sluha a zvědavě čekal, jaký účinek bude mít zázračný lék. "Ano, rozkošný dům, pověděl mi o něm můj krajan, jistý Fritz. Bydlil tam se svým pánem, nějakým cizím bankéřem. Dům je prázdný a pan hrabě jej může najmout, kdy bude chtít."

"Kde stojí ten dům?"

"Není to přímo v Argenteuil. Říkají tam zámek v Marais."

"Ach, tam to znám," usmál se Mirabeau. "Děkuji, Teischi. Když mě otec vyhnal s kletbami a ranami holí... Víte, doktore, že můj otec bydlil v Argenteuil?"

"Vím."

"Nuže, když mě vyhnal z domu, často jsem se procházel kolem zdí toho krásného sídla a říkal jsem si jako Horác - myslím, že to byl ten pán - promiňte, cituji-li špatně: O rus, quando te aspiciam?"

"Vidíte, milý hrabě, a teď nadešla chvíle, abyste uskutečnil svůj sen. Navštivte zámek Marais a odstěhujte se tam - čím dřív, tím líp."

Mirabeau okamžik uvažoval, pak se otočil k Gilbertovi:

"Poslyšte, milý doktore, je vaší povinností bdít nad nemocným, kterého jste právě takřka vzkřísil z mrtvých. Je teprve pět hodin a teď jsou dlouhé dny. Je krásně. Vyjeďme si do Argenteuil!"

"Dobrá," přikývl Gilbert, "pojedeme do Argenteuil. Vzal-li si člověk odpovědnost za zdraví tak vzácné, jako je vaše, hrabě, musí být pacientovi stále po ruce... Pojďme si prohlédnout vaše budoucí venkovské sídlo."

3. Ve čtvrtém koleně přestává příbuzenstvo

Mirabeau ještě neměl zařízený dům a tedy ani vlastní kočár. Musel si poslat sluhu pro drožku.

Kdo se v té době vypravoval do Argenteuil, podnikal vlastně značnou cestu. My ji dnes vykonáme za jedenáct minut a za deset let tam možná budeme za jedenáct vteřin.

Proč si Mirabeau vybral za své sídlo právě Argenteuil? Protože se jeho životní vzpomínky, jak právě řekl doktorovi, pojily k tomu malému města, a protože si člověk tolik potřebuje prodloužit krátkou dobu života, jež mu je vyměřena, že se připoutává, jak jen může, k minulosti, aby ho příliš rychle nestrhávala budoucnost.

V Argenteuil jeho otec, markýz de Mirabeau, zemřel 11. července 1789, jak se slušelo na pravého šlechtice, který nechtěl přežít pád Bastily.

Na Argenteuilském mostě Mirabeau poručil, aby kočár zastavil.

"Jsme na místě?" otázal se doktor.

"Ano a ne. Nejsme ještě v zámku Marais, ten leží čtvrt míle za Argenteuil. Ale já jsem vám zapomněl říci, milý doktore, že jsme si sem vyjeli nikoli na nějakou obyčejnou návštěvu, ale na pouť. Na pouť s trojím zastavením."

"Pouť," usmál se Gilbert, "a ke kterému svatému putujeme?"

"K svatému Riquettimu, milý doktore. Tohohle svatého ještě neznáte. Za svatého ho prohlásili lidé. Ve skutečnosti velmi pochybuji, že by milý Pán Bůh, kdyby se staral o všechny hlouposti na tomhle ubohém světě, potvrdil to svatořečení. Ale stejně je jisté, že se tady rozloučil se světem Riquetti, markýz de Mirabeau, Přítel lidu, k smrti umučen výstřednostmi svého nezdárného syna, Honoré Gabriela Victora Riquettiho hraběte de Mirabeau."

"Ach vskutku," řekl doktor, "váš otec zemřel v Argenteuil. Odpusťte, hrabě, že jsem na to zapomněl. Omlouvám se tím, že jsem byl zatčen, když jsem se vrátil z Ameriky, na cestě z Le Havru do Paříže v prvních červencových dnech, a že jsem právě v době, kdy váš otec zemřel, seděl v Bastile. Vyšel jsem odtud 14. července se sedmi jinými vězni, a jakkoli tato soukromá událost byla pro mě veliká, ztratila se v ohromném toku historie, který nás od té doby unáší... A kde sídlil váš otec?"

Právě když Gilbert položil tuto otázku, zastavil se Mirabeau před mřížovými vraty domu na nábřeží. Dům byl obrácen průčelím k řece, od niž ho dělil trávník široký asi tři sta kroků a hradba stromů.

Ohromný pes pyrenejské rasy se vrhl se zuřivým štěkotem na cizího člověka před vraty, prostrčil mřížemi tlapy a snažil se Mirabeaua chytit za nějaký cíp oděvu.

"Na mou duši, doktore," ucouvl Mirabeau před zuřivým zvířetem, "nic se tady nezměnilo. Vítají mě stejně vlídně, jako kdyby byl otec ještě naživu."

Na podjezdu se však objevil jakýsi mladík, zavolal na psa, utišil ho a vyšel vstříc oběma návštěvníkům.

"Odpusťte, pánové," řekl, "nemůžeme za to, jak vás uvítal náš pes. Před tímhle domem, v němž sídlil pan markýz de Mirabeau, se zastavuje mnoho lidí, a protože náš Cartouche nemůže pochopit tento historický zájem o dům svých tichých pánů, štěká na každého. - Jdi do boudy, Cartouche!"

Mladík pohrozil psu, jenž pořád ještě vrčel, ale přece jen zalezl do boudy.

Mirabeau a Gilbert se na sebe podívali.

"Pánové," pokračoval mladík, "za těmihle vraty je teď už jen zdvořilý hostitel, ochotný bránu otevřít a provést vás, ovšem neukojí-li vaši zvědavost pouhý pohled na vnějšek domu."

Mirabeau věděl, že Gilbert by si jistě rád prohlédl vnitřek, a jeho přání se ostatně shodovalo s lékařovým.

"Pane," řekl, "četl jste naše myšlenky. Víme, že v tomhle domě sídlil Přítel lidu, a rádi bychom si jej prohlédli."

"A vaše zvědavost by byla dvojnásobná, pánové," poznamenal mladík, "kdybyste věděli, že dvakrát nebo třikrát za pobytu pana markýze v tomto domě byl tu návštěvou markýzův slavný syn a že, můžeme-li věřit tomu, co se povídá, nebyl vždy přijímán tak, jak by si toho byl zasloužil a jak bychom ho dnes přijali my, kdyby se mu jako vám zachtělo tento dům navštívit."

Mladík se uklonil, otevřel vrata, zavřel je za oběma návštěvníky a kráčel napřed. Ale Cartouche, jak se zdálo, nebyl spokojen s pohostinstvím, jež bylo oběma mužům nabídnuto. Vyřítil se s hrozným štěkotem z boudy a vrhl se na oba návštěvníky znovu.

Mladík skočil mezi psa a hosta, na kterého měl pes zvláště spadeno.

Ale Mirabeau mládence odstrčil.

"Pane," usmál se, "na mě vždycky štěkali psi i lidé. Lidé mě také někdy pokousali, psi nikdy. Ostatně se říká, že lidský pohled dovede zvířata zkrotit. Nechte mě, rád bych to zkusil."

"Pane," upozorňoval mladý muž, "Cartouche je zlý, dejte si pozor!"

"Nevadí, nevadí, pane," pokrčil rameny Mirabeau, "mám každý den co dělat s bestiemi ještě daleko divočejšími a zrovna dnes jsem se potýkal s celou smečkou."

"Jenže k takové smečce dovedete mluvit, to vám nikdo neupře," poznamenal Gilbert, "ale pes... "

"Myslím, že jste studoval magnetismus, doktore, nebo ne?"

"Ano, a co má být?"

"Nuže, teď poznáte sílu lidského pohledu. Budu magnetizovat Cartouche."

"Tak mně to jen ukažte!"

"Nevydávejte se zbytečně v nebezpečí, pane," varoval mladík.

"Prosím vás, jenom mě nechte být."

Mladík se rezignovaně uklonil, ustoupil nalevo, Gilbert napravo, tak jako svědkové při souboji. Ostatně mladík vyskočil na patník a číhal ostražitě, aby zadržel Cartouche, kdyby cizincův pohled nebo jeho slovo nic nezmohly.

Pes několikrát zavrtěl hlavou, jako by se chtěl přesvědčit, že člověk, k němuž, jak se zdálo, chová nesmiřitelný odpor, je sám a bez pomoci.

Potom se skokem vrhl na protivníka.

Mirabeau zkřížil ruce na prsou a upřel na zvíře oči s takovou urputností, jako když silou pohledu fascinoval posluchače, které měl před sebou.

Pes se rázem zastavil. Koulel jen očima.

Mirabeau se sehnul, nabral hrst písku a hodil ji na zvíře.

Pes vyštěkl a novým skokem se přiblížil na dva tři kroky k svému protivníkovi. Ten však necouvl, ale sám udělal krok ke psu.

Zvíře zůstalo na okamžik nehybné, potom, napůl ještě zuřivě, napůl už s bázní, s vyceněnými zuby si sedlo na zadní. Mirabeau pozdvihl paži s oním svrchovaným gestem, které mu tak často pomohlo k úspěchu na tribuně, když vrhal na nepřátele své sarkasmy, a pes, přemožen a chvějící se na celém těle, couvl nazpět, ještě se dvakrát třikrát ohlédl, pak rychle zalezl do boudy.

Mirabeau zvedl hlavu, pyšný a rozradostněný, jako by právě zvítězil ve velkém řečnickém souboji.

"Ach, doktore," poznamenal, "pan Mirabeau starší měl jistě pravdu, když říkal, že psi mají s lidmi mnoho společného. Viděl jste tohohle, jak byl zprvu drzý, potom zbabělý, a teď hned uvidíte, že bude podlézavý zrovna jako člověk."

Zavolal na psa:

"Cartouche, pojď sem!"

Pes váhal. Když však Mirabeau zavolal podruhé, vystrčil hlavu z boudy, bázlivě se podíval na Mirabeaua, připlížil se k jeho nohám, zvolna a bojácně zvedl hlavu a koncem vyplazeného jazyka olízl konečky Mirabeauových prstů.

"Nu dobře," řekl Mirabeau, "a teď do boudy!"

Ukázal rukou a pes si šel lehnout.

Mirabeau se otočil k Gilbertovi:

"Víte, nač jsem myslil, milý doktore, když jsem zkoušel tenhle potměšilý kousek?"

"Nevím, ale zato jsem zvědav."

"Myslil jsem na pověstnou noc z 5. na 6. říjen. Dal bych polovinu všech dní, které mně ještě zbývají, za to, kdyby byl král Ludvík mohl vidět, jak na mě tenhle pes vyrazil, jak zalezl do boudy a jak mi přišel lízat ruku."

Potom se otočil k mladíkovi:

"Zajisté mi odpustíte, pane, že jsem Cartouche zkrotil. A teď se pojďme podívat na dům Přítele lidu, jistě nám ho chcete ukázat."

Mladík před Mirabeauem ustoupil. Ten ostatně nepotřeboval průvodce, vždyť znal dům lépe než kdo jiný.

Nezdržoval se v přízemí, rychle stoupal po schodech chráněných uměleckým železným zábradlím.

"Tudy, doktore, tudy."

Vskutku s vrozenou schopností uchvátit a ovládat kdekoho stal se z Mirabeaua-diváka v tom okamžiku herec; z pouhého návštěvníka pán domu.

Gilbert šel okouzlen za ním.

Mezitím mladík zavolal svého otce, muže mezi padesáti a pětapadesáti lety, a dvě sestry, dívky mezi šestnácti a osmnácti, aby se pochlubil, jakého zvláštního hosta přivedl.

Zatímco jim Mirabeau líčil výjev s Cartouchem, ukazoval mladík Gilbertovi pracovnu, ložnici a salón markýze de Mirabeau. Každá z místností, jimiž procházeli, vyvolávala v něm vzpomínky. Mirabeau vyprávěl anekdotu za anekdotou s kouzlem a živostí, jež z něho dělaly neodolatelného společníka.

Majitel a jeho rodina naslouchali tomuto průvodci, který jim vyprávěl historii jejich vlastního domu, s otevřenými ústy a vyvalenýma očima.

Prohlédli si hořejší patro, a protože na kostele v Argenteuil bilo právě sedm, Mirabeau, patrně se obávaje, aby mu zbylo dost času ještě i na to, co zbývalo učinit, vybídl Gilberta, aby se rozloučili.

"Pane," poznamenal majitel domu, když se octli na prvních schodech, "víte-li toho tolik o markýzi de Mirabeau a o jeho slavném synu, jistě byste mohl, kdyby se vám chtělo, vyprávět o těchhle prvních čtyřech schodech historku, jež by nebyla méně zajímavá nežli ty předešlé."

Mirabeau se zastavil a zasmál se:

"To bych mohl, ale tu bych raději zamlčel."

"A proč, hrabě?" otázal se doktor.

"Posuďte sám, doktore: Když vyšel z vězení ve věži vincenneské, kde ho věznili osmnáct měsíců, Mirabeau, jenž byl v té době dvakrát starší nežli biblický marnotratný syn a nijak nepozoroval, že by se doma chystali z radosti nad jeho návratem zabít tučné tele, dostal nápad přihlásit se o své právo. V otcovském domě byl Mirabeau špatně přijat ze dvou důvodů. Především vyšel z Vincennes proti vůli markýzově a potom přišel domů žádat o peníze. Tak se stalo, že markýz, jenž právě dokončoval jakési filantropické dílo, chopil se při prvních synových slovech hole - šlo, jak jsem už řekl, o peníze - a vrhl se na něho. Hrabě znal svého otce, přece však doufal, že sedmatřicetiletého muže by nemohl markýz trestat tak, jak mu hrozil. Ale brzy poznal, jak škaredě se zmýlil, když se mu na ramena sneslo krupobití ran."

"Holí?" zavrtěl hlavou Gilbert.

"Opravdových, pořádných ran holí, nikoli takových, jaké se rozdávají a dostávají v Comédie Francaise ve hrách Moliérových, pořádných ran holí, jaké mohou člověku rozbit hlavu a zpřerážet kosti."

"A co udělal hrabe de Mirabeau?"

"U všech hromů, udělal to, co udělal Horatius ve své první bitvě. Dal se na útěk. Bohužel, neměl - jako tenkrát Horatius - štít. Byl by totiž svůj štít určitě nezahodil jako slavný básník, ale byl by ho užil, aby odrazil rány. Protože však štít neměl, zřítil se z prvních čtyř schodů, podobně jako jsem to udělal já před chvíli, jenže asi ještě poněkud rychleji než já. Tam se zastavil a sám zvedl hůl: ‚Zadržte pane,' řekl svému otci, ‚na čtvrtém stupni, tak jako ve čtvrtém koleně už přestává příbuzenství.' Byl to sice dost špatný vtip, ale starého pána zadržel spíš než nejpádnější důvod. Ach, jaká škoda, řekl, že dědeček už je mrtev, tohle bych mu určité napsal! Mirabeau byl příliš dobrý stratég, aby nevyužil příležitosti k útěku, když se mu takhle naskytla. Vzal tedy ještě zbývající schody stejným kvapem jako první čtyři a ke své velké lítosti už nevstoupil nikdy do tohoto domu. Byl to náramný darebák ten hrabě Mirabeau, viďte, doktore?"

"Ach, pane," přistoupil k hraběti mladík s uctivým výrazem, jako by prosil za prominuti, že nesdílí jeho názor, "řekněte spíš, že to je velký člověk."

Mirabeau se podíval mladíkovi zpříma do tváře.

"Hleďme, hleďme," zavrtěl hlavou, "takhle tedy ještě soudí lidé o hraběti de Mirabeau?"

"Ano, pane," odpověděl mladík, "a přestože se vám to nelíbí, já jsem jeden z nich."

"Neříkejte to tak nahlas v tomhle domě," usmál se Mirabeau, "nebo vám spadne strop na hlavu."

Potom uctivě pozdravil starce a dvorně se uklonil oběma dívkám, prošel zahradou a přátelsky zamával na Cartouche. Ten odpověděl zavrčením, v němž poslední zbytek vzpoury už ustupoval vynucené pokoře.

Gilbert šel za Mirabeauem. Mirabeau poručil kočímu, aby zajel do města a zastavil před kostelem.

Ale na rohu první ulice přikázal zastavit, vytáhl z kapsy navštívenku a řekl sluhovi:

"Teischi, odevzdejte to mladíkovi, který nesdílí můj názor na pana de Mirabeau."

A povzdechl si:

"Ach, doktore, je to jistě člověk, jenž dosud nečetl o velké zradě pana de Mirabeau."

Teisch se vrátil.

Hned v patách za ním přiběhl mladík.

"Pane hrabě," řekl s upřímným obdivem, "dopřejte mi, co jste dopřál. Cartouchovi, dopřejte mi cti políbit vám ruku!"

Mirabeau mladíka objal a přitiskl ho na prsa.

"Pane hrabě," řekl mladý muž, "jmenuji se Mornais. Budete-li někdy potřebovat někoho, kdo by šel za vámi na smrt, vzpomeňte si na mě."

Mirabeauovi vstoupily do oči slzy.

"Doktore," poznamenal, "tohle jsou lidé, kteří přijdou po nás. Na mou čest. věřím, že jsou lepší než my."

4. Žena podobná královně

Vůz se zastavil u brány kostela v Argenteuil.

"Řekl jsem vám, že jsem se nikdy nevrátil do Argenteuil od toho dne, kdy mě odtud otec vyhnal holí. Ale nemluvil

jsem tak docela pravdu. Vrátil jsem se onoho dne, kdy jsem doprovázel mrtvé tělo svého otce do tohoto kostela."

A Mirabeau vyskočil z kočáru a s kloboukem v ruce, s obnaženou hlavou, pomalým slavnostním krokem vstoupil do chrámu.

V tom zvláštním muži bylo tolik protichůdného, že často zatoužil po útěše náboženství v době, kdy všichni lidé byli filosofy a kdy mnozí zacházeli ve své filosofii až k neznabožství.

Gilbert kráčel několik kroků za Mirabeauem. Viděl, jak hrabě prošel kostelem a jak se před oltářem Panny Marie opřel o masivní sloup, jehož hlavice nesla zřejmě pečeť dvanáctého století.

Mirabeau sklonil hlavu a upřel oči na černý kámen uprostřed kaple.

Doktor se snažil postřehnout, co hraběte tolik poutá, sledoval jeho pohled a uviděl tento nápis:

Zde odpočívá
Francoise de Castellane, markýza de Mirabeau,
vzor zbožnosti a ctnosti, šťastná manželka,
šťastná matka.
Narodila se v Dauphiné 1685; zemřela v Paříži 1769.
Pochována byla v Saint-Sulpice,
odkud byly její pozůstatky přeneseny do tohoto hrobu,
kde odpočívá také její důstojný syn
Victor de Riquetti, markýz de Mirabeau,
zvaný Přítel lidu.
Narodil se v Pertuis v Provence 4. října .1715;
zemřel v Argenteuil 11. července 1789.
Modleme se k Bohu za spásu jejich duši.

Posvátnost smrti je tak mocná, že doktor Gilbert sklonil na okamžik hlavu a rozpomínal se na nějakou modlitbu, kterou by splnil prosbu, s níž se obracel ke každému křesťanu náhrobní kámen před jeho očima.

Ale jestliže vůbec kdy - i ve svém dětství - znal Gilbert řeč pokory a víry, což je ostatně dosti pochybné, pochybovačnost, tento jed minulého století, vyhladila v živé míze jeho paměti až do posledního písmene všecka slova víry a vepsala na jejich místo svá sofizmata a své paradoxy.

Gilbert cítil, že jeho srdce vyschlo a že jeho ústa oněměla. Zvedl oči a spatřil, jak po výrazné tváři Mirabeauově, rozryté vášněmi jako půda kolem sopky proudy lávy, stékají dvě slzy.

Ty dvě slzy Gilberta podivně dojaly. Přistoupil k hraběti a stiskl mu ruku.

Mirabeau porozuměl. Slzy prolité při vzpomínce na otce, který ho uvěznil, mučil, trýznil, mohly vypadat nepochopitelně anebo pokrytecky.

Pospíšil si tedy vysvětlit Gilbertovi, proč je tak dojat:

"Tato Františka de Casteliane, matka mého otce, byla hodná žena. Když jsem byl pro všechny ošklivý, pro ni jsem byl pouze nehezký. Když mě všichni nenáviděli, ona mě skoro milovala. Ale nade všechno milovala ovšem svého syna. Proto jsem je, milý Gilberte, uložil oba do jednoho hrobu. S kým budu pochován já? Čí kosti budou odpočívat vedle mých?... Nemám ani psa, který by mě měl rád."

A bolestně se usmál.

"Pane," ozval se vtom za nimi hlas s oním suchým a vyčítavým přízvukem, jakým mluví pobožnůstkáři, "v kostele se nesmí smát."

Mirabeau obrátil tvář zrosenou slzami k člověku, který ho oslovil. Byl to kněz.

"Pane," otázal se ho mírně, "jste kněz, jehož péči je svěřen tento kostel?"

"Ano,... co si přejete?"

"Máte mnoho chudých ve farnosti?"

"Víc než lidí, kteří jsou ochotni dávat jim almužnu."

"Ale máte tu snad přece několik lidumilných duší?"

Teď se zasmál kněz.

"Pane," poznamenal Mirabeau, "mám za to, že jste mě právě ráčil poučit, že v kostele se člověk nemá smát."

"Snad mě nechcete učit, jak se mám chovat?" urazil se kněz.

"Nikoliv, pane, chci vám jen dokázat, že lidé, kteří považují za svou povinnost pomáhat svým bližním, nejsou tak vzácní, jak si myslíte. Budu podle vší pravděpodobnosti bydlit v zámku Marais. Nuže, každý nezaměstnaný dělník tam nalezne práci za dobrou mzdu. Každý hladovějící stařec tam dostane chléb. Každý nemocný bez rozdílu politického nebo náboženského přesvědčení tam bude přijat a ošetřen. A k tomu účelu vám dnes dávám, pane faráři, úvěr jednoho tisíce franků na měsíc."

Vytrhl list ze zápisníku a napsal na něj tužkou:

"Poukazuji dvanáct tisíc franků, z nichž pan farář v Argenteuil může disponovat jedním tisícem franků měsíčně. Těchto peněz nechť jest užito na dobré účely ode dne, kdy se nastěhuji do zámku v Marais.

Dáno v kostele v Argenteuil a podepsáno na oltáři Panny Marie.

Mirabeau mladší"

A hrabě vskutku podepsal tu poukázku na oltáři Panny Marie.

Farář byl udiven, když uviděl Mirabeauův podpis, a ještě víc, když si přečetl poukázku.

Mirabeau vyšel z kostela, kývl na Gilberta, aby šel s ním.

Vstoupili do kočáru.

Jakkoli Mirabeau pobyl v Argenteuil jen krátce, zanechal za sebou vzpomínky, jež rostly ve vyprávění příštích

generací.

Jsou lidé, kteří za sebou zanechávají velké vzpomínky všude, kam vkročí.

Ještě dnes - a Mirabeau je už přece šedesát let mrtev - ještě dnes, zastavíte-li se v Argenteuil na obou místech, kde se zastavil tenkrát, potkáte-li někoho v Mirabeauově domě anebo v kostele, bude vám vypravovat o všech podrobnostech Mirabeauovy návštěvy, jako by se byla udála včera.

Vůz jel po hlavní ulici až na konec a vyjel z Argenteuil směrem k Besons. Na cestě k Besons neurazili ani sto kroků, když spatřili po pravici hustý park, v němž prokmitávaly břidlicové střechy zámeckých a hospodářských budov.

Byl to zámek Marais.

Po pravé straně silnice, v místě, kde silnice zahýbala k mřížovým vratům zámku, stála malá chaloupka. Na prahu seděla na dřevěné stoličce žena. Držela v náručí hubené bledé dítě, rozpálené horečkou.

Matka chovala umírající ubožátko, zvedala oči k nebi a plakala.

Obracela se k Tomu, k němuž se obracíme, když už nedoufáme nic od lidí.

Mirabeau upíral již z dálky oči na tu smutnou scénu.

"Doktore," ozval se, "jsem pověrčivý jako stará bába. Jestli to dítě zemře, neusídlím se v zámku v Marais. Prosím vás, podívejte se na ně, jste přece od toho."

A poručil zastavit před chaloupkou.

"Doktore, zbývá mně už jen pětadvacet minut na návštěvu zámku, nechám vás tady. Přijďte potom za mnou a povězte mi, budete-li moci pro to dítě něco udělat."

Potom se obrátil k matce:

"Milá paní, tenhle pán je slavný lékař. Poděkujte Prozřetelnosti, že vám ho poslala. Pokusí se vaše dítě uzdravit."

Žena nevěděla, zda sní či bdí. Vstala a s dítětem v náručí koktala rozpačité díky.

Gilbert vystoupil z kočáru.

Vůz pokračoval v cestě. Za pět minut poté Teisch zazvonil u zámeckých vrat.

Uplynulo několik minut, aniž se kdo objevil. Konečně přišel otevřít nějaký muž, podle obleku zřejmě zahradník.

Mirabeau nejprve vyzvídal, v jakém stavu je zámek.

Zahradník potvrdil, že zámek je v dobrém stavu, což ostatně bylo zřejmé na první pohled.

Zámek patřil k panství opatství v Saint-Denis, kde bylo hlavní sídlo převora z Argenteuil, a byl na prodej po vyhlášení dekretů o církevním majetku.

Mirabeau, jak jsme už podotkli, zámek znal. Nikdy však neměl příležitost prohlédnout si jej tak pozorně jako za těchto okolností.

Když se otevřela brána, octl se na prvním, téměř čtvercovém nádvoří. Napravo byl pavilon, v němž bydlel zahradník. Nalevo byl druhý pavilon; podle půvabu, s nímž byl vyzdoben, dokonce i zvenčí, sotva se něčím podobal prvnímu.

Ve skutečnosti to opravdu byl jeho dvojník. Ale skvělá úprava udělala z užitkového staveni obydlí téměř aristokratické. Ohromné růžové keře pokryté nesčetnými květy je zahalovaly jako pestrý šat, zatímco pás vinné révy je obtáčel v půli jako zelená stuha.

Všechna okna byla zacloněna závoji z karafiátů, vanilek a fuchsií a veliké květy bránily jak slunci, tak zvědavému pohledu, aby nepronikl dovnitř. Malá zahrádka, plná lilií, kaktusů a narcisů, podobala se z dálky pestrému koberci a prostírala se od domku po celé délce prvního nádvoří až k obrovské smuteční vrbě a k překrásným jilmům vysázeným na protější straně.

Řekli jsem již, jak vášnivě miloval Mirabeau květiny. Když uviděl tento pavilón jako ztracený v růžích a rozkošnou zahradu, jakoby letohrádek bohyně Flory, vykřikl radostí:

"Příteli," otočil se k zahradníkovi, "je také tento pavilón na prodej?"

"Samozřejmě, pane," odpověděl zahradník, "pavilón patří k zámku a zámek je na prodej nebo k pronajmutí. Jenže v téhle době je obydlen. Ale protože tu nejde o nájem, usadí-li se pán v zámku, mohla by se té paní, která tam teď bydlí, dát výpověď."

"A kdo je to?" otázal se Mirabeau.

"Nějaká dáma."

"Mladá?"

"Třicet až pětatřicet let."

"Krásná?"

"Velmi krásná."

"Nu, uvidíme," řekl Mirabeau. "Krásná sousedka není nikdy k zahození... Proveďte mě po zámku, příteli."

Zahradník kráčel před hrabětem, přešel most, jenž odděloval první dvůr od druhého. Pod mostem tekla malá říčka.

Tady se zahradník zastavil.

"Kdyby pán," poznamenal, "nechtěl rušit dámu z pavilónu, dá se to velmi lehce zařídit. Tahle říčka dokonale odděluje část parku, přimykající se k pavilónu, od ostatní zahrady. Dáma bude ve svém a pán také ve svém."

"Dobrá, dobrá," řekl Mirabeau, "podívejme se na zámek."

A vystoupil zvolna na schody podjezdu.

Zahradník otevřel hlavní dveře.

Ty dveře vedly do štukového vestibulu, kde podle tehdejší módy stály ve výklencích sochy a na sloupech vázy.

Proti hlavním dveřím byly na konci vestibulu jiné dveře, vedoucí do zahrady.

Napravo z vestibulu byl kulečníkový sál a jídelna.

Nalevo dva salóny, velký a malý.

Uspořádání místnosti se hraběti dost líbilo, ačkoli vypadal roztržitě a netrpělivě.

Vystoupili do prvního patra.

Byl tam velký salón, nádherně zařízený jako pracovna, a tři nebo čtyři ložnice pro pána domu.

Okna v salóně a v ložnicích byla zavřena.

Mirabeau k jednomu přistoupil a otevřel je.

Zahradník chtěl otevřít ostatní.

Ale Mirabeau na něho kývl a zahradník se zarazil.

Pod oknem, jež Mirabeau otevřel, napolo ukryta pod ohromnou smuteční vrbou, seděla žena a četla. Několik kroků od ní na trávníku a mezi květinami si hrálo pěti- až šestileté dítě.

Mirabeau si uvědomil, že je to dáma z pavilónu.

Nemohla být půvabnější a elegantněji oblečená. Měla na sobě krátkou mušelínovou pláštěnku, zdobenou krajkami, pod ní bílý taftový živůtek s růžovými a bílými náběrami. Bílou mušelínovou sukni s nabíranými volánky, růžovou a bílou jako živůtek. Krajková kapucka splývala z hlavy a obličej mladé dámy se ztrácel v tom mlžném závoji z krajek.

Jemné štíhlé ruce s aristokratickými prsty, dětsky malé nožky v něžných pantoflíčkách z bílého taftu posetého růžičkami doplňovaly ten okouzlující obraz.

Dítě v bílých hedvábných šatičkách mělo na hlavě - ta podivná směs byla v té době ostatně dost v módě - malý klobouček z doby Jindřicha IV. s trojbarevným páskem.

Právě takový oblek s národní trikolórou měl na sobě malý korunní princ, když se naposled objevil s matkou na balkóně v Tuileriích.

Mirabeau pokynul zahradníkovi proto, aby nerušil spanilou čtenářku.

Byla to jistě dáma z květinového pavilónu; jistě to byla královna zahrady lilií, kaktusů a narcisů. Konečně to byla jistě ona sousedka, kterou by byl Mirabeau, muž vždycky toužící po rozkoši, sám vyhledal, kdyby mu ji náhoda nebyla přivedla do cesty.

Po nějakou dobu hltal očima rozkošné stvořeni, nehybné jako socha a netušící, jaký žhavý pohled se na ně upírá. Ale náhle, ať náhodou či zmagnetizovány pohledem hraběte, se její oči odpoutaly od knihy a otočily směrem k oknu.

Když spatřila Mirabeaua, překvapeně vykřikla, zavolala na synka a odváděla si ha za ruku. Dvakrát nebo třikrát se otočila, až zmizela s dítětem mezi stromy, za nimiž mohl Mirabeau už sledovat jen její prosvítající skvělý šat, jehož bělost zjasňovala první stíny noci.

Na překvapený výkřik neznámé dámy odpověděl Mirabeau výkřikem takřka užaslým:

Dáma měla nejen chůzi královny, ale k tomu ještě, pokud krajkový závoj zahalující do poloviny její tvář dovoloval to posoudit, také rysy Marie Antoinetty.

Dítě ještě zvyšovalo tu podobnost. Bylo ve věku druhého syna královny, královny, jejíž chůze, tvář a sebemenší gesto zůstaly tak živé nejenom v paměti, ale i v srdci Mirabeauově od setkání v Saint-Cloud, že by byl královnu poznal všude, kdekoli by ji byl potkal, i kdyby byla třeba zahalena oním božským závojem, jímž Vergilius zahalil Venuši, když se zjevila svému synu na pobřeží Kartága.

Jaký podivný zázrak přivedl do parku domu, který právě Mirabeau najímal, záhadnou ženu, jež nebyla-li královnou, byla nicméně jejím živým obrazem?

V tom okamžiku ucítil, jak se kdosi dotkl jeho paže.

5. Vliv neznámé dámy se začíná projevovat

Mirabeau sebou škubl a otočil se.

Byl to doktor Gilbert.

"To jste vy, doktore? Co je?"

"Vyšetřil jsem to dítě," řekl Gilbert.

"A doufáte, že je zachráníte?"

"Lékař nesmí nikdy ztrácet naději, i kdyby stál tváří v tvář smrti."

"U čerta," zamračil se Mirabeau, "to znamená, že nemoc je vážná."

"Víc než vážná, hrabě, smrtelná."

"Co to je za nemoc?"

"Nepřeji si nic víc než prozkoumat do všech podrobností tu chorobu - myslím, že to nebude bez zajímavosti a bez užitku pro muže, který se rozhodl, že si najme tenhle zámek, aniž si uvědomil, čemu bude vydán všanc."

"Ale, ale," nadhodil Mirabeau, "snad nemyslíte, že mně tady hrozí cholera!"

"To ne, ale povím vám, jak to dítě dostalo horečku a proč podle vší pravděpodobnosti do týdne zemře. Jeho matka sekala v zámeckém parku trávu, a aby měla od dítěte pokoj, položila je několik kroků od tiché vody, jež obtéká park. Položila to stvořeníčko do stínu, aniž si uvědomila, že za hodinu bude pražit slunce tam, kde byl dosud stín. Dítě se rozkřičelo a žena se k němu rozběhla. Mělo horečku, jednak z úpalu, jednak, že dlouho vdechovalo výpary z močálu, jež často přivodí druh otravy, kterému říkáme bahenní zimnice."

"Promiňte, doktore, ale nerozumím vám dobře."

"Neslyšel jste nikdy o horečkách z pontinských bažin? Neslyšel jste o pověstných smrtonosných výparech, jež vystupují z močálů toskánských? Nečetl jste u florentského básníka o smrti Pii dei Tolomei?"

"Ovšem, doktore, to všechno znám, ale jen jako zvědavý člověk, nikoli jako chemik a lékař. Cabanis mně říkal něco podobného, když jsem s ním naposled mluvil, a sice o sálu v Jízdárně, kde nám není zrovna dobře. Říkal dokonce, nevyjdu-li během zasedání třikrát ven nadýchat se čerstvého vzduchu, že se udusím."

"A Cabanis měl pravdu."

"Mohl byste mi to vysvětlit, doktore? Udělal byste mi radost."

"Opravdu?"

"Ano, vyznám se dost dobře v řečtině a v latině. Ty čtyři nebo pět let, co jsem byl ve vězení pro nedůtklivost svého drahého otce, jsem se dost zabýval antikou. Dokonce jsem napsal v těch ztracených letech obscénní knížku o mravech antického světa, myslím, že to není nudné čtení. Ale naprosto nechápu, jak by se mohl člověk otrávit v sále Národního shromáždění, ledaže by ho kousl abbé Maury anebo že by dlouho poslouchal pana Marata."

"Povím vám to tedy. Snad to bude trochu nejasné vysvětlení pro muže, který se ze skromnosti přiznává, že se zajímá o fyziku a neví mnoho o chemii. Ostatně se pokusím, abych byl co nejsrozumitelnější."

"Mluvte, doktore. Máte před sebou vědychtivého posluchače."

"Architektovi, který stavěl sál v Jízdárně - a architekti jsou, milý hrabě, zrovna tak špatní chemici jako vy - architektovi, který stavěl ten sál, nenapadlo, aby postavil komíny pro výměnu zkaženého vzduchu, ani roury pro přívod vzduchu čerstvého. Z toho plyne, že jedenáct set úst, vdechujících kyslík, vydechuje do místnosti kysličník uhličitý. Následkem toho se na konci zasedání a zvláště v zimě, kdy okna jsou zavřena a kamna rozpálena, vzduch v místnosti už vůbec nedá dýchat."

"Jsem rád, že mi to říkáte, alespoň to budu moci říci Baillymu.

"Čistý vzduch," pokračoval Gilbert, "to je takový vzduch, jaký mají naše plíce vdechovat, vzduch, jaký vdechujeme v obydlí napolovic obráceném k východu a poblíž s tekoucí vodou. Takový vzduchu, jaký vdechujeme za nejlepších podmínek, se skládá ze 77 částí kyslíku, z 21 částí dusíku a ze dvou části vodních par."

"Zatím vám pořád ještě rozumím."

"Nuže, poslouchejte dál. Krev v žilách je tmavá a přináší s sebou do plic kysličník uhličitý. V plicích se musí osvěžit kyslíkem, který získá vdechováním čerstvého vzduchu. Tady se odehrává to, čemu v lékařství říkáme oxidace. Kyslík se slouží s krvi, z tmavé se stane červená a poskytne jí takto životodárnost, kterou potřebuje každý organismus. Současně však uhlík, který se sloučil s jistou částí kyslíku, vytvoří kysličník uhličitý a promíšen s jistou částí vodních par odchází vydechován z těla ven. Nuže, pohlcováním čistého vzduchu a vydechováním zkaženého vzduchu se vytváří v uzavřené místnosti atmosféra, jež nejen že přestává být dýchatelnou, ale dokonce může přivodit skutečnou otravu."

"Takže, podle vašeho názoru, jsem už napolovic otráven."

"Zajisté. To je také hlavní příčina vašich potíží. Ovzduší Jízdárny je pro vás stejně otravné jako ovzduší arcibiskupského paláce, věže ve Vincennes, pevnosti v Joux nebo zámku d'If. Nevzpomínáte si na madam de Bellegarde, která tvrdila, že bydlí-li někdo v jedné místnosti ve vincenneské pevnosti, je vystaven trvalé otravě arzenikem?"

"Takže to ubohé dítě, doktore, je otráveno dočista, zatímco já jsem otráven jen napolo."

"Ano, hrabě, a otrava vyvolala u něho zhoubnou horečku, jejíž sídlo je v mozku a v mozkových blanách. Říká se tomu zatím prostě hlavnička, já bych ji nazval, kdybyste dovolil, prudkou vodnatelností mozku. Odtud ty křeče, odtud napuchlá tvář, fialové rty, strnulé čelisti, zvrácené oční bulvy, sípavý dech, nepravidelný tep, lepkavý pot, v němž se topí celé tělo."

"Jděte k čertu, doktore, víte, že mi jde strach po zádech z výčtu těchhletěch ohavných příznaků? Opravdu, slyším-li lékaře mluvit v lékařských termínech, je to, jako by mně někdo předčítal list popsaný samými výhružkami, a zdá se mi, že to nejlehčí, co mě vůbec může potkat, je smrt. A co jste tomu dítěti předepsal?"

"Nejenergičtější léčení - a dodávám, že dva louisdory, které jsem zabalil do receptu, dovolují matce, aby se řídila mými předpisy. Chladivé obklady na hlavu, lechtání na končetinách, dávící prostředky, odvar chininové kůry." 1

"A to všechno že nebude k ničemu?"

"Nepomůže-li si sám organismus, nebude to všechno k ničemu. Tu léčbu jsem předepsal víceméně jen k upokojení vlastního svědomí. Nepomůže-li anděl strážný, má-li děcko jakého, je všechna naděje marná."

"Hm," zabručel Mirabeau.

"Chápete, není-liž pravda?"

"Vaši teorii o otravě kysličníkem uhličitým? Tak trochu."

"O tom nemluvím. Chtěl bych vědět, zda chápete, že ovzduší zámku Marais vám nesvědčí?"

"Myslíte, doktore?"

"Jsem si tím jist."

"To je mrzuté, protože se mi tu docela líbí."

"V tom vás poznávám, jste sám sobě vždycky největším nepřítelem. Doporučuji vám pobyt na kopci, a vy se usadíte v rovině. Radím vám pobyt u tekoucí vody, a vy se usídlíte u rybníka."

"Ale zato jaký je tu park! Jenom se podívejte, doktore, na ty krásné stromy!"

"Spěte při otevřených oknech, hrabě, nebo se procházejte po jedenácté hodině v noci pod těmi krásnými stromy, a na druhý den ráno mi řeknete, jak krásně vás bolí hlava."

"Takže místo částečné otravy, kterou trpím, dostaví se jednoho dne otrava skutečná."

"Chtěl jste ode mě slyšet pravdu, ne?"

"A vy mně ji tedy říkáte, viďte?"

"S naprostou otevřeností, hrabě. Znám vás. Utekl jste sem před společností, ale společnost vás tady vyhledá. Každý si vleče s sebou své okovy, ať jsou ze železa, ze zlata nebo z květin. Vaše pouta, to je v noci rozkoš ve dne práce. Dokud jste byl mlád, nalézal jste v rozkoši odpočinek po práci. Ale denní práce a noční rozkoš vás vyčerpaly. Říkáte mi to sám svou výraznou a barvitou řečí. Cítíte, že jste přišel z životního léta do podzimu života. Nuže, hrabě, mám-li léčit vaše síly vyčerpané noční rozkoší a denní prací, musím vám říci, že při vašem nynějším stavu jste náchylnější než kdy jindy podlehnout zhoubným účinkům bahenních výparů. Jste proti mně dva, vy i příroda. Co si mám počít? Mnoho tu nespravím."

"Vy tedy myslíte, doktore, že zahynu na otravu?... Děláte mi těžkou hlavu. Tyhle nemoci jsou dlouhé a bolestné.

Lépe by se mi hodila nějaká pěkná mrtvička, krátký srdeční záchvat. Nemohl byste pro mě něco udělat?"

"Nepřejte si to, hrabě," pokrčil rameny Gilbert, "nechtějte na mně nic podobného. Co si člověk přeje, to se obyčejně stane. Podle mého názoru hraje srdce na vašem stavu tak jako tak hlavní úlohu. Bohužel jsou srdeční choroby u mužů vašeho věku velmi četné a rozmanité a nevedou vždycky k náhlé smrti. Nějaké všeobecné pravidlo, hrabě, neexistuje, ale já, jenž jsem víc filosoficky pozorovatel než lékař, vám mohu říci: těžké nemoci zachvacuji v různém věku takřka pravidelně určité orgány; u dítěte mozek, u jinocha plíce, u dospělého člověka žaludek, u starce mozek nebo srdce, protože mnoho myslel a mnoho vytrpěl. Proto až věda řekne své poslední slovo, až příroda vydá své poslední tajemství, až na každou nemoc bude lék, až bude člověk umírat prostě jen na stáří, přece tu ještě zůstanou dva zranitelné orgány, totiž mozek a srdce."

"U všech hromů, doktore," ušklíbl se Mirabeau, "ani netušíte, jak mě to zajímá. Hleďte, jak mi tluče srdce, jako by vědělo, že o něm mluvíte."

Mirabeau uchopil Gilbertovu ruku a položil si ji na srdce.

"Vidíte," řekl doktor, "tady máte důkaz, že jsem mluvil pravdu. Orgán, který je tak účasten na každém vašem vzrušení, orgán, jenž zvyšuje svůj tep nebo jej zpomaluje, podle toho, s jakým zájmem sledujete prostý vědecký výklad, se nejvíc namáhá. Žil jste srdcem a zemřete na jeho ochrnutí. Pochopte to přece: každé prudké citové nebo i tělesné vzrušení vyvolává u člověka jistý druh horečky a každá horečka působí, že se víceméně zrychluje srdeční tep. Touto námahou se srdce vyčerpává, opotřebuje. Odtud se vyskytuje u starců srdeční hypertrofie, rozedma. Odtud je i anevrismus, to jest sevření srdce, jež vede k okamžité smrti. Srdeční hypertrofie vede k mozkovým mrtvicím, jež jsou někdy zdlouhavé, ale při nichž je zasažena inteligence, takže nemocný vlastně skutečnou bolest necítí, protože není bolesti bez citu, který ji posuzuje a měří. Vy jste miloval, byl šťasten, trpěl jste, prožil jste okamžiky největší radosti a hodiny hlubokého zoufalství, slavil jste neslýchané triumfy a prožil neslýchaná zklamání, po čtyřicet let vám srdce vysílalo katarakty horké krve do celého těla. Celé dny jste mluvil, celé dny jste pil, celé noci jste se smál a miloval a vaše srdce, jež jste tolik namáhal a jehož jste tolik nadužíval, by vám zničehonic nemohlo vypovědět službu. Srdce, drahý příteli, je jako peněženka. Ať je jakkoli plná, berete-li z ní příliš mnoho a příliš často, brzo je prázdná. Ale teď, když jsem vám ukázal smutnou stránku vaší situace, dovolte mi, abych vám ukázal i dobrou. Aby se srdce zcela opotřebovalo, k tomu je také třeba určité doby. Nenamáhejte své srdce jako dosud, nežádejte na něm věci nemožné, nevzrušujte je tak silně, nenarušujte pořádek tří hlavních životních funkcí: dýchání, jež se děje pomocí plic, krevního oběhu, jehož motorem je srdce, a trávení, které se odehrává ve střevech, a můžete žít ještě dvacet třicet let a zemřít jako stařec. Jinak, chcete-li se sám zabít, není nic snazšího. Představte si, že řídíte kočár s dvěma dobrými koňmi. Dokážete-li, aby šli krokem, urazíte zadlouho dlouhou cestu. Budete-li je hnát tryskem, proběhnou za jediný den a jedinou noc jako sluneční kotouč celou délku života."

"Ano," řekl Mirabeau, "ale za ten krátký den zahřejí a ozáří můj život, a to také stojí za zmínku. Pojďte, doktore, už je pozdě, rozmyslím si to."

"Rozmyslete si to dobře, hrabě," uchopil Gilbert Mirabeaua za ruku, "ale na znamení, že dbáte rad vědy, slibte mně, že si nenajmete tento zámek. Kolem Paříže jich najdete deset, dvacet, padesát a všechny se vám budou stejně líbit."

Snad by byl Mirabeau poslechl. Vtom se mu však zazdálo, že ve večerním stínu za záclonou květů uviděl ženskou hlavu. Byla to táž dáma v živůtku z bílého taftu s růžovými volánky. Hraběti se zdálo, že se na něho usmála. Ale než si tím mohl být jist, podíval se i Gilbert tím směrem. Ženská hlava rychle zmizela a Gilbert jen viděl, jak se před oknem pavilónku lehce chvějí květy růží, vanilek a karafiátů.

"Proč neodpovídáte?" naléhal Gilbert. "Milý doktore," odpověděl Mirabeau, "vzpomínáte si, co jsem řekl královně, když mně na rozloučenou podala rubu k políbení: Madam, tímto polibkem je monarchie zachráněna."

"Ano, pamatuji se."

"Vzal jsem na sebe těžký závazek, doktore. Zvláště opouští-li mě kdekdo, jak se to teď děje. A přece chci tomu závazku dostát. Neopovrhujme sebevraždou, jak jste o tom, doktore, mluvil. Možná že sebevražda je jediný způsob, jak mohu z celé té věci vyváznout se ctí."

Nazítří koupil Mirabeau zámek Marais.

6. Martovo pole

Pokusili jsme se už vysvětlit našim čtenářům, jak se celá Francie spojila nerozlučným svazkem federace a jakým dojmem tyto částečné federace, které byly jen jakousi předehrou federace všeobecné, působily na Evropu.

Evropa začínala chápat, že jednoho dne, třeba snad až v daleké budoucnosti, se také ona sama stane obrovskou federací svobodných občanů, ohromnou bratrskou jednotou.

Mirabeau hnal všechno k této velké federaci. Na obavy, jež před ním vyslovil král, odpovídal, je-li jaká spása pro království ve Francii, že je ji nutno hledat nikoli v Paříži, ale na venkově.

Ostatně byl Mirabeau přesvědčen, že z tohoto shromáždění lidí ze všech koutů Francie vyroste jedna velká výhoda: král uvidí svůj lid, lid uvidí svého krále; až provolá všechno obyvatelstvo Francie ústy svých představitelů, ústy tří set tisíc sbratřených měšťanů, úředníků a vojáků na Martově poli "Ať žije národ!", až si všichni Francouzi nad zříceninami Bastily podají ruce, nebude už minci několik zaslepených a zištných dvořanů královi našeptávat, že svobodu si žádá jenom Paříž vedená hrstkou rebelů a že si ji nežádá celá Francie. Mirabeau spoléhal na králův zdravý úsudek. Spoléhal na ideu monarchie, jež v hloubi francouzských srdcí byla v té době ještě tak živá, a sliboval si, že z tohoto dosud nevyužitého, neznámého a neslýchaného přímého styku krále s lidem vyroste posvátný svazek, jejž žádná intrika nedokáže narušit.

Geniální lidé jsou často posedlí vznešenou pošetilostí, takže poslední političtí břídilové nakonec po právu ohrnují nos nad jejich památkou.

Přípravná slavnost federace se slavila už na pláních u Lyonu. Francie, jež se instinktivně brala k jednotě, se

domnívala, že její konečný výraz najde v krajině kolem Rhóny. Tam si však uvědomila, že Lyon sice mohl zasnoubit Francii génia svobody, že však svazek s ním může být slaven pouze v Paříži.

Když starosta a pařížská obec nemohli už dále odolávat žádostem ostatních francouzských obcí a měst a přednesli tento návrh všeobecné federace v Národním shromáždění, nastalo mezi poslanci velké vzrušení. To velké shromáždění lidí, kteří mají přijít ze všech koutů Francie do Paříže, věčného centra agitace a vzbouření, neschvalovaly obě strany, na něž se Národní shromáždění dělilo, totiž ani roajalisté, ani jakobíni.

Roajalisté říkali: Federační slavnost by znamenala riskovat nový, obrovský 14. červenec, zaměřený ne již proti Bastile, nýbrž proti samému království. Čím by se stal král uprostřed totem hrozného zmatku, protichůdných vášní, v tom hrozném boji protivných názorů?

Na druhé straně jakobíni, kteří dobře věděli, jaký vliv má ještě osoba Ludvíka XVI. na široké masy, nebáli se o nic méně tohoto velkého lidového shromáždění než jejich nepřátelé.

Jakobínům se zdálo, že by takové shromáždění mohlo uspat všechnu nedůvěru, zabít ducha vzpoury ve veřejném mínění, probudit novou důvěru v monarchii, zkrátka roajalizovat Francii.

Ale federačnímu hnutí nebylo možno nijak zabránit. Bylo tak mohutné, že nemělo v dějinách obdoby od časů, kdy se v jedenáctém století zdvihla celá Evropa, aby osvobodila Svatou zemi.

A nedivme se tomu, obě hnutí nejsou si tak vzdálena, jak by se na první pohled mohlo zdát: první strom svobody byl zasazen na Kalvárii.

Národní shromáždění udělalo proto všechno, co se dalo, aby federační slavnost nenabyla rozměrů, z nichž byly obavy. Diskuse o federaci se táhla donekonečna, takže se účastníkům ze vzdálených končin království mohlo stát totéž, co se přihodilo korsickým účastníkům federace v Lyoně, že totiž přišli na slavnost až den po ní, s křížkem po funuse.

Mimoto byly všechny útraty přeneseny na místní obce. Některé provincie byly tak chudé, že přes veškerou ochotu mohly zaplatit svým delegátům jenom polovinu, ba některé jen čtvrtinu cesty, kterou měli vykonat, a bylo přece nutno nejenom dojít do Paříže, ale také se z ní vrátit.

Při všech těch úvahách se však nepočítalo s nadšením veřejnosti. Nepočítalo se, že bohatí budou dávat dvojnásob, jednou za sebe, podruhé pro chudé. Nepočítalo se s mohutným ohlasem na výzvu k pohostinnosti, která po celé cestě volala: Francouzi, přijměte do svého domu bratry, kteří přicházejí ze všech koutů Francie!

A zejména k tomuto poslednímu volání nezůstaly jediné uši hluché, neuzavřely se jediné dveře.

Nebylo cizinců, nebyli neznámí. Všude byli jen Francouzi, příbuzní, bratři. Pojďte k nám, poutníci velké slavnosti! Pojďte, Národní gardy! Pojďte, vojáci! Pojďte, námořníci! Pojďte k nám! Naleznete u nás otce, matky a manželky, jejichž synové a manželé naleznou zase jinde pohostinství, jež vám my nabízíme.

Pro toho, kdo by byl mohl ne sice jako Kristus vystoupit na nejvyšší horu světa, ale na nejvyšší horu Francie, byla by se naskytla nádherná podívaná na tři sta tisíc občanů, putujících k Paříži jako paprsky hvězdy směřující ke středu.

A kdo vedl všechny ty poutníky svobody? Starci, vojáci ze sedmileté války, poddůstojníci od Fontenoy, důstojníci, kteří vynaložili celý namáhavý, odvážný a oddaný život, nežli dosáhli nepatrného štěstí, získali epoletu poručíka nebo dvě epolety kapitána; zákopníci, kteří pocítili na vlastním těle tvrdost žulové klenby starého vojenského režimu; námořníci, kteří dobyli Indii s Bussym a Dupleixem, a s Lally-Tolendalem ji zase ztratili; živé ruiny zničené děly bitev, opotřebované mořským příbojem. V posledních dnech té velké pouti urazili osmdesátiletí starci deset až dvanáct mil denně, aby dorazili včas, a dorazili.

V okamžiku, kdy měli navždycky usnout věčným spánkem, nalezli v sobě sílu svého mládí. To proto, že jednou rukou jim dávala znamení, volala je k sobě vlast, druhou jim ukazovala na budoucnost jejich dětí.

Naděje kráčela před nimi.

Poutníci zpívali jednu jedinou píseň, ať přišli ze severu nebo z jihu, z východu nebo ze západu, z Alsaska nebo z Bretagne, z Provence nebo z Normandie. Kdo je naučil té písni s těžkými rýmy, podobné starým zpěvům, jež provázely křižáky po mořích Archipelu a v pláních Malé Asie? Nikdo to nevěděl - snad anděl obrody, jenž se vznášel v té chvíli nad Francií.

Byla to ona pověstná píseň Ca tra, ale nikoli jak se zpívala v třiadevadesátém: Třiadevadesátý rok všechno změnil, všechno zvrátil - smích v slzy, pot v krev. Nikoli, tato Francie, jež nemyslila na své soukromé zájmy, aby mohla donést do Paříže všeobecnou přísahu, ta ještě nezpívala ona hrozná slova:

Půjde to, půjde to, půjde to,
s aristokraty na lucernu,
půjde to, půjde to, půjde to,
s aristokraty na stromy!

Ne, zpěv tehdejší Francie nebyl ještě zpěv smrti, byl to zpěv života. Nebyla to hymna zoufalství, byla to velepíseň naděje.

Zpívala se na jinou melodii a měla jiná slova:

Půjde to, půjde to, půjde to:
jak evangelium to míní,
tak ať to zákon naplní,
půjde to, půjde to, půjde to,
poslední teď budou prvními
a první budou poslední.

Bylo potřebí vybudovat obrovský cirkus pro pět set tisíc delegátů z venkova a z Paříže; bylo potřebí vybudovat obrovský amfiteátr pro milión diváků.

Pro cirk bylo zvoleno Martovo pole. Pro amfiteátr výšiny v Passy a v Chaillotu.

Ale Martovo pole byla rovná pláň. Bylo je třeba proměnit v rozsáhlý bazén. Bylo je třeba vyhloubit a z vykopané hlíny nakupit kolem dokola svahy.

Patnáct tisíc dělníků - z těch lidí, kteří si věčně věků stěžují, že nemohou dostat práci, a kteří v duchu děkují Bohu, že nikdy žádnou nenajdou - sem vrhlo město Paříž s rýči, krumpáči a lopatami, aby proměnili pláň v údolí, lemované mohutným amfiteátrem. Těch patnáct tisíc dělníků mělo vykonat obrovskou práci za tři neděle. Ale už za dva dny se zjistilo, že by na to dílo potřebovali aspoň tři měsíce.

Ostatně dost možná, že byli placeni právě za to, aby pracovali pomalu.

Tak se uskutečnil onen zázrak, podle něhož můžeme posuzovat nadšení Pařížanů. Ohromné práce, kterou nemohla a nechtělo vykonat několik tisíc flákačů, se chopilo všechna pařížské obyvatelstvo. Ještě téhož dne, kdy se roznesla zpráva, že Martovo pole nebude upraveno do 14. července, povstalo sto tisíc lidí a prohlásilo s jistotou, která provází dílo lidu anebo vůli boží: Martovo pole hotovo bude.

Zástupci obyvatelstva navštívili pařížského starostu a dohodli se s ním jménem oněch sto tisíc dobrovolných pracovníků, že budou moci pracovat v noci, aby neubírali práci dělníkům, kteří pracovali ve dne.

Ten den v sedm hodin večer ohlásila rána z děla, že denní práce je skončena a noční dílo že začíná.

A na ten výstřel zaplavily ze všech čtyř stran Martovo pole zástupy lidu. Valily se sem od Grenelle, od řeky, z Gros-Caillou, i od Paříže.

Každý si nesl svůj nástroj: krumpáč, rýč, lopatu, nebo tlačil kolečko.

Jiné skupiny sem valily sudy plné vína, za nimi táhli houslisté, kytaristé, pištci a bubeníci.

Přišli lidé nejrůznějšího stáří, obojího pohlaví, všech stavů: měšťané, vojáci, kněží, mniši, krásné dámy, hokyně z tržnice, milosrdné sestry, herečky. Každý měl v ruce lopatu nebo rýč, tlačil kolečko nebo káru. Děti pochodovaly napřed a svítily pochodněmi. Byly tu celé kapely, hrály na všechny možné nástroje, a nad celým tím lomozícím zástupem se rozléhala píseň Půjde to, zpívaná obrovským sborem stotisíce úst, jimž odpovídaly hlasy tří set tisíc lidí, přicházejících ze všech koutů Francie.

Mezi nejpilnějšími dělníky vynikali zvláště dva; přišli mezi prvními a v uniformě. Jedem z nich byl asi čtyřicetiletý, mohutné postavy a zachmuřeného obličeje. Nezpíval a skoro ani nepromluvil.

Jeho společník byl mladík asi dvacetiletý, s upřímnou, usměvavou tváří, velkýma modrýma očima, s bílými zuby a plavými vlasy. Měl velké ruce a obzvlášť velká kolena. Zvedal svýma velkýma rukama neuvěřitelná břemena; tlačil káru bez ustání, bez oddechu. Prozpěvoval si přitom celou noc a po očku pokukoval po svém druhovi. Často ho oslovil dobrým slovem, na něž jeho společník neodpovídal, tu a tam mu nabídl sklenici vína, kterou jeho druh odmítl. Mladík pak vždycky smutně pokrčil rameny, vrátil se k své práci a začal pracovat za pět mužů a zpívat za deset.

Ti dva muži byli vyslanci .nového departementu aisneského, vzdáleného ne víc než nějakých deset mil od Paříže. Oba, jakmile uslyšeli, že se nedostává rukou k dílu, přispěchali nabídnout svou pomoc, jeden mlčenlivou, druhý hřmotnou a radostnou.

Byli to Billot a Pitou.

7. Poznáme co se stalo Kateřině, ale nedozvíme se, co ji v budoucnosti čeká

Tu noc z 5. na 6. července probudily kolem jedenácté doktora Raynala, jenž se právě odebral na lože v naději, která lékaře tak často zklame, totiž že se tu noc dosyta vyspí, tři prudké rány na dveře.

Dobrák doktor měl, jak víme, ve zvyku, když na něho v noci někdo zaklepal nebo zazvonil, že šel otevřít sám, aby se tak rychleji dohodl s lidmi, kteří potřebovali jeho pomoc.

Také tentokrát, jako kdykoli jindy, seskočil z postele, vklouzl do županu a pantoflí, a jak mohl nejrychleji, seběhl po úzkém schodišti.

Ale ať pospíchal sebevíc, jeho nočnímu návštěvníkovi připadalo bezpochyby čekání ještě příliš dlouhé, neboť začal zuřivě bušit na dveře právě v okamžiku, kdy se otevřely.

Doktor Raynal otevřel a spatřil, že přede dveřmi stojí týž lokaj, jenž pro něho přišel už tenkrát, kdy měl poskytnout lékařskou pomoc vikomtovi Izidorovi de Charny.

"Ale, ale," zakroutil hlavou doktor, "to jste zase vy, milý příteli? Není to výčitka, rozumějte mi dobře, ale je-li váš pán už zase raněn, měl by si dát trochu víc pozor. Není dobré chodit tam, kde se střílí jako o Vzkříšení."

"Ne, ne, pane," odpověděl lokaj, "dnes to není kvůli mému pánovi, taky nejde o žádné zranění, a přece to velmi spěchá. Oblékněte se, prosím vás. Koně mám tady, a vás se nemohou dočkat."

Aby se ustrojil, nepotřeboval doktor nikdy víc než pět minut. Tentokrát usoudil podle lokajova naléhání, že na něho opravdu úzkostně čekají, a tak byl hotov za čtyři minuty.

Lokaj ani neseskočil s koně, přidržel uzdu koně doktora Raynala, doktor se vyšvihl do sedla a pustil se za lokajem, jenž mu ukazoval cestu. Nedali se však jako poprvé nalevo, nýbrž napravo.

Bylo to tedy na opačnou stranu od Boursonnes.

Projeli parkem, zmizeli v lese, Haramont nechali po levici a brzo se octli v tak neschůdné části lesa, že bylo obtížné pokračovat v další cestě na koni.

Vtom jim zastoupil cestu jakýsi muž, ukrytý za stromem.

"Jste to vy, doktore?" otázal se.

Doktor zastavil koně, neboť podle řeči poznal vikomta Izidora de Charny.

"Ano jsem to já. Ale kam mě u čerta vedete pane vikomte?"

"Hned uvidíte," řekl Izidor, "ale slezte, prosím vás, s koně a pojďte se mnou."

Doktor slez1 s koně, začínalo mu svítat.

"Ach, ach," hekl, "to se má jistě někde narodit něco maličkého?"

Izidor ho uchopil za ruku.

"Uhodl jste, doktore, ale musíte mně slíbit, že budete mlčet jako hrob."

Doktor pokrčil rameny, jako by chtěl říct: Jenom si nedělejte starosti, takovýchhle věci jsem já už viděl!

"Pojďte za mnou," vybízel ho Izidor.

A oba kráčeli do hloubi lesa, po praskajícím suchém listí, ztraceni v temném stínu obrovských dubů, v jejichž listí bylo lze sem tam zahlédnout třepetavý svit hvězdy.

Po několika minutách spatřil doktor vrchol Chlodvíkovy skály.

"Ale, ale, snad nejdeme do chýše otce Chlodvíka?"

"Ne tak docela," odpověděl Izidor, "ale velmi blízko."

Zahnul za roh obrovské skály a dovedl doktora ke dveřím malého cihlového stavení, opřeného o chýši starého hajného, takže se mohlo zdát, a opravdu si to tak v okolí myslili, že hajný připojil pro větší pohodli tento přístavek ke své chatrči.

Ale ani kdyby ve světnici nebyla Kateřina, sténající na posteli, první pohled na vnitřek stavení by tu myšlenku vyvrátil.

Stěny byly pokryty pěknými tapetami, na obou oknech visely záclony z látky podobné tapetám. Mezi oběma okny stálo elegantní zrcadlo. Pod zrcadlem byl toaletní stolek, na něm plno porcelánových drobnůstek. Dvě židle, dvě lenošky, malá pohovka a malá knihovna. Vcelku tedy docela hezké hnízdečko, jak dnes říkáme.

Lékařův pohled však neutkvěl na ničem z toho všeho. Doktor Raynal se bral přímo k pacientce, ležící v posteli.

Sotva ha Kateřina spatřila, zakryla si tvář dlaněmi; nemohla zadržet ani vzlykot, ani slzy.

Izidor k ní přistoupil a pohladil ji. Kateřina k němu vztáhla ruce.

"Doktore," obrátil se mladý muž k lékaři, "svěřuji vám život a čest dívky, která je dnes mou milenkou, ale jednoho dne bude mou ženou."

"Ach, jak jsi hodný, drahý Izidore, že mně říkáš takové věci," zavzlykala Kateřina. "Vždyť víš stejně dobře jako já, že není možné, aby se venkovské děvče někdy provdalo za vikomta de Charny. Ale proto ti nejsem méně vděčná. Víš, že teď potřebuji sílu, a chceš mi ji dát. Buď klidný, budu mít odvahu!"

A Kateřina si odkryla tvář a podala doktoru Raynalovi ruku.

Ale v okamžiku, kdy se jí doktor Raynal dotkl, daleko prudší bolest než dřív ji donutila, že zaťala pěsti.

Doktor dal pohledem Izidorovi znamení, že očekávaná chvíle nastává.

Mladý muž poklekl u lože rodičky.

"Kateřino, má nejdražší, měl bych zůstat u tebe, abych ti dodával sílu a odvahu. Mám jenom strach, že sám nebudu mít dost síly, ale kdyby sis to přála... "

Kateřina vzala Izidora kolem krku.

"Jenom jdi, jdi. Děkuji ti, že mě máš tak rád a že mě nemůžeš vidět trpět."

Izidor políbil milovanou dívku, stiskl ještě jednou doktoru Raynalovi ruku a vyběhl z pokoje.

Dvě hodiny bloudil lesem jako stíny, o nichž mluví Dante a jež se nemohou ani na okamžik zastavit a odpočinout si. Co chvíli se větším nebo menším obloukem vracel ke dveřím, za nimiž se odehrávalo bolestné tajemství zrození. Ale takřka vzápětí ho úpěnlivý výkřik Kateřinin znovu odehnal od stavení.

Konečně uslyšel, jak ho uprostřed noci volá hlas doktorův a ještě jiný, daleka slabší a sladší: Dvěma skoky se octl u dveří. Byly otevřené a na jejich prahu ho čekal doktor s dítětem v náručí.

"Běda, Izidore," sténala mu vstříc Kateřina, "teď jsem dvojnásob tvá... jako milenka a jako matka."

Za týden nato, v touž hodinu, v noci ze 13. na 14. červenec, se dveře stavení znovu otevřely. Dva muži vynesli na nosítkách ženu a dítě. Vedle nosítek jel na koni mladý muž a neustále prosil nosiče, aby byli co nejvíce opatrní. Když přišli na silnici vedoucí z Haramontu do Villers-Cotterets, čekal tam už kočár s trojspřežím. Matka s dítětem na ruce vstoupila do kočáru.

Mladý muž .dal svému sluhovi ještě nějaké rozkazy, sestoupil s koně, hodil uzdu lokajovi, sám rovněž vstoupil do vozu, jenž projel Villers-Cotterets, aniž se zastavil, ujížděl podle parku k bažantnici, až na konec ulice de Largny a odtud se dal v největším trysku po silnici k Paříži.

Před odjezdem zanechal mladý muž pro otce Chlodvíka peněženku se zlatem a mladá žena dopis pro Pitoua.

Doktor Raynal, když viděl, že rodička se rychle zotavuje a dítě - byl to chlapec - je v pořádku, prohlásil, že cestu z Villers-Cotterets do Paříže mohou v dobrém kočáře podniknout bez obavy.

Na toto doporučení se Izidor rozhodl tu cestu podniknout. Nedalo se ostatně nic dělat, neboť se měl co nejdříve vrátit Billot s Pitouem.

Bůh, jenž až do jistého okamžiku bdí nad lidmi, aby je později, jak se zdá, opustil, dovolil, aby Kateřina porodila v nepřítomnosti tatíka Billota, jenž ostatně ani nevěděl, kde jeho dcera našla útulek, a v nepřítomnosti Pitouově, jenž ve své nevinnosti ani nezpozoroval, že Kateřina je v jiném stavu.

V pět hodin ráno dojel kočár k bráně Saint-Denis. Ale nemohl jet dál po bulvárech. Vzhledem k dnešní slavnosti byly zataraseny davy lidí.

Kateřina vyhlédla z okna kočáru, ale v témž okamžiku vykřikla a ukryla hlavu na Izidorových prsou.

První dva muži, které poznala mezi federovanými, byli Billot a Pitou.

Teď ovšem musíme čtenáři vylíčit, co se událo ve Villers-Cotterets třetí noc po jejich příchodu do Paříže, to je v noci z 5. na 6. července v okamžiku, kdy jsme Billota s Pitouem zastihli, jak se přičiňují mezi pracujícím lidem.

8. 14. Červenec 1790

Práce, jež měla změnit ohromnou pláň v obrovské údolí mezi dvěma pahorky, byla dík úsilí celé Paříže skončena večer 13. července.

Mnozí pracovníci, aby si pro příští den zajistili místo, tu přespali jako vítězové na bitevním poli.

Billot a Pitou spěchali se přidružit k zástupům federovaných na bulvárech. Náhoda tomu chtěla, jak jsme viděli, že právě na místě vyhrazeném zástupcům aisneského departementu byl nucen zastavit kočár, v němž přijížděla do Paříže Kateřina se svým dítětem.

Federovaní stáli tu v dlouhých hustých řadách od Bastily až k bulváru Bonne-Nouvelle.

Každý se snažil, aby co nejlíp přijal milované hosty. Když se rozhlásilo, že přicházejí Bretonci, nejstarší synové svobody, vítězové od Bastily jim vyšli vstříc až k Saint-Cyru a vzali je do svého středu jako nejdražší hosty.

Kdekdo se předháněl v důkazech nezištnosti a vlasteneckého cítění.

Hostinští se jednomyslně usnesli, nikoliv snad, že zvýší ceny, jak se k tomu nabízela příležitost, ale naopak, že je sníží. Taková byla nezištnost. Žurnalisté, ti každodenní rváči, kteří den ze dne vedou spolu boj a nesbližují lidi, nýbrž naopak rozněcují nenávist, žurnalisté tedy - nebo alespoň dva - Loustalot a Camille Desmoulins - navrhli federativní pakt mezi spisovateli. Měli se zříct jakékoli žárlivosti a řevnivosti a slíbit, že napříště budou mezi sebou závodit jen ve snaze o obecné blaho. Takový tu byl vlastenecký cit.

Bohužel návrh tohoto paktu nenašel v tisku odezvu a zůstal pro přítomnost i budoucnost jenom vznešenou utopií.

Také Národní shromáždění podlehlo všeobecnému nadšení, jež otřáslo celou Francií jako zemětřesení. Už před několika dny zrušilo na návrh pana de Montmorency a pana de Lafayetta dědičné šlechtictví; hájil je abbé Maury, syn vesnického příštipkáře.

Už začátkem února začalo Národní shromáždění rušit dědictví zla. Když byli pověšeni bratři Agassové pro falšování směnek, rozhodlo Národní shromáždění, že potupná smrt odsouzených nesmí zanechat žádnou poskvrnu na dobré pověsti dětí a příbuzných obou popravených.

Kromě toho v týž den, kdy .shromáždění zrušilo dědičnost výsad, jako již předtím zrušilo převod církevního jmění, přišel do zasedací síně jistý Němec od břehů Rýna, jenž si změnil své křestní jméno Jan Křtitel za jméno Anacharsis - byl to pruský baron Anacharsis Klotz, rodem z Cléve - a prohlásil, že přichází jako vyslanec lidského pokolení. Přivedl s sebou asi dvacet mužů kdejaké národnosti, oblečených v národních krojích. Všichni byli pronásledováni pro své politické nebo náboženské přesvědčení a přicházeli žádat jménem svých národů, jediných zákonitých suverénů, aby byli přijati do federace.

Jedno místo ve shromáždění bylo přiznáno mluvčímu lidského pokolení.

Na druhé straně se denně pociťoval Mirabeauův vliv. Díky tomuto mocnému bojovníkovi získal dvůr přívržence nejen v řadách pravice, ale i levice. Národní shromáždění odhlasovala čtyřiadvacet miliónů na soukromé výdaje královy a čtyři milióny pro královnu. Tak se oběma královským manželům štědře vrátilo dvě stě osm tisíc franků, jimiž zaplatili dluhy výmluvného tribuna, a šest tisíc livrů důchodu, jež mu dávali měsíčně.

Ostatně se zdálo, že se Mirabeau nezklamal ani v názoru na smýšlení venkova. Ti z federovaných, kteří byli přijati Ludvíkem XVI., přinášeli do Paříže nadšení pro Národní shromáždění, zároveň však i posvátnou úctu ke královskému majestátu. Smekali před panem Baillym a provolávali "Ať žije národ", ale před Ludvíkem XVI. poklekali, kladli mu k nohám své meče a volali "Ať žije král!"

Bohužel král, málo poetický a málo rytířský, odpovídal špatně na všechny ty srdečné projevy nadšení.

Bohužel královna, příliš hrdá a celým cítěním, možno-li to tak říci, příliš Lotrinčanka, neoceňovala ty projevy srdečné náklonnosti tak, jak by byly zasluhovaly, a pak na dně duše té ubohé ženy leželo cosi chmurného, cosi podobného temné skvrně na slunci.

Chmura, jež hlodala v královnině srdci, byla nepřítomnost Charnyho.

Charny se jistě mohl vrátit, a zatím zůstal u pana de Bouillé.

Jednu chvíli, když se setkala s Mirabeauem, napadlo ji, aby si z dlouhé chvíle zakoketovala s tím mužem. Královské a ženské ješitnosti Marie Antoinetty lichotilo, když viděla, jak se mocný génius sklání u jejich nohou. Ale koneckonců co může dát génius srdci? Co může poskytnout milujícímu člověku jen ukojená ješitnost a vítězná pýcha? Královna viděla ženskýma očima v Mirabeauovi především muže chorobně otylého s vrásčitými, propadlými, ztrhanými a od neštovic zohyzděnými tvářemi, s červenýma očima a tlustým krkem. Srovnávala s ním Charnyho, elegantního šlechtice v nejlepších letech, v plném rozkvětu mužné krásy a síly. Ve své skvělé uniformě ztělesňoval pro ni Charny představu knížete bitev, kdežto Mirabeau, neoživoval-li génius jeho mohutnou tvář, připomínal jí ve svém úboru kanovníka v civilu. Pokrčila rameny, zhluboka si povzdechla, očima zardělýma nočním bděním a slzami snažila se proniknout vzdálenost, jež ji dělila od milovaného muže, a jenom šeptala: "O Charny, Charny!"

Co záleželo v takových okamžicích této ženě na lidu u jejích nohou? Co pro mi byly proudy lidí, valící se jako moře ze všech stran a volající "Ať žije král! Ať žije královna!" Známý hlas, jenž by byl zašeptal: "Marie, nic se ve mně nezměnilo, Antoinetto, miluji vás", byl by ji přesvědčil, že se nic nezměnilo ani kolem ní, byl by uklidnil její srdce a zjasnil její čelo víc než všechno to volání, všecky sliby a přísahy.

Konečně nadešel 14. červenec, přišel tak jako kterýkoli jiný den, jako by se ho tohle všechno vůbec netýkalo, a s ním velké i malé události, jež tvoří dějiny prostých lidí i mocných tohoto světa, lidu i králů.

Jako by onen pohrdavý 14. červenec nevěděl, že přichází osvítit neslýchané a nevídané nádherné divadlo, přišel s čelem zahaleným mraky a přinesl vítr a déšť.

Je však jednou z vlastností francouzského lidu, že se směje ve slavnostních dnech všemu, i dešti.

Pařížské Národní gardy a venkovští federovaní plnili bulváry od pěti hodin ráno, promoklí a s kručícím břichem, smáli se a zpívali.

Je pravda, že Pařížané, když už je nemohli ochránit před deštěm, dbali aspoň na to, aby je nasytili.

Ze všech okem jim spouštěli po provazech chléb, šunku a láhve vína. Tak tomu bylo ve všech ulicích, jimiž procházeli. V době, kdy pochodovali městem, sto padesát tisíc lidí zaujalo místo na Martově poli a sto padesát tisíc

jiných stálo za bariérami.

Amfiteátr v Chaillot a v Passy byl tak natřískán diváky, že bylo zhola nemožné odhadnout jejich počet.

Velkolepý cirk, obrovský amfiteátr, nádherná aréna, kde stála kolébka francouzské federace a kde jednoho dne bude kolébka federace světové!

Co na tom, dočkáme-li se toho dne nebo nedočkáme? Naši synové jej uvidí, svět jej uvidí!

Jedním z velkých omylů člověka je přesvědčení, že celý svět je stvořen pro jeho krátký život, zatímco teprve spojení těchto nekonečně krátkých efemérních existencí, viditelných jenom Bohu, tvoří čas, totiž víceméně dlouhá období, v nichž Prozřetelnost, jež bdí nad národy, pracuje na svém tajemném díle a pokračuje ve svém nepřetržitém tvoření.

Zajisté, že všichni, kdo tu stáli a pochodovali, věřili, že drží pevně za obě křídla prchavou bohyni, již nazýváme Svoboda a jež nám uniká a mizí, jenom aby se znovu objevila, pokaždé hrdější a zářivější!

Mýlili se, jako se mýlili jejich synové, když myslili, že ji ztratili.

Jakou radostí, jakou důvěrou byly naplněny zástupy, které tu čekaly, stály nebo posedávaly na zemi, právě tak jako ty, které přešly přes řeku po dřevěném mostě, vystavěném před Chaillotem, a zaplavily Martovo pole od Vítězného oblouku!

Konečně přicházejí pluky federace. Zástupy propukají v nadšený jásot, do něhož se snad mísí i určitý údiv při pohledu na obraz, jenž se naskýtá jejich očím.

A vskutku, zřídkakdy se naskytne lidským očím podobné divadlo.

Martovo pole proměněné jako zázrakem! Planina, přeměněná ani ne za měsíc v údolí, měřící v obvodu plnou míli!

Po obou stranách údolí, na jeho čtyřhranných náspech tři sta tisíc sedících nebo stojících lidí.

Uprostřed oltář vlasti, k němuž se vystupuje po čtyřech schodištích, odpovídajících čtyřem stranám obelisku, jenž se tyčí nad oltářem.

Na každém rohu obelisku ohromné pánve s hořícím kadidlem, o němž Národní shromáždění rozhodlo, že má hořet již jen k slávě boží.

Na všech čtyřech stranách nápisy, hlásající světu, že francouzský národ je svobodný, a vyzývající ostatní národy, aby se taktéž osvobodily.

Ó veliká radosti našich otců! Při tomto pohledu jsi byla tak živá, tak hluboká, tak opravdová, že její záchvěvy pociťujeme ještě i my.

A přece obloha mluvila řečí připomínající antické věštby.

Každou chvíli těžký liják, prudké závany vichřice a chmurná mračna: 1793, 1814, 1815.

A jenom na okamžik uprostřed té spouště zasvitne záblesk slunce: 1830, 1848.

Jak bys asi byl přijat, proroku, kdybys byl přišel předpovědět budoucnost tomuto miliónu?

Tak jako přijali Řekové Kalchase a Trójané Kasandru! Toho dne však bylo slyšet jen dva hlasy: Hlas víry, jemuž odpovídal hlas naděje.

Před budovami Vojenské akademie byly postaveny galérie, potažené drapériemi; nad nimi vlály trojbarevné prapory. Galérie byly vyhrazeny královně, dvoru a Národnímu shromáždění.

Dva stejné trůny na tři stopy od sebe byly připraveny pro krále a předsedu Národního shromáždění.

Král, jenž byl toliko pro tento den jmenován nejvyšším velitelem francouzských Národních gard, předal velení panu Lafayettovi. Lafayette byl tedy toho dne generalissimem šesti miliónů ozbrojených mužů.

Věru rychle ho štěstěna vynesla na vrchol slávy, brzy překročila zenit - vždyť štěstí bylo o tolik větší než muž sám! - a zhasla.

Toho dne dostoupila vrcholu. Ale jako fantastická noční zjevení, jež přesahuji všecku lidskou míru, vyrostla i ona tak nesmírně jen proto, aby se brzy nato rozplynula v páru.

Ale v tento den federace, v den všeobecného sbratření, všecko vypadalo skutečné, všecko mělo svou moc a váhu:

Lid, jenž měl zase upadnout v bezmoc. Král, jehož hlava měla padnout, generalissimus, kterého měl jeho bělouš donést do vyhnanství.

A přece v tom studeném dešti, za bouřlivého větru, v kalném slunci těžce se prodírajícím temnou klenbou mraků vstupovali federovaní třemi branami Vítězného oblouku do ohromného cirku. Za tímto předvojem asi pětadvaceti tisíc mužů, kteří se rozvinuli ve dva obrovské zástupy a postupovali v kruhu po obvodu cirku, přicházeli pařížští radní, reprezentanti obce a konečně Národní shromáždění.

Všechny ty korporace, jež měly vyhrazená místa na galériích Vojenské akademie, pochodovaly napříč cirkem, rozdělily se před oltářem Vlasti jako vodní proud před skaliskem a opět se za ním spojily. Průvod se podobal ohromnému hadu, jenž se hlavou dotýkal galérií, zatímco se posledním článkem ocasu ještě dotýkal Vítězného oblouku.

Za veliteli, reprezentanty obce a Národním shromážděním se bral zbytek průvodu: federanti, vojenské deputace a Národní gardy.

Každý departement nesl svou korouhev, ale všechny ty korouhve byly svázány, ovinuty, znárodněny velkým pásem trojbarevných korouhví, jež říkaly očím a srdcím ona dvě slova, jediná, jimiž národy, ti dělníci boží, konají velké věci: Vlast, Jednota.

Král a předseda Národního shromáždění stoupali současně ke svým křeslům, zatímco královna zaujala místo na tribuně.

Ubohá královna! její dvůr byl velmi chudičký. Její nejlepší přítelkyně ji ze strachu opustily. Kdyby byly věděly, že Mirabeauovým přičiněním odhlasovalo Národní shromáždění králi čtyřiadvacet miliónů důchodu, byly by se některé vrátily. Ale nevěděly to.

O muži, kterého její oči marně kolem sebe hledaly, věděla Marie Antoinetta, že ho k ní nepoutá ani zlato, ani moc.

Hledala tedy aspoň někde přátelskou a oddanou tvář, na niž by se mohla spolehnout.

Ptala se, kde je Izidor de Charny a proč nejsou obhájci monarchie na svém místě kolem krále a u nohou královny, když má království v těch hustých davech tak málo přívrženců.

Nikdo nevěděl, kde je Izidor de Charny, a kdyby ji byl někdo pověděl, že v tuto chvíli vede prostičkou venkovanku, svou milenku, do skromného domu na úbočí Bellevue, byla by jistě útrpně pokročila rameny, pokud by se ji bylo nesevřelo srdce závistí. A kdoví, zdali by dědička císařů nebyla dala trůn a korunu, zda by se raději nestala prostičkou venkovankou, selskou dcerkou, aby ji Olivier miloval tak, jako miloval Izidor Kateřinu!

Takovými myšlenkami se patrně v duchu obírala, když Mirabeau, zachytiv jeden z jejich záhadných pohledů, připomínajících zpola blesk, zpola sluneční paprsek, nemohl se ubránit, aby nezašeptal:

"Nač jenom myslí ta kouzelnice!"

Kdyby ho byl mohl slyšet Cagliostro, snad by byl poznamenal: "Myslí na osudný stroj, který jsem jí ukázal ve sklenici vody na zámku v Taverney a který poznala jednou večer v Tuileriích v náčrtku doktora Gilberta," - a byl by se mýlil ten velký prorok, jenž se mýlil jen tak zřídka!

Marie Antoinetta myslela na nepřítomného Charnyho a na zašlou lásku.

A to za zvuku pěti set bubnů a dvou tisíc hudebních nástrojů, jež bylo sotva slyšet pro nadšený křik: "Ať žije král! Ať žije zákon! Ať žije národ!"

Náhle nastalo velké ticho.

Král usedl a s ním i předseda Národního shromáždění.

Dvě stě kněží v bílých albách přistupovalo k oltáři v čele s autunským biskupem, panem de Talleyrand, patronem všech křivopřísežníků minulých, přítomných i budoucích.

Vystoupil kulhaje po stupních oltáře, Mefistofeles, čekající na Fausta, jenž se měl objevit 13. vendemiairu.

Mše sloužená autunským biskupem! Zapomněli jsme připočíst tuto okolnost mezi špatná znamení.

V tom okamžiku se rozpoutala bouře s dvojnásobnou silou, jako by se nebesa bouřila proti tomuto falešnému knězi, jenž se právě chystal zneuctít posvátnou oběť a učinit svatostánkem Páně prsa, která se měla v budoucnu poskvrnit tolika křivými přísahami!

Korouhve departementů a trojbarevné prapory seskupené kolem oltáře tvořily kolem něho vlající pás o tisíci barvách, jimž třepetal prudký jihozápadní vítr.

Když odsloužil mši, sestoupil pan de Talleyrand z několika stupňů a posvětil národní prapor a korouhve třiaosmdesáti departementů.

Pak se přikročilo k posvátnému obřadu přísahy.

Lafayette přísahal první jménem Národních gard v království.

Druhý přísahal předseda Národního shromáždění jménem Francie.

Třetí přísahal král, sám za sebe.

Lafayette sestoupil s koně, prošel prostorem, který ho dělil od oltáře, vystoupil po stupních, vytasil kord a dotýkaje se špičkou kordu evangelia, řekl pevným hlasem:

"Přísaháme, že budeme vždy věrni národu, zákonu a králi, že celou svou mocí budeme udržovat ústavu, přijatou Národním shromážděním a schválenou králem, že ve shodě se zákony země budeme chránit bezpečnost osob a majetku, oběh obilí a jiných potravin uvnitř království a vybírání veřejných daní, ať už se to děje v jakékoli formě, že zůstaneme spjati se všemi Francouzi nezrušitelnými pouty bratrství."

Přísaha byla vyslechnuta v hlubokém tichu.

Sotva ji pan Lafayette složil, sto děl vypálilo salvu a dalo znamení sousedním departementům.

Ze všech městských opevnění vyšlehl ohromný blesk, po němž vzápětí zaburácel hrom, vynalezený lidmi, hrom a blesk, jenž již dávno předstihl blesk a hrom boží, měříme-li jeho silu spouští, kterou po sobě zanechá.

Jako se v kruzích stále širších rozbíhají vlny zprostřed jezera, dopadl-li tam kámen, až dosáhnou ke břehu, tak každý ohnivý kruh, každý hromový rachot se šířil od středu k obvodu, od Paříže až na pokraj Francie, od srdce království k hranicím.

Pak vstal předseda Národního shromáždění a s ním všichni poslanci. Předseda pronesl:

"Přísahám, že budu věrný národu, zákonu a králi, že budu ze všech sil podporovat ústavu, přijatou Národním shromážděním a schválenou králem."

Sotva domluvil, vyšlehl tentýž plamen, rozlehla se táž hromová rána a nesla se ozvěnou do všech končin Francie.

Teď byla řada na krále.

Vstal.

Ticho; slyšte všichni, jakým hlasem pronese národní přísahu muž, jenž ji v té chvíli v skrytu srdce zradí.

Dejte si pozor, Sire! Mraky se trhají, nebe se otvírá, ukazuje se slunce.

Slunce je boží oko. Bůh na vás patří!

"Já, král Francouzů," říká Ludvík XVI., "přísahám, že vynaložím všechnu moc, propůjčenou mi ústavou, aby ústava usnesená Národním shromážděním a mnou schválená byla zachovávána a zákony aby byly plněny."

Ach, Sire, proč ani tentokrát jste nechtěl přísahat u oltáře? 21. červen dá odpověď na 14. červenec, Varennes poskytne klíč k hádance Martova pole.

Ale ať byla přísaha falešná nebo pravá, stejně jako první byla provázena ohněm a hromovým rachotem. Sto děl vypálilo salvu jako po přísaze Lafayettově a předsedy Národního shromáždění; a dělostřelectvo jednotlivých departementů neslo potřetí hrozivou výstrahu evropským králům: Dejte si pozor, Francie povstala! Dejte si pozor, Francie chce být svobodná a jako kdysi římský vyslanec nese světu v záhybu svého pláště mír nebo válku

9. Zde se tančí

Pro shromážděné zástupy to byla chvíle ohromné radosti.

Mirabeau zapomněl na okamžik na Marii Antoinettu, Billot na Kateřinu.

Král odjel za všeobecného nadšeného pokřiku. Národní shromáždění se vrátilo do zasedací síně s týmž doprovodem, jako když přicházelo.

Abychom se zmínili také o praporu, jejž město Paříž věnovalo vojenským vysloužilcům, bylo odhlasováno, jak stojí v Dějinách revoluce sepsaných Dvěma přáteli svobody, aby zůstal zavěšen nad vchodem do shromáždění jako památník šťastné doby a jako symbol, který má připomínat vojsku, že je podřízeno dvěma mocem a že může rozvinout prapor jen za jejich vzájemné dohody.

Předvídal snad Chapelier, na jehož návrh byl tento dekret odhlasován, 27. červenec, 24. únor a 2. prosinec?

Nadešla noc. Ranní slavnost se konala na Martově poli, večerní v Bastile.

Třiaosmdesát listnatých stromů jako symbol třiaosmdesáti departementů bylo zasazeno v základech někdejších osmi věží pevnosti. Od stromu ke stromu byly nataženy šňůry a na nich zavěšeny lampióny. Uprostřed se tyčil obrovský stožár, na němž byl upevněn prapor s nápisem Svoboda. V blízkostí příkopů v jámě, kterou úmyslně nechali otevřenu, byly pohozeny okovy, řetězy a mříže Bastily a s nimi i onen pověstný reliéf z orloje, představující spoutané otroky. Kromě toho byly dokořán otevřeny kobky, osvětlené ponurým světlem; konečně, prodral-li se kdo, přivábен hudbou vyhrávající pod stromy, až k místu, kde byl kdysi vnitřní dvůr, uviděl tam taneční sál zářící nespočetnými světly a nad vchodem do sálu nápis, jenž byl jakoby vyplněním Cagliostrova proroctví:

Zde se tančí

U jednoho z tisíce stolů, rozestavených kolem Bastily a představujících starou pevnost skoro tak přesně jako malé tesané kameny architekta Palloye, posilňovali se dva muži, vyčerpaní celodenními pochody a postáváním.

Měli před sebou ohromnou klobásu, čtyřliberní bochník chleba a dvě láhve vína.

"Na mou duši," vyprázdnil jedním douškem sklenici mladší z obou mužů - měl na sobě stejnokroj kapitána Národní gardy, kdežto druhý, jistě dvakrát tak starý, byl oblečen v stejnokroj federace - "na mou duši, je to blaho, může-li se člověk najíst, když má hlad, a napít, když má žízeň."

Po chvilce mlčení dodal:

"Vy nemáte hlad ani žízeň, otče Billote?"

"Už jsem jedl a pil," odpověděl Billot, "a žízním už jenom po jedné věci... "

"Po které?"

"To ti povím, příteli Pitou, až na to dojde."

Pitou neviděl v Billotově odpovědi nic zlomyslného. Billot málo jedl a pil, přestože po takovémhle dni musel padat únavou a přestože oba byli žrouti, jak říkal Pitou. Ale od svého odchodu z Villers-Cotterets a po těch pět dní či spíše pět noci, co pracovali na Martově poli, Billot velmi málo jedl a pil.

Pitou věděl, že někdy churavost, sama o sobě nijak zvlášť nebezpečená, má vzápětí nechuť k jídlu i u lidi nejsilnější tělesné konstrukce, a pokaždé, když si všiml, jak málo Billot jí, vyptával se ho, proč nemá chuť do jídla. Billot odpovídal, že nemá hlad, a Pitouovi ta odpověď stačila.

Jedna věc však Pitoua skličovala. Nebyla to střídmost Billotova žaludku. Jí-li někdo málo nebo nic, je to jeho věc. Ostatně čím méně jedl Billot, tím víc toho zbylo na Pitoua. Co se však Pitouovi nelíbilo, byla okolnost, že Billot byl stejně střídmý i ve slovech.

Když jedl Pitou ve společnosti, rád si při jídle popovídal. Měl zkušenost, že sem tam nějaké to slovo nevadí při polykání, naopak že podporuje trávení, a tato zkušenost zapustila v jeho mysli tak hluboké kořeny, že si aspoň zpíval, jedl-li sám.

Ovšem také když nebyl smuten.

Ale Pitou neměl teď žádny důvod, aby byl smuten, naopak.

Jeho život v Haramontu byl od určité doby velmi příjemný. Pitou, jak jsme viděli, miloval či spíše zbožňoval Kateřinu. A prosím čtenáře, aby v tom neviděl žádnou nadsázku. Čeho si žádá Ital nebo Španěl, když zbožňuje Madonu? Vidět Madonu, klečet před Madonou, modlit se k Madoně...

A co dělal Pitou?

Jakmile se smrklo, spěchal k Chlodvíkově skále; viděl Kateřinu, klekal před Kateřinou, modlil se ke Kateřině.

A dívka mu v tom nebránila, tak mu byla vděčná za ohromné služby, jež jí prokázal. Ostatně - dívala se mnohem dál, mnohem výš...

Jenom tu a tam se nemohl ubohý mladík ubránit záchvatu žárlivosti, a to tehdy, když nesl z pošty Kateřině dopis od Izidora anebo na poštu Kateřinin dopis Izidorovi.

Ale, vezme-li se to kolem dokola, byla tato situace nepoměrně lepší nežli přijetí, jakého se Pitouovi dostalo, když se vrátil z Paříže na statek a kdy ho Kateřina, sotva poznala, jaký se z něho stal demagog a nepřítel aristokracie, vyhnala pod záminkou; že pro něho nemá na statku práci.

Pitou, jenž nevěděl, že Kateřina je v jiném stavu, nepochyboval ani v nejmenším, že tato situace bude trvat věčně.

Proto také odcházel z Haramontu jen s velkou lítostí a jenom z přesvědčení, že jeho vysoká hodnost mu přikazuje, aby byl druhým v horlivosti příkladem. Rozloučil se něžně s Kateřinou, poradil ji, aby se ve všem spoléhala na otce Chlodvíka, a slíbil, že se vrátí co nejdříve.

Pitou tedy za sebou nezanechal nic, proč by měl být smutný.

V Paříži nenarazil na nic, co by mohlo smutek v jeho srdci vyvolat.

Vyhledal doktora Gilberta, složil mu účty z pětadvaceti darovaných louisdorů a vyřídil mu vřelé díky a přání všeho zdaru od třiatřiceti národních gardistů, jež za ty peníze oblékl. Doktor Gilbert mu daroval dalších pětadvacet ludvíků;

poznamenal, že jich má tentokrát užít nejen na potřeby Národní gardy, ale také sám pro sebe.

Pitou je přijal prostě a s naivní vděčností.

Vždyť mu je dává pan Gilbert, který byl pro něho bohem, a není. v tom tedy nic zlého, když je přijme.

Skýtal-li Bůh slunce nebo déšť, nikdy Pitouovi nenapadlo, aby odmítl boží dary a vzal si deštník nebo slunečník.

Nikoli, přijal to či ono a jako květinám, trávě a stromům bylo i jemu přitom vždycky dobře.

Gilbert se na okamžik zamyslil, pak zvedl svou krásnou hlavu a otázal se mladíka:

"Myslím, milý Pitou, že Billot by mně chtěl ledacos povědět. Nechtěl bys, než si s ním promluvím, navštívit Sebastiána?"

"Ach jistě, pane Gilberte," zatleskal Pitou rukama jako dítě. "Byl bych sám hrozně rád, ale netroufal jsem si požádat vás o dovolení."

Gilbert ještě okamžik uvažoval.

Potom vzal pero, napsal několik slov na lístek, vložil list do obálky a nadepsal adresu svého syna.

"To je pro Sebastiána," řekl. "Vezmi si kočár a zajeď k němu. Podle toho, co mu píši, bude chtít asi vykonat nějakou návštěvu. Zavedeš ho tam, viď, milý Pitou, a počkáš na něho před vraty. Možná že budeš muset čekat hodinu, možná i víc. Ale znám tvou ochotu, řekneš si, že to děláš pro mě, a nebudeš se nudit."

"To ne, buďte bez starosti, pane Gilberte, já nemám nikdy dlouhou chvíli. Ostatně koupím si někde pořádný kus chleba, a začnu-li se v kočáře nudit, pustím se do něho."

"To je dobrý prostředek proti nudě," usmál se Gilbert, "jenže z hygienického hlediska není dobře jíst suchý chléb, jídlo se má něčím zapít."

"Koupím si tedy," rozhodl se Pitou, "ještě kus vepřové huspeniny a láhev vína."

"Výborně!" zvolal Gilbert.

Po této povzbudivé výzvě šťastný Pitou odešel, vzal si kočár, dal se zavézt do koleje svatého Ludvíka, zeptal se na Sebastiána, který se procházel v klášterní zahradě, zvedl ho do náručí, přitiskl na prsa a zlíbal ho a konečně, když ho postavil na zem, odevzdal mu otcův dopis.

Sebastián dopis políbil s úctou a něžnou láskou, kterou choval k svému otci. Když si list přečetl, otázal se Pitoua:

"Pitou, řekl ti otec, že mě máš někam dovézt?"

"Kdyby sis přál... "

"Ano," řekl živě chlapec. "Přeji si to a řekni, prosím tě, mému otci, že jsem jeho nabídku velmi rád přijal."

"Dobrá," řekl Pitou, "zdá se mi, že máme jet někam, kde se dobře bavíš."

"Byl jsem tam jenom jednou, Pitou, ale jsem hrozně rád, že se tam mohu vrátit."

"Pak potřebujeme jen oznámit abbému Berardierovi, že odcházíš," řekl Pitou. "Vůz máme před vraty, odvezu tě hned."

"Víš co, abychom neztráceli čas, milý Pitou, dones sám abbému otcův lístek, já se zatím trochu upravím a přijdu za tebou na dvůr."

Pitou zanesl lístek řediteli, dostal svolení a sešel na dvůr.

Setkání s abbém Berardierem přineslo Pitouovi určité zadostiučinění. Připomněl knězi, že je onen ubohý venkovánek s přílbou, opásaný šavlí a v roztrhaných kalhotách, jenž právě před rokem, v den dobytí Bastily, vyvolal v ústavě pobouření jak zbraněmi, jimiž byl vybaven, tak nedostatečným oděvem. Dnes sem přijel v třírohém klobouku, v modrém kabátě s bílými výložkami, v krátkých kalhotách a s epoletami kapitána. Dnes sem přišel plný sebedůvěry, kterou člověku dodává vážnost, jíž ho zahrnují spoluobčané. Dnes sem přišel jako představitel federace, měl tedy právo na dokonalý respekt.

Abbé Berardier ho také podle toho přijal.

Téměř zároveň s Pitouem, jenž sestupoval po schodech od ředitele, sestupoval po druhém schodišti do dvora i Sebastián. Měl v koleji pokoj sám pro sebe.

Sebastián už nebyl dítě. Byl to velmi hezký jinoch mezi šestnácti a sedmnácti lety. Tvář měl vroubenou kaštanovými vlasy a modré oči vysílaly první paprsky, zlaté jako paprsky rodícího se dne.

"Tady jsem!" křičel radostně na Pitoua. "Jedeme!"

Pitou se na něho díval s takovou radostí a údivem, že Sebastián musel opakovat své vyzvání.

Když došli k vratům, řekl Pitou:

"Já ani nevím, kam vlastně jedeme. Adresu musíš udat sám."

"Buď bez starosti," zasmál se Sebastián.

Kočímu řekl:

"Ulice Coq-Héron, číslo 9, první vrata od ulice Coquilliére."

Adresa Pitouovi nic neříkala. Vstoupil také do kočáru za Sebastiánem bez sebemenší poznámky.

"Jenže, milý Pitou, bude-li paní, ke které jedu, doma, zůstanu tam pravděpodobně hodinu, možná i déle."

"Kvůli tomu si nedělej starosti," rozesmál se Pitou, "na to jsem už myslil. Hej, kočí, zastavte!"

Jeli právě kolem pekařského krámu. Kočí zastavil, Pitou vystoupil, koupil si dvě libry chleba a nasedl zpátky do vozu.

O kus dál zastavil Pitou kočího podruhé.

Tentokrát před krčmou.

Vyskočil, koupil si láhev vína a znovu si sedl vedle Sebastiána.

Konečně zastavil Pitou kočího potřetí, a sice před uzenářstvím.

Vystoupil a koupil si čtvrtku huspeniny.

"Tak a teď jeďte bez zastávky až do ulice Coq-Héron, mám všechno, co potřebuji."

"Ach tak," usmál se Sebastián, "teď už tomu rozumím a nedělám si o tebe starosti."

Vůz už jel teď až do ulice Coq-Héron a zastavil u vrat číslo 9.

Čím víc se blížili k tomu domu, tím víc bylo zřejmé, že se Sebastiána zmocňuje stále vzrůstající rozechvění. Vyskakoval ve voze, vystrkoval hlavu okénkem a neustále pobízel kočího, aniž jeho pobízení - tu čest musíme přiznat kočímu a jeho dvěma herkám - mělo sebemenší účinek.

"Pospěšte si, kočí, pospěšte si přece!"

Ale tak jako každá věc nakonec to spěje k svému cíli, potůček do řeky, řeka do moře, tak dospěl vůz konečně do ulice Coq-Héron a zastavil před číslem 9.

Sebastián nečekal, až mu kočí pomůže, sám otevřel dvířka, chvatně ještě Pitoua políbil, vyskočil, zazvonil rychle u dveří, zeptal se vrátného, je-li hraběnka de Charny doma, ani nepočkal na odpověď, proklouzl kolem starého vrátného a rozběhl se k pavilónu.

Vrátný viděl hezkého a pěkně oblečeného chlapce, nesnažil se ho ani zadržet, a protože hraběnka byla doma, spokojil se s tím, že zase zavřel dveře, když se přesvědčil, že za chlapcem nikdo nejde a nepřeje si vstoupit s ním.

Asi za pět minut, když už si Pitou zatím nakrojil čtvrtku huspeniny a. s otevřenou lahví mezi koleny se poprvé s chutí zakousl do čerstvého chleba s chroupavou kůrkou, otevřela se dvířka kočáru a vrátný s čepici v ruce Pitoua oslovil. Musel opakovat dvakrát pozvání, než je Pitou pochopil:

"Paní hraběnka de Charny prosí pana kapitána Pitoua, aby nečekal na pana Sebastiána ve voze, ale prokázal ji tu čest a navštívil ji."

Pitou, jak jsme už řekli, dal si ta slova opakovat dvakrát. Potom, protože nebylo možné tvářit se, jako by nerozuměl, s povzdechem polkl sousto, zabalil zbytek huspeniny do papíru a. postavil láhev do kouta kočáru tak, aby z ní víno nevyteklo.

Pak všecek omámen šel za vrátným. Jeho omámení však dvojnásob vzrostlo, když spatřil, že ho v předsíni očekává krásná dáma. Tiskla Sebastiána na prsa, Pitouovi padala ruku:

"Pane Pitou, udělal jste mi tak velkou a neočekávanou radost, když jste mi přivedl Sebastiána, že jsem vám chtěla sama poděkovat."

Pitou vyvaloval oči, Pitou koktal, ale neměl se k tomu, aby se chopil podávané ruky.

"Polib mamince ruku, Pitou," vyzval ho Sebastián.

"Mamince?" koktal Pitou.

Sebastián přikývl.

"Ano; jsem jeho matka," přisvědčila Andrée, zářic radostí. "Přivedl jste mi ho po devíti měsících odloučení. Viděla jsem ho předtím jen jednou v životě, ale doufám, že mi ho přivedete opět, a proto nechci mít před vámi žádné tajemství, ačkoli by mě to tajemství zahubilo, kdyby se dostalo na veřejnost."

Pokaždé, obracel-li se někdo k Pitouovu srdci nebo cti, mohl si být jist, že z chrabrého junáka okamžitě spadne všechen zmatek a rozpaky.

"Ach, madam," políbil Pitou ruku, již mu hraběnka de Charny podávala, "buďte bez obav, vaše tajemství zůstane v mém srdci!"

Hrdě se vzpřímil a důstojně si položil ruku na srdce.

"A teď, pane Pitou," pokračovala hraběnka, "můj syn mi řekl, že jste nesnídal. Buďte tak laskav, zajděte do jídelny a zatímco budu hovořit s Sebastiánem - jistě mi popřejete to štěstí - podají vám snídani a nahradíte si ztracený čas.

Pohladila Pitoua pohledem, jaký nikdy neměla ani pro nejvznešenější velmože na dvoře Ludvíka XVI., odvedla Sebastiána do své ložnice a Pitoua zanechala v jídelně, aby čekal na slíbenou snídani.

V několika okamžicích byl slib splněn. Na stole se objevily dvě kotlety, studené kuře a sklenice zavařeniny, dále láhev bordeauxského, pohár z nejjemnějšího benátského skla a několik talířků z čínského porcelánu.

Bylo to všechno náramně lákavé, přesto však bychom se neodvážili tvrdit, že Pitou nelitoval svého dvouliberního chleba, kusu huspeniny a láhve vína s obyčejnou zelenou pečetí.

Dojedl právě obě kotlety a začal obírat kuře, když se otevřely dveře jídelny a v nich se objevil mladý šlechtic, chystaje se projít jídelnou do salónu.

Pitou zvedl hlavu, mladý šlechtic se na něho podíval, oba se okamžitě poznali a zvolali najednou:

"Pan vikomt de Charny!"

"Ange Pitou!"

Pitou vyskočil, srdce se mu prudce rozbušilo. Pohled na mladého muže mu připomněl nejbolestnější chvíle, jaké kdy zažil.

Izidorovi nepřipomínal Pitou naprosto nic, až na to, že mu Kateřina říkala, jakou vděčností je zavázána tomu dobrému mládenci.

Nevěděl, a také by mu bylo ani ve snu nenapadlo, že by Pitou mohl Kateřinu milovat hlubokou láskou, láskou, z níž čerpal sílu k své obětavosti. Šel proto přímo k Pitouovi, v němž pořád ještě viděl haramontského sedláka, pytláka z la Bruyére-aux-Loups a Billotova čeledína, přestože měl teď na sobě kapitánskou uniformu s epoletami.

"Ach to jste vy, Pitou," řekl, "jsem rád, že se s vámi setkávám a že vám mohu co nejsrdečněji poděkovat za služby, které jste nám prokázal."

"Pane vikomte," řekl Pitou dost pevně, ačkoliv se třásl po celém těle, "ty služby jsem prokazoval z ohledu na slečnu Kateřinu a jen jí samotné."

"Ano, až do chvíle, kdy jste se dozvěděl, že ji miluji. Od toho okamžiku připadá část těchto služeb i mně, a poněvadž příjem mých dopisů a stavba domku u Chlodvíkovy skály pro vás jistě byly spojeny s určitými výdaji..."

A Izidor udělal rukou pohyb, jako by si chtěl sáhnout do kapsy. Chtěl se patrně přesvědčit, jak se k jeho nabídce bude Pitou tvářit.

Pitou ho však zadržel.

"Pane vikomte," řekl s důstojností, jež u něho někdy překvapovala, "prokazuji služby, když je to v mé moci, nikdy si je však nenechávám platit. Ostatně, opakuji vám, ty služby jsem prokázal slečně Kateřině. Slečna Kateřina je má přítelkyně. Domnívá-li se, že mi je něčím zavázána, vyrovná ten dluh se mnou. Vy však, pane, mi nejste zavázán ničím, neboť všechno jsem dělal pro slečnu Kateřinu a nic pro vás. Bylin by tedy zbytečné, abyste mi něco nabízel."

Tato slova a zejména tón, jímž je Pitou pronesl, Izidora překvapila. Snad teprve teď si povšiml, že mladík má na sobě uniformu s kapitánskými epoletami.

"Přece však, pane Pitou," lehce se vikomt uklonil, "jsem vám povinen díky. Doufám, že laskavě přijmete a neodmítnete ruku, kterou vám podávám."

V Izidorově odpovědi a v gestu, jakým ji provázel, bylo tolik vznešenosti, že Pitou neodolal, vztáhl ruku a dotkl se konečkem prstů ruky vikomtovy.

V tom okamžiku se na prahu salónu objevila hraběnka de Charny.

"Pane vikomte," řekla, "přál jste si se mnou mluvit."

Izidor se rozloučil s Pitouem a odešel za hraběnkou do salónu.

Když však chtěl zavřít dveře, patrně proto, aby byl s hraběnkou o samotě, Andrée dveře zadržela a nechala je pootevřené.

Udělala to zřejmě úmyslně.

Pitou tedy mohl slyšet, o čem se v salóně mluví.

Všiml si, že protější dveře v salónu, vedoucí do ložnice, jsou rovněž pootevřeny, takže Sebastián, třebas ho nebylo vidět, mohl slyšet hraběnčin rozhovor s vikomtem právě tak jako on sám.

"Přál jste si se mnou mluvit, pane," opakovala hraběnka, "smím zvědět, čemu mám děkovat za tu čest?"

"Madam," řekl Izidor, "dostal jsem včera zprávy od Oliviera. Jako v každém dopise, který od něho dostávám, uložil mi i tentokrát, abych složil jeho vzpomínky k vašim nohám. Neví ještě, kdy se vrátí, a bude šťastný, jak mi píše, dostane-li se mu od vás zpráv, buď že mi pro něho laskavě odevzdáte dopis, anebo mu prostě po mně vzkážete pozdrav."

"Pane," odpověděla hraběnka švagrovi, "nemohla jsem dodneška odpovědět na dopis, který mně pan de Charny před svým odjezdem poslal, protože nevím, kde hrabě je. Ráda však použiji vašeho prostřednictví, abych splnila povinnost oddané a uctivé manželky. Kdybyste tedy chtěl vzít s sebou dopis pro pana de Charny, budu ho pro vás mít zítra."

"Napište bratrovi, madam," odpověděl Izidor, "nepřijdu si však pro něj zítra, ale až za pět nebo za šest dní. Mám před sebou nutnou cestu, kterou nemohu odložit, a nevím, jak dlouho bude trvat. Jakmile se však vrátím, přijdu vám hned složit svou poklonu a budu vám k službám."

Izidor se hraběnce uklonil, ta mu poklonu oplatila a propustila ho patrně jinými dveřmi, neboť se už nevracel jídelnou. Pitou zatím snědl kuře, jako předtím dvě kotlety, a s chutí se pustil do zavařeniny.

Také zavařenina byla už dávno snědena a talíř po ní čistý stejně tak jako sklenice, z níž Pitou dopil poslední kapku bordeauxského, když se hraběnka znovu objevila a přivedla s sebou Sebastiána.

V mladé matce by bylo těžko poznat přísnou slečnu de Taverney nebo vážnou hraběnku de Charny. Celá zářila radostí, když se vracela zavěšena do svého syna. Bledé tváře se jí pokryly lehkou červeni a poprvé v životě prolévala šťastné slzy, jejichž sladkost do té doby nepoznala. Ještě jednou Sebastiána zlíbala. Pak ho odevzdala Pitouovi, stiskla drsnou ruku mládencovu svýma bílýma rukama, jež by byly mohly být z mramoru, kdyby byl mramor měkký a teplý.

Sebastián objal Andréu s ohnivostí, jakou vkládal do všeho, co dělal, a kterou snad jen na okamžik ochladil neprozřetelný výkřik, jemuž se matka nemohla ubránit, když se jí chlapec zmínil o otci.

Ale ve chvílích samoty, když se procházel v zahradě koleje svatého Ludvíka, sladká vidina matčina se chlapci zjevovala znovu a do jinošského srdce se poznenáhlu vracela láska, takže když Sebastián dostal Gilbertův dopis, v němž mu otec dovoloval, aby v Pitouově průvodu na hodinu nebo na dvě navštívil svou matku, viděl v tom Sebastián splnění svých nejtajnějších a nejněžnějších nadějí.

Odkládal-li Gilbert chlapcovo setkání s matkou, bylo to z jemnocitu. Chápal, že by svou přítomností připravil Andréu o polovinu štěstí, kdyby jí přivedl Sebastiána sám. A kdyby s ním poslal někoho jiného než dobráka Pitoua, byl by tím ohrozil tajemství, jež nebylo jen jeho.

Pitou se rozloučil s hraběnkou de Charny bez jediné otázky, bez jediného zvědavého pohledu. Odvedl si Sebastiána, jenž se stále obracel dozadu a posílal si se svou matkou polibky, zpátky do vozu, kde našel svůj chléb, huspeninu a láhev vína.

V tom všem stejně jako v cestě z Villers-Cotterets do Paříže nebylo nic, co by mohlo Pitoua rozesmutnět.

Hned první večer po příchodu do Paříže šel pracovat na Martovo pole, šel tam znovu příští noc a všechny noci následující. Dostalo se mu za to velké pochvaly od pana Maillarda, který ho poznal, a od pana Baillyho, jemuž byl představen. Setkal se tam s pány Eliem a Hullinem, vítězi od Bastily, a bez závisti spatřil medaili, kterou nosili v knoflíkové dírce a na kterou by on a Billot měli zrovna takové právo jako kdokoli jiný. Konečně, když slavný den nadešel, zaujal hned ráno s Billotem své místo u Saintdeniské brány. Ze tří různých provazů, spuštěných z oken, si odmotal šunku, chléb a láhev vína. Protlačil se až k oltáři vlasti, zatančil si tam farandolu, za jednu ruku držel herečku z Opery, za druhou jeptišku. Když přišel král, zaujal opět místo v řadě a s uspokojením viděl, že za něj přísahá pan de Lafayette; což bylo pro něho, Pitoua, velkou ctí. Potom, když bylo po přísaze, po dělových salvách a hlučných fanfárách, když Lafayette projel na svém bělouši řadami svých drahých druhů, byl jedním z těch šťastných třiceti nebo čtyřiceti tisíc, jimž Lafayette toho dne stiskl ruku. Potom opustil s Billotem Martovo pole a zastavil se, aby se podíval na hry, iluminaci a ohňostroj na Elysejských polích. Konečně se prošel po bulvárech, a aby toho velkého dne nepřišel o žádné povyražení, nešel si lehnout, jak by to byl udělal kdekdo jiný po takové náramné únavě, nýbrž šel k Bastile, kde našel v rohové věži volný stůl, na nějž si dal přinést dvě libry chleba, dvě láhve vína a klobásu.

Proč by byl smuten, když nevěděl, že Izidor, jenž hraběnce de Charny oznámil, že nebude pět šest dní v Paříži, odjel na tu dobu do Villers-Cotterets, když nevěděl, že Kateřina před týdnem porodila chlapce, že opustila v noci domek u Chlodvíkovy skály, že ráno přijela s Izidorem do Paříže a že se ukryla v kočáře, když spatřila Pitoua a Billota u Saintdeniské brány. Proč by byl vůbec měl být smuten? Naopak mu bylo veselo. Což nepracoval na Martově poli, nesetkal se s panem Maillardem, s panem Baillym, Eliem a Hullinem, netančil farandolu s jeptiškou a s herečkou z Opery? Nepoznal ho Lafayette a nepoctil ho stiskem ruky, a konečně, nebyl to důvod k radosti, mohl-li se člověk dívat na iluminace, na ohňostroje, na umělou Bastilu, sedět za stolem a mít před sebou chléb, klobásu a dvě láhve vína?

Jediná věc, jež kalila Pitouovu radost, byla ta okolnost, že Billot byl smuten.

10. Setkání

Proto také, jak jsme viděli na začátku předešlé kapitoly, rozhodl se Pitou, že stůj co stůj zapřede s Billotem rozhovor, jednak aby si uchoval vlastni veselí, jednak aby Billot zapomněl na svůj smutek.

"Řekněte, otče Billote," spustil po chvilce mlčení, v níž si chystal zásobu slov, tak jako si střelec chystá náboje, než spustí palbu, "kdo by u ďasa byl řekl, je tomu právě dnes rok a dva dny, co mi slečna Kateřina dala louisdor a tímhle nožem - hleďte - přeřízla provazy, kterými jsem měl svázané ruce... Kdo by byl řekl, že se toho za rok a za dva dny tolik semele."

"Nikdo," odpověděl Billot, aniž si Pitou povšiml, jak hrozně se nájemce zaškaredil, když on, Pitou, vyslovil Kateřinino jméno.

Pitou čekal, zda Billot ještě něco nedodá k jedinému slovu, jímž odpověděl na větu dosti dlouhou, a jak se Pitouovi zdálo, dost pěkně sestavenou.

Když však viděl, že Billot mlčí, nabil znovu svou zbraň jako střelec, o němž jsme právě mluvili, a vystřelil podruhé.

"Považte, otče Billote," pokračoval, "kdo by to byl řekl, když jste se za mnou hnal po ermenonvillské pláni, když jste málem uštval Cadeta a mě s ním, když jste mě dohonil, když jste se mi dal poznat, když jste mě vzal za sebe na koně, když jste si ho v Dammartinu vyměnil, abychom byli v Paříži dřív, když jsme přijeli do Paříže a první, co jsme viděli, byly hořící brány, když nás kajzrliši napadli v předměstí Villet, když jsme potkali průvod, který křičel ‚Sláva panu Neckerovi' a ‚Sláva vévodovi Orleánskému', když jste měl čest nést jednu tyč nosítek, na kterých bylo poprsí těch dvou velkých mužů, zatímco já jsem se pokoušel zachránit Margot život, když Royal-Allemand do nás stříleli na Vendómském náměstí a když vám Neckerovo poprsí spadlo na hlavu, když jsme utíkali ulicí Saint-Honoré a křičeli jako posedlí ‚Do zbraně, vraždi naše bratry!', byl by tenkrát jářku někdo řekl, že dobudeme Bastilu?"

"Nikdo," odpověděl statkář právě tak lakonicky jako poprvé.

Hrome, řekl si Pitou v duchu, když čekal chvíli marně, vypadá to, jako by měl zašitou hubu. Nu což, vypálíme potřetí.

A spustil nahlas:

"Povězte, otče Billote, kdo by byl řekl, když jsme dobyli Bastilu, že za rok potom budu já kapitánem, vy že budete delegátem federace a že budeme oba večeřet, zvláště pak já, v Bastile ze stromů, která bude stát právě na tom místě, kde stála první. Řekněte, byl by to někdo řekl?"

"Nikdo," zahučel Billot s tváři ještě mračnější nežli předtím.

Pitou viděl, že nájemce k řeči nepřivede, utěšil se však, když si pomyslel, že mu nikdo nemůže zabránit, aby nepovídal sám.

Pokračoval tedy, ponechávaje Billotovi na vůli, bude-li mu chtít odpovědět nebo ne.

"Když si vzpomenu, že tomu je právě nok, co jsme vtrhli do radnice; že jste tam chytil pana de Flesselles - chudák pan de Flesselies, kdepak jenom je? Kdepak je Bastila! - že jste tam chytil pana de Flesselles za límec, že jste ho donutil, aby nám vydal střelný prach, zatímco já stál u dveří na stráži, a navíc ještě lístek pro pana Delaunaye, že jsme se odtrhli od pana Marata, když jsme si rozdělili prach, pan Marat šel k Invalidům a my k Bastile, před Bastilou jsme našli pana Gonchona, Mirabeaua lidu, jak mu tenkrát říkali... Víte, co se s ním stalo? S panem Gonchonem, otče Billote? Víte, co se s ním stalo?"

Tentokrát Billot jen zavrtěl hlavou.

"Nevíte," pokračoval Pitou. "Já také ne. Snad totéž, co se stalo s Bastilou, s panem de Flesselles a co se stane s námi se všemi," dodal filosoficky. "Prach jsi a v prach se obrátíš, pulvis es et in pulverem reverteris. Vzpomenu-li si, že vraty, která byla támhle a která tam už nejsou, jste vešel dovnitř, když jste si nechal napsat od pana Maillarda to prohlášení o skřínce, které jsem měl já odevzdat, kdybyste se byl již nevrátil. Pomyslím-li si, že tam, kde je teď ta velká jáma s okovy a s řetězy, jste se setkal s panem Delaunayem! Chudák pan Delaunay! Vidím ho v téhle chvíli před sebou v tom šedém lněném kabátě, v třírohém klobouku, s červenou řádovou stuhou na prsou a s holí, v níž měl kord. Také jeden, který odešel za parnem de Flesselles! Pomyslím-li, že pan Delaunay vám ukázal Bastilu od základů až po střechu, takže jste si ji mohl dobře prohlédnout a změřit... Třicet stop silné zdi u základů a patnáct stop navrchu! Vy jste s ním vystoupil na věž, a dokonce jste mu hrozil, že ho shodíte z věže dolů, nebude-li mít dost rozumu. Pomyslím-li si, že vám ukazoval dělo, které by mě bylo za deset minut potom poslalo tam, kde je ubohý pan de Flesselles a chudák pan Delaunay, kdybych se nebyl skrčil za kámen! A vzpomenu-li si konečně, že jste prohlásil, když jste se vrátil z Bastily, jako by šlo o seník, holubník nebo větrný mlýn: Přátelé, vezmeme Bastilu útokem! A my jsme ji dobyli, tu slavnou Bastilu, tak dokonale, že dnes sedíme na místě, kde před rokem stála, jíme klobásu a pijeme burgundské přímo tam, kde stála věž zvaná třetí Berthaudiérka, v níž byl vězněn pan doktor Gilbert. Jsou to věci na tomhle světě! A pomyslím-li na všechnu tu vřavu, povyk, křik a hluk... Ale co to?" přerušil svou tirádu Pitou. "Co znamená ten rámus, otče Billote? Támhle se něco stalo, kdekdo vstává, všechno tam utíká, pojďte se také podívat, otče Billote!"

Pitou chytil Billota pod paží, zvedl ho a oba, Pitou zvědavě, Billot netečně se pustili směrem, odkud přicházel hluk.

Předmětem toho hluku byl muž, jenž měl vzácnou výsadu vzbudit rozruch všude, kde se objevil.

Vtom se už také ozvaly výkřiky: "Ať žije Mirabeau!" výkřiky, jež mohli vyrážet jen lidé, kteří lpí na názoru, jejž jednou

přijali, až do poslední chvíle.

Byl to opravdu Mirabeau. přišel se podívat na novou Bastilu s jakousi ženou, jež byla do něho zavěšena, a sotva ho lidé poznali, hned vypukli v takový povyk. Žena měla přes obličej závoj.

Kdekdo jiný než Mirabeau by se byl zděsil všeho toho křiku, jenž ho provázel, zvláště kdyby byl uprostřed toho oslavného hlaholu zaslechl několik temných hrozebných výkřiků, výkřiků, jež se ozývaly za vozem římského triumfátora, když na něho lid volal: "Nezapomeň, Caesare, že jsi smrtelný!"

Mirabeau však, jako pták bouřlivák, jenž je ve svém živlu v blescích a v bouři, procházel hlučícím davem s úsměvem na tváři, s klidnýma očima a s gestem vládce. Pod paží držel neznámou ženu, která se chvěla pod dechem té strašné popularity.

"Ach, pan de Mirabeau," zvolal Pitou. "Vida, tak tohle je tedy pan de Mirabeau, Mirabeau šlechty! Pamatujete, otče Billote, že jsme tady někde viděli pana Gonchona, Mirabeaua lidu, a já jsem vám tenkrát řekl: ‚Nevím, jak vypadá Mirabeau šlechty, ale tenhle je opravdu šereda.' A dnes, kdy je znám oba, připadají mi oba stejně oškliví. Ale to nevadí, proto ještě můžeme vzdát velkému muži, co se sluší a patří!"

Pihou vyskočil na židli, ze židle na stůl, zamával třírohým kloboukem na špičce kordu a provolal:

"Ať žije pan de Mirabeau!"

Billot nedal najevo nic, z čeho by bylo lze soudit na jeho sympatie nebo antipatie. Zkřížil jenom ruce na svých mohutných prsou a řekl jakoby pro sebe:

"Říká se, že zrazuje lid."

"Ale co," mávl rukou Pitou, "tohle se říkalo o všech velkých mužích ve starověku, od Aristida až po Cicerona.

A ještě zvučnějším hlasem než poprvé provolal "Ať žije Mirabeau", zatímco slavný řečník odcházel a s ním i hlučící zástup, jenž ho obklopoval.

"Ať je to, jak chce," seskočil Pitou ze stolu, "jsem rád, že jsem na vlastní oči viděl pana de Mirabeau... Pojďme dopít láhev a dojíst klobásu, otče Billote."

A táhl statkáře ke stolu, kde je skutečně očekávaly zbytky večeře, kterou snědl Pitou skoro celou sám, když tu zpozorovali, že si ke stolu přistrčil třetí židli neznámý muž, jako by na ně čekal.

Pitou se podíval na Billota, ten zase na neznámého.

Ten den byl, pravda, dnem všeobecného sbratření, a jistá důvěrnost mezi spoluobčany byla tedy takřka samozřejmá. Ale v Pitouových očích - Pitou ještě nedopil druhou láhev a nedojedl klobásu - byla ta důvěrnost trochu příliš veliká, připomínala důvěrnost neznámého hráče vůči rytíři de Grammont.

A to ještě ten, jemuž Hamilton říká Tykvička, žádal rytíře de Grammont, aby mu prominul jeho velkou důvěrnost, kdežto neznámý nejevil nejmenší chuť omluvit se ať už Billotovi nebo Pitouovi a naopak se na ně díval poněkud výsměšně.

Billot nebyl rozhodně v náladě, aby cizincovu ironii snášel jen tak jakoby nic, zvedl se a už by byl k němu přistoupil. Ale ještě než stačil otevřít ústa, udělal neznámý muž zednářské znamení a Billot na ně v úplném překvapení bezděky odpověděl.

Ti dva muži se neznali, byli však bratři.

Ostatně neznámý měl na sobě jako Billot stejnokroj federace. Jenom podle jistých rozdílů v oděvu statkář poznal, že jeho protějšek patří k oné malé skupině cizinců, kteří provázeli Anacharsise Klotze a o slavnosti vystupovali jako zástupci lidského pokolení.

Když Billot odpověděl na cizincovo znamení, usedl opět a s ním i Pitou. Billot se dokonce lehounce uklonil, Pitou se jenom přihlouple usmíval.

Protože však oba upírali na cizince tázavý pohled, ujal se neznámý první slova.

"Neznáte mě, bratři, a já vás přece oba znám."

Billot pohlédl pozorně na cizince a řečnější Pitou vykřikl:

"Opravdu, pane, opravdu nás znáte?"

"Znám tě, kapitáne Pitou, znám tě, statkáři Billote."

"Tak on nás zná," zavrtěl hlavou Pitou.

"Proč se tak mračíte, Billote?" otázal se neznámý. "Snad proto, že tobě, vítězi od Bastily - a vkročil jsi do ní přece první, že - zapomněli pověsit do knoflíkové dírky medaili s datem 14. července a že ti dnes neprokazují pocty jako Maillardovi, Eliovi a Hullinovi?"

Billot se pohrdavě ušklíbl.

"Znáš-li mě, bratře, jistě víš, že taková hloupost se mě nemůže dotknout."

"Je to snad proto, že ses ve své ušlechtilosti marně snažil zabránit vraždám Delaunaye, Foulona a Berthiera?"

"Udělal jsem, co jsem mohl a co bylo v mých silách, aby k těm vraždám nedošlo," odpověděl Billot. "Nejednou jsem ve snách viděl oběti, těch zločinů, ale nikdo z nich mi nic nevyčítal."

"Tedy snad proto, že ses vrátil po 6. říjnu na statek a našel neosetá pole a prázdné sýpky?"

"Mám všeho dost, nezáleží mi na jedné ztracené sklizni."

"Tedy snad proto," podíval se neznámý Billotovi zpříma do tváře, "že tvá dcera Kateřina... "

"Ticho!" uchopil farmář neznámého za ruku, "o tomhle nebudeme mluvit."

"Proč ne?" nadhodil neznámý, "mluvím-li s tebou proto, abych ti pomohl k pomstě?"

"To je ovšem jiná," řekl Billot, zbledl, vzápětí se však usmál, "pak tedy o tom můžeme mluvit."

Pitou už nemyslel na jídlo a na pití. Hleděl na neznámého jako na čaroděje.

"A na jakou pomstu myslíš?" nadhodil neznámý s úsměvem. "Chceš se pomstít nízce a uboze, že zabiješ viníka, jak ses už o to pokusil?"

Billot zesinal. Pitou cítil, jak mu jde mráz po zádech.

"Či se chceš pomstít na celé kastě?"

"Na celé kastě," odpověděl Billot pevně. "Zločin, jehož se dopustil jeden z nich, je zločinem všech. Postěžoval jsem si panu Gilbertovi a ten mi jen řekl: Chudáku Billote, co potkalo tebe, potkalo už sto tisíc jiných otců. Co by dělali mladí šlechtici, kdyby nesváděli dívky z lidu, a staří, kdyby neutráceli královy peníze?"

"To ti řekl Gilbert?"

"Vy ho máte?"

Neznámý se pousmál.

"Znám všechny lidi, jako znám tebe, Billote, statkáři z Pisseleu. Jako znám Pitoua, kapitána Národní gardy v Haramontu. Jako znám vikomta Izidora de Charny, pána v Boursonnes. A jako znám Kateřinu."

"Už jsem ti řekl, abys nevystavoval to jméno, bratře."

"A proč?"

"Protože Kateřina už není."

"A co se s ní stalo?"

"Je mrtvá."

"Ale ne, není mrtvá, otče Billote," vykřikl Pitou, "vždyť... "

Chtěl patrně dodat: "... vždyť vím, kde je, chodím k ní každý den." Ale Billot opakoval hlasem, jenž nepřipouštěl námitky:

"Je mrtvá."

Pitou sklonil hlavu; pochopil.

Kateřina, živá snad pro druhé, byla pro svého otce mrtvá.

"Ach věru," zvolal neznámý, "kdybych byl Diogenes, zhasil bych svou lucernu. Myslím, že jsem potkal člověka."

Pak vstal a nabídl Billotovi rámě.

"Pojď se se mnou projít, bratře, tenhle statečný hoch tu zatím dopije svou láhev a dojí klobásu."

"S radostí," odpověděl Billot, "začínám už chápat, proč jsi za mnou přišel."

Vzal neznámého pod paží a otočil se k Pitouovi:

"Počkej tady na mě, za chvíli se vrátím."

"Otče Billote," namítl žalostně Pitou, "budete-li dlouho pryč, budu tady mít dlouhou chvíli. Zbývá mi už jen půl sklenice vína a takovýhle kousíček klobásy."

"Dobrá, dobrá, milý Pitou," konejšil ho neznámý, "známe tvou chuť k jídlu a pošleme ti něco, aby ti nebyla dlouhá chvíle."

A vskutku, sotva cizinec zmizel s Billotem v zeleni stromů, zdobila Pitouův stůl nová klobása, velký chléb a třetí láhev vína. Pitou nechápal zhola nic, co se to právě přihodilo. Byl celý udivený a pořádně mu to vrtalo hlavou.

Ale údiv a neklid, tak jako vůbec každé vzrušení jenom zvětšovaly Pitouovu chuť k jídlu.

A tak hrdinný kapitán přes všechen údiv a všechen nepokoj nemohl odolat, aby nevzdal čest pohostinství, jež mu cizinec tak šťastně nabídl, a zhostil se svého úkolu s nadšením, jež už dostatečně známe. Právě dojídal poslední sousto, když se objevil Billot. Byl sám a usedl proti Pitouovi mlčky, ale s jasným čelem a takřka s radostí ve tváři.

"Tak co je nového, otče Billote?" otázal se ho Pitou.

"Nového je, že odjedeš zítra sám, Pitou."

"A vy?" zeptal se kapitán Národní gardy.

"Já, já zůstanu tady."

11. Lóže v ulici Plátriére

Uplynul týden od události, kterou jsme právě vylíčili. Chce-li se čtenář shledat s některými předními osobnostmi z našeho vypravování, s osobnostmi, jež hrály významnou úlohu nejen v minulosti, ale budou ji hrát i v budoucnu, musí se s námi postavit k oné kašně v ulici Plátriére, kde si Gilbert namáčel svůj tvrdý chléb, když byl ještě jako chlapec hostem Rousseauovým. Z tohoto místa zahlédneme a budeme moci sledovat muže, jenž co nevidět půjde kolem. Poznáme ho ne už podle stejnokroje federace - ten by teď, kdy sto tisíc delegátů vyslaných z celé Francie už opustilo hlavní město, upoutal na sebe větší pozornost, než si přeje náš hrdina, nýbrž podle prostého, třebas běžného obleku, jaký nosili bohatí sedláci v okolí Paříže.

Čtenář už jistě uhodl, že touto osobou není nikdo jiný než Billot. Přišel z ulice Saint-Honoré, pustil se podle mříží Palais Royal - po nedávném návratu vévody Orleánského z více než osmiměsíčního nuceného vyhnanství v Londýně skvěl se palác noc co noc opět v celé své nádheře - zahnul vlevo do ulice de Grenelle a bez váhání zabočil do ulice Plátriére.

Když však došel až ke kašně, kde na něho čeká naše zvědavé oko, zastavil se a zaváhal, ne snad proto, že by se mu nedostávalo odvahy - ti, kdo ho znají, vědí dobře, kdyby se srdnatý nájemce rozhodl jít do pekla, že tam půjde a ani se neohlédne - nýbrž patrně proto, že se tu dobře nevyzná.

My, kdo se zájmem sledujeme každý jeho krok, nemůžeme si nevšimnout, že si pečlivě prohlíží každé dveře jako člověk, který by se nerad dopustil omylu.

Přesto však, že si tak dobře dával pozor, došel až do dvou třetin ulice, aniž našel, co hledal. Tam mu najednou zatarasil cestu shluk občanů, kteří se zastavili u skupiny hudebníků, z nichž se ozýval mužský hlas vyzpěvující dobové popěvky. Ta okolnost by sama o sobě asi nestačila vzbudit takovou zvědavost, kdyby jedna nebo dvě sloky každé písničky neobsahovaly narážku na známé osoby.

Zejména jeden popěvek vyvolává v zástupu bouři smíchu. Protože Národní shromáždění zasedá v budově, kde dříve stávala. proslulá Jízdárna, nejenže různé strany v Národním shromáždění byly pojmenovány podle barvy koní - vraníci

a bělouši, ryzáci a hnědky - ale i jednotliví členové Národního shromáždění dostali jména koní: Mirabeau je Bouřlivák, hrabě de Clermont-Tonnerre Plachý, abbé Maury Jankovitý, Thouret Blesk a Bailly Dobrák.

Billot se na okamžik zastavil a poslouchal ty spíše rozpustilé než vtipné písničky. Pak proklouzl vpravo směrem ke zdi a zmizel v zástupu.

Našel patrně, co hledal, neboť se už neobjevil.

Vstupuje do nízkých dveří, nad nimi jsou tři písmena, tři iniciály, napsané červenou křídou, zřejmě na znamení, že tu je dnes v noci nějaká schůze. Zítra ráno budou už jistě smazána.

Ta tři písmena jsou: L P D.

Nízké dveře vypadají jako vchod do sklepa. Sestupuje se po několika schodech a pak se jde temnou chodbou.

Teď si byl teprve Billot jist, že jde správně, neboť, jak víme, neuměl číst a ta tři písmena by mu sama o sobě nic neřekla. Sestupoval po schodech, a jak sestupoval, schody počítal. Když napočítal osmý, pustil se srdnatě do chodby.

Na konci chodby blikalo bledé světlo, pod lampou seděl muž a četl noviny nebo se aspoň tak tvářil.

Když uslyšel Billotovy kroky, muž vstal a položil si prst na prsa.

Billot zahnul týž prst a položil si jej na ústa.

Na toto znamení tajemný vrátný čekal, neboť ihned otevřel dveře, jež nebylo vůbec vidět, dokud byly zavřeny. Ukázal Billotovi na příkré nízké schody vedoucí do podzemí.

Billot vešel. Dveře se za ním rychle a tiše zavřely. Tentokrát počítal statkář sedmnáct schodů, a když došel na poslední, zamumlal si pro sebe:

"Dobrá, jsem na místě."

Několik kroků před sebou zahlédl portiéru. Zamířil přímo k ní, rozhrnul ji a octl se ve velké okrouhlé podzemní síni, kde už bylo asi padesát mužů.

Do této síně vstoupili naši čtenáři před patnácti nebo šestnácti lety ve stopách Rousseauových.

Stěny byly potaženy stejně jako za dob Rousseauových červeným a bílým suknem, na němž bylo vyšito kružidlo, úhelnice a krokvice.

U stropu visela jediná lampa, vrhala bledé světlo právě jen do středu síně, takže ti, kdo si nepřáli, aby je někdo poznal, a drželi se za obvodem světla, zůstali skryti v přítmí.

Estráda, na niž se vystupovalo po čtyřech stupních, byla připravena pro řečníky nebo čekatele; stál tam u zdi stůl a prázdné křeslo, určené pro předsedu.

V několika minutách se síň naplnila tak, že v ní nebylo k hnutí. Byli tu muži všech stavů, od sedláka až po knížete. Přicházeli po jednom, tak jako přišel Billot, jedni usedali vedle svých známých, druzí, kde právě bylo volné místo.

Každý z přítomných měl pod kabátem nebo pod halenou buď zednářskou zástěru, byl-li prostým zednářem, anebo šerpu iluminára, byl-li zednářem a zároveň iluminátem, to jest zasvěcencem do vyšších tajemství.

Tři muži, jimž budeme věnovat zvláštní pozornost, měli jen zednářskou zástěru.

Jedním z nich byl Billot, druhý byl mladík sotva dvacetiletý, třetí konečně, podle zjevu zhruba čtyřicátník, činil na první pohled dojem příslušníka nejvyšší společenské třídy.

Několik vteřin poté, co vstoupil tento poslední návštěvník, aniž svým příchodem vzbudil větší pozornost než nejprostší člen sdružení, otevřely se tajné dveře a objevil se předseda. Měl na sobě odznaky Velkého Orientu a Velkého Kofty.

Billot překvapeně vykřikl. Předseda, před nímž se skláněly všecky hlavy, nebyl nikdo jiný než jeho známý od Bastily. Vystoupil zvolna na estrádu a oslovil shromáždění.

"Brati, dnes nás čekají dva úkoly: Mám přijmout tři nové adepty a složit vám počet ze svého díla ode dne, kdy jsem se ho ujal, až dodneška. Dílo, jak všichni víte, se stává den ze dne nesnadnější, a je proto nutné, abyste věděli, jsem-li stále ještě hoden vaší důvěry, a já abych věděl, zda si ji ještě zasluhuji. Jedině tak, že od vás přijímám světlo a opět vám je vracím, mohu kráčet po temné a strašné cestě, kterou jsem se dal. Nechť tedy zůstanou v této síni pouze vůdcové řádu, abychom rozhodli, máme-li přijmout či odmítnout tři nové členy, kteří se chtějí stát našimi bratry. Pak, až tito tři členové budou přijati nebo odmítnuti, všichni se sem vrátí od prvního do posledního; neboť v přítomnosti všech a nikoli jen v kruhu nejvyšších představitelů sdružení chci složit účet ze svého počínání a přijmout vaše výtky nebo si vyžádat schválení."

Po těchto slovech se otevřely dveře naproti těm, jimiž vešel předseda. Bylo vidět rozsáhlou klenutou síň podobnou kryptě, jako bývají ve starých bazilikách. Přítomní odcházeli tiše jako průvod přízraků pod její arkády, matně osvětlené měděnými lampami, jejichž světlo právě jen stačilo, jaký praví básník, udělat tmu viditelnou.

Pouze tři muži zůstali. Byli to tři čekatelé. Stáli opřeni o stěnu, téměř stejně vzdáleni jeden od druhého.

Pohlédli na sebe rozpačitě. Teprve v tomto okamžiku poznali, že jsou třemi hrdiny této schůze.

Vtom se otevřely dveře, jimiž před chvíli vstoupil předseda. Vešlo šest mužů v maskách, tři se postavili vlevo, tři vpravo vedle předsedova křesla.

"Ať číslo dvě a tři se na okamžik vzdálí," nařídil předseda. "Nikdo kromě nejvyšších mistrů řádu nesmí znát tajemství, jímž přijímáme nebo odmítáme bratra zednáře, jenž žádá o vstup do řádu iluminátů."

Mladík a muž aristokratického vzezření odešli do chodby, kterou sem přišli.

Billot zůstal sám.

"Přistup," vyzval ho předseda po chvilce mlčení, když se druzi dva kandidáti vzdálili.

Billot přistoupil.

"Jaké je tvé jméno mezi nezasvěcenými?" otázal se ho předseda.

"Francois Billot."

"Jaké je tvé jméno mezi vyvolenými?"

"Síla."
"Kde jsi spatřil světlo?"
"V lóži Přátel pravdy v Soissons."
"Kolik je ti let?"
"Sedm."
A Billot učinil znamení naznačující, že zaujímá v zednářském řádu důstojnost mistra.
"Proč si přeješ postoupit o jeden stupeň a být přijat mezi nás?"
"Protože tento stupeň je další krok k všeobecnému světlu."
"Máš kmotry?"
"Mám jen toho, kdo mi sám vyšel vstříc a první mi nabídl, že se přičiní, abych byl přijat."
A Billot pohlédl upřeně na předsedu.
"S jakými city budeš vykonávat úkol, o nějž se ucházíš?"
"S nenávisti k mocným, s láskou k rovnosti."
"Co nám zaručí tuto lásku k rovnosti a nenávist k mocným?"
"Slovo muže, jenž daný slib nikdy neporušil."
"Co v tobě vzbudilo lásku k rovnosti?"
"Nízký stav, v němž jsem se zrodil."
"Co v tobě vzbudilo nenávist k mocným?"
"To je mé tajemství; ty je znáš. Proč chceš, abych říkal nahlas, co si ani sám nechci říkat šeptem?"
"Budeš žít a přičiníš se z celé své vůle a síly, aby také celé tvé okolí žilo podle zásad rovnosti?"
"Ano."
"Odstraníš z vlastní vůle a podle svých sil každou překážku, jej by se postavila v cestu svobodě Francie a osvobození světa?"
"Ano."
"Jsi prost všech závazků, anebo, máš-li nějaký závazek z dřívější doby, jenž se protiví slibům, které hodláš složit, jsi hotov je zrušit?"
"Ano."
Předseda se obrátil k šesti mužům v maskách.
"Bratři," řekl, "tento muž mluví pravdu. Já jsem ho vyzval, aby vstoupil mezi nás. Velká bolest ho poutá k naší věci bratrským citem společné nenávisti. Vykonal již mnoha pro revoluci a ještě mnoho může vykonat. Prohlašuji se za jeho kmotra a ručím za něho v minulosti, v přítomnosti i v budoucnosti."
"Nechť je přijat," ozvalo se najednou šest hlasů.
"Slyšel jsi?" řekl předseda. "Jsi ochoten složit přísahu?"
"Řekněte mi ji, budu ji opakovat."
Předseda zvedl ruku a pomalým slavnostním hlasem pronášel:
"Ve jménu Syna ukřižovaného přísahej, že přerušíš všecky svazky, jež tě poutají k otci, matce, bratrům, sestrám, ženě, příbuzným, přátelům, milenkám, králům, dobrodincům a ke kterékoli jiné bytosti, jíž jsi zavázán věrností, poslušností nebo službou."
Billot opakoval snad ještě pevnějším hlasem, než byl hlas předsedův, všechno, co mu předseda předříkával.
"Nuže," ujal se znova slova předseda, "od této chvíle jsi prost každého slibu, který jsi snad učinil vlasti a zákonům. Přísahej tedy, že svému novému vůdci, jehož uznáváš, odhalíš všechno, co uvidíš nebo vykonáš, přičteš, uslyšíš, co se dozvíš nebo si domyslíš, a že se budeš snažit vyzvědět vše, co je dosud skryto tvým očím a uším."
"Přísahám," opakoval Billot.
"Přísahej," pokračoval předseda, "že budeš mít v úctě a vážnosti jed, ocel a oheň, neboť to jsou rychlé, jisté a nezbytné prostředky, jak očistit zemi smrtí těch, kdo hledí potupit pravdu nebo ji vyrvat z našich rukou."
"Přísahám," opakoval Billot.
"Přísahej, že se budeš varovat Neapole, Říma, Španělska a každé zlořečené země. Přísahej, že se vyvaruješ pokušení prozradit něco z toho, co uvidíš nebo uslyšíš v našich shromážděních, neboť rychlejší než blesk bude neviditelný nůž, jenž tě zasáhne a jemuž se nevyhneš, ať jsi kdekoli."
"Přísahám," opakoval Billot.
"A teď," uzavřel předseda, "žij ve jménu Otce, Syna i Ducha svatého!"
Bratr ukrytý ve stínu otevřel dveře krypty, v níž prodlévali nižší bratři řádu a čekali, až přijetí tři nových bratří bude skončeno. Předseda Billotovi pokynul, ten se uklonil a šel se přidružit k mužům, k nimž ho teď pojila strašná přísaha, kterou právě složil.
"Číslo dvě," zvolal hlasitě předseda, když se zavřely dveře za novým bratrem.
Portiéra zakrývající dveře do chodby se pomalu rozevřela a vstoupil mladý muž celý v černém.
Spustil za sebou portiéru a stanul na prahu, čekal, až ho někdo osloví.
"Přistup," vyzval ho předseda.
Mladý muž předstoupil.
Jak jsme už řekli, byl to mladík asi dvacetiletý, tak bílé a jemné pleti, že ho mohl každý snadno považovat za ženu. Ohromná těsná vázanka, jakou v té době už nikdo nenosil, mohla vzbuzovat dojem, že tu bělost a průsvitnost mladíkovy pleti nezpůsobuje čistá krev, ale naopak nějaká tajná a skrývaná choroba. Přestože měl mladík štíhlou postavu a vysoký nákrčník, zdál se jeho krk poměrně krátký. Čelo měl nízké a hořejší část hlavy jakoby sraženou. Proto se také jeho vlasy, třebas nebyly delší, než se v té době nosily, dotýkaly takřka očí a vzadu spadaly až na ramena.

Kromě toho bylo v celé jeho postavě cosi strnulého, takže tento mladý muž takřka na prahu života vypadal spíše jako automat nebo bytost z onoho světa, posel ze záhrobí.

Předseda na něho chvíli mlčky pohlížel s jistou pozorností, v níž se zračil údiv i zvědavost.

Mladý muž však před ním nesklopil oči. Čekal.

"Jaké je tvé jméno mezi nezasvěcenými?"

"Antoine Saint-Just."

"Jaké je tvé jméno mezi vyvolenými?"

"Pokora."

"Kde jsi spatřil světlo?"

"V lóži Humanistů v Laonu."

"Kolik je ti let?"

"Pět."

A čekatel udělal znamení naznačující, že je tovaryšem řádu svobodných zednářů.

"Proč si přeješ postoupit o jeden stupeň a být přijat mezi nás?"

"Protože člověk přirozeně tíhne k vyšším cílům a protože ve vyšších sférách je vzduch čistší a světlo zářivější."

"Máš nějaký vzor?"

"Ženevského filosofa, muže, jenž se vrátil k přírodě, nesmrtelného Rousseaua."

"Máš kmotry?"

"Ano."

"Kolik?"

"Dva."

"Kdo je to?"

"Robespierre starší a Robespierre mladší."

"S jakými city budeš vykonávat úkol, o nějž se ucházíš?"

"S vírou."

"Kam má dovést Francii a svět cesta, na kterou chceš vstoupit?"

"Francii k svobodě, svět k osvobození."

"Co bys dal za to, aby Francie a svět došly k tomu cíli?"

"Svůj život, je to jediná věc, kterou ještě mám, všecko ostatní jsem už rozdal."

"Budeš žít z vlastní vůle podle zásad svobody a přičiníš se z celé své síly, aby tak žilo i tvé okolí?"

"Budu tak žít a přičiním se, aby tak žilo celé mé okolí."

"Odstraníš z vlastni vůle a podle své síly každou překážku, jež by se ti postavila v cestu?"

"Odstraním."

"Jsi prost všech závazků, anebo máš-li nějaký závazek z dřívější doby, který se protiví slibům, jež hodláš učinit, jsi ochoten jej zrušit?"

"Ano."

Předseda se obrátil k šesti mužům v maskách:

"Slyšeli jste, bratři?"

"Ano," odpovědělo šest členů vysoké rady.

"Mluvil pravdu?"

"Ano."

"Má být přijat?"

"Ano."

"Jsi ochoten složit přísahu?" otázal se předseda čekatele.

"Ano," odpověděl Saint-Just.

Předseda pak opakoval slovo za slovem přísahu, kterou již předříkával Billotovi, a pokaždé, když se odmlčel, odpověděl Saint-Just ostrým řezavým hlasem:

"Přísahám."

Když složil přísahu, neviditelný bratr otevřel dveře a Saint-Just odcházel týmž strnulým krokem, jakým sem vstoupil, jako stroj; nebylo v něm zřejmě ani špetky pochyb nebo lítosti.

Předseda čekal, až se zavřou dveře krypty, pak vyzval nahlas:

"Číslo tři."

Portiéra se rozhrnula podruhé a objevil se třetí adept.

Byl to, jak jsme už řekli, asi čtyřicátník, zarudlé trudovité tváře, celý jeho zevnějšek ukazoval přes určitou vulgárnost ve vystupování na aristokrata. Ke všemu se ještě snažil chovat se, abychom tak řekli, po anglicku; bystřejší pozorovatel to vystihl na první pohled.

V jeho elegantním obleku byla určitá přísnost, jež v té době přicházela ve Francii do módy; dostala se k nám, když jsme navazovali užší styky s Amerikou.

Chůze tohoto muže nebyla ani pevná jako Billotova, ani prkenná jako Saint-Justova, nebyla však také nejistá. Prozrazovala jen určitou váhavost, jež jako by byla tomu muži vrozena.

"Přistup," řekl předseda.

Kandidát poslechl.

"Jaké je tvé jméno mezi nezasvěcenými?"

"Ludvík Filip Josef vévoda Orleánský."

"Jaké je tvé jméno mezi vyvolenými?"
"Rovnost."
"Kde jsi spatřil světlo?"
"V lóži Svobodných mužů v Paříži."
"Kolik je ti let?"
"Nemám stáří."
A vévoda učinil zednářské znamení, naznačující, že je členem řádu rozekruciánů.
"Proč chceš být přijat mezi nás?"
"Protože jsem žil stále mezi mocnými a teď chci žít mezi lidmi. Protože jsem stále žil mezi nepřáteli a přeji si konečně žít mezi bratry."
"Máš kmotry?"
"Mám dva. První je hnus, druhý nenávist."
"S jakými city půjdeš cestou, na niž chceš vkročit?"
"S touhou po pomstě."
"Komu se chceš pomstít?"
"Tomu, jenž mě zneuznal, té, která mě ponížila."
"Co bys za to dal, abys došel svého cíle?"
"Celé své jmění, víc nežli jmění, život; víc nežli život, svou čest."
"Jsi prost všech závazků, anebo máš-li nějaký závazek z dřívější doby, který se protiví slibům, jež hodláš učinit, jsi ochoten jej zrušit?"
"Od včerejška jsem prost. všech závazků."
"Slyšeli jste, bratři," obrátil se předseda k mužům v maskách.
"Ano."
"Znáte toho, který přišel, aby dokonal dílo s námi?"
"Ano."
"Má být přijat do našich řad?"
"Ano, ale ať přísahá."
"Znáš přísahu, kterou musíš složit?"
"Neznám, ale řekněte mi ji. Ať je jakákoli, budu přísahat."
"Je strašná, zvláště pro tebe."
"Nemůže být strašnější než urážky, jichž se mi dostalo."
"Je tak strašná, že ti dovolíme, abys mohl odejít, až ji uslyšíš, nebudeš-li si jist, že jí v dané chvíli budeš moci dostát v celé její neústupnosti."
"Mluvte!"
Předseda upřel na čekatele pronikavý pohled. Potom, jako by ho chtěl pomalu připravit na krvavý slib, převrátil pořad článků a začal druhým místo prvním:
"Přísahej, že budeš mít v úctě a vážnosti ocel, jed a oheň. Jsou to rychlé, jisté a nezbytné prostředky, jak očistit zemi smrtí těch, kdo hledí potupit pravdu nebo ji vyrvat z našich rukou."
"Přísahám," řekl princ pevně.
"Přísahej," pokračoval předseda, "že zrušíš všechny svazky, jež tě ještě poutají k otci, matce, bratrům, sestrám, k ženě, k příbuzným, přátelům, milenkám, králům, dobrodincům nebo ke kterékoli jiné bytosti, jíž jsi zavázán věrností, poslušností, vděčností nebo službou."
Vévoda stál chvíli mlčky a bylo vidět, jak mu na čele vyvstává ledový pot.
"Varoval jsem tě," prohlásil předseda.
Ale vévoda, místo aby odpověděl prostě "přísahám", tak jak to udělal při předchozím článku, opakoval temným hlasem, jako by se chtěl zbavit jakékoli možnosti ústupu:
"Přísahám, že zruším všechny svazky, které mě ještě poutají k otci, matce, bratrům, sestrám, k ženě, k příbuzným, k přátelům, k milenkám, králům, dobrodincům a ke kterékoli jiné osobě, které jsem zavázán věrností, poslušnosti, vděčností nebo službou."
Předseda se obrátil k mužům v maskách, ti na sebe pohlédli a oči v otvorech masek jim zasvítily jako blesky.
Potom se obrátil k princi:
"Ludvíku Filipe Josefe vévodo Orleánský, od této chvíle jsi zproštěn jakékoli přísahy, kterou jsi složil vlasti a zákonu. Nezapomeň však, zradíš-li nás, že rychlejší než blesk bude neviditelný nůž, jenž tě zasáhne a jemuž se nevyhneš, až jsi kdekoli. A nyní žij ve jménu Otce, Syna a Ducha svatého!"
A předseda ukázal princi rukou ke dveřím krypty. Ty se před ním otevřely.
Vévoda, jako by byl právě zvedl břímě, přesahující jeho síly, přejel si rukou přes čelo, hlasitě vydechl a s námahou vykročil.
"Přece jen se tedy pomstím," zasyčel, když byl ve dveřích krypty.
12. Skládání účtů
Když šest maskovaných mužů s předsedou zůstalo sami mezi sebou, vyměnili si tiše několik slov.
Potom zvolal Cagliostro hlasitě:
"Nechť jsou vpuštěni všichni! Jsem připraven vydat počet ze svých činů."
Dveře se ihned otevřely. Členové bratrstva, kteří se v kryptě procházeli ve dvojicích anebo rozmlouvali ve skupinách, tiše vešli a znovu zaplnili zasedací síň. Sotva se dveře zavřely za posledním z členů, vztáhl Cagliostro ruku

jako muž, který zná cenu času a nechce ztratit ani minutu, a prohlásil zvučně:

"Bratři, někteří z vás jste snad byli na shromáždění, které se konalo právě před dvaceti lety pět mil od břehů Rýna, dvě míle od vesnice Danefels v jedné ze slují Hory hromů. Byl-li tam někdo z vás, nechť zvedne ruku a řekne: Byl jsem tam."

Pět šest rukou se zvedlo nad hlavami zástupu, zároveň se ozvalo pět šest hlasů: "Byl jsem tam."

"To stačí," kývl hlavou řečník. "Ostatní jsou mrtví nebo rozptýlení po celém světě, pracují na společném díle, díle svatém, neboť je to dílo celého lidstva. Před dvaceti lety bylo toto díla teprve v začátcích. Světlo, které nám dnes září, začínalo tenkrát sotva vzcházet a i nejzmužilejší z nás viděli budoucnost jen v mlhách, zastřenou závojem, který může proniknout jen oko vyvolených. V onom shromáždění jsem vysvětlil, jakým zázrakem pro mě neexistuje smrt, smrt, jež neznamená nic jiného, než že člověk zapomene na uplynulý čas a na události, které se v něm zběhly. Nebo lépe: Smrt mě položila za dvacet století dvaatřicetkrát do hrobu, aniž různá těla, v něž se načas vtělila má nesmrtelná duše, podlehla onomu zapomnění, jež, jak jsem vám řekl, je jediná skutečná smrt. Mohl jsem tedy v průběhu století sledovat vývoj Kristovy zvěsti a vidět, jak národy pomalu, ale jistě přecházejí od otroctví k nevolnictví a od nevolnictví k onomu stavu, z něhož se rodí svoboda. Jako hvězdy, jež spěchají, aby zazářily na obloze ještě dřív, než zapadlo slunce, viděli jsme, jak se postupně různé malé národy naší Evropy pokoušejí dosáhnout svobody: Řím, Benátky, Florencie, Švýcary, Janov, Pisa, Lucca, Arezzo, tato jižní města, kde květy se rozvíjejí rychleji, kde ovoce dříve zraje, pokusila se postupně vytvořit republiku. Dvě nebo tři se dosud udržely a vzdorují dodnes spiknutí králů. Ale všechny tyto republiky byly a zůstávají dosud poskvrněny prvotním hříchem. Jedny jsou aristokratické, druhé oligarchické, jiné despotické. Například Janov, jedna z těch, jež se udržely, je šlechtickou republikou. Obyvatelé jsou doma prostými občany, jakmile se však octnou za branami města, jsou všichni šlechtici. Jedině Švýcary mají některé demokratické instituce. Ale jejich nepatrné kantony, ztracené v horách, nemohou lidstvu prospět příkladem ani pomocí.

My jsme potřebovali velikou zemi, ne takovou, která by přijímala popudy odjinud, nýbrž která by je sama dávala. Obrovský stroj, který by uvedl v pohyb Evropu; hvězdu, jež by zazářila a osvítila celý svět."

Pochvalný šum proběhl shromážděním. Cagliostro zaníceně pokračoval:

"Tázal jsem se Boha, stvořitele všech věcí, původce všeho pohybu, zdroje všeho pokroku, a viděl jsem, že mi ukazuje na Francii. A vskutku, Francie, od druhého století katolická, od jedenáctého století národní, od čtrnáctého století sjednocená, Francie, kterou sám Všemohoucí nazval svou prvorozenou dcerou - patrně proto, aby ji, tak jako Krista, mohl přibít na kříž lidstva, až nadejde doba velkých obětí - Francie, kde se přežily všechny formy vlády monarchické, feudální, vrchnostenské a aristokratické - Francie se nám zdála nejvhodnější zemí, kde bychom mohli uplatnit svůj vliv s nadějí, že nezůstane omezen pouze na ni. Vedeni nebeským paprskem jako izraelité ohnivým sloupem na poušti rozhodli jsme se, že Francie první dosáhne svobody. Pohlédněte na Francii před dvaceti lety a uvidíte, že bylo třeba velké odvahy či spíše nejvyšší víry, chtěl-li kdo podniknout takové dílo. Přestože byla Francie před dvaceti roky v třaslavých rukou Ludvíka XV., byla to pořád ještě Francie Ludvíka XIV., to jest veliké aristokratické království, kde všecka práva náležela šlechtě, všecky výsady bohatým. V čele tohoto státu stál muž, jenž ztělesňoval všecko nejvyšší i nejnižší, největší i nejmenší, Boha i lid. Tento muž z vás jediným slovem mohl udělat boháče nebo chudáka, šťastlivce nebo nešťastníka, svobodného člověka nebo vězně, tento muž byl pánem nad životem i smrtí. Měl tři vnuky, tři mladé prince, z nichž jeden se měl stát jeho nástupcem. Náhoda tomu chtěla, že toho z nich, kterého příroda určila za nástupce Ludvíka XV., by si byl zvolil i lid, kdyby byl v té době měl lid do čeho mluvit. Říkalo se o něm, že je dobrý, spravedlivý, bezúhonný, nezištný, vzdělaný, takřka filosof. Aby se navždy udělal konec zhoubným válkám, jež se v Evropě rozpoutaly o neblahé dědictví Karla VI., vybrali mu za ženu dceru Marie Terezie. Dva velké státy, jež jsou zárukou evropské rovnováhy, Francie na břehu Atlantského oceánu a Rakousko na břehu Černého moře, měly být nerozlučně spojeny; byla to myšlenka Marie Terezie, největší politické hlavy v Evropě v našem století. V tomto okamžiku tedy, kdy Francie; opírající se o Rakousko, Itálii a Španělsko, vzhlížela k nové vládě s tak velkými nadějemi, vybrali jsme nikoliv Francii, abychom z ní učinili první království na zemi, nýbrž Francouze, abychom z nich učinili první mezi národy. Ptali jsme se jen, kdo vstoupí do této lví jámy, který křesťanský Théseus vedený světlem víry projde klikatými cestami ohromného labyrintu a bez bázně se postaví proti královskému minotauru. Odpověděl jsem: Já! - Když se mě pak některé horké hlavy v nedočkavosti ptaly, mnoho-li času budu potřebovat, abych dovršil první část svého díla, jež jsem rozdělil na tři období, žádal jsem dvacet let. Ozvaly se tenkrát udivené výkřiky. Chápete to dnes? Lidé byli otroky a nevolníky po dvacet století, a když jsem žádal dvacet let, abych z nich udělal svobodné občany, bylo jim to příliš!"

Cagliostro přelétl pohledem shromáždění. Poslední jeho slova vyloudila na tvářích posluchačů ironické úsměvy.

Cagliostro pokračoval:

"Konečně jsem dostal těch dvacet let. Dal jsem bratřím proslulé heslo: Lilia pedibus destrue a přikročil jsem k dílu. Vyzval jsem všechny, aby se také oni pustili do práce. Přišel jsem do Francie ve stínu vítězných oblouků. Vavříny a růže vroubily cestu od Štrasburku do Paříže. Davy jásaly. Ať žije korunní princezna! Ať žije budoucí královna! Naděje celého království se obracela k tomuto královskému svazku, v němž všichni viděli spásu. A nyní se nechci honosit svým dílem ani se vychloubat zásluhami. Bůh byl se mnou a dovolil mi, abych spatřil jeho ruku, třímající otěže ohnivého vozu. Bůh buď pochválen. Odvaloval jsem kameny z cesty, stavěl jsem mosty přes řeky, zasypával propasti a vůz se hnal kupředu - toť vše.

Nuže, hleďte, bratři, co se stalo za těch dvacet let:

Parlamenty byly zrušeny.

Ludvík XV., zvaný zprvu Miláček, zemřel uprostřed všeobecného opovržení.

Královna, sedm let neplodná; porodila po sedmi letech děti sporného původu; jako matka byla zlehčena, když se narodil korunní princ, jako žena zneuctěna v aféře s náhrdelníkem.

Král, vzývaný zprvu jako Ludvík Vytoužený, prokázal svou nemohoucnost v politice jako v lásce; hnal se od chiméry k chiméře až ke krachu, měnil ministra za ministrem až k takovému panu de Calonne.

Bylo svoláno shromáždění notáblů, jež si vynutilo generální stavy:

Generální stavy, zvolené všeobecným hlasováním, se prohlásily za Národní shromáždění.

Třetí stav porazil šlechtu a duchovenstvo.

Bylo dobyto Bastily.

Cizí oddíly byly vyhnány z Paříže a z Versailles.

Noc 4. srpna ukázala aristokracii zkázu šlechty.

5. a 6. říjen ukázal králi a královně úpadek královského majestátu.

14. červenec 1790 ukázal světu jednotu Francie.

Princové se připravili o všechnu vážnost, když odešli do emigrace.

Monsieur ztratil všechnu popularitu v procesu s panem de Favras.

A konečně na oltáři vlasti byla složena přísaha na ústavu; předseda Národního shromáždění sedí na stejném trůně jako král; nad nimi oběma je národ a zákon. Evropa se na nás dívá s napětím, mlčí a čeká. Všichni, kdo nejsou s námi, se třesou strachy.

Bratři, je Francie vskutku tím, co jsem slíbil, je to stroj, který uvádí v pohyb Evropu, slunce, které přináší světlo celému světu?"

"Ano, ano, ano," zvolalo celé shromáždění.

"A nyní, bratři," pokračoval Cagliostro, "máte za to, že dílo již dosti pokročilo, abychom je mohli ponechat sobě samému? Myslíte, že je možno věřit králi, když přísahal na ústavu?"

"Ne, ne, ne," ozvalo se ze shromáždění.

"Je tedy nutno," pozvedl hlas Cagliostro, "abychom vstoupili do druhého revolučního období velkého demokratického díla. Vidím s radostí, že ve vašich očích stejně jako v mých federace z roku 1790 není cílem, nýbrž jen přestávkou. Budiž, udělali jsme přestávku, oddychli jsme si, ale také dvůr se znovu chopil svého protirevolučního díla. Opásejme tedy i my svá bedra a dejme se znovu na cestu! Bojácná srdce zažijí bezpochyby leckterou nepokojnou a skleslou chvíli. Často se bude zdát, že paprsek, jenž nám svítí na cestu, zhasíná, že ruka, jež nás vede, nás opouští. Nejednou za tu dlouhou cestu, kterou~ musíme ještě urazit, se nám bude zdát, že nějaké nepředvídané neštěstí, nějaká nahodilá událost ohrozila naši věc, že tato věc je ztracena. Všecko se proti mám spikne: nepříznivé události, vítězství našich nepřátel, nevděčnost našich spoluobčanů. Mnozí, snad právě nejsvědomitější, nejúzkostlivější z nás, se budou ptát po takových velkých námahách a v tolikeré zdánlivé bezmocnosti, nejsme-li na špatné cestě. Nejsme, bratři, nejsme! Říkám vám to v tuto chvíli a nechť má slova zní věčně ve vašich uších, ve chvíli triumfu jako vítězná fanfára, v hodině porážky jako troubení na poplach! Ne, ne, vůdčí národy mají své svaté poslání, které jim Prozřetelnost a Osud velí splnit. Všemohoucí, který je vede, zná své tajemné cesty a zjevuje se našim očím teprve ve chvíli konečného vítězství. Často jej zahaluje mrak před našimi zraky, a tu se domníváme, že není s námi. Často naše velká myšlenka se zdánlivě dává na ústup, zatím však naopak jako rytíř ve středověkém turnaji couvá jen proto, aby s pozdviženým kopím, s novou silou a s větším zápalem mohla vyrazit proti svému protivníku. Bratři, bratři, cíl, k němuž směřujeme, je maják, planoucí na vysoké hoře: Dvacetkrát nám cestou mizí, už myslíme, že zhasl. A tu slaboši reptají, naříkají, zastavují se a bědují. Nemáme už nic, co by nás vedlo, kráčíme tmou; zůstaňme, kde jsme, jinak zabloudíme. Silní jdou dál, s úsměvem a s důvěrou, a maják se brzy znovu objeví, znovu zmizí a znovu se objeví, pokaždé viditelnější a zářivější, protože bližší! A takto ve stálém boji, s vytrvalostí a s pevnou důvěrou dojdou vyvolení ke spásnému majáku, jehož světlo bude jednoho dne zářit nejen nad Francií, nýbrž nad celým světem, nade všemi národy. Přísahejme tedy, bratři, přísahejme za sebe i za své potomky, neboť leckdy myšlenka nebo věčný princip vyžadují služby několika generací, přísahejme, že se nezastavíme, dokud se na celém světě neuskuteční svaté heslo Kristovo, jehož první část se snad už stala skutkem: volnost, rovnost, bratrství!"

Cagliostrova výzva byla přijata s bouřlivým souhlasem. Ale uprostřed nadšeného pokřiku a jásotu zazněl ostrý a řezavý hlas, jenž zchladil všeobecné nadšení jako ledová sprcha zpocené čelo:

"Ano, přísahejme, dříve nám však vysvětli, jak rozumíš těm třem slovům, abychom je my, tvoji apoštolové, mohli vykládat.davům!"

Cagliostrův pronikavý pohled padl pna zástup jako paprsek a ustrnul na bledé tváři poslance z Arrasu.

"Budiž, poslouchej tedy, Maxmiliáne," zvolal mocným hlasem a zvedl ruku, "poslyšte, vy všichni!"

13. Volnost, rovnost, bratrství

Ve shromáždění se rozhostilo slavnostní ticho.

"Právem mně byla dána otázka," pokračoval Cagliostro, "co to je volnost, co to je rovnost, co je to bratrství. Nuže, řeknu vám to. Začněme volností. A především, bratři, nezaměňujme volnost s nezávislostí. Nejsou to dvě sestry, jež by si byly navzájem podobny, naopak, jsou to dvě nepřítelkyně a mezi nimi je nenávist. Téměř všechny národy, jež obývají hornatou zemi, jsou nezávislé; ale nevím, můžeme-li říci o jediném z nich, až snad na Švýcary, že je skutečně svobodný. Nikdo nepopře, že Kalábrijec, Korsičan nebo Skot by nebyl nezávislý. Nikdo se však neodváží říci, je svobodný. Je-li Kalábrijec uražen ve svých rozmarech, Korsičan ve své cti, Skot ve svém hmotném zájmu, uchýlí se Kalábrijec k dýce, Korsičan ke kordu, Skot k svému dirku. Nemohou nic čekat od spravedlnosti, neboť nad utiskovaným národem nevládne spravedlnost. Udeří, bodnou, nepřítel padne, pomstili se. Hory jim poskytnou útulek, a je-li jim odepřena svoboda, po níž tak marně touží lidé v městech, najdou aspoň nezávislost v hlubokých slujích, ve velkých lesích, na horských vrcholcích, najdou nezávislost, jakou má liška, kamzík nebo orel. Ale orel, kamzík a liška, chladní a lhostejní diváci velkého lidského dramatu, které se odehrává před jejich očima, jsou zvířata, jež s oblibou vyhledávají samotu. Prvotní civilizace antické, možno říci mateřské, civilizace indická, egyptská, etruská, maloasijská,

řecká a římská spojily svou vědu, náboženství, umění a poezii v jediný svazek světla, jež stálo nad kolébkou světa a nad vývojem moderní civilizace, a ponechaly lišky v jejich doupatech, kamzíky na vrcholcích hor a orly v mračnech. Čas plyne, pro ně však nemá míry. Kvetou vědy, pro ně však není pokroku. Národy se rodí, rostou a upadají, pro ně však v tom není poučení. To proto, že Prozřetelnost omezila okruh jejich schopností na pud sebezáchovy, kdežto člověka obdařil Bůh rozumem, schopností rozeznávat dobro a zlo, dal mu cit pro spravedlnost, vnukl mu hrůzu před opuštěností a lásku ke společnosti. Proto lidé, původně samotáři jako lišky, divocí jako kamzíci, osamocení jako orli, se spojili s jinými lidmi v rodiny, potom v kmeny a konečně v národy. Neboť, jak už jsem vám řekl, bratři, jednotlivec, jenž se osamocuje, má právo jen na nezávislost, a naopak lidé, kteří se spojují, mají právo na svobodu.

Volnost! Není to prvek základní a jedinečný jako zlato. Je to květ, je ho plod, je to prostě výsledek společného úsilí. Je třeba ji pěstovat, aby se rozvila a uzrála. Volnost je právo každého jednotlivce dělat pro svůj prospěch, pro svou spokojenost, pro svůj blahobyt, zábavu a slávu všechno, co neomezuje zájem ostatních. Svobodný člověk se zříká části své osobní nezávislosti ve prospěch společné svobody, z níž opět každý může čerpat pro sebe stejnou měrou. Volnost konečně je víc než to všechno, je to závazek vůči celému světu, že světlo, pokrok a dobyté výsady nezůstanou omezeny na jeden sobecký národ nebo rasu, ale že naopak je budou jak jednotlivci, tak celé společnosti šířit plnýma rukama pokaždé, když chudý jednotlivec nebo nuzná společnost vás požádá, abyste se s ní rozdělili o svůj poklad. A nebojte se, že se ten poklad někdy vyčerpá, neboť je božskou výsadou svobody, že se zmnohonásobuje, čím je marnotratnější, tak jako veliké řeky, zavlažující půdu, jsou tím štědřejší, čím jsou mohutnější při svém ústí.

Svoboda je nebeská mana, na niž má každý právo a o kterou se vyvolený národ, jemuž padá shůry, má rozdělit s každým národem, jenž si žádá svůj díl. To je volnost, jak já ji chápu," uzavřel Cagliostro, neodpovídaje přímo tomu, jenž ho vyzval, ale raději všem. "Přejděme k rovnosti."

Živá pochvala objala řečníka v lichotivou náruč, nejsladší ze všech ne-li pro srdce, tedy aspoň pro pýchu člověka, v lichotivou náruč, jejíž jméno je popularita.

Cagliostro však vztáhl ruku, aby si vyžádal ticho.

"Bratři," pokračoval, "hodiny míjejí, čas je drahocenný, každou minutu tohoto času využije nepřítel naší svaté věci, vyhloubí propast před našima nohama nebo postaví překážku na naší cestě. Řekl jsem vám, co je to volnost, dovolte mi teď, abych vám řekl, jak rozumím rovnosti."

Nastalo hluboké ticho, do něhož zazněl jasný, zvučný a důrazný Cagliostrův hlas:

"Urazil bych vás, bratři, kdybych se jen na okamžik domníval, že by snad byť jen jediný z vás rozuměl pod tímto svůdným slovem rovnost hmotnou a rovnost rozumu. Víte velmi dobře, že by to odporovalo pravé filosofii a že sama příroda rozřešila tuto velikou otázku, když postavila šípek vedle dubu, pahrbek vedle hory, potok vedle řeky, jezero vedle oceánu, pošetilost vedle génia. Všechny dekrety všech parlamentů světa nesníží ani o píď Himálaj nebo Montblank. Všechno, na čem se kdy usnese jakékoli shromáždění sebevětšího počtu lidí, .neuhasí plamen, jenž hoří pod čelem Homérovým, Dantovým nebo Shakespearovým. Nikdo se nemohl ani na okamžik domnívat, že by snad rovnost, jak ji schvaluje zákon, byla rovností hmotnou, fyzickou; že ode dne, kdy tento zákon bude vepsán v ústavu, vyrovnají se příští generace velikostí Goliášovi, chrabrostí Cidovi, genialitou Voltairovi. Nikoli, jednotlivci i masy, všichni jsme dokonale pochopili, že jde prostě jen o rovnost společenskou. Nuže, bratři, co je to společenská rovnost?

Taková rovnost znamená, že budou odstraněny všechny dědičné výsady; že každý bude mít volný přístup ke všem úřadům a hodnostem a že odměny budou udělovány za zásluhy jako odměny nadání, ctnosti, statečnosti a ne již jako důchod rodině, rodu nebo kastě.

Proto i trůn, předpokládáme-li, že trůn bude zachován, bude jen nejvyšším důstojenstvím, kterého bude moci dosáhnout nejzpůsobilejší ze všech, kdežto na nižších stupních, a sice podle svých zásluh, se zastaví ti, kdo budou hodni právě takových postavení, aniž se kdo bude muset chvět před králi, ministry, rádci, generály a soudci, neboť bude vidět, odkud vyšli a že jsou vlastně jeho sluhy. A tak důstojnost královská stejně jako kterýkoli jiný úřad, trůn monarchův nebo presidentské křeslo nebudou již dědičným údělem jedné společenské třídy. Budou o nich rozhodovat volby. Ministerská rada, válka a spravedlnost nebudou již v rukou privilegované kasty. Rozhodovat o nich budou schopnosti. V umění, ve vědě a v písemnictví nebude již všechno záležet na blahovůli mocných, rozhodne svobodná soutěž. To je společenská rovnost. A pak, když s výchovou, jež bude nejen bezplatná a dostupná pro všechny, ale také pro všechny povinná, dostaví se myšlenkový růst, bude nezbytné, aby úroveň rovnosti stoupala s ním. Rovnost nesmí vězet nohama v blátě, musí sídlit na nejvyšších vrcholech. Velký národ, jako je Francie, musí směřovat k rozvoji, jež povznáší, a nikoli k rovnosti, jež ponižuje. Rovnost, která ponižuje, není rovnost titánů, ale rovnost mezi bandity. Není to kavkazské sídlo Prométheovo, je to Prokrustovo lože. Takto chápu rovnost."

Takový výklad rovnosti byl souhlasně přijat ve shromáždění mužů povzneseného ducha a ctižádostivého srdce, kde každý, až na několik řídkých, skromných výjimek, viděl ve svém sousedovi stupeň, jenž ho povznese k vyšší důstojnosti. Cagliostrova slova přijali s bouřlivým nadšením i ti, kdo v budoucnosti měli uskutečňovat rovnost docela jinak, než jak jí rozuměl Cagliostro. Tak mocná síla vyzařovala v této chvíli z geniálního muže, jehož si zvolili za předsedu.

Cagliostro však, ohnivější, skvělejší v upřímném zanícení, uchvácen velikostí své ušlechtilé vize, zjednal si znovu ticho a pokračoval hlasem, v němž nebylo ani trochu únavy a ani stín jakéhokoli váhání.

"Bratři, došli jsme k třetímu slovu trojjediného hesla, k slovu, jež velký filosof položil na místo poslední, protože lidé budou potřebovat nejdelší dobu, než je pochopí. Zbývá nám, bratři, vysvětlit si, co to je bratrství.

Bratrství! Jak velké je to slovo, pochopíme-li je dobře! Jak velké je to slovo, jestliže si je dobře vyložíme! Bůh chraň, abych pokládal za člověka špatného srdce, kdo nepochopí dobře jeho vznešenost, kdo je bude chápat v jeho nejužším významu, kdo je vztáhne na obyvatele jedné vesnice, občany jediného města, obyvatele jediného království... Ne, bratři, politujme takového člověka, sami však neupadněme do stejné duševní chudoby. Setřesme olověné sandály

prostřednosti, rozepněme křídla, vznesme se nad přízemní myšlenky! Když chtěl Satan pokoušet Ježíše, vynesl ho na nejvyšší horu světa, z jejíhož vrcholu mu mohl ukázat všechna království, a nikoli na věž nazaretskou, odkud bylo vidět jen několik ubohých vesnic Judeje. Bratři, při slově bratrství nesmíme myslit jen na město, ani ne na království, bratrství se musí rozestřít na celý svět. Přijde den, bratři, kdy slova vlast a národ, jež nám dnes připadají posvátná, zmizí jako divadelní opony, jež se na chvíli spouštějí, aby malíři a strojníci mohli natím připravit pohled na nekonečné dálky, nezměrné obzory. Přijde den, bratři, kdy lidé, kteří již dobyli země a moří, dobudou i oheň a vzduch. Zapřáhnou ohnivé oře nejen do vozu myšlenky, ale i do vzpurné hmoty. Větry, jež jsou dnes jen nezkrocenými oři bouří, změní se v rozumné a učenlivé posly civilizace. Přijde den, bratři, kdy celý svět bude spojen pozemními a vzdušnými cestami, proti nimž budou králové bezmocni. Národy pochopí, že jsou vzájemně spojeny svazkem přetrpěných strastí, že králové, kteří jim vtiskli do rukou zbraně, aby se mezi sebou zabíjeli, vedli je nikoli k slávě, jak jim namlouvali, nýbrž k vzájemné bratrovraždě. Napříště budou muset skládat potomkům účty z každé kapky krve, kterou pro ně musel vycedit poslední člen velké lidské rodiny! A tu, bratři, uvidíte velkolepé divadlo, jež se bude odehrávat před tváří Páně. Všecky pomyslné, umělé hranice zmizí. Řeky nebudou již překážkou, hory nebudou stát v cestě. Z břehu na břeh si národy podají ruce a na každém horském vrcholu bude čnít k nebi oltář bratrství. Bratři, bratři, bratři! Pravím vám, toto je pravé apoštolské bratrství. Kristus nezemřel, aby vykoupil jen Nazaretské, zemřel, aby vykoupil všecky národy světa. Nedělejme tedy z těchto tří slov volnost, rovnost, bratrství jen heslo Francie. Vepišme je na prapor lidstva jako heslo světa!...

A nyní jděte, bratři, váš úkol je veliký! Tak veliký, že vám budou závidět potomci vaše svaté poslání, ať už povede vaše cesta údolím slz nebo krve, až v stále větších a větších zástupech, jako když křižáci spěchali k svatým místům, půjdou vpřed, i když jim často budou ukazovat cestu jen zbělené kosti padlých otců... Odvahu tedy, poutníci, odvahu, apoštolové, odvahu, vojáci... Poutníci, vydejte se na cestu! Apoštolové, obracejte na víru! Vojáci, kupředu!"

Cagliostro umlkl, ale i kdyby byl chtěl dále mluvit, byl by ho přerušil potlesk a jásavé nadšení.

Třikrát umlkla a třikrát znovu propukla bouře souhlasu, pod klenbou krypty se to rozléhalo jako podzemní burácení.

Šest mužů v maskách se před ním poklonilo, políbilo mu ruku a odešlo.

Potom se každý z bratří uklonil před pódiem, kde nový apoštol jako druhý Petr Poustevník hlásal křížové tažení svobody, a odcházel jeden po druhém, opakuje osudné heslo: Lilia pedibus destrue.

Když odešel poslední, lampa zhasla.

Cagliostro zůstal sám, ztracen v tichu a ve tmě, jako nějaké indické božstvo, do jejichž tajemství, jak tvrdil, byl zasvěcen před dvěma tisíci lety.

14. Ženy a květiny

Za několik měsíců po tom, co jsme právě vylíčili, koncem března 1791, ujížděl kočár po silnici z Argenteuil do Besonsu. Asi čtvrt míle před městem zahnul k zámku Marais, projel otevřenou branou a zastavil v druhém dvoře u podjezdu.

Hodiny na průčelí zámku ukazovaly osm hodin ráno.

Starý sluha, jenž, jak se zdálo, netrpělivě čekal, kdy kočár přijede, přiskočil k vozu a otevřel dvířka, z kterých chvatně vystoupil muž celý v černém.

"Ach, pane Gilberte," zvolal komorník, "že jste konečně tady!"

"Co se děje, Teischi?" otázal se lékař.

"Ach, pane, uvidíte!"

Vedl doktora kulečníkovým sálem, kde lampy, rozsvícené patrně v pozdní noční hodinu, ještě hořely. Pak přes jídelnu, kde byl stůl plný květin, otevřených lahví, ovoce a cukroví. Večeře se zřejmě protáhla daleko za běžnou míru.

Gilbert vrhl bolestný pohled na ten nepořádek, dokazující, jak málo se tady dbalo jeho předpisů. Potom s povzdechem pokrčil rameny a zamířil na schody, vedoucí k Mirabeauově ložnici v prvním poschodí.

"Pane hrabě, je zde doktor Gilbert," hlásil sluha, jenž první vkročil do ložnice.

"Cože, doktor?" zvolal Mirabeau, "a to jste ho obtěžovali kvůli takové hlouposti?"

"Hlouposti!" zvedl oči k nebi chudák Teisch. "Posuďte sám, pane."

"Drahý doktore," zvedl se Mirabeau na loži, "je mně velmi líto, že vás obtěžovali bez mého vědomí."

"Především, milý hrabě, o nějakém obtěžování nemůže být ani řeči. Víte, že ošetřuji jen několik přátel, těm jsem však k dispozici kdykoli, ve dne nebo v noci. Co se tedy přihodilo? A především, před lékařem nikdy žádné tajnosti! Teischi, vytáhněte záclony a otevřte okna."

Když se tak stalo, zaplavilo světlo Mirabeauův pokoj a doktor mohl vidět, jaká se stala změna se slavným řečníkem za ten měsíc, co ho neviděl.

"Ale, ale," zavrtěl bezděky hlavou.

"Nu, trochu jsem se změnil, viďte, doktore?" prohodil Mirabeau, "povím vám, čím to je."

Gilbert se smutně usmál. Ale protože dobrý lékař dovede vždycky něco vytěžit z toho, co mu řekne nemocný, i když to je lež, nechal ho mluvit.

"Víte, o čem se včera jednalo?"

"Ano, o otázce dolů."

"Je to otázka ještě málo prozkoumaná, je v tom mnoho zmatku. Zájmy majitelů a státu nejsou dosud jasně rozlišeny. Kromě toho, hrabě de La Marck, můj vzácný přítel, má na té věci velký zájem. Polovina jeho jmění je v dolech. Jeho peněženka, milý doktore, mně byla vždycky k dispozici. Člověk nesmí být nevděčný. Promluvil jsem pětkrát, vrhl jsem se do útoku jako beran. Při posledním výpadu jsem přinutil nepřátele k ústupu, ale sám jsem div nezůstal na bojišti. Úplně mě to vyčerpalo. Když jsem se však vrátil domů, chtěl jsem přece jen vítězství oslavit. Měl jsem několik přátel na večeři. Vykládali jsme a smáli jsme se do tří hodin do rána. Ve tři hodiny jsem šel spát. V pět hodin mě začaly brát křeče.

Řval jsem jako zvíře. Teisch se div nezbláznil strachy a poslal pro vás. Teď toho víte zrovna tolik jako já. Tady je má ruka, smím-li být tak nezdvořilý, vypláznu na vás jazyk. Trpím jako hříšná duše v pekle. Vytáhněte mě z toho, můžete-li. Já se vám do toho plést nebudu."

Gilbert byl příliš zkušený lékař, aby i bez jazyka a bez tepu poznal, že Mirabeauův stav je vážný. Nemocný se dusil, obtížně dýchal, obličej měl napuchlý návalem krve do plic. Naříkal si, že má ledové ruce a nohy, a tu a tam si povzdechl nebo dokonce vykřikl prudkou bolestí.

Doktor chtěl přece jen ohledat tepnu, aby si byl úplně jist.

Tep byl křečovitý a nepravidelný.

"Nu," řekl Gilbert, "pro tentokrát snad vám to ještě projde, milý hrabě, ale byl nejvyšší čas."

Vytáhl z brašny chirurgické nástroje.

"Snad mi nechcete pouštět žilou?" otázal se Mirabeau.

"Okamžitě."

"Na pravé nebo na levé paži?"

"Ani na pravé, ani na levé, máte už plíce příliš překrvené. Pustím vám žilou na noze a Teisch zatím zajede do Argenteuil pro hořčici a puchyřník lékařský, abychom vám mohli přiložit hořčičné obklady. Vezměte si můj vůz, Teischi."

"Hrome," ušklíbl se Mirabeau, "máte pravdu, doktore, opravdu už byl asi čas."

Gilbert neodpověděl, pustil se okamžitě do práce a tmavá, hustá krev po několika okamžicích vytryskla z nohy nemocného.

Pacientovi se okamžitě ulehčilo.

"U všech čertů," vydechl volněji Mirabeau, "vy lékaři jste přece jenom pašáci, doktore!"

"A vy jste velký blázen, hrabě, že kvůli několika hodinám pochybné zábavy vydáváte v nebezpečí život, který je pro vaše přátele a pro Francii tak drahocenný."

Mirabeau se usmál smutně, skoro ironicky. "Ale jděte, drahý doktore," ušklíbl se znovu, "nenamlouvejte si nic takového, to si jen děláte iluze jak o mých přátelích, tak o Francii."

"Na mou čest," usmál se Gilbert, "velcí lidé si vždycky naříkají na nevděk druhých lidí a ve skutečnosti jsou sami nevděčníci. Kdybyste se vážně roznemohl, měl byste zítra pod okny celou Paříž, a kdybyste pozítří zemřel, šla by celá Francie v pohřebním průvodu."

"Víte, že je velmi útěšné, co mi tu říkáte?" rozesmál se Mirabeau.

"Říkám vám to proto, že se můžete snadno přesvědčit, jak je správná první část mého tvrzení, aniž musíte pokoušet druhou, a koneckonců opravdu potřebujete, aby něco takového vzpružilo vaše duševní síly. Jestliže mi dovolíte, abych vás za dvě hodiny nechal převézt do Paříže, hrabě, a jestliže mi dovolíte, abych řekl prvnímu veřejnému posluhovi, kterého potkám, že jste nemocen, uvidíte, jaký začne tanec."

"Myslíte, že mohu být převezen do Paříže?"

"Ještě dnes, ano... jak je vám?"

"Dýchám lehčeji, tlak v hlavě přestává, mlha před očima mizí... Ale křeče nepřestávají."

"To je věc hořčičných obkladů, hrabě. Puštění žilou vykonalo, co mělo, teď je řada na hořčičných obkladech. Nu vida, tady už je Teisch."

Teisch přinesl předepsané léky. Za čtvrt hodiny se hraběti ulevilo, jak doktor předpověděl.

"A teď," nadhodil Gilbert, "vám popřeji hodinku klidu, a pak vás odvezu do Paříže."

"Doktore," zasmál se Mirabeau, "dovolil byste mi laskavě, abych odjel až večer a dal si s vámi schůzku v jedenáct hodin v mém domě v ulici Chaussée-d'Antin?"

Gilbert se na hraběte zpytavě podíval.

Pacient pochopil, že lékař uhodl, proč odkládá odjezd.

"Nu, nezlobte se na mě, čekám návštěvu."

"Milý hrabě," pokrčil rameny Gilbert. "Viděl jsem na stole v jídelně mnoho květin. To, co jste včera dával, nebyla jen přátelská večeře."

"Víte, že nemohu být bez květin. Je to má vášeň."

"Kdybyste měl jen tuhle jednu vášeň, hrabě!"

"Miluji květiny a miluji i... Z jedné vášně se rodí druhá: Člověk potom musí nést následky."

"Hrabě, hrabě, vy se zahubíte!"

"Přiznejte aspoň, doktore, že to bude krásná sebevražda!"

"Hrabě, neopustím vás, zůstanu celý den s vámi."

"Dal jsem slovo, doktore, přece byste nechtěl, abych je nedodržel?"

"Budete večer v Paříži?"

"Řekl jsem vám, že na vás budu čekat v jedenáct hodin ve svém domě v ulici Chaussée d'Antin. Byl jste tam už?"

"Ještě ne."

"Koupil jsem ho od Talmovy ženy Julie... Opravdu už mi je docela dobře, doktore."

"Tím chcete říci, že mohu jít?"

""Ale jak bych mohl, doktore... "

"Ostatně musím tak jako tak. Vždyť mám dnes návštěvu v Tuileriích."

"To uvidíte královnu," řekl Mirabeau tázavě.

"Pravděpodobně. Mám ji od vás něco vyřídit?"

"Nedovolil bych si nic takového. Neříkejte jí ani, že jste byl u mě."

"Pročpak?"

"Protože by se vás určitě zeptala, zda jsem zachránil monarchii, jak jsem slíbil, a vy byste musel odpovědět, že ne. Ostatně," zasmál se Mirabeau nervózně, "má na tom právě takovou vinu jako já."

"Nechcete, abych jí řekl, že přemíra práce, kterou si ukládáte, a váš zápas na tribuně že vás zabijí?"

Mirabeau okamžik uvažoval:

"Ano," odpověděl konečně, "řekněte jí to. Udělejte ze mě dokonce, chcete-li, většího maroda, než jsem."

"Pročpak?"

"Jen tak... ze zvědavosti... abych se o něčem přesvědčil."

"Nu dobrá."

"Slibujete mi to, doktore?"

"Slibuji."

"A budete mi opakovat, co vám řekne?"

"Doslova."

"Dobrá... Sbohem, doktore, tisíceré díky."

Mirabeau podal Gilbertovi ruku.

Gilbert se na Mirabeaua pozorně zadíval. Hraběte jeho pohled zřejmě uváděl do rozpaků.

"Předepíšete mi ještě něco, doktore, nežli odejdete?"

"Teplé nápoje, čekanku a brusnák, přísnou dietu a hlavně... "

"Hlavně?"

"Žádnou ošetřovatelku pod padesát let... Rozumíte mi, hrabě?"

"Doktore," rozesmál se Mirabeau, "než bych neposlechl vaši rady, to si raději vezmu dvě pětadvacetileté."

U dveří se potkal Gilbert s Teischem.

Chudák sluha měl slzy v očích.

"Ach, pane doktore, proč jenom odcházíte?"

"Odcházím, protože mě vyhánějí, Teischi," usmál se Gilbert.

"A to všecko kvůli té ženské," bručel staroch. "A to všecko proto, že ta žena je podobná královně. A pak se o něm říká, že to je génius! Pane Bože, kam jenom dal rozum!"

Otevřel Gilbertovi dvířka kočáru, doktor usedl do vozu hluboce zamyšlen. Poslední Teischova slova mu vrtala hlavou. Kdo to jen je, ta žena podobná královně, ptal se v duchu.

Na okamžik zadržel Teischovu ruku, jako by se ho na to chtěl zeptat. Řekl si však v duchu:

Co bych mohl dělat? Je to tajemství pana de Mirabeaua, nikoliv moje. Kočí, do Paříže!

15. Co řekl král, co řekla královna

Gilbert svědomitě splnil slib, který dal Mirabeauovi.

Sotva se vrátil do Paříže, potkal Camilla Desmoulinse, živé noviny, vtělenou kroniku té doby.

Oznámil mu, že Mirabeau je nemocen, a úmyslně udělal jeho nemoc vážnější, než byla v této chvíli. Kdyby se však Mirabeau znovu dopustil nějaké pošetilosti, mohla by se opravdu vážnou stát.

Potom odjel do Tuilerií a totéž řekl králi.

Král poznamenal pouze:

"Ach, chudák hrabě! A ztratil chuť k jídlu?"

"Ztratil, Sire," odpověděl Gilbert.

"Pak je to opravdu vážné," podotkl král.

A obrátil řeč jinam.

Od krále zašel Gilbert ke královně a opakoval jí totéž, co řekl králi.

Královna svraštila hrdé čelo.

"Proč jenom," pokrčila rameny, "ho ta nemoc nepřepadla toho dne, kdy pronesl tu krásnou řeč o trojbarevném praporu?"

Potom jako by litovala, že prozradila před Gilbertem nenávist k francouzskému národnímu odznaku, dodala:

"Bylo by to přece jen neštěstí pro Francii a pro nás, kdyby se mu ta nevolnost měla zhoršit."

"Musím, bohužel, královnu opravit," uklonil se Gilbert, "není to nevolnost, je to vážná choroba, madam."

"Však vy ji přemůžete, doktore," řekla královna.

"Udělám, co bude v mých silách, madam, ale neručím za nic."

"Informujte mě čas od času, jak se daří panu de Mirabeau, doktore."

A královna stočila řeč jinam.

Večer ve smluvenou hodinu stoupal Gilbert po schodech Mirabeauova domu.

Mirabeau na něho čekal, ležel na pohovce. Ale protože musel okamžik počkat, než ho hraběti ohlásili, rozhlížel se Gilbert kolem sebe a první, nač padl jeho pohled při vstupu do ložnice, byl kašmírový pás, zapomenutý na křesle.

Buď aby odvrátil Gilbertovu pozornost od té součásti dámských šatů, nebo že přikládal opravdu velkou důležitost otázce, k níž se chystal, řekl Mirabeau hned po výměně prvních zdvořilostí:

"Vy opravdu umíte držet slovo, doktore. Už jsem se dozvěděl, že jste dodržel první část svého slibu. Celá Paříž už ví, že jsem nemocen, a chudák Teisch neměl za poslední dvě hodiny chvilku klidu, musel podávat zprávy mým přátelům, kteří se přicházejí pozeptat, zda mě je už lépe, a patrně i mým nepřátelům, kteří by rádi věděli, zda mně snad není hůř. A teď, dostál jste také druhé části slibu?"

"Co tím chcete říci?" otázal se Gilbert s úsměvem.

"Víte to dobře!"

Gilbert zavrtěl hlavou.
"Byl jste v Tuileriích?"
"Byl."
"Mluvil jste s králem?"
"Mluvil."
"Mluvil jste s královnou?"
"Ano."
"A řekl jste jim, že se mě brzo zbaví?"
"Oznámil jsem jim, že jste nemocen."
"A co říkali?"
"Král se zeptal, zda jste neztratil chuť k jídlu."
"A když jste řekl, že ano... "
"Upřímně vás politoval."
"Dobrák král! Až bude umírat, řekne svým přátelům jako Leonidas: Dnes večer večeřím u Plutóna."
"A co královna?"
"Královna se na vás velmi vyptávala a litovala vás."
"Jakými slovy, doktore?" naléhal Mirabeau, jemuž zřejmě velmi záleželo na Gilbertově odpovědi.
"Opravdu velmi krásnými, hrabě."
"Dal jste mi slovo, že mi budete doslova opakovat, co vám řekne."
"Nemohu si přece pamatovat všechno doslova."
"Doktore, vy nikdy nezapomenete ani slabiku."
"Přísahám vám... "
"Doktore, mám vaše slovo. Chcete snad, abych vás pokládal za bezectného člověka?"
"Naléháte neslušně, hrabě."
"Jsem už takový!"
"Chcete stůj co stůj, abych vám opakoval, co řekla královna?"
"Slovo za slovem."
"Nuže, řekla tedy, že vás ta nemoc měla stihnout ráno toho dne, kdy jste hájil na tribuně trojbarevný prapor."
Gilbert chtěl posoudit, kam až sahá královnin vliv na Mirabeaua.
Hrabě poskočil na pohovce, jako by jim projela elektrická jiskra.
"Takový je tedy vděk králů!" zamumlal. "Ta řeč stačila, aby zapomněla na čtyřiadvacet miliónů důchodu pro krále a čtyři milióny pro královnu, jež Národní shromáždění odhlasovalo na můj návrh. Což ta žena, což ta královna nechápe, že mi šlo o to, abych si rázem znovu dobyl popularitu, kterou jsem ztratil v jejich službách? Cožpak už zapomněla, že jsem navrhl, aby se odložilo připojení Avignonu k Francii z ohledu na náboženské skrupule královy? Cožpak zapomněla, že jsem u jakobínů, když jsem tam tři měsíce předsedal - připravilo mě to o deset let života! - hájil zákon, podle něhož měla být Národní garda omezena na činné občany? Cožpak zapomněla, že jsem žádal, když se v Národním shromáždění projednával zákon o kněžské přísaze, aby ta přísaha byla omezena na zpovědníky? Pokaždé to byla chyba, chyba, moje chyba! Ach, ty chyby! Jak draze jsem je zaplatil," pokračoval Mirabeau, "a přece ty chyby nezavinily můj pád. Jsou podivné, zvláštní, nenormální doby, kdy člověk nepadá pro chyby, kterých se dopustil. Jednoho dne jsem hájil - zase kvůli ní - spravedlivou lidskou věc. Když uprchly královy tety do ciziny, byl podán návrh zákona proti emigraci. Vydáte-li zákon proti emigrantům, zvolal jsem tehdy, přísahám, že ho nikdy neuposlechnu! A návrh byl zamítnut. Nuže, co nemohla způsobit řada neúspěchů, způsobilo mé vítězství. Nazvali mě diktátorem a já jsem se vrhl na tribunu rozzuřen, ve stavu, nad nějž nemůže být pro řečníka horšího. Zvítězil jsem podruhé, tentokrát jsem však musel útočit na jakobíny. A tentokrát mně jakobíni přísahali smrt, hlupáci! Duport, Lameth, Barnave nevidí, že zabijí-li mě, vloží diktaturu nad svým hampejzem do rukou Robespierrovi. Zdrtili mě svou pitomou většinou, mě, kterého si měli chovat jako oko v hlavě. Dali mi vypít kalich hořkostí až na dno. Korunovali mě trním, dali mi třtinu do ruky a konečně mě ukřižovali. Byl jsem šťasten, že jsem podstoupil toto utrpení pro věc lidskosti... Trojbarevný prapor! Cožpak nevidí, že to je jejich jediné útočiště, že by se snad ještě mohli zachránit, kdyby poctivě usedli do jeho stínu?...
Ale královna se nechce zachránit, chce se pomstít. Žádná rozumná myšlenka jí není po chuti. Navrhuji jí jediný účinný prostředek, aby byla umírněná, spravedlivá a měla dokud možno vždycky pravdu, a právě tento prostředek ona nejvíce odmítá. Chtěl jsem zachránit dvě věci najednou, královský majestát a svobodu. Je to nevděčný zápas, bojuji ho sám, opuštěný, proti komu? Kdyby to bylo proti lidem, nestálo by to za řeč. Kdyby to bylo proti divé zvěři, nestálo by to za zmínku. Ale je to boj proti živlům, proti moři, proti stoupajícímu přílivu. Včera mi dosahoval ke kotníkům, dnes mi sahá po kolena, zítra mi půjde po pás, pozítří nad hlavu... Hleďte, doktore, budu k vám upřímný. Zprvu se mě zmocnil zármutek, pak hnus. Snil jsem o tom, že smířím revoluci s monarchií. Myslil jsem, že nabudu nad královnou vliv jako muž a jednoho dne, kdyby se odvážila do řeky a ztratila půdu pod nohama, že se jako muž vrhnu do vody a zachráním ji. Ale ne. Nikdy opravdu nechtěli, abych jim pomáhal, doktore. Chtěli mě zkompromitovat, připravit o popularitu, zahubit, zničit, učinit bezmocným ve zlu i v dobru. Proto také, doktore, nejlepší, co mohu po tom všem udělat, je v pravou chvíli zemřít; zemřít půvabně jako antický zápasník."
A Mirabeau klesl na pohovku a zaťal zuby do podušky.
Gilbert věděl, co chtěl vědět, totiž co rozhodne, zda Mirabeau zemře nebo zůstane naživu.
"Hrabě," otázal se ho, "co byste říkal, kdyby k vám zítra král někoho poslal, aby se zeptal, jak se vám vede?"
Nemocný pokrčil rameny, jako by chtěl říci: Bylo by mi to úplně jedno.
"Král... nebo královna," dodal Gilbert.

"Co jste to řekl?" vztyčil se Mirabeau na loži.
"Říkám král nebo královna," opakoval Gilbert.
Mirabeau se zadíval Gilbertovi upřeně do očí, jako by se snažil číst až na dně jeho srdce.
"Neudělá to," řekl.
"A co kdyby to přece udělala?"
"Vy myslíte," řekl Mirabeau, "že by se tak snížila?"
"Nemyslím nic, předpokládám jen, dohaduji se."
"Budiž," řekl Mirabeau, "počkám do zítřka do večera."
"Co tím chcete říci?"
"Nehledejte v těch slovech nic, než co skutečně znamenají. Počkám do zítřka do večera."
"A zítra večer?"
"Zítra večer, pošle-li ke mně; doktore, přijde-li například pan Weber, pak máte vy pravdu a já se mýlím. Jestliže však nikdo nepřijde, pak se mýlíte vy, doktore, a já mám pravdu."
"Zítra večer tedy na shledanou! Do té doby, drahý Démosthene, vám doporučuji ticho, klid, odpočinek."
"Nevstanu z pohovky."
"A tenhle pás?"
Gilbert ukázal na součástku dámského oděvu, jež mu první padla do očí, když vcházel do pokoje.
Mirabeau se usmál.
"Čestné slovo," řekl.
"Dobrá," odpověděl Gilbert, "snažte se strávit klidnou noc a já ručím za všechno ostatní."
A vyšel z pokoje.
U dveří na něho čekal Teisch.
"Je to v pořádku, Teischi, pánovi se vede líp."
Starý komorník smutně zavrtěl hlavou.
"Ty pochybuješ o tom, co říkám?" zeptal se Gilbert překvapeně.
"Pochybuji o všem, pane doktore, dokud u něho bude ten zlý duch."
Teisch ustoupil ke zdi, aby Gilbert mohl projít po úzkých schodech.
Na rohu poschodí zahlédl jakousi postavu jako stín. Sotva ho však ten stín spatřil, lehce vykřikl a zmizel v pootevřených dveřích.
"Kdo to je?" zeptal se Gilbert komorníka.
"To je ona," odpověděl Teisch.
"Kdo, ona?"
"Žena podobná královně."
Zdálo se, že Gilbertovi, když podruhé uslyšel tutéž větu, přišla podruhé na mysl táž myšlenka. Udělal dva kroky, jako by chtěl ten stín v závoji pronásledovat. Zastavil se však a zavrtěl hlavou.
"Ne, ne, to není možné."
A šel dál, zanechávaje oddaného komorníka v zoufalství, že muž tak učený se nepokusí zahnat démona, kterého, jak byl starý sluha přesvědčen, poslalo samo peklo.
Mirabeau strávil dosti klidnou noc. Nazítří časně ráno zavolal Teische a poručil mu, aby otevřel všechna okna; chtěl se nadýchat čerstvého vzduchu.
Jediná věc, jež starého sluhu znepokojovala, byla horečná netrpělivost, která, jak se zdálo, zachvátila nemocného.
Když se ho Mirabeau zeptal, kolik je hodin, a Teisch odpověděl, že osm, nechtěl tomu Mirabeau věřit a dal si přinést hodinky, aby se sám přesvědčil. Hodinky pak položil vedle sebe na noční stolek.
"Teischi," řekl komorníkovi, "postavíte se dolů na místo Jeanovo a Jean ať zůstane u mě."
"Můj milý Bože," povzdechl si komorník, "snad není pan hrabě se mnou nespokojen?"
"Naopak, milý Teischi, posílám tě dolů právě proto, že důvěřuji jen tobě. Každému, kdo se přijde zeptat, jak mi je, řekneš, že se mi vede líp, ale že ještě nepřijímám. Pouze přijde-li někdo od" - Mirabeau se zarazil a opravil se - "pouze přijde-li někdo ze zámku, pošlou-li někoho z Tuilerií, zavedeš posla nahoru. Rozumíš? Stůj co stůj ho nesmíš nechat odejít, dokud s ním nepromluvím! Vidíš, milý Teischi, že jsem si tě vlastně vybral za svého důvěrníka."
Teisch políbil Mirabeauovi ruku.
"Ach, pane hrabě, kdybyste jen chtěl žít!"
"Na mou věru," zamumlal Mirabeau dívaje se za ním, "v tom je právě ta potíž."
V deset hodin Mirabeau vstal a oblékl se co nejelegantněji. Jean ho učesal a oholil a pak mu přistrčil křeslo k oknu.
Z okna mohl hrabě vidět na ulici.
Pokaždé, když udeřilo klepátko, pokaždé, když zazvonil zvonek, byli by mohli vidět z protějšího domu, jak se Mirabeauova úzkostná tvář objevila za odhrnutou záclonou a jak se jeho pronikavý pohled ponořil do ulice. Vždycky však záclona hned sklesla a odhrnula se znovu při příštím zazvonění nebo úderu klepátka.
Ve dvě hodiny přišel nahoru Teisch, za ním jakýsi lokaj. Mirabeauovi se prudce rozbušilo srdce. Lokaj neměl na sobě livrej.
První, co ho napadlo, bylo, že lokaj přichází od královny a že je proto bez livreje, aby nekompromitoval vznešenou panovnici, jež ho poslala.
Mirabeau se mýlil.
"Od pana doktora Gilberta," ohlásil Teisch.
Mirabeau zbledl, jako by mu bylo dvacet let a jako kdyby čekal na posla madam de Monnier a místo něho přišel

posel od jejího přísného strýce.

"Pane hrabě," řekl Teisch, "toho mladíka poslal pan doktor Gilbert. Nese vám dopis, myslel jsem tedy, že mohu udělat výjimku a přivést ho nahoru."

"Dobře jsi udělal," řekl hrabě.

Sluha podal hraběti dopis.

Mirabeau jej otevřel. Bylo v něm pouze těchto několik vět:

"Vzkažte, jak se Vám vede. Budu u Vás v jedenáct hodin večer. Doufám, že mi hned řeknete, že jsem měl pravdu a Vy že jste se mýlil."

"Řekni svému pánovi, že jsem byl na nohou, když jsi přišel, a že na, něho čekám dnes večer." Potom se obrátil k Teischovi: "Ať ten hoch odejde spokojen."

Teisch kývl hlavou na znamení, že dobrá odměna chlapce nemine, a odešel s ním.

Hodiny míjely. Zvonek nepřestával zvonit, klepátko klepat. Celá vznešená Paříž si podávala dveře u Mirabeaua. Na ulici stály hloučky mužů z lidu. Ctitelé Mirabeauovi nechtěli věřit uklidňujícím zprávám novin ani Teischovu ujišťování a nutili vozy, aby objížděly ulici vpravo a vlevo, aby rachot kol nerušil slavného nemocného.

K páté hodině přišel Teisch znovu nahoru; chtěl to Mirabeauovi povědět.

"Ach, když jsem tě uviděl, milý Teischi," poznamenal Mirabeau, "myslel jsem, že mi jdeš oznámit něco lepšího."

"Něco lepšího!" zvolal Teisch překvapeně. "Nemyslel jsem, že bych mohl panu hraběti oznámit něco lepšího než takový důkaz, jak ho mají lidé rádi."

"Máš pravdu, Teischi," řekl Mirabeau, "a já jsem nevděčník."

Když Teisch zavřel dveře, otevřel Mirabeau okno.

Vystoupil na balkón a poděkoval hodným lidem, kteří dobrovolně střežili jeho klid.

Poznali ho a volání "Ať žije Mirabeau!" se rozléhalo z jednoho konce ulice Chaussée d'Antin na druhý. Nač myslil Mirabeau, když mu lid vzdával tu nečekanou poctu, která by ho byla za jiných okolností naplnila živou radostí?

Myslil na onu vznešenou, hrdou ženu, která o něho nedbala, a jeho zrak pátral za skupinami lidí, tísnících se kolem jeho domu, neuvidí-li, jak se od bulváru blíží lokaj v modré livreji.

Vrátil se do ložnice se sevřeným srdcem. Začalo se stmívat. Neviděl nikoho.

Večer uplynul stejně jako den. Mirabeauova netrpělivost se změnila v chmurnou trpkost. Srdce ztratilo všechnu naději a nečekalo již na úder zvonku nebo klepátka. Ne, čekal už jenom s duší plnou hořkosti na onen důkaz zájmu, jenž mu byl takřka přislíben a který nepřicházel.

V jedenáct hodin se otevřely dveře a Teisch ohlásil doktora Gilberta.

Lékař vešel s úsměvem. Vzápětí se však polekal Mirabeauova výrazu.

Obličej hraběte byl věrným zrcadlem jeho vnitřního zhroucení.

Gilbert si všechno domyslel.

"Nikdo nepřišel?" byla jeho první otázka.

"Odkud?" otázal se Mirabeau.

"Víte dobře, co mám na mysli."

"Já? Ne, na mou čest."

"Ze zámku... od ní... od královny?"

"Ani nápad, milý doktore, nebyl tu nikdo."

"To není možné!" zvolal Gilbert.

Mirabeau pokrčil rameny.

"Vy jste naivka, doktore," poznamenal výsměšně.

Potom chopil křečovitě Gilberta za ruku a zeptal se:

"Mám vám říct, doktore, co jste dnes dělal?"

"Já?" podivil se doktor, "dělal jsem totéž co každý den."

"To ne, neboť nechodíte každý den do zámku, a dnes jste tam byl. Nemluvíte každý den s královnou, a dnes jste s ní mluvil. Nedovolíte si každý den dávat jí rady, a dnes jste si jí dovolil radit."

"Co vy si všechno navymýšlíte!" usmál se doktor.

"Vidím vám až do duše, doktore, vím, co se stalo, a slyším, co se tam mluvilo, jako bych tam byl."

"Nuže, pane jasnovidče, nuže, čtenáři myšlenek, povězte mi, co se stalo a o čem se mluvilo. Div nepuknu zvědavostí."

"Přišel jste do Tuilerií dnes v jednu hodinu; žádal jste královnu o slyšení. Mluvil jste s ní. Řekl jste ji, že je mi hůř, že by bylo dobré, aby se jako královna, aby se jako žena nechala informovat o mém zdraví, ne-li ze starosti o mě, tedy aspoň z vypočítavosti. Královna vás přímo neodmítla. Hovořila s vámi, nakonec se tvářila, jako by byla přesvědčena, že máte pravdu. Propustila vás se slibem, že ke mně pošle. Vy jste odešel šťastný a spokojený, spoléhal jste na královské slovo, ale ona zůstala pyšná a zahořklá a smála se vaší důvěře, která neví, že královské slovo nezavazuje k ničemu... Nu tak, řekněte mi na čestné slovo," podíval se Mirabeau Gilbertovi zpříma do obličeje, "je to tak nebo ne?"

"Opravdu," řekl Gilbert, "kdybyste tam byl, hrabě, nebyl byste mohl lépe vidět a slyšet."

"Ti nešikové," podotkl Mirabeau hořce, "vždycky jsem vám říkal, že nedovedou udělat nic v pravou chvíli... Člověk v královské livreji, který by byl dnes ke mně přišel středem zástupu, jenž volal před mými dveřmi a pod mými okny ‚Ať žije Mirabeau!', byl by jim zjednal na rok popularitu!"

Mirabeau zavrtěl hlavou a rychle zvedl ruku k očím.

Gilbert s údivem viděl, jak si utírá slzu.

"Co je vám, hrabě?" otázal se ho.

"Mně? Nic," řekl Mirabeau. "Máte nějaké novinky z Národního shromáždění, od kordeliérů nebo od jakobínů? Vymačkal ze sebe Robespierre nějakou novou řeč, zvracel Marat nějaký nový pamflet?"

"Je to už dlouho, co jste nejedl?" otázal se Gilbert.

"Od dvou hodin odpoledne."

"Vezměte si tedy lázeň, milý hrabě."

"Vida, to je znamenitá myšlenka, doktore. Jeane, lázeň!"

"Tady, pane hrabě?"

"Ne, ne, vedle v koupelně."

Za deset minut nato byl Mirabeau v koupeli a Teisch jako obyčejně doprovázel Gilberta.

Mirabeau se pozvedl ve vaně a díval se za doktorem. Pak, když mu zmizel z očí, napjal sluch a naslouchal zvukům jeho kroků. Zůstal takto nehnutě sedět, až slyšel, jak se otvírají a zavírají domovní dveře.

Pak trhl zvoncem, a když vešel sluha, poručil mu:

"Jeane, dejte prostřít v mém pokoji a požádejte mým jménem parní Olivu, aby mi prokázala tu čest a povečeřela se mnou."

Když byl lokaj ve dveřích, zavolal za ním ještě Mirabeau:

"A květiny, hlavně květiny! Nemohu se nabažit květin!"

Ve čtyři hodiny ráno probudilo doktora Gilberta prudké zvonění.

Bože, řekl si, sotva vyskočil z postele, jsem si jist, že Mirabeauovi je hůř.

Doktor se nemýlil. Když si dal Mirabeau pokrýt stůl květinami a prostřít k večeři, propustil Jeana a nařídil Teischovi, aby šel spát.

Pak zavřel všechny dveře až na ty, jež vedly k neznámé ženě, o níž jeho starý komorník mluvil jako o Mirabeauově zlém duchu.

Sluhové však neulehli. Jenom Jean, ačkoli mladší, usnul v předsíni v lenošce.

Teisch bděl.

Ve tři čtvrtě na čtyři se ozvalo prudké zazvonění. Oba se vrhli k Mirabeauově ložnici.

Dveře byly zavřeny.

Tu je napadlo běžet oklikou bytem neznámé ženy, a tak se dostali do ložnice.

Mirabeau ležel naznak, napolo v bezvědomí, držel onu ženu v náručí, patrně proto, aby nemohla volat o pomoc, a ona, vyděšená, zvonila na stolní zvonek, když se nemohla dostat ke šňůře zvonku umístěného u krbu.

Jakmile spatřila ,oba sluhy, zavolala přidušeně o pomoc; potřebovala ji právě tak jako Mirabeau; hrabě ji dusil, zachvácen prudkou křečí.

Bylo to, jako by se ji přestrojená smrt snažila stáhnout do hrobu.

Společnému úsilí obou sluhů se podařilo roztrhnout umírajícímu paže. Mirabeaua uložili na pohovku a žena, celá uplakaná, uprchla do svého bytu.

Jean pak běžel pro doktora Gilberta, zatímco Teisch se snažil přivést svého pána k sobě.

Gilbert nedal ani zapřáhnout, ani neposlal pro drožku, nechtěl promeškat ani minutu. Z ulice Saint-Honoré do Chaussée d'Antin je pár kroků. Za deset minut už vstupoval do Mirabeauova domu.

Teisch na něho čekal dole ve vestibulu.

"Tak co je, příteli?" otázal se ho Gilbert.

"Ach pane, ta žena, zase ta žena a potom ty zlořečené květiny! Uvidíte sám, uvidíte."

Vtom se ozvalo cosi jako vzlyk. Gilbert kvapil nahoru. Když už byl na posledních schodech, otevřely se dveře vedle dveří Mirabeauových, na prahu se objevila žena zahalená v bílý noční šat, padla doktorovi k nohám a vztáhla k němu ruce:

"Ach, Gilberte, Gilberte, pro živého Boha, zachraňte ho!"

"Nicolo," zvolal Gilbert, "Nicolo, vy nešťastnice, přece jen jste to byla vy!"

"Zachraňte ho, zachraňte ho," spínala ruce Nicole.

Gilbertovi bleskla v tu chvíli hlavou strašná myšlenka:

Beausire rozdává pamflety proti Mirabeauovi, Nicole je jeho milenka. Je tedy opravdu ztracen, když v tom má prsty Cagliostro!

A spěchal do Mirabeauova pokoje, věděl, že nesmí ztratit ani okamžik.

16. Ať žije Mirabeau!

Mirabeau ležel na loži; nabyl zatím opět vědomí. Zbytky večeře, mísy a květiny byly dosud na stole, svědci a usvědčující důkazy, tak jako jsou zbytky jedu na dně sklenice u lože sebevraha.

Gilbert spěšně přistoupil k hraběti a oddychl si.

"Bohudíky, není to přece jen tak zlé, jak jsem se obával."

Mirabeau se usmál.

"Myslíte, doktore," zavrtěl hlavou jako člověk, jenž zná svůj stav přinejmenším právě tak dobře jako lékař, který někdy klame sám sebe, aby mohl lépe klamat své okolí.

Tentokrát se však Gilbert nespokojil jen vnější diagnózou. Ohmatal puls. Byl rychlý a zvýšený. Podíval se na jazyk. Byl bílý, potažený. Zjistil stav hlavy: hlava byla těžká a bolestivá.

Na spodních končetinách bylo cítit počátek stydnutí.

Křeče, jež zachvátily nemocného přede dvěma dny, se dostavily znovu s větší prudkostí a houževnatostí.

Gilbert nařídil stejnou léčbu, jaká přivodila první zlepšení.

Bohužel si nemocný; ať už proto, že neměl dost síly, aby snesl bolestivý lék, nebo se nechtěl vůbec uzdravit, asi za

Čtvrt hodiny stěžoval na tak prudké bolesti na všech místech, kde měl hořčičné obklady, že mu je museli sejmout.

Od toho okamžiku však mírné zlepšení, které se ukazovalo po obkladech, zase zmizelo.

Ve městě se zatím hned od časného rána šířil neklid, tentokrát vážnější než předešlého dne.

Od úst k ústům šly poplašné zprávy, že Mirabeauova nemoc se znovu zhoršila a že hraběti hrozí smrt.

Bylo teď možno dobře posoudit, jak ohromné místo zaujímá významný muž uprostřed národa. Paříž byla celá vzrušená jako ve dnech, kdy hrozí všeobecná pohroma. Tak jako včera byla po celý den ulice zatarasena; muži z lidu hlídali, aby rachot vozů nedoléhal do pokoje umírajícího. Hodinu co hodinu se hloučky pod okny dožadovaly zpráv o nemocném; zprávy se okamžitě šířily z Chaussée d'Antin až na pokraj Paříže. Vrata paláce obléhal dav občanů všech stavů, všech politických názorů, jako by každá strana, byť byly sebe-protichůdnější, v Mirabeauovi něco ztrácela. Mezitím přátelé, příbuzní a známí velkého řečníka zaplňovali dvůr, vestibul a přízemní místnosti paláce, aniž měl Mirabeau o tom tušení.

Ostatně si Mirabeau s doktorem Gilbertem vyměnili jen několik slov.

"Vy tedy chcete umřít?" otázal se doktor.

"A k čemu žít?" odpověděl Mirabeau.

Gilbert si připomněl, k čemu se Mirabeau královně zavázal a jaký byl královnin nevděk, a už na hraběte nenaléhal. Umínil si jen, že svůj úkol lékaře splní až do konce; byl si vědom, že nemůže bojovat proti nemožnému.

Večer toho dne poslala společnost jakobínů delegaci s Barnavem v čele, aby se informovala, jak se daří bývalému předsedovi. Chtěli s Barnavem poslat oba Lamethy, ale ti odmítli.

Když se to Mirabeau dověděl, poznamenal:

"Věděl jsem, že to jsou zbabělci, ale nevěděl jsem, že to jsou takoví hlupáci!"

Doktor Gilbert neopustil celých čtyřiadvacet hodin Mirabeaua ani na okamžik. Ve středu v noci k jedenácté hodině se však pacientovi udělalo tak dobře, že Gilbert souhlasil s návrhem, aby si ve vedlejším pokoji na několik hodin odpočal.

Nežli ulehl, nařídil, aby ho probudili ihned, kdyby se dostavil sebemenší záchvat.

Probudil se časně zrána. Ačkoli ho nikdo ze spánku nevyrušil, přece jen dostal hned strach. Připadalo mu nemožné, aby zlepšení potrvalo tak dlouho.

Vskutku, sotva vyšel z pokoje, oznámil mu Teisch s očima plnýma slz, že Mirabeauovi bylo mnohem hůř, ale že zakázal, aby doktora Gilberta budili, i kdyby měl sebevětší bolesti.

A přece nemocný jistě krutě trpěl. Tep měl opět hrozivý charakter, bolesti byly úporné a znovu se vrátily křeče a dušnost.

Nemocný často - Teisch v tom viděl začínající delirium - vyslovoval královnino jméno.

"Nevděčníci," vykřikoval, "ani se na mě nezeptali!"

Potom si šeptal jakoby pro sebe:

"Rád bych věděl, co řekne, až se zítra nebo pozítří dozví, že jsem mrtev."

Gilbert viděl, že všechno bude záležet na krizi, která mohla nastat každou chvíli. Proto se také připravil k rozhodnému boji s nemocí a nařídil, aby nemocnému přiložili na prsa pijavky. Ale pijavice jako by se spikly s umírajícím, špatně sály. Proto pustil pacientovi znovu žilou a předepsal mu pižmové pilulky.

Záchvat trval osm hodin. Jako zručný šermíř Gilbert po celých osm hodin útočil, možno-li to tak říci, na smrt, odrážel každou její ránu, některým se snažil předejít, leckdy ovšem marně. Konečně po osmi hodinách horečka klesla, smrt se dala na ústup, ale jako tygr, který uskočí, hned se však zase vrátí, poznamenala svým strašným spárem tvář nemocného.

Gilbert stál se zkříženýma rukama u lože, kde právě spěl ke konci strašlivý boj. Příliš dobře se vyznal v tajemstvích lékařského umění, příliš dobře věděl, kde jsou hranice lékařovy pomoci, aby měl ještě nějakou naději.

Mirabeau byl ztracen; v mrtvole, natažené před jeho očima, nemohl už Gilbert přes stín života, jenž v ní ještě byl, vidět živoucího Mirabeaua.

Od toho okamžiku - podivná věc! - nemocný a Gilbert jakoby ve shodě a jako by měli společnou myšlenku hovořili a Mirabeauovi jako o člověku, který žil, ale který už není naživu.

Od toho okamžiku nabyla také Mirabeauova tvář onoho slavnostního výrazu, jenž je vyhrazen velkým mužům při umírání. Jeho hlas se stal pomalý, vážný a téměř prorocký. Od toho okamžiku bylo v jeho slovech cosi nejvýš přísného, nejvýš hlubokého, v jeho cítění cosi navýsost vroucího, navýsost oddaného, navýsost vzneseného.

Oznámili mu, že nějaký mladík, kterého viděl jen jednou a jenž nechce říci své jméno, naléhá, aby k němu byl vpuštěn.

Mirabeau se obrátil k Gilbertovi, jako by prosil o dovolení, aby směl přijmout toho mladého muže.

Gilbert pochopil.

"Ať vejde," řekl Teischovi.

Teisch otevřel dveře. Na prahu se objevil asi dvacetiletý mladík, pomalu přistoupil k Mirabeauovu loži, poklekl a políbil hraběti ruku.

Mirabeau se zřejmě rozpomínal, kde toho mládence viděl.

"Ach, už vás poznávám," řekl konečně, "vy jste ten mladík, s nímž jsem se setkal v Argenteuil."

"Děkuji Bohu za to, že jste si na mě vzpomněl. Nic jiného jsem si nepřál," řekl zbožně mladý muž.

Zvedl se, zakryl si tvář rukama a vyběhl ze dveří.

Za několik minut donesl Teisch navštívenku, na niž mladík v předpokoji napsal:

Když jsem v Argenteuil políbil panu de Mirabeau ruku, řekl jsem mu, že bych pro něho třebas zemřel.

Přicházím splnit své slovo.

Četl jsem včera v anglických novinách, že v Londýně byla úspěšně provedena trans fúze krve v podobném případě,

jako je u našeho slavného nemocného.

Bude-li pro záchranu pana de Mirabeau potřebí transfúze krve, nabízím svou krev, je mladá a čistá.

Marnais

Když Mirabeau přečetl těch několik řádek, nemohl se ubránit slzám.

Poručil, aby mladého muže k němu znovu přivedli, ale ten se chtěl pravděpodobně vyhnout této tak zasloužené vděčnosti, neboť mezitím odešel, zanechal jen v předpokoji svou pařížskou i argenteuilskou adresu.

Za nějakou chvíli poté Mirabeau svolil, aby ho navštívili i jeho přátelé, pánové de La Marck a Frochot, jeho sestra madam Saillant a jeho neteř madam d'Aragon.

Odmítl však přijmout jiného lékaře než Gilberta, a když ten naléhal, aby přece jen přizvali ještě někoho jiného, Mirabeau odpověděl:

"Ne, ne, doktore, znáte mou nemoc nejlíp. Uzdravíte-li mě, ať o to máte sám zásluhu."

Tu a tam se vyptával, kdo se tu byl ptát, jak se mu daří, ale nikdy se neotázal: "Nenechala se ptát královna?" Gilbert, když přečetl celou listinu významných osobnosti, jež se vyptávaly na zdravotní stav umírajícího, snadno uhodl, že Mirabeau toužil nalézt v tomto seznamu péče právě jen to jediné jméno, jež v něm nebylo, totiž jméno královnino.

Ale Mirabeau se nezmínil ani o králi, ani o královně - necítil se ještě tak blízko smrti, aby pokládal za nutné vyřídit jim svůj poslední vzkaz. Začal zato s obdivuhodnou výmluvností mluvit o politice a zejména o tom, jak by se byl utkal s Anglií, kdyby se byl stal ministrem.

Se zvláštním zápalem hovořil o tom, jak by byl zkřížil zbraně s Pittem.

"Ach tenhle Pitt," vykřikl v jedné chvíli, "to je ministr samých příprav; vládne spíš hrozbami než činy. Kdybych zůstal naživu, já bych mu ukázal, zač je toho loket!"

Tu a tam zazněly pod okny výkřiky "Ať žije Mirabeau!" Lidé však volali tak smutně, že to vypadalo spíš jako nářek nebo prosba, tak málo v tom bylo naděje.

Ale Mirabeau poslouchal a nechal otevřít okna, aby to volání, které mu byla odměnou za tolik utrpení, proniklo až k němu. Několik vteřin dychtivě naslouchal.

Potom zašeptal:

"Ach, ty dobrý lide, pomlouvají tě, křivdí ti, opovrhují tebou jako mnou, a je tedy spravedlivé, že oni na mě zapomněli a ty mě odměňuješ!"

Nastala noc. Gilbert nechtěl nemocného opustit. Dal si přistavit k jeho loži pohovku a ulehl na ni.

Mirabeau mu nebránil. Od chvíle, kdy si byl jist, že zemře, zdálo se, že se svého lékaře přestává bát.

Jakmile začalo svítat, poručil otevřít okna.

"Milý doktore," řekl Gilbertovi, "dnes zemřu. Když je na tom člověk tak jako já, udělá nejlíp, dá-li se ověnčit květy, aby upadl do nejpříjemnějšího spánku, z něhož není procitnutí... Dáte mně dovolení; abych udělal, co bych si přál?"

Gilbert přikývl pna znamení, že si hrabě může přát cokoli.

Mirabeau zavolal oba sluhy.

"Jeane," poručil, "přineste mi nejkrásnější květiny, jaké dostanete. A ty, Teischi, ty mě vystrojíš, jak nejlépe dovedeš."

Jean se otázal očima Gilberta o dovolení, Gilbert přikývl na souhlas.

Teisch, jenž se od včerejška sotva držel Na nohou, začal holit a česat svého pána.

"Ano, teď si vzpomínám," prohodil najednou Mirabeau, "tobě včera také nebylo dobře, milý Teischi. Jak se ti vede dnes?"

"Docela dobře, pane hrabě," odpověděl poctivý sluha, "přál bych vám, abyste byl na mém místě."

Vtom se ozvala rána z děla. Kde ji vypálili a proč? Nikdy se to nikdo nedozvěděl.

Mirabeau sebou trhl a vztyčil se.

"To už oznamují Achillovu smrt?"

Sotvaže vyšel Jean na ulici, obklopil ho hned před palácem dav lidi. Jeden přes druhého se dotazoval, jak se daří slavnému nemocnému. Když sluha řekl, že mu jde obstarat květiny, rozběhli se lidé po okolních ulicích s křikem: "Květiny pro pana de Mirabeau!" A dveře všech domů se otvíraly, kdekdo nabízel květiny, které měl v bytě nebo ve skleníku, takže za čtvrt hodiny byl Mirabeauův palác zasypán nejvzácnějšími květy.

V devět hodin ráno se Mirabeauova komnata proměnila v opravdový květinový záhon.

Teisch právě dokončil toaletu svého pána.

"Milý doktore," ozval se Mirabeau, "teď vás poprosím, abyste mně popřál čtvrthodinku na rozloučení s někým, kdo opustí tento palác dříve než já... Kdyby snad chtěl někdo tu osobu urážet, svěřuji ji vaší ochraně."

Gilbert pochopil.

"Dobrá," řekl, "nechám vás o samotě."

"Prosím vás ale, počkejte ve vedlejším pokoji. Až ta dáma odejde, potom mě už do smrti neopustíte."

Gilbert beze slova přikývl a zamířil ke dveřím.

Na samém prahu ho Mirabeau zarazil:

"Než odejdete," požádal, "otevřte můj sekretář a podejte mi skřínku, kterou tam najdete."

Gilbert vyplnil Mirabeauovo přání.

Skřínka byla těžká. Gilbert si pomyslel, že je plná zlata.

Mirabeau mu pokynul, aby ji položil na noční stolek. Potom mu podal ruku.

"Buďte tak laskav a pošlete mi Jeana. Jeana, prosím vás, nikoli Teische. Unavuje mě volat nebo zvonit."

Jean čekal ve vedlejším pokoji a Gilbert ho poslal dovnitř.

Doktor ještě zaslechl, jak za sebou zamyká dveře.

Potom podával půl hodiny zprávy o nemocném lidem, kteří naplnili celý dům.

Byly to zprávy bezútěšné. Gilbert nezastíral, že Mirabeau se sotva dožije večera.

Před palácem zastavil kočár.

Gilbert se na okamžik domníval, že to je královský kočár vpuštěný z úcty ke dvoru proti všeobecnému zákazu.

Rozběhl se k oknu. Pro umírajícího by bylo sladkou útěchou, kdyby se v posledním okamžiku dozvěděl, že si královna pna něho vzpomněla.

Byla to však jenom obyčejná drožka, pro kterou poslal Jean.

Doktor uhodl, pro koho.

A opravdu, za několik minut potom vyšel Jean před ženou, zahalenou v hustý závoj.

Dáma vstoupila do kočáru.

Aniž lid věděl, kdo ta dáma je, rozestoupil se uctivě před kočárem.

Jean se vrátil do paláce.

Za chvíli potom se otevřely dveře do Mirabeauovy ložnice a bylo slyšet, jak Mirabeau zesláblým hlasem volá doktora.

Gilbert k němu přispěchal.

"Vezměte zase tu skřínku, doktore," požádal ho hrabě, "a dejte ji tam, kde byla."

A protože na doktorově tváři bylo znát překvapení, když si povšiml, že skřínka je stejně těžká jako dřív, Mirabeau podotkl:

"Viďte, doktore, je to divné, kde všude se nalezne nezištnost."

Když se doktor vracel k Mirabeauovu loži, zvedl z podlahy vyšívaný krajkový kapesníček.

Byl celý promočený od slz.

"Ach," poznamenal Mirabeau, "nevzala si s sebou nic a ještě zde něco zapomněla."

Vzal do ruky kapesníček, a když ucítil, že je vlhký, přiložil si jej na čelo.

"To jenom ona nemá srdce... "

A klesl na postel a zavřel oči. Nebýt smrtelného chrapotu, jenž se mu dral z prsou a ukazoval, že hrabě je blízek smrti, mohlo se zdát, že omdlel nebo že je mrtev.

17. Prchněte, prchněte, prchněte!

Vskutku, od tohoto okamžiku bylo těch několik hodin, co Mirabeau ještě žil, už jenom umírání.

Věren danému slibu, zůstal Gilbert u jeho lože až do poslední minuty.

Pohled na poslední zápas mezi hmotou a duší; byť sebe bolestnější, byl přece jen velkým poučením pro lékaře a filosofa.

Čím větší génius, tím zajímavější je studovat, jak vzdoruje smrti, která jej nakonec přemůže.

Při pohledu na velkého muže, který tu dokonával před jeho očima, nemohl se však Gilbert ubránit ještě celému roji jiných temných myšlenek.

Proč Mirabeau umírá, člověk atletického temperamentu a síly Herkula?

Není to snad proto, že vztáhl ruce, aby podepřel monarchii hroutící se do propasti? Není to proto, že se na okamžik opřela o jeho rámě nešťastná žena, královna, Marie Antoinetta?

Což nepředpověděl Cagliostro Mirabeauovi podobnou smrt? Nejsou ty dvě obskurní bytosti, s nimiž se v posledních týdnech svého života hrabě setkal a z nichž jedna hubila pověst velkého řečníka a druhá jeho zdraví, nejsou ty dvě nastrčené osoby pro Gilberta dostatečný důkaz, že všechno, co se tomu muži, Cagliostrovi, postaví na odpor, musí padnout jako Bastila, musí padnout před ním či spíše před ideou, jejímž je představitelem?

Zatímco se Gilbert hroužil do těchto myšlenek, Mirabeau se pohnul a otevřel oči.

Branou bolesti se vracel k životu.

Pokusil se promluvit; ale marně. Ztráta řeči ho však, jak se zdálo, nijak nesklíčila. Jakmile si byl jist, že jeho jazyk oněměl, usmál se a pokusil se očima vyjádřit vděčnost, kterou cítil k Gilbertovi a k těm, jejichž péče ho provázela do tohoto vrcholného a posledního období, jehož závěrem bude smrt.

Zdálo se však, že ho ovládá jediná myšlenka; jenom Gilbert ji mohl uhodnout a také ji uhodl. Nemocný nemohl posoudit, jak dlouho trvalo bezvědomí, z něhož se právě probíral. Trvalo hodinu? Trvalo den? Poslala královna v tu hodinu nebo během toho dne někoho, aby se zeptal na jeho stav?

Dali přinést listinu, jež ležela na stole v přízemí a do níž každý, ať přišel jako posel nebo z vlastního popudu, napsal své jméno.

Žádné známé jméno z nejbližšího okruhu královnina neprozrazovalo, že by byla Marie Antoinetta projevila byť jen předstíranou starost.

Zavolali Teische a Jeana; Gilbert se jich vyptával; ze dvora tu nikdo nebyl, ani komorník, ani lokaj.

Bylo vidět, že Mirabeau vyvíjí nejvyšší úsilí, aby pronesl ještě několik slov, takové úsilí, jaké jistě vyvíjel Croesův syn, když jeho otec stál na prahu smrti a on přetrhl obvaz, jimž měl ucpána ústa, a vykřikl na vojáka: "Vojáku, nezabíjej Croesa!"

Také Mirabeauovi se to podařilo.

"Oni tedy nevědí, že jsou ztraceni, jakmile já budu mrtev? Se mnou odejde poslední člověk, jemuž ještě záleželo na monarchii, a na mém hrobě se spiklenci rozdělí o její cáry."

Gilbert rychle přiskočil k nemocnému. Pro lékaře naděje trvá, dokud je tu život. Ostatně nestálo za to využít všech prostředků lékařského umění, mohlo-li to umožnit těm výmluvným ústům, aby pronesla ještě několik slov?

Vzal lžíci, nalil na ni několik kapek oné zelenavé tekutiny, jejíž lahvičku dal jednou Mirabeauovi, tentokrát ji nesmísil s alkoholem a přiložil lžíci ke rtům nemocného.

"Ach milý doktore," usmál se Mirabeau, "chcete-li, aby tohle na mě mělo nějaký účinek, dejte mi toho plnou lžíci anebo celou láhev!"

"Jak to?" podíval se Gilbert upřeně na Mirabeaua.

"Myslíte," odpověděl hrabě, "že bych já, jenž jsem využil všeho do poslední kapky, dokázal mít v rukou takovýhle poklad a že bych ho nevyužil? Dal jsem analyzovat váš elixír, můj milý Aeskulape. Dozvěděl jsem se, že se získává z kořene indického konopí, a pil jsem ho pak nikoli po kapkách, ale po lžících, nejenom abych žil, ale abych mohl snít."

"Nešťastný člověče, nešťastný člověče," zamumlal Gilbert, "sám jsem si nebyl jist, zda vám nedávám jed!"

"Sladký jed, doktore, a jen jemu děkuji, že jsem zdvojnásobil, ztrojnásobil, ba zestonásobil poslední hodiny svého života. Umírám ve dvaačtyřiceti letech, ale dík tomu vašemu elixíru jako bych byl žil sto let. Díky vašemu elixíru jsem měl ve snu všecko, čeho se mi nedostalo ve skutečnosti, sílu, moc, bohatství, lásku... Ach, doktore, nelitujte toho, nedělejte si žádné výčitky, buďte naopak šťasten! Bůh mi dal jenom skutečný život, život smutný, ubohý, bezbarvý, nešťastný, nezáviděníhodný, člověk takový život vždycky rád vrací jako lichvářskou půjčku. Doktore, nevím, mám-li Bohu děkovat za takový život, ale vím, že vám musím poděkovat za váš jed. Nalejte tedy lžíci, doktore, a podejte mi ji."

Gilbert vyplnil Mirabeauovu prosbu a podal mu nápoj. Mirabeau jej dychtivě vypil.

Nápoj účinkoval takřka okamžitě.

"Ach, doktore," rozhovořil se Mirabeau, jako by na prahu věčností smrt dovolila, aby se pro něho nadzvedl závoj budoucností, "šťastni ti, kdo zemřou v tomto roce 1791! Uvidí z revoluce jen její zářivou a jasnou tvář. Až dosud se v žádná větší revoluci neprolilo tak málo krve. To proto, že až dodneška to byla revoluce ducha, ale přijde okamžik, kdy se stane revoluci činů. Snad si myslíte, že mě budou tam v Tuileriích litovat. Ani dost málo! moje smrt je osvobodí od závazků. Se mnou by byli museli vládnout určitým způsobem. Nebyl bych pro ně oporou, ale překážkou. Ona se kvůli mně omlouvala svému bratru. Mirabeau si myslí, psala mu, že mně radí, a nepozoruje, že se s ním jenom bavím. Proto jsem chtěl, aby tato žena byla mou milenkou, nikoli mou královnou. jaká by to byla krásná role v historii, doktore, úloha muže, který jednou rukou podpírá mladou svobodu, druhou rukou starou monarchii, nutí je obě kráčet svorným krokem k jedinému cíli, k blahu lidu a k úctě ke království! Snad to bylo možné, snad to byl jen sen,. Ale tento sen, o tom jsem přesvědčen, jsem mohl uskutečnit jenom já...

Netrápí mě, doktore, že umírám, ale že umírám u nedokončeného díla. Jak se může má myšlenka stát slavnou, bude-li zpotvořena, zkomolena, zbavena všeho smyslu? Svět o mně bude vědět, doktore, právě jen to, co by vědět neměl. Dozví se o mém nezřízeném, bláznivém, tuláckém životě. Bude číst mé pamflety, obscénní knihy, Dopisy Žofii, Erotica Biblion, Pruskou monarchii. Bude mně vyčítat, že jsem se paktoval se dvorem, a bude mně to vyčítat proto, že z těch paktů nevyšlo, co z nich vyjít mělo. Mé dílo bude jen jako zakrnělý plod, jakási nestvůra bez hlavy. A přece budu já, jenž jsem zemřel ve dvaačtyřiceti letech, souzen tak, jako bych byl prožil celý dlouhý lidský věk. Já, jenž jsem zmizel uprostřed kouře, já, jenž jsem musel kráčet neustále po rozbouřených vlnách a nad propastí, budu souzen, jako kdybych byl kráčel po silnici důkladně dlážděné zákony a pevnými řády. Doktore, komu mám odkázat nikoli své promarněné jmění, na němž mi koneckonců málo záleží, když nemám děti, komu mám odkázat pravý obraz svých myšlenek, svou poskvrněnou památku, která by byla jednou čestným dědictvím pro Francii, pro Evropu a pro celý svět?"

"Proč jste si tak pospíšil s umíráním?" odpověděl smutně Gilbert.

"Měl jsem chvíle," řekl trpce Mirabeau, "kdy jsem si sám kladl tuto otázku. Ale poslyšte, co vám. řeknu: Nemohl jsem nic bez ní a ona nechtěla. Vrhl jsem se do boje jako zběsilý. Přísahal jsem jako zamilovaný mladík, nechal jsem se unášet vzletem svých myšlenek a touhou srdce. Kdežto ,ona, ona nepřísahala na nic, k ničemu se nezavázala... Ostatně je to snad tak líp a slíbíte-li mně, doktore, ještě něco, nebudu již ničeho litovat v těch několika hodinách, které mi ještě zbývají."

"Bože můj, co bych vám mohl slíbit?"

"Slibte mi, doktore, bude-li má cesta na onen svět příliš bolestná, příliš trnitá - nežádám vás o to jako lékaře, ale jako člověka, jako filosofa - slibte mi, že mi pomůžete."

"Proč na mně žádáte něco takového?"

"Hned vám to řeknu. Smrt je sice blízko, ale já, doktore, já v sobě cítím ještě mnoho života. Neumírám jako člověk odumřelý, umírám při plném vědomí a cítím, že krok na druhý břeh bude těžký."

Doktor se naklonil nad hrabětem.

"Slíbil jsem vám, příteli, že vás neopustím. A jestliže Bůh vás chce povolat k sobě - doufám, že tomu tak ještě není - chce-li si vás Bůh povolat k sobě, pak v posledním okamžiku nechte na mně a na mé hluboké oddanosti, abych udělal, co bude třeba. Přijde-li smrt, budu u vás."

Zdálo se, jako by umírající čekal jen na tento slib.

"Děkuji," zašeptal.

A padl celým tělem do podušek.

Tentokrát, jakkoli je lékař povinen udržovat do poslední chvíle v nemocném naději, Gilbert již nepochyboval. Velká dávka hašiše, kterou Mirabeau právě požil, oživila zároveň s řečí a myšlením i jeho svaly. Ale jakmile přestal mluvit, svaly opět ochably a zmrtvěly. Život, jejž na chvíli přičarovala myšlenka, pohasl a smrt, která usedla na tváře nemocného již při posledním záchvatu, projevila se teď ještě mocněji v jeho rysech.

Po tři hodiny držel Gilbert ve svých rukou chladnoucí ruku Mirabeauovu. V těch třech hodinách, tj. od čtvrté do sedmé, se smrtelný zápas utišil do té míry, že bylo možno dovolit, aby služebnictvo a několik návštěvníků vstoupilo do ložnice. Zdálo se, že nemocný spí.

Ale k osmé hodině Gilbert ucítil, jak se ledová ruka v jeho dlani zachvěla. Škubnutí bylo tak silné, že se nemohl klamat.

Smrtelný zápas, skutečný smrtelný zápas začíná, pomyslil si.

Čelo umírajícího se pokrylo potem, strnulé oči se otevřely. Podle slabého zasténání usoudili, že chce pít.

Nabízeli mu vodu, víno, oranžádu, ale hrabě jen vrtěl hlavou.

Konečně se mu podařilo naznačit, že chce pero, papír a inkoust.

Vyhověli mu nejen snad z poslušnosti, ale i proto, aby poslední myšlenka géniova, byť třeba i v deliriu, nebyla ztracena.

Hrabě vzal pero a pevnou rukou naškrábal tři slova:

"Spát, spát, spát."

Byla to slova Hamletova.

Gilbert dělal, jako by nerozuměl.

Mirabeau pustil pero, chopil se oběma rukama za hruď, jako by si ji chtěl roztrhnout, několikrát neartikulovaně vykřikl, našmátral opět pero a téměř s nadlidskou námahou napsal: Bolesti strašné, nesnesitelné. Necháš přítele trpět, když mu můžeš ušetřit muka několika kapkami opia?

Ale doktor váhal. Slíbil Mirabeauovi, že s ním bude do posledního okamžiku, nikoli však, aby smrti pomáhal, ale aby s ní zápasil.

Bolesti byly čím dál tím prudší. Umírající se svíjel, spínal ruce, hryzl polštář.

Konečně bolesti prolomily strnulost jazyka.

"Ach, lékaři, lékaři," zasténal pojednou. "Nejste můj lékař, nejste můj přítel, Gilberte! Neslíbil jste mi, že mě ušetříte těchhle bolesti a hrůzné smrti? Chcete, abych litoval, že jsem měl ve vás důvěru? Dovolávám se vašeho přátelství, vaší cti, Gilberte!"

Zasténal, vyjekl bolestí a klesl zpátky do podušek.

Gilbert uchopil Mirabeaua konejšivě za ruku:

"Utište se, příteli, dostanete, čeho je třeba."

Uchopil pero, aby napsal předpis - měl to být pouze kodeinový sirup v destilované vodě.

Ale sotva napsal poslední slovo, Mirabeau se s vynětím všech sil vztyčil na loži a natáhl ruku po peru.

Gilbert mu je rychle podal.

Tu ruka umírajícího, zkroucená již smrtelnou křečí, naškrábala takřka nečitelně:

"Prchněte, prchněte, prchněte."

Chtěl se podepsat, ale napsal už jen první čtyři písmena svého jména, vztáhl křečovitě ruku k Gilbertovi a zašeptal:

"Pro ni."

A klesl na polštář bez jediné známky života.

Byl mrtev.

Gilbert přistoupil k loži, pohlédl na mrtvého, sáhl mu na tepnu, položil ruku na srdce. Potom se obrátil k divákům posledního výjevu velkého dramatu:

"Pánové, Mirabeau dotrpěl."

Sklonil se, přitiskl rty na čelo mrtvého, vzal list papíru, jehož určení jen on sám znal, složil jej a uschoval do náprsní kapsy. Potom zamířil ke dveřím, neboť se domníval, že nemá právo ponechat si ani na okamžik déle, než je nezbytně nutno, poslední odkaz velkého bojovníka.

Za několik minut po doktorově odchodu z komnaty smrti se zvedl na ulici velký křik.

Začala se šířit zpráva, že Mirabeau zemřel.

Zanedlouho se objevil sochař. Poslal ho Gilbert, aby zachoval potomstvu posmrtnou masku slavného řečníka v okamžiku, kdy podlehl v zápase se smrtí, posledním nepřítelem.

Několik minut věčnosti dodalo již této masce jas, jejž mocný duch vtiskl tuhnoucí tváři v okamžiku, kdy ji opouštěl.

Mirabeau není mrtev; zdá se, že spí spánkem plným života a radostných snů.

18. Pohřeb

Bolest nad Mirabeauovou smrtí byla veliká a všeobecná. V okamžiku se rozšířila ze středu města až na periférii, z ulice Chaussée d'Antin až k pařížským branám.

Bylo půl deváté ráno.

Hrozný byl pláč lidu. Všude zavládl smutek.

Lid strhal divadelní plakáty a zavřel brány divadel.

V samé ulicí Chaussée d'Antin trval v jednom paláci až do časných ranních hodin ples; Lidé vtrhli do sálu, rozehnali tanečníky a pošlapali hudebníkům nástroje.

Národnímu shromáždění oznámil vekou ztrátu předseda.

Vzápětí vystoupil na tribunu Barrére a žádal, aby shromáždění projevilo zármutek nad skonem velkého muže a aby se všichni členové shromáždění jménem vlasti zúčastnili jeho pohřbu.

Nazítří třetího dubna přišli do Národního shromáždění zástupci pařížského departementu s žádosti, aby kostel svaté Jenovefy byl proměněn v Panteon, v němž by byli pochováni velcí lidé. První tam měl být pochován Mirabeau. Žádost byla schválena.

Zaznamenejme tady onen velkolepý dekret Národního shromáždění. Našemu románu to bude jen ke cti (jakkoli jej politikové považují za frivolní, protože dovede mluvit o historii způsobem méně nudným a méně těžkopádným, než jak jsou na to zvyklí historikové), zaznamenejme tento dekret plný vnitřní velikosti, vytrysklý ze srdečné úcty lidu.

Otiskujeme dekret v doslovném znění:

Národní shromáždění ustanovuje:

Článek první

Nová budova chrámu svaté Jenovefy bude zasvěcena věčnému odpočinku velkých mužů, počínaje dobou francouzské svobody.

Článek druhý

Zákonodárný sbor sám rozhodne, komu se dostane této cti.

Článek třetí

Honoré Riquetti Mirabeau se uznává za hodna této pocty.

Článek čtvrtý

Zákonodárný sbor nesmí v budoucnu přiznat tuto poctu některému ze svých zemřelých členů; může ji udělit až příští zákonodárný sbor.

Článek pátý

Jenom zákonodárný sbor může učinit výjimku pro veliké muže zesnulé před revolucí.

Článek šestý

Představenstvo pařížského departementu se pověřuje, aby okamžitě uvedlo budovu chrámu svaté Jenovefy do stavu odpovídajícímu jejímu novému určení a aby nechalo vyrýt na průčelní štít tato slova:

VELKÝM MUŽŮM VDĚČNÁ VLAST

Článek sedmý

Než bude budova nového kostela svaté Jenovefy dokončena, bude tělo Riquetti Mirabeaua uloženo do krypty kostela svaté Jenovefy po boku ostatků Descartesových.

Nazítří ke čtvrté hodině odpoledne se vydalo celé Národní shromáždění z Jízdárny do Mirabeauova paláce; tam je očekával přednosta departementu, všichni ministři a na sto tisíc lidí.

Ale mezi těmi sto tisíci lidí nebyl jediný zástupce královnin.

Smuteční průvod se dal na pochod.

V čele kráčel Lafayette jako vrchní velitel Národních gard celého království.

Za ním ministři.

Za nimi Národní shromáždění bez rozdílu stran. Například abbé Sieyés se vedl pod paží s Charlesem de Lameth.

Za Národním shromážděním klub jakobínů jako druhé Národní shromáždění. Dával najevo smutek spíše okázalý než opravdový. Ustanovil si osm dní smutku a Robespierre, který byl příliš chudý, aby si mohl dopřát vydání na smuteční oděv, vypůjčil si jej, jako si jej vypůjčil na pohřeb Franklinův.

Konečně za těmito hodnostáři a korporacemi šel všechen pařížský lid, obklopený z obou stran řadami Národní gardy v počtu více než třicet tisíc mužů. Kapela, v níž se poprvé ozývaly dva dosud neznámé hudební nástroje, trombón a tamtam, hrála smuteční pochody tomu obrovskému průvodu.

Teprve v osm hodin dospěl pohřební průvod k svatému Eustachu. Pohřební řeč pronesl Cerutti. Po jeho posledních slovech vypálilo deset tisíc národních gardistů čestnou salvu. Smuteční hosté, kteří na to nebyli připraveni, zděšeně vykřikli. Otřes byl tak velký, že ani jediná okenní tabulka nezůstala celá. Na okamžik se zdálo, jako by se řítila chrámová klenba a celý kostel se měl stát Mirabeauovou hrobkou.

Smuteční průvod šel dál při světle pochodní. Tma se snesla do ulic, jimiž pohřební průvod kráčel, i do srdcí většiny účastníků.

Mirabeauova smrt byla opravdu politickým pádem do tmy. Věděl snad kdo, kam se obrátí vývoj politických událostí po Mirabeauově smrti? Odešel obratný krotitel, jenž dovedl směle řídit zdivočelé spřežení nenávisti a ctižádosti. Všeobecně se cítilo, že s ním odešlo něco, co bude napříště chybět Národnímu shromáždění: duch míru, bdělý uprostřed války, dobrota srdce, skrytá pod drsnou prudkostí povahy. Všichni jeho smrtí mnoho ztratili. Roajalisté vzpruhu, revolucionáři uzdu. Vůz se měl řítit čím dál rychleji po svahu čím dál sráznějším. Kdo mohl říci, kam se řítí, k triumfu či do propasti...

K Panteonu došel pohřební průvod až k půlnoci.

V průvodu scházel jediný muž, Pétion.

Proč zůstal Pétion doma? Řekl to na druhý den přátelům, kteří mu to vytýkali.

Řekl, že četl plán protirevolučního spiknutí, napsaný Mirabeauovou rukou.

Za tři roky potom, za chmurného podzimního dne, nikoli již v Jízdárně, ale v síni tuilerijského paláce, Konvent, když zabil krále, když zabil královnu, když pobil girondiny, když pobil kordeliéry, když pobil jakobíny, když pobil montagnardy, když zabil sám sebe a neměl už zabíjet koho živého, jal se zabíjet mrtvé. A tenkrát prohlásil s divokou radostí, že se zmýlil, když prokazoval Mirabeauovi takové pocty, a že genialitou Mirabeauovou se nijak nenechá ospravedlnit jeho korupčnictví.

Byl vydán nový dekret, jímž byl Mirabeau vyloučen z Panteonu.

Přišel posel Konventu a na prahu chrámu přečetl ten dekret, jímž se prohlašovalo, že Mirabeau není hoden sdílet společnou hrobku s Voltairem, s Rousseauem a Descartesem, a vyzval strážce chrámu; aby mu vydal Mirabeauovu mrtvolu.

To vykřikl hlas neméně strašný, než má být hlas boží v údolí Josafat! Panteone, vydej své mrtvé!

Panteon poslechl. Mirabeauova mrtvola byla vydána vykonavateli Konventu, jenž jak později sám prohlásil, poručil, aby řečená rakev byla odvezena a uložena tam, kde se obyčejně pohřbívalo.

Jenže ono místo, kde se obyčejně pochovávalo, byl Clamart, pohřebiště popravených.

A nepochybně, aby byl tento trest, sahající až za smrt a do hrobu, co nejstrašnější, vykopali rakev v noci a Mirabeauovy pozůstatky byly bez průvodu převezeny a zakopány beze všeho nápisu a označení, bez kříže a náhrobního kamene.

Teprve později starý hrobník, když na něm kterýsi zvědavec chtěl vyloudit tajemství nikomu neznámé, vedl toho

muže jednou večer opuštěným hřbitovem, zastavil se uprostřed ohrady, kopl nohou o zem a řekl:

"Tady je to."

A když ten zvědavý muž naléhal a chtěl mít jistotu, řekl hrobník:

"Tady je to, mohu se za to zaručit. Sám jsem pomáhal spouštět rakev do hrobu a málem bych tam byl spadl sám, tak těžká byla ta zatracená olověná rakev."

Onen zvědavý muž byl Nodier. Jednou mě zavedl na Clamart, ukázal mi to místo a řekl také:

"Tady je to"

Nuže, teď již po padesát let chodí generace za generací přes Mirabeauův neznámý hrob. Je to, není-liž pravda, dost dlouhá doba, aby si nebožtík odpykal spornou vinu, jež byla spíš vinou Mirabeauových nepřátel než hraběte samého. Nebylo by načase prokopat špinavou hlínu, v níž Mirabeau odpočívá, až by se objevila ona olověná rakev, kterou jen taktak dovedly udržet ruce starého hrobníka?

Snad si Mirabeau nezasluhuje Panteon, ale jistě leží mnoho lidi v posvěcené zemi, ačkoli by si zasluhovali, aby byli pochováni na hřbitově popravených.

Francie, najdi místo pro Mirabeauův hrob! Jeho jméno mu budiž jediným epitafem, jeho busta jedinou ozdobou a budoucnost jediným soudcem!

19. Posel

Ráno 2. dubna, snad hodinu předtím, než Mirabeau naposled vydechl, bral se vyšší důstojník námořnictva v parádní uniformě korvetního kapitána ulicí svatého Ludvíka a ulici l'Échelle směrem k Tuileriím.

Když došel k Jezdeckému nádvoří, překročil řetězy, pozdravil vojenskou hlídku, jež mu vzdala zbraní čest, a vešel do nádvoří Švýcarů.

Bylo vidět, že se tady dobře vyzná. Malým schodištěm pro úřednictvo vystoupil do dlouhé chodby, vedoucí do královy pracovny.

Když ho spatřil králův komorník, neubránil se překvapenému, takřka radostnému výkřiku. Ale důstojník si položil prst na ústa a otázal se:

"Pane Hue, může mě král hned přijmout?"

"U krále je generál Lafayette," odpověděl komorník, "král s ním probírá denní rozkazy. Ale jak generál odejde... "

"Hned mě ohlásíte, viďte?"

"To by bylo zbytečné. Jeho Veličenstvo vás očekává, už včera večer král rozkázal, abyste byl uveden ihned, jakmile přijdete."

Vtom se ozval z královy pracovny zvonek.

"Vidíte, král už jistě zvoní, jestli jste nepřišel."

"Jděte, prosím vás, pane Hue, a podívejte se, je-li král sám, abychom neztráceli čas."

Komorník otevřel dveře a na znamení, že král je sám, hned také hlásil:

"Hrabě de Charny."

"Ať vejde, ať vejde," ozval se král, "čekám ho už od včerejška."

Charny rychle a uctivě vstoupil a zároveň oslovil krále:

"Opozdil jsem se o několik hodin, Vaše Veličenstvo. Doufám však, že mně král odpustí, až mu budu smět oznámit, proč se tak stalo."

"Mluvte, mluvte jen, pane de Charny, čekám vás netrpělivě, to je pravda, ale vím, že jen něco vážného vás mohlo zdržet. Hlavně že jste zde - a jste mi vítán."

Podal hraběti ruku, hrabě ji políbil. Hned se však zase ujal slova, když viděl, jak je král netrpělivý:

"Dostal jsem váš rozkaz předevčírem v noci, Sire, a vydal jsem se na cestu z Montmedy včera ráno ve tři hodiny."

"Jak jste jel?"

"V poštovním voze."

"To vysvětluje, že jste se o několik hodin zpozdil," usmál se král. "Naše pošty... "

"Mohl jsem přijet na koni, Sire," pokračoval Charny, "v tom případě bych tady byl už večer v deset nebo v jedenáct hodin. Ale chtěl jsem osobně poznat všechny výhody a nevýhody cesty, kterou si Vaše Veličenstvo vybralo. Chtěl jsem poznat, které pošty jsou dobře opatřené přípřežím a které špatně. Chtěl jsem zjistit na vteřinu, kolik času je zapotřebí na cestu z Montmedy do Paříže, a tedy i naopak z Paříže do Montmedy. Všecko jsem si poznamenal a mohu teď Vaše Veličenstvo informovat, jak náleží."

"Výborně, pane de Charny. Jste obdivuhodný muž. Musím vám však napřed říci, jak jsme na tom zde, potom mně řeknete vy, jak daleko jste vy tam."

"Ach, Sire," zasmušil se Charny, "soudím-li podle toho, co jsem .dosud slyšel, tady je to velmi špatné."

"Je to tak špatné, hrabě, že jsem v Tuileriích vězněm. Právě jsem říkal panu Lafayettovi, svému žalářníkovi, že bych byl raději králem v Metách nežli ve Francii. Ale naštěstí aspoň vy jste konečně tady."

"Vaše Veličenstvo mi ráčilo říci, že mě zasvětí, jak tady věci vypadají."

"To vám mohu říci několika slovy... Slyšel jste o útěku mých tet?"

"Jako každý, Sire, nevím však o tom nic podrobného."

"Však na tom také nic není. Víte, že Národní shromáždění nám povoluje jen kněze, kteří přísahali na ústavu. Nuže, ty chuděrky dámy měly hrozný strach z blížících se velikonoc. Bály se, že by vydaly všanc spásu své duše, kdyby se zpovídaly přísežnému knězi, a jak myslím, chtěly ujet do Říma. Žádný zákon jim nezakazoval takovou cestu a nebylo se třeba obávat, že ty dvě chudinky staré ženy, které se přece nikdy nestaraly o politiku, nějak zvlášť posilní emigraci. Hraběte de Narbonne pověřily přípravami k odjezdu, ale nevím, jak to všecko zpackal. Zkrátka a dobře, všecko vyšlo najevo a večer, když se chystaly odjet, dostaly v Bellevue podobnou návštěvu jako my v noci z 5. na 6. říjen. Naštěstí

mohly uprchnout jinými dveřmi, když se tam ta sběř hnala. Dovedete si to představit? Pod kůlnami je měly očekávat tři zapřažené kočáry, a zatím tam nebyl ani jeden. Musely jít až do Meudonu pěšky. Tam jim konečně sehnali nějaké kočáry a ony odjely. Tři hodiny poté nastal v celé Paříži ohromný povyk. Lůza, jež přišla odjezdu zabránit, našla hnízdo ještě teplé, ale prázdné. Na druhý den se rozštěkaly noviny. Marat křičel, že tety odvezly milióny, Desmoulins, že unesly korunního prince, nic z toho nebylo pravda. Chudinky dámy měly u sebe nějaké tři až čtyři sta tisíc franků a samy byly tak vyděšené, že by se byly neodvážily starat o dítě, které by je bylo ostatně jen prozradilo. Ale poznali je i bez toho, nejprve v Morete, tam je nechali jet dál, až je nakonec zadrželi v Arnay-de Luc. Musel jsem psát Národnímu shromáždění, aby mohly pokračovat v cestě, a přestože jsem psal docela uctivě, v národním shromáždění se o tom debatovalo celý den. Konečně jim to dovolili, ale s dodatkem, že bude zřízen zvláštní výbor, který vypracuje zákon o emigraci."

"Ano," řekl Charny, "ale zdá se mi, že po velkolepé řeči pana de Mirabeau Národní shromáždění návrh na zřízení takového výboru zamítlo."

"Ano, zamítlo jej. Ale tohle malinké vítězství nemohlo ani zdaleka vyvážit velké pokoření, jehož se mi vzápětí dostalo. Když se strhl ten velký povyk kvůli odjezdu nešťastných tet, několik mých oddaných přátel - a zůstalo mi jich ještě víc, než jsem si myslel, milý hrabě - několik mých oddaných přátel, asi sto šlechticů, přichvátalo k Tuileriím, aby mně nabídlo svůj život. Okamžitě se rozneslo, že jde o spiknutí a že ti páni mě chtějí unést. Lafayette, kterého nechali běžet na předměstí svatého Antonína pod záminkou, že se zase staví Bastila, vrátil se rozzuřený, že ho takhle nepěkně podvedli, k Tuileriím, s tasenou zbraní a s napřaženými bodáky. Zajal naše přátele a odzbrojil je. U některých našli pistole, u některých nože. Každý zřejmě chytl první, co měl po ruce. Dobrá. Však jednou ten den dostane své jméno! Bude to den Rytířů dýky."

"Ach, Sire, v jakých strašných časech to žijeme!"

"Počkejte, to není všechno. Každý rok jezdíme do Saint-Cloud. Je to běžná věc, nikdo proti tomu nikdy neměl námitek. Předevčírem jsme si objednali kočáry. Když jsme vyšli z paláce, abychom vstoupili do vozů, kupilo se kolem nich na půldruhého tisíce lidí. Vstoupili jsme do vozů přece, ale kupředu jsme se nedostali ani o krok. Lidé skočili k uzdám, před kočáry, křičeli, že chci uprchnout, ale že se mi to nepovede. Hodinu jsme se tak marně tahali, pak jsme se museli vrátit. Královna plakala zlostí."

"A což tu nebyl generál Lafayette, aby zjednal úctu Vašemu Veličenstvu?"

"Lafayette! Víte, co udělal? Dal zvonit na poplach u svatého Rocha. Běžel na radnici, aby vyvěsili červený prapor, jako že je vlast v nebezpečí. Vlast v nebezpečí, protože král a královna si vyjeli do Saint-Cloud! Víte, kdo mu odmítl vydat červený prapor, kdo mu ho vyrval z ruky - pan generál už ho měl totiž v ruce: Danton! Však už se také roznáší, že jsem si Dantona koupil, že ode mě dostal sto tisíc franků. Tam jsme tedy dospěli, drahý hrabě, a to jsem se ještě ani nezmínil, že umírá Mirabeau a že v tuhle chvíli je možná už mrtev."

"O důvod víc, Sire, abychom si pospíšili."

"Však to také uděláme. Na čem jste se usnesli s Bouillém? Doufám, že je teď dost silný. Události v Nancy mi poskytly příležitost, abych rozšířil jeho velitelskou pravomoc a přidělil mu nové síly."

"Ano, Sire, jenže, bohužel, ministr války jednal proti vašim příkazům. Odňal mu pluk saských husarů a odpírá mu švýcarské pluky. Jen s velkou námahou se mu podařilo udržet v montmedské pevnosti pěší pluk Bouillonův."

"On tedy teď váhá?"

"Nikoli, Sire, máme jen o špetku naděje na úspěch méně. Ale jaká pomoc! V podobných případech je vždycky třeba vsadit všechno na jednu kartu, a my máme pořád ještě, budeme-li si vést opatrně, devadesát procent naděje."

"Nuže, je-li tomu tak, vraťme se k našemu podniku."

"Sire, trvá Vaše Veličenstvo stále ještě na cestě přes Châlons, Saint-Menehould, Clermont a Stenay, ačkoli tato cesta je alespoň o dvacet mil delší než ostatní a ačkoli ve Varennes není pošta?"

"Uvedl jsem již panu de Bouillé své důvody pro tuto cestu."

"Ano, Sire, vyřídil mi příkazy Vašeho Veličenstva. Na tento příkaz jsem prostudoval celou cestu, keř od keře, kámen za kamenem. Ostatně ta práce je jistě již v rukou Vašeho Veličenstva."

"Je jasná a přesvědčivá., drahý hrabě, mohl by podle ní jít slepý. Znám teď tu cestu tak, jako bych po ní šel sám."

"Při poslední cestě jsem svá pozorování ještě doplnil, Sire."

"Tak jen povídejte, pane de Charny, poslouchám vás, tady je mapa, kterou jste sám nakreslil, abychom to měli všechno před očima."

Král vytáhl ze zásuvky mapu a rozprostřel ji na stůl. Cesta tu byla nejen mapována, ale přímo vykreslena. Nechyběl ani jeden strom, ani jeden kámen. Byl to výsledek osmiměsíční práce.

Král a Charny se sklonili nad mapou.

"Sire," ozval se Charny, "opravdové nebezpečí pro Vaše Veličenstvo začíná v Saint-Menehouldu a přestává ve Stenay. Na těchto osmnácti mílích cesty musíme rozestavit své síly."

"Nemohli bychom je posunout více k Paříži? Nemohli bychom je například přisunout až do Châlons?"

"To by bylo velmi obtížné, Sire," poznamenal Charny.

"Châlons je příliš velké město, aby v něm čtyřicet, padesát nebo i sto mužů mohlo účinně ochránit Vaše Veličenstvo, kdyby opravdu k něčemu vážnému došlo. Pan de Bouillé ostatně neručí za nic před Saint-Menehouldem. Řekl mi a prosil mě, abych to oznámil Vašemu Veličenstvu, že první oddíl nemůže poslat dál než do Pont-de-Sommevelle. Vidíte, Sire, a to je první stanice za Châlons."

"Budiž," řekl král, "v Châlons můžeme být za deset, za dvanáct hodin. Za jak dlouho jste urazil vašich devadesát mil, hrabě?"

"Za šestatřicet hodin, Sire."

"Ale s lehkým vozem, v němž jste seděl jen vy se svým sluhou."

"Ztratil jsem tři hodiny, Sire, když jsem hledal ve Varennes místo, kde by bylo možno připravit přípřež; buď před městem směrem k Saint-Menehouldu, anebo za městem směrem k Dunu. Takže to vyjde prakticky nastejno. Ty tři promeškané hodiny vyrovnají váhu vozu. Podle mého názoru může tedy Vaše Veličenstvo dojet z Paříže do Montmedy za pětatřicet až šestatřicet hodin."

"A jak jste se rozhodl s přípřeží ve Varennes? To je velmi důležitá věc. Musíme si být jisti, že tam na nás koně budou čekat."

"Ano, Sire, podle mého názoru musí přípřež čekat za městem, směrem k Dunu."

"Proč myslíte?"

"Od svého odjezdu z Paříže jsem byl pětkrát nebo šestkrát ve Varennes, Sire, včera jsem se tam zdržel od dvanácti do tří. Varennes je malé město, asi s šestnácti sty obyvateli. Má dvě velmi odlišné části, jedné se říká horní město, druhé dolní, odděluje je řeka Aire, přes řeku vede most. Kdyby mě Vaše Veličenstvo laskavě sledovalo na mapě... Tady, Sire, před argonnským lesem uvidí... "

"Ano, dívám se," kývl hlavou král, "cesta do Clermontu tady tvoří obrovský oblouk v lese."

"Ano, Sire."

"Ale to všechno mi ještě neříká, proč umísťujete přípřež až za město."

"Hned budu u toho, Sire. Na konci mostu, jenž vede z jedné části města do druhé, stojí vysoká věž. Je to stará mýtnice a má temný a úzký klenutý podjezd. Nejmenší překážka může tady průjezd zahradit. Proto je lépe, když už sázíme všechno na jednu kartu, abychom tudy projeli s koňmi a postilióny v plném trysku, nežli kdybychom přepřahali několik set kroků před mostem. Kdyby náhodou byl král při přepřahání poznán, stačili by tři nebo čtyři muži, aby nám v mýtnici zatarasili cestu."

"To je pravda," řekl hrál. "Ostatně, vyskytne-li se nějaká překážka, budete tam vy, hrabě, abyste řídil celý podnik."

"Bude to má povinnost a zároveň čest, jestliže král na mě vloží takovou odpovědnost."

Král podal znovu hraběti ruku.

"Pan de Bouillé tedy," pokračoval Ludvík XVI., "už rozdělil cestu na etapy a vybral oddíly, jež rozestaví po mé cestě?"!

"Ano, Sire, je jen zapotřebí souhlasu Vašeho Veličenstva."

"Dal vám nějaký návrh?"

Charny vytáhl z kapsy papír a podal jej králi.

Král rozevřel list a četl: Podle názoru markýze de Bouillé nemohou být vojenské oddíly posunuty za Saint-Menehould. Kdyby si však král výslovně přál, aby byly rozestaveny až po Pont-de-Sommevelle, navrhuji Jeho Veličenstvu toto rozestavení vojska, jež má sloužit jako jeho doprovod:

1. V Pont-de-Sommevelle čtyřicet husarů pluku Lauzun pod velením pana de Choiseul, jemuž bude přidělen poručík Boudet;
2. v Saint-Menehouldu třicet dragounů pluku Royal pod velením kapitána Dandoinse;
3. v Clermontu sto dragounů pluku Monsieur a čtyřicet pluku Royal pod velením hraběte Charlese de Damas;
4. ve Varennes šedesát husarů pluku Lauzun pod velením pánů de Rohrig, de Bouillé mladšího a de Raigecourt;
5. v Dunu sto husarů pluku Lauzun pod velením kapitána Deslona;
6. v Mouzay padesát jezdců pluku Royal-Allemand pod velením kapitána Guntzera;
7. konečně ve Stenay pluk Royal-Allemand pod velením podplukovníka barona de Mandell.

"Zdá se mi, že to je dobře promyšleno," řekl král, když si přečetl návrh, "ale budou-li ty oddíly nuceny stát dva až tři dny v oněch městech a vesnicích, jak to odůvodníme, aby to nebylo nápadné?"

"Důvod už máme, Sire. Rozhlásí se, že čekají na transport peněz pro severní armádu."

"Pak je všechno v pořádku," oddychl si král.

Charny se uklonil.

"A když už mluvíme o penězích," vzpomněl si najednou Ludvík XVI., "nevíte, dostal-li pan de Bouillé milión, který jsem mu poslal?"

"Ano, Sire, Vašemu Veličenstvu je však jistě známo, že to byl milión v asignátech, které ztratily dvacet procent ceny."

"Mohl si je tedy alespoň dát vyplatit se srážkou podle kursovní hodnoty?"

"Jeden věrný poddaný Vašeho Veličenstva, Sire, byl šťasten, že může sám vyměnit sto tisíc tolarů, samozřejmě beze srážky."

Král pohlédl zaraženě na Charnyho.

"A zbytek, hrabě?" otázal se.

"Zbytek," odpověděl Charny, "eskomptoval pan Bouillé mladší u bankéře svého otce pana Perregaux, který mu na tu částku vydal směnky na bankovní dům Bethmann ve Frankfurtu, kterýžto dům tyto směnky přijal. V dané chvíli nebudeme mít tedy nouzi o peníze."

"Děkuji vám hrabě," sklonil hlavu Ludvík XVI. "A teď mně musíte říci jméno onoho věrného muže, který možná přišel na mizinu, aby mohl vyplatit mých sto tisíc tolarů panu de Bouillé."

"Ten věrný služebník Vašeho Veličenstva je tak bohatý, Sire, že jeho úsluha nestojí vůbec za řeč."

"Ať je tomu jakkoli, chci vědět, pak se jmenuje."

"Sire," uklonil se Charny. "Muž, který tuto službu prokázal, prokázal ji jen pod podmínkou, že jeho jméno zůstane utajeno."

"Ale vy ho znáte, Charny?" řekl král.

"Znám, Sire."

"Pane de Charny," řekl král s onou oduševnělou důstojností, s jakou v některých chvílích dovedl vystupovat - "tenhle prsten je mně velmi drahý... " Ludvík XVI. stáhl z prstu prostý zlatý prsten a pokračoval: "Sňal jsem ho z prstu svého zesnulého otce, když jsem líbal naposledy jeho vychladlé ruce. Jeho cena je tedy v tom, co znamená pro mne. Jinou cenu nemá. Ale pro srdce, které mě dovede pochopit, bude tento prsten něco znamenat. Řekněte onomu věrnému muži, co jsem vám právě řekl já, pane de Charny, a odevzdejte mu ode mne prsten."

Charny poklekl a přijal prsten z královых rukou.

Vtom se otevřely dveře, král se s nevolí otočil, neboť bylo proti všem pravidlům etikety vniknout takto do královy pracovny, nevyžadovala-li to nejnezbytnější nutnost.

Ale byla to královna. Byla bledá a v ruce držela jakýsi list.

Když spatřila, jak hrabě klečí před králem, líbá králův prsten a navléká si ho na prst, upustila listinu a z úst se jí vydral překvapený výkřik.

Charny se zvedl a hluboce se královně uklonil. Královna zašeptala:

"Pan de Charny!... Pan de Charny... U krále... V Tuileriích... "

A sotva vydechla:

"A já jsem nic nevěděla!"

V očích Marie Antoinetty se zrcadlila taková bolest, že Charny bezděky udělal ke královně dva kroky.

"Přijel jsem před okamžikem," řekl, "a právě jsem chtěl poprosit krále o dovolení, abych se mohl poklonit Vašemu Veličenstvu."

Královna se poněkud vzpamatovala. Na tváři se jí objevil lehký ruměnec. Dlouho už neslyšela Charnyho hlas a dlouho nebyla v jeho hlase taková něha.

Vztáhla k hraběti obě ruce. Okamžitě se však opanovala a položila si ruku na srdce; jež jí asi bilo příliš prudce.

Charny všecko viděl, všecko uhodl, ačkoliv to, co jsme vylíčili v několika řádcích, se událo v několika málo okamžicích, v nichž se král snažil zachytit list, který vypadl královně z rukou.

Přečetl si, co je na papíru napsáno, a zavrtěl hlavou. Nic nechápal.

"Co mají znamenat ta tři slova Prchněte, prchněte, prchněte a ten nedopsaný podpis?"

"Ta slova znamenají, Sire," odpověděla královna, "že pan de Mirabeau je mrtev a že nám dal tuto poslední radu."

"Zachováme se podle té rady, madam, je to dobrá rada a přišel čas, abychom se podle ní zařídili."

Potom se král otočil k Charnymu.

"Odeberte se ke královně, hrabě, a povězte jí všechno."

Královna se zvedla, podívala se z krále na Charnyho a vybídla hraběte:

"Pojďte se mnou, pane."

A vyšla rychle z komnaty; kdyby byla zůstala o chviličku déle, nedokázala by už ovládnout city, v nichž se zmítalo její srdce.

Charny se hluboce uklonil před králem a následoval Marii Antoinettu.

20. Slib

Sotva královna vstoupila do komnaty, klesla na pohovku a pokynula Charnymu, aby zavřel dveře.

Naštěstí byl budoár, do něhož vstoupili, hodně zastrčený, Gilbert totiž požádal, aby mohl mluvit s královnou beze svědků, tak aby mohl nerušeně podat zprávu o všem, co se právě stalo, a vyřídit Mirabeauův poslední vzkaz.

Sotva Marie Antoinetta usedla, přeteklo jí srdce a královna propukla v usedavý pláč.

Pláč byl tak upřímný a opravdový, že oživil v Charnyho srdci poslední zbytky jeho lásky.

Pravíme zbytky jeho lásky, vždyť vášeň - a my jsme viděli; jak prudce se zrodila, rozhořela a rostla v srdci tohoto muže - nikdy nevyhasne zcela, nezmění-li se po hrozném otřesu láska v nenávist.

Charny byl v oné zvláštní situaci, kterou dokáží pochopit jenom lidé, kteří sami něco podobného zažili: cítil v sobě novou i starou lásku.

Miloval už Andréu celým žárem svého srdce.

A miloval ještě královnu soucitem své šlechetné duše.

Kdykoli se královnina ubohá láska sama zranila sobeckou přemírou touhy, cítil, jak královnino srdce krvácí, chápal její sobectví, ale nemohl je odpustit, jako všichni, jimž se bývalá láska stala už břemenem.

A přece pokaždé, když královnina opravdová bolest se mu ukázala bez žárlivých výlevů a bez výčitek, znovu oceňoval hloubku této lásky, uvědomoval si, kolika lidskými předsudky, kolika společenskými povinnostmi tato žena kvůli němu povrhla a vždycky, kdykoli se sklonil nad touto propastí, nemohl se ubránit lítosti a alespoň slovem nepotěšit.

Jakmile však bylo v královnině pláči cítit výčitky a zlobu, Charny si vždycky uvědomoval náročnost této ženy, její neomezenou vládychtivost, královský despotismus, jenž neustále provázel projevy něžnosti a výlevy vášně. Vzpíral se proti těmto nárokům, obrňoval se proti tomuto despotismu, zápasil proti královnině vůli a zároveň srovnával s královninou výbušností něžnou a mírnou povahu Andréinu. Není divu, že začal dávat přednost této trpělivé ženě, byť se domníval, že má srdce z ledu, před královninou vášnivosti, před pyšnou Marií Antoinettou, kdykoli ochotnou metat z očí blesky žárlivosti a pýchy.

Tentokrát královna plakala beze slova. Žena udělá nejlíp, když mlčí a pláče.

Neviděla Charnyho osm měsíců. Podle slibu, který dal králi, nedal o sobě hrabě po celou tu dobu nikomu nic vědět. Královna tedy netušila, jak intimně byl i v této době s jejím životem spoután život muže, o němž si dvě poslední léta nedovedla představit, že by se od ní vzdálil, aby to nezničilo jeho i ji.

A přece se od ní Charny odloučil a neřekl jí, kam jde. Měla pravda jedinou útěchu: hrabě je ve službách královых, a

pracuje-li pro krále, pracuje zároveň i pro ni. Musí tedy na královnu myslet, i kdyby na ní chtěl zapomenout.

Ale byla to jen slabá útěcha - ukázalo se to právě v okamžiku, kdy najednou Charnyho uviděla. Objevil se znenadání ve chvíli, kdy by se toho nejméně nadála. Když ho teď spatřila u krále, Téměř na témž místě, odkud ho viděla odcházet, všechny bolesti, jež otřásaly její duši, všechny myšlenky, jež se jí zmateně honily hlavou, všechny slzy, které vyplakala za dlouhé nepřítomnosti milovaného muže, náhle vybuchly navenek, zaplavily jí tvář ruměncem a naplnily duši všemi úzkostmi a bolestmi, které, jak se domnívala, už překonala.

Plakala, aby se vyplakala. Slzy by ji byly udusily, kdyby jim nedala volný průchod.

Plakala, aniž pronesla jediné slovo. Plakala z radosti nebo z bolesti?... Možná že pro obojí. Každé mocné vzrušení se vybíjí v slzách.

Charny rovněž nepromluvil, přistoupil však k Marii Antoinettě naplněn víc láskou než úctou, odtáhl jí ruce z obličeje a políbil ji ruku.

"Madam," řekl tiše, "jsem hrdý a šťastný, že jsem ani na hodinu, co jsem se s vámi rozloučil, nepřestal pro vás pracovat."

"Ach, Charny, Charny," zvolala královna, "byly doby, kdy jste pro mě snad méně pracoval, ale kdy jste na mě víc myslil!"

"Madam," řekl Charny, "král mě pověřil těžkým a odpovědným úkolem. Tato odpovědnost mně ukládala, abych mlčel jako hrob až do chvíle, kdy mé poslání bude skončeno. To se stalo teprve dnes. Teprve dnes jsem vás směl opět spatřit, teprve dnes s vámi mohu mluvit. Dodneška jsem vám nesměl ani psát."

"Dal jste krásný příklad oddanosti, Oliviere," řekla melancholicky královna. "Lituji jenom, že jste ten důkaz podal na úkor jiného citu."

"Madam," dělal nechápavého Charny a snažil se přejít na jinou, méně nebezpečnou půdu, "dovolte mi, abych vám, jak poručil král, podal zprávu o tom, co jsem podnikli pro vaši záchranu."

"Ach, Charny, Charny," zvolala královna, "to mně nemáte říci nic naléhavějšího?"

Něžně stiskla hraběti ruku a věnovala mu pohled, pro který by byl kdysi s radostí dal svůj život. Teď už byl schopen za něj život jenom obětovat.

Jak se tak na něho pudívala, povšimla si však, že před ní nestojí zaprášený pocestný, jenž právě vystoupil z poštovního vozu, ale elegantní dvořan, který svou oddanost podřídil všem zákonům etikety.

Tento dokonalý úbor, jenž by byl musel uspokojit i nejnáročnější královnu, vyvolal v srdci milující ženy nový nepokoj.

"Kdy jste přijel?" zeptala se Charnyho.

"Právě teď, madam," odpověděl Charny.

"A přijíždíte... "

"Z Montmedy."

"To jste tedy projel polovičku Francie?"

"Od včerejšího rána jsem urazil devadesát mil."

"Na koni? V kočáře?"

"V poštovním voze."

"Ale jak to, že po tak dlouhé a únavné cestě - promiňte mi tu otázku, Charny - jak to, že jste tak vyšňořen jako pobočník generála Lafayetta, který právě přibyl z hlavního štábu? To jistě nenesete příliš důležité zprávy."

"Naopak, madam, nesu velmi důležité zprávy, myslil jsem však, kdybych přijel do Tuilerií poštovním vozem, plným prachu a bláta, že bych vzbudil zbytečnou zvědavost. Právě před chvílí mi král řekl, jak přísně vás hlídají, a já jsem byl rád, že jsem měl sám ten nápad a z opatrnosti přišel pěšky v uniformě, jako prostý důstojník, který se po týdenní nebo čtrnáctidenní dovolené vrací do služby."

Královna stiskla Charnymu ruku. Bylo na ní vidět, že má na rtech ještě poslední otázku, a čím pro ni ta otázka měla větší význam, tím obtížněji se jí drala na rty.

Proto se uchýlila k nepřímé narážce:

"Ach tak," řekla, jako by si právě teď na to vzpomněla, "vždyť já jsem zapomněla, že máte v Paříži byt."

Charny se zamračil. Okamžitě pochopil, kam královna míří.

"Byt v Paříži? A kde, madam?"

"Nu přece v ulici Coq-Héron. Cožpak tam nebydlí hraběnka?"

Charny by byl málem vyskočil jako kůň, kterého bodli ostruhou do ještě živé rány. Ale v královnině hlase byla tolik bolestného váhání, že s ní pocítil soustrast, když si pomyslil, co asi vytrpěla ta povýšená, naoko se vždycky ovládající královna, když dala tak dalece najevo své rozrušení.

"Madam," řekl hluboce zarmouceným hlasem, i když ten zármutek neplynul jen z myšlenky na královnino utrpení, "myslím, že už před svým odjezdem jsem měl tu čest vám říci, že dům paní hraběnky de Charny není mým domovem. Zastavil jsem se u svého bratra, vikomta Izidora de Charny, a u něho jsem se převlékl."

Královna vykřikla radostí, sklouzla na kolena a přitiskla rty na Charnyho ruku.

Právě tak rychle ji však hrabě uchopil za obě paže a zvedl.

"Ach, madam," zvolal, "co to děláte?"

"Děkuji vám, Oliviere," řekla královna tak něžně, že Charnymu div nevytryskly slzy.

"Vy mně děkujete! Můj Bože, a zač?"

"Zač... Jak se můžete ptát zač! Vždyť jste mi dal jediný okamžik úplné radosti, jaký jsem nezažila od vašeho odjezdu! Můj Bože, já vím, že žárlivost je šílená a nesmyslná, ale kdo by s ní neměl soucit?"

"Vy jste byl kdysi také žárlivý, Charny. Dnes na to zapomínáte. Ach, vy muži! Když vy jste žárliví, působí vám to jen

potěšení. Můžete se bít se svými soupeři, můžete je zabít nebo sami umřít. Ale ženy mohou jen plakat, ačkoli vědí, že jejich slzy jsou marné, nebezpečné. My dobře víme, že naše slzy k nám nepřipoutají člověka, pro kterého je proléváme, často ho spíše odpudí. Ale právě v tom je závrat lásky. Vidíme propast, a místo abychom před ní prchaly, vrháme se do ní. Děkuji vám ještě jednou, Oliviere. Vidíte teď, že jsem šťastná a že už nepláči."

A královna se opravdu pokusila usmát. Ale jako by se uprostřed tolika bolestí odnaučila radovat, její smích zněl tak zkormouceně, že jí hraběti znovu bylo líto.

"Ach Bože," zašeptal, "je možné že jste tolik trpěla?"

Marie Antoinetta sepjala ruce.

"Děkuji ti, Bože!" zvolala. "Až jednou pochopí, jak velká je má bolest, nedokáže mě už nemilovat."

Charny cítil, že se dostává na šikmou plochu, a potrvá-li to ještě chvíli, že se už nedokáže opanovat. Rozhodl se, že dá stůj co stůj hovoru nový směr.

"Nedovolíte mi, madam," řekl naléhavě, "abych sklidil ovoce té dlouhé nepřítomnosti, nedovolíte mi vysvětlit, co mi bylo dopřáno pro vás vykonat?"

"Ach Charny," odpověděla královna, "raději bych od vás slyšela odpověď na to co jsem řekla před chvílí. Ale máte pravdu, žena nesmí dlouho zapomínat, že je královnou. Mluvte, pane vyslanče. Žena dostala všechno, nač měla právo čekat, královna vás poslouchá."

Charny se tedy rozhovořil. Vyprávěl, jak byl vyslán k panu de Bouillé; jak hrabě Ludvík přijel do Paříže; jak on, Charny, prostudoval keř od keře cestu, po které bude královna prchat; konečně jak přišel ke králi, aby mu oznámil, že zbývá dát už jen souhlas a poslední příkazy k provedení plánu, který byl tak pečlivě připravován.

Královna poslouchala Charnyho velmi pozorně a s hlubokou vděčností. Zdálo se jí, že není možné, aby jen prostá oddanost vykonala takové věci. Jenom láska, láska žhavá a horoucí mohla předvídat všechny překážky, jež se mohou vyskytnout na cestě, a vymýšlet prostředky, jak tyto překážky překonat.

Poslouchala s hlubokým zaujetím od začátku až do konce. Když domluvil, podívala se na něho s nevýslovnou něhou.

"Budete opravdu šťasten, až mě zachráníte, Charny?"

"Jak se na to můžete ptát, madam! Vždyť je to můj sen, je v tom celá má ctižádost, a dosáhnu-li toho, bude to sláva mého života."

"Byla bych raději, kdybyste to pokládal za odměnu své lásky," řekla melancholicky královna. "Ale na tom nezáleží... Přejete si vroucně, viďte, abyste dokonal to velké dílo záchrany krále, královny a korunního prince Francie?"

"Čekám jen na váš souhlas, abych se do toho díla vrhl celou svou bytostí."

"Ano, a já to chápu, milý příteli. Ale tato oddanost musí být prosta jakéhokoli jiného citu, jakékoli hmotné touhy. Mého muže, mé děti nemůže zachránit ruka, která by se je neodvážila podepřít, kdyby uklouzli na této cestě, kterou musíme spolu vykonat. Svěřuji vám jejich život i život svůj, bratře, ale vy také musíte mít se mnou slitování."

"Slitování, madam?" podivil se Charny.

"Ano, nedopustíte přece, aby v okamžiku, kdy budu potřebovat všechnu svou sílu, veškerou odvahu, celou duchapřítomnost, aby v takové chvíli jediná pošetilá myšlenka... ale co chcete! Jsou přece lidé, kteří se neodváží v noci ven ze strachu před strašidly, ačkoli ve dne dobře vědí, že žádná strašidla neexistují - nedopustíte přece, aby bylo všechna ztraceno, což by se mohlo stát, kdybyste mi nedal jistý slib. Vždyť vy víte, Charny... "

Charny vskočil královně do řeči:

"Chci záchranu Vašeho Veličenstva, madam. Chci spásu Francie. Chci zdárně dokonat dílo, jehož jsem se podjal, a přiznávám se vám, že mě bolí, že vám mohu přinést jen tak malou oběť: slibuji vám, že se shledám s paní de Charny jen s vaším dovolením."

Pozdravil uctivě a ledově královnu, a odešel, aniž se ho královna zmrazená přízvukem, s nimž pronesl svá slova, pokusila zadržet.

Sotva však Charny za sebou zavřel dveře, zalomila rukama a zvolala žalostně:

"Kdyby raději slíbil, že nechce vidět mě, ale miloval mě tak, jako miluje tu druhou!... "

21. Jasnozření

Kolem osmé hodiny ranní 19. června se procházel Gilbert dlouhými kroky po svém bytě v ulici Saint-Honoré. Chvíli co chvíli přistoupil k oknu a vyklonil se ven, jako by netrpělivě očekával někoho, kdo dlouho nejde.

Držel v ruce načtvero složený papír, kterým prosvítalo písmo a pečetě. Byla to bezpochyby velmi důležitá listina, vždyť dvakrát nebo třikrát ji Gilbert, co tak netrpělivě čekal, rozložil a zase složil, přečetl a znovu složil.

Konečně uslyšel, jak u dveří zastavuje kočár, a chvatně přiskočil k oknu. Bylo však příliš pozdě. Člověk, jenž právě přijel, byl už v chodbě.

Gilbert však zřejmě nepochyboval, kdo je ten očekávaný návštěvník, otevřel totiž sám dveře do předsíně a zavolal:

"Bastiene, otevřte panu hraběti de Charny!"

A naposledy rozložil listinu, kterou tolikrát četl, když tu Bastien, místo aby ohlásil hraběte de Charny, oznámil:

"Pan hrabě Cagliostro."

Na nikoho nemyslil v tuto chvíli Gilbert tak málo jako na tohoto zvláštního muže, takže sebou, když sluha vyslovil to jméno, trhl, jako by mu před očima sjel blesk.

Rychle složil listinu a vstrčil si ji do kapsy.

"Hrabě Cagliostro," vydechl.

"Ach Bože, hrabě Cagliostro," opakoval ještě celý ohromený.

"Ach Bože, hrabě Cagliostro ve své vlastní osobě, milý Gilberte," smál se hrabě hned ode dveří. "Vím dobře, že jste mě nečekal, čekal jste pana de Charny, ale pan de Charny má plné ruce práce - hned vám řeknu jaké, a bude tady teprve

za půl hodiny. Když jsem se to dozvěděl, pomyslil jsem si: jsi právě poblíž, zaskočíš si na okamžik k doktorovi Gilbertovi. Nečekal jste mě, doktore, přesto však doufám, že mě přijmete neméně vlídně."

"Drahý mistře," uklonil se Gilbert, "víte dobře, že v každou hodinu denní nebo noční jsou tady pro vás otevřeny dvoje dveře: dveře mého domu a dveře mého srdce."

"Děkuji vám, Gilberte. Jednoho dne, snad ten den přijde, vám možná i já budu moci dokázat, jak vás mám rád. Přijde-li ten den, můžete se na mě spolehnout, Gilberte. A teď si pohovořme."

"A o čem si chcete pohovořit?" otázal se Gilbert s úsměvem, neboť setkání s Cagliostrem mu vždycky přineslo nějaké nové překvapení.

"O čem?" usmál se také Cagliostro. "Ale přece o tom, o čem se dnes tolik hovoří, o nadcházejícím odjezdu Jeho Veličenstva."

Gilberta zamrazilo od hlavy až k patě. Přesto však mu úsměv ani na okamžik nezmizel ze rtů. Dovedl se tak ovládat, že dokonce ani nezbledl.

"A protože to bude chvíli trvat, neboť látky k hovoru mnoho, jistě dovolíte, abych se u vás posadil."

A Cagliostro pohodlně usedl.

Ostatně, když pominul první pocit hrůzy, Gilbert si pomyslil, přivedla-li sem Cagliostra náhoda, že to byla náhoda příznivá. Cagliostro neměl nikdy ve zvyku před ním něco tajit a jistě mu poví, co ví o králově a královnině odjezdu.

"Tak tedy," začal sám Cagliostro, když viděl, že Gilbert váhá, "rozhodnutí padlo konečně na zítřek?"

"Nejdražší mistře," řekl Gilbert, "vy víte, že jsem šťasten, povíte-li mi vždycky všechno až do konce. I když se mýlíte, v každém vašem slově je vždycky pro mě něco poučného."

"A v čem jsem se až doposud mýlil, Gilberte?" pousmál se Cagliostro. "Mýlil jsem se snad, když jsem vám předpověděl Favrasovu smrt, které jsem se ostatně v rozhodné chvíli ze všech sil snažil zabránit, mýlil jsem se, když jsem vás upozornil, že sám král strojí intriky proti Mirabeauovi a že Mirabeau nikdy nebude ministrem, nebo si snad myslíte, že se mýlím, když jsem vám řekl, že Robespierre postaví popraviště Karla I. a Bonaparte trůn Karla Velikého? Tady mě nemůžete vinit z omylu, čas ještě nenadešel a z těch dvou věcí se stane jedna koncem tohoto století a druhá na začátku století příštího. A tak, můj milý, víte jistě lépe než kdokoli jiný, že mluvím jen pravdu, tvrdím-li, že král má prchnout dnes v noci - kdy by to měl také vědět lépe než vy, když jste jeden ze strůjců a pomocníků toho útěku?"

"Je-li tomu tak," řekl Gilbert, "jistě nečekáte, že se vám k tomu přiznám?"

"Cožpak potřebuji, abyste mi něco přiznával? Vy dobře víte, nejen že jsem, který jsem, ale také, že jsem ten, který všecko ví."

"Ale jste-li ten, jenž všecko ví," pokrčil rameny Gilbert, "víte také jistě, co zrovna včera řekla královna panu de Montmorin o madam Alžbětě, která se odmítla zúčastnit v neděli slavnosti Božího těla: ‚Nechce s námi jít do Saint-Germain d'Auxerrois. Velmi mě to mrzí, přece by mohla kvůli králi obětovat své předsudky.' A půjde-li královna v neděli s králem do kostela v Saint-Germain-D'Auxerrois, neodjíždí tuto noc anebo neodjíždí na dlouhou cestu."

"To vím," řekl Cagliostro. "Ale vím také, co řekl jeden velký filosof: Muži byla dána řeč proto, aby skryla jeho myšlenky. A Bůh není tak výlučný, aby dal ten drahocenný dar jenom muži. Proč by ho nedal také ženě?"

"Drahý mistře," usmál se Gilbert, pokoušeje se pořád zůstat na poli lehkého žertování, "vy jste přece četl bibli. Vzpomínáte si na nevěřícího apoštola?"

"Který uvěřil," dodal Cagliostro, "až když mu Kristus ukázal své ruce, nohy a probodený bok. Nuže, drahý Gilberte, královna, která je zvyklá na všechno pohodlí a nechce se odříci svých zvyklostí po celou cestu, ačkoli ta cesta, jsou-li výpočty pana de Charny správné, nesmí trvat déle než pětatřicet nebo šestatřicet hodin, královna si tedy objednala u Desbrossese v ulici Notre-Dame-des Victoires rozkošný cestovní necesér, údajně určený pro její sestru arcivévodkyni Kristýnu, jež vládne v Holandsku. Necesér byl včera ráno hotov a večer ho poslali do Tuilerií. Pojede se ve velkém cestovním voze, prostorném a pohodlném, kam se lehce vejde šest osob. Byl objednán u Louise, prvního výrobce kočárů na Elysejských polích. Objednal ho pan de Charny, právě v této chvíli je tam a vyplácí panu Louisovi sto pětadvacet dukátů, to jest polovinu sjednané ceny. Včera vůz vyzkoušeli, jel jako poštovní vůz se čtyřspřežím a dokonale se osvědčil. Proto také o něm podal pan Izidor de Charny nejpochvalnější dobrozdání. Konečně pan de Montmorin, aniž věděl, co podpisuje, podepsal dnes ráno cestovní průkaz pro baronku de Korff, její dvě děti, dvě komorné, správce a tři sluhy. Paní de Korff je paní de Tourzel, vychovatelka královských dětí. Její dvě děti, to jsou madam Royale a korunní princ; dvě komorné, to jsou královna a madam Alžběta. Správce je král. Konečně tři sluhové, kteří mají jako kurýři doprovázet vůz, jsou pan Izidor de Charny, pan de Malden a pan de Valory. Cestovní průkaz jste držel právě v ruce, když jsem přišel; složil jste ho a schoval do kapsy, když jste viděl, že nepřišel pan de Charny, nýbrž já. Mohu vám ho citovat zpaměti:

Jménem krále

nařizujeme, aby byl ponechán volný průjezd paní baronce de Korff a jejím dětem, jedné komorné, jednomu komorníkovi a třem sluhům.

Ministr zahraničních věcí

Montmorin

Tak to bychom měli. Mám dobré informace, milý Gilberte?"

"Až na malou odchylku mezi vašimi slovy a stylizací domnělého průkazu.

"Jakou?"

"Říkáte, že královna a madam Alžběta jsou ve skutečnosti ony dvě komorné madam de Tourzel, ale v průkaze je řeč jen o jedné komorné."

"Ach počkejte! To je proto, že požádají paní de Tourzel, která si myslí, že pojede až do Montmedy, aby vystoupila, jakmile přijedou do Bondy. Její místo zaujme pan de Charny, králův oddaný služebník, na něhož se lze spolehnout, aby

mohl vyhlédnout z okénka, bude-li to nutno, a aby mohl, dojde-li na nejhorší, vytrhnout z kapsy své dvě pistole. Královna se promění v baronku de Korff, a protože kromě madam Royale, což je ostatně dítě, jiná žena v kočáře už nebude, nemělo by smyslu zapisovat do pasu dvě komorné. Chcete snad ještě něco dodat? Budiž, milerád vám vyhovím. Odjezd byl původně stanoven na 1. června. Pan de Bouillé velmi naléhal, aby bylo dodrženo toto datum. Napsal dokonce králi velmi zajímavý dopis, v němž vybízel ke spěchu, neboť, jak prše, duch vojska se kazí den ode dne a on, pan de Bouillé, nebude prý moci za nic ručit, budou-li vojáci přísahat na ústavu. Nuže," pokračoval Cagliostro šibalsky, "výroku, že duch vojska se kazí jest rozuměti takto: armáda začíná chápat, že má volit mezi monarchií, která po tři století obětovala lid šlechtě a vojáka důstojníkovi, a mezi ústavou, která vyhlašuje rovnost před zákonem a uděluje vojenské hodnosti za zásluhy a chrabrost před nepřítelem. Nevděčná armáda se přiklání ke konstituci. Ale cestovní kočár a necesér nebyly hotovy a tak nebylo možno vydat se na cestu prvního června. To byla velká škoda, neboť duch vojska se od prvního června zkazil ještě víc a vojáci zatím přísahali na konstituci. Odjezd byl proto stanoven na 8. červen. Ale pan de Bouillé byl o tomto novém datu zpraven příliš pozdě a musel oznámit, že není připraven. Konečně se dohodli na datu 12. června. 11. červen by se byl sice hodil lépe, ale právě ten den měla službu u korunního prince dáma velmi demokratického smýšlení, vzhledem k tomu, že to je milenka pana de Gouvion, pobočníka pana Lafayetta, paní de Rochereul, mohu-li vám prozradit její jméno. Přirozeně měli strach, aby něco nezpozorovala a neběžela oznámit tu polívčičku, kterou, jak říkal nebožtík pan de Mirabeau, si králové vždycky ohřívají v některém koutku svého paláce. Jenže 12. června si král uvědomil, že zbývá už jenom šest dní do dne, kdy má dostat šest miliónů za své civilní listy. Jistě chápete, milý Gilberte, že stálo za to, posečkat ještě těch šest dní. Zvláště když slíbil Leopold, velký kunktátor, Fabius mezi králi, že 15. června obsadí patnáct tisíc Rakušanů východ z arlonského průsmyku. Víte, Gilberte, těm dobrákům králům nikdy neschází dobrá vůle, ale mají také své drobné starosti. Rakousko právě spolklo Lutych a Brabantsko a chystá se strávit ty dvě provincie. Rakousko je jako hroznýš. Když tráví, spí. Kateřina se zase chystala prohnat toho malého králíčka Gustava III., ale nakonec mu povolila příměří, aby mohl v Aix v Savojsku uvítat francouzskou královnu, až vystoupí z kočáru. Mezitím ona, paní Kateřina, urve, co bude moci, z Turecka a vysaje morek z kostí Polska. Ta ctihodná dáma tak ráda morek ze lvích kostí! Filosofické Prusko a lidumilná Anglie si právě chtějí vyměnit kůži, aby se mohly s tím větším oprávněním rozložit na březích Rýna a na Severním moři. Ale buďte klidný, drahý doktore, jako koně Diomédovi: králové okusili lidského masa a už nechtějí jíst nic jiného, ale my jim zaženeme chuť na takové líbezné hodování! Zkrátka, odjezd byl určen na neděli 19. června. Vyjet se mělo v půlnoci, ale ráno 18. června nová depeše odložila podnik na 20. na stejnou hodinu, takže se má odjet zítra v noci. To může mít své nevýhody. Pan de Bouillé již udělil příslušné rozkazy, teď je bude muset odvolat a vydávat nové. Z toho je vždycky zmatek. Dejte na to pozor, milý Gilberte, vojáci budou rozezlení a obyvatelstvu může leccos vlézt do hlavy."

"Hrabě," řekl Gilbert, "nebudu se snažit vás přelstít. Všechno, co jste mi- řekl, je pravda. A nebudu se vás snažit přelstít už proto, že to nebyl můj návrh, aby král odjel, vlastně aby opustil Francii. Ale řekněte mně sám, nemá prchnout teď, ve chvíli, kdy mu hrozí smrtelné nebezpečí, kdy stejné nebezpečí hrozí královně a jeho dětem? Má právo zůstat jako král, jako muž, jako manžel, jako otec? Nemá naopak plné právo uprchnout?"

"I na to vám něco řeknu, milý Gilberte. Ludvík XVI. neprchá jako otec, jako manžel a jako muž, neopouští Francii kvůli 5. a 6. říjnu. Je Bourbon a Bourboni dovedou hledět nebezpečí tváří v tvář. Ne, Jeho Veličenstvo opouští Francii, protože mu Národní shromáždění vytvořilo ústavu podle vzoru Spojených států a neuvědomilo si při tom, že vzor, který si vybralo, byl střižen pro republiku. Je-li ho užito v monarchii, nenechává králi dost vzduchu, v němž by ještě mohl dýchat. Král opouští Francii kvůli oné famózní aféře Rytířů dýky, v níž váš přítel Lafayette jednal tak nerytířsky a neuctivě s královským majestátem a s jeho věrnými služebníky. Král opouští Francii kvůli oné famózní zmařené cestě do Saint-Cloud, kterou chtěl dokázat, že je volný, a při níž mu lid dokázal, že je vězněm. Hleďte, Gilberte, vy, tak poctivý, upřímný, loajální, konstituční roajalista, vy, který věříte v mírnou a útěšnou utopii monarchie vylepšené svobodou, musíte si uvědomit jednu věc: králové, kteří napodobují Boha, tvrdí o sobě, že jsou jeho zástupci na zemi, mají jen jedno náboženství, a to náboženství královského majestátu. Za posvátnou nepokládají pouze svou osobu, pomazanou svatými oleji v Remeši, ale i svůj palác a své služebnictvo. Jejich palác: to je chrám, kam se smí člověk jen přijít pomodlit, jejich služebníci jsou kněží, s nimiž je dovoleno mluvit jen na kolenou. Pod trestem smrti se nemá nikdo královského majestátu dotknout. A kdo se dotkne králových služebníků, má být vyobcován!

Nuže, onoho dne, kdy králi zabránili, aby si vyjel do Saint-Cloud, urazili královský majestát, onoho dne, kdy byli z Tuilerií vyhnáni Rytíři dýky, urazili královy služebníky. To král nemůže snést. To ho tak hrozně rozhořčuje a rmoutí. Proto nakvap povolal pana de Charny z Montmedy. Proto král, který odmítl, aby ho unesl pan de Favras, král, který se nechtěl zachránit se svými tetami, souhlasil najednou, že zítra uprchne s falešným pasem, který mu vystavil nic netušící pan de Montmorin na jméno Durand. Svolil, že uprchne v oděvu sluhy, ale přikázal ovšem, aby mu nezapomněli zabalit do jeho královských zavazadel červený, zlatem vyšívaný plášť, který měl na sobě v Cherbourgu. Víte, Gilberte, král přece zůstane vždycky králem."

Po celou dobu, co Cagliostro mluvil, díval se na něho Gilbert upřeně, jako by chtěl uhodnout, proč to všechno říká. Ale byla to marná snaha. Žádná lidská síla by nedokázala proniknout výsměšnou masku, kterou si Althotasův žák tak rád zakrýval svou pravou tvář.

Gilbert se tedy rozhodl, že se na to Cagliostra zeptá přímo.

"Všechno, co jste mně pověděl, hrabě, je pravda, říkám vám to ještě jednou. Ale teď bych rád věděl, proč jste mi to říkal. Z jakého důvodu jste ke mně přišel. Přišel jste jako čestný nepřítel, jenž varuje, než udeří? Nebo jste přišel jako přítel a chcete pomoci?"

"Přišel jsem především, milý Gilberte," odpověděl Cagliostro málem dojatě, "jako učitel k žákovi, abych mu řekl: Příteli, jsi na špatné cestě. Připoutal ses k zřícenině, jež se rozpadává, k stavbě, která se hroutí, k principu; jenž umírá a jehož jméno je monarchie. Lidé jako ty nejsou lidmi minulosti, nejsou to lidé přítomné chvíle, jsou to muži zítřka. Opusť

věc, které nevěříš, a přidej se k věci, ve kterou věříme my. Nevzdaluj se skutečnosti kvůli přeludu, a nestaneš-li se aktivním vojákem revoluce, zůstaň jen divákem a nepokoušej se jí bránit v cestě. Mirabeau byl obr a Mirabeau byl rozdrcen, protože se o to pokusil."

"Hrabě," řekl Gilbert, "odpovím vám, až bude král, který se mi svěřil, v bezpečí. Ludvík XVI. mě učinil svým důvěrníkem, pomocníkem, a chcete-li, spoluviníkem ve věci, o kterou se pokusil. Přijal jsem tento úkol a vyplním ho až do konce s otevřeným srdcem a zavřenýma očima. Jsem lékař, milý hrabě, tělesná záchrana mého pacienta je u mě na prvním místě. A teď mně, prosím, odpovězte vy. Je zapotřebí pro vaše tajemné záměry, pro vaše temné kombinace, aby se ten útěk zdařil anebo aby byl zmařen? Rozhodl-li jste, aby byl zmařen, je marné pouštět se v zápas. Řekněte ‚neodjíždějte', a my zůstaneme, skloníme hlavu a budeme čekat ránu."

"Bratře," řekl Cagliostro, "kdybych měl, vyvolen Bohem, který mně vytkl mou dráhu, zničit ty, které miluješ anebo které chráníš, zůstal bych stranou ve stínu a prosil bych onu nadlidskou sílu, jíž jsem poslušen, jen o to, aby ti zůstalo utajeno, čí ruka povede ránu. Nikoli, nepřicházím jako přítel - nemohu být přítelem králů, jichž jsem byl obětí - nepřicházím ani jako nepřítel. Přicházím s vahami v ruce a pravím: Zvážil jsem osud tohoto posledního Bourbona a nemyslím, že jeho smrt by byla nutná pro úspěch naší věci. Chraň mě Bůh, mě, jenž si jako Pythagoras nepřisuzuje ani právo rozhodovat o životě sebenepatrnějšího hmyzu, abych se nerozvážně dotkl života člověka, krále stvoření. Nejenže jsem ti přišel říci; zůstanu stranou, pravím ti dokonce: Potřebuješ mé pomoci? Nabízím ti ji."

Gilbert se pokusil ještě jednou proniknout pohledem až na dno Cagliostrova srdce.

"Zdá se, že pochybuješ," nasadil Cagliostro opět ironický tón, "hleď, sečtělý muži, znáš přece příběh s Achillovým kopím, jež zraňovalo a zároveň léčilo. Mám něco podobného. Cožpak žena, kterou považovali za královnu ve versailleském křoví, se nemůže vydávat za královnu v tuilerijském paláci anebo kdekoli ve Francii, na opačné straně, než kudy bude prchat skutečná uprchlice? Taková nabídka není přece k zahození, milý Gilberte!"

"Buďte upřímný až do konce, hrabě, a řekněte mi, co sledujete touto nabídkou?"

"Něco docela prostého, milý doktore. Chci, aby král uprchl, opustil Francii, a my abychom mohli vyhlásit republiku."

"Republiku?" zvolal Gilbert udiveně.

"Proč ne?" pokrčil rameny Cagliostro.

"Rozhlížím-li se po celé Francii, drahý hrabě, od jihu k severu, od východu k západu, nevidím ani jednoho republikána!"

"V tom se mýlíte, já vidím hned tři: Pétiona, Camilla Desmoulinse a mou maličkost. Ty ovšem můžete vidět stejně dobře, jako je vidím já, ale mimo ně vidím já ještě množství těch, které vy nevidíte a které uvidíte, až nadejde čas. Pak spatříte podívanou, jež vás ohromí. Jenom bych si přál, aby se při té velké proměně světa nestalo příliš mnoho neštěstí, z nichž by pochopitelně vinili toho, kdo celou tu podívanou nastrojí."

Gilbert se na okamžik zamyslil.

Potom podal Cagliostrovi ruku.

"Kdyby šlo jen o mě, hrabě, o můj život, o mou čest, o mou pověst, památku, přijal bych hned. Ale jde o království, o krále, o královnu, dynastii, monarchii, nemohu jednat jejich jménem. Zůstaňte stranou, drahý hrabě, o víc vás nežádám."

Cagliostro se usmál.

"Ano, chápu," pokrčil rameny, "muž zapletený do aféry s náhrdelníkem je vždycky podezřelý. Přesto bych vám, Gilberte, rád dal dobrou radu."

"Tiše," trhl sebou Gilbert, "někdo zvoní."

"Nevadí, víte přece, že zvoní hrabě de Charny. Radu, kterou vám chci dát, může slyšet právě tak jako vy a může mu být stejně prospěšná. Jen vstupte, hrabě, vstupte."

Na prahu se opravdu objevil Charny. Když spatřil neznámého muže, zarazil se a zůstal v rozpacích stát.

"Má rada je tato," pokračoval Cagliostro takřka slavnostně: "Chraňte se příliš nádherných necesérů, příliš těžkých vozů, příliš věrných podob! Sbohem, Gilberte, sbohem, hrabě. A vyřiďte mou radu těm, jimž stejně jako vám přeji šťastnou cestu. Bůh vás chraň a provázej!"

Prorok se uklonil přátelsky Gilbertovi, dvorně Charnymu a zamířil ke dveřím, sledován neklidným a tázavým pohledem obou mužů.

"Kdo to byl, doktore?" otázal se Charny, když Cagliostrovy kroky zanikly na schodech.

"Jeden z mých přátel," odpověděl Gilbert, "člověk, jenž všecko ví, ale právě mi dal slovo, že nás nezradí."

"A jak se jmenuje?"

Gilbert okamžik váhal, potom řekl:

"Baron Zannone."

"To je zvláštní," řekl Charny, "to jméno neznám, a přece mně je jeho tvář nějak povědomá. - Máte pas, doktore?"

"Tady je, hrabě!"

Charny vzal pas, chvatně jej rozevřel a ta důležitá listina tak upoutala jeho pozornost, že pro tu chvíli úplně zapomněl na barona Zannona.

22. Večer 20. června

Uvidíme nyní, co se dálo 20. června od devíti hodin večer do půlnoci v různých koutech hlavního města.

Paní de Rochereul nedůvěřovali právem. Ačkoli její služba v paláci končila 11. června, přece jen si nalezla záminku, jak se vrátit do zámku, nemohla se zbavit svého podezření a dělala všechno možné, aby si je potvrdila. Povšimla si, že královnina pouzdra na klenoty jsou stále na svém místě, ale že diamanty z nich zmizely. A opravdu - Marie Antoinetta je svěřila svému kadeřníkovi Leonardovi, jenž měl odjet večer 20. června, několik hodin před svou velitelkou, s panem de Choiseul, velitelem prvního vojenského oddílu, jenž měl čekat v Pont-de-Sommevelle. Pan de Choiseul byl zároveň

pověřen, aby obstaral přípřež ve Varennes; měla se skládat z šesti dobrých koní. Pan de Choiseul očekával ve svém bytě v ulici d'Artois poslední rozkazy královy a královniny. Bylo snad poněkud nemístné obtěžovat pana de Choiseul mistrem Leonardem a trochu nerozumné vézt s sebou kadeřníka. Ale kde by se v cizině nalezl umělec, jenž by dovedl lépe než Leonard vykouzlit tak nádherné účesy? Je-li váš kadeřník opravdový génius, nezřeknete se ho tak lehce. Tak vyslídila komoří korunního prince, že odjezd je stanoven na jedenáctou hodinu v noci v pondělí 20. června, a sdělila to nejen svému milenci panu de Gouvion, ale dokonce i panu Baillymu.

Pan de Lafayette navštívil krále, otevřeně si s ním promluvil o té denunciaci a pokrčil rameny.

Pan Bailly se zachoval ještě ušlechtileji. Byl-li pan Lafayette slepý jako astronom, Bailly byl dvorný jako rytíř. Udavačské psaní paní de Rochereul poslal královně.

Pan de Gouvin, na něhož milenčin vliv působil přímo, se jediný neubránil silnému podezření. Sezval si malou kamarádskou společnost a tak u sebe shromáždil asi dvanáct důstojníků Národní gardy. Pět nebo šest z nich postavil jako hlídky u různých bran a sám si vzal s pěti veliteli praporů na starost hlídat dveře bytu pana de Villequier, jež byly zvlášť doporučeny jeho pozornosti.

Ve stejnou hodinu v ulici Coq-Héron v čísle 9, v salóně, který dobře známe, sedla mladá, krásná žena, napohled klidná, ale v nitru velmi rozrušená, v malé lenošce a hovořila s mladým mužem, jenž stál uctivě před ní. Měl na sobě kurýrský kabát kamzičí barvy, kožené jezdecké kalhoty a boty s ohrnutými holeněmi. Byl ozbrojen loveckým tesákem.

V ruce držel kulatý klobouk s mysliveckou šňůrou.

Zdálo se, že mladá dáma na něho naléhá, a on se usilovně brání.

"Přece jen nemohu pochopit, vikomte, proč za dva a půl měsíce, co se vrátil do Paříže, mě ani jednou nenavštívil," říkala právě mladá žena.

"Bratr mě od svého návratu, madam, několikrát pověřil, abych vám od něho vyřídil nejuctivější pozdravy."

"To vím a jsem mu velmi vděčna, stejně jako vám, vikomte. Ale myslím, že by se měl přijít se mnou rozloučit, když zase odjíždí."

"Patrně opravdu nemůže, madam, proto mně uložil, abych vás navštívil já."

"A chystáte se na dlouhou cestu?"

"Nevím, madam."

"Říkám chystáte, vikomte, soudím totiž podle vašeho oděvu, že odjíždíte i vy."

"Pravděpodobně odjedu i já dnes o půlnoci z Paříže."

"Jedete se svým bratrem nebo snad jiným směrem?"

"Se vší pravděpodobností pojedeme, madam, stejnou cestou."

"Řeknete mu, že jste mě navštívil?"

"Zajisté, madam, bratru na tom velmi záleželo, kladl mně to opět a opět na srdce, a nemohl bych mu přijít na oči, kdybych na to byl zapomněl."

Dáma si povzdechla, na okamžik se zamyslela, pak řekla:

"Jste šlechtic, vikomte, jistě pochopíte celý dosah toho, nač se vás ptám. Odpovězte mi, prosím vás, jako bych byla opravdu vaše sestra, odpovězte mi, jako byste odpovídal před Bohem. Nehrozí panu de Charny na cestě, kterou podniká, nějaké velmi vážné nebezpečí?"

"Kdopak může říci, madam," vyhnul se Izidor přímé odpovědi, "kde hrozí a kde nehrozí nebezpečí v době, v níž žijeme... Kdyby se byl někdo zeptal našeho nešťastného bratra Jiřího ráno 5. října, mysli-li na nějaké nebezpečí, jistě by mu odpověděl, že nikoli. Nazítří ráno ležel bledý a bez ducha před královninými dveřmi. Nebezpečí, madam, v době, v .níž žijeme, je náš osud, člověk stojí ustavičně tváří v tvář smrti, nikde a nikdy neví, kde na něho čeká."

Andrée zbledla.

"Hrozí tedy nebezpečí smrti, vikomte?"

"To jsem neřekl, madam."

"Neřekl, ale myslíte si to."

"Myslím si jen tolik, madam, že podnik, do něhož se bratr a já pouštíme, je opravdu vážný, a chcete-li bratru něco důležitého říci, že byste mu to měla vzkázat anebo mi svěřit dopis, který mu rád odevzdám."

"Dobře, vikomte," zvedla se Andrée. "Počkejte, prosím, deset minut."

A vážným, důstojným krokem, jak měla ve zvyku, zamířila ke dveřím ložnice a zavřela za sebou dveře.

Sotva hraběnka zmizela, mladý muž se neklidně podíval na hodinky.

"Čtvrt na deset," zašeptal, "král nás očekává o půl desáté... Ještě štěstí, že do Tuilerií je pár kroků."

Ale hraběnka se nezdržela ani pět minut. Vrátila se se zapečetěným dopisem v ruce.

"Vikomte," řekla vážně, "svěřuji tento dopis vaší cti."

Izidor po něm vztáhl ruku.

"Počkejte," řekla Andrée, "a dejte dobrý pozor na to, co vám řeknu: Jestliže váš bratr, hrabě de Charny, bez nehody splní úkol, který má před sebou, nevyřídíte mu nic jiného než to, co jsem vám už řekla, že si hluboce vážím jeho věrnosti, že mám opravdovou úctu k jeho oddanosti a že se nesmírně obdivuji jeho charakteru... Bude-li raněn ... " Andrée se lehce zachvěl hlas, "bude-li těžce raněn, požádáte ho, ať bude kdekoli, aby mně dovolil přijet za ním. Jestliže mi to hrabě dovolí, okamžitě ke mně pošlete posla, který mně s určitostí bude moci říci, kde manžela najdu, a já se okamžitě vydám na cestu... Bude-li zraněn smrtelně," Andrée se zajíkla, "odevzdáte mu tento dopis. Nebude-li jej už s to přečíst sám, přečtete mu jej vy, kdyby měl zemřít, chci stůj co stůj, aby se dozvěděl, co mu sděluji. Dáte mně své šlechtické slovo, vikomte, že splníte, oč vás prosím?"

Izidor vztáhl k hraběnce ruku.

"Na mou čest, madam."

"Vezměte si ten dopis a buďte sbohem, vikomte."

Izidor políbil hraběnce ruku a zamířil ke dveřím.

Andrée klesla na pohovku a zašeptala:

"Zemře-li, musí se aspoň dozvědět, jak ho mám ráda!"

Právě v okamžiku, kdy Izidor opustil hraběnku a ukrýval její dopis na prsou spolu s jiným dopisem, jehož adresu si přečetl v matném světle pouliční svítilny na rohu ulice Coquelliére, dva muži, naprosto stejně oblečení jako Izidor, kráčeli dvěma různými cestami k místu společné schůzky, to jest k onomu královninu budoáru, kam jsme již čtenáře před několika dny uvedli.

Jeden spěchal galérií Louvru, jež vede podle nábřeží, onou galérií, kde je dnes obrazárna. Na jejím konci čekal Weber.

Druhý šel po schodišti, po němž přišel i Charny, když přijel z Montmedy. Nahoře na schodech na něho čekal Francois Hue, králův komorník.

Oba byli uvedeni téměř současně dvěma různými vchody. První byl uveden pan de Valory.

Za několik vteřin, jak jsme už řekli, se otevřely druhé dveře a pan de Valory div nevykřikl překvapením, když uviděl sám sebe v druhém vydání.

Oba důstojníci se neznali. Předpokládali však, že byli zavoláni z jednoho a téhož důvodu, šli si tedy okamžitě vstříc a srdečně se pozdravili.

Vtom se otevřely třetí dveře a vstoupil vikomt de Charny.

Byl to třetí kurýr, také on neznal oba pány a ani oni ho neznali.

Jediný Izidor však věděl, proč sem byli všichni tři povoláni a jaký společný úkol mají vykonat.

Bezpochyby by byl odpověděl na otázky, které se mu jeho příští společníci užuž chystali klást, když tu se znovu otevřely dveře a tentokrát se na prahu objevil sám král.

"Pánové," obrátil se Ludvík XVI. k pánům de Malden a de Valory, "promiňte mi, že jsem vám přidělil určité úkoly, aniž jsem se vás napřed zeptal, ale pokládal jsem vás vždy za své věrné služebníky; vyšli jste přece z mé gardy. Vyzval jsem vás, abyste si u krejčího, jehož adresa vám byla sdělena, dali ušít kurýrskou uniformu, a abyste se dostavili dnes v půl desáté do Tuilerií. Vaše přítomnost mně dokazuje, že jste ochotni vzít na sebe úkol, jímž vás hodlám pověřit, ať bude jakýkoli."

Oba bývalí gardisté se uklonili.

"Sire," řekl pan de Valory, "Vaše Veličenstvo ví, že se nemusí napřed tázat svých šlechticů, že může podle vlastní vůle a úvahy nakládat s jejich odvahou, oddaností anebo s jejich životem."

"Můj spolubratr," uklonil se pan de Malden, "odpověděl již za mě, a jak doufám, i za našeho třetího druha."

"Váš třetí druh, pánové, s nímž vás chci seznámit, je vikomt Izidor de Charny, jehož bratr byl zabit ve Versailles, když bránil vstup do královniných komnat. Zvykli jsme si tak na oddanost členů této rodiny, že už jim ani neděkujeme."

"Vikomt de Charny patrně ví," ozval se pan de Valory, "proč jsme sem byli pozváni, a Jeho Veličenstvo jistě bude tak laskavo a řekne to i nám."

"Pánové," ujal se slova král, "jistě vám není neznámo, že jsem tu zajatcem. Zajatcem velitele Národní gardy, zajatcem předsedy Národního shromáždění, zajatcem starosty města Paříže, zajatcem lidu, zkrátka ve všem všudy zajatcem. Nuže, pánové, spolehl jsem se na vás, že mně pomůžete zbavit se tohoto ponížení a dosáhnout znovu svobody. Osud můj, královnin, mých dětí je ve vašich rukou. Byly vykonány všechny přípravy, abychom mohli uprchnout dnes v noci. Postaráte se jenom to, abychom se dostali ze zámku."

"Sire," zvolali všichni tři mladí muži, "vaše přání je nám rozkazem!"

"Jistě chápete, pánové, že odtud nemůžeme odejít všichni najednou. Sejdeme se až na rohu ulice Saint Nicaise, kde na nás bude čekat hrabě de Charny s drožkou. Vy, vikomte, se postaráte o královnu. Budete se jmenovat Melchior. Vy, pane de Malden, si vezmete na starost madam Alžbětu a madam Royale a budete se jmenovat Jean. Vám, pane de Valory, svěřuji paní de Tourzel a dauphina; budete se jmenovat Francois. Pamatujte si svá nová jména, pánové, a počkejte zde na další příkazy."

Král podal třem mladým lidem ruku a odešel. V komnatě zbyli tři muži, odhodlaní jít pro něho na smrt.

Pan de Choiseul, který včera vyřizoval králi od pana de Bouillé, že markýz nemůže čekat déle než do půlnoci 20. června, a jenž oznámil, že ve čtyři hodiny ráno 21. června odjede, nedostane-li přesné a určité rozkazy, a že s sebou odvede všechny vojenské oddíly zpátky do Dunu, do Stenay a Montmedy, čekal, jak jsme už řekli, ve svém bytě v ulici d'Artois. Bylo už devět hodin a pan de Choiseul byl celý zoufalý, když mu přišel oznámit jediný sluha, kterého si ponechal a který se domníval, že pán se chystá na cestu do Met, že prosí o rozmluvu jakýsi člověk, kterého prý posílá královna.

Pan de Choiseul ho přikázal uvést.

Vstoupil muž v kulatém klobouku, hluboce vraženém do čela, zahalený do velikého pláště.

"To jste vy, Leonarde," řekl pan de Choiseul, "nemohl jsem se vás dočkat."

"Není to má vina, pane vévodo, nýbrž královnina, královna mně teprve před deseti minutami řekla, že mám jít k vám."

"A neřekla vám královna nic jiného?"

"Ano, pane vévodo, svěřila mi všechny svoje diamanty a poručila mně, abych vám odevzdal tento dopis."

"Dejte ho sem," řekl vévoda s jistou netrpělivostí, která ukazovala, že nemá zrovna přehnanou důvěru k oné významné osobnosti, jež mu odevzdala královnin dopis.

Dopis byl dlouhý, plný běžných zdvořilostních frází. Oznamovalo se v něm, že se odjede dnes o půlnoci. Vévoda de Choiseul se žádá, aby se vydal hned na cestu. Znovu byla připojena prosba, aby s sebou vzal Leonarda, který, jak královna dodávala, dostal rozkaz, aby vévodu poslouchal jako Její Veličenstvo.

Královna v dopise podtrhla ta slova:

Znovu mu opakuji tento rozkaz.

Vévoda se podíval na Leonarda, jenž přešlapoval ve zřejmých úzkostech. Kadeřník vypadal groteskně pod svým ohromným kloboukem a v rozměrném plášti.

"Vzpomínáte si dobře, co vám řekla královna?"

"Mohu pánu vévodovi opakovat všechno, co mi řekla, slovo za slovem."

"Tak dělejte, poslouchám."

"Zavolala si mě, pane vévodo, je tomu asi tři čtvrtě hodiny."

"Dobře."

"Řekla mně potichu... "

"Královna tedy nebyla sama?"

"Nebyla, pane vévodo. Ve výklenním okénku mluvil král s madam Alžbětou. Korunní princ a madam Royale si hráli. Královna se opírala o krb."

"Dál, Leonarde, dál."

"Královna se mě tedy zeptala šeptem: Leonarde, mohu se na vás spolehnout? Ach, madam, odpověděl jsem ji, dělejte si se mnou, co chcete; Vaše Veličenstvo ví, že jsem mu oddán tělem i duší. Vezměte tyhle diamanty, poručila mi královna, a schovejte si je do kapes. Tento dopis zanesete do ulice d'Artois panu vévodovi de Choiseul a odevzdáte ho jenom do jeho vlastních rukou. Není-li vévoda doma, najdete ho u paní vévodkyně de Grammont. Potom, když už jsem byl na odchodu, Její Veličenstvo mě ještě zavolalo a řeklo: Narazte si široký klobouk hodně do čela, milý Leonarde, a vezměte si nějaký hodně velký plášť, aby vás nikdo nepoznal. A zvláště poslouchejte pana de Choiseul na slovo, jako kdybych to byla já. Šel jsem tedy domů, vzal jsem si klobouk a plášť svého bratra a jsem zde."

"Královna vám tedy velmi kladla na srdce," zdůraznil pan de Choiseul, "abyste mě poslouchal, jako kdyby vám rozkazovala ona sama."

"Tak to doslova královna řekla, pane vévodo."

"Jsem velmi rád, že si to tak dobře pamatujete, Leonarde. Pro každý případ to tady máte ještě černé na bílém. Přečtěte si to, protože musím dopis spálit."

A pan de Choiseul dal Leonardovi přečíst konec dopisu a Leonard četl nahlas tato slova:

"Přikázala jsem svému kadeřníkovi, aby vás poslouchal, jako bych to byla já. Opakuji mu znovu tento rozkaz."

"Chápete, Leonarde, víte že?"

"Jakpak ne, pane vévodo, bylo by mně stačilo, kdyby mně to Její Veličenstvo řeklo jen ústně."

"Nevadí," poznamenal pan de Choiseul.

A spálil dopis.

Vtom vstoupil sluha a oznámil, že vůz je připraven.

"Pojďte, milý Leonarde," vyzval vévoda kadeřníka.

"Kam mám jít, pane vévodo, a co bude s diamanty?"

"Vezmete je s sebou."

"A kam?"

"Tam, kam vás povezu."

"A kam mě povezete?"

"Několik mil odtud, máte tam vyplnit zvláštní poslání."

"Pane vévodo, to je nemožné!"

"Proč by to bylo nemožné? Nepřikázala vám královna, že mě máte poslouchat jako Její Veličenstvo?"

"Přikázala, to je pravda, ale co mám dělat? Nechal jsem klíč v zámku u našeho bytu! Až se bratr vrátí, nenajde ani plášť, ani klobouk, a nebude vědět, kde jsem. A potom jsem slíbil madam de l'Aage, že jí udělám účes, a madam na mě bude čekat. Mohu se na to zadušovat, pane vévodo, kabriolet a sluha paní de l'Aage na mě čekají v Tuileriích na nádvoří."

"Jakáž pomoc, drahý Leonarde," rozesmál se pan de Choiseul, "váš bratr si koupí jiný klobouk a jiný plášť. Paní de l'Aage učešete jindy a sluha, když bude vidět, že dlouho nejdete, odjede s kočárem a zavede koně do stáje. Ale my máme zapřaženo, tak jedeme."

A pan vévoda nic nedal na Leonardův křik a nářek, posadil bědujícího kadeřníka do kočáru a rychlým klusem se hnal k bráně Petite-Villette.

Pan de Choiseul ještě nebyl za posledními domy v Petite-Villette, když pět mužů vracejících se z klubu jakobínů, zabočilo do ulice Saint-Honoré. Šli směrem k Palais-Royal a bylo jim velmi divné, že se nikde nic nehýbe.

Byli to: Camille Desmoulins - ten to později sám vypravoval - Danton, Fréron, Chénier a Legendre. Když přišli k ulici l'Échelle, Camille Desmoulins se podíval k Tuileriím a řekl:

"Na mou věru, nezdá se vám, že je Paříž dnes večer taková nějaká klidná a opuštěná? Za celou cestu jsme potkali jen jednu hlídku."

"To je proto," odpověděl Fréron, "aby měl král volnou cestu."

"Volnou cestu?" zeptal se Danton.

"Ovšem," řekl Fréron, "vždyť přece dnes v noci odjíždí."

"Co to je za vtipy?" pokrčil rameny Legendre.

"Možná že je to vtip," řekl Fréron, "ale mě na to upozornili dopisem."

"Tys dostal dopis, že král dnes v noci uprchne?" trhl sebou překvapeně Camille Desmoulins, "podepsaný dopis?"

"Ne, anonymní. Mám ho ostatně u sebe. Tady je, můžete si ho přečíst."

Pět mužů zašlo k drožce, jež stála na rohu ulice Saint-Nicaise, a při světle její lucerny četlo:

"Upozorňujeme občana Frérona, že dnes v noci pan Capet, Rakušanka a jejich dvě vlčata odjedou z Paříže k panu de Bouillé, vrahu z města Nancy, který na ně čeká na hranicích."

"Hleďte, pan Capet," rozesmál se Camille Desmoulins. "To je dobré. Od nynějška budu říkat Ludvíkovi XVI. pan Capet."

"Jenomže to není tak přesné," poznamenal Chénier, "Ludvík XVI. není přece Capetovec, nýbrž Bourbon."

"Komupak na tom záleží?" pokrčil rameny Camille Desmoulins. "Třem nebo čtyřem pedantům, jako jsi ty. Co říkáš Legendre, není pan Capet jméno, jako když ho vyšije?"

"Tím spíš," poznamenal Danton, "má-li ten dopis pravdu a chce-li opravdu dnes v noci celá ta královská čeládka zmizet."

"Když už jsme u Tuilerií," navrhl Camille, "podívejme se tam."

A pět vlastenců opravdu obešlo Tuilerie. Když se zase vraceli do ulice Saint-Nicaise, uviděli, jak Lafayette s celým svým štábem vchází do Tuilerií.

"Podívejme se, Blonďáček jde dát dobrou noc královské rodince. Naše služba skončila, jeho začíná," usmál se Danton. "Dobrou noc, pánové, kdo jde se mnou směrem do ulice du Paon?"

"Já," řekl Legendre.

A naši vlastenci se rozešli.

Danton a Legendre šli přes náměstí Carrousel, Fréron, Chénier a Camille Desmoulins zmizeli za rohem ulice de Rohan a ulice Saint-Honoré.

23. Odjezd

V jedenáct hodin v noci paní de Tourzel a paní de Brenniere, které již svlékly a uložily madam Royale a korunního prince, děti opět probudily a oblékly do cestovních šatů. Dauphin se velice styděl, že se má obléci jako děvče. Chtěl, aby mu dali jeho chlapecké šaty, dupal a nechtěl se oblékat. Zatím král, královna a madam Alžběta přijali návštěvu generála Lafayetta v doprovodu jeho pobočníků, pánů Gouviona a Romeufa. Ta návštěva královskou rodinu velmi znepokojila, zvláště vzhledem k podezření vůči paní de Rochereul.

Královna a madam Alžběta byly navečer na vyjížďce v Bouloňském lese a vrátily se v osm hodin.

Pan de Lafayette se královny vyptával, jak se jí projížďka líbila. Podotkl jen, že by se neměla tak dlouho večer zdržovat venku, aby jí večerní mlha neublížila.

"Večerní mlha - v červnu!" rozesmála se královna. "Opravdu to bych si ji musela nechat schválně udělat, aby zakryla náš útěk, jinak nevím, kde by se v téhle roční době vzala mlha... Říkám, aby zakryla náš útěk, je toho přece plná Paříž, viďte, generále?"

"Skutečně se o tom mluví víc než kdy jindy, madam," odpověděl Lafayette, "a dokonce jsem byl upozorněn, že se chystáte odjet dnes v noci."

"Ach, tuhle krásnou novinu vám jistě pověděl pan de Gouvion," usmála se královna.

"Proč zrovna já, madam?" začervenal se mladý důstojník.

"Protože máte v zámku hezkého důvěrníka. Hleďte, tady pan Romeuf například tu nikoho nemá. A já jsem si jista, že by se za nás zaručil."

"Nebyla by to velká zásluha, madam," odpověděl mladý pobočník, "když přece Jeho Veličenstvo dalo Národnímu shromáždění slovo, že neopustí Paříž."

Teď by se byla mohla začervenat zase královna.

Stočila řeč jinam.

V půl dvanácté se pan de Lafayette s oběma pobočníky s králem a královnou rozloučili.

Pan de Gouvion se však přesto nemohl zbavit podezření a vrátil se do svého pokoje v tuilerijském paláci. Své přátele nalezl na stráži, nezprostil je však služby, naopak jim doporučil, aby zdvojnásobili pozornost.

Pan de Lafayette jel do radnice uklidnit Baillyho, kdyby snad měl Bailly nějaké obavy z králových úmyslů.

Když pan de Lafayette odešel, král, královna a madam Alžběta zavolali své služebnictvo, aby se dali odstrojit, jak to bylo zvykem každý večer. Potom v obvyklou hodinu všecko služebnictvo propustili.

Královna a madam Alžběta se znovu oblékly, jedna pomáhala druhé. Jejich nový šat byl úplně prostý. Měly klobouky s širokými střechami, které jim úplně zakrývaly tváře.

Když byly oblečené, přišel za nimi král. Měl šedý kabát a malou paruku, které se říkalo paruka a la Rousseau. Měl krátké kalhoty, šedé punčochy a střevíce s přezkami.

Už celý týden vycházel králův komorník Hue, oblečený v naprosto stejný šat, ze dveří bytu pana de Villequier, který před půlrokem uprchl do ciziny, a ubíral se přes náměstí du Carrousel k ulici Saint-Nicaise. Vymysleli ta tak proto, aby si lidé zvykli na muže v tomhle obleku, který se noc co noc ve stejnou hodinu ubírá tím směrem. Až tady jednou místo Huea půjde král, nevzbudí to žádnou pozornost.

Král s oběma dámami se pak odebrali do královnina budoáru, kde čekali tři kurýři, a odvedli mladé šlechtice do komnaty madam Royale, jež tu čekala s korunním princem. Tu komnatu si vybrali za přípravu k útěku již jedenáctého června, protože sousedila s bytem pana de Villequier.

Král si vyžádal klíče od Villequierova bytu 13. června.

Jakmile bude celá královská rodina i s kurýry v bytě pana de Villequier, bude již snadné opustit palác. Byla všeobecně známo, že ten byt je opuštěn. Nikdo však nevěděl, že král si od něho vyžádal klíče, a tak ten byt nebyl střežen.

Hlídky na nádvoří byly ostatně zvyklé, že po jedenácté hodině odchází mnoho lidí ze zámku.

Byla to služebnictvo, které nespalo v zámku a chodilo na noc domů.

Na těchto předpokladech byl vybudován celý plán útěku.

Pan Izidor de Charny, jenž se svým bratrem prozkoumal cestu a znal místa, jimiž bude nesnadné a nebezpečné projet, pojede napřed a všude zburcuje postilióny, aby se přepřahání zbytečně neprodlužovalo.

Pan de Malden a pan de Valory měli sedět na kozlíku a platit postilióny po třiceti sou. Obyčejně se dávalo jen pětadvacet sou; pět sou přidali, protože kočár byl těžký.

Pojedou-li postilióni jako čerti, měli dostat ještě větší spropitné. Nikdy však víc než čtyřicet sou. Jedině král platil tolar.

Hrobě de Charny měl být ve voze pohotově pro každý případ. Bude velmi dobře ozbrojen, stejně jako tři kurýři. Každý z nich měl mít ve voze dvě pistole. Budou-li platit postilióny po třiceti sou a pojedou-li třeba jen průměrnou rychlostí, počítalo se, že královská rodina dorazí do Châlons za třináct hodin.

Hrabě de Charny a vévoda de Choiseul projednali spolu všechna tato opatření.

Několikrát je teď zopakovali třem mladým šlechticům, aby si každý dobře pamatoval svůj úkol.

Vikomt de Charny pojede napřed a obstará koně.

Pánové Malden a Valory budou sedět na kozlíku a vyplácet postilióny. Hrabě de Charny bude sedět uvnitř vozu, a bude-li třeba, vyhlédne ven a promluví.

Všichni slíbili, že se budou přesně držet programu. Potom zhasli svíčky a královská rodina s kurýry kráčela potmě do bytu pana de Villequier. Byla právě půlnoc, když přecházeli z komnaty madam Royale do Villequierova bytu. Hrabě de Charny měl být na svém místě již plnou hodinu.

Král potmě nahmatal dveře.

Právě chtěl vstrčit klíč do zámku, když ho královna zadržela.

"Pozor," zašeptala.

Všichni naslouchali.

Na chodbě bylo slyšet tlumený hovor.

Něco se tam dělo.

Paní de Tourzel, jež bydlela v zámku a jejíž přítomnost v kteroukoli hodinu nemohla vzbudit žádné podezření, se nabídla, že se podívá, co ten ruch a hovor znamená.

Všichni čekali bez hnutí, zatajovali dech.

Čím bylo ticho větší, tím snáze bylo lze poznat, že na chodbě je několik lidí.

Paní de Tourzel se vrátila. Poznala pana de Gouvion a několik mužů v uniformách.

Bylo nemožné vyjít bytem pana de Villequier, jestliže ten byt nemá jiný východ nežli dveře, které si vybrali napřed.

Jenomže uprchlíci byli bez světla.

V komnatě madam Royale svítila noční lampa.

Madam Alžběta od ní rozsvítila svíčku, kterou před chvílí zhasla.

Dlouho hledali druhý východ a ztratili tím přes čtvrt hodiny. Konečně padli na malé schodiště, jež vedlo do zastrčené světničky v mezipatře. Ta světnička patřila lokajovi pana de Villequier a vycházelo se z ní na chodbu a na schody pro služebnictvo.

Dveře byly zamčeny na klíč.

Král vyzkoušel všecky klíče, které měl u sebe, ale žádný se nehodil.

Vikomt de Charny se pokusil odstrčit závoru v zámku svým loveckým nožem, ale marně.

Nalezli tedy východ, přesto však byli zajatci víc než kdy dříve.

Král vzal z rukou madam Alžběty svíčku, nechal všecky potmě, vrátil se do své ložnice a tajnými schody až do své zámečnické dílny. Vzal si tam svazek paklíčů a přišel nazpět.

Než se vrátil k uprchlíkům, kteří ho očekávali plni úzkosti, vybral si už jedem paklíč.

Paklíč vnikl do zámku, zaskřípěl, jak se v něm otočil, ale dvakrát nezabral. Teprve potřetí západka povolila.

Dveře se otevřely, všichni si oddechli.

"Co tomu říkáte, madam," pošeptal Ludvík XVI. vítězoslavně královně.

"Je to báječné, pane," usmála se královna. "Nemám nic proti tomu, když je někdo zámečníkem, jenom říkám, že někdy je také dobré být králem."

Teď tedy šlo jen o to, dostat se ven.

Madam Alžběta vyšla první s madam Royale.

Dvacet kroků za ni půjde madam de Tourzel s korunním princem.

Mezi nimi půjde pan de Malden, aby mohl přispět na pomoc první nebo druhé skupině, kdyby bylo potřeba.

Tato první zrnka z královského růžence, chudinky děti, ohlížející se bázlivě zpět a sledované úzkostnýma očima, kráčely nesměle, trochu se třásly, když se octly v dosahu světla lucerny u brány paláce; přešly kolem stráže, která si jich vůbec nevšimla.

"Zaplať Pán Bůh," zašeptala madam Alžběta, "první těžký krok máme za sebou."

U branky na náměstí Carrousel jim zkřížila cestu druhá hlídka.

Když viděla dvě temné postavy, stráž se zastavila.

"Tetičko," zašeptala madam Royale a křečovitě stiskla ruku madam Alžběty, "jsme ztraceny. Ten člověk nás pozná."

"Bylo by ještě mnohem horší, dítě," řekla madam Alžběta, "kdybychom couvly, to bychom byly teprve ztraceny. Teď už mám nezbývá než jít kupředu."

Když byly od stráže sotva na čtyři kroky, hlídka se k ním otočila zády.

Poznal je ten muž? Věděl, jaké vznešené uprchlíky nechává projít? Princezny o tom byly přesvědčeny a blahořečily mu v duchu.

Na druhé straně branky zahlédly bledou a nepokojnou tvář Charnyho.

Hrabě byl zahalen do velkého modrého carricku. Na hlavě měl velký kulatý klobouk z voskovaného plátna.
"Ach, bože," zamumlal, "že jste konečně zde! Kde je král? A královna?"
"Jdou za námi," odpověděla Alžběta.
"Tak pojďte," vybídl je Charny.
A vedl chvatně obě uprchlice k drožce, čekající v ulici Saint-Nicaise.
Vtom přijela nová drožka a zařadila se vedle první, jako by ji chtěla špehovat.
"Hele, ty už máš rito, kamaráde!" zvolal drožkář na hraběte de Charny.
"Vždyť vidíš, kamaráde," odpověděl Charny a pošeptal panu de Malden:
"Pane, vezměte si tu novou drožku a jeďte přímo k bráně svatého Martina. Tam snadno poznáte vůz, který na nás čeká."
Pan de Malden pochopil a vskočil do fiakru.
"Ty už máš také rito," zvolal. na drožkáře. "K Opeře a hezky zostra!"
Opera byla tenkrát u svatomartinské brány.
Drožkář si myslil, že má co dělat se sluhou, který jede pro svého pána do divadla, a práskl do koní, staraje se pouze, jak dostane zaplaceno.
"Víte, že je půlnoc, mistře, viďte?" obrátil se na pana de Malden.
"Neměj obavy, jenom jeď."
Protože v tu dobu byli lokajové často štědřejší než jejich páni, drožkář už neřekl nic a jenom popohnal koně.
Sotvaže zahnul za roh ulice ale Roham, prošel brankou, kudy před chvílí přišly madam Alžběta s madam Royale a paní de Torzel s korunním princem, klidným krokem sluhy, jenž odchází z práce po dlouhé celodenní námaze, muž bodrého zevnějšku, v šedivém kabátě, s rukama v kapsách a s kloboukem naraženým až na nos.
Byl to král.
Za ním šel pan de Valory.
Král ztratil jednu přezku na střevíci, nechtěl se tím zdržovat a kráčel dál, ale pan de Valory ji sebral.
Charny mu vyšel několik kroků vstříc. Poznal krále jen proto, že za ním šel pan de Valory; Charny byl z těch, kdo chtějí vždycky vidět v králi jen krále.
Povzdechl si lítostí, ba takřka studem.
"Pojďte, Sire, pojďte," zamumlal.
Šeptem se zeptal pana de Valory:
"A královna?"
"Královna jde za námi s vaším panem bratrem."
"Dobrá, dejte se nejkratší cestou a počkejte na nás u svatomartinské brány. Já pojedu oklikou. Sejdeme se všichni u vozu."
Pan de Valory zabočil do ulice Saint-Nicaise, pustil se ulicemi Saint-Honoré, Richelieuovou, přes náměstí des Victoires do ulice Bourbon-Villeneuve.
Už se čekalo jen na královnu.
Uplynulo půl hodiny.
Nepokusíme se vylíčit úzkost prchajících. Charny, na němž ležela všechna odpovědnost, byl blízký zoufalství.
Chtěl se vrátit do zámku, zvědět, co se stalo. Ale král ho zadržel.
Malý dauphin plakal a volal: "Maminko, maminko!"
Madam Royale, madam Alžběta a madam de Tourzel ho nestačily utěšovat.
Hrůza obešla všechny, když viděli, jak se v záři pochodní vrací vůz generála Lafayetta. Kočár jel přes Carrousel.
Hle, co se stalo:
U brány chtěl vikomt de Charny, o jehož rámě se královna opírala, zahnout vlevo.
Ale královna ho zadržela.
"Kam to jdete?" otázala se.
"Na roh ulice Saint-Nicaise, kde na nás čeká bratr," odpověděl šeptem Izidor.
"Ale ulice Saint-Nicaise přece není na břehu řeky!"
"Není, madam."
"Nuže, váš bratr na nás čeká u branky vedoucí k řece.
Izidor chtěl trvat na svém, ale královna si byla tak jistá, že sám začal pochybovat.
"Bože, madam, musíme být opatrní, každý omyl nám může být osudný."
"Na břehu řeky," opakovala tvrdohlavá královna, "dobře jsem slyšela, že na břehu řeky."
"Pojďme tedy k řece, madam, ale nebude-li tam kočár, vrátíme se okamžitě do ulice Saint-Nicaise, že?"
"Ano, ale pojďme už!"
A královna vlekla svého kavalíra přes tři nádvoří, která byla v té době oddělena silnou zdí. Tou vedly jen úzké branky, přepažené řetězem. U každé branky stála stráž.
Královna s Izidorem prošli všemi třemi brankami, třikrát přelezli řetězy.
Ani jedné stráži nenapadlo, aby je zastavila.
Kdo by si také pomyslil, že mladá žena v šatech komorné z lepšího domu, vedoucí se pod paží s hezkým mladíkem v livreji prince de Condé a tak obratně přelézající těžké řetězy, by mohla být francouzská královna?
Přišli až k řece.
Nábřeží bylo prázdné a opuštěné.
"Je to asi na druhé straně," řekla královna.

Izidor se chtěl vrátit.

Ale královna chce mít vždycky pravdu. Tvrdila umíněně:

"Ne, ne, musí to být zde!"

A táhla Izidora na Pont-Royal.

Přešli most, ale nábřeží na levé straně řeky bylo právě tak opuštěné a prázdné jako na pravé straně.

"Podívejme se tamhle do ulice," žádala královna.

A donutila Izidora, aby se pustili do ulice du Bac.

Ale po nějakých sto krocích přece jen poznala, že se zmýlila, a zastavila se celá udýchaná.

Byla už takřka vyčerpaná.

"Vidíte, madam, že jste byla na omylu. Trváte ještě na svém?"

"Ne, ne," šeptala královna, "teď už mě veďte, kam chcete."

"Proboha, madam," zapřísahal ji Izidor, "neztrácejte odvahu."

"Odvahy mám dost," odsekla královna, "ale síly se mi nedostává. Nemohu popadnout dech! Tak těžce se mi dýchá!"

Izidor viděl, že si královna potřebuje oddechnout. Zastavil se.

"Odpočiňte si, madam, máme čas. Ručím za svého bratra. Bude-li třeba, bude čekat až do rána."

"Myslíte, že by to pro mě udělal?" zvolala Marie Antoinetta prudce a neprozřetelně a bezděky stiskla ruku mladého muže.

"Vím, že jeho život, stejně tak jako můj, náleží vám, madam."

"Děkuji," zašeptala královna, "vaše slova mě posílila. Už se mi dýchá lépe. Pojďme!"

A stejně horečně, jako dělala všechno, vykročila kupředu, aby se znova vrátila cestou, kterou před chvílí zbytečně prošla.

Izidor však nezamířil do Tuilerií, ale zabočil na Carrousel.

Prošli obrovským náměstím, které bylo až do půlnoci zastavené pojízdnými krámky a drožkami.

Teď bylo takřka prázdné a opuštěné.

Odkudsi bylo slyšet jen rachocení vozu a dusot koňských kopyt. Přišli k bráně v ulici l'Echelle. Koně a kočár, které slyšeli, projedou za okamžik bezpochyby touto branou.

Vtom už také spatřili zář pochodní, jež kočár provázely.

Izidor chtěl couvnout do stínu, královna ho vlekla kupředu.

Izidor se vrhl do brány, aby královnu lépe skryl, právě v okamžiku, kdy hlavy koní a běžci s pochodněmi se objevili na druhém konci brány. Vikomt vmáčkl královnu do temného kouta a postavil se před ni.

Ale i nejtemnější kouty byly v té chvíli zality světlem pochodní.

V kočáře poloseděl, pololežel Lafayette v elegantní uniformě generála Národní gardy.

V okamžiku, kdy je kočár míjel, ucítil Izidor, jak ho odstrčila energická ruka, silná ne-li skutečnou silou, tedy alespoň vůlí.

Byla to ruka královnina.

V druhé ruce měla Marie Antoinetta bambusovou hůlčičku se zlatým knoflíkem, jak je tenkrát ženy nosily.

Udeřila jí do zadního kola kočáru a vykřikla takřka nahlas:

"Jeď si, žalářníku, teď už mě věznit nebudeš!"

"Proboha, madame, co to děláte?" chytl ji za ruku Izidor.

"Mstím se," odpověděla královna. "Pro pomstu se člověk odváží ledačeho."

A za poslední pochodní se pyšně podívala hrdá jako bohyně, rozradovaná jako dítě.

24. Etiketa

Královna ještě neušla ani deset kroků, když ji křečovitě uchopil za ruku muž v modrém carricku a v klobouku z voskovaného plátna. Vlekl ji vší silou k drožce na rohu ulice Saint-Nicaise.

Byl to hrabě de Charny.

Drožka čekala na královskou rodinu už půl hodiny. Všichni myslili, že královna se objeví vyděšená, zničená, zmírající strachem; zatím přišla veselá a se smíchem. Pro ránu hůlkou, kterou zasáhla Lafayettův kočár, zapomněla na všechno - na prožité nebezpečí, na únavu, na omyl, kterého se dopustila, na promarněný čas - jako by byla udeřila samého Lafayetta.

Několik kroků od drožky držel sluha za uzdu koně.

Charny ukázal mlčky Izidorovi na koně. Izidor se na něho vyšvihl a odcválal.

Jel napřed do Bondy, aby tam zamluvil přípřež.

Královna za ním zavolala několik děkovných slov, vikomt je už nezaslechl.

"Nuže, madam," řekl Charny s uctivou rozhodností, kterou se vyznačují opravdu silní muži v osudových chvílích, "teď už nesmíme ztratit ani vteřinu."

Královna vstoupila do drožky, kde už byl král, madam Alžběta, madam Royale, korunní princ a paní de Tourzel, to jest pět osob. Královna si sedla dozadu a vzala dauphina na klín. Král si sedl vedle ní, madam Alžběta, madam Royale a paní de Tourzel si sedly na přední sedadlo.

Charny, zavřel dvířka, vyskočil na kozlík, a aby zmátl špehy, kdyby tu nějací byli, otočil koně, pustil se ulicí Saint-Honoré, u Madelainy zahnul na bulváry a pak už jel přímo až k bráně Svatého Martina.

Kočár tam byl; stál na vedlejší cestě, vedoucí k rasovně a úplně opuštěné.

Hrabá de Charny seskočil z kozlíku a otevřel dvířka drožky.

Dvířka velkého cestovního kočáru byla také už otevřená a vedle stupátek stáli páni de Malden a de Valory.

V několika okamžicích přesedlo šest cestujících z drožky do cestovního vozu. Hrabě de Charny zavezl drožku na

okraj cesty a tam ji převrátil do příkopu.

Potom se vrátil ke kočáru.

Král do něho vstoupil první, za ním královna a madam Alžběta. Za madam Alžbětou obě královské děti a konečně madam de Tourzel.

Pan de Malden vyskočil na sedátko za kočárem, pan de Valory se usadil na kozlíku vedle hraběte de Charny.

Do vozu byly zapřaženy dva páry koní. Sotva hrabě mlaskl jazykem, daly se v klus. Na první pohled bylo vidět, že hrabě de Charny je dobrý kočí.

Na kostele svatého Vavřince odbíjely hodiny čtvrt na dvě. Do Bondy přijeli za hodinu.

Před stáji čekali už koně v úplném postroji. Vedle nich stál Izidor.

Na druhé straně silnice stál najatý kabriolet s dvěma poštovními koňmi.

V kabrioletu byly dvě komorné, jedna dauphinova, druhá madam Royale. Myslily, že si najmou povoz v Bondy, ale žádný tam nebyl, a tak si koupily kabriolet za tisíc franků.

Muž, který jim ho prodal, byl zřejmě zvědav, co budou dělat lidé, kteří byli tak hloupí, že mu za starou rachotinu dali tisíc franků. Sedl si do hospody na poště, popíjel a čekal, co bude.

Viděl, jak přijel králův vůz, řízený Charnym. Charny seskočil z kozlíku a přistoupil ke dvířkám.

Pod drožkářským pláštěm měl uniformu. V bedně na kozlíku měl svůj klobouk.

Král, královna a Charny se domluvili, že v Bondy si Charny sedne do kočáru místo paní de Tourzel a ta že se vrátí do Paříže.

Zapomněli jenom na jedno, zeptat se totiž, co tomu řekne paní de Tourzel.

Král to dvorní dámě laskavě oznámil.

Paní de Tourzel byla hluboce oddaná královské rodině, a pokud jde o etiketu, byl to úplný protějšek stařičké madam de Noailles.

"Sire," odpověděla, "můj úkol je bdít nad královskými dětmi a neopustím je ani na okamžik. Neopustím je leda na výslovný rozkaz Vašeho Veličenstva, ale takový rozkaz by bylo něco neslýchaného v dějinách Francie."

Královna se třásla netrpělivosti. Z dvojího důvodu si přála, aby Charny seděl ve voze. Jako královna v tom viděla bezpečí, jako žena by z toho měla radost.

"Drahá paní de Tourzel," řekla Marie Antoinetta, "jsme vám navýsost vděčni. Jste však sama churavá a nesmíte přehánět svou oddanost. Je už dost na tom, že jste se tolik obětovala, zůstaňte v Bondy a můžete přijet za námi, až budeme na místě."

"Madam," odpověděla ta husa, "ať král poručí a já vystoupím a zůstanu třeba uprostřed silnice. Ale jen výslovný rozkaz Jeho Veličenstva mě může přimět, abych neplnila svou povinnost, ba dokonce se vzdala svého práva."

"Sire," naléhala královna, "Sire!"

Ale Ludvík XVI. se neodvážil přímo rozhodnout tak důležitou otázku. Hledal východisko, nějakou pohodlnou vytáčku.

"Pane de Charny," zeptal se, "nemohl byste zůstat na kozlíku?"

"Mohu všechno, co král poručí," řekl pan de Charny.

"Jenže mohu tam zůstat buď ve své důstojnické uniformě, kterou už z dálky každý pozná, anebo v drožkářském plášti a v kulatém klobouku, což je zas příliš skromný oděv na tak elegantní kočár."

"Vstupte do vozu, pane de Charny, jenom pojďte," řekla královna. "Vezmu si dauphina na klín, madam Alžběta zase Marii Terezii, a všecko bude v pořádku... Budeme jen trochu stísnění."

Charny čekal, jak se rozhodne král.

"To není možné, má drahá," řekl Ludvík XVI. "Uvažte, že máme před sebou devadesát mil."

Paní de Tourzel stála a čekala, poručí-li jí král, aby vystoupila z vozu. Ale král se neodvážil. Tak mocné byly dvorské předsudky i v sebemenších maličkostech.

"Pane de Charny," obrátil se k hraběti, "nemohl byste místo svého pana bratra jet před námi a zamlouvat nám přípřež?"

"Řekl jsem již Jeho Veličenstvu, že jsem ochoten ke všemu, co mi král přikáže. Dovoluji si jen podotknout, že koně objednával kurýr, a nikoli námořní kapitán. Tato změna by jistě nemálo udivila poštmistry a mohla by mít velmi vážné následky."

"To je pravda," řekl král.

"Ach můj Bože, můj Bože," šeptala královna na hranicích trpělivosti. Otočila se k Charnymu:

"Zařiďte se, jak chcete, hrabě, ale trvám na tom, abyste zůstal s námi."

"To je také mé přání, madam, a vidím jen jeden způsob, jak to uskutečnit."

"Jaký? Ale prosím rychle, prosím vás!"

"Místo abych si sedl do vozu nebo na kozlík, místo abych jel před vámi, pojedu za vámi v prostém oděvu člověka, který jezdí v poštovní službě. Jeďte, madam, a než urazíte deset mil, budu již pět set kroků za vaším vozem."

"Vy se chcete vrátit do Paříže?"

"Zajisté, madam, až do Châlons se Vaše Veličenstvo nemá čeho obávat a před Châlons vás dohoním."

"Ale jak se vrátíte do Paříže?"

"Na koni, na kterém přijel bratr, madam. Je to výtečný běhoun, měl čas si odpočinout, za půl hodiny budu v Paříži."

"A potom?"

"Potom se, madam, vhodně obléknu, vezmu si poštovního koně a pojedu plným tryskem, až vás dohoním."

"Nic jiného se nedá dělat?" otázala se Marie Antoinetta celá zoufalá.

"Na mou věru," zvolal král, "vždyť to je znamenité řešení!"

"Pak neztrácejme čas," rozhodl se Charny. "Jean a Francois, na svá místa! Kupředu, Melchiore! Postilióni, koně!"

Madam de Tourzel si vítězoslavně usedla a vůz se rozjel. Za ním vyjel kabriolet.

V tom důležitém sporu zapomněli dát vikomtu de Charny a pánům Maldenovi a Valorymu nabité pistole, které byly uloženy v kufru uvnitř vozu.

Co se zatím dělo v Paříži, kam hrabě de Charny uháněl plným tryskem?

Parukář jménem Buseby, jenž bydlil v ulici de Bourbon, navštívil ten večer v Tuileriích přítele, který tam byl ve strážní službě. Ten mu pověděl, že se mezi důstojníky mnoho mluví o tam, že král se chystá na útěk a k tomu útěku má dokonce dojít dnešní noc. Vyprávěl o tam zeširoka parukáři a ten si opravdu vzal do hlavy, že ke králově útěku, o němž se toho tolik mluví, dnes v noci vskutku dojde.

Když přišel domů, vypravoval své ženě, co se v Tuileriích dozvěděl. Manželka mu řekla, aby nebláznil, a pochyby té dobré ženy zapůsobily na manžela tak silně, že se odstrojil a lehl si s předsevzetím, že na celou tu věc už nebude myslet.

Ale jak si lehl, nedalo mu to spát. Podezření bylo čím dál tím silnější, takže nakonec už neodolal.

Vstal z postele, znovu se oblékl a běžel k jednomu svému příteli, pekaři Hucherovi, jenž byl zároveň sapérem u theatenského batalionu.

Tomu vypravoval znovu, co všechno slyšel v Tuileriích, a vypravoval to tak živě, že se pekař dal nejen snadno přesvědčit, ale protože byl ještě horlivější vlastenec, vyběhl na ulici, jen v podvlékačkách, začal tlouci na vrata a probudil na třicet sousedů.

Bylo to asi ve čtvrt na jednu, několik minut poté, co královna potkala pana Lafayetta v tuilerijské bráně. Občané, které probudili parukář Buseby a pekař Hucher, byli také zanícení vlastenci. Chvatně si navlékli uniformy národních gardistů a rozhodli se, že se odeberou k panu Lafayettovi, aby ho upozornili na nebezpečí, které hrozí vlasti.

To rozhodnuti také hned provedli. Pan de Lafayette bydlel v ulici Saint-Honoré v paláci de Noailles poblíž Feuillantů. Vlastenci k němu dorazili o půl jediné.

Generál, když popřál králi dobrou noc, když oznámil příteli Baillymu, že král se odebral na lože, navštívil ještě pana Emmeryho, člena Národního shromáždění. Potom se vrátil domů a začal se odstrojovat.

V tom okamžiku však začal někdo bušit na vrata paláce de Noailles. Pan de Lafayette poslal komorníka, aby se zeptal, co se děje.

Ten se za několik vteřin vrátil a oznámil, že asi pětadvacet až třicet občanů chce neprodleně mluvit s generálem o velmi vážné věci.

V tu dobu přijímal generál Lafayette v kteroukoli hodinu denní nebo noční.

Koneckonců věc, kvůli níž se po půlnoci obtěžovalo třicet vlastenců, je jistě velmi vážná, a proto generál poručil, aby pozdní návštěvnici byli uvedeni.

Generál si potřeboval pouze obléct kabát, který právě odložil, a byl v přijímacím úboru.

A tu mu pánové Buseby a Hucher jménem svých druhů vylíčili své obavy. Mistr Buseby se dovolával toho, co slyšel v Tuileriích, druzí o překot hovořili o tom, co se v poslední době povídalo každý den a na všech stranách.

Ale generál se všem těm obavám vysmál, a protože byl dobromyslný muž a rád se poslouchal, vypravoval jim, odkud vyšly všechny ty řeči, jak je rozšířili paní de Rochereul a pan de Gouvion; jak on, generál Lafayette, aby se přesvědčil, že to jsou všecko třesky plesky, zajel do Tuilerií a před chvílí viděl, jak se král ubírá na lože, tak jako mohli oni vidět Lafayetta, kdyby byli přišli o několik minut později. A když to všecko bodré vlastence dost nepřesvědčovalo, řekl jim, že za krále a královskou rodinu ručí on, Lafayette, svou hlavou.

To bylo ovšem prohlášení, po kterém bylo těžko pochybovat. Vlastenci se tedy spokojili s tím, že se zeptali pana de Lafayetta, jaké je na dnešní noc heslo, aby je na zpáteční cestě nikdo neobtěžoval. Pan de Lafayette jim tu radost rád udělal a pověděl jim heslo.

Vyzbrojeni heslem rozhodli se vlastenci navštívit Jízdárnu, aby se přesvědčili, není-li na té straně něco nového, a že se také ještě podívají na zámecké nádvoří, neděje-li se tam něco neobyčejného.

Vraceli se ulici Saint-Honoré a právě zahýbali do ulice l'Échelle, když mezi ně vrazil jezdec v plném trysku. Protože v noci, jako byla dnešní, každá náhoda vypadala jako velká událost, občané zkřížili zbraně a křikli na jezdce, aby se zastavil.

"Co si přejete," otázal se stroze.

"Chceme vědět, kam jedete," odpověděli národní gardisté.

"Do Tuilerií."

"Co tam chcete dělat?"

"Vyřídit králi své poslání."

"V tuhle dobu?"

"Ano, v tuhle dobu."

Jeden z gardistů, který si myslel, že je chytřejší než druzí, zamrkal na ostatní, aby ho nechali mluvit.

"Ale v tuhle hodinu," namítl jezdci, "král už spí."

"To nevadí," odpověděl jezdec, "tak ho probudí."

"Jedete-li opravdu. ke králi," odpověděl vychytralý gardista, "měl byste znát dnešní heslo."

"To by nebylo k ničemu," odpověděl jezdec. "Mohu se přece vracet od hranic stejně jako ze vzdálenosti tří mil a mohl jsem vyjet před měsícem nebo před dvěma hodinami."

"To má pravdu," kývali hlavami národní gardisté.

"A vy jste viděl krále před dvěma hodinami?" pokračoval vyptavač.

"Ano."

"Mluvil jste s ním?"

"Ano."

"Co dělal před dvěma hodinami?"

"Čekal jen, až odejde generál Lafayette, aby mohl jít spát."

"Takže musíte znát dnešní heslo."

"Ale samozřejmě, občané. Generál věděl, že se za dvě hodiny vrátím do Tuilerií, a tak mně pověděl heslo, aby mě nikdo neobtěžoval."

"A heslo zní?"

"Paříž a Poitiers."

"Tak je to v pořádku," pokývali znovu hlavami národní gardisté, "zná heslo. Šťastné pořízení, kamaráde, a vyřiďte králi, že jsme na stráži před branami, protože máme strach, aby nám neutekl."

A ustoupili stranou, aby jezdec mohl projet.

"To mu nezapomenu vyřídit," zvolal jezdec, pohodl koně a zmizel v bráně tuilerijského paláce.

"Že bychom počkali, až se vrátí, abychom věděli, jestli opravdu mluvil s králem?" navrhoval jeden gardista.

"A co jestli bydlí v Tuileriích?" ušklíbl se druhý, "to budeme čekat do rána?"

"To máš pravdu," řekl první. "Na mou duši, když šel král spát, když šel spát Lafayette, pojďme taky na kutě a ať žije národ!"

Třicet vlastenců provolalo sborem "Ať žije národ!" a šlo na kutě. Byli šťastní a pyšni, že slyšeli z úst samého Lafayetta, že se není třeba obávat, že by král utekl z Paříže.

25. Cesta

Byli jsme svědky, jak čtyři silní poštovní koně cvalem ujíždějí svozem, v němž sedí král a jeho rodina. Sledujme ten vůz a bedlivě si všímejme všech podrobností na této cestě, tak jako jsme si všímali všech podrobností při králově útěku. Je to událost tak významná a měla tak neblahý vliv ·na osud královské rodiny, že každá sebemenší příhoda na této cestě si zaslouží pozornosti a zájmu.

Ke třetí hodině ráno se rozednilo; v Meaux vyměnili přípřež. Král měl hlad a tak se pustili do zásob. Byl to kus studeného telecího, jejž Charny uložil do vozu s chlebem a čtyřmi láhvemi nešumivého šampaňského.

Protože neměli nože ani vidličky, zavolal král Jeana. Jean, jak se čtenář pamatuje, bylo cestovní jméno pana de Malden.

"Jeane," požádal ho král, "půjčte nám svůj lovecký nůž, abych mohl rozkrájet to telecí."

Jean vytáhl tesák z pochvy a podal jej králi.

Královna se zatím vykláněla z kočáru a ohlížela se dozadu, patrně se chtěla podívat, nevrací-li se už Charny.

"Chcete také něco pojíst?" otázal se tiše král.

"Děkuji, Sire," odpověděl pan Malden stejně tiše, "nemám ještě hlad."

"Neostýchejte se ani vy, ani vaši druhové," řekl král. Potom se otočil ke královně, která se pořád ještě dívala oknem.

"Nač myslíte, madam?"

"Já?" pokusila se královna o úsměv. "Myslím na pana Lafayetta. V tuhle chvíli mu už možná ani nebude dost dobře u srdce."

Potom se obrátila k panu Valorymu, který právě přistoupil ke dvířkám kočáru.

"Francois, zdá se mi, že všechno je v pořádku a že nás už asi nezadrží, když nás nezadrželi do této chvíle. Možná že ani vůbec ještě nezpozorovali, že jsme pryč.

"To je velmi pravděpodobné, madam," odpověděl pan de Valory. "Nikde není vidět, že by se něco hýbalo. Jen odvahu, madam, všecko jde dobře."

"Jedeme!" zvolal postilión.

Pánové de Malden a de Valory vylezli na kozlík a vůz se rozjel.

K osmé hodině ráno přijeli na úpatí dlouhého kopce, na obou jeho stranách se rozkládal krásný les. První sluneční paprsky nejkrásnějšího červnového dne dopadaly jako zlaté šípy mezi stromy. Celý les se ozýval ptačím zpěvem.

Postilión nechal jít koně krokem.

Oba důstojníci seskočili z kozlíku.

"Jean," řekl král, "ať kočí zastaví a otevře nám dvířka. Chtěl bych si trochu protáhnout nohy a myslím, že madam i děti se také rády projdou."

Pan de Malden pokynul, postilión zastavil, dvířka se otevřela a král, královna, madam Alžběta a obě děti vystoupili. V kočáře zůstala jen madam de Tourzel, neboť byla churavá.

V okamžiku se celá královská rodinka rozběhla po cestě. Dauphin honil motýly, madam Royale trhala květiny.

Madam Alžběta se zavěsila do krále. Královna šla sama.

Kdyby byl někdo viděl tu rodinu rozptýlenou po silnici, krásné skotačící děti, kdyby byl viděl, jak se sestra opírá o bratrovo rámě, jak se usmívá na bratra, kdyby byl viděl tu krásnou, zamyšlenou paní opodál v ranním červnovém slunci, jež vrhá průsvitný stín lesa až doprostřed cesty, každý by se byl domníval, že má před sebou veselou, spořádanou rodinku, jež se vrací do svého zámku, aby tam pokračovala v klidném a pravidelném životě venkovské šlechty. Nikoho by ani ve snu nenapadlo, že to je francouzský král a královna, kteří prchají před trůnem, že je násilím přivedou zpět a pak už že je povede cesta jen na popraviště.

Ostatně jistá příhoda měla za okamžik vrhnout stín na ten klidný a jasný obraz a připomenout vášně, dřímající v srdcích některých postav tohoto příběhu.

Královna se pojednou zastavila.

Ve vzdálenosti asi čtvrt míle se objevil jezdec zahalený mrakem prachu.

Marie Antoinetta se neodvážila říci: "To je hrabě de Charny!" Ze rtů jí unikl jen výkřik:

"Ach, zprávy z Paříže!"

Všichni se otočili až na dauphina. Bezstarostné dítě si právě chytilo motýla a málo mu záleželo na zprávách z Paříže.

Král, poněkud krátkozraký, vytáhl z kapsy malý lornet.

"Ano," zvolal, "je to opravdu pan Charny!"

"Je to on, Sire," přisvědčila královna.

"Pojďme jen dál," pobídl král, "stejně nás dohoní a nesmíme ztrácet čas."

Královna se neodvážila podotknout, že zprávy, které nese pan de Charny, jistě stojí za to, aby se na ně počkalo.

Ostatně šlo pouze o několik vteřin, jezdec jel tryskem. Jak se blížil, díval se s velkou pozorností po krajině. Zdálo se, že nechápe, proč se cestující z obrovského kočáru rozběhli po silnici. Konečně je dohonil, právě když vůz vyjel na kopec.

Byl to opravdu Charny. Měl na sobě krátký zelený kabát s vlajícím límcem, klobouk s širokou šňůrou a ocelovou přezkou, bílou vestu, přiléhavé kožené kalhoty a vysoké vojenské boty sahající až nad kolena. Pleť, obyčejně matně bledá, zrůžověla jízdou a oči mu bujaře svítily.

Královně nikdy nepřipadal tak krásný.

Povzdychla si zhluboka.

Hrabě seskočil s koně a uklonil se před králem. Potom se otočil a uctivě pozdravil královnu.

Všichni se seskupili kolem něho, až na oba důstojníky, kteří diskrétně zůstali opodál.

"Jen pojďte blíž, pánové, pojďte blíž," vyzval je král. "Zprávy, které nám přináší pan de Charny, jsou pro všechny."

"Především, Sire," oznamoval Charny, "všechno je v pořádku. Ve dvě hodiny ráno ještě nikdo neměl potuchy o vašem útěku."

Všichni si oddechli.

Potom ho zahrnuli otázkami.

Charny vypravoval, jak se vrátil do Paříže, jak potkal v ulici l'Échelle hlídku vlastenců, jak ho vyslýchali a jak je utvrdil v domnění, že král už spí.

Potom vylíčil, jak přijel do Tuilerií - bylo tam ticho jako každý den po půlnoci -, jak se nerušeně dostal do svého pokoje, převlékl se, vrátil se chodbami kolem královských komnat a tak se přesvědčil, že nikdo nemá tušení o útěku královské rodiny, ani pan de Gouvion - ten viděl, že řada hlídek, které rozestavil kolem královských komnat, tu stojí zbytečně, a proto je odvolal a poslal důstojníky a velitele oddílů spát.

Potom vsedl pan de Charny znovu na koně - držel mu ho na dvoře sluha - a protože věděl, že by tak pozdě k ránu těžko dostal na pařížské poště koně, vrátil se do Bondy na stejném koni. Zmožený kůň tam dojel takřka zchvácen, ale dojel přece, a to bylo hlavní.

V Bondy dostal hrabě čerstvého koně a pokračoval v cestě.

Jinak nepozoroval cestou nic, co by vzbuzovalo důvod k obavám.

Královně se teď naskytla příležitost podat Charnymu ruku; za tak dobré zprávy si jistě zasloužil té přízně.

Charny královninu ruku uctivě políbil.

Proč královna zbledla?

Radosti, že ji Charny stiskl ruku?

Anebo bolestí, že ji nestiskl?

Usedli opět do kočáru a vůz se znovu rozjel. Charny cválal podle dvířek.

Na příští stanici měli připravené koně, jenom pro Charnyho tam kůň nebyl. Izidor nemohl objednat jezdeckého koně, nevěděl, že ho bratr potřebuje.

Tím se trochu zdrželi a kočár odjel napřed. Za pět minut byl ostatně už také Charny v sedle.

Domluvili se, že nebude doprovázet kočár, ale že pojede v určité vzdálenosti za vozem. Klusal však v nevelké vzdálenosti, takže ho královna mohla zahlédnout, kdykoli se podívala z okénka, a na každou stanici dojel tak, že mohl prohodit několik slov se vznešenými štvanci.

Hrabě si vyměnil koně v Montmirail; měl za to, že kočár má čtvrthodinu náskok, když tu náhle na rohu jedné ulice jeho kůň div nevrazil do stojícího vozu a na oba průvodce, kteří se snažili opravit postraněk.

Hrabě seskočil s koně, vstrčil hlavu okénkem do kočáru, požádal krále, aby se neukazoval, a královnu, aby byla bez obav. Potom otevřel vak, v němž bylo uloženo náčiní pro případ nehody, našel tam pár postraňků; jeden vzal a nahradil přetržený postraněk.

Oba důstojníci využili té zastávky a požádali o zbraně, které měli taktéž uloženy ve voze. Král se tomu však rozhodně vzepřel. Namítli mu, že budou bez obrany, kdyby snad chtěl někdo vůz zadržet. Ludvík XVI. však rozhodně prohlásil, že stůj co stůj nechce, aby kvůli němu tekla krev.

Konečně byl postraněk spraven a oba důstojnici se znovu vyšvihli na kozlík. Charny vsedl na koně a vůz se rozjel.

Ztratili však tím zdržením víc než půl hodiny, a to v situaci, kdy každá minuta znamenala nenahraditelnou ztrátu.

Ve dvě hodiny přibyli do Châlons.

"Nezadrží-li nás v Châlons," prohlásil král, "všecko dopadne dobře."

Přijeli do Châlons, nikdo je nezadržel, přepřahali na poště.

Král na okamžik vystrčil hlavu. Z hloučku zvědavců, který se utvořil kolem vozu, dva muži se na něho pozorně zadívali.

Jeden z nich se najednou otočil a zmizel.

Druhý přistoupil k vozu.

"Sire," řekl tiše, "neukazujte se takhle, nebo jste ztracen." Potom se otočil k postiliónům a začal láteřit.

"Nu tak, chlapi, takhle obsluhujete cestující, kteří vám dávají třicet sou spropitného?"
A vrhl se k spřežení a začal postiliónům pomáhat.
Byl to poštmistr.
Konečně zapřáhli koně a postilióni byli v sedle.
První postilión práskl do koní.
Oba se svalili.
Kočí řval a práskal bičem. Koně se zvedli a zabrali. V tom okamžiku však padli druzí dva koně.
Postilión se dostal pod koně.
Charny, jenž mlčky čekal, chytl postilióna a vyprostil ho zpod koně, pod nímž zůstaly jen postiliónovy těžké boty.
"Ach, pane, co jste nám to dal za koně," vykřikl Charny na poštmistra, jehož oddanosti si nevšiml.
"Nejlepšího, co jsem tu měl," odpověděl poštmistr.
"Nemohu za to, pane."
Koně se zapletli do postraňků, a když se pokoušeli zvednout, zamotávali se čím dál tím víc.
Charny se vrhl k postraňkům.
"Odpřáhneme a zapřáhneme znovu," poručil, "nebude to tak dlouho trvat."
Zoufalý poštmistr se pustil znovu do práce.
Mezitím muž, který zmizel, utíkal k starostovi. Oznámil mu, že král s celou královskou rodinou mění na poště přípřež, a žádal ho, ať dá rozkaz, aby byli zadrženi.
Bohudík měl buď starosta málo republikánského ducha, anebo se mu nechtělo vzít na sebe takovou odpovědnost. Ani ho nenapadlo, aby se spěchal sám přesvědčit, nechal si všecko široce dlouze vysvětlovat, dělal, že nevěří, a když konečně na neústupné naléhání přece jen se vypravil na poštu, přišel tam v okamžiku, kdy kočár už zmizel v zatáčce ulice.
Ale královští uprchlíci ztratili víc než dvacet minut.
V kočáře nastal poplach. To, že se koně bez jakékoli zjevné příčiny svalili, připomnělo královně ony svíčky, jež samy od sebe zhasly.
Přece však, když vyjeli z městské brány, král, královna a madam Alžběta zvolali sborem:
"Jsme zachráněni!"
Ale sotva urazili nějakých sto kroků, vrhl se pojednou zničehonic jakýsi muž ke kočáru, vstrčil hlavu do okénka a křikl na vznešené cestující:
"Máte to špatně vypočítané, budete zadrženi!"
Královna vykřikla, muž uskočil stranou a zmizel v blízkém lesíku.
Bohudík jsou už jen čtyři míle od Pont-de-Sommevelle a tam na ně čeká pan de Choiseul se svými čtyřiceti husary.
Jsou však už tři hodiny odpoledne a zpozdili se proti plánu takřka o čtyři hodiny.

26. Osud

Čtenář si vzpomene, že vévoda de Choiseul odjel s Leonardem, jenž byl celý zoufalý, že nechal klíč ve dveřích, že odnesl bratrovi klobouk a plášť a že nepřijde včas učesat paní de l'Aage.
Chudáka Leonarda utěšovalo jedině, že mu pan de Choiseul výslovně řekl, že ho veze s sebou jenom dvě nebo tři míle, pak že mu předá královnin zvláštní vzkaz a milý kadeřník bude volný.
Proto také, když přijeli do Bondy a kočár se chystal zastavit, milý kadeřník si s úlevou oddechl a dral se ke dveřím.
Ale pan de Choiseul ho zadržel.
"Tady to ještě není."
Měli zamluvené koně. Za několik okamžiků bylo přepřaženo a vůz se opět rozjel jako střela.
"Ale pane," škemral chudák Leonard, "kam to vlastně jedeme?"
"Hlavně že budete zítra ráno doma," odpověděl pan de Choiseul, "na ostatním vám nemusí záležet."
"Totiž, jen když budu v deset hodin v Tuileriích, abych mohl učesat královnu... "
"Na tom vám hlavně záleží, viďte?"
"To víte, pane vévodo... Ale bylo by lepší, kdybych tam byl dřív, abych mohl uklidnit bratra a vysvětlit paní de l'Aage, že za to nemohu, že jsem jí nedostál v slově."
"Nemáte-li nic důležitějšího na práci, s tímhle si nedělejte starosti, milý Leonarde, všecko bude v pořádku," odpověděl pan de Choiseul.
Leonard se neměl proč domnívat, že ho snad pan de Choiseul unesl. Přestal si tedy dělat starosti, alespoň pro tu chvíli.
Když však viděl v Claye, že se znovu chystají přepřahat a že ani tady nezůstanou, ubožák zvolal:
"Ale pane vévodo, cožpak jedeme na konec světa?"
"Poslyšte, Leonarde," řekl mu konečně pan de Choiseul s vážnou tváří, "nevezu vás nikam blízko Paříže, vezu vás na hranice."
Leonard vyjekl, zalomil rukama a vytřeštil na vévodu oči.
"Na... na... hranice," koktal.
"Ano, milý Leonarde, čeká tam na mě u mého pluku nesmírně důležitý dopis pro královnu. Poněvadž jí ho nemohu odevzdat sám, potřeboval jsem někoho naprosto spolehlivého, po kom bych jí ho mohl poslat. Prosil jsem Její Veličenstvo, aby si sama někoho vybrala. Královna si vybrala vás a vyjádřila se při tom, že pro svou oddanost jste nejvíce hoden její důvěry."
"Ach, pane vévodo," lomil rukama Leonard, "jistě jsem hoden královniny důvěry. Ale jak se vrátím? Mám jenom lehké střevíce, hedvábné punčochy a hedvábné kalhoty. Nemám ani prádlo, ani peníze."

Statečný kadeřník zapomněl, že má v kapsách za dva milióny královniných diamantů.

"Z toho si nedělejte těžkou hlavu, příteli," utěšoval ho pan de Choiseul, "mám ve voze boty, šaty, prádlo, peníze, zkrátka všechno, co budete potřebovat, nic vám nebude chybět."

"Ovšem, pane vévodo, s vámi mi nebude nic chybět, to vím, ale co si počne můj ubohý bratr bez pláště a lez klobouku a chudinka paní de l'Aage! Nikdo ji nedovede učesat tak jako já... Pane Bože, pane Bože, jak tohle všechno dopadne!"

"Co nejlíp, milý Leonarde, alespoň doufám," řekl pan de Choiseul.

Jeli s větrem o závod. Pan de Choiseul už napřed dal příkaz svému kurýrovi, aby objednal v Montmirail dvě lůžka a večeři.

V Montmirail měli naši cestující opravdu zamluvená dvě lůžka a večeři připravenou na stole.

Leonard sice pořád ještě vzdychal, když si vzpomněl na bratrův klobouk a plášť a na chuděrku paní de l'Aage, jinak však se už celkem uklidnil. Tu a tam se na jeho tváři dokonce objevil blažený výraz, z něhož bylo zřejmo, jak je pyšný na to, že si ho královna vybrala za důvěrníka.

Po večeři se oba pocestní uložili ke spánku, pan de Choiseul poručil, aby bylo zapřaženo ve čtyři hodiny ráno.

Ve tři čtvrti na čtyři ho měli vzbudit, kdyby ještě spal.

Byly tři hodiny a pan de Choiseul ještě nezamhouřil oči. Najednou ve svém pokoji, umístěném právě nad vjezdem do pošty, uslyšel rachocení vozu a práskání bičem. V okamžiku vyskočil z postele a běžel k oknu.

Před vraty stál kabriolet. Vystoupili z něho dva muži ve stejnokrojích Národní gardy a naléhavě žádali koně.

Co znamenají ti národní gardisté? Co tu chtějí ve tři hodiny ráno a proč tak naléhavě žádají koně?

Pan de Choiseul zavolal svého sluhu a nařídil mu, aby dal okamžitě zapřáhnout.

Pak vzbudil Leonarda.

Sluha i Leonard ulehli oblečeni, takže byli na nohou v mžiku.

Když sešli dolů, byly oba vozy už zapřaženy.

Pan de Choiseul pošeptal postiliónovi, aby nechal vůz národních gardistů jet napřed. Měl ho však sledovat tak, aby ho ani na minutu neztratil z očí.

Pak si prohlédl pistole, uložené v kapsách kočáru, a nabil je, což Leonarda poněkud znepokojilo.

Tak ujeli asi půldruhé míle. Ale mezi Eboges a Chaintry zahnul kabriolet na postranní cestu, vedoucí z Jalons a Epernay.

Oba národní gardisté, jež měl pan de Choiseul v podezření, zda snad nemají nějaké nepřátelské úmysly, byli pokojní občané a vraceli se patrně z la Ferté domů.

Uklidněný pan de Choiseul pokračoval v jízdě.

V deset hodin projeli Châlons, v jedenáct přijeli do Pont-de-Sommevelle, kde se dozvěděli, že husaři nejsou ještě na místě.

Pan de Choiseul nechal zastavit na poště, objednal si pokoj a oblékl si uniformu.

Leonard se díval na všechny ty přípravy s hlubokým nepokojem a vzdychal nešťastně, až to pana de Choiseul dojalo.

"Leonarde," řekl mu, "je čas, abyste se dozvěděl pravdu."

"Jakže, pravdu?" zvolal Leonard, nevycházeje z překvapení. "Cožpak ji ještě nevím?"

"Znáte ji částečně a teď vám povím ostatek."

Leonard sepjal ruce.

"Jste přece oddán svým pánům, viďte, Leonarde?"

"Na život a na smrt, pane vévodo."

"Nuže, za dvě hodiny budou zde."

"Bože můj, je to možné?" vytřeštil oči chudák kadeřník.

"Budou tady," pokračoval pan de Choiseul, "budou tady i s dětmi a s madam Alžbětou... Víte, jaké nebezpečí jim hrozilo?" Leonard zbožně přikývl. "Víte, jaké nebezpečí jim ještě hrozí?" Leonard zvedl oči k nebi. "Nuže, za dvě hodiny budou zachráněni!... "

Leonard se nezmohl na odpověď. Samým rozčilením se dal do pláče. Konečně však přece ze sebe vypravil:

"Za dvě hodiny že budou tady? Jste si tím jist?"

"Ano, za dvě hodiny. Vyjeli z Tuilerií v jedenáct hodin nebo v půl dvanácté večer. V poledne museli být v Châlons. Řekněme, že potřebovali půldruhé hodiny, aby ujeli čtyři míle, které jsme urazili my. Budou tu tedy nejpozději za dvě hodiny. Zatím spokojeně něco pojíme. Čekám oddíl husarů, který má přivést pan de Goguelat. Protáhneme naše hodování co nejdéle."

"Ach, pane vévodo," sténal Leonard, "já nemám vůbec hlad."

"Nevadí, poručíte si a budete se cpát jako zjednaný."

"Ano, pane vévodo!"

"Protáhneme tu naši hostinu co nejdéle, aby nebylo nápadné, že tu čekáme... Ach poslyšte, husaři už jsou tady."

Vtom už také bylo slyšet veselý hlahol trubky a koňský dusot.

Za nějakou chvíli vstoupil do pokoje pan de Goguelat a odevzdal panu de Choiseul od pana de Bouillé tlusté psaní. V obálce bylo šest nevyplněných blanketů s podpisem a duplikát králova výslovného rozkazu všem důstojníkům armády jakékoli hodnosti a postavení, aby se podřídili rozkazům pana de Choiseul.

Pan de Choiseul poručil, aby husaři uvázali koně, nařídil, aby rozdali husarům chléb a víno a sám zasedl ke stolu.

Zprávy, jež přinesl pan de Goguelat, nebyly dobré. Po celé cestě byl svědkem, že se mezi lidem začíná jevit velký nepokoj. Pověsti, že král hodlá uprchnout, kolovaly už přes rok nejen v Paříži, ale po celém venkově, a vojenské

.oddíly, umístěné v Saint-Menehouldu a ve Varennes, vzbudily podezření obyvatelstva.

V jedné obci nedaleko silnice slyšel dokonce pan de Goguelat vyzvánět na poplach.

Nebylo divu, že takové zprávy vzaly panu de Choiseul všecku chuť k jídlu. Poseděl hodinu, jakmile však hodiny odbily půl jedné, zvedl se od stolu, ponechal oddíl na starosti panu Boudetovi a sám se vydal na kopec před Pont-de-Sommevelle, odkud bylo možno přehlédnout cestu na půl míle.

Nespatřil ani královský kočár, ani kurýra. V tu chvíli si však z toho ještě nemusel dělat těžkou hlavu. Pan de Choiseul počítal s drobnými nehodami a čekal kurýra v jednu nebo v půl druhé, krále po půl druhé nebo ve dvě.

Ale čas plynul a na silnici se neobjevoval ani kurýr, ani kočár. Každých pět minut vytahoval pan de Choiseul hodinky a pokaždé, když se na ně podíval, vzdychal Leonard, jenž ho zatím doběhl.

"Ach, oni nepřijedou... Moji ubozí páni! Co se jim jenom mohlo stát! Oni nepřijedou!"

A chudák kadeřník zvětšoval ještě svým zoufalstvím nervozitu pana de Choiseul.

Bylo půl třetí, tři, půl čtvrté a po kurýrovi nebo po kočáru ani vidu ani slechu. Čtenář si vzpomene, že ve tři hodiny opustil král teprve Châlons. Zatímco pan de Choiseul čekal na kopci, osud chystal v Pont-de-Sommevelle událost, která měla mít nesmírný vliv na drama, které tu líčíme.

Osud, opakujme to slovo, tomu chtěl, že právě před několika dny sedláci na panství paní d'Elboeuf nedaleko Pont-de-Sommevelle odepřeli platit povinné poplatky. Vrchnost jim pohrozila vojskem, ale Federace nesla už své ovoce a sedláci z okolních vesnic slíbili sedlákům na panství paní d'Elboeuf ozbrojenou pomoc, kdyby se ony hrozby měly uskutečnit.

Když sedláci uviděli husary, domnívali se, že to jsou vojáci, které si vyžádala paní d'Elboeuf.

Poslové do sousedních vesnic se rozběhli z Pont-de-Sommevelle na všechny strany a kolem třetí odpoledne se začalo v celém kraji zvonit na poplach.

Když pan de Choiseul uslyšel zvonit, vrátil se do Pont-de-Sommevelle a tam našel svého poručíka Boudeta ve velkém nepokoji.

Z davu se ozývaly hrozby husarům, kteří patřili v té době ve Francii k nejneoblíbenějším vojenským útvarům. Sedláci se jim posmívali a zpívali jim do očí rozpustilou písničku:

Husaři jsou strašáci,
my z nich máme legraci.

Jiní, lépe zpraveni nebo bystřejší lidé si začali mimoto šuškat, že husaři tady nejsou proto, aby přivedli sedláky paní d'Elboeuf k rozumu, ale že čekají na krále a na královnu.

Mezitím odbily čtyři hodiny, kurýr se neobjevil a nepřišly žádné zprávy.

Pan de Choiseul se však rozhodl, že ještě počká. Dal jenom zapřáhnout do svého vozu poštovní koně, vzal k sobě Leonardovy diamanty a Leonarda poslal do Varennes. Nařídil mu, aby pověděl panu Dandoinsovi v Saint-Menehouldu, panu de Damas v Clermontu a ve Varennes mladému panu de Bouillé, v jaké je situaci. Potom, aby uklidnil pobouřený dav, prohlásil, že on a jeho husaři tady nejsou proto, aby zakročili proti sedlákům paní d'Elboeuf, ale že čekají na poklad, který posílá ministr války armádě.

Ale slovo poklad, které má ve franštině dvojí význam, uklidnilo sice jedny, zároveň však posílilo podezření druhých. Král a královna jsou přece také poklad, a na ten poklad zřejmě čeká pan de Choiseul.

Za čtvrt hodiny sviral už dav pana de Choiseul a jeho husary tak, že vévoda pochopil, že se už nemůže udržet, a kdyby se král s královnou nešťastnou náhodou právě v tom okamžiku objevili, že by mu nestačilo jeho čtyřicet husarů, aby je účinně ochránil.

Podle rozkazu pana de Bouillé si měl počínat tak, aby králův vůz mohl pokračovat bez překážky v cestě.

Místo aby byla ochranou, byla teď jeho přítomnost na překážku.

To nejlepší, co může v této chvíli udělat, je odejít, a to i pro ten případ, že by král ještě přijel.

Jeho odchod ve skutečnosti uvolní cestu.

K odchodu však bylo třeba záminky.

Mezi pěti nebo šesti sty zvědavci, jimž stačilo jen slovo, aby se z nich stali nepřátelé, stál taky poštmistr. Stál nedaleko pana de Choiseul se založenýma rukama a civěl jako ostatní.

"Pane poštmistře," řekl mu vévoda, "nevíte náhodou něco o zásilce peněz, která tudy měla v těchto dnech projet do Met?"

"Právě dnes ráno," odpověděl poštmistr, "tam vezl dostavník sto tisíc tolarů. Provázeli ho dva četníci... "

"Opravdu?" podivil se pan de Choiseul, ohromený, jak mu náhoda přeje.

"Na mou čest," ozval se jakýsi četník, "můžete mu věřit, já a Robin jsme tu zásilku hlídali."

"To tedy pan ministr," obrátil se pan de Choiseul klidně k panu de Goguelat, "raději použil tohoto způsobu, a protože už nemáme, proč bychom tu zůstávali, myslím, že můžeme odjet. Husaři, na koně!"

Husaři, které tady tak jako tak pálila půda pod nohama, ochotně uposlechli a v okamžiku byli v sedle.

Postavili se do řady.

Pan de Choiseul projel kolem nich, pohlédl ještě k Châlons, povzdychl si a zavelel:

"Husaři, do čtyřstupu a krokem!" A vyjel z Pont-de-Sommevelle za hlaholu polnice, právě když hodiny na věži odbíjely půl šesté.

Dvě stě kroků za vesnicí zahnul pan de Choiseul na postranní cestu, protože se chtěl vyhnout Saint-Menehouldu, kde, jak mu oznámili, zavládlo velké vzrušení.

Právě v té chvíli Izidor de Charny, v jednom kuse pobízeje bičem i ostruhami koně, na němž urazil za dvě hodiny čtyři míle, dojel na poštu a měl koně. Přitom se vyptával, zda tu neviděli oddíl husarů, a dozvěděl se, že před čtvrthodinkou odjeli krokem po silnici k Saint-Menehouldu. Objednal koně pro královský kočár a odjel tryskem na čerstvém koni.

Doufal, že pana de Choiseul dohoní a zastaví.

Pan de Choiseul však odbočil ze silnice vedoucí do Saint-Menehouldu, takže ho vikomt de Charny nestihl.

27. Osud II

Deset minut po odjezdu Izidora de Charny přijel králův kočár.

Jak pan de Choiseul předvídal, dav se úplně rozešel.

Hrabě de Charny věděl, že v Pont-de-Sommevelle má být první oddíl vojska, nepokládal tedy za nutné, aby zůstával pozadu. Cválal vedle kočáru, pobízel ke spěchu postilióny, kteří jakoby na rozkaz jeli takřka napořád krokem.

Když přijeli do Pont-de-Sommevelle a král neviděl ani husary, ani pana de Choiseul, vyhlédl znepokojeně z kočáru.

"Probůh, Sire," upozornil ho Charny, "neukazujte se, zeptám se sám."

A spěchal na poštu.

Za pět minut se znovu objevil. Věděl všechno, co chtěl vědět, a pověděl to králi.

Král pochopil, že pan de Choiseul odjel proto, aby mu uvolnil cestu.

Důležité teď bylo, aby se dostali co nejrychleji do Saint-Menehouldu, kam patrně ustoupil pan de Choiseul a kde najdou husary i dragouny.

Než se kočár rozjel, přistoupil Charny k okénku:

"Co poroučí královna?" otázal se. "Mám jet napřed, nebo za kočárem?"

"Neopouštějte mě," požádala ho královna.

Charny se lehce uklonil a zůstal vedle dvířek.

Zatím se hnal Izidor tryskem vpřed. Nedovedl si vysvětlit, proč je silnice tak pustá, ačkoli byla tak přímá, že místy mohl vidět před sebe až na půldruhé míle.

Znepokojen hnal koně, předjížděl kočár o větší kus cesty než doposud. Měl strach, aby obyvatelé v Saint-Menehouldu nepojali podezření proti dragounům pana Dandoinse, jako v Pont-de-Sommevelle pojali podezření proti husarům pana de Choiseul.

Nemýlil se. První, čeho si v Saint-Menehouldu všiml, bylo množství národních gardistů, pobíhajících po ulicích; byli to první, s nimiž se od Paříže setkal.

Zdálo se, že všechno obyvatelstvo je na nohou; na druhé straně města se ozýval rachot bubnu.

Vikomt projížděl ulicemi, lhostejný, jak se zdálo, k celému tomu shonu a ruchu. Projel přes hlavní náměstí a zastavil se na poště.

Jak jel přes náměstí, všiml si asi tuctu dragounů; seděli na lavicích s naraženými čapkami.

Několik kroků od nich stál v okně v přízemí markýz Dandoins, rovněž v čapce a s bičíkem v ruce.

Izidor přejel, nezastavil se, tvářil se, jako by si pana Dandoinse nevšiml. Předpokládal, že pan Dandoins ví, jak bude oblečen králův kurýr, pozná ho a on sám že tedy nebude muset na sebe nijak upozorňovat.

Mladý osmadvacetiletý muž, s vlasy a la Titus, jak je vlastenci tenkrát nosili, a s tváři lemovanou licousy, stál v županu ve dveřích pošty.

Izidor se ohlížel, na koho by se obrátil.

"Co si přejete, pane?" otázal se ho mladý muž s černými licousy.

"Chtěl bych mluvit s poštmistrem," řekl Izidor.

"Poštmistr není doma, pane," odpověděl mladík, "já jsem jeho syn Jean-Baptiste Drouet... Mohu-li vám něčím posloužit, jen si řekněte."

Mladý muž zdůraznil své jméno Jean-Baptiste Drouet, jako by uhodl anebo tušil, že to jméno dosáhne v dějinách osudného věhlasu.

"Potřebuji šest poštovních koní pro dva vozy, které jedou za mnou."

Drouet přikývl na znamení, že kurýr dostane, oč žádá. Otočil se do dvora a zavolal:

"Hej, postilióni, šest koní pro dva vozy a koně pro kurýra."

V tom okamžiku se rychle přiblížil markýz Dandoins.

"Pane," řekl tlumeně Izidorovi, "vy jedete před královým vozem, viďte?"

"Ano, pane, a jsem překvapen, že vidím vás a vaše lidi v čapkách, nikoli v helmicích."

"Nedostali jsme dosud zprávu, pane, že se král blíží. Ostatně obyvatelstvo se chová vůči nám nepřátelsky, dějí se také pokusy přemluvit mé lidi. Co máme dělat?"

"Až král přijede, střežit jeho vůz, postupovat podle okolností a odjet půl hodiny po odjezdu královské rodiny jako zadní stráž."

Vtom se Izidor rychle odmlčel a zašeptal:

"Ticho, někdo nás poslouchá! Možná že nás slyšel. Vraťte se ke své eskadroně a snažte se udržet kázeň svých lidí."

A opravdu Drouet stál ve dveřích kuchyně, kde oba mladí lidé hovořili.

Pan Dandoins se vzdálil.

V tom okamžiku zaznělo práskání bičem. Přijížděl králův vůz, přejel náměstí a zastavil se před poštou. Když lidé zaslechli rachot kočáru, shlukli se zvědavě kolem něho.

Pan Dandoins, který považoval za svou povinnost vysvětlit králi, proč on a jeho lidé nejsou ve zbrani, přistoupil ke dvířkám s čapkou v ruce a v uctivém postoji se omlouval králi a královské rodině.

Král, jak odpovídal, se několikrát objevil v okénku.

Izidor, nohu ve třmeni, stál vedle Droueta, jenž se díval do vozu s hlubokou pozorností. Byl loňského roku v Paříži na slavnosti Federace. Viděl tam krále a domníval se, že ho poznává.

Ráno obdržel značný obnos v asignátech. Prohlížel si je pozorně jeden po druhém, aby viděl, nejsou-li falešné. Králův obraz na penězích mu utkvěl v paměti a mladíkovi se zdálo, jako by teď na něj volal: "Tenhle muž, kterého máš

před sebou, je král!"

Vytáhl jeden asignát z kapsy, srovnal portrét s originálem a zamumlal:

"Určitě to je on!"

Izidor přešel na druhou stranu kočáru. Jeho bratr zakrýval svým tělem okénko, o něž se loktem opírala královna.

"Poznali krále," řekl šeptem bratrovi. "Hleď uspíšit odjezd a podívej se dobře tamhle na toho velkého osmahlého chlapíka... Je to poštmistrův syn, on poznal krále. Jmenuje se Jean-Baptiste Drouet."

"Dobře," řekl Olivier, "dám pozor, jeď."

Izidor odjel tryskem objednat koně v Clermontu.

Ještě nedojel ani na konec města, když i postilióni popohnali koně do klusu; pánové de Malden a de Valory jim slíbili, že každý dostane tolar.

Hrabě nespustil z Droueta oči.

Drouet se nehýbal z místa. Jenom cosi pošeptal čeledínovi.

Charny k němu přistoupil.

"Pane," řekl mu, "nebyl pro mě objednán kůň?"

"Ano, pane," odpověděl Drouet, "ale nemám už žádného."

"Jak to? Že nemáte koně?" vykřikl hrabě. "Vždyť právě jednoho sedlají ve dvoře!"

"Toho sedlají pro mě."

"Nemůžete mi ho postoupit, pane? Zaplatím vám bohatě."

"Lituji, pane, ale je už pozdě a mám před sebou cestu, kterou nemohu odložit."

Kdyby byl hrabě naléhal, určitě by byl vzbudil podezření. Kdyby se byl pokusil vzít si koně násilím, zkazil by snad všechno.

Hraběte ostatně hned napadlo, jaksi pomoci.

Přistoupil k panu Dandoinsovi, jenž sledoval očima královský vůz až do zatáčky ulice.

Pan Dandoins ucítil, jak mu kdosi položil ruku na rameno. Otočil se.

"Pst," zašeptal Olivier. "To jsem já, hrabě de Charny... Na poště mně nechtějí dát koně. Půjčte mi koně některého z vašich dragounů. Musím jet za králem a královnou. Já jediný vím, kde stojí pan de Choiseul s přípřežím, a nebudu-li tam, zůstane král ve Varennes."

"Hrabě," odpověděl pan Dandoins, "nemusím vám dávat dragounského koně, dám vám jednoho svého."

"Děkuji. Záchrana krále a královské rodiny visí na nitce. Čím lepší bude kůň, tím větší máme naději na úspěch."

A oba šlechtici zamířili k příbytku markýze Dandoinse.

Než odešli, nařídil Charny jednomu poddůstojníkovi, aby nespustil Droueta z očí.

Dům, kde bydlel markýz, byl naneštěstí vzdálen pět set kroků od náměstí. Než budou koně osedláni, ztratí se aspoň čtvrt hodiny; říkáme koně, neboť i pan Dandoins má podle králova rozkazu vsednout na koně a postupovat se svými dragouny za vozem jako zadní stráž.

Vtom se Charnymu zdálo, že slyší výkřiky: "Král, královna!"

Poprosil pana Dandoinse, aby mu dal dovést koně na náměstí, a vyběhl z domu.

Opravdu, celé město bylo na nohou. Sotva pan Dandoins a Charny odešli z náměstí, zvolal Drouet, jako by jen na to čekal:

"Vůz, který právě odjel, je královský kočár! Král s královnou a dětmi jsou v tom voze!"

A vyšvihl se na koně.

Několik přátel se ho snaží zadržet:

Kam jede? Co chce dělat? Co má v úmyslu?

Odpověděl jim tiše:

"Je tu plukovník a oddíl dragounů... Nemohli jsme tu zadržet krále, ledaže bychom se s nimi servali, a to by pro nás bylo mohlo špatně dopadnout. Co jsem neudělal tady, udělám v Clermontu... Zadržte dragouny, nic jiného nepotřebuji."

A rozjel se tryskem za králem.

Takto se rozšířila zpráva, že v kočáře, který právě odjel, byli král a královna, a po celém městě se ozývaly výkřiky, jež dolehly až k Charnymu.

Na ten pokřik přiběhl starosta a městská rada. Starosta vyzval dragouny, aby se vrátili do kasáren; bylo už osm hodin a dragouni měli po večerce.

Charny všecko slyšel. Poznali krále, Drouet odjel. Chvěl se netrpělivostí.

Vtom už za ním přispěchal pan Dandoins.

"Koně, koně!" volal na něho Charny už zdaleka.

"Přivedou je v okamžiku," odpověděl pan Dandoins.

"Dal jste vložit pistole do sedla mého koně?"

"Ano."

"Jsou nabité?"

"Sám jsem je nabíjel."

"Dobrá, teď závisí všechno na tom, jak rychlý je váš kůň. Musím dohonit muže, který má přede mnou náskok čtvrt hodiny, a zabít ho."

"Zabít?"

"Ano, nezabiju-li ho, je všecko ztraceno."

"U všech hromů, pojďme tedy koním naproti."

"Nestarejte se o mě, starejte se o své dragouny, chtějí je přemluvit, aby se vzbouřili... Vidíte toho panáka starostu, jak do nich mluví? Ani vy nesmíte ztrácet čas. Běžte, běžte!"

V tom okamžiku přiváděl sluha oba koně. Charny skočil na toho, který byl blíž, vytrhl uzdu sluhovi z ruky, pohodl koně a rozjel se tryskem za Drouetem. Nezaslechl už poslední slova, jež na něho volal markýz Dandoins.

A přece ta poslední slova, jež vítr odnesl, byla neobyčejně důležitá.

"Vzal jste si mého koně místo svého," volal pan Dandoins, "pistole u sedla nejsou nabité!"

28. Osud III

Zatím ujížděl králův vůz za Izidorem po silnici ze Saint-Menehouldu do Clermontu.

Začalo se stmívat, bylo už po osmé a vůz vjížděl do argonneského lesa, rozkládajícího se po obou stranách silnice.

Charny nemohl oznámit královně nemilou příhodu, jež ho zdržela, protože královský kočár odjel dřív, než mu Drouet odpověděl, že pro něho nemá koně.

Teprve když vyjeli z města, všimla si královna, že její kavalír nejede podle kočáru. Zvolnit jízdu nebo vyptávat se postiliónů nebylo však možno.

Několikrát se naklonila z okénka a ohlížela se dozadu. Neviděla však nikoho.

Jednu chvíli se jí zdálo, že ve velké vzdálenosti rozeznala jezdce. Záhy se ji však ztratil v prvních stínech večera.

Máme-li objasnit krok za krokem celou tu strašnou cestu, musíme po řadě postupovat od herce k herci.

Zatímco tedy Izidor jel jako kurýr čtvrt míle před kočárem, zatímco kočár ujížděl po silnici ze Saint-Menehouldu do Clermontu, zatímco Drouet honil kočár a Charny Droueta, vrátil se markýz Dandoins k svému oddílu a dal zatroubit k sedlání.

Když se však vojáci chtěli dát na pochod, byly ulice tak plné lidí, že koně nemohli udělat krok kupředu.

V davu bylo tři sta národních gardistů v uniformách a se zbraní v ruce. Pustit se do boje - a na první pohled bylo jasné, že boj by byl tuhý - znamenalo zničit krále.

Lépe bylo zůstat a zdržovat všechen ten lid. Pan Dandoins se dal do vyjednávání, tázal se vůdců, co vlastně chtějí a proč ty hrozby a nepřátelské projevy. Zatím, jak doufal, dojede král do Clermontu, kde na někoho bude čekat pan Damas se svými dragouny.

Kdyby měl sto čtyřicet dragounů jako pan de Damas, byl by markýz Dandoins něco podnikl. Měl jich však jen třicet. Co by si počal s třiceti dragouny proti třem až čtyřem tisícům lidí?

Pan Dandoins tedy vyjednával. V půl desáté přijel králův vůz do Clermontu. Izidor se tam přihnal jen o chvilku dřív, tak pobízeli postilióni koně; za pět čtvrtí hodiny urazili čtyři míle.

To poněkud vysvětlovalo královně Charnyho nepřítomnost.

Říkala si, že je dohoní, až budou přepřahat.

Před městem čekal pan de Damas na králův vůz. Leonard ho už o všem uvědomil. Pan de Damas poznal kurýrův oblek a zastavil Izidora.

"Promiňte, pane, nemýlím-li se, jedete před králem?"

"A vy, pane," zeptal se Izidor, "vy jste jistě hrabě Damas?"

"Ano, jsem."

"Jedu opravdu před králem, pane. Seřaďte své dragouny a doprovoďte kočár Jeho Veličenstva."

"Pane," odpověděl hrabě, "ve vzduchu visí vzpoura, která mě děsí, a bohužel se vám musím přiznat, že nemohu ručit za své dragouny, poznají-li krále. Všechno, co vám mohu slíbit, je, že budu postupovat za kočárem, až přejede, a že uzavřu cestu."

"Udělejte, co pokládáte za nejlepší, pane," řekl Izidor. "Hleďte, tamhle už přijíždí král!"

A ukázal do tmy, odkud přijížděl vůz, jejž bylo možno sledovat, jak odletovaly jiskry zpod koňských kopyt

Izidorovou povinností teď bylo jet vpřed a objednat přípřež.

Za pět minut zarazil před poštou.

Vzápětí za ním se tam objevil pan de Damas a pět nebo šest dragounů.

A hned za nimi králův kočár.

Kočár jel Izidorovi takřka v patách, takže ani neměl kdy vyskočit na koně. Královský kočár sice nevynikal nijakou nádherou, byl však tak nápadný svými rozměry, že se před poštou opět začal tvořit shluk lidí.

Pan de Damas stál proti dvířkám, nedával však nijak najevo, že zná vznešené cestující.

Ale ani král, ani královna nemohli odolat, aby se nezeptali, jaká je situace.

Král přivolal pokynem pana de Damas, královna Izidora.

"Jste to vy, pane de Damas?" otázal se král.

"Ano, Sire."

"Proč nejsou vaši dragouni ve zbrani?"

"Vaše Veličenstvo se zpozdilo o pět hodin, Sire. Má eskadrona byla odpoledne čtyři hodiny na koních. Čekal jsem, jak nejdéle jsem mohl. Ale město se začínalo bouřit, ba dokonce i mezi mými dragouny se rozšířily všelijaké dohady. Kdyby propukly nepokoje před příjezdem Vašeho Veličenstva, zvonili by v městě na poplach a zatarasili by cestu. Nechal jsem tedy jen dvanáct mužů na koni a ostatní jsem poslal do jejich ubikací. Trubače jsem zavřel ve svém bytě, abych mohl, bude-li potřeba, dát zatroubit k sedlání. Vaše Veličenstvo ostatně vidí, že všechno je v nejlepším pořádku, cesta je volná."

"Udělal jste to dobře, pane," pochválil Damase král, "jednal jste jako prozíravý muž. Jakmile odjedeme, dejte zatroubit k sedlání a jeďte za námi ve vzdálenosti asi čtyř mil."

"Sire," ozvala se královna, "nechtěl byste si poslechnout, co říká pan Izidor de Charny?"

"A co říká?" zeptal se král netrpělivě.

"Říká, Sire, že vás v Saint-Menehouldu poznal poštmistrův syn. Je si tím jist. Viděl toho mladíka, jak si prohlíží váš portrét na asignátu a srovnává ho s vámi. Vikomt na to upozornil svého bratra, ten zůstal vzadu a v této chvíli se patrně děje něco vážného, poněvadž se hrabě nevrací.

"To je o důvod víc, madam, abychom si pospíšili. Pane Izidore, pobídněte postilióny a jeďte napřed."

Izidorův kůň byl připraven. Mladý muž se vyšvihl do sedla a křikl na postilióny:

"Do Varennes!"

Oba důstojnici na kozlíku opakovali:

"Do Varennes!"

Pan de Damas uctivě pozdravil krále, ustoupil stranou a postilióni švihli do koní.

Přepřažení trvalo okamžik a koně se rozběhli jako zběsilí.

Když vyjížděli z města, potkali husarského poddůstojníka.

Pan de Damas měl původně v úmyslu jet za královým vozem s těmi několika muži, které měl po ruce. Král mu však udělil docela jiné rozkazy, považoval proto za svou povinnost, aby se jimi řídil, tím spíš, že město zachvátilo jisté vzrušení. Měšťané pobíhali od domu k domu, okna se otvírala, ukazovali se v nich lidé, rozsvěcovala se světla. Pan de Damas se obával jediného, že se totiž začne zvonit na poplach. Běžel tedy ke kostelu a postavil se na stráž přede dveře.

Ostatně měl přijet každou chvíli pan Dandoins se svými třiceti muži, a to by už byla určitá posila.

Zdálo se však, že se vše uklidňuje. Za čtvrt hodiny se pan de Damas vrátil na náměstí, kde našel velitele své eskadrony pana de Noirville. Dal mu příslušné instrukce a nařídil mu, aby svolal mužstvo do zbraně.

V tom okamžiku oznámili panu Damasovi, že na něho v bytě čeká dragounský poddůstojník, kterého poslal pan Dandoins.

Ten poddůstojník mu přijel oznámit, že nemá čekat na pana Dandoinse a jeho dragouny, obyvatelstvo že pana Dandoinse zadrželo v Saint-Menehouldu. Mimoto vzkazoval pan Dandoins - a to pan de Damas už věděl - že mladý Drouet odjel na koni za kočáry a že je patrně nedostihl, protože ho v Clermontu nikdo nespatřil.

Pan de Damas sotva vyslechl tyto zprávy od pluku Royal, když mu ohlásili kurýra Lauzunových husarů.

Kurýra vyslal pan de Rohrig, jenž s mladým panem de Bouillé a s panem de Raigecourt velel oddílu ve Varennes. Všichni tři páni byli silně znepokojeni, že tak dlouho nikdo nejede, a poslali proto k panu de Damas, nemá-li nějaké zprávy o králi.

"Jaká byla situace ve Varennes, když jste odtamtud odjížděl?" otázal se nejprve pan de Damas.

"Ve městě byl úplný klid," odpověděl kurýr.

"Kde jsou husaři?"

"V kasárnách s osedlanými koňmi."

"Nepotkal jste cestou nějaké kočáry?"

"Potkal, jeden kočár s dvojspřežím a jeden s párem koní."

"To byly kočáry, na které jsem se přijel zeptat. Všechno je v pořádku," řekl pan de Damas.

Vzápětí vydal rozkaz, aby se troubilo k sedlání.

Chystal se do Varennes, aby mohl králi poskytnout podporu, kdyby bylo potřeba.

Za pět minut nato zahlaholily trubky.

Všechno tedy šlo jako na drátkách, až na nešťastnou příhodu, která zdržela v Saint-Menehouldu páně Dandoinsových třicet mužů.

Ale pan de Damas si řekl, že se se svými sto čtyřiceti dragouny obejde bez této posily.

Vraťme se tedy ke královskému kočáru, ten se uhnul z přímé cesty na Verdun a zabočil vlevo na silnici do Varennes.

Řekli jsme už, že Varennes je rozděleno na horní a dolní město. Řekli jsme, že bylo v plánu měnit přípřež na konci města směrem k Dunu, že se tedy kočár měl dát cestou vedoucí k mostu, projet mýtnicí, přejet most a dostat se na místo, kde měl čekat s novou přípřeží pan de Choiseul. Pan de Bouillé a pan de Raigecourt mu měli poskytnout vojenskou ochranu. Pan de Rohrig, mladý dvacetiletý důstojník, nebyl do věci zasvěcen a domníval se, že sem byl vyslán, aby provázel armádní poklad.

Ostatně, jak si čtenář vzpomene, měl sám pan de Charny na tomto nebezpečném místě provést královský kočár spletí ulic. Charny pobyl ve Varennes několik dní, všechno prostudoval, seznámil se dokonale se situací ve městě; věděl o každém patníku, vyznal se v každé uličce.

Ale pan de Charny tu nebyl.

Královnin nepokoj stupňovala ještě jiná obava. Jestliže Charny nedohonil kočár za tak vážných okolností, jistě se mu stala nějaká těžká nehoda.

Když se blížili k Varennes, zmocnil se nepokoj i samého krále. Spoléhal na Charnyho a nevzal si ani nákres města.

A pak, noc byla temná, svítilo jen několik hvězd. Byla to jedna z nocí, z nichž člověk snadno zbloudí i na známém místě, tím spíš v klikatých uličkách cizího města.

Izidorovi dal hrabě de Charny příkaz, aby se zastavil před městem.

Tam ho měl bratr vystřídat, a jak jsme už řekli, ujmout se velení.

Stejně jako královna byl tedy bratrovou nepřítomností navýsost znepokojen i Izidor. Zbývala teď už jen jediná naděje: že pan de Bouillé nebo pan de Raigecourt se nemohli dočkat, vyjeli králi vstříc a čekají před městem.

Za ty dva nebo tři dny, co se zdržují ve městě, jistě se v něm už vyznají a budou moci kočár bez nebezpečí provést.

Proto také, když sjel Izidor s kopce a spatřil, že ve městě svítí jen dvě tři ojedinělá světla, nerozhodně se zastavil a rozhlédl se kolem; snažil se proniknout očima tmu.

Neviděl nikoho.

Tu zavolal zprvu tiše, pak hlasitěji a konečně zplna hrdla jméno pana de Bouillé a pana de Raigecourt.

Nikdo neodpověděl.
Bylo jen slyšet, jak ve vzdálenosti asi čtvrt míle rachotí kočár, rachot se každým okamžikem blížil.
Izidora napadlo, že se ti pánové možná skryli na pokraji lesa, který se táhl po levé straně cesty.
Vběhl do lesa a znovu několikrát zavolal.
Neozval se nikdo.
Nedalo se dělat nic jiného než čekat.
Za několik minut dojel královský kočár.
Král a královna se vyklonili z vozu. Oba najednou se otázali:
"Hrabě de Charny tu není?"
"Není tady, Sire," odpověděl Izidor. "A není-li tady,; určitě se mu přihodila opravdu vážná nehoda, když pronásledoval toho zatraceného Droueta."
Královna zasténala.
"Co dělat?" otázal se bezradně král.
Otočil se k oběma důstojníkům, kteří seskočili z kozlíku.
"Znáte to město, pánové?"
Nikdo je neznal.
"Sire," ozval se Izidor, "je úplné ticho a zdá se, že ve městě je klid. Nechť zde Vaše Veličenstvo ráčí deset minut počkat. Půjdu do města a pokusím se najít pány de Bouillé a de Raigecourt, nebo aspoň přípřež pana de Choiseul. Neráčí se Vaše Veličenstvo pamatovat, jak se jmenuje hostinec, kde má přípřež čekat?"
"Bohužel ne," řekl král. "Věděl jsem to, ale zapomněl jsem. Nu nevadí, jen běžte. My se zatím pokusíme něco vyzvědět."
Izidor se rozjel směrem k dolnímu městu a brzy zmizel mezi prvními domy.
29. Jean Baptiste Drouet
Řekl-li král: Pokusíme se zde něco vyzvědět, myslel na dva nebo tři domky, které jako přední hlídky horního města stály osamoceně po pravé straně silnice.
Dveře nejbližšího domku se dokonce pootevřely - někdo patrně slyšel rachocení obou kočárů - a na silnici dopadl pruh světla.
Královna vystoupila z vozu, zavěsila se do pana de Malden a zamířila k domku.
Dveře se však před nimi zavřely.
Přece však málo pohostinný pán domu nebyl dost rychlý, aby pan de Malden včas nepřiskočil a nevrazil mezi veřeje a dveře špičku boty, dříve než zapadla závora.
Nevlídný obyvatel se marně snažil dveře přirazit. Pan de Malden mocně trhl za kliku a otevřel je.
Na prahu stál muž, asi padesátník, byl v županu a na bosých nohou měl pantofle.
Pochopíme snadno, jak se podivil, když ho pan de Malden dost prudce vstrčil zpátky do síně. Úzkostně se zadíval na ženu, která stála za násilníkem, jenž si tu počínal jako doma.
Trhl sebou, znovu vrhl rychlý pohled na královnu, na jejíž obličej dopadalo světlo svíce, kterou držel vyrušený spáč v ruce.
"Co si přejete, pane?" otázal se majitel domku pana de Malden.
"Pane," odpověděl důstojník, "nevyznáme se ve Varennes a prosíme vás, abyste byl tak laskav a ukázal nám cestu do Stenay."
"Ale když to udělám," zasténal ten ubohý muž, "a někdo to na mě řekne, budu z toho mít hroznou polízačku."
"Ach, pane," řekl pan de Malden, "i kdyby služba, o kterou vás prosíme, pro vás znamenala nějaké nebezpečí, jste jistě dost rytířský, abyste neodepřel tuto laskavost ženě, která se octla ve svízelném postavení."
"Pane," odpověděl muž v županu, "dáma, která stojí za vámi, není prostá žena... "
Nachýlil se k panu de Malden a takřka mu zasténal do ucha:
"Je to královna!"
"Pane!"
Královna, jež uslyšela nebo uhodla, co se mluví, zadržela pana de Malden a pošeptala mu:
"Neunáhlujte se, pane, a oznamte králi, že jsem byla poznána."
Pan de Malden odběhl vyplnit rozkaz.
"Poproste toho muže," nařídil král, "aby přišel za mnou, že s ním chci mluvit."
Pan de Malden se vrátil. Další přetvářku už považoval za zbytečnou, proto oznámil stručně:
"Král si s vámi přeje mluvit, pane."
Muž v županu si hluboce povzdechl, sundal si pantofle, aby nedělal hluk, a naboso přistoupil ke kočáru.
"Jak se jmenujete, pane?" otázal se král.
"Pan de Prefontaine," odpověděl nešťastník váhavě.
"Co jste?"
"Major jezdectva a rytíř královského vojenského řádu svatého Ludvíka."
"Jako major a rytíř řádu svatého Ludvíka jste mi, pane, dvakrát složil přísahu. Je tedy vaší povinností pomoci mi v nesnázi."
"Zajisté, Vaše královské Veličenstvo," koktal major, "jenom uctivě prosím, aby si Vaše královské Veličenstvo ráčilo pospíšit - mohl by mě někdo vidět."
"Co chcete, pane," zasmál se pan de Malden, "jestli vás někdo uvidí, tím líp pro vás. Nikdy se vám už nenaskytne tak krásná příležitost, abyste jednou v životě splnil svou povinnost."

Major, jak se zdálo, byl docela jiného mínění. Vzdychal, chudák, žalostně.

Královna pokrčila útrpně rameny.

Král se na ni významně podíval, pak se znovu otočil k majorovi:

"Neslyšel jste náhodou, pane, něco o přípřeži, která má čekat na kočár, jenž tudy má projet, a nevíte nic o husarech, kteří mají být od včerejška ve městě?"

"Ó ano, Sire, koně i husaři jsou na druhém konci města. Koně jsou v hospodě U velkého monarchy, husaři budou pravděpodobně v kasárnách."

"Děkuji, pane... A teď se klidně vraťte domů, nikdo vás neviděl, nic se vám nestane."

"Sire!"

Ale král ho už neposlouchal, podal ruku královně, aby jí pomohl do vozu, a otočil se k oběma důstojníkům:

"Na svá místa, pánové, a k Velkému monarchovi."

Oba důstojníci vyskočili na kozlík a křikli na postilióny:

"K Velkému monarchovi!"

V tom okamžiku však vyrazil z lesa jakýsi stín na koni, jakýsi fantastický jezdec, a postavil se s koněm přes silnici.

"Postilióni," zařval, "ani o krok dál!"

"Co je?" vyhrkli udiveně postilióni.

"Vezete krále, který je na útěku. Nařizuji vám jménem národa, abyste se nehnuli z místa!"

Postilióni, kteří se už chystali prásknout do koní, zarazili se a zadumali:

"Král!"

Ludvík XVI. viděl, že všechno je na vážkách.

"Kdopak jste, pane," zvolal, "že tu dáváte rozkazy?"

"Prostý občan... představuji však zákon a mluvím jménem národa. Postilióni, ani krok, nařizuji vám to podruhé! Znáte mě dobře: jsem Jean-Baptiste Drouet, poštmistrův syn ze Saint-Menehouldu."

"To je ten bídák!" vykřikli oba důstojníci tělesné stráže, seskočili z kozlíků a chopili se svých loveckých nožů.

Než však doskočili na zem, pobodl Drouet koně a brzy zmizel v ulicích dolního města.

"Ach, Charny, Charny," zašeptala královna, "co se s ním stalo?"

A zabořila se do kouta kočáru, takřka lhostejná ke všemu, co se kolem ní dělo.

Co se stalo s Charnym, jak to, že mu Drouet unikl?

Osud, stále osud!

Kůň pana Dandoinse byl dobrý běhoun, ale Drouet měl náskok asi dvacet minut. Těch dvacet minut musel hrabě dohnat.

Charny zabodl koni ostruhy do slabin, kůň se vzepjal, zařičel a dal se do trysku.

Drouet sice nevěděl, pronásleduje-li ho někdo či ne, ale hnal se rovněž tryskem. Jenže Drouet měl obyčejného poštovního koně, kdežto Charny čistokrevného běhouna.

A tak než ujeli první míli, Charny už Droueta z jedné třetiny dohonil.

Tu Drouet zpozoroval, že je pronásledován, a zdvojnásobil úsilí, aby unikl pronásledovateli, jenž se k němu přibližoval.

Než urazili druhou míli, vzdálenost mezi Drouetem a Charnym se znovu podstatně zmenšila a Drouet se ohlížel čím dál tím úzkostněji. Odjel v takovém spěchu, že si ani nevzal zbraň.

Nadšený vlastenec se nebál smrti, bál se jen, aby ho protivník nedostihl, bál se, aby král neuprchl, bál se, že mu unikne ta osudná příležitost, kdy může navždy proslavit své jméno.

Do Clermontu zbývaly ještě dvě míle. Bylo však zřejmé, že ho na třetí míli - urazili už dvě - protivník dohoní.

Ale pomyšlení, že má před sebou králův kočár, mu neustále dodávalo odvahy.

Říkáme pomyšlení, neboť bylo, jak víme, kolem půl desáté večer, a ačkoli jsou v té době nejdelší dny, přece se už začínalo stmívat.

Drouet usilovně pobízel koně ostruhami i bičem.

Byl už jen tři čtvrti míle od Clermontu, ale Charny byl jen na dvě stě kroků od něho.

Drouet věděl, že ve Varennes není pošta, a byl tedy přesvědčen, že král pojede na Verdun.

Už si začínal zoufat. Dříve než dohoní krále, dohoní ho jeho pronásledovatel.

Půl míle od Clermontu už zřetelně slyšel dusot kopyt a supění nepřítelova koně.

Nezbývalo než vzdát se pronásledováni anebo se postavit proti pronásledovateli. Ale aby mohl čelit svému protivníkovi, k tomu neměl Drouet zbraň.

Pojednou však, když už byl Charny vzdálen snad jen nějakých padesát kroků, spatřil Drouet před sebou postilióny, vracející se na odpřažených koních. Poznal, že to jsou ti, kteří vezli královský kočár.

"K Verdunu, viďte?" zavolal na ně.

"Cože, k jakému Verdunu?" nechápali postilióni.

"Říkám," křičel Drouet, "že kočáry, které jste vezli, jedou k Verdunu?"

A už se hnal kolem postiliónů, štval koně k poslednímu vypětí.

"Ale ne," křičeli za ním postilióni, "jeli na Varennes!"

Drouet zavýskl radostí.

Je zachráněn a král je ztracen!

Kdyby byl král jel k Verdunu, byl by Drouet nucen jet pořád po silnici, neboť Silnice spojuje přímou čarou Saint-Menehould s Verdunem.

Ale král se dal cestu vedoucí z Clermontu do Varennes a ta silnice zahýbá vlevo takřka v ostrém úhlu.

Drouet strhl koně k argonneskému lesu, v němž znal každou cestu. Projede-li lesem napříč, bude mít čtvrt hodiny náskok před králem. Kromě toho ho tma v lese zachrání před pronásledovatelem.

Charny znal ten kraj skoro tak dobře jako Drouet, pochopil, že mu Drouet uniká, a vykřikl vztekem.

Takřka současně s Drouetem vehnal koně na úzký pruh pole mezi silnici a lesem a křikl:

"Stůj, stůj!"

Drouet však neodpověděl. Nachýlil se k šíji koně a štval ho zběsile. Jen když se dostane do lesa, pak bude zachráněn!

Dostane se do lesa, ale Charny už je jen na deset kroků. Vytáhne pistoli a namíří na Droueta.

"Stůj!" zvolá, "nebo střelím!"

Drouet se přitiskne ke koňské šiji a pohání koně jako divý.

Charny stiskne spoušť, ale z pistole vyletí jen jiskry.

Charny divoce mrští pistolí po Drouetovi, vytrhne druhou pistoli, vrhne se do lesa za prchajícím mladíkem, kterého už sotva zahlédá mezi stromy, a vypálí podruhé. Ale pistole selže i tentokrát. Tu si teprve vzpomněl, že za ním pan Dandoins volal něco, čemu nerozuměl.

"Spletl jsem si koně," udeří se do čela, "volal za mnou patrně, že pistole v sedle jeho koně nejsou nabité. Nevadí, dohoním toho bídáka, a bude-li třeba, uškrtím ho vlastníma rukama!" A pustí se za Drouetem, kterého už sotva zahlédl, jak se na temné lesní cestě mihl jako stín.

Sotva však ujel nějakých sto kroků v neznámém lese, svalil se mu kůň do příkopu. Charny mu přeletěl přes hlavu, vstal, vyšvihl se do sedla, ale Drouet zatím zmizel.

Tak tedy Drouet unikl Charnymu. Vynořil se jako hrozivý přízrak na silnici a poručil postiliónům, aby se nehýbali z místa.

Postilióni zůstali stát, neboť Drouet je vyzval jménem národa, a to jméno už začínalo být mocnější než jméno královo.

Sotva Drouet zmizel v dolním městě, ozval se znovu koňský dusot a ze tmy se vynořil Izidor.

Jeho zprávy souhlasily přesně s tím, co pověděl pan de Prefontaine:

Koně pana de Choiseul, pana de Bouillé a de Raigecourt jsou na druhém konci města v hospodě U velkého monarchy.

Třetí důstojník, pan de Rohrig, je v kasárnách s husary.

Jakýsi číšník, jenž právě zavíral svou kavárničku, to panu Izidorovi pověděl a dušoval se, že je to pravda.

Vikomt se těšil, s jakou radostí vyslechnou tu zprávu vznešení cestující, místo toho je však našel v úplném ochromení.

Pan de Prefontaine lkal a naříkal. Oba důstojníci tělesné stráže hrozili kamsi do neznáma.

Izidor se zarazil uprostřed svého vyprávění.

"Co se stalo, pánové?"

"Nepotkal jste muže na koni?"

"Ano, Sire."

"Byl to Drouet," řekl král.

"Drouet?" vykřikl Izidor zděšeně. "Pak je můj bratr mrtev."

Královna si zakryla rukama tvář.

30. Mýtnice na mostě ve Varennes

Nevýslovná úzkost zachvátila na okamžik všecky ty nešťastníky bezradně shluklé uprostřed silnice a ohrožené neznámým, ale strašným nebezpečím.

Izidor se vzchopil první.

"Sire," ozval se, "ať je můj bratr živ nebo mrtev, nemysleme na něj, mysleme na Vaše Veličenstvo. Nesmíme ztrácet ani vteřinu. Postilióni vědí, kde je hospoda U velkého monarchy, cvalem k hospodě U velkého monarchy!"

Ale postilióni se ani nehnou.

"Neslyšeli jste?" křičí na ně Izidor.

"Slyšeli."

"Tak proč nejedete?"

"Pan Drouet to zakázal."

"Cože, pan Drouet to zakázal? A když král poroučí a pan Drouet zakazuje, vy posloucháte pana Droueta?"

"Posloucháme národ."

"Pánové," otočil se Izidor k oběma důstojníkům, "jsou okamžiky, kdy lidský život nemá cenu. Postarejte se každý o jednoho z těch chlapů! Já si vezmu na starost tohohle a povezeme krále sami!"

Chytne nejbližšího postilióna za límec a rozmáchne se svým loveckým nožem.

Královna spatřila, jak se zableskly tři čepele, a zvolala v hrozné úzkosti:

"Pánové, pamatujte se, proboha!"

Naléhavě se obrátila na postilióny:

"Přátelé, dostanete okamžitě padesát louisdorů a každý z vás důchod pět set franků, zachráníte-li krále."

Co nezmohly hrozby, zmohlo laskavé slovo a lákavý příslib. Národ šel k čertu a postilióni práskli do koní.

Pan de Prefontaine se vrátil domů; chvěl se na celém těle, zamkl dveře, zastrčil závoru a natahal ke dveřím všechen svůj nábytek.

Izidor cválal před kočárem. Záleželo na tom, aby projeli městem a dostali se na druhou stranu mostu. Od mostu k hospodě U velkého monarchy je to už jen nějakých pět minut.

Kočár rychle sjížděl s kopce k dolnímu městu. Když však přijeli k věži na pokraji mostu, zpozorovali, že jedno křídlo

brány je zavřeno.

Odtáhli vrata. Pod klenbou stály tři vozy. Vstup na most byl zatarasen.

"Pomozte mi, pánově!" zvolal Izidor, seskočil s koně a opřel se do prvního vozu.

V tom okamžiku se ozval rachot bubnu a první údery zvonu. Zvonili na poplach.

Drouet, jak je vidět, nelenil.

"Ty syčáku," zaskřípěl Izidor zuby. "Jestli tě dopadnu!"

A vší silou odstrčil jeden vůz stranou, zatímco pan de Malden a pan de Valory odtlačili druhý. Třetí stál ještě v cestě.

"Ještě tenhle," ukazoval Izidor.

Kočár vjel zároveň pod věžní klenbu.

Vtom se mezi žebřinami třetího vozu objevily hlavně několika pušek.

"Ani o krok dál, nebo použijeme zbraně, pánové!" ozval se hlas.

"Pánové," vyklonil se král z kočáru, "nepokoušejte se vynutit si průchod násilím, zakazuji vám to."

Izidor a oba důstojníci ustoupili.

"Co od nás chtějí?" otázal se král.

Vtom se ozval v kočáře zděšený výkřik.

Nehledě na muže, kteří zatarasili příchod k mostu, připlížilo se ještě několik jiných ke kočáru a u okének se objevily hlavně několika pušek.

Jedna z nich mířila královně na prsa.

Izidor to spatřil. Vrhl se vpřed, chytil hlaveň pušky a odstrčil ji stranou.

"Pal, pal!" volalo několik hlasů.

Jeden z mužů uposlechl. Naštěstí puška selhala.

Izidor zvedá ruku a chce chlapa probodnout loveckým nožem. Královna ho zadrží.

"Ach, madam," křičí Izidor bez sebe vztekem, "proboha mně dovolte skolit toho lumpa!"

"Ne, pane," vykřikla královna. "Nůž do pochvy! Rozumíte?"

Izidor poslechl napolo. Ruka mu klesla, tesák však do pochvy nezastrčil.

"Jenom kdybych chytil toho Droueta!" zašeptal.

"Toho," sevřela mu královna křečovitě ruku, "toho bych vám vydala!"

"Co vlastně chcete, pánové?" ozval se král.

"Chceme vidět vaše pasy," odpovědělo několik hlasů.

"Pasy? Ale samozřejmě," řekl král. "Běžte pro starostu, ukážeme vám je."

"To sou ňáký cavyky!" vykřikl muž, kterému právě selhala puška, a namířil na krále.

Oba důstojníci se na něho vrhli a povalili ho k zemi.

Jak se strkali, vyšla rána, ale koule nikoho nezasáhla.

"Hola," ozval se hlas, "kdo to tu vystřelil?"

Muž, jenž se kroutil pod nohama obou šlechticů, řval:

"Pomozte mně, kamarádi, pomozte!"

Několik ozbrojených mužů mu běželo na pomoc.

Důstojníci tělesné stráže vytáhli nože a chystali se ke rvačce.

Král a královna se marně snažili zadržet rozdivočelé muže. Každým okamžikem se dají do sebe.

V té chvíli se vrhli doprostřed klubka lidských těl dva muži. Jeden měl trojbarevnou šerpu, druhý měl na sobě stejnokroj.

Muž s šerpou byl místní prokurátor Sausse.

Muž ve stejnokroji byl velitel Národní gardy Hannonet.

Za nimi se leskly v záři několika pochodní asi dva tucty pušek.

Král pochopil, že tito dva muži znamenají pro něho ne-li pomoc, tedy alespoň jakous takous záruku.

"Pánové," řekl, "jsem ochoten svěřit pod vaši ochranu sebe i osoby, které mě provázejí. Ale ochraňte mě před násilím těchto lidí."

A ukázal na muže ozbrojené puškami.

"Skloňte zbraně, občané," poručil Hannonet.

Muži poslechli, přestože k tomu nejevili valnou chuť.

"Prominete nám, pane," obrátil se místní prokurátor ke králi. "Rozšířila se však zpráva, že Jeho Veličenstvo Ludvík XVI. je na útěku, je tedy naší povinnosti přesvědčit se, zda to je pravda."

"Zda je to pravda?" vykřikl vztekle Izidor. "Jestli je pravda, že v tomhle voze je král, máte být, pánové, na kolenou. Jestli však v něm jede jen obyčejný soukromník, jakým právem ho zdržujete?"

"Pane," pokračoval klidně Sausse, všímaje si jenom krále, "mluvím s vámi, nikoli s tímto pánem. Chtěl byste mi laskavě odpovědět?"

"Sire," pošeptal králi Izidor, "hleďte získat čas. Pan de Damas se svými dragouny jede za námi a může tady být ,každou chvilku."

"Máte pravdu," přisvědčil král. Potom se otočil k panu Saussovi:

"A jsou-li naše průkazy v pořádku, pane, budeme moci pokračovat v cestě?"

"Zajisté, pane," odpověděl Sausse.

"Prosím vás, paní baronko," otočil se král k paní de Tourzel, "buďte tak laskava, podívejte se po svém pasu a ukažte jej těmto pánům."

Paní de Tourzel pochopila, co chtěl král říci slovy: podívejte se po svém pasu. Začala ho opravdu hledat po všech

kapsách, všude tam, kde nebyl.

"Tak vidíte," rozkřikl se jakýsi netrpělivý, hrozivý hlas, "vždyť žádný pas nemají!"

"Ale ne, pánové," ozvala se královna, "máme pas, ale paní baronka de Korff netušila, že se po něm bude někdo ptát, a teď neví, kam ho založila."

Všechen dav propukl v hlučný chechtot. Nejsou přece tak hloupí, aby si nechali věšet bulíky na nos.

"Ostatně uděláme to jednodušeji," poručil pan Sausse. "Postilióni, zavezte vůz k mému domu! Tito pánové a dámy zajdou ke mně a tam se všechno vysvětlí. Tak hybaj, postilióni, páni gardisté, doprovoďte kočár!"

Ta výzva se příliš podobala rozkazu, aby se někdo pokoušel odporovat.

Ostatně každý takový pokus by byl skončil nezdarem. Bubnování a zvonění na poplach neustávalo a dav, jenž obklopoval kočár, rostl každým okamžikem.

Vůz se rozjel.

"Ach ten pan de Damas! Pan de Damas"" zašeptal král, "jen kdyby přijel dřív, než budeme v tom zpropadeném domě!"

Královna neříkala nic, myslela na Charnyho, tlumila vzdechy a zadržovala pláč.

Přijeli k vratům Saussova domu a po panu Damasovi ani vidu, ani slechu.

Co se mu jen mohlo stát, co zabránilo šlechtici, na jehož oddanost mohli přísahat, aby splnil rozkaz a dodržel svůj slib?

Vylíčíme to několika stavy, abychom nenechali bez vysvětlení ani jediný bod této pochmurné historie.2

Opustili jsme pana de Damas ve chvíli, kdy dal zatroubit k sedlání.

Ve chvíli, kdy se ozvaly první zvuky trubky, sahal právě pro peníze do svého psacího stolu a pro nějaké papíry, které tam nechtěl ani nechat, ani si je vzít s sebou.

A právě v tom okamžiku se otevřely dveře a na prahu se objevilo několik členů městské rady.

Jeden z nich přistoupil k hraběti.

"Co si přejete?" otázal se pan de Damas, udivený tou neočekávanou návštěvou. Rychle se otočil, aby zakryl dvě pistole, ležící na krbu.

"Pane hrabě," odpověděl jeden z návštěvníků zdvořile, ale pevně, "rádi bychom věděli, proč odjíždíte."

Pan de Damas se překvapeně podíval na muže, který si dovoloval klást takovou otázku vysokému důstojníku královské armády.

"Ale to je velmi prosté, pane, odjíždím, protože jsem dostal rozkaz."

"A kam odjíždíte, pane plukovníku, a za jakým účelem?" naléhal člen městské rady.

Pan de Damas se na něho díval s rostoucím údivem.

"Za jakým účelem? Za prvé to nevím sám a za druhé, i kdybych to věděl, neřekl bych vám to."

Zástupce města se po sobě podívali, šuškali si a strkali do sebe, jako by si navzájem dodávali odvahy. Nakonec promluvil opět muž, jenž první pana de Damas oslovil:

"Pane, clermontská městská rada si přeje, abyste neodjížděl dnes večer, ale až zítra ráno."

Pan de Damas se ušklíbl oním zlým úšklebkem vojáka, na němž někdo buď v nevědomosti, anebo v naději, že se ho podaří zastrašit, žádá něco, co je neslučitelné s vojenskou kázní.

"Tak clermontská městská rada," opakoval pomalu, "si přeje, abych tu zůstal do zítřka do rána?"

"Ano, pane."

"Nuže, pane, vyřiďte clermontské městské radě, že nesmírně lituji, ale že nemohu vyhovět, neboť žádný zákon, pokud vím, neopravňuje clermotskou městskou radu, aby mně udělovala rozkazy. Přijímám rozkazy jen od svých nadřízených a tady je můj rozkaz k odjezdu."

A pan de Damas podal svůj rozkaz nejbližšímu členu městské rady. Páni konšelé nad ním dali hlavy dohromady, zatímco pan de Damas se otočil a uchopil své pistole.

Když si mluvčí městské rady se svými druhy dostatečně prohlédl listinu, kterou mu pan de Damas vstrčil do ruky, rozvážně prohlásil:

"Pane, čím jasnější je ten rozkaz, tím rozhodněji se mu musíme vzepřít. Nepochybně vám nařizuje něco, co se v zájmu Francie nesmí stát. Oznamuji vám tedy jménem národa, že vás zatýkám."

"A já, pánové," namířil hrabě bleskurychle na ubohé konšely pistole, "já vám oznamuji, že odjíždím."

Páni konšelé nebyli zvyklí, že by s nimi někdo zacházel takhle neurvale. V prvním úleku odskočili od pana de Damas jako houf vyplašených slepic. Hrabě vyběhl ze salónu, odtud do síně, zamkl dveře na dva západy, seběhl po schodech, vyšvihl se na koně, odjel tryskem na náměstí, kde se shromažďoval jeho pluk, a přihnal se k panu de Floirac, jednomu ze svých důstojníků, který už seděl na koni:

"Musíme se odtud dostat, jak to půjde," zašeptal mu, "ale hlavní je, že král je zachráněn!"

Pro pana de Damas, který nic nevěděl o Drouetově odjezdu ze Saint-Menehouldu (věděl jen o vzbouření v Clermontu), byl král zachráněn, protože měl Clermont za zády a jistě už bude brzo ve Varennes, kde na něho čeká přípřež pana de Choiseul a Lauzunovi husaři pod velením pana de Bouillé a pana de Raigecourt.

Přesto se však pro větší jistotu obrátil k plukovnímu ubytovateli, který byl na náměstí jeden z prvních, a řekl mu tiše:

"Pane Rémy, pohodněte koně! Dejte se silnicí do Varennes, vezměte to tryskem, dohoníte oba kočáry, které tu právě projely. Ručíte mi za ně svou hlavou!"

Plukovní ubytovatel pohodl koně a odjel s furýry a čtyřmi dragouny. Sotva však vyjel z Clermontu, přijel na křižovatku, kde se silnice rozbíhala dvěma směry, dal se špatnou cestou a zabloudil.

Všecko se osudně hatilo v té osudné noci!

Zatím se na náměstí oddíl formoval jen pomalu. Konšelé, které pan de Damas zavřel, snadno vypáčili dveře a dostali

se z vězení. Zburcovali lid a Národní gardu, jež se sbíhala s jiným zápalem než dragouni. Kam se pan de Damas obrátil, všude viděl, jak na něho odněkud míří hlaveň pušky. Viděl, že jeho vojáci mají strach, jak to všechno dopadne, projížděl mezi řadami, snažil se roznítit jejich oddanost ke králi, ale vojáci na to mnoho nedali. Ačkoli ještě nebyli všichni pohromadě, hrabě usoudil, že je svrchovaný čas k odjezdu. Dal tedy rozkaz, ale dragouni se ani nehnuli. Zato obyvatelé volali:

"Dragouni, vaši důstojníci jsou zrádci! Vedou vás na jatka. Dragouni, buďte vlastenci... Ať žijí dragouni!"

Národní gardisté a občané provolávali:

"Ať žije národ!"

Pan de Damas, který dal rozkaz k odjezdu dost potichu, měl zprvu za to, že dragouni prve neslyšeli. Otočil se a viděl, že dragouni v druhé řadě seskakují s koni a objímají se s lidem. Tu pochopil, že od svého mužstva nemůže už nic očekávat. Jediným pohledem shromáždil kolem sebe své důstojníky.

"Pánové," řekl, "vojáci zrazují krále. Obracím se od vojáků k šlechticům. Kdo má čest v těle, za mnou! Do Varennes!"

Vrazil koni ostruhy do boků a prorazil zástup, za ním pan de Floirac a tři důstojníci. Ti tři důstojníci, vlastně poddůstojníci, byli pobočník Foucq a dva ubytovatelé, Saint-Charles a La Potterie. Pět nebo šest věrných dragounů se odtrhlo od svých druhů a ujíždělo za panem Damasem.

Národní gardisté za nimi poslali několik kulí, ale ty se minuly cílem.

Proto se tedy neobjevili pan de Damas a jeho dragouni, aby hájili krále, když ho zadrželi pod klenbou varenneské mýtnice, donutili vystoupit z kočáru a dovedli k obecnímu prokurátorovi panu Saussovi.

31. Saussův dům

Dům pana Sausse - nebo aspoň to, co z něho viděli vznešení zajatci a jejich druhové v neštěstí - se skládal z kupeckého krámu, za nímž - za skleněnou přepážkou - byla jídelna, odkud bylo vidět na zákazníky vstupující do krámu. Že někdo přišel, ohlásil ostatně zvonek, který se rozezvučel, kdykoli se otevřely male nízké dveře se zamřížovaným okénkem - bývá to tak zvykem ve všech venkovských krámech, do nichž jejich majitelé buď z vypočítavosti, nebo ze skromnosti nechávají nahlížet kolemjdoucí.

V jednom koutě krámu vedly do prvního pochodí hrubé dřevěné schody.

V prvním poschodí byly dvě místnosti. V jedné bylo skladiště, bylo tam plno balíků rozstrkaných po zemi, od stropu visely svazky svíček, na krbu byly srovnány homole cukru v hrubém modrém papíře s šedivými čepičkami na špici; ty čepičky byla možno sundat, aby bylo vidět, jak je zrnitý cukr jemný a bílý. V druhé světnici byla ložnice majitele domu, kterého Drouet probudil. Bylo v ni ještě plno nepořádku, zřejmě ho nadělal majitel tak náhle probuzený ze spaní.

Paní Sausseová napůl oblečená vyběhla z tohoto pokoje, prošla druhým a objevila se nahoře na schodech právě v okamžiku, kdy královna, pak král, královské děti a konečně madam Alžběta a paní de Tourzel stanuli na prahu krámu. Pan Sausse vběhl do domu první, ještě před královskou rodinou.

Více než stovka mužů a několik žen, které se shrnuly kolem kočárů, zůstalo stát před Saussovým domem na malém náměstí.

"Tak oč půjde?" otázal se král.

"Půjde o to, pane," odpověděl Sausse, "že byla řeč o pasu. Ukáže-li dáma, která tvrdí, že je majitelkou kočáru, svůj pas, donesu jej na radnici, kde se už shromáždila městská rada, aby se zjistilo, zda je v pořádku."

Poněvadž pas, vystavený na jméno paní de Korff, byl koneckonců v pořádku, pokynul král paní de Tourzel, aby jej vydala.

Vytáhla tedy drahocennou listinu z tašky a podala ji panu Saussovi, který nařídil své ženě, aby se postarala o tajemné hosty, a spěchal na radnici.

Tam vládlo velké vzrušení, neboť na schůzi byl přítomen také Drouet. Pan Sausse vstoupil s pasem v ruce. Všichni už věděli, že cestující jsou u něho, a tak okamžitě zavládlo zvědavé ticho.

Sausse položil pas před starostu.

Znění pasu už čtenář zná, takže ví, že se proti němu nedalo nic namítat. Proto také, když si jej starosta přečetl, pokrčil rameny.

"Pánové, je to naprosto řádný pas."

"Řádný pas!" ozvalo se s údivem několik hlasů a zároveň se po něm vztáhlo několik rukou.

"To se rozumí," tvrdil starosta, "vždyť je tady králův podpis. A podal pas prvnímu, kdo po něm sáhl. Ale Drouet mu ho takřka vytrhl z ruky.

"Podepsal to král," vykřikl, "ale podepsal to také někdo z Národního shromáždění?"

"Tady se podívej," ukazoval jeden ze sousedů, který při světle svíčky četl pas Drouetovi přes rameno, "tady jsou podpisy členů jednoho výboru."

"To máš pravdu," souhlasil Drouet, "ale podepsal to předseda? A ostatně," rázně se rozkřikl mladý vlastenec, "vždyť na tom vůbec nezáleží! Cestující nejsou pant de Korff, ruská baronka, její děti, její správce, dvě komorné a tři sluhové! Je to přece král, královna, dauphin, madam Royale, nějaké dvorní dámy a kurýři, zkrátka celá královská rodina! Chcete nechat královskou rodinu prchnout z Francie?"

Takhle zněla doopravdy otázka. Nesnáz byla jen v tom, jak má tuhle otázku rozřešit několik chudáků městských radních v takovém venkovském hnízdě, jako bylo Varennes.

Radili se tedy, rozvažovali, a poněvadž bylo zřejmé, že porada bude trvat dlouho, rozhodl se pan Sausse, že nechá pány radní, ať si s tím lámou hlavu a sám že se zatím vrátí domů.

Když se vrátil, stáli vznešení pocestní pořád ještě v krámě. Paní Saussová je vybízela, aby šli nahoru do parádního pokoje, potom aby se aspoň posadili v krámě a něco pojedli; ale oni všechno odmítli.

Zdálo se jim, kdyby se posadili v tomto domě nebo přijali nějaké pohostinství, že by tak udělali ústupek lidem, kteří je

zadrželi, a sami by se vzdali naděje na brzký odjezd, po němž jedině toužili. Nemyslili na nic jiného, než aby se co nejdřív vrátil majitel domu, který měl přinést zprávu v tu chvíli pro ně nejdůležitější, totiž jak rozhodla městská rada o jejich pasu.

Náhle ho spatřili, jak se prodírá davem, jenž se tlačil přede dveřmi.

Král mu vyšel vstříc.

"Nuže," otázal se s úzkostí, kterou se marně snažil skrýt, "co je s pasem?"

"S pasem," poškrábal se pan Sausse za uchem, "o pasu se právě radí páni na radnici."

"Jak to?" otázal se Ludvík XVI., "to si snad někdo myslí, že pas není platný?"

"O tom nikdo nepochybuje," odpověděl pan Sausse, "jsou tady však pochyby; zda ten pas opravdu patří paní de Korff, a někteří si myslí, že ve skutečnosti tady hostíme krále a jeho rodinu... "

Pan Sausse zrozpačitěl a div se neuklonil.

Ludvík XVI. chvíli váhal. Pak se náhle rozhodl a prohlásil:

"Nuže ano, pane, já jsem král. Tady je královna a mé děti. A prosím vás, abyste s námi jednal s úctou, kterou Francouzi vždycky prokazovali svým králům!"

Jak víme, dveře na ulici byly otevřeny a na samém prahu se tlačil velký dav zvědavců. To, co král řekl, bylo tedy slyšet nejenom uvnitř, ale i venku.

Je sice pravda, že král pronesl ta slova s jistou důstojností, bohužel měl však na sobě šedivý kabát, barchetovou vestu, šedé kalhoty a punčochy, na hlavě maličkou paruku a la Jean-Jacques; to všechno málo odpovídalo královské důstojnosti.

Jak by někdo mohl vidět francouzského krále v tomhle paňácovi! Svlékněte krále do podvlékaček a bude z něho venkovský pantáta.

Královna viděla, jaký dojem král vzbudil, a zarděla se do krvava.

"Přijměme pozvání paní Saussové," navrhla rychle, "a pojďme do prvního poschodí!"

Pan Sausse vzal světlo a vrhl se ke schodům, aby vedl nenadálé a nečekané hosty.

Zatím se zpráva, že ve Varennes je opravdu král, že to každý mohl slyšet z jeho vlastních úst, rozletěla po celém městě jako blesk. Jakýsi muž přiběhl celý vyjevený na radnici.

"Pánové," křičel, "ti cestující, co jsou u Sausse, jsou opravdu král a královská rodina! Právě jsem to slyšel od samotného krále!"

"Nuže, pánové!" zvolal pyšně Drouet, "co jsem vám říkal?"

Zároveň nastal ve městě nový ruch, nové bubnování a zvonění na poplach.

A nyní - jak se mohlo stát, že všechen ten poplach nepřivedl do středu města k uprchlíkům pana de Bouillé 3, pana de Raigecourt a jejich husary, kteří ve Varennes čekali na krále?

Hned to vysvětlíme.

K deváté hodině večeř se vrátili oba mladí důstojníci do hotelu U velkého monarchy, když tu uslyšeli rachot vozu. Oba byli v sále v přízemí a přiskočili k oknu.

Byl to jen obyčejný kabriolet. Přece však se oba šlechtici chystali dát vyvést přípřež, bude-li to třeba:

Ale cestující, kterého spatřili, nebyl král. Byla to groteskní figurka s obrovským širákem na hlavě a v ohromném haveloku.

Už chtěli odstoupit od okna, když na ně ta kuriózní postavička zavolala:

"Pánové, není snad některý z vás pan rytíř Julius de Bouillé?"

Rytíř se vyklonil z okna a řekl:

"Ano, pane, to jsem já."

"To jsem rád, pane!" zajásal muž v širokém klobouku, "mám pro vás plno zpráv."

"Milerád si je vyslechnu," odpověděl rytíř de Bouillé, "ačkoli nemám tu čest vás znát. Buďte však tak laskav a pojďte dovnitř, napřed se přece musíme seznámit."

"Už běžím, pane rytíři, už běžím!" křičel muž v plášti. Seskočil z vozu a kvapil do hospody.

Rytíř si všiml, že pocestný je celý vyjevený.

"Ach, pane rytíři," sepjal neznámý mužik hned na prahu ruce, "dáte mi koně, které zde máte, viďte?"

"Jak to? Jaké já tady mám koně?" odpověděl pan de Bouillé teď také celý vyjevený. "Copak jsem koňský handlíř?"

"Ale ano, ano, přede mnou nemusíte nic skrývat! Vím všechno, viďte, že mi dáte ty koně?"

"Dovolte mi, pane, abych se vám přiznal, že se překvapením nemohu zmoci na slovo a že vůbec nevím, o čem mluvíte."

"Vždyť vám říkám, že vím všechno, pane rytíři," naléhal neznámý mužík. "Král odjel z Paříže včera večer... Nevypadá to však, že mohl pokračovat v cestě. Vyřídil jsem to už panu de Damas a ten odvolal své hlídky. Dragounský pluk odepřel poslušnost; v Clermontu je povstání... Jen taktak jsem odtamtud ujel."

"Ale kdo vlastně vůbec jste?" zeptal se pan de Bouillé netrpělivě.

"Jsem Leonard, královnin kadeřník. Copak vy mě neznáte, pane rytíři? Představte si, pan de Choiseul mě odvezl s sebou, já jsem vůbec o ničem nevěděl... Přinesl jsem mu diamanty, které mně nastrkaly do kapes královna a madam Alžběta, a když si pomyslím, že můj bratr - já jsem si vzal jeho klobouk a plášť - neví, co se se mnou děje, a že chudinka paní de l'Aage, měl jsem ji včera učesat, je pořád ještě rozcuchaná - panebože, vždyť já jsem z toho jako v Jiříkově vidění!"

A Leonard poskakoval po sále jako opice a zoufale zvedal ruce k nebi. Pan de Bouillé začínal chápat.

"Tak vy jste tedy pan Leonard!"

"Ovšemže jsem Leonard," dušoval se mužík, vynechávaje po způsobu mužů z velkého světa titul pan, kterým ho

poctil rytíř de Bouillé. "A když teď víte, kdo jsem, dáte mi své koně, viďte?"

"Pane Leonarde," rozhodl se konečně rytíř dát slavnému kadeřníkovi najevo, že jeho místo je mezi obyčejnými smrtelníky, "koně, které tady mám, jsou pro krále a nedostane je nikdo jiný než král."

"Ale vždyť vám říkám, pane, že král asi nepřijede!"

"To je možné, pane Leonarde, ale král může přijet, a kdyby přijel a já jsem mu oznámil, že nemám koně, že jsem je dal vám, řekl by mi patrně, že jsem se zbláznil."

"Že jste se zbláznil?" zvolal Leonard. "Myslíte, že v takové rejži, v jaké jsme teď, by mě král huboval, že jsem si vzal jeho koně?"

Rytíř se div nedal do smíchu.

"Neříkám," odpověděl, "že by vás král huboval, že jste si vzal jeho koně. Určitě by mně však pořádně vynadal, že jsem vám je dal."

"U všech rohatých," spráskl ruce Leonard, "z téhle stránky jsem se na to nedíval! Vy mi tedy nedáte ty koně, pane rytíři?"

"Rozhodně ne, pane Leonarde."

Leonard si povzdechl:

"Ale postaráte se aspoň," nevzdával se dosud naděje, "abych nějaké dostal?"

"Pokud jde o to, drahý mistře Leonarde, to udělám opravdu velmi rád," řekl pan de Bouillé.

Leonard byl po pravdě dost nemilý host. Nejenom že hulákal jako na lesy, ale provázel svá slova i velmi výraznou mimikou. Ve svém ohromném klobouku a plandavém haveloku vypadal tak groteskně, že oba šlechtici nevěděli, mají-li být na rozpacích nebo se smát.

Pan de Bouillé tedy spěchal, aby se Leonarda co nejdřív zbavil.

Dal zavolat hospodského, požádal ho, aby se poohlédl, zda by se tu někde nenašli koně, kteří by dopravili pocestného až do Dunu, a pak ponechali Leonarda jeho osudu; vymluvil se, že se jde poohlédnout, není-li něco nového; ostatně to nebyla výmluva, ale pravda.

Oba důstojníci, pan de Bouillé a pan de Raigecourt, spěchali do města, prošli celé město a pustili se asi čtvrt míle po pařížské silnici. Neviděli ani neslyšeli nic a už sami začínali věřit, že král, jenž se opozdil o osm až devět hodin, nepřijede. Nakonec se vrátili do hospody.

Leonard právě odjel. Bylo už jedenáct hodin.

Ještě než se vydali do města, vyslali oba znepokojení důstojníci královskému kočáru naproti kurýra. Bylo to asi ve čtvrt na deset. To byl onen kurýr, jenž potkal oba kočáry ve chvíli, kdy vyjížděly z Clermontu, a jak jsme slyšeli, dojel k panu de Damas.

Pan de Bouillé a pan de Raigecourt čekali do půlnoci.

V půlnoci se oblečení natáhli na lože.

V půl jedné je probudilo zvoněni, bubnování a křik.

Podívali se z okna hostince a viděli, že celé město je na nohou. Všechno běželo úprkem k radnici.

Oba šlechtici viděli, že v tom davu je mnoho ozbrojených mužů. Někteří měli vojenské pušky, jiní lovecké dvojky. Někteří měli šavle, kordy a pistole.

Oba důstojníci šli do stáje a vyvedli všechny královy koně za město, aby je pro každý případ zachránili pro krále, kdyby se mu podařilo projet městem. Pak se vrátili pro své vlastní koně a nechali je u královых koní, které zatím hlídali postilióni.

Tohle všechno ale vzbudilo podezření. Když odváděli z hospody své vlastní koně, div se nezapletli do rvačky; ozvalo se i několik výstřelů. Zároveň z výkřiků a hrozeb se oba mladí muži dozvěděli, že krále zadrželi ve Varennes.

Radili se, co mají dělat. Mají zburcovat husary a pokusit se osvobodit krále násilím? Mají vsednout na koně a zpravit o tom, co se stalo, markýze de Bouillé, s nimž se patrně setkají v Dunu a docela určitě ve Stenay?

Do Dunu bylo z Varennes pouhých pět mil. Do Stenay osm. Za půldruhé hodiny mohou být v Dunu, za dvě hodiny ve Stenay a táhnout okamžitě na Varennes s malou armádou, jíž velí pan de Bouillé.

Shodli se na tomto posledním plánu a právě o půl jedné, když se král rozhodl přijmout nucené pohostinství obecního prokurátora, rozhodli se oba důstojníci, že nechají na místě svěřenou přípřež a pustí se tryskem do Dunu.

Zase jedna okamžitá pomoc, na niž král spoléhal a jež selhala!

32. Zoufalá rada

Pamatujeme se, v jakém postavení se octl pan de Choiseul, velitel prvního vojenského oddílu v Pont-de-Sommevelle: když viděl, jak kolem něho roste vzpoura a stůj co stůj se chtěl vyhnout boji, prohodil jakoby mimochodem, že armádní poklad už tudy asi projel, nečekal na krále a odtáhl směrem na Varennes.

Aby se však vyhnul Saint-Menehouldu, kde už také zavládl velký rozruch, dal se postranní cestou. Pokud jel po hlavní silnici, postupoval jen krokem. Chtěl tak umožnit kurýrovi, aby ho dohonil. Ale kurýr ho nedohonil a pan de Choiseul zahnul tedy v Orbevalu na postranní cestu.

Pan de Choiseul byl přesvědčen, že krále zdržela nějaká nepředvídaná událost. Ostatně, i kdyby tomu tak nebylo a král šťastně pokračoval v cestě, najde v Saint-Menehouldu pana Dandoinse a v Clermontu pana de Damas.

Viděli jsme, co se stalo s panem Dandoinsem, kterého zadrželi i s mužstvem před radnicí, a s panem de Damas, jenž byl nucen uprchnout takřka sám.

Ale co je známo nám, kteří se díváme na ten hrozný den ze vzdálenosti šedesáti let, zahalovala panu de Choiseul ještě mlha přítomné chvíle. Když u Orbevalu zahnul na postranní cestu, dostal se už za tmy k varenneskému lesu přibližně ve chvíli, kdy na jiném místě v tom lese pronásledoval Charny Droueta. V poslední vesnici na pokraji lesa, totiž v Neuville-au-Pont, ztratil půl hodiny, než sehnal průvodce. Zatím ve všech okolních vesnicích zvonili na poplach

a sedláci obklíčili a zajali čtyři husary, Choiseulovu zadní hlídku. Pan de Choiseul o tom dostal zprávu, a aby se se svými čtyřmi husary shledal, musel se s odbojnými sedláky pořádně servat.

Ale od toho okamžiku začali všude v okolí bít na poplach jako zběsilí a už to neustalo až do rána.

Cesta lesem byla nesmírně namáhavá, často i nebezpečná. Průvodce buď úmyslně, anebo i bez úmyslu vedl oddíl špatně. Husaři museli každou chvíli seskakovat s koní, když sjížděli s kopce nebo se škrábali na nějaký příkrý svah. Někde byla cesta tak úzká, že museli postupovat v řadě po jednom. Jeden husar spadl do rokle. Volal o pomoc, takže jeho kamarádi věděli, že si nezlomil vaz, a samozřejmě ho .nechtěli opustit. Než ho vytáhli, ztratili tři čtvrti hodiny. Právě v té době zadrželi krále ve Varennes, donutili ho vystoupit z kočáru a odvedli k panu Saussovi.

O půl jedné, když pan de Bouillé a pan de Raigecourt uháněli po silnici k Dunu, dorazil konečně na druhý konec města pan de Choiseul se svými čtyřiceti husary.

U mostu ho uvítalo hlasité "Kdo tam?"

Vykřikl to národní gardista, jenž tu stál na stráži.

"Francouzi! Lauzunovi husaři," odpověděl pan de Choiseul.

"Stůj!" přikázal národní gardista.

A volal kamarády do zbraně.

V městě nastal velký ruch. Ve tmě bylo vidět houfy ozbrojených mužů a za svitu pochodní a jak se v oknech objevovala světla, zaleskly se po ulicích pušky a bodáky.

Pan de Choiseul samozřejmě nevěděl, co se stalo, oč jde a s kým má co dělat, a chtěl tedy především zjistit situaci. Nejprve žádal, aby k němu přivedli hlídku vojenského oddílu ve Varennes. Dlouho se o tom vyjednávalo. Konečně se národní gardisté rozhodli, že panu de Choiseul vyhoví.

Zatímco se tak dohadovali, pozoroval pan de Choiseul, že národní gardisté nemaří zbytečně čas. Připravovali se k obraně, dělali záseky, stavěli barikádu, a dokonce přitáhli proti němu a jeho čtyřiceti mužům dvě malá děla. Právě je dotáhli, když se objevila také husarská hlídka, ale pěšky, bez koní. Husaři nevěděli nic, leda to, že krále prý zadrželi a odvedli na obecní úřad. Je samotné národní gardisté překvapili a strhli s koní. Co se stalo s jejich druhy, nevědí.

Právě když domluvili, postřehl pan de Choiseul, že se ve tmách blíží houf mužů na koních. Zároveň se znovu ozvalo: "Kdo tam?"

"Francouzi," odpověděl zvučný hlas.

"Který pluk?"

"Monsieurovi dragouni."

Vzápětí třeskla rána z pušky. Zřejmě vystřelil nějaký gardista.

"Výborně," pošeptal pan de Choiseul svému poddůstojníkovi, "to je pan de Damas se svými dragouny."

Už neváhal, kopnutím se zbavil obou mužů, kteří křečovitě drželi uzdu jeho koně a v jednom kuse pokřikovali, že musí poslouchat městskou radu a nikoho jiného. Dal povel ke klusu, nečekaně tak překvapil gardisty, kteří ho chtěli zadržet, prorazil davem a vnikl do osvětlených ulic hemžících se lidmi.

Když dojeli k domu pana Sausse, uviděli na malém náměstí vypřažený králův vůz; před domem ubohého vzhledu stálo plno gardistů.

Aby jeho mužstvo nepřišlo do styku s obyvateli, zamířil pan de Choiseul přímo k husarským kasárnám. Kasárna byla prázdná. Pan de Choiseul tam zavřel svých čtyřicet husarů.

Když pan de Choiseul vycházel z kasáren, zastavili ho dva muži z obecního úřadu a vyzvali ho, aby se dostavil na radnici.

Ale pan de Choiseul, jenž byl ještě v doslechu svých husarů, odbyl oba ty pány, že přijde na radnici, až na to bude mít čas, a hlasitě poručil stráži, aby nikoho nepouštěla do kasáren.

Dva nebo tři vojáci, kteří měli na starosti stáje, byli v kasárnách. Pan de Choiseul je podrobil výslechu a dozvěděl se od nich, že husaři nevědí, co se stalo s jejich veliteli. Valná většina jich odešla s měšťany, kteří si pro ně přišli, rozběhli se s nimi po městě a popíjejí s nimi.

Pan de Choiseul se vrátil do kasáren. Je tedy odkázán na svých čtyřicet mužů, jejichž koně urazili toho dne víc než dvacet mil. Muži jsou unavení, koně uštvaní.

Situace byla však tak vážná, že nebylo kdy na rozmýšlení. Pan de Choiseul se přesvědčil, že má dobře nabité pistole. Pak ohlásil německy husarům - ti uměli jen málo francouzsky a nechápali, co se kolem nich děje - že jsou ve Varennes, že král, královna a královská rodina byli právě zadrženi, a že jde o to, vyprostit je z rukou těch, kdo je uvěznili, anebo zemřít.

Pan de Choiseul oslovil své vojáky vojácky. Zdálo se, že to na Němečky zapůsobilo. "Der König! Die Königin!" opakovali s úžasem.

Pan de Choiseul jim nedal čas, aby dlouho uvažovali. Zavelel do čtyřstupu, tasit zbraň a rozjel se s nimi cvalem k domu, před nímž viděl stráž. Tušil správně, že v tom domě je král. Nedbal na urážky, jimiž ho zahrnovali národní gardisté, postavil ke dveřím svou hlídku, seskočil s koně a vrhl se do domu.

Na prahu ho kdosi chytl za paži.

Otočil se a viděl, že je to hrabě de Damas.

Radostí mu zasvítily oči. Přece jen tu je nějaká pomoc.

"Ach to jste vy!" zvolal. "Máte dost lidí?" dodal tiše.

"Jsem sám nebo takřka sám," odpověděl pan de Damas.

"Jak to?"

"Můj pluk mi odepřel poslušnost. Jsem tady s pěti nebo šesti muži."

"To je bída, ale nevadí, mám svých čtyřicet husarů, uvidíme, co se s nimi dá dělat."

Král právě přijal deputaci městské rady, kterou přivedl pan Sausse. Deputace Ludvíkovi XVI. řekla:

"Protože už není pochyby, že se obyvatelům města Varennes dostalo cti, že mají mezi sebou svého krále, přicházejí si pro jeho rozkazy."

"Rozkazy?" odpověděl král. "Postarejte se, aby mi připravili kočáry a abych mohl odjet."

Nevíme, co by byla městská rada odpověděla na tu jasnou žádost. V tom okamžiku se totiž ozval dusot koní pana de Choiseul a vznešení zajatci zahlédli oknem, jak se na náměstí řadí husaři s šavlemi v rukou.

Královna zazářila. "Jsme zachráněni," pošeptala madam Alžbětě.

"Dejž to Bůh," odpověděla ta zbožná královská ovečka, jež se se vším, s dobrým i zlým, s nadějí i zoufalstvím utíkala k Bohu.

Král se napřímil a čekal.

Místní vašnostově hleděli nepokojně druh na druha. V tom okamžiku se ozval velký hluk v předsíni, kde bylo plno venkovanů s kosami; výkřiky, hrozby, nadávky, zřejmě se tam kdosi rval, vzápětí se však už objevil na prahu pan de Choiseul bez klobouku a s kordem v ruce.

Ples rameno mu bylo vidět bledou, ale odhodlanou tvář pana de Damas.

Oba důstojníci se dívali tak vztekle a výhružně, že zástupci města se uctivě klidili ke stěně a dělali nově příchozím místo.

Když se oba mladí důstojníci vedrali do světnice, poskytovala místnost zhruba tento obraz: uprostřed pokoje stál stůl, na něm otevřená láhev vína, několik sklenic a chléb. Král a královna stáli, poslouchali deputaci městské rady. U okna byly madam Alžběta a madam Royale. Na poloodestlané posteli spal korunní princ zmožený únavou. U postele seděla paní de Tourzel, podpírala si hlavu oběma rukama. Za ní stála paní Brunnierová a paní de Neuville. Konečně oba důstojníci tělesné stráže a Izidor de Charny, zničený bolestí a únavou. Ztráceli se v polostínu, jak shrbeni seděli sklesle na židlích.

Královna, sotva spatřila pana de Choiseul, chvátala přes celý pokoj a uchopila mladého muže za ruku.

"Ach, to jste vy, pane de Choiseul! Buďte nám vítán!"

"Bohužel, madam," odpověděl vévoda, "přicházím, jak se zdá, velmi pozdě."

"Nevadí, přicházíte-li v dobré společnosti!"

"Ach, madam, jsme naopak skoro sami. Pana Dandoinse zadrželi i s dragouny v Saint-Menehouldu, panu de Damas se jeho dragouni vzbouřili."

Královna zavrtěla zděšeně hlavou.

"Ale kde je rytíř de Bouillé a kde je pan de Raigecourt?" rozhlédl se pan de Choiseul po pokoji.

Tu už k němu přistoupil také král.

"Ani jsem ty pány nespatřil," řekl.

"Byl bych přísahal, Sire," řekl pan de Damas, "že se nechají zabít před koly vašeho kočáru."

"Co dělat?" otázal se král.

"Musíte se zachránit," řekl pan de Damas. "Prosíme vás o vaše rozkazy."

"Sire," ujal se slova pan de Choiseul, "mám tady čtyřicet husarů. Urazili za dnešní den dvacet mil, do Dunu však ještě dojedou."

"Ale my?" otázal se král.

"Sire," odpověděl pan de Choiseul, "domnívám se, že tu je jen jedna možnost. Jak jsem vám řekl, mám čtyřicet husarů. Sesadím jich sedm s koní, na jednoho koně si sednete vy s dauphinem v náručí, na druhého královna, na třetího madam Alžběta, na čtvrtého madam Royale a dámy de Tourzel, de Neuville a paní Brunnierová si sednou na tři ostatní... My se zbylými třiatřiceti husary vás obklopíme, prosekáme se šavlemi a tak se snad zachráníme. Uvažte však dobře, Sire, musíte se okamžitě rozhodnout, chcete-li tento návrh přijmout. Za hodinu, za půl hodiny, možná už za čtvrt hodiny budou moji husaři zdemoralizovaní nebo bezmocní."

Pan de Choiseul se odmlčel, čekal na královu odpověď. Královna, jak se zdálo, byla hned pro návrh a s očima upřenýma na Ludvíka XVI. dychtivě čekala, jak se král rozhodne.

Ale král jako by uhýbal královninu pohledu, jako by se bál, že by ho ten pohled. mohl přimět k rozhodnutí.

Konečně se podíval panu de Choiseul do tváře.

"Ano, vím, je to snad jediné, co zbývá. Může mi však někdo zaručit, že v nerovném boji třiatřiceti mužů proti sedmi či osmi stům nezasáhne nějaká koule mého syna, dceru, královnu nebo mou sestru?"

"Sire," odpověděl pan de Choiseul, "kdyby se stalo takové neštěstí a kdyby se stalo proto, že jste uposlechl mé rady, nezbývalo by mi než se zabít před očima Vašeho Veličenstva."

"Nuže tedy," řekl král, "zanechme těchto divokých plánů a uvažujme rozumně."

Královna si povzdechla a ustoupila o několik kroků ke stěně. Dávala nepokrytě najevo lítost, že se král zachoval tak zbaběle. Přistoupila k Izidorovi, který vyhlédl z okna; slyšel nějaký větší hluk a hořel nedočkavostí, nepřijíždí-li to jeho bratr. Královna a vikomt spolu tiše prohodili několik slov a Izidor odkvapil z pokoje.

Král se rozhovořil; nezdálo se, že si všiml, co se událo mezi Izidorem a královnou.

"Městská rada," prohlásil Ludvík XVI., "mně neodpírá právo odjet. Žádá pouze, abych zde počkal až do úsvitu. Nemluvím o hraběti de Charny, který je nám tak hluboce oddán a o němž nemáme zprávy. Ale rytíř de Bouillé a pan de Raigecourt prý odjeli deset minut po mém příjezdu, aby zpravili markýze de Bouillé a dali se k nám na pochod s vojskem, které je jistě v pohotovosti. Kdybych byl sám, uposlechl bych vaší rady a vsedl bych na koně. Ale je zde královna, mé děti, má sestra, tyto dámy a nemůžeme vystavit nebezpečí tolik životů s hrstkou lidi, kterou tu máte a z nichž byste ještě musel čtvrtinu sesadit s koně, neboť bych odtud neodjel bez svých tří důstojníků tělesné stráže." Vytáhl hodinky. "Brzy budou tři hodiny. Mladý Bouillé odjel v půl jedné. Jeho otec jistě rozestavil vojenské oddíly v

určitých vzdálenostech. První oddíly rytíř už patrně zalarmoval; postupně přijedou za nimi ostatní... Do Stenay je odtud jenom osm mil, na koni se urazí za dvě nebo za půl třetí hodiny.

Oddíly budou tedy přicházet celou noc. Kolem páté nebo šesté tady může být sám markýz de Bouillé a pak beze všeho nebezpečí pro mou rodinu a bez jakéhokoli násilí opustíme Varennes a budeme pokračovat v cestě."

Pan de Choiseul uznával, že to, co řekl král, je dost rozumné, přece však mu říkal instinkt, že jsou chvíle, kdy by se člověk neměl spoléhat jenom na rozum. Otočil se tedy ke královně a v jeho pohledu byla snažná prosba, aby dala jiné rozkazy anebo aspoň přiměla krále, aby odvolal své rozhodnutí. Královna však zavrtěla hlavou.

"Nechci na sebe brát žádnou odpovědnost. Na králi je, aby rozkazoval. Mou povinnosti je poslouchat. Ostatně se shoduji s králem: pan de Bouillé určitě přijde."

Pan de Choiseul se uklonil a ustoupil do kouta. Pokynul panu de Damas a oběma důstojníkům tělesné stráže, aby šli za ním; chtěl se s mimi domluvit, co dělat.

33. Ubohá Kateřina

Místnost dostala poněkud jiný vzhled.

Madam Royale se nemohla ubránit únavě a madam Alžběta s pant de Tourzel ji uložili vedle jejího bratra.

Děvčátko usnulo.

Madam Alžběta zůstala u lože s hlavou opřenou o hranu pelesti.

Královna, rozpálená hněvem, stála u krbu, střídavě se dívala na krále, jenž si sedl na nějaký balík, a na čtyři důstojníky, kteří se radili v koutě.

Osmdesátiletá stařena klečela na kolenou jako před oltářem před posteli, na níž spaly obě královské děti. Byla to babička městského prokurátora; dojata krásou dětí a vznešeností královninou klesla na kolena, rozplakala se a tiše se modlila.

Zač se modlila ta stařena? Za to, aby se Bůh smiloval nad těmi dvěma andílky, anebo aby ty dvě bědné děti odpustily lidem?

Pan Sausse a místní vašnostově se vzdálili, slíbili králi, že dají zapřáhnout do jeho kočáru.

Ale královna dávala pohledem zřejmě najevo, že tomu slibu vůbec nevěří. Také pan de Choiseul řekl panu de Damas, de Floirac, panu Foucquovi a oběma důstojníkům tělesné stráže, kteří se kolem něho seskupili:

"Pánové, nedbejme nic na to, že král a královna předstírají klid. Situace není ještě zcela zoufalá, ale berme ji tak, jaká ve skutečnosti je. Je pravděpodobné, že pan de Bouillé má v tomto okamžiku už zprávu a že už je s plukem Royal Allemand mezi Dunem a Stenay. Je dokonce možné, že jeho předvoj sem dorazí půl hodiny před ním. V situaci, v jaké jsme, musíme udělat všechno, co je možné. Nesmíme si však zastírat, že v městě a okolí máme proti sobě čtyři až pět tisíc mužů a že v okamžiku, kdy ti lidé spatří, že pochoduje pluk pana de Bouillé, bude všechno na vážkách. Pokusí se bezpochyby odvléci krále z Varennes, pokusí se ho donutit, aby vsedl na koně, budou ho chtít dovézt do Clermontu. Jeho život bude v nebezpečí, možná že se dokonce pokusí vztáhnout na něho ruku. Ale to nebezpečí nebude trvat dlouho, jakmile se vojsko pana de Bouillé zmocní brány, jakmile vniknou husaři do města, porážka vzbouřenců bude úplná. Co z toho plyne pro nás? Budeme nuceni bránit se sami aspoň deset minut. Je nás deset. Jak je tenhle dům stavěn, budou potřebovat nejméně minutu, než zabijí jednoho z nás. Pokud jde o čas, určitě vydržíme."

Vojáci kývli hlavou. Návrh, jenž svědčil o oddanosti, která jde až za hrob, byl stejně prostě přijat, jak prostě byl vysloven.

"Domnívám se tedy, pánové," pokračoval pan de Choiseul, "že musíme udělat toto: Jakmile uslyšíme první výstřel a první výkřiky, vtrhneme do prvního pokoje; zabijeme všechno, nač tam narazíme, zmocníme se schodiště a oken. Okna tu jsou tři. Tři z nás je budou bránit. Ostatních sedm se rozestaví po schodech; točité schody usnadňují obranu, jeden muž se tu klidně ubrání pěti šesti útočníkům. Dokonce nám mohou sloužit jako hradba mrtvoly těch, kdo tady padnou. Máme přece pravděpodobnost sto ku jedné, že Bouillého pluk se zmocní města dříve, než budeme pobiti do jednoho. A jestliže takto padneme, dobudeme si v historii slávy, která bude krásnou odměnou za naši oddanost."

Mladí lidé si stiskli ruce a postavili se každý na určené místo. Oba důstojníci tělesné gardy si stoupli k oknům vedoucím na ulici, třetí místo ponechali pro Izidora de Charny, který tu nebyl. Pan de Choiseul si stoupl dolů na první schod. Kousek výš se pak rozestavili muž za mužem hrabě de Damas, pánové de Floriac, Foucque a oba poddůstojníci dragounského pluku, kteří zůstali věrni panu de Damas.

Sotva se tak stalo, ozval se na ulici hluk.

Byla to druhá deputace, byl v ní opět Sausse, který ve všech těch deputacích zřejmě hrál hlavní úlohu, místní velitel Národní gardy Hannonet a asi čtyři městští hodnostáři.

Dali se ohlásit a král, jenž se domníval, že mu přicházejí oznámit, že kočár je konečně připraven, poručil, aby byli uvedeni.

Vstoupili tedy; mladí důstojnici, kteří pozorně sledovali každý jejich pohyb, postřehli okamžitě, že v Saussově tváři je vepsáno určité váhání a Hannonetovo svraštěné čelo ukazovalo na potlačovanou zavilost, která nevěstila nic dobrého.

Mezitím přišel zdola také Izidor de Charny, oznámil cosi tiše královně a hned zase vyběhl ven. Královna viditelně zbledla a přidržela se pelesti pastele, na níž spaly její děti.

Král pohlížel tázavě na vyslance města a čekal, až ho osloví.

Ti se však jen mlčky poklonili.

Ludvík XVI. si patrně špatně vykládal jejich mlčení.

"Pánové," řekl, "Francouzi jsou pouze svedeni a jejich oddanost ke králi je opravdová. Proto unaven neustálými urážkami, jimiž jsem byl zahrnován ve svém hlavním městě, rozhodl jsem se uchýlit se do lůna svých provincií, kde plamen oddanosti ke králi je ještě živý. Jsem přesvědčen, že tady naleznu starou lásku národa k panovníkovi."

Vyslanci města se znovu uklonili.

"Jsem ochoten podat důkaz důvěry k svému lidu. Vezmu polovinu mužstva Národní gardy, polovinu řadového vojska a tato osobní stráž mě doprovodí do Montmedy, kam jsem se rozhodl odebrat. Žádám vás tedy, veliteli, abyste sám vybral z vaší Národní gardy muže, kteří mě doprovodí, a abyste dal zapřáhnout do mého vozu."

Zavládlo mlčení. Sausse čekal, že promluví Hannonet, a Hannonet čekal, že promluví Sausse.

Konečně se Hannonet uklonil a odpověděl:

"Sire, velmi rád bych uposlechl rozkazu Vašeho Veličenstva; ale v ústavě je článek, který zakazuje králi opustit království a všem dobrým Francouzům, aby mu pomáhali v útěku."

Král se zamračil.

"Proto se rozhodla městská rada ve Varennes," pokračoval Hannonet, "že dříve, než dovolí králi pokračovat v cestě, pošle kurýra do Paříže a vyčká, co odpoví Národní shromáždění."

Král cítil, že mu na čele vyvstává pot. Královna se netrpělivě kousala do rtů a madam Alžběta zvedla zoufale oči k nebi.

"Pánové," ohradil se král s důstojností, kterou ze sebe někdy dokázal vykřesat, když byl zahnán do úzkých, "snad jsem ještě natolik svým vlastním pánem, abych mohl jít, kam se mi zlíbí? Či snad už jsem větší otrok než poslední z mých poddaných?"

"Sire," odpověděl velitel Národní gardy, "pánem jste pořád. Ale my všichni, král i prostí občané, jsme přísahali na ústavu. I vy jste přísahal, Sire, že sám první budete poslušen zákona. Máte nyní příležitost nejenom vyplnit vznešenou povinnost, ale dát velký příklad."

Mezitím pohlédl pan de Choiseul tázavě na královnu, a když královna očima přisvědčila, vyšel ven.

Král pochopil, že je ztracen, podrobí-li se bez odporu této vzpouře obecní rady malého města; v jeho očích to samozřejmě byla vzpoura.

Ostatně se zde srazil s týmž revolučním duchem, který chtěl Mirabeau potírat v provinciích a který Ludvík XVI. tak dobře znal z Paříže a z událostí 14. července, 5. a 6. října a 18. dubna, z onoho dne, kdy si chtěl král dokázat vyjížďkou do Saint-Cloud, že je ještě svobodný, a kdy mu v tom lid zabránil.

"Pánové," prohlásil, "čeho se tu dopouštíte, je násilí, ale já nejsem tak bezbranný, jak se vám zdá. Mám před domem čtyřicet věrných mužů a v okolí Varennes deset tisíc vojáků. Nařizuji vám tedy, veliteli, abyste bez prodlení dal zapřáhnout do mého vozu. Je to mé přání, můj rozkaz."

Královna přistoupila ke králi a pošeptala mu:

"Výborně, Sire, nasaďme svůj život, ale nevzdávejme se své cti a důstojnosti!"

"A jestliže odmítneme uposlechnout příkazu Vašeho Veličenstva?" otázal se velitel Národní gardy.

"Budu nucen užít síly, pane, a vy budete odpovědný za krev, kterou nechci prolít a kterou prolijete vy."

"Budiž, Sire," řekl velitel Národní gardy, "zavolejte své husary, já zavolám Národní gardu."

A deputace zamířila ke dveřím.

Král s královnou na sebe pohlédli zděšeni. Ani jeden, ani druhý by se byli nakonec asi přece jen neodvážili hnát věci do krajnosti, kdyby v tom okamžiku byla Saussova žena neodstrčila babičku, která se pořád ještě modlila u postele, a neoslovila Marii Antoinettu s drsnou prostotou ženy z lidu:

"Poslouchejte, madam, vy jste přece královna, ne?"

Královna sebou škubla, jako by ji uštklo tak důvěrné oslovení.

"Ano," řekla, "ještě před hodinou jsem si to myslela."

"Tak vidíte, jste královna," pokračovala paní Sausseová pokojně, "a dávají vám za to čtyřiadvacet miliónů ročně. To je přece docela dobré místo, no ne? Tak proč z něho utíkáte?"

Královna zaúpěla a vrhla se ke králi.

"Ach, pane, raději všechno na světě než snášet takovéhle sprostoty!"

Přiskočila k posteli, chytla spícího dauphina do náručí, běžela k oknu, otevřela je a zvolala:

"Pane, ukažme se lidu, uvidíme, je-li už otráven a zkažen úplně. Bude-li tomu tak, zavolejme vojáky! Ještě jsou tu lidé, kteří rádi zemřou s námi!"

Král šel za královnou jako stroj a objevil se vedle ní na balkóně. Na náměstí, kam se teď upíral pohled Ludvíka XVI. a Marie Antoinetty, se odehrávalo velmi vzrušené divadlo.

Polovina husarů pana de Choiseul byla ještě na koni, druhá polovina už dole, opěšalá. Ty dvě desítky husarů na zemi byly už docela utopeny v davu měšťanů, ti si odváděli na všechny strany jejich koně. Pěší husaři byli už naprosto neschopni jakéhokoli odporu a také na něj ani nepomýšleli. Ti, co byli ještě na koních; poslouchali, jak se zdálo, ještě pana de Choiseul, který je povzbuzoval německy, ale očima neustále bloudili k svým kamarádům, kteří se už zpronevěřili.

Izidor de Charny stál kousek opodál s loveckým nožem v ruce. Zdálo se, že všechen ten zmatek je mu zcela lhostejný a že čeká jen na jednoho muže jako lovec na zvěř.

Několik set hlasů zvolalo sborem: "Král, král!"

Král s královnou stáli u okna. Královna držela v náručí korunního prince.

Kdyby byl Ludvík XVI. oděn v královský šat nebo ve vojenskou uniformu, kdyby byl držel v ruce žezlo nebo meč, kdyby byl promluvil zvučným a velebným hlasem, v němž v té době lid ještě slyšel hlas boží nebo hlas jeho zástupce na zemi, dost možná, že by byl ještě ovládl ten dav a udržel ho na uzdě.

Ale k dál, jenž se tu objevil v sinalém soumraku rodícího se dne v matném svítání, v němž i krásná tvář vypadá ohyzdně, král, oblečený jako sluha v šedém šatě a s ubohou parukou, král, tlustý, bledý, tři dni neholený, s velkými rty, s nevýrazným bezmyšlenkovitým pohledem, ta byl jen paňáca, nějaký pan Franc ze zámku. Nebyl to ani tyran, ani otec, blekotal pořád jen "pánové" a "mé děti". Takového ubohého krále nečekali na balkóně ani stoupenci království, ba

dokonce ani jeho nepřátelé.

A přece, když pan de Choiseul vykřikl "Ať žije král!", když vykřikl "Ať žije král!" pan Izidor de Charny, byla úcta ke královskému majestátu ještě tak veliká, že přes špatný dojem, který král udělal a jenž tak málo odpovídal představě hlavy velkého království, přece jen se ozvalo několik hlasů "Ať žije král!"

Ale na toto volání odpověděl velitel Národní gardy jiným výkřikem, a ten měl daleko mohutnější ozvěnu.

Byl to výkřik "Ať žije národ!"

V tom okamžiku byl ten křik vzpourou a král i královna mohli na vlastní uši slyšet, že dokonce i část Choiseulových husarů volá "Ať šije národ!"

Tu Marie Antoinetta přitiskla k prsům dauphina, ubohé dítě, jež nemohlo mít ani potuchy, co strašného se kolem něho děje, naklonila se přes zábradlí a vyplivla na dav: "Bídáci!"

Pár lidí uslyšelo královnin výkřik a odpovědělo na něj hrozbami a nadávkami. Na celém náměstí povstal hrozný zmatek a křik.

Pan de Choiseul, zoufalý a odhodlaný na smrt, udělal poslední pokus.

"Husaři," zvolal, "kdo má čest v těle, zachraňte krále!"

V tom okamžiku se však, obklopen dvacítkou ozbrojených mužů, objevil na scéně nový herec.

Byl to Drouet. Šel z radnice, kde si vynutil rozhodnutí, že král nesmí pokračovat v cestě.

Spěchal přímo k panu de Choiseul a už z dálky křičel:

"Vy chcete unést krále? Nuže, já vám říkám, že ho dostanete jen mrtvého!"

Pan de Choiseul se otočil k Drouetovi s tasenou šavlí.

Byl tu však ještě velitel Národní gardy.

"Ještě krok a zabiju vás!" zařval na pana de Choiseul.

Ještě to ani nedořekl, když vtom se vrhl na Droueta jiný muž, neohlížeje se na žádné hrozby.

Byl to Izidor de Charny: čekal právě jen na Droueta.

"Zpátky, zpátky!" křičel a rozrážel dav hrudi svého koně, "ten člověk patří mně!"

A mávaje tesákem řítil se na Droueta.

Málem by ho byl už zasáhl, vtom se rozlehly dvě rány:

Koule z pistole roztříštila Izidorovi klíční kost, koule z pušky ho zasáhla přímo do prsou.

Obě rány padly tak zblízka, že ubožák byl doslova v oblaku ohně a kouře.

Rozepjal ruce a zašeptal:

"Ubohá Kateřina!"

Tesák mu vypadl z ruky, Charny se zvrátil nazad a spadl s koně.

Královna zděšeně vykřikla. Málem by byla pustila dauphina z rukou. Couvla rychle zpět a nezahlédla už nového jezdce, který se hnal plným tryskem od Dunu.

Král zavřel okno.

Teď nekřičelo jen několik hlasů "Ať žije národ!", nekřičeli to už jenom opěšali husaři, řval to celý dav, i s dvaceti husary, kteří ještě před chvíli byli věrní a kteří byli poslední naději království, řítícího se do propasti.

Královna klesla do lenošky, zakryla si oči rukama, viděla znovu a znovu, jak k jejím nohám padá Izidor de Charny, stejně. jako kdysi padl jeho bratr Georges.

Vtom se však ozval hluk u dveří a donutil ji zvednout oči.

Nepokusíme se vylíčit, co se v té chvíli odehrálo v srdci ženy a královny.

Bledý a zbrocený krví svého bratra, jehož mrtvolu právě objal, stál na prahu Olivier de Charny.

34. Charny

Místnost byla plná zvědavců a národních gardistů. Královna se tedy nemohla vrhnout Charnymu vstříc, jak by to byla jistě v prvním okamžiku udělala, nemohla mu svým kapesníkem utřít krev, nemohla mu říci ani slovo útěchy, jež se ji dralo ze srdce.

Vztáhla k němu jenom ruce a zašeptala:

"Oliviere!"

Charny, zamračený a vážný, pokynul všem přítomným a řekl mírným, ale pevným hlasem:

"Promiňte, pánové, musím mluvit s Jejich Veličenstvy."

Národní gardisté by byli chtěli namítnout, že jsou tady právě od toho, aby král nemohl s nikým mluvit, jenže Charny stiskl bledé rty, zamračil se ještě temněji, rozepnul si kabát, takže se objevily dvě pistole, které měl za pasem, a opakoval hlasem ještě tišším, ale tím hrozivějším:

"Pánové, už jsem vám řekl, že chci mluvit s králem a s královnou."

A ukázal rukou ke dveřím.

V Charnyho hlase bylo tolik rozhodnosti a mužné síly, že pan de Damas a oba důstojnici tělesné stráže nechtěli zůstat pozadu a strženi jeho příkladem vytlačili z pokoje všecky zvědavce a národní gardisty.

Královna si v tom okamžiku uvědomila, jak užitečný mohl být tento muž, zvyklý poroučet a velet, v královském kočáře, kdyby byla etiketa nežádala, aby tam zůstala paní de Tourzel.

Charny přehlédl očima místnost, jako by se chtěl přesvědčit, jsou-li tu kolem královny jen věrni služebníci, přistoupil k ni a řekl:

"Madam, před městem čeká sedmdesát husarů. Mohu se na ně spolehnout. Co mně rozkážete?"

"Ach, nejprve mně povězte," zašeptala královna německy, "co se s vámi dělo, chudáčku Charny?"

Charny upozornil královnu očima na pana de Malden, který také rozuměl německy.

"Charny," pokračovala královna francouzsky, "když jsme vás pořád neviděli, myslili jsme, že jste mrtev."

"Bohužel, madam," odpověděl Charny s hlubokým smutkem, "tentokrát jsem nebyl na řadě já, nýbrž můj ubohý bratr Izidor. Ale," dodal tiše, "na mně také ještě dojde."

"Charny, Charny, ptám se vás, co se s vámi dělo a proč jste tak zmizel?"

A šeptem dodala německy:

"Oliviere, velmi jste nám tu scházel, a mně zvlášť."

Charny se uklonil.

"Myslil jsem, madam, že vám bratr pověděl, proč jsem se musel na chvíli vzdálit."

"Ano, vím, pronásledoval jste toho bídáka Droueta. Jednu chvíli jsme se báli, že to pronásledování špatně skončí."

"Opravdu skončilo špatně, madam, přihodilo se mi velké neštěstí. Přes všechno úsilí jsem ho nedohnal včas. Postilióni mu řekli, že vůz Vašeho Veličenstva nejede na Verdun, ale do Varenres. Drouet se tedy vrhl do argonneského lesa. Střílel jsem po něm, ale pistole nebyly nabité. Spletl jsem si v Saint-Menehouldu koně pana Dandoinse s koněm, kterého jsem si měl vzít. Osud, madam. Pronásledoval jsem Droueta i v lese, bohužel jsem tam neznal cestu a on znal kdekterou pěšinku. Pronásledoval jsem ho tak dlouho, dokud jsem viděl. Tma stále houstla. Když jsem ho už neviděl, hnal jsem se za ním po sluchu. Ale nakonec jsem už neviděl a neslyšel nic a zůstal jsem sám uprostřed lesa. Znáte mě, madam, jsem muž, ale v tom okamžiku bych byl uprostřed lesa brečel zuřivostí a křičel vztekem."

Královna mu podala ruku.

Charny ruku políbil.

"Volal a křičel jsem," pokračoval Charny, "ale nikdo mi neodpověděl. Bloudil jsem celou noc a za svítání jsem se octl u vesnice Bréves, na cestě z Varennes do Dunu... Podařilo se vám uniknout Drouetovi, tak jako se mu podařilo uniknout mně? Mohl jsem to předpokládat. V tom případě byste byli už za Varennes a bylo by zbytečné, abych se tam vracel. Nebo jste snad byli ve Varennes zadrženi? Byl jsem sám a má oddanost by vám byla mnoho neprospěla. Rozhodl jsem se tedy, že pojedu do Dunu. Ještě před městem jsem potkal pana Deslona a sto husarů. Pan Deslon si dělal těžkou hlavu, neměl žádné zprávy. Jeho lidé však viděli pány de Bouillé a de Raigecourt, jak se ženou plným tryskem ke Stenay. Proč Deslonovi nic neřekli? Patrně proto, že mu nedůvěřovali. Já jsem však znal pana Deslona jako čestného a oddaného šlechtice. Pomyslil jsem si, že Vaše Veličenstva byla zadržena ve Varennes a že pánové de Bouillé a de Raigecourt uprchli, aby podali generálovi zprávu. Řekl jsem to všechno Deslonovi a prosil jsem ho proboha, aby jel se svým oddílem se mnou, což on ihned udělal, ale nechal pro všechny případy třicet svých lidí střežit most přes Meusu. Za hodinu jsme byli před Varennes. Urazili jsme za hodinu čtyři míle. Chtěl jsem hned podniknout útok na město a rozdrtit všechno, co by se mně postavilo na odpor. Ale v ulicích byly barikády. Brát útokem barikády by bylo šílenství. Začal jsem tedy vyjednávat. Dostavila se ke mně hlídka Národní gardy a já jsem jí řekl, že chci spojit své husary s těmi, kteří jsou ve městě. To ovšem odmítli. Žádal jsem tedy, aby mně dovolili osobně si dojít pro královy příkazy. Ale protože bylo zřejmé, že ani to mně nedovolí, bodl jsem koně a přeskočil nejprve první, potom i druhou barikádu. Hnal jsem se tryskem po hluku z náměstí, kam jsem přijel právě ve chvíli, kdy... kdy Vaše Veličenstvo muselo odejít z balkónu. A nyní čekám na rozkazy Vašeho Veličenstva."

Královna stiskla ještě jednou Charnymu ruku.

Potom se otočila na krále, který se pořád ještě nemohl vzpamatovat.

"Sire," řekla, "slyšel jste, co říkal hrabě de Charny?"

Ale král neodpovídal.

Marie Antoinetta tedy vstala a přistoupila ke králi.

"Sire, nesmíme ztrácet čas, ztratili jsem ho bohužel už příliš mnoho. Pan de Charny nám nabízí sedmdesát spolehlivých vojáků a prosí vás o rozkazy."

Král zavrtěl hlavou.

"Proboha, Sire!" zvolala královna, "co rozkážete?"

"Rozkazy?" kroutil hlavou král, "nebudu už dávat žádné rozkazy, jsem zajatec... dělejte si, co chcete."

"Dobře," řekla královna, "tohle jsme právě potřebovali."

Odtáhla Charnyho stranou a řekla mu:

"Máte volnou ruku, dělejte, co uznáte za vhodné."

Šeptem dodala:

"Ale jednejte rychle a rozhodně, jinak jsme ztraceni."

"Dobře, madam," odpověděl Charny, "dovolte mně, prosím, abych si promluvil s těmito pány, a na čem se ustanovíme, to provedeme okamžitě."

Vtom vstoupil pan de Choiseul.

V zakrváceném kapesníku držel nějaké papíry. Podal je beze slova Charnymu.

Hrabě pochopil, že to jsou listiny nalezené u jeho bratra. Uchopil to krvavé dědictví a políbil zakrvácený kapesník.

Královna zavzlykala. Ale Charny se ani neotočil, schoval kapesník na prsou a řekl:

"Pánové, chcete mně být nápomocni v posledním úsilí, kterého se odvážím?"

"Rádi obětujeme život!" odpověděli mladí lidé.

"Myslíte, že se můžeme spolehnout na tucet mužů, kteří nám zůstali věrni?"

"Je jich nanejvýš už jen osm nebo devět."

"Dobrá, vrátím se ke svým sedmdesáti husarům. Zaútočím na barikády, vy mně pomůžete zezadu. Napneme-li všechny sily, zdoláme barikády, proniknu se svými husary až sem a odvedeme krále."

Místo odpovědi podali mu mladí lidé ruku.

Charny se otočil ke královně.

"Madam," řekl, "za hodinu bude Vaše Veličenstvo na svobodě nebo budu mrtev."

"Ach, hrabě, hrabě," zvolala královna, "neříkejte to strašné slovo!"

Olivier se uklonil a nestaraje se o nový hluk, který vypukl v domě, zamířil ke dveřím.

Právě když bral za kliku, otevřely se však dveře a na scénu vystoupila nová osoba, aby ještě více zkomplikovala beztak už zoufalou situaci.

Byl to asi čtyřicátník, přísné, zachmuřené tváře. Široce rozhalený límec, rozepnutý kabát, únavou zčervenalé oči, zaprášený šat ukazovaly, že také on podnikl vysilující cestu.

Za pasem měl dvě pistole a po boku šavli.

Těžce oddychoval, zprvu nemohl ani promluvit. Zdálo se však, že se uklidnil, když spatřil krále a královnu. Přes obličej mu přeletěl spokojený úsměv, jako by právě ukojil svou pomstu, nestaral se vůbec o podružné osobnosti v koutech a podél stěn a hned od prahu dveří, které jeho mohutná postava takřka zcela vyplňovala, zvolal upíraje oči na krále a královnu:

"Jménem Národního shromáždění vás všechny zatýkám!"

Pan de Choiseul se s pistoli v ruce skokem vrhl k tomuto muži, jehož drzá odvaha převyšovala všechno, co se doposud zběhlo.

Ale královna mu rychle zadržela ruku a pošeptala mu:

"Rozvahu, pane, nežeňte nás do zkázy! Tímhle vším získáváme čas a pan de Bouillé nemůže být daleko."

"Máte pravdu, madam," odpověděl pan de Choiseul a zastrčil pistoli za pas.

Královna vrhla letmý pohled na Charnyho, udivena, že v tomto novém nebezpečí zůstává Charny stranou. Ale podivná věc! Zdálo se, že si Charny nepřeje, aby ho nový příchozí spatřil; stoupl si do nejtemnějšího kouta pokoje.

Královna však hraběte dobře znala a věděla, že vystoupí ze záhadného přítmí, až bude potřeba.

35. O nepřítele víc

Celá tato scéna, v níž pan de Choiseul div smrtelně neohrozil muže, který přišel jménem Národního shromáždění, se udála tak rychle, že ohrožený ani nezpozoroval, že byl v nebezpečí života.

Ostatně ho zřejmě ovládal docela jiný pocit než strach. O tom, co vyjadřoval výraz jeho obličeje, ne mohlo být pochyby; podobal se lovci, který konečně spatří v jedné jámě lva, lvici a lvíčata, kteří roztrhali jeho jediné dítě.

Avšak při slovech "jste zatčeni", která tak vydráždila pana de Choiseul, vzchopil se i král.

"Zatčeni, zatčeni!" zvolal Ludvík XVI. "Ve jménu Národního shromáždění! Co to má znamenat? Nechápu, pane."

"A je to přece docela prosté," odpověděl neznámý muž, "a lze to snadno pochopit. Přísahal jste, že neopustíte Francii, a uprchl jste v noci, nedodržel jste slovo, zpronevěřil jste se národu a lidu. Národ tedy volal do zbraně, lid povstal a lid a národ vám říkají hlasem vašeho posledního poddaného: Sire, jménem lidu, jménem národa, jménem Národního shromáždění jste zatčen."

V sousední místnosti vypukla po těch slovech bouře souhlasu.

"Madam, madam," šeptal pan de Choiseul královně, "budete litovat, že jste mě zadržela. Kdybyste neměla s tímhle chlapem soucit, nemusela byste poslouchat tyhle urážky."

"Nevadí, nevadí, jen když se pomstíme," odpověděla šeptem královna.

"Ale co když se nepomstíme?" zašeptal pan de Choiseul. Královna tiše a bolestně zasténala.

Vtom se však dotkla přes rameno pana de Choiseul královnina ramene Charnyho ruka.

Marie Antoinetta prudce zvedla hlavu.

"Nechte toho člověka mluvit," šeptal hrabě, "já si ho vezmu na starost."

Ale král, úplně ohromený novou ranou, která ho stihla, hleděl udiveně na ponurou postavu, která s ním přišla ve jménu Národního shromáždění, národa a lidu mluvit tak rozhodnou řečí. K údivu se pojila u krále i zvědavost. Ludvíku XVI. se zdálo, že toho člověka už někde viděl, ačkoli si dobře nemohl vzpomenout, kde.

"Řekněte mi konečně, co na mně vlastně chcete, pane?"

"Sire, nechci, abyste vy a vaše rodina pokračovali v cestě do ciziny."

"A máte bezpochyby dost sil, abyste mi v tom zabránil?"

"Nepotřebuji žádnou sílu, Sire. Jsem tu sám, vlastně jsme tu dva, pobočník generála Lafayetta a já, pouhý sedlák. Ale Národní shromáždění vydalo dekret, pověřilo nás, abychom jej provedli, a my jej provedeme."

"Dejte mi ten dekret," řekl král, "rád bych ho aspoň viděl."

"Já ho nemám, má ho můj společník, kterého vyslal pan Lafayette a Národní shromáždění, aby se postaral vyplnit rozkaz národa. Mě poslal pan Bailly a hlavně jsem tu z vlastního popudu, abych dohlížel na svého společníka a vpálil mu kouli do hlavy, kdyby si začal nějaké pletichy."

Královna, pan de Choiseul, pan de Damas a ostatní přítomní se na sebe podívali s údivem. Viděli vždycky lid bud zotročený, nebo rozzuřený, lid, který prosil o milost anebo vraždil. Tady poprvé spatřili lid, jak stojí klidně a zpříma, lid, vědomý si své síly, lid, jenž mluví ve jménu svého práva.

Ludvík XVI. také hned pochopil, že od tohoto muže nemůže nic očekávat, a aby s ním skoncoval, řekl:

"Kde je ten druhý pan delegát Národního shromáždění?"

"Tady za mnou."

Ponurý mluvčí lidu udělal dva kroky kupředu a za ním se ve výklenku u okna objevil mladý ordonanční důstojník.

Také na něm bylo patrno, že je velmi vzrušen. Nebylo to však proto, že by si byl vědom vlastní síly, naopak, ten muž byl vnitřně zlomen.

V očích měl slzy a v rukou držel jakýsi list. Byl to pan de Romeuf, mladý pobočník generála Lafayetta, s nímž jsme se seznámili, jak si jistě čtenář vzpomíná, když pan Ludvík de Bouillé přijel do Paříže.

Pan de Romeuf, jak jsme mohli poznat z krátké rozmluvy, kterou měl tehdy s mladým roajalistou, byl vlastenec a upřímný vlastenec; ale za diktatury páně Lafayettovy nad Tuileriemi měl za úkol bdít nad královnou a provázet ji na

vycházkách. Do styku s ní vložil tolik uctivá jemnosti, že královna mu několikrát vyjádřila svou vděčnost. Když ho teď spatřila, zvolala trapně překvapená:

"Ach to jste vy?"

A s bolestným výrazem, který vždycky nasadí žena, když vidí, že se hroutí její moc nad někým, koho si domněle ochočila, dodala:

"Toho bych se byla nenadála!"

Druhý posel se ušklíbl a pomyslil si: Udělal jsem dobře, že jsem jel s ním.

Pan de Romeuf přistoupil ke králi pomalým krokem a se sklopenýma očima mu podal dekret Národního shromáždění.

Král mu netrpělivě vytrhl list z ruky. Přečetl dekret a řekl:

"Francie už nemá krále."

Muž, který provázel pana de Romeuf, se ušklíbl jako by chtěl říci: To si myslím.

Královna se tázavě podívala na krále.

"Poslyšte, madam," řekl král, "jaký dekret vydalo naše Národní shromáždění."

A Ludvík XVI. četl hlasem, v němž se chvělo pobouření:

"Národní shromáždění nařizuje ministru vnitra, aby neprodleně Vyslal kurýry do všech departementů s rozkazem všem veřejným úřadům, Národním gardám a oddílům řadového vojska, aby zatkly nebo daly zatknout každého, kdo by se pokusil překročit hranice říše, a stejně aby zabránily vývozu majetku, zbraní, munice, zlata, peněz, koní a vozů. V případě, že tito kurýři dostihnou krále nebo některé členy královské rodiny a ty, kteří by mohli pomoci k jejich únosu, nařizuje se všem úřadům, Národním gardám a oddílům řadového vojska podniknout vše, aby zabránily tomuto únosu a královské rodině znemožnily pokračovat v cestě. Zákonodárnému sboru nechť je o tom okamžitě podána zpráva."

Královna poslouchala jako přimrazená. Když král skončil, zavrtěla hlavou, jako by nevěřila vlastnímu sluchu.

"Dejte mi to! To je nemožné!" zvolala konečně a vztáhla ruku po osudném dekretu.

Průvodce pana de Romeuf, zatímco král četl, se vítězně šklebil na národní gardisty a varenneské vlastence.

"Jen si to přečtěte, madam," řekl král hořce, "jestli ještě pochybujete. Přečtěte si ten spis, je to tu černé na bílém a podepsal to předseda Národního shromáždění."

"A kdo se odvážil podepsat ten hanebný dekret?"

"Šlechtic, madam," odpověděl král, "pan markýz de Beauharnais."

Není-liž to zvláštní věc, nedokazuje-li tajemnou spojitost minulosti s budoucností, že dekret, který zadržel na útěku Ludvíka XVI., královnu a královskou rodinu, byl podepsán jménem dosud takřka neznámým, jež se však nápadným způsobem váže s historií počátku devatenáctého století?

Královna uchopila dekret a přečetla jej zamračena a se sevřenými rty.

Král jej vzal královně znovu z ruky, a když si jej ještě jednou přečetl, odhodil jej na postel, kde spali korunní princ a madam Royale. Chuděrky děti neměly tušení o scéně, která rozhodovala o jejich osudu.

Ale královna, jež se už nedokázala ovládnout, prudce vyskočila a celá hněvem bez sebe zmačkala papír, zahodila jej a vykřikla:

"Ach pane, dejte přece pozor, nechci, aby ten papír pošpinil mé děti!"

Hrozný hluk se zvedl ve vedlejší místnosti. Národní gardisté chtěli vtrhnout do světnice, kde byli vznešení uprchlíci. Pobočník generála Lafayetta vykřikl hrůzou. Jeho průvodce vykřikl vzteky.

"Taková urážka! Takhle urazit Národní shromáždění, národ a lid!"

Zařval na národní gardisty, kteří se s puškami, šavlemi a kosami tlačili ve vedlejší místnosti:

"Ke mne, občané!"

Rozzuření vlastenci se už začali valit do pokoje a bůhví, co by se bylo stalo, kdyby v tom okamžiku nevykročil kupředu Charny, neuchopil neznámého gardistu za ruku a neřekl:

"Pane Billote, rád bych si s vámi promluvil."

Billotovi uklouzl překvapený výkřik. Zbledl na smrt, chvíli váhal, pak zastrčil šavli a řekl:

"Dobrá, já si s vámi také musím promluvit, pane de Charny."

A zamířil ke dveřím.

"Občané," řekl ještě, "uvolněte nám cestu. Musím si promluvit s tímto pánem. Ale buďte klidní," dodal tiše, "ani vlk, ani vlčice, ani vlčata nám neuniknou."

A jako by tento muž, všem, i královské rodině a její družině neznámý, měl právo tady rozkazovat, lidé vyklidili sousední místnost. Ostatně každý toužil vypravovat venku známým, co se dělo uvnitř.

Mezitím Charny pošeptal královně:

"Pan de Romeuf je vám oddán. Nechám vám ho tady, hleďte toho využít."

Byla to tím snazší, že Charny za sebou zavřel dveře a opřel se o ně zády; zabránil tak ve vstupu ke královské rodině komukoli, dokonce i Billotovi.

36. Nenávist muže z lidu

Oba muži stáli chvíli proti sobě mlčky, dívali se pevně jeden druhému do očí, aniž muž z lidu sklopil zrak před pohledem šlechticovým. Ba Billot se dokonce sám první ujal slova.

"Pan hrabě ráčil říci, že se mnou chce mluvit. Jsem zvědav, co mi řekne."

"Billote," otázal se Charny, "jak to, že se s vámi setkávám v tomto nenávistném poslání? Domníval jsem se, že jste náš přítel, že jste přítelem šlechty a dobrý a věrný králův poddaný."

"Byl jsem dobrý a věrný poddaný králův, pane hrabě. Nikdy jsem se nepokládal za vašeho přítele, to by byla příliš velká čest pro obyčejného sedláka. Ale byl jsem váš oddaný sluha.

"Nu a ?"

"Nu a vidíte, pane hrabe, s tím vším je konec."

"Nechápu vás, Billote."

"Proč byste mě měl chápat, pane hrabě? Ptám se vás já, proč vy jste věrný králi, proč vy jste věrný královně? Nikoli, myslím, že k tomu máte své důvody, a protože jste člověk moudrý a počestný, domnívám se, že jsou moudré i vaše důvody, anebo aspoň že uspokojuji vaše svědomí. Nemám vaše vysoké společenské postavení, pane hrabě, nemám vaše vzdělání. Ale znáte mě anebo znal jste mě rovněž jako poctivého a rozvážného muže. Nevidím tedy, proč byste se i vy neměl domnívat, že také já mám pro své jednání dobré důvody ne ba aspoň důvody, které uspokojují mé svědomí."

"Billote," přerušil ho Charny, jenž ovšem vůbec nevěděl, proč sedlák tak najednou pojal takovou nenávist k šlechtě a ke králi, "znal jsem vás, není tomu tak dávno - to jste byl úplně jiný, než jste dnes."

"Máte pravdu a já to nepopírám," ozval se Billot s hořkým úsměvem. "Byl jsem jiný, než jsem dnes. Povím vám, pane hrabě, jaký jsem byl. Byl jsem upřímný vlastenec, oddaný dvěma lidem a jedné myšlence. Byl jsem oddán králi a panu Gilbertovi, byl jsem oddán své vlasti. Jednoho dne ke mně přišli královští agenti, a musím se vám přiznat, pane hrabě," zavrtěl Billot hlavou, "že ta návštěva mě poprvé pobouřila proti králi. Královští agenti mně napůl násilím, napůl úskokem odebrali skříňku se vzácným obsahem, kterou mně svěřil pan Gilbert. Jakmile jsem se jich zbavil, odjel jsem do Paříže. Přijel jsem tam 13. července večer. Vzbouřený lid tenkrát nosil po ulicích busty vévody Orleánského a pana Neckera. Davy křičely ‚Ať žije vévoda Orleánský! Ať žije pan Necker!' To přece králi nemuselo nějak zvlášť vadit, a přesto se zničehonic na nás vrhli královi vojáci. Viděl jsem, jak kolem mě padali s rozseknutou hlavou nebo s prostřelenou hrudí ubožáci, kteří se nedopustili ničeho jiného, než že provolávali slávu dvěma mužům, které patrně ani neznali. Viděl jsem, jak pan de Lambesc, králův přítel, pronásleduje ženy a děti, které vůbec nikomu slávu neprovolávaly. Viděl jsem, jak jeho kůň pošlapal sedmdesátiletého starce. To mě tím víc pobouřilo proti králi. Druhého dne jsem zašel za malým Sebastiánem do koleje a tam jsem se dozvěděl od tohoto chlapce, že jeho otce vsadili na králův rozkaz do Bastily, na rozkaz, který si vymohla nějaká dvorní dáma. Tu mně blesklo hlavou, že král, o němž kdekdo říká, jak je dobrý, se ve své dobrotě přece jen tu a tam trochu mýlí, že o mnohém neví a na mnohé zapomíná. A abych napravil jednu z těch chyb, kterých se dopustil král ve slabé chvíli, přispěl jsem, seč stačily mé síly, k dobytí Bastily. Podařilo se nám to, ačkoli to nebylo tak snadné. Královští vojáci po nás pálili a zabili nám na dvě stě lidí. To ve mně ještě víc zviklalo všeobecnou víru v královu dobrotu. Ale koneckonců Bastila padla, v jedné z kobek jsem našel pana Gilberta, pro něhož bych se byl s chutí stokrát nechal zabít, a z radosti nad tím setkáním jsem na mnoho věci zapomněl. Ostatně pan Gilbert mně sám první řekl, že král je opravdu dobrý, že neví o většině zlořádů, které se dějí jeho jménem, a že ty zlořády nesmíme klást za vinu králi, ale jeho ministrům. Všemu, co mně v té době řekl pan Gilbert, věřil jsem jako slovu božímu. Bastila padla, pan Gilbert byl na svobodě, Pitou a já jsme byli živi a zdrávi a tak jsem zapomněl na krveprolití v ulici Saint-Honoré, na dělostřelbu v Tuileriích, na sto padesát nebo dvě stě lidí zabitých dudami prince de Saxe a na to, že pan Gilbert byl uvězněn na pouhé přání nějaké dvorní dámy. Ale promiňte, pane hrabě," přerušil se náhle Billot, "tohle vše vás patrně pramálo zajímá a jistě jste se mnou nechtěl mluvit mezi čtyřma očima, abyste poslouchal povídání ubohého hloupého sedláka - vy, tak velký a učený pán!"

A Billot položil ruku na kliku, jako by se chtěl vrátit do pokoje, v němž byla královská rodina.

Ale Charny ho zadržel.

Měl pro to dva důvody:

Za prvé se chtěl dozvědět, proč je Billot tak zavile zaujat proti králi - v této situaci to mělo velký význam. Za druhé chtěl získat čas.

"Ne, ne," řekl živě, "jenom vypravujte dál, milý Billote. Žili jsme s vámi vždycky, já i moji dva ubozí bratři, v upřímném přátelství, a všecko, co mně říkáte, mě opravdu zajímá."

Při slovech oba moji ubozí bratři se Billot hořce usmál.

"Nu dobře," pokrčil rameny, "povím vám všechno, pane de Charny, a lituji jen, že vaši dva ubozí bratři a zvláště pan Izidor mě nemohou slyšet."

Ta slova zvláště pan Izidor pronesl Billot s tak zvláštním důrazem, ba přímo úšklebkem, že Charny okamžitě potlačil bolest, kterou v něm vzbudilo jméno milovaného bratra, neřekl Billotovi nic o neštěstí, které Izidora potkalo - Billot o tom zřejmě nevěděl - a jenom statkářovi mlčky pokynul, aby pokračoval.

Billot tedy pokračoval:

"Když tedy král poprvé přijel do Paříže, viděl jsem v něm jenom otce, který se vrací do středu svých dětí. Kráčel jsem s panem Gilbertem vedle královského vozu, chránil jsem králův vůz svým tělem a křičel jsem z plna hrdla: Ať žije král! Byla to, jistě se pamatujete, králova první cesta. Kolem králova kočáru, pod kopyty jeho koní, pod koly vozu, daleko kupředu a daleko za kočárem byly jen samé květy a všude se ozývalo jenom blahořečení. Když král přijel na náměstí před radnici, všimli si lidé, že král nemá sice bílou kokardu, ale také že nemá kokardu národní, trojbarevnou. Všechen lid křičel Kokardu, kokardu! Sundal jsem kokardu ze svého klobouku a podal jsem ji králi. Král mně poděkoval, připjal si moji kokardu na klobouk. Všechen lid jásal. Byl jsem zpit radostí, že se má kokarda skví na klobouku tak dobrého krále. Proto jsem také křičel víc než kdo jiný: Ať žije král! Byl jsem tím dobrým králem tak nadšen, že jsem zůstal v Paříži. Na mých polích se chýlilo ke žním a bylo třeba, abych se vrátil na statek. Ale co mně záleželo na žních? Byl jsem dost bohatý, abych oželel jednu sklizeň, a jestliže má přítomnost v Paříži může něčím prospět tomu dobrému králi, otci národa, obnoviteli francouzské svobody, jak jsme tenkrát my prosťáčci králi říkali, rád zůstanu v Paříži, místo abych se vrátil do Pisseleu. Zůstal jsem a žně, které jsem svěřil na starost Kateřině, přišly z poloviny nazmar. Kateřina měla, jak se zdá, jiné věci v hlavě než starat se o žně... Nu, nemluvme o tom. Ale tenkrát se už začalo říkat, že král to s revolucí nemyslí upřímně, že s ní jde jen nerad z donucení. Že by raději nosil na klobouku bílou kokardu, nikoli trojbarevnou. To všechno byly ovšem jenom pusté pomluvy, jak dokázala hostina pánů tělesných gardistů, kde si královna nepřipjala ani trikolóru, ani bílou kokardu, ani kokardu národní, ani kokardu francouzskou, nýbrž prostě kokardu svého bratra

Josefa II., černou kokardu, kokardu rakouskou. Přiznávám se, pane hrabě, že tenkrát jsem začal zase pochybovat. Ale zase mi řekl pan Gilbert: Billote, to neudělal král, to udělala královna, královna je žena a ženy nesmíme brát vážně. Uvěřil jsem tomu. A když přišel pařížský lid a podnikl útok na zámek, já jsem sice v hloubi srdce cítil, že útočníci jsou v právu, postavil jsem se však na stranu těch, kdo zámek bránili. Já jsem vzbudil pana Lafayetta, který spal spánkem spravedlivých, já jsem ho přivedl do zámku právě včas, aby ještě krále zachránil. Viděl jsem tenkrát, jak madam Alžběta pana Lafayetta objala, viděl jsem, jak mu královna podala ruku k políbení, slyšel jsem, jak ho král nazývá svým přítelem, a řekl jsem si: Na mou věru, zdá se, že pan Gilbert má pravdu. Vždyť přece král, královna a královská princezna neprojevují svou vděčnost jen ze strachu, a i když nesouhlasí se zásadami toho muže, přestože jim je v tom okamžiku tak užitečný, nesníží se jistě při tak vznešené osobnosti k ubohé a nízké lži. Tenkrát jsem ještě litoval ubohou královnu, která je pouze neprozřetelná, a ubohého krále, který je jen slabý. Ale do Paříže jsem tenkrát s králem nešel... musel jsem zůstat ve Versailles. Víte, proč jsem tam musel zůstat, pane de Charny?"

Charny si povzdechl.

"Říká se, že ta druhá králova cesta už nebyla tak radostná jako první, místo blahořečení se ozývaly kletby a místo Ať žije křičely davy Pryč s ním! Místo kytic a kvítí, které poprvé stlali lidé před královský kočár, nesli tam teď kolem něho na pikách uříznuté hlavy. Nevím, nebyl jsem tam, zůstal jsem ve Versailles. Svůj statek jsem nechával stále ber dozoru, bez pána! Byl jsem dost bohatý, abych mohl po jedné ztracené sklizni, té z roku 1789, ztratit ještě druhou v roce 1790. Ale jednoho krásného dne přišel Pitou a oznámil mi, že jsem ztratil něco, co i nejbohatší otec těžko ztrácí: že jsem ztratil dceru."

Charny sebou trhl.

Billot se na něho upřeně podíval a pokračoval:

"Musím vám říci, pane hrabě, že na míli od nás, v Boursonnes, žije šlechtická rodina, opravdoví velmoži, bohatí a mocní. V té rodině byli tři bratři. Když byli ještě chlapci a když jezdili z Boursonnes do Villers-Cotterets, oba mladší mě vždycky poctili návštěvou. Mladí šlechtici říkali, že se nikdy nenapili chutnějšího mléka než od mých krav a že nikdy nejedli chutnější chléb, než jaký peče matka Billotová. Tu a tam ještě podotkli, a já hlupák jsem se domníval, že to dělají ze zdvořilosti za mé pohostinství, že nikdy neviděli tak pěkné děvče, jako je má dcera Kateřina... A já jsem jim byl vděčný, že u mně piji mléko, že jedí můj chléb a že se jim líbí má dcera Kateřina. Divíte se tomu? Věřil jsem králi, jenž jest, jak se říká, po matce napolovic Němec, proč bych tedy nevěřil těm šlechtickým synkům - Francouzům? Proto, když starší z těch dvou byl zabit ve Versailles v noci z 5. na 6. říjen, když přede dveřmi do královniných komnat statečně konal svou šlechtickou povinnost, Bůh sám ví, jak mě pálila ta rána! Ach pane hrabě, tenkrát mě přece viděl jeho starší bratr - ten nechodil k nám na statek, ne snad, že by byl příliš pyšný, to mu musím přiznat, nýbrž proto, že odešel z domu ještě mladší než jeho bratr Georges. Vy sám, pane hrabě, jste mě viděl na kolenou u jeho mrtvoly, viděl jste, jak pláči hořké slzy. Ještě dnes vidím v duchu ten malý dvůr, vlhký, porostlý trávou, kam jsem na vlastních rukou odnesl toho ubohého raněného jinocha. Dodnes vidím v duchu, jak byli zohaveni jeho druzi, pánové Varicourt a Deshuttes, byl jsem tenkrát sám právě tak od krve, jako jste vy dnes. Pořád ho ještě vidím, toho roztomilého chlapce, jak jezdí na svém šedém koníku do koleje ve Villers-Cotterets, s brašnou v ruce... A když si tak na něho vzpomenu, a kdybych mohl myslet jenom na něho, ještě dnes bych plakal, tak jako pláčete vy, pane hrabě. Ale vzpomínám si na druhého bratra," dodal pochmurně Billot, "a to mně už není do pláče."

"Na druhého? Co tím myslíte?" otázal se Charny.

"Počkejte," řekl Billot, "k tomu dojdeme. Pitou tedy přišel do Paříže a řekl mi pár slov, z nichž jsem vyrozuměl, že už není ohrožena jenom má sklizeň, nýbrž mé dítě; že má být zničeno nikoli mé jmění, ale mé štěstí. Nechal jsem tedy krále králem a opustil jsem Paříž. Vždyť mi také pan Gilbert řekl, že ke králi může mít člověk důvěru a že se všechno tak jako tak obrátí k lepšímu, ať už budu v Paříži nebo ne. Vrátil jsem se tedy na statek. Domníval jsem se nejprve, že Kateřina je ve smrtelném nebezpečí: měla horečku, blouznila celé dny a noci. Cožpak já se v tom vyznám? Měl jsem z toho pořádně těžkou hlavu, a to tím spíš, když mně doktor řekl, že nesmím vstoupit do jejího pokoje, dokud se neuzdraví. Ale když už jsem nesměl do jejího pokoje, já zoufalý otec, myslil jsem si, že mohu aspoň poslouchat u jejích dveří. Poslouchal jsem tedy! Dozvěděl jsem se, že upadla do takové nemoci, že by byla málem zemřela, že se div nezbláznila, a to všechno jen proto, že jí odjel milenec! Já jsem před rokem také odjel, a místo aby jí bylo líto, že ji otec opouští, měla z toho radost, usmívala se, když jsem odjížděl. Cožpak pna ni můj odjezd neznamenal, že může vídat svého milence, kdykoli se jí zachce? Kateřině se vrátilo zdraví, ale nevrátila se jí radost. Uplynul měsíc, dva, tři, uplynulo půl roku a jediný paprsek radosti neozářil tvář, kterou jsem nespouštěl z očí. Ale jednou ráno jsem spatřil, že se usmívá, a projelo to mnou jako blesk: To se směje proto, že se jí milenec vrátil? Opravdu, nazítří mně jeden pastýř, který ho viděl, oznámil, že právě to ráno se vrátil. Nepochyboval jsem, že ten den večer bude u mne, či spíše u Kateřiny. Proto, když přišel večer, nabil jsem pušku a vydal jsem se na čekanou... "

"Billote," vykřikl Charny, "toho že jste byl schopen?"

"Proč ne," pokrčil rameny Billot. "Jdu na čekanou, když mně kanec rozhrabává brambory, když mně vlk rdousí ovce, když mně liška odnáší slepice, a neměl bych jít na čekanou, neměl bych zabít muže, který ničí mé štěstí, milence, který ničí čest mé dcery?"

"Vy byste to přenesl přes srdce, Billote," řekl tiše hrabě, "vy byste byl schopen takové vraždy?"

"Srdce jsem měl docela v pořádku, pane hrabě, selhalo mně jen oko a ruka. Ale krvavá stopa mně přesto ukázala, že jsem se tak docela nechybil cite. Jenže, to jistě chápete, pane hrabě," dodal trpce Billot, "moje dcera nikterak neváhala, komu má dát přednost, když měla volit mezi milencem a otcem. Když jsem vstoupil do Kateřinina pokoje, Kateřina byla pryč."

"A od té doby jste ji už nespatřil?" otázal se Charny.

"Ne," odpověděl Billot. "A proč bych ji také měl vidět? Ví dobře, že bych ji zabil, kdybych se s ní ještě někdy setkal."

Charny se na toho urputného chlapíka zadíval pohledem, v němž se mísil obdiv s hrůzou.

"Pustil jsem se znovu do práce na svém statku," pokračoval Billot. "Co záleželo na tom, že jsem nešťasten, když je Francie šťastná? Nekráčí snad král upřímně cestou revoluce, nezúčastní se slavnosti federace? Jak bych se tam nešel podívat na toho dobrého krále, jemuž jsem dal 16. července svou trojbarevnou kokardu a jemuž jsem 6. října téměř zachránil život! Jakou jen bude mít radost ten dobrý král, až uvidí, že celá Francie se sešla na Martově poli a jako jeden muž přísahá na jednotu vlasti! Proto jednu chvíli, když jsem ho viděl, zapomněl jsem na všechno, i na Kateřinu... Ne, neříkám pravdu, otec nikdy nezapomene na dceru... A dobrý král přísahal. Zdálo se mně, že přísahá špatně, že přísahá jen ústy a se zaťatými rty, nelíbilo se mi, že přísahá od svého křesla, když měl přísahat na oltáři vlasti. Ale co, hlavní je, že přísahal, přísaha je přísaha. Nezáleží na tom, kde kdo přísahal, když jednou čestný muž složil přísahu, přísaha je posvátná, musí ji splnit. Řekl jsem si, že král svou přísahu splní.

Je pravda, když jsem se vrátil do Villers-Cotterets, když jsem ztratil své dítě, co jsem měl dělat, než zabývat se politikou? Slyšel jsem, že se král chtěl nechat unést panem de Favras, ale že se to nepovedlo. Že chtěl uprchnout se svými tetami, ale ten plán že se nezdařil. Že chtěl odjet do Saint-Cloud a odtud do Rouenu, ale lid že tomu zabránil. O tom všem jsem, pravda, slyšel, ale nevěřil jsem tomu. Což jsem neviděl na vlastní oči, jak král zvedá ruku k přísaze na Martově poli, což jsem neslyšel na vlastní uši, jak přísahá národu? Jak bych byl mohl věřit, že králi, který přísahal před tváří tří set tisíc občanů, bude přísaha méně posvátná než komu jinému? To mně přece nemůže nikdo namluvit! Proto také, když jsem byl předevčírem na trhu v Meaux, jako by do mě sjel blesk, když jsem ráno - musím vám říci, že jsem nocoval u svého přítele poštmistra - říkám, jako by do mě sjel blesk, když jsem v jednom voze, který právě přepřahal, spatřil a poznal krále, královnu a dauphina. Nemohl jsem se mýlit, viděl jsem je mockrát, 16. července jsem provázel krále po celou cestu z Versailles do Paříže. A jako by do mě podruhé udeřil blesk, když jsem slyšel, jak jeden z pánů ve žlutých šatech, kteří se motali kolem kočáru, poroučí: do Châlons. Jako bych dostal ránu bičem, když jsem zaslechl ten hlas! Otočil jsem se a poznal jsem, víte koho? Mladíka, který mně ukradl Kateřinu! Pan šlechtic ze sebe dělal lokaje, jenž jede před královým kočárem... "

Billot se upřeně zadíval na hraběte, aby viděl, zda Charny pochopil, že jde o jeho bratra Izidora. Ale Charny si jen přejel rukou přes čelo a mlčel.

Billot tedy pokračoval:

"Chtěl jsem se pustit za ním, ale byl už daleko. Měl dobrého koně, byl ozbrojen a já nikoli... Skřípěl jsem zuby, když jsem pomyslil na krále, jenž prchá z Francie, a na svůdce, který mně uniká. Vtom mě však napadlo: Vždyť ty jsi také složil přísahu, přísahu národu, a když se král své přísaze zpronevěřil, plň ty svou! Byl jsem deset mil od Paříže, byly tři hodiny ráno. Na dobrém koni budu v Paříži za dvě hodiny. Obrátím se na pana Baillyho, to je čestný muž, a jak se mi zdá, je z těch, kdo plní své přísahy, na rozdíl od těch, kdo je neplní. Rozhodl jsem se, a abych neztrácel čas, poprosil jsem svého přítele poštmistra v Meaux, aby mi půjčil svou gardistickou uniformu, šavli a pistole. Vzal jsem si nejlepšího koně z jeho stáje a tryskem jsem se pustil do Paříže. Na mou duši, přijel jsem včas! Už se vědělo, že král prchl, ale nevědělo se, kterým směrem. Pan Lafayette poslal pana de Romeuf na silnici do Valenciennes. Ale vidíte, někdy je náhoda matka spravedlnosti, zadrželi ho v městské bráně a pan Romeuf si vymohl, že ho dovedli do Národního shromáždění. Přišel tam právě v okamžiku, kdy už pan Bailly, kterého jsem dobře zpravil, mohl podat o cestě jeho Veličenstva nejpřesnější podrobnosti. Teď už zbývalo jen napsat správný rozkaz a změnit směr cesty. Všechno byla dílem okamžiku. Pan de Romeuf byl vyslán na silnici k Châlons, a mě povařili, abych ho provázel. Toto poslání plním, jak vidíte. A teď," dodal Billot pochmurně, "jsem dostihl krále, který mě oklamal jako Francouze, ale jsem klidný, už mně neunikne! Zbývá ještě dostihnout toho, kde mé oklamal jako otce. A přísahám vám, pane hrabě, že mně rovněž neunikne!"

"Bohužel, milý Billote," řekl Charny smutně, "v tom se mýlíte."

"Mýlím?"

"Říkám vám, že ubožák, o němž mluvíte, vám už unikl."

"Uprchl?" vykřikl Billot zuřivě.

"Nikoli," řekl Charny, "je mrtev."

"Mrtev?" trhl sebou Billot a utřel si čelo, na němž mu rázem vyvstal pot.

"Mrtev," opakoval Charny, "a tato krev, kterou na mně vidíte, je jako krev... Pochybujete-li o tom, sejděte dolů, milý Billote, najdete jeho tělo na malém dvoře, takřka stejném, jako byl onen malý dvorek ve Versailles. Byl zabit z téhož důvodu, jako byl zabit jeho bratr."

Billot se díval strnulýma očima a s vyděšenou tváří na Charnyho, jenž mluvil tichým, mírným hlasem, stěží potlačoval pláč. Potom náhle vykřikl:

"Přece jenom je tedy spravedlnost na nebi!"

Vrhl se ke dveřím, takřka už na prahu vykřikl:

"Pane hrabě, věřím vašim slovům, ale raději se přece jen přesvědčím na vlastní oči!"

Charny se díval za ním, potlačil povzdech a utřel si oči.

Pojednou si uvědomil, že nesmí ztratit ani okamžik, vrhl se do pokoje, v němž byla královská rodina, a zamířil ke královně.

"Pan de Romeuf?" otázal se tiše.

"Je náš," odpověděla královna.

"Tím lépe," řekl Charny, "od toho druhého nemůžeme nic čekat."

"Co budeme dělat?" zašeptala královna.

"Musíme získat čas do té doby, než přijde pan de Bouillé."

"Ale přijde?"

"Přijde určitě, já sám pro něho pojedu."

"Ach," zvolala královna, "ulice jsou plné lidí, všude jsou barikády, už vás znají, neprojdete, oni vás zabijí, Oliviere, Oliviere."

Ale Charny se jenom usmál, místo odpovědi otevřel okno vedoucí do zahrady, vyšvihl se na podezdívku, zamával naposledy rukou a seskočil z výše patnácti stop.

Královna vykřikla hrůzou a zakryla si oči. Ale mladí šlechtici přiskočili k oknu a radostnými výkřiky odpověděli na královnin zděšený projev.

Charny pravě přelezl zahradní zeď a zmizel na druhé straně. Byl nejvyšší čas. V témže okamžiku se objevil na prahu pokoje Billot.

37. Pan de Bouillé

Podívejme se, co dělal v těch hodinách úzkosti markýz de Bouillé, kterého ve Varennes tak netrpělivě očekávali a k němuž se upínaly poslední naděje královské rodiny.

V devět hodin večer, to jest takřka právě ve chvíli, kdy uprchlíci přibyli do Clermontu, markýz de Bouillé odjel ze Stenay se svým synem hrabětem Ludvíkem de Bouillé a ujížděl k Dunu, aby byl co nejblíž králi.

Když dojel na čtvrt míle od tohoto města, zastavil se se svými průvodci, aby jeho přítomnost nevzbudila v Dunu pozornost, na pokraji silnice, utábořil se poblíž cesty a skryl koně.

Všichni napjatě čekali. V tu hodinu se měl se vší pravděpodobností objevit králův kurýr.

Za takovýchhle okolností se zdají minuty jako celé hodiny a hodiny připadají jako věčnost.

Bylo slyšet, jak odbíjí deset, jedenáct, půlnoc, jedna, dvě a tři hodiny zrána. Muži, kteří naslouchali pomalému odbíjení hodin, se nemohli dočkat každého dalšího úderu.

Mezi druhou a třetí začalo svítat. Po těch šest hodin čekání sebemenší hluk, jenž dolehl k sluchu čekajících, jím přinášel naději, když se přibližoval, a jak se vzdaloval, vrhal je v nové zoufalství.

Za svítání malý houfec mužů přestal doufat.

Pan de Bouillé byl přesvědčen, že se přihodila nějaká nehoda, nevěděl ovšem jaká, a tak nařídil, aby se vrátili do Stenay, aby mohl uprostřed svého vojska, pokud to bude možno, čelit jakékoli situaci.

Sedli na koně a vraceli se zvolna krokem po silnici do Stenay.

Nebyli ještě čtvrt míle od města, když se pan Ludvík de Bouillé ohlédl a uviděl v dálce na silnici oblak prachu, zvířený tryskem pádících koní.

Zastavili se a čekali.

Jak se jezdci přibližovali, poznávala v nich naše skupinka pány Julesa de Bouillé a de Raigecourt.

Otočili koně a vyjeli jim vstříc.

V okamžiku, kdy se setkali, všichni jezdci z první skupiny takřka jedním dechem vyrazili stejnou otázku a z úst druhých dvou jezdců zazněla stejná odpověď:

"Co se stalo?"

"Král byl zadržen ve Varennes."

Byly asi čtyři hodiny zrána.

Byla to hrozná zpráva. Tím hroznější, že oba mladí šlechtici si z hospody U velkého monarchy, kde je obklopili vzbouřenci, musili násilím proklestit cestu, takže neměli žádné přesnější zprávy.

Ale ať byla ta novina jakkoli strašná, nezničila ještě všechnu naději.

Pan de Bouillé, jako všichni vysocí důstojníci, kteří se spoléhají na absolutní kázeň, věřil, aniž pomyslil na překážky, že všechny jeho rozkazy byly provedeny.

Ať už byl král zadržen ve Varennes, všechny vojenské oddíly, které dostaly rozkaz postupovat za králem, musí přece také dorazit do Varennes. Ty oddíly se skládají ze čtyřiceti husarů Lauzunova pluku pod velením vévody de Choiseul, z třiceti dragounů ze Saint-Menehould pod velením pana Dandoinse, ze sto čtyřiceti dragounů z Clermontu pod velením pana de Damas a konečně z šedesáti husarů z Varennes pod velením pánů de Bouillé a de Raigecourt. Oba důstojníci po svém odjezdu z Varennes nejsou ovšem ve spojení se svými husary, ale v jejich nepřítomnosti je oddíl pod velením pana de Rohrig. Je sice pravda, že pan de Rohrig, mladý dvacetiletý muž, nebyl o ničem informován. Ale pan de Rohrig jistě dostal rozkaz od ostatních velitelů, pánů de Choiseul, Dandoinse nebo de Damas a připojil své lidi k těm, kteří spěchají králi na pomoc.

Král má tedy v této chvíli u sebe asi sto husarů a sto šedesát až sto osmdesát dragounů. To stačí, aby se udrželi proti malému vzbouřenému městečku s osmnácti sty obyvateli.

Viděli jsme, jak události zmařily strategické výpočty pana de Bouillé.

Ostatně nová událost vzápětí zviklala jeho jistotu.

Zatímco pánové de Bouillé a de Raigecourt padávali své zprávy, v dálce se objevil nový oblak prachu. Znovu přijížděl jezdec ve velkém trysku.

Ten jezdec jistě nese nové zprávy. Všechny oči se po něm obrátily. Pánové poznali pana de Rohrig.

Generál mu vyjel vstříc. Byli v takovém duševním rozpoložení, v němž si nadřízený rád vyleje vztek třeba na nevinném.

"Co to znamená, pane," rozkřikl se generál, "jak jste mohl opustit své místo?"

"Pane generále," odpověděl pan de Rohrig, "promiňte mi, ale přijíždím z rozkazu pana de Damas."

"Pan de Damas je tedy se svými dragouny ve Varennes:

"Pan de Damas je ve Varennes bez svých dragounů, pane generále. Má s sebou jen jednoho důstojníka, jednoho poddůstojníka a dva nebo tři muže."

"A ostatní?"

"Ostatní odepřeli poslušnost."

"A co je s panem Dandoinsem a jeho dragouny?" otázal se pan de Bouillé.

"Říká se, že byli zadrženi před radnicí v Saint-Menehould."

"Ale snad aspoň," zvolal generál, "je ve Varennes pan de Choiseul se svými a vašimi husary?"

"Husaři pana de Choiseul se přidali na stranu lidu a křičí Ať žije národ! A moji husaři jsou v kasárnách a střeží je Národní garda."

"A vy jste se jim nepostavil v čelo, pane? Vy jste nenapadl všechnu tu sběř a nevytvořil hradbu kolem krále?"

"Pan generál zapomíná, že jsem neměl žádný rozkaz, že mými veliteli byli páni de Bouillé a de Raigecourt a že jsem vůbec nevěděl, že Jeho Veličenstvo má přijet do Varennes."

"To je pravda," potvrdili pánové de Bouillé a de Raigecourt.

"Sotva jsem zaslechl první hluk," pokračoval poručík, "vyběhl jsem na ulici, abych se dozvěděl, co se děje. Dozvěděl jsem se, že před několika minutami tu zadrželi nějaký kočár, v němž prý je král a královská rodina, a že cestující z toho vozu odvedli k městskému prokurátorovi. Pustil jsem se tedy k domu městského prokurátora. Byl tam velký sběh lidí a takřka všichni muži měli zbraně. Bubnovalo a zvonilo se na poplach. Uprostřed celého toho shluku mně někdo položil ruku na rameno. Otočil jsem se a poznal jsem pana de Damas. Měl přes uniformu civilní plášť. Vy jste poručík, který velí husarům ve Varennes? zeptal se mě. Ano, pane plukovníku. Vy mě znáte? Jste hrabě Charles de Damas. Nuže, skočte na koně, neztrácejte ani vteřinu, ujíždějte do Dunu, do Stenay... Žeňte koně, dokud nestihnete pana markýze de Bouillé. Řekněte mu, že Dandoinse a jeho dragouny zadrželi v Saint-Menehould, že moji dragouni mně odepřeli poslušnost, že Choiseulovi husaři se co nevidět připojí k lidu a že král a královská rodina, která je v tomto domě, skládá jedinou naději jen v něho. Domníval jsem se, pane generále, že jsem povinen okamžitě vyplnit ten rozkaz. Vyskočil jsem na koně a v největším trysku jsem dojel až sem."

"Nic jiného vám pan de Damas neřekl?"

"Řekl mi ještě, že budou hledět stůj co stůj získat čas, abyste zatím vy, pane generále, mohl dorazit do Varennes."

"Nuže," prohlásil pan de Bouillé, "vidím, že každý jednal, jak bylo v jeho silách. Teď je řada na nás, abychom ukázali, že něco dovedeme."

Obrátil se k hraběti Ludvíkovi.

"Ludvíku," řekl mu, "já zůstanu zde. Tito pánové rozvezou mé rozkazy. Oddíly v Mouze a v Dunu se vydají okamžitě na pochod do Varennes, přitom zajistí přechod přes Meusu a ihned přejdou do útoku. Pane de Rohrig, sdělte jim tento můj rozkaz a vyřiďte jim, že brzo dostanou posilu."

Poručík pozdravil a rozjel se směrem k Dunu. Pan de Bouillé pokračoval:

"Pane de Raigecourt, jeďte vstříc švýcarskému pluku de Castella, který je na pochodu do Stenay. Až je dostihnete, řekněte jim, jak naléhavá je situace a že jim nařizuji, aby šli co nejrychlejším pochodem. Jeďte!"

Mladý důstojník se rozjel opačným směrem, než před okamžikem ujížděl pan de Rohrig. Markýz se obrátil k svému druhému synovi a poručil:

"Julesi, vyměň si koně ve Stenay a cválej do Montmedy, ať pak de Klinglin pošle pluk nassavské pěchoty do Dunu a sám ať se dostaví do Stenay. Jeď!"

Mladý muž pozdravil a odcválal.

Markýz de Bouillé se obrátil k staršímu synovi.

"Royal-Allemand jsou ve Stenay, viď, Ludvíku?"

"Ano, otče."

"Dostal rozkaz, aby byl před svítáním připraven k pochodu?"

"Sám osobně jsem odevzdal plukovníkovi váš rozkaz."

"Přiveď pluk ke mně, budu čekat tady na silnici. Snad dostanu ještě další zprávy. Royal-Allemand jsou spolehliví, vid?"

"Ano, otče."

"Pak Royal-Allemand stačí. Potáhneme s ním na Varennes. jeď."

Hrabě Ludvík odcválal.

Za deset minut se vrátil.

"Royal-Allemand přijde hned za mnou," hlásil generálovi.

"Jsou tedy připraveni na pochod?"

"Nejsou, a sám jsem tím byl hrozně překvapen. Velitel mně včera zřejmě špatně rozuměl, když jsem teď k němu přišel, ležel ještě v posteli. Ale hned vyskočil a slíbil mi, že okamžitě pospíší do kasáren, aby všecko zburcoval k odjezdu. Měl jsem strach, že jste už netrpělivý, a přijel jsem vám tedy říci, proč se pluk opozdil."

"Dobře," řekl generál, "ale už snad se ti chlapi hnou."

"Plukovník mně slíbil, že vytrhnou hned za mnou."

Čekali tedy deset minut, čtvrt hodiny, dvacet minut a nikdo se neobjevoval.

Generál se netrpělivě podíval na syna.

"Zaskočím tam ještě jednou," pochopil mladý hrabě.

Skočil na koně a tryskem se rozjel do města.

Ačkoli se generálu de Bouillé zdálo, že čeká celou věčnost, plukovník za ten čas takřka nic nezařídil. Sotva několik lidí bylo pohotově. Mladý důstojník se trpce rozhořčoval, opakoval generálův rozkaz. Velitel pluku mu znovu slíbil, že bude se svými vojáky v pěti minutách za městem, a tak se hrabě vrátil k svému otci.

Když se vracel, všiml si, že bránu, kterou projel již čtyřikrát, střeží oddíl Národní gardy.

Čekali znovu pět, deset minut, čtvrt hodiny, nikdo se neobjevoval.

Pan de Bouillé chápal, že každá ztracená minuta znamená ztrátu jednoho roku života pro ubohé vězně.

Konečně spatřili, jak po silnici od Dunu přijíždí kabriolet.

Byl to kabriolet Leonardův. Leonard pokračoval v cestě, z níž měl stále větší a větší strach.

Pan de Bouillé ho zastavil. Ale Leonard myslel jen na bratra, na paní de l'Aage, a v hlavě měl takový zmatek, že pan de Bouillé z něho nic kloudného nevytáhl. Ostatně Leonard odjel z Varennes, ještě než byl královský kočár zadržen, a nemohl tedy panu de Bouillé nic nového povědět.

Pro tu malou příhodu generál aspoň na chvilku zapomněl na svou netrpělivost. Uplynula však už takřka celá hodina, co velitel pluku dostal rozkaz, a pan de Bouillé poručil svému synu potřetí, aby zajel do Stenay. Dodal, že se nesmí vrátit bez pluku.

Hrabě Ludvík odjel, celý se třásl vzteky.

Když přijel na náměstí, rozzlobil se ještě víc: sotva padesát mužů sedělo na koních.

Vzal tedy těchto padesát mužů a obsadil jimi bránu, která zabezpečovala volný průchod. Pak se vrátil ke generálovi a ujistil ho, že tentokrát už opravdu za ním jede plukovník se svými vojáky.

Myslil si to. Ale teprve, když se za čtvrt hodiny počtvrté znovu vracel do města, spatřil první vojáky pluku Royal-Allemand.

V každém jiném podobném případě by byl pan de Bouillé nechal zatknout plukovníka jeho vlastními vojáky. Ale v tomto okamžiku si nechtěl ani rozhněvat velitele, ani podráždit vojáky. Spokojil se tedy s výčitkou, proč se pluk tolik opozdil. Potom pronesl k vojákům krátkou řeč, jak čestné poslání se jim dostalo, jak na nich závisí nejen svoboda, nýbrž i život krále a královské rodiny. Slíbil důstojníkům vyznamenání, vojákům odměnu a pro jistotu mezi ně rozdal hned napřed čtyři sta louisdorů.

Řeč s tímto dodatkem měla očekávaný výsledek. Rozlehlo se bouřlivé "Ať žije král!" a pluk se rozjel cvalem do Varennes.

V Dunu střežilo třicet vojáků most přes Meusu.

Zanechal je tam pan Deslon, když odjížděl z Dunu s Charnym.

Třicet mužů se připojilo k pluku Royal-Allemand a jelo se dál. Bylo nutno urazit dobrých osm mil v kopcovitém terénu, nedalo se tedy jet tak rychle, jak by byli chtěli. Bylo také třeba dorazit na místo s plukem neutrmáceným, schopným boje.

Přitom pozorovali, že přijíždějí do nepřátelského území. Ve vesnicích po obou stranách silnice zvonili na poplach. Vpředu se tu a tam ozývaly střelné rány.

Pluk se hnal a hnal.

V Grange-au-Bois spatřili jezdce bez klobouku; přitisknutý ke koňské šíji divoce poháněl koně. Kůň pádil jako zběsilý. Jezdec zřejmě už z dálky dával vojsku znamení.

Byl to Charny.

"Na pomoc králi, pánové, na pomoc králi!" volal Charny z plna hrdla, jakmile měl za to, že by mu už mohli rozumět.

"Na pomoc králi, ať žije král!" volali důstojníci i vojáci.

Charny se přihnal k markýzi de Bouillé. Několika slovy vysvětlil situaci. Když odjížděl, byl král ještě ve Varennes. Není tedy ještě všecko ztraceno.

Koně byli sice již poněkud unavení, ale přesto bylo možno udržet divoké tempo. Koně dostali seno a vojáci byli rozžhavení do běla, když vyslechli markýzovu řeč a hlavně když jim rozdal zlaťáky. Pluk se hnal jako bouře a co chvíli se ozvalo "Ať žije král!"

V Crépy potkali jakéhosi kněze. Byl to kněz, který přísahal na ústavu a díval se nevraživě na vojáky, ženoucí se na Varennes.

"Jen si jeďte, jeďte," křikl na ně, "bohudík přijdete pozdě!"

Hrabě de Bouillé slyšel, co volá, a vrhl se na něho s tasenou šavlí.

"Nech toho, kluku," zavolal na něho otec, "co blázníš!"

Mladý hrabě si uvědomil, že chtěl zabít bezbranného člověka a k tomu ještě kněze, byť přísežného - byl by to dvojí hřích. Svezl se tedy alespoň napůl s koně a vší silou kopl pátera do zadku.

Kněz se skutálel - do příkopu, ale přece jen křičel:

"Však vy tak jako tak přijdete pozdě!"

Jedou dál a všichni proklínají neblahého proroka.

Střelba, kterou před chvílí zaslechli, je čím dál tím zřetelnější. Je to přestřelka mezi sedmdesáti husary páně Deslonovými a asi stejným počtem národních gardistů.

Pluk okamžitě zahájí palbu, Národní garda se rozuteče a cesta je volná.

Ale pan de Bouillé se dozví od pana Deslona, že král odjel z Varennes v osm hodin ráno.

Pan de Bouillé vytáhne hodinky. Je za pět minut devět.

Nevadí, ještě není všecko ztraceno. Není třeba projíždět městem, kde by bylo pravděpodobně nutno dobývat barikády. Pluk Varennes objede.

Je nutno, zahnout vlevo, vpravo není příznivý terén.

Nalevo sice dojedou k řece, ale Charny ujišťuje, že řeku lze přebrodit.

Pluk tedy zanechá Varennes po pravé straně a vrhne se do luk. Na silnici do Clermontu jistě dohoní královu eskortu, vrhne se na ni, ať je jakkoli silná, buď osvobodí krále, nebo se dá pobít.

Konečně se pluk přižene k řece. Charny do ní vjede první, pánové de Bouillé za ním, za nimi všichni důstojníci a vojáci. Řeka se hemží koňmi a uniformami. V deseti minutách přebrodí pluk řeku.

Jízda tekoucí vodou osvěžila koně i jezdce. V přímé linii letí pluk tryskem ke Clermontské silnici.

Vtom Charny, jenž se řítí několik kroků před plukem, prudce zarazí koně a vykřikne stojí před hlubokým kanálem se strmými břehy.

Charny zapomněl na ten kanál, ačkoli jej sám objevil, když ohledával krajinu. Kanál se táhl několik mil a všude byl stejně neschůdný pro přechod.

Nepřejde-li ho pluk zde a hned, nepřejde ho nikde.

Charny dává příklad: vrhne se první do vody; kanál nelze přebrodit, ale kůň plave s vypětím všech sil k druhému břehu. jenže druhý břeh je rovněž strmý a kluzký a koňské podkovy se na něm nemohou zachytit.

Charny se čtyřikrát pokouší dostat se na břeh. Je zdatný jezdec, kůň se namáhá zoufale, vyvíjí takřka lidský důvtip, ale všechno je marné, pokaždé sklouzne zpět, nenalézá pevnou oporu, těžce dýchá, padá zpátky do vody a málem by svrhl do vody i jezdce.

Charny pochopil: to, co nedokáže jeho znamenitý čistokrevný kůň s výtečným jezdcem v sedle, nedokáže ani ostatních čtyři sta koní.

Všechno je tedy zmařeno, osud je zase silnější! Král a královna jsou ztraceni, a jestliže je už nemůže zachránit, nezbývá mu, než aby zahynul s nimi.

Přesto se pokusí ještě jednou dostat se na břeh, ale nezdaří se mu to ani tentokrát. Jen zabodne šavli do kluzkého jílu a šavle v něm zastane napolovic trčet.

Ta šavle je sice nedostatečná opora pro koně, ale dostatečná pro jezdce.

Charny se vyprostí ze třmenů a pustí uzdu. Nechá koně, ať se zmítá v té osudné vodě, plave až k šavli, chytne se ji a po několika nezdařilých pokusech se vyškrábe na břeh.

Ohlédne se nazpět a vidí, jak na druhé straně kanálu pan de Bouillé a jeho syn div nepláčí bezmocným vztekem a jak všichni vojáci tu stojí jako přimrazeni, neboť chápou, že po marném úsilí Charnyho přes kanál neprojdou.

Pan de Bouillé je bez sebe zlostí, dupe vztekle nohama. Všechno, co podnikl, podnikl doposud vždycky se zdarem, takže se v celé armádě říkalo: šťastný jako Bouillé.

"Ach pánové," zvolá žalostně, "ať mně ještě někdo řekne, že jsem se narodil na šťastné planetě!

"Můžete být klidný, generále," zavolal Charny z druhého břehu. "Povím, že jste udělal všecko, co bylo v lidských silách, a řeknu-li to já, budou mně věřit. Sbohem, generále!"

Ublácený a promočený, opěšalý, odzbrojený, neboť jeho šavle zůstala v kanále a pistole nebyly k potřebě, když v nich zvlhl prach, dal se Charny do běhu přes luka a přes pole a zakrátko zmizel mezi stromy, za nimiž se táhla silnice.

Byla to ta silnice, po níž lid odvážel krále a královskou rodinu jako své zajatce. Stačilo, aby se pustil tou silnicí, a musil královskou rodinu dostihnout. Ale když se rozběhl po silnici, ještě jednou se obrátil a spatřil, jak na druhé straně kanálu pořád ještě stojí pan de Bouillé se svou jízdou. Ačkoli mu bylo jasné, že se nedostane kupředu, zřejmě se generál nemohl odhodlat dát povel k zlořečenému ústupu.

Charny generálovi ještě naposled zamával, pak se pustil po silnici, která se tu klikatila, a všecko, co zůstalo za ním., zmizelo jako hrozný sen.

Kam má spěchat, to mu naznačovala obrovská vřava, v niž se v dálce mísily zlověstné výkřiky, hrozby, posměch a kletby deseti tisíc lidí.

38. Odjezd

Už víme, že král byl přinucen odjet.

Zbývá nám ještě říci několik slov o této žalostné královské cestě. Uvidíme, jak se naplní osudy věrných služebníků a posledních přátel, které sudba, náhoda nebo oddanost seskupily kolem skomírající monarchie.

Vraťme se tedy do domu pana Sausse.

Sotva Charny seskočil z okna na zem, otevřely se, jak jsme už řekli, dveře a na prahu se objevil Billot.

Měl ponurou tvář. Zpod svraštělého obočí se rozhlédl podezřívavým a pronikavým pohledem. Přelétl očima všechny osoby toho hrozného dramatu; ale objevil pouze dvě věci.

Za prvé zjistil, že Charny uprchl. To bylo ostatně zřejmé, hrabě tu nebyl a pan de Damas za ním právě zavíral okno. Billotovi stačilo, aby přiskočil k oknu, a okamžitě zpozoroval, jak hrabě přelézá zahradní zeď.

Za druhé Billotovi neušlo, že královna a pan de Romeuf uzavřeli mezi sebou jakousi dohodu. Pan de Romeuf se ovšem v dané situaci nemohl zavázat k ničemu jinému, než že zachová, pokud bude možno, blahovolnou neutralitu.

Pokoj za Billotovými zády znovu naplnili muži ozbrojení puškami, šavlemi a kosami, kteří prve na Billotův pokyn ustoupili na náměstí.

Ostatně se zdálo, že všechny ty muže instinktivně pudí k tomuto vůdci jakýsi magnetický vliv. Chtěli ho poslouchat, vždyť byl plebejec jako oni, a tušili, že je také stejný vlastenec, ba co víc, že ho žene stejná nenávist.

Billot se rozhlédl kolem sebe a jeho pohled se střetl s očima ozbrojených mužů. Poznal, že se má na koho spolehnout, kdyby bylo třeba užít násilí.

"Nuže," otázal se pana de Romeuf, "už se konečně rozhodli odjet?"

Královna vrhla na Billota pohled, kterým by byla odvážlivce jistě zdrtila na prach, kdyby její pohled měl sílu blesku.

Neodpověděla ani slovem, usedla a křečovitě se přidržela opěradel svého křesla, jako by chtěla dát najevo, že stůj co stůj neodjede.

"Král žádá, abychom ještě chvíli počkali," odpověděl pan de Romeuf. "Nikdo celou noc nespal a jejich Veličenstva jsou úplně zmožena únavou."

"Pane de Romeuf," odpověděl Billot, "víte dobře, že Jejich Veličenstva nežádají odklad proto, že jsou unavena. Doufají, že zatím přijede pan de Bouillé. Jenže," dodal Billot výhrůžně, "ať si Jejich Veličenstva dají pozor, nepůjdou-li dobrovolně, vytáhneme je třeba za nohy!

"Ničemo!" zvolal pan de Damas a vrhl se na Billota s tasenou šavlí.

Ale Billot jen zkřížil ruce na prsou.

Opravdu se nepotřeboval sám bránit. Nejméně deset mužů sem okamžitě skočilo z vedlejšího pokoje. Na pana de Damas se rázem napřáhlo deset různých zbraní.

Král viděl, že stačí jediné slovo nebo jediný pohled toho hrozného muže a oba důstojníci tělesné stráže, pan de Choiseul, pan de Damas a ostatní tři důstojníci a poddůstojníci se budou v tu chvíli válet v krvi.

"Nu dobrá," řekl truchlivě, "dejte zapřáhnout, pojedeme."

Paní Brunierová, jedna z obou královniných komorných, vykřikla a omdlela.

Ten výkřik probudil obě královské děti. Dauphin se dal do pláče.

"Ach pane," otočila se královna k Billotovi, "vy nemáte děti, že dovedete být tak ukrutný k matce?"

Billot se zachvěl. Hned však odpověděl s hořkým úsměvem:

"Ne, madam, já už jsem bezdětný."

Potom se obrátil ke králi:

"Není potřeba zapřahat, už je zapřaženo."

"Ať tedy vůz předjede."

Král přistoupil k oknu, jež vedlo na ulici, a opravdu viděl, že kočár už stojí před domem. V ohromném hluku, jenž se ozýval z ulice, nebylo slyšet, jak kočár přijel.

Dav uviděl krále u okna.

Na ulici se zvedl obrovský křik. Byla to vlastně jediná veliká hrozba. Král zbledl.

Pan de Choiseul přistoupil ke královně.

"Co přikáže Vaše Veličenstvo?" otázal se. "Já a moji druhové raději zemřeme, než bychom přihlíželi k tomu, co se bude dít."

"Myslíte, že se panu de Charny podařilo projet?" otázala se tiše, ale naléhavě královna.

"Jistě," odpověděl pan de Choiseul, "na to se můžeme spolehnout."

"Nuže tedy jeďme, ale proboha, nevzdalujte se od nás ani vy, ani vaši přátelé, přeji si to ne tak kvůli sobě jako kvůli vám."

Král pochopil, z čeho má královna strach.

"Opravdu," řekl, "pánové de Choiseul a de Damas jsou v našem průvodě a nevidím, že by tu byli pro ně koně."

"To je pravda," otočil se pan de Romeuf k Billotovi, "nemůžeme přece bránit těmto dvěma pánům, aby provázeli krále a královnu."

"Ať se tedy ti pánové o sebe postarají," odpověděl Billot. "Máme rozkaz přivézt zpět krále a královnu, o těchto dvou pánech rozkaz nic neříká."

"Ale já prohlašuji," ozval se král s rozhodností, kterou by od něho nikdo nečekal, "že odtud neodjedu dřív, dokud tito, pánové nedostanou koně."

"Co tomu říkáte?"otočil se Billot k mužům ve vedlejším pokoji. "Pan král prý nepojede, dokud tito pánové nedostanou koně."

Odpověděl mu hurónský smích.

"Jdu pro koně," prohlásil pan de Romeuf.

Ale pan de Choiseul ho zadržel.

"Neopouštějte Jejich Veličenstva," poprosil ho. "Vaše poslání vám dává jaksi pravomoc nad těmihle lidmi a je věcí vaší cti, aby Jejich Veličenstva vyvázla bez pohromy.

Pan de Romeuf se zastavil. Billot pokrčil rameny.

"Dobrá," prohlásil, "jdu tedy já."

A vyšel první, na prahu se však ještě otočil.

"Doufám," řekl zamračeně, "že ostatní půjdou za mnou."

"To neměj obavy!" křičel za ním dav. Dával tak najevo, že by neměl slitování, kdyby se snad chtěl někdo protivit.

A opravdu lidé byli tak rozvášnění, že by byli jistě použili jakéhokoli násilí i vůči královské rodině a že by byli stříleli po každém, kdo by se byl pokusil uprchnout.

Billot se tedy už nemusil ani vrátit nahoru.

Jakýsi muž z lidu přiskočil k oknu, aby se podíval, co se děje na ulici, a za chvíli zvolal:

"Koně už jsou tu, a teď hybaj!"

"Hybaj, hybaj!" řval všechen dav v prvním pokoji s důrazem, jenž nepřipouštěl odporu.

Král vyšel první. Za ním vedl pan de Choiseul královnu. Za nimi pan de Damas podpíral madam Alžbětu. Potom kráčela paní de Tourzel s oběma dětmi, které obklopili všichni, kdo královské rodině zůstali ještě věrni.

Pan de Romeuf jako vyslanec Národního shromáždění a tedy posvátná osoba měl bdít nad královským průvodem.

Je však třeba říci, že pan de Romeuf by byl sám potřeboval, aby někdo bděl nad ním. Už se rozhlásilo, jak vlažně vykonává rozkazy Národního shromáždění a že dopomohl k útěku, ne-li skutečnou pomocí, tedy alespoň svou nedbalostí, jednomu z královských přívrženců, který, jak se rozneslo, utekl jen proto, aby přivedl pana de Bouillé s jeho vojáky.

Tak se stalo, když se celý ten průvod objevil ve vratech, že všechen lid nadšeně pozdravoval Billota, protože v něm viděl člověka ze svých řad a uznával ho za svého přirozeného vůdce, kdežto na pana de Romeuf jenom výhrůžně pokřikoval zrádce a aristokratická svině.

Do kočáru vstoupila královská rodina v témž pořádku, v jakém vyšla z domu.

Oba důstojníci tělesné stráže zaujali opět místo na kozlíku.

V okamžiku, kdy král sestupoval se schodů, přistoupil k němu pan de Valory.

"Sire," požádal, "já a můj druh prosíme Vaše Veličenstvo o jednu milost."

"O jakou, pánové?" otázal se král, plný údivu, že ho v téhle situaci ještě někdo vůbec může prosit o nějakou milost.

"Sire, prosíme vás, abychom vás mohli provázet jako sluhové, když už Vaše Veličenstvo nemůžeme provázet jako vojáci."

"Jako sluhové, pánově?" zvolal král. "To je nemožné!"

Pan de Valory se uklonil.

"Sire," prohlásil, "v situaci, v níž se v této chvíli nachází Vaše Veličenstvo, by takové místo bylo ctí i pro prince z královské krve, tím spíše pak pro prosté šlechtice, jako jsme my."

"Budiž, pánové," řekl král se slzami v očích, "zůstaňte s námi a neopouštějte nás už nikdy."

Tak se stalo, že oba mladí džentlmeni v lokajské livreji a v úloze sluhů usedli na sedadlo za kočárem.

Pan de Choiseul zavíral dvířka kočáru.

"Pánové," ozval se v té chvíli král, "dávám výslovný rozkaz, abych byl zavezen do Montmedy. Postilióni, do Montmedy!"

Ale na ta slova se ozval obrovský řev všeho lidu:

"Do Paříže, do Paříže!"

Sotva nastalo ticho, ukázal Billot špičkou šavle na cestu, kterou určil on, a zvolal: "Postilióni, na Clermont!"

Kočár se rozjel.

"Beru vás všechny za svědky, že jsem obětí násilí," prohlásil Ludvík XVI.

Potom ubohý král, úplně vyčerpán, klesl na sedadlo mezi královnu a madam Alžbětu.

Vůz se pomalu prodíral davem. Po pěti minutách, ani ještě neurazili dvě stě kroků, bylo slyšet velký hluk za kočárem.

Královna, která seděla u okna, a snad také pro svou živou a prudkou povahu, okamžitě vystrčila hlavu z vozu. Vzápětí však klesla zpátky na sedadlo a zakryla si tvář rukama.

"Ach běda," zasténala, "vraždí pana de Choiseul!"

Král se pokusil vstát, ale královna a madam Alžběta ho strhly zpátky mezi sebe. Ostatně vůz právě zahnul za roh a nebylo vidět, co se děje dvacet kroků odtud.

Poslyšme, co se dálo.

Před domem pana Sausse vsedli pan de Choiseul a pan de Damas na koně. Ale koně pro pana de Romeuf, který přijel do Varennes zvláštním poštovním dostavníkem, mezitím někdo ukradl.

Pan de Romeuf, pan de Floirac a pobočník Foucq šli tedy pěšky. Doufali, že buď dragouni a husaři, kteří zůstali věrní, jim nabídnou své koně, anebo že někde narazí na koně, které opustili jejich páni, když se začali bratřit s lidem a popíjet po hospodách na zdraví národa. Ale neušli ani padesát kroků, když pan de Choiseul, který jel vedle kočáru, zpozoroval, že pánům de Romeuf, de Floirac a Foucqovi hrozí, že je dav obklíčí, odtrhne od sebe a umačká.

Tu se na okamžik zastavil, nechal vůz předjet, a protože se právem domníval, že by pan de Romeuf vzhledem k poslání, kterým byl pověřen, mohl být z těchto tří mužů, jimž hrozilo stejné nebezpečí, nejvíc na prospěch královské rodině, zavolal na svého sluhu Jamesa Brisacka, který se zmítal uprostřed davu:

"Dejte mého druhého koně panu de Romeuf!"

Sotva to vykřikl, rozdrážděný dav ho obklopil s velkým křikem:

"To je hrabě de Choiseul, jeden z těch, kdo chtěli unést krále. Smrt tomu zrádci! Smrt tomu aristokratickému lumpovi!"

Všichni víme, jak rychle v lidových bouřích následuje skutek po výhrůžce.

Strhli pana de Choiseul ze sedla, mladý muž rázem zmizel v propasti rozzuřeného davu. Kdo v této době vražedných vášní padl do takové propasti, sotva se z ní kdy dostal se zdravou kůží.

Ale v okamžiku, kdy ho strhli s koně, vrhlo se mu na pomoc pět lidí.

Byli to pánové de Damas, de Floirac, de Romeuf, pobočník Foucq a také sluha James Brisack, kterému zatím vyrvali uzdu hraběcího koně z rukou, takže s volnýma rukama mohl spěchat na pomoc svému pánu.

Strhla se strašná rvačka, v jaké se za starých časů rvali barbaři a v jaké se snad ještě i za našich dnů perou Arabové o zkrvavená těla svých padlých a raněných.

Naštěstí a bohudík nebyl pan de Chouiseul přes všechnu pravděpodobnost ani mrtev, ani zvlášť těžce raněn.

Jakýsi četník odrazil hlavní své muškety ránu kosou, která byla určena panu de Choiseul. James Brisack odrazil druhou ránu holí, kterou vytrhl jednomu z útočníků. Divous přesekl hůl jako třtinu, ale odražená rána zasáhla už jenom Choiseulova koně.

Tu napadlo pobočníkovi Foucqovi vykřiknout:

"Dragouni, ke mně!"

Na ten křik přiběhlo několik vojáků, kteří se patrně zastyděli, že před jejich očima ubíjí dav jejich velitele, a proklestili si cestu až k němu.

Také pan de Romeuf se vrhl do vřavy.

"Ve jménu Národního shromáždění, ve jménu generála Lafayetta, který mě poslal, doveďte tyto pány na radnici!"

Národní shromáždění a generál Lafayette měli tenkrát ještě velkou popularitu, takže tato výzva nezůstala bez účinku.

"Na radnici, na radnici!" začalo se ozývat v davu. Stádo ovcí mečí vždycky podle berana.

Lidé dobré vůle se přičinili a tak se pan de Choiseul se svými druhy octl na radnici.

Než se tam dostali, trvalo to ovšem skoro půldruhé hodiny. Každá minuta znamenala novou hrozbu a nové nebezpečí smrti. Jak jenom jejich obránci někde nechali kus volného místa, hned se zablesklo ostří šavle, trojzub vidlí anebo hrot kosy.

Konečně se však přece jen dostali na radnici. Byl tam jen jediný úředník, celý vyděšený z odpovědnosti, jež na něm

spočívala.

Aby se té odpovědnosti nějak zbavil, poručil, aby pánové de Choiseul, de Damas a de Floirac byli uvrženi do šatlavy, a postavil k ním jako stráž národní gardisty.

Pan de Romeuf prohlásil, že neopustí pana de Choiseul, který se kvůli němu vystavil takovému nebezpečí.

Úředník tedy nařídil, aby pana de Romeuf odvedli do šatlavy s ostatními.

Na pokyn pana de Choiseul se jeho sluha, o něhož se nikdo nestaral - šlo přece o bezvýznamného člověka - vytratil.

První Brisackovou starostí bylo - nezapomínejme, že to byl štolba - poohlédnout se po koních. Dozvěděl se, že koně jsou v pořádku a bez úhony ve stáji v jakési hospodě, kde lid oslavuje vítězství.

Když se tedy už nemusel obávat o své miláčky, zašel do kavárny, objednal si čaj, požádal, aby mu přinesli papír, kalamář a pero, a napsal dopis paní de Choiseul a paní de Grammont, aby je ubezpečil, že jejich synovi a synovci již nehrozí žádné nebezpečí. Domníval se, bláhový, že oba šlechtici jsou zachráněni, jakmile jsou jednou v šatlavě.

Chudák James Brisack oznamoval oběma dámám ty dobré zprávy poněkud předčasně. Pan de Choiseul sice seděl v městské šatlavě, byl pod stráží městské milice, ale k zamřížovaným okénkům zapomněli postavit stráže a lid jimi střílel na vězně.

Vězni se tedy museli utéct do koutů a lehnout si pod okna.

Ta trapná situace trvala celých čtyřiadvacet hodin; pan de Romeuf odmítal s obdivuhodnou oddaností opustit své druhy.

Konečně 23. června přitáhla Národní garda z Verdunu a pan de Romeuf dosáhl, že jí vězně odevzdali. Neopustil je však dřív, dokud se mu důstojníci Národní gardy nezavázali čestným slovem, že je budou chránit, dokud nebudou dovedeni do vězení Nejvyššího soudního dvora.

Tělo ubohého Izidora de Charny odtáhl jakýsi tkadlec. Pochovaly ho soucitné, leč cizí ruce. Byl tedy méně šťasten než jeho bratr Georges, kterému tu poslední službu prokázaly bratrské ruce hraběte de Charny a přátelské ruce Gilbertovy a Billotovy.

Tenkrát byl Billot ještě oddaný a uctivý přítel hraběcí rodiny. Viděli jsme, jak se přátelství, oddanost a úcta změnily v nenávist.

39. Křížová cesta

Královská rodina se zatím ubírala k Paříži cestou, kterou právem můžeme nazvat cestou křížovou.

Ludvík XVI. a Marie Antoinetta došli tou cestou na svou Kalvárii. Vykoupili svým strašným utrpením hříchy monarchie, jako vykoupil Ježíš Kristus hříchy lidstva? Nemůžeme dosud odpovědět na tuto otázku, snad na ni odpoví budoucnost.

Cesta ubíhala pomalu, neboť koně nemohli jít rychleji než doprovod, a tento doprovod tvořily, jak jsme již řekli, davy lidí, muži ozbrojení puškami, kosami, šavlemi, píkami a klacky. Bylo tam také mnoho žen a dětí. Ženy zvedaly děti do výše, aby jim ukázaly krále, kterého by byly jinak v životě nespatřily, krále, jejž národ vedl zpátky do hlavního města.

Uprostřed toho davu, jenž se po obou stranách silnice doširoka rozléval do polí a luk, jel velký královský kočár a za ním kabriolet paní Brunierové a paní de Neuville. Oba ty vozy vypadaly jako .ztroskotaná loď a pramice ve vleku. Zmítaly se v rozbouřených vlnách, které je každou chvíli hrozily pohltit.

Budiž nám dovoleno rozvést ještě dál toto přirovnání: Chvílemi se zdálo, že bouře nabývá nové a nové síly. Výkřiky, nadávky, hrozby se zvedaly jako bouřlivé vlny. Lidské masy se zvedaly a klesaly jako odliv a příliv a chvílemi úplně přikrývaly loď, jež se jimi jen stěží prodírala, i křehkou pramici, kterou vlekla za sebou.

Průvod dojel do Clermontu, a ačkoliv už urazil víc než čtyři míle, nezdálo se, že by se zmenšoval. Lidé, kteří tvořili ten průvod, se sice zčásti vrátili domů, aby se věnovali svému zaměstnání, ale hned z širokého dalekého okolí přibíhali noví a noví, aby si nedali ujít tak vzácnou podívanou.

Ze všech zajatců, které vezlo to pojízdné vězení, soustřeďovala se zášť, zlost a hrozby lidu nejvíce na oba ubohé důstojníky tělesné stráže, kteří seděli na kozlíku. Příkaz Národního shromáždění činil královskou rodinu nedotknutelnou, a tak se bajonety neustále ježily proti oběma mladým mužům. Tu a tam se mihla nad jejich hlavami kosa - opravdová kosa, jak se s ní maluje smrt -, nebo je zase uštklo nějaké kopí jako úskočný had svým ostrým žahadlem a stejně rychle se vracelo k muži, který bodl a teď byl plný radosti, když se podíval na vlhký a zčervenalý hrot, jenž se neminul cílem.

Vtom se k všeobecnému úžasu prodral davem muž bez klobouku a úplně bezbranný, v šatě zastříkaném blátem. Prodral se zástupem až k vozu, uctivě se poklonil králi a královně a vyšvihl se na kozlík mezi oba důstojníky tělesné stráže.

Královna vykřikla strachem, radostí a žalem.

Poznala Charnyho.

Vykřikla strachem, neboť to, co udělal přede všema očima, bylo tak odvážné, že se opravdovým zázrakem dostal na to nebezpečné místo, aniž ho někdo zranil.

Vykřikla radostí - byla šťastná, že unikl nebezpečí, které ve své představivosti pokládala ještě za větší, než bylo ve skutečnosti.

Vykřikla žalem, neboť pochopila, když spatřila Charnyho samotného a v tomto stavu, že je konec jakýchkoli naději na pomoc od pana de Bouillé.

Zdálo se ostatně, že Charnyho odvaha tak udivila dav, že ho právě pro tuto odvahu ušetřil.

Hluk, jenž se rozpoutal kolem vozu, upozornil Billota, jenž jel v čele průvodu, že se něco děje. Otočil se a poznal Charnyho.

To jsem rád, pomyslil si, že se mu nic nestalo. Ale běda tomu bláznu, kdyby se ještě teď něčeho odvážil, teď by to zaplatil dvojnásob!

Tak přijel průvod do Saint-Menehould kolem druhé hodiny odpoledne.

Na všech cestujících zanechala známky únavy probdělá noc na odjezdu z Paříže a únava a vzrušení z noci, kterou právě prožili. Nejvíc byl ovšem unaven dauphin. Při vjezdu do Saint-Menehould se zmítalo ubohé dítě v horečce.

Král poručil, aby zastavili.

Bohužel byl právě Saint-Menehould ze všech měst, kudy projížděli, nejvášnivěji pobouřen proti nešťastné zajaté královské rodině.

Nikdo tedy nedbal králova rozkazu, naopak Billot poručil, aby co nejrychleji vyměnili koně.

Tohoto rozkazu okamžitě uposlechli.

Dauphin plakal a vzlykal.

"Proč mě nesvlečete a neuložíte do postýlky," žadonil, "když jsem nemocný?"

Chlapcův nářek zlomil na okamžik královninu pýchu.

V slzách zvedla mladého prince a třesouc se po celém těle ukázala ho lidu.

"Ach pánové, slitujte se nad tím dítětem a zastavte!"

Ale čerství koně byli už zapřaženi.

"Jedeme," poručil Billot.

"Jede se!" křičel po něm všechen dav.

A protože Billot právě předjížděl kolem kočáru, aby znovu zaujal své místo v čele průvodu, královna na něho zavolala:

"Ach pane, znovu vám říkám, že jistě nemáte dítě!"

"A já vám, madam, znovu mohu jen říct," odsekl Billot zamračeně, "že jsem měl dítě, ale že je už nemám."

"Dělejte si, co chcete," vykřikla královna, "však jste silnější. Ale dejte si pozor, žádný hlas nevolá mocněji k nebi o pomstu než hlas dítěte!"

Průvod se vydal znovu na cestu.

Průjezd městem byl krutý. Jakmile se objevil Drouet, propukl dav v obrovský jásot, neboť už kdekdo věděl, že on má hlavní zásluhu na tom, že král byl zatčen. Ten jásot mohl být pro královskou rodinu hrozným, ale velkým poučením, kdyby ovšem vládce tohoto světa mohlo něco poučit. Ludvík XVI. a Marie Antoinetta však v tom pokřiku viděli jen slepou zášť. Ve vlastencích, přesvědčených, že zachraňují Francii, král a královna viděli jen vzbouřence.

Král byl úplně zdrcen. Královně se na čele perlil pot, hněvem a studem. Madam Alžběta, anděl z nebes, jenž zabloudil na zem, se tiše modlila, nikoli za sebe, ale za bratra a za královnu, za jejich děti a za celý ten národ. Ta světice nedělala rozdíl mezi těmi, jež pokládala za oběti, a mezi těmi, jež považovala za jejich katy. Modlila se za všechny.

Když vjížděli do Saint-Menehould, dav, jenž provázel královský vůz, byl už tak obrovský, že se daleko široko rozléval do kraje kolem silnice a nemohl se vměstnat do úzkých ulic. Rozdělil se tedy a táhl po obou stranách kolem města. Ale protože se v Saint-Menehould stálo jen chvíli, dokud se nevyměnila přípřež, dočkal se na konci města brzy svých královských obětí.

Král se domníval - a snad právě tato bláhová víra ho svedla k tomu, že se dal touto nešťastnou cestou - král se domníval, že jedině Pařížané jsou svedeni, a spoléhal na svůj dobrý venkov. A teď právě tento dobrý venkov nejenže ho nezachránil, ale postavil se neúprosně a nesmiřitelně proti němu. Tento venkov vyděsil pana de Choiseul v Pont-de-Sommevelle, zajal pana Dandoinse v Saint-Menehould, střílel na pana Damase v Clermontu, zabil Izidora de Charny před královýma očima. Všechno se postavilo proti královu útěku, dokonce i onen kněz, kterého mladý rytíř de Bouillé srazil na silnici do příkopu.

A král by se byl ještě více zhrozil, kdyby byl viděl, co se dálo ve městech a na vsích, kam došla zpráva, že ho zadrželi. V okamžiku se pozdvihlo všechno obyvatelstvo, matky vzaly do náruče nemluvňata, za ruku děti, které už mohly chodit, muži se ozbrojili tolika zbraněmi, kolik jich jen mohli sehnat a kolik jich mohli unést. Přicházeli odhodláni nikoliv krále provázet, nýbrž třeba ho i zabít. Krále, který v dobu žní - žně jsou tak chudé v této bědné Champagni kolem Châlons, které lid svým výrazným jazykem říká všivá Champagne - krále, který v době žní zburcoval lupičské pandury a zlodějské husary, aby kopyty svých koní pošlapali hubenou úrodu! Ale tři andělé chránili královský kočár: malý dauphin, nemocné dítě, třesoucí se horečkou; madam Royale, překrásná zlatovláska - stála u dvířek kočáru a dívala se na všechna to běsnění udiveným, ale klidným pohledem; konečně madam Alžběta, sice už sedmadvacetiletá, ale na těle i na duchu ozářená aureolou nejčistšího mládí. Lid je všechny viděl: královnu, skloněnou nad svým dítětem; zdrceného krále. Hněv lidu se při pohledu na královskou rodinu ztrácel; dav toužil vylít si vztek na někom jiném. Pokřikoval tedy na královy tělesné strážce, nadával těm ušlechtilým a oddaným srdcím zrádců a zbabělců. A na všechny ty rozvášněné hlavy, z velké části obnažené a rozpálené špatným vínem z krčem u cesty, těžce dopadalo olověné červnové slunce, vytvářející v oblacích prachu, jak jej zvedal ten velký zástup, jakousi ohnivou duhu.

Co by řekl král, kdyby byl viděl muže, který vyrazil z Méziéres s puškou na rameni a který urazil za tři dny šedesát mil, aby zavraždil krále, a když ho konečně dohonil v Paříži a uzřel, jak je ubohý, nešťastný, ponížený, zavrtěl hlavou a upustil od svého úmyslu?

Co by byl řekl král, kdyby věděl o mladém truhláři - ten naivní jinoch nepochyboval o tom, že král bude hned po svém útěku souzen a odsouzen -, jenž se pustil zprostřed Burgundska do Paříže, vážil tak dalekou cestu, aby byl přítomen při tomto soudu a slyšel jeho rozsudek? Na cestě mu nějaký mistr truhlář vysvětlil, že to bude nějakou chvíli trvat, než dojde k takovým koncům, a pozval ho, aby zatím žil u něho jako člen rodiny. Mladý tovaryš se opravdu ubytoval u starého mistra a oženil se s jeho dcerou."4

To, co viděl Ludvík XVI., bylo snad dramatičtější, ale méně strašné. Neboť, jak jsme už řekli, trojnásobný štít nevinnosti odrážel od něho hněv lidu, jenž se obracel proti jeho služebníkům.

Když kočár vyjel ze Saint-Menehould, asi půl míle za městem se objevil v polích jezdec, hnal se tryskem k silnici. Byl

to starý šlechtic, rytíř řádu - svatého Ludvíka. Měl řádový kříž v knoflíkové dírce; lidé se snad na okamžik domnívali, že se tam žene jen ze zvědavosti, a dělali mu místo. Starý šlechtic přicválal až ke kočáru s kloboukem v ruce, hluboce se poklonil králi a královně a oslovil je Vaše Veličenstva. Lid, jenž si právě uvědomil, kde je skutečná sila a velikost, přijal to s reptáním. Rozhořčil se, že se zajatcům dává titul, který vším právem patří jemu; začal pokřikovat a vyhrožovat.

Král se už naučil chápat nebezpečí takového reptání. Slyšel je ve Varennes kolem domu, v němž byl vězněn, a věděl, co znamená.

"Pane," řekl starému rytíři řádu svatého Ludvíka, "královna i já. jsme velmi dojati oddaností, kterou dáváte tak veřejně najevo. Ale běžte pryč, proboha, váš život je v nebezpečí.

"Můj život patří králi," vykřikl starý rytíř, "a zemřu-li pro krále, bude to nejkrásnější den mého života!"

Okolostojící slyšeli ta slova a začali reptat ještě hlasitěji.

"Běžte pryč, běžte pryč, pane!" volal král.

Vyklonil se z kočáru a požádal:

"Přátelé, uvolněte, prosím vás, místo panu Dampierrovi!"

Ti, kdo stáli nejblíž, slyšeli královu prosbu, uposlechli a udělali místo. Bohužel hned o kousek dál se dostal jezdec do nejhustšího davu. Pobízel koně otěžemi i ostruhami, ale lidé byli tak namačkáni, že se nikdo nemohl pohybovat, jak by byl chtěl. Několik žen začalo ječel, když se o ně otřel kůň, kterési vyděšené dítě se dalo do pláče. Muži hrozili pěstí, urputný stařec vytáhl bič. Tu se hrozby proměnily v řev. Znovu propukl strašný hněv lidu. Pan de Dampierre byl už na pokraji tohoto lidského přílivu; oběma ostruhami bodl koně, kůň mocným skokem přeskočil příkop a tryskem uháněl do pole. V tom okamžiku se starý šlechtic ještě jednou otočil, zamával kloboukem a zvolal:

"Ať žije král!"

Tato poslední pocta panovníkovi byla v očích davu urážkou národa.

Ozval se výstřel.

Stařec vytrhl pistoli a na výstřel odpověděl taktéž výstřelem.

Tu všichni, kdo měli nabité pušky, začali jako posedli střílet na toho srdnatého pošetilce.

Kůň se mu skácel.

Zasáhla také jezdce ta strašná salva? Nikdy se to nedovíme. Dav se vrhl jako lavina, kde padli jezdec a kůň - nějakých padesát kroků od královského kočáru. Nastala hrozná vřava, klubko lidi se zmítalo v beztvarém chaosu a s divokým křikem, jak tomu vždycky bývá v podobných případech, až konečně se objevila na hrotu píky hlava s bílými vlasy.

Byla to hlava ubohého rytíře de Dampierre.

Královna vykřikla a schoulila se v hloubi vozu.

"Zvířata! Lidožrouti! Vrazi!" křičel Charny.

"Tiše, tiše, pane hrabě," napomenul ho Billot, "jinak bych nemohl ručit za váš život."

"To je toho!" pohodil hlavou Charny. "Mám už po krk tohohle života! Co se mně může stát horšího než mému ubohému bratru!"

"Váš bratr," řekl Billot, "se provinil, vy jste se neprovinil ničím."

Charny se pokusil seskočit z kozlíku, ale druzí dva důstojníci ho zadrželi. Dva tucty bodáků se okamžitě naježily prsti němu.

"Přátelé," rozkřikl se Billot silným a panovačným hlasem, "ať tenhle pán udělá nebo řekne cokoli, nikdo ať se ho ani nedotkne... Ručím za jeho život jeho ženě."

"Jeho ženě?" zašeptala královna, jako by ji něco uštklo, "proč jeho ženě?"

Proč?... Billot by byl sám na tu otázku nemohl odpovědět. Odvolal se na Charnyho ženu, protože věděl, jak mocně to působí na dav, v němž jsou většinou otcové a manželé.

40. Křížová cesta II

Do Châlons přijeli pozdě. Vůz zajel na dvůr okresní správy; už napřed byli vysláni kurýři, aby dali přichystat byt.

Dvůr byl plný národních gardistů a zvědavců, takže bylo nutno vytlačit diváky, aby mohl král vystoupit z vozu.

Vystoupil první, za ním královna s dauphinem v náručí, pak madam Alžběta s madam Royale a konečně paní de Tourzel.

V okamžiku, kdy Ludvík XVI. vstoupil na první schod, třeskla rána z pušky a koule zahvízdla králi kolem hlavy.

Chtěl někdo krále zabít? Nebo to byla jen pouhá náhoda?

"Vida," ohlédl se klidně král, "nějakému nešikovi spustila puška."

Potom nahlas dodal:

"Dávejte přece pozor, pánové! Kdo neumí zacházet se zbraní, ať ji nebere do rukou, snadno může někdo přijít k úrazu!"

Charny a oba důstojníci tělesné stráže následovali královskou rodinu, aniž jim v tom kdo překážel, a vstoupili s ní do domu.

Ale již zde - až na onen nešťastný výstřel - zdálo se královně, že vstoupila do mírnějšího ovzduší. Hlučící dav je provázel až k vratům, tam zůstal stát a tím okamžikem se utišil i křik. Ozvaly se dokonce soucitné hlasy, když královská rodina vystupovala z kočáru. Když přišli do prvního poschodí, našli tam bohatou tabuli, upravenou s takovou elegancí, že se zajatci sotva zdrželi překvapení.

Sluhové už čekali; ale Charny si vyžádal pro sebe a pro oba důstojníky králův souhlas, aby směli obsluhovat sami. Za touto ponížeností, která snad může připadat trochu podivná v našich časech rovnosti, skrýval hrabě přání, aby nemusil opustit krále, byl mu stále nablízku a byl neustále připraven pro každý případ. Královna to pochopila;

nepoděkovala mu však ani slovem, ani pohledem. Billotova slova "Ručím za jeho život jeho ženě" dosud hlodala jako červ v srdci Marie Antoinetty.

Charny, jehož chtěla vzdálit z Francie, odvést s sebou za hranice, vrací se s ní do Paříže! Charny se vrací k manželce!

Hrabě netušil, co se děje v královnině mysli. Nevěděl, že zaslechla Billotova slova; mimoto v něm začínala klíčit nová naděje.

Jak víme, byl Charny vyslán, aby prozkoumal celou tuto cestu, a svůj úkol vyplnil svědomitě. Věděl tedy, jaké je smýšlení i v sebemenší vesnici. Neušlo mu pochopitelně, že Châlons, staré město bez obchodu, v němž žijí většinou zámožní měšťané, rentiéři a šlechtici; smýšlí roajalisticky.

Sotva také vznešení hosté zasedli k tabuli, vešel jejich hostitel, přednosta okresní správy, a poklonil se královně. Ta už nečekala od nikoho nic dobrého a pohlédla na něho úzkostně. Jenže hostitel ohlásil:

"Madam, châlonské dívky snažně prosí, aby směly Vašemu Veličenstvu donést květiny."

Královna se celá udivená podívala na madam Alžbětu, pak na krále.

"Květiny?" opakovala, jako by tomu nechtěla věřit.

"Madam," odpověděl hostitel, "není-li vám to vhod v tuto chvíli, anebo je-li prosba příliš smělá, zařídím, aby sem dívky nechodily."

"Ale ne, ne, pane, naopak!" zvolala královna. "Jenom ať děvčata přijdou!"

Hostitel odešel a za chvíli nato se objevilo dvanáct čtrnáctiletých až šestnáctiletých děvčat, nejhezčích z celého města, v předpokoji a na prahu dveří.

"Jen pojďte, pojďte, děťátka," vítala je královna a natáhla k ním obě ruce.

Jedna z dívek měla královnu oslovit nejenom za své družky, ale zřejmě i za jejich rodiče a za celé město, naučila se krásnou řeč a chystala se spustit. Ale když uslyšela královnino zvolání, když viděla, jak Marie Antoinetta otvírá náruč a jak je celá královská rodina dojata, chudinka se rozplakala a dostala ze sebe jen těchto několik slov, vytrysklých ze srdce a tlumočících mínění celého města:

"Ach Vaše Veličenstvo, jak jsme všichni nešťastní!"

Královna'si vzala kytici, děvče objala a políbila.

Charny se zatím naklonil ke králi.

"Sire," řekl tiše, "snad by bylo možné využit nálady v tomto městě; snad není ještě všechno ztraceno. Ráčí-li mě Vaše Veličenstvo na chvíli propustit, sejdu dolů a podám mu pak zprávu, co jsem viděl, slyšel a možná i zařídil."

"Běžte, pane," souhlasil král, "ale buďte opatrný. Kdyby se vám něco stalo, nikdy bych to nepřenesl přes srdce. Dva mrtvi v jedné rodině je dost."

"Sire," odpověděl Charny, "můj život patří králi, jako mu patřil život obou mých bratří."

Sotva byl za dveřmi, utřel si však potají slzu. V přítomnosti královské rodiny dával tento muž statečného, ale jemného srdce najevo stoický klid. Jakmile však byl sám, octl se tváří v tvář své bolesti.

"Chudák Izidor!" zašeptal a sáhl si na prsa, aby se přesvědčil, zda snad náhodou neztratil listiny, které mu přinesl pan de Choiseul, když je nalezl u Izidorovy mrtvoly. Jakmile jen bude mít první trochu klidnou chvíli, přečte si je s posvátnou úctou, jako kdyby četl závěť.

Po dívkách, jež madam Royale zlíbala jako sestry, přišli i jejich rodiče. Jak jsme už řekli, byli to takřka vesměs usedlí měšťané, nikoli obchodníci, a staří šlechtici. Přicházeli nesměle, pokorně se poklonit svým nešťastným panovníkům. Král vstal, když vstoupili, královna je vybídla nejlaskavějším hlasem.

"Jen pojďte dál, přátelé!"

Jsou opravdu v Châlons? Nejsou snad ve Versailles? Viděli opravdu před několika hodinami, sami ubozí zajatci, jak byl před jejich očima zavražděn chudák pan de Dampierre? Není to všechno jen sen?

Za půl hodiny se vrátil Charny.

"Jak to vypadá?" nachýlil se k němu král.

"Výborně, Sire," odpověděl hrabě, "všechno je na nejlepší cestě. Národní garda se nabízí, že doprovodí zítra Vaše Veličenstvo do Montmédy."

"Už jste něco vyjednal?" otázal se král.

"Ano, Sire, mluvil jsem s důstojníky Národní gardy. Zítra před odjezdem král oznámí, že chce jít na mši. Nemohou v tom Jeho Veličenstvu zabránit, protože je svátek Božího těla. Kočár bude čekat na krále u chrámových dveří. Po mši vstoupí král do vozu, propukne jásot a uprostřed provolávání slávy dá král rozkaz, aby se vyrazilo do Montmédy."

"Dobrá," řekl Ludvík XVI. "Děkuji vám, pane de Charny. Jestli se do rána nic nezmění, uděláme to tak, jak říkáte... Teď si vlak běžte odpočinout, vy i vaši druzi, potřebujete to víc než my."

Jak je nasnadě, přijetí dívek, bodrých měšťanů a statečných šlechticů se neprotáhlo dlouho do noci. Král a královská rodina se s nimi rozloučili v devět hodin.

Když se vraceli do svých komnat, stráž, jež stála u jejich dveří, připomněla králi a královně, že jsou stále ještě zajatci. Přesto však jim stráž vzdala zbraní čest. Podle přesnosti, s jakou stráž konala všechny pohyby, když vzdávala čest královskému majestátu, byť i zajatému, poznal král starého vojáka.

"Kde jste sloužil, příteli?" otázal se vzbouřence.

"U francouzských gard, Sire," odpověděl voják.

"Pak se nedivím, že jste tady," prohodil král ledově.

Ludvík XVI. nemohl zapomenout, že od 13. července 1789 se francouzské gardy přidaly na stranu lidu.

Král a královna vešli do svých pokojů. Voják se postavil na stráž u dveří ložnice. Nastražil uši, když zaslechl tlumený hovor.

Když ho za hodinu vystřídala další stráž, požádal, aby ho zavedli k vůdci eskorty. Tím vůdcem byl Billot. Večeřel na

ulici se sedláky, kteří přišli z vesnic při silnici, a přemlouval je, aby tu zůstali do zítřka.

Ale většina z nich už viděla, co chtěla vidět, totiž krále, a na Boží tělo chtěla být doma.

Billot se je snažil zadržet, protože nálada aristokratického města mu dělala starosti. Ale ti bodří venkované mu odpovídali:

"Nevrátíme-li se domů, půjdou v průvodě o Božím těle jen samé ženské a děti."

Během tohoto dohadování přišel za Billotem voják, který stál na stráži u královských dveří. Tiše, ale vzrušeně mu něco sděloval.

Billot poslal pro Droueta.

Znovu polohlasný, živý rozhovor, provázený rozčilenými posunky.

Když se konečně uradili, zamířili oba k poštmistrovi, s nímž se Drouet znal. Pošmistr jim dal osedlat dva koně a za deset minut už uháněl Billot po silnici k Remeši a Drouet k Vitry-le-Francais.

Rozednilo se; ze včerejší eskorty zbývalo tu sotva šest set mužů. Byli to největší zuřivci anebo ti, kdo byli nejvíc unaveni. Strávili noc na ulici, na otepích slámy. Když se za úsvitu probrali ze spaní, mohli si všimnout, jak asi tucet mužů v uniformách vešlo do budovy okresní správy a za chvíli odtud kvapně vyběhlo.

V Châlons byl posádkou gardový oddíl škadrony z Villeroy. Asi tucet těch pánů bylo ještě ve městě. Přišli si k Charnymu pro rozkazy.

To Charny jim poručil, aby si oblékli uniformy a aby byli na koních před chrámovými dveřmi, až bude král vycházet z kostela.

Spěchali se tedy přichystat.

Jak jsme už pověděli, někteří venkované, kteří předešlého dne provázeli krále, neodešli večer domů jen proto, že byli unaveni. Ale přes noc si odpočali a zastesklo se jim po domově. Začali počítat míle. Ten měl domů deset mil, jiný patnáct. Sto až dvě stě jich ještě odešlo, ať je kamarádi zdržovali, jak chtěli.

Počet vlastenců se tedy zmenšil na čtyři sta, nanejvýš na čtyři sta padesát.

Na druhé straně bylo možno jistě počítat se stejným množstvím národních gardistů, oddaných králi, na tělesné gardisty, na důstojníky králova průvodu a na důstojníky, kteří se seběhnou z města. Utvoří se tak jakýsi batalión smrti, jenž nebude mít větší ctižádost než dát příklad ostatním a vystavit se hrdinně každému nebezpečí.

Město samo je, jak víme, monarchistické.

Již od šesti hodin ráno čekali nejhorlivější roajalisté na dvoře okresní správy. Charny a tělesní gardisté tam byli také a čekali s nimi.

Král vstal v sedm hodin a oznámil, že má v úmyslu jít na mši.

Hledali Droueta a Billota, aby jim ohlásili královo přání, ale ani jeden, ani druhý nikde nebyl.

Nic tedy nestálo královu přání v cestě.

Charny vešel ke králi a oznámil mu, že oba vůdci eskorty zmizeli.

Král z toho měl radost, ale Charny vrtěl hlavou. Lidé jako Drouet a Billot mají vždycky něco špinavého za lubem.

Jinak všechno vypadalo neobyčejně příznivě. Ulice byly plné lidí, na první pohled však bylo vidět, že všechno obyvatelstvo je pro krále. Pokud byly okenice královských ložnic zavřeny, proudily davy tiše pod okny a tlumily kroky, aby nerušily spánek vznešených zajatců. Všude bylo tolik lidí, že se mezi nimi ztrácelo čtyři až pět set venkovanů, kteří se rozhodli, že se nevrátí do svých vesnic.

Jakmile se však otevřely okenice u komnat královských manželů, propukly zástupy v tak nadšené volání Ať žije král a Ať žije královna, že Ludvík XVI. i Marie Antoinetta, aniž si navzájem co řekli, objevili se současně na balkónech svých pokojů.

Tu voláni zaznělo tak bouřlivě, že se oba odsouzenci osudu mohli ještě jednou, naposled, oddat blahým nadějím.

"Nu," otočil se král ze svého balkónu ke královně, "všechno jde dobře."

Marie Antoinetta zvedla oči k nebi, ale neodpověděla.

V tom okamžiku se rozhlaholily kostelní zvony.

Zároveň zaklepal Charny lehce na dveře.

"Hned, hned," zvolal král, "jsem připraven, pane."

Charny pohlédl letmo na krále. Ludvík XVI. byl klidný, takřka pevný. Vytrpěl v posledních dnech tolik, že se zdálo, jako by ho právě utrpení zbavilo obvyklé nerozhodnosti.

Kočár čekal u dveří.

Král, královna a královská rodina vstoupili do vozu, obklopeni zástupem přinejmenším právě tak početným jako včera. Tento zástup však zajatce neurážel, naopak kdekdo v něm byl šťasten, mohl-li se dotknout cípu králova kabátu, byl pyšný, mohl-li políbit lem královnina šatu:

Tři důstojníci zaujali svá místa na předním kozlíku.

Kočí dostal rozkaz, aby jel ke kostelu, a poslechl bez odmluvy.

Ostatně, kdo mu mohl dát nějaký jiný rozkaz? Oba vůdci eskorty tady pořád ještě nebyli.

Charny se rozhlížel na všechny strany, marně pátral po Billotovi a Drouetovi.

Blížili se ke kostelu.

Eskorta venkovanů sice obklopila kočár, ale počet národních gardistů vzrůstal každým okamžikem; na rohu každé ulice se připojil nový oddíl.

Když dojeli ke kostelu, odhadl Charny, že může počítat nejméně s šesti sty muži.

Královské rodině byla vyhrazena místa pod jakýmsi baldachýnem, a ačkoli bylo teprve osm hodin ráno, kněží začali sloužit velkou mši.

Charny si toho všiml. Ničeho se tak nebál jako zpoždění. Jakékoli zpoždění mohlo zasadit smrtelnou ránu všem jeho

novým nadějím. Vzkázal proto knězi, který sloužil mši, že prosí, aby mše netrvala déle než dvacet minut.

"Rozumím," odpověděl kněz, "a budu prosit Boha, aby popřál Jejich Veličenstvům šťastnou cestu."

Mše trvala právě dvacet minut, a přesto se Charny podíval za tu dobu dvacetkrát na hodinky. Také král nemohl potlačit netrpělivost. Královna klečela mezi oběma dětmi s hlavou opřenou o podušku klekátka. Madam Alžběta, klidná a bělostná jako alabastrová socha, buď že o plánu nic nevěděla nebo že už odevzdala svůj život a život svého bratra do rukou Všemohoucího, nejevila žádnou známku netrpělivosti.

Konečně se kněz obrátil k lidu a pronesl závěrečná slova: Ite, missa est.

A když sestupoval ze stupňů oltáře s ciboriem v ruce, požehnal králi a královské rodině.

Ta se sklonila a k nevyslovenému přání kněze odpověděla tiše: Amen.

Pak zamířili ke dveřím.

Všichni, kdo byli s královskou rodinou na mši, poklekli, když král a jeho průvod vycházeli z kostela. Neslyšně se pohybovaly všechny rty, jako by všichni v duchu říkali modlitbu, jejíž prosbu bylo lze snadno uhodnout.

Před chrámovými dveřmi stálo dvanáct gardistů na koních.

Roajalistický průvod nabýval stále větších a větších rozměrů.

A přece bylo zřejmé, že sedláci se svou drsnou vůlí, se svými zbraněmi, snad méně nebezpečnými než zbraně měšťanů , ale hroznějšími napohled - třetina měla pušky, ostatek kopí a kosy - mohli se stát v rozhodujícím okamžiku jazýčkem na váze.

Proto také ve chvíli, kdy měl král vyslovit svůj rozkaz, nemohl se Charny ubránit určité úzkosti. Naklonil se ke králi a pošeptal mu, aby ho podpořil:

"Odvahu, Sire!"

Král se rozhodl.

Vyklonil se z okénka, obrátil se k těm, kdo obklopovali jeho kočár, a řekl zvučným hlasem:

"Pánové, včera ve Varennes jsem musel ustoupit násilí. Dal jsem rozkaz, abychom jeli do Montmédy, a proti mé vůli mě vezli zpět do vzbouřeného sídelního města. Včera však jsem byl uprostřed povstalců. Dnes jsem mezi věrnými poddanými a opakuji proto: Do Montmédy, pánové!"

"Do Montmédy!" zvolal Charny.

"Do Montmédy!" vykřikli gardisté villeroyské škadrony.

"Do Montmédy!" opakovala po nich celá châlonská Národní garda.

Pak všechen dav zajásal sborem: Ať žije král!

Vůz zahnul za roh a dal se zpátky cestou, kterou včera přijel.

Po celou tu dobu nespustil Charny vesničany z očí. Zdálo se, že v Drouetově a Billotově nepřítomnosti poslouchají onoho francouzského gardistu, který stál včera na stráži u královských dveří. Ten pozoroval mlčky se svými lidmi všechno, co se tu dělo, a podle zamračených pohledů všech těch lidí bylo znát, jak málo se jim líbí tento obrat.

Nechali však celou Národní gardu projít a hnuli se teprve za mi jako jakási zadní stráž.

V prvních řadách kráčeli muži, ozbrojeni píkami, vidlemi a kosami.

Za nimi šlo asi sto padesát mužů, ozbrojených puškami.

Všechno to ukazovalo takřka na vojenský pořádek a Charnyho to nemálo znepokojilo. Nemohl se tomu však nijak postavit na odpor a ze svého místa se ani nemohl přesvědčit, proč se to děje.

Brzy se mu však dostalo vysvětlení.

Jak se blížili k městské bráně, tím hlučněji a hlučněji se do rachotu vozu, křiku a provolávání slávy mísilo jakési temné dunění a každým okamžikem rostlo.

Pojednou Charny zbledl a položil ruku na koleno důstojníka, který seděl vedle něho.

"Všechno je v pekle!" řekl se zaťatými zuby.

"Proč myslíte?" otázal se důstojník.

"Cožpak nepoznáváte ten hluk?"

"Vypadá to jako bubnování... A co... "

"Hnedka uvidíte," řekl Charny.

Zahnuli právě za roh a vyjeli na náměstí. Do náměstí ústily dvě ulice: remešská a ulice z Vitry-le-Francais.

Každou z těch dvou ulic se blížily mocné oddíly Národní gardy s vlajícími prapory a s bubeníky v čele.

V jednom z těch oddílů bylo osmnáct set mužů, v druhém na tři tisíce.

Každému z těch oddílů velel muž na koni. První z těch mužů byl Drouet, druhý Billot.

Charnymu stačil jediný pohled a pochopil všechno. Drouetova a Billotova nepřítomnost, do toho okamžiku nevysvětlitelná, vysvětlila se teď až příliš jasně.

Někdo je patrně upozornil, co se v Châlons chystá. Rozjeli se každý jiným směrem, jeden aby uspíšil příchod Národní gardy z Remeše, druhý měl přivést Národní gardu z Vitry-le-Francais.

Zřejmě si všechno dobře smluvili: oba přišli v pravý čas.

Zastavili své lidi na náměstí a tak náměstí úplně zatarasili.

Potom bez dlouhých řečí dali příkaz nabít zbraně.

Královský průvod se zastavil.

Král se vyklonil z okénka.

Charny stál u kočáru bledý, se zaťatými rty.

"Co je?" zeptal se král.

"Sire, naši nepřátelé si došli pro posilu a právě nabíjejí zbraně. Za châlonskou Národní gardou stojí sedláci, a ti mají zbraně už nabité."

"Co máme dělat, pane de Charny?"

"Jsme, Sire, mezi dvěma ohni. To však nevadí, chce-li král projet, prosekáme se. Jenom je otázka, jak daleko Vaše Veličenstvo dojede."

"Dobře," řekl král, "obraťme."

"Vaše Veličenstvo se pevně rozhodlo?"

"Pane de Charny, teklo kvůli mně dost drahocenné krve. Nechci, aby už vytekla ani jediná kapka... Obraťme."

Oba důstojníci tělesné stráže seskočili z kozlíku a postavili se k dvířkám kočáru. Přiběhli i gardisté z Villeroyské škadrony. Ti stateční a horkokrevní chlapci si nepřáli nic toužebněji nežli se pořádně servat s měšťáky, ale král opakoval svůj rozkaz ještě rozhodněji.

"Pánové," zvolal Charny hlasitěji a velitelsky, "obraťme, král si to přeje."

A sám uchopil koně za uzdu a otočil těžký kočár. U Pařížské brány chálonská Národní garda, která teď už nebyla k ničemu, postoupila své místo venkovanům, Národní gardě z Vitry a Národní gardě z Remeše.

"Myslíte, že jsem jednal správně, madam?" otázal se Ludvík XVI. Marie Antoinetty.

"Ano, pane," odpověděla královna, "jenom se mi zdá, že pan de Charny velmi rád uposlechl... "

A upadla v ponuré zadumání, jež neodpovídalo zcela situaci, v níž ta rozmarná dáma byla, byť byla ta situace sebehroznější.

41. Křížová cesta III

Královský kočár se smutně pohyboval po pařížské silnici, střežen oněmi dvěma ponurými muži, na jejichž rozkaz musel obrátit, když tu mezi Épernay a Dormans spatřil Charny z vysokého kozlíku jiný kočár: přijížděl od Paříže, táhlo ho prudkým cvalem poštovní dvojspřeží.

Charny okamžitě uhodl, že ten kočár přináší nějakou vážnou zprávu nebo veze nějakou důležitou osobu.

A opravdu, když kočár dojel k předním strážím, bylo vidět, jak se řady národních gardistů rozevřely a muži vzdávají zbraní čest.

Králův kočár se zastavil a z předních řad sem zaznívalo volání: Ať žije Národní shromáždění!

Vůz, který přijel z. Paříže, jel dál až ke královskému kočáru. Vystoupili z něho tři muži, z nichž dva byli vznešeným zajatcům úplně neznámí.

Sotvaže třetí muž vystrčil hlavu z kočáru, pošeptala královna Ludvíkovi XVI.:

"To je pan Latour-Maubourg, zlý duch Lafayettův."

Zavrtěla hlavou a dodala:

"To nám nevěstí nic dobrého."

Nejstarší z těch tří mužů přistoupil ke královskému kočáru, prudce trhl dvířky a prohlásil:

"Jsem Pétion a zde jsou pánové Barnave a Latour-Maubourg. Vyslalo nás Národní shromáždění, abychom vás provázeli a dbali, aby lid sám nezjednal spravedlnosti průchod. Sesedněte se trošku a udělejte nám místo.

Královna vrhla na poslance z Chartres pohled plný opovržení.

Pan de Latour-Maubourg, dvořan a šlechtic ze školy Lafayettovy, nemohl ten pohled snést.

"Jejich Veličenstva jsou už tak dost stísněna," prohlásil, "já si sednu do zadního vozu."

"Sedněte si kam chcete," odsekl Pétion, "moje místo je v královském kočáře a tam si také sednu."

Současně se cpal do kočáru.

Na zadním sedadle seděl král, královna a madam Alžběta.

Pétion se díval z jednoho na druhého. Nakonec se otočil k madam Alžbětě:

"Promiňte, madam, ale jako představiteli Národního shromáždění mi náleží čestné místo. Buďte tak laskava a posaďte se tadyhle naproti."

"Bože, co si to ten člověk dovoluje!" zašeptala královna.

"Pane!" zvolal král.

"Už jsem řekl... Vstaňte, madam, a uvolněte mi své místo!"

Madam Alžběta se zvedla a postoupila poslanci své místo, kývla jen na bratra a na švagrovou, aby si z toho tolik nedělali.

Zatím se pan de Latour-Maubourg vytratil a šel požádat o místo obě dámy v kabrioletu, jistě s větší dvorností, než s jakou si počínal Pétion vůči králi a královně.

Barnave stál zatím venku, váhal vstoupit do kočáru, v němž se mačkalo už sedm osob.

"Tak co, Barnave," ušklíbl se Pétion, "vy zůstanete tady?"

"Ale kam si sednu?" zeptal se Barnave poněkud na rozpacích.

"Přejete si snad mé místo, pane?" otázala se kousavě královna.

"Děkuji, madam," odpověděl Barnave dotčen, "místo na předním sedadle mně postačí."

Madam Alžběta přitáhla k sobě madam Royale a zároveň si královna posadila korunního prince na klín.

Tak se uprázdnilo místa na předním sedadle a Barnave usedl naproti královně.

"Teď je to v pořádku," zvolal Pétion, nepožádal krále ani o souhlas a křikl na postilióny: "Jedeme!"

A vůz se rozjel za pokřiku "Ať žije Národní shromáždění!"

S Pétionem a Barnavem vstoupil do královského kočáru lid. Že si může něco takového dovolit, podal důkaz už 14. července a 5. a 6. října. V kočáře zavládlo mlčení, všichni, až na Pétiona, jenž, drsný ve své uzavřenosti, se tvářil ke všemu lhostejně, se navzájem zkoumali.

Budiž nám tedy dovoleno říci několik slov o lidech, které jsme právě uvedli na scénu.

Jerome Pétion, zvaný Villeneuve, byl asi dvaatřicátník, měl energickou tvář a celá jeho zásluha byla v nadšení, v jasnosti a přímočarosti politických zásad, které zastával. Narodil se v Chartres, kde se stal advokátem, roku 1789 byl

vyslán do Paříže jako člen Národního shromáždění. Zanedlouho se stane pařížským starostou, popularitou zastíní Baillyho a Lafayetta a na bordeauxských landách ho roztrhají vlci. Jeho přátelé mu říkají ctnostný Pétion. On a Camille Desmoulins byli republikáni, když ve Francii ještě nikdo jiný nebyl pro republiku.

Pierre-Joseph-Marie Barnave se narodil v Grenoblu. Bylo mu asi třicet let. Byl vyslán do Národního shromáždění a záhy si získal velkou pověst a velkou popularitu. Vystupoval proti Mirabeauovi v době, kdy popularita a pověst poslance za Aix klesala. Všichni nepřátelé velkého řečníka - a Mirabeau jako každý geniální člověk měl nepřáteli všechny lidi prostřední - všichni Mirabeauovi nepřátelé se stali přáteli Barnavovými, podporovali a vynášeli ho v oněch bouřlivých zápasech, jež provázely konec života slavného tribuna. Byl to - mluvíme teď o Barnavovi - mladý, sotva třicetiletý muž, jak jsme už řekli, ale vypadal sotva na pětadvacet, měl krásné modré oči, velká ústa, orlí nos a řezavý hlas. Postavu měl elegantní. Byl výtečný šermíř, rád se bil v souboji. Vypadal jako mladý armádní kapitán přestrojený za měšťáka. Pohled měl tvrdý, chladný a zlý. Ve skutečnosti byl lepší, než vypadal.

Hlásil se ke straně konstitučních roajalistů.

V okamžiku, kdy Barnave usedal proti královně, Ludvík XVI. prohlásil:

"Pánové, rád bych vám především řekl, že jsem vůbec neměl v úmyslu opustit království."

Barnave zůstal stát a podíval se bystře na krále.

"Jestli je to pravda, Sire," odpověděl, "nebude to snad s Francií tak zlé."

A posadil se.

V příštích hodinách se událo něco podivného mezi tímto mužem, který vyšel z buržoazie malého venkovského města, a mezi ženou, jež už takřka sestupovala z jednoho z nejmocnějších trůnů světa.

Oba se snažili podívat se jeden druhému navzájem do duše, nikoli však jako političtí nepřátelé, kteří chtějí jeden na druhém vyzvědět státní tajemství, nýbrž jako muž a žena, kteří se snaží sblížit.

Jak se zrodil v Barnavově srdci tento překvapující cit, jejž Marie Antoinetta postřehla v několika minutách?

Povíme to a vyneseme na světlo jedno z oněch tajemství srdce, jež dějinám zůstávají tak často skryta, ale ve dnech velkých osudných rozhodnutí váží často více nežli velké svazky oficiálních protokolů.

Barnave měl ctižádost stát se ve všem všudy dědicem a nástupcem Mirabeauovým. Podle svého mínění byl už nástupcem a dědicem velkého řečníka na tribunách.

To mu však ještě bylo málo.

Mirabeau platil ve všech očích - a my víme, co na tom bylo pravdy - za muže, kterého král poctil svou důvěrou a královna svou přízní. Pověst o jediné audienci, kterou mu královna udělila Gilbertovým prostřednictvím v zámku v Saint-Cloude, se rozrostla, byla nesmírně zveličena a mluvilo se hned o několika tajných schůzkách, v nichž prý Mirabeau vystupňoval svou náročnost až k opovážlivosti a královnina shovívavost prý hraničila až se slabostí. V té době bylo v módě nejenom špinit Marii Antoinettu - jako později nízké duše pomlouvaly její velkou matku Marii Terezii - ale dokonce těm pomluvám věřit.

Barnave měl ctižádost stát se Mirabeauovým nástupcem ve všem všudy. Proto se horlivě ucházel, aby byl jmenován jedním ze tří komisařů, kteří měli přivézt krále zpátky do Paříže.

Byl jmenován a přicházel s jistotou muže, jenž ví, že nebude-li už s to vzbudit náklonnost, bude mít aspoň dost moci, aby vzbudil nenávist.

A to královna vycítila, ba takřka hned uhodla svým ženským bystrozrakem. Vedle toho vytušila dokonce i to, co Barnava v této chvíli nejvíc zaměstnávalo.

Za té čtvrt hodiny, co seděl Barnave proti Marii Antoinettě, otočil se několikrát k třem mužům na kozlíku, prohlížel si je se zasmušilou pozorností, a když se od nich odvrátil, podíval se na královnu tvrdým a nepřátelským pohledem.

Barnave totiž věděl, že jeden z těch tří mužů - nevěděl však který - je hrabě de Charny. O Charnym se pak vykládalo, že je královnin milenec.

Barnave žárlil. Vysvětli si to, jak kdo můžeš, ale bylo tomu tak. Ostatně, setkají-li se dva muži s půvabnou ženou, vždycky vznikne žárlivost.

Královna to uhodla.

A jakmile to uhodla, cítila se v sedle. Znala teď protivníkovo slabé místo. Šlo jen o to, vstřelit tam šíp a vstřelit jej dobře.

"Sire," obrátila se znenadání na krále, "slyšel jste, co řekl muž, jenž jede v čele průvodu?"

"O čem to mělo být, madam?" otázal se král.

"Šlo o hraběte de Charny."

Barnave sebou škubl. Královně to neušlo.

"Ten pán prohlásil," řekl král, "že je odpovědný za život hraběte."

"Ano, pane, a dodal, že ručí za jeho život hraběnce."

Barnave přivřel oči, poslouchal však, aby mu neušlo jediné královnino slovo.

"Nu a co si přejete?" otázal se král Marie Antoinetty.

"Hraběnka de Charny je má stará přítelkyně. Nemyslíte, Sire, že by bylo hezké, kdybychom, až se vrátíme do Paříže, propustili pana de Charny z našich služeb, aby mohl utěšit svou ženu? Vydal se kvůli nám ve velká nebezpečí. Jeho bratr byl kvůli nám zabit. Myslím, Sire, že by bylo velmi kruté vůči oběma manželům, kdybychom po něm žádali, aby zůstal nadále v našich službách."

Barnave otevřel oči.

"Máte pravdu, madam," odpověděl král. "Nemyslím ovšem, že pan de Charny naši nabídku přijme."

"V tom případě, Sire," pokrčila rameny královna, "každý z nás vykonal svou povinnost: my, že jsme nabídli hraběti, že ho propustíme z našich služeb, pan de Charny, že to odmítl."

Královna cítila, že Barnavovo podráždění povolilo.

Barnave, člověk ušlechtilého srdce, se zastyděl, když si uvědomil, že té ženě patrně křivdil.

Až dosud před ní seděl vyzývavě, s hlavou pyšně vztyčenou jako soudce před obžalovaným, a tu náhle tato obžalovaná pronesla pojednou, aniž tušila, z čeho ji kdo viní, něco, co svědčilo o její nevině anebo lítosti.

Ale proč ne o nevině?

"Můžeme být tím klidnější," pokračovala královna, "vždyť jsme pana de Charny neunesli. Já jsem se aspoň domnívala, že si klidně žije v Paříži, a byla jsem velmi překvapena, když jsem ho náhle spatřila u dvířek kočáru."

"Máte pravdu," odpověděl král, "zároveň nám to však může být důkazem, že hraběte nemusí nikdo pobízet, má-li splnit svou povinnost."

Královna je nevinná, o tom nemůže být pochyby.

Barnave seděl jako na trní. Má královnu oslovit?

Toho se neodvážil. Má čekat, až královna promluví sama? Ale královna, spokojená účinkem těch několika vět, jež prohodila, se úplně odmlčela.

Z Barnava byl najednou úplný beránek. Hleděl na královnu pokorným, takřka prosebným pohledem. Ale královna mu vůbec nevěnovala pozornost.

Mladý muž byl v takovém duševním rozpoložení, že by se byl odhodlal k dvanácti Herkulovým pracím, i kdyby měl hned při první podlehnout, jen aby na sebe upoutal pozornost ženy, jež je k němu lhostejná.

Prosil Nejvyšší bytost - v roce 1791 přišlo do módy říkat místo Bůh Nejvyšší bytost - aby mu seslala jakoukoli příležitost, jež by k němu obrátila zraky lhostejné královny, když tu náhle, jako by Nejvyšší bytost vyslyšela jeho žadonění, přistoupil ke kočáru jakýsi kněz, jenž čekal na kraji silnice, aby viděl zblízka vznešeného zajatce, zvedl k nebi oči, plné slz, sepjal ruce a řekl:

"Sire, Bůh ochraňuj Vaše Veličenstvo!"

Již dlouho nedal nikdo lidu podnět nebo záminku k vzteku. Nic takového se nepřihodilo od okamžiku, kdy dav rozsápal na kusy starého rytíře řádu svatého Ludvíka. Jeho hlavu nabodnutou na píce pořád ještě nesli v průvodu.

Teď se konečně naskytla příležitost: lůza se jí chopila dychtivě.

Na starcovo ušlechtilé gesto, na jeho modlitbu odpověděl dav zuřivým řevem. V okamžiku se vrhl na kněze, a dříve než se Barnave vytrhl ze svého zamyšlení, kněze povalili a byli by ho v nejbližším okamžiku rozsápali, kdyby byla královna v hrůze nezavolala na Barnava:

"Ach pane, což nevidíte, co se tady děje?"

Barnave zvedl hlavu, chvatným pohledem přehlédl dav, jenž se vlnil jako rozbouřené moře a v němž už mizel ubohý stařec.

"Ach vy lotři!" vykřikl, když zjistil, co se děje, a vyskočil tak prudce, že se dvířka kočáru otevřela a Barnave by z nich byl vypadl, kdyby ho madam Alžběta, vždycky pohotová, když mohla někomu pomoci, nechytila za šos kabátu, "vy zvířata, to nejste Francouzi, nebo se snad Francie ze země hrdinů změnila v národ vrahů?"

Ta věta nám dnes připadá snad trochu přepjatá, tenkrát se však nemluvilo, ale řečnilo na každém kroku. Vyhovovalo to vkusu doby. Ostatně Barnave tu byl jako představitel Národního shromáždění; reprezentoval nejvyšší moc; dav ucouvl, stařec byl zachráněn. Zvedl se ze země a řekl:

"Dobře jste udělal, že jste mě zachránil, mladý muži; stařec se za vás bude modlit."

Pokřižoval se a vzdálil se.

Dav ho nechal projít, tak na něho působila velitelské gesto a výkřik Barnavův.

Když už byl stařec z dohledu, mladý poslanec si teprve sedl, prostě, přirozeně, jako by byl právě nezachránil lidský život.

"Děkuji vám, pane," řekla královna.

Těch několik slov stačilo, aby se Barnave začervenal.

Za tu dobu, co jsme sledovali ubohou Marii Antoinettu, byla královna často krásnější než v tomto okamžiku, nikdy však nebyla dojemnější.

Netrůnila tu jako královna, trůnila tu jako matka; po levici měla korunního prince, roztomilé plavovlasé dítě; s bezstarostností a prostoduchostí svého věku sklouzl chlapec z matčina klína ke kolenům ctnostného Pétiona, jenž zlidštěl do té míry, že si začal hrát s jeho kadeřavými vlasy. Po pravici měla dceru, madam Royale; vypadala jako obraz své matky v prvním květu mladostí a krásy. Konečně Marie Antoinetta sama měla místo zlaté královské koruny korunu trnovou a nad černýma očima a bledým čelem nádherné plavé vlasy, v nichž se předčasně lesklo několik stříbrných nitek; na srdce mladého poslance to působilo dojmem, jaký by v něm nevyvolal ani nejbolestnější nářek.

Ztápěl se v tom královském půvabu, ochoten klesnout k nohám tito skomírající vznešenosti, když vtom malý dauphin bolestně vykřikl.

Vyvedl ctnostnému Pétionovi nějaké rošťáctví, ten uznal za nutné dítě pokárat a vytahal je za ucho.

Král se zarděl hněvem; královna zbledla hanbou. Uchopila dítě, jež stálo mezi Pétionovými koleny, a chtěla je přitáhnout k sobě. V tom okamžiku však udělal Barnave totéž, a tak se dauphin octl na Barnavově klíně.

Marie Antoinetta si ho chtěla vzít k sobě.

"Ne, ne," vykřikl chlapec, "tady se mi sedí dobře."

Barnave postřehl královnin pohyb, pustil dítě, aby ji vyhověl, ale královna - snad z mateřské koketérie, snad z ženského svůdnictví - nechala malého prince, kde byl.

Těžko vylíčit, co se v té chvíli dálo v Barnavově srdci; byl šťastný a pyšný.

Chlapec si začal hrát s Barnavovým žabó, s jeho pásem a knoflíky jeho poslaneckého kabátu.

Zvláště ty knoflíky velmi zajímaly malého prince; měly na sobě vyryté heslo.

Dauphin slabikoval písmeno za písmenem, pak je konečně spojil dohromady a přečetl nahlas : "Svobodu, nebo smrt."

"Co to znamená, pane?" otázal se.

Barnave váhal s odpovědí.

"To znamená, chlapečku," vysvětloval místo něho Pétion, "že Francouzi se zapřisáhli, že už nad sebou nebudou mít pána. Rozumíš tomu?"

"Pétione!" zvolal Barnave.

"Nu co," odpověděl Pétion docela přirozeně, "vysvětli to heslo jinak, má-li nějaký smysl!"

Barnave mlčel. Ještě včera mu to heslo připadalo velmi vznešené, v nynější situaci mu však znělo takřka krutě.

Uchopil dauphinovu ruku a uctivě ji políbil.

Královna si potají utřela slzu.

A vůz, jeviště tohoto podivného malého dramatu, jež hraničilo až s naivitou, hrčel dál uprostřed hrozeb a pokřikování hučícího zástupu a vezl na smrt šest z osmi osob, jež v něm ujížděly.

Přijeli do Dormansu.

42. Křížová cesta IV

Pro přijetí královské rodiny tam nebylo nic připraveno a tak byla nucena ubytovat se v obyčejné hospodě.

Ať už to nařídil Pétion, jehož se velmi dotklo, že král a královna s ním celou cestu nepromluvili, anebo ať byla hospoda opravdu plná, pro vznešené vězně se nenašlo nic než tři podkrovní světničky.

Charny, když seskočil z kozlíku, chtěl podle svého zvyku přistoupit ke králi a ke královně, aby přijal jejich rozkazy, královna mu však naznačila pohledem, aby se držel zpátky.

Hrabě sice nevěděl proč, ale samozřejmě uposlechl.

Pétion sám vešel první do hostince a vzal na sebe úlohu ubytovatele. Nestálo mu ani za to, aby sešel dolů, podomek přišel ohlásit, že pokoje pro královskou rodinu jsou připraveny.

Barnave byl na rozpacích; zmíral touhou nabídnout královně rámě. Obával se však, aby Marie Antoinetta, která se kdysi tolik navysmívala etiketě v osobě paní de Noailles, neposmívala se teď jemu, kdyby se dopustil nějaké nešikovnosti. Čekal tedy.

Král sestoupil první, opíraje se o rámě obou důstojníků tělesné gardy, pánů de Malden a de Valory. Charny, jak víme, zůstal na pokyn královnin zpátky.

Pak vystoupila královna a natáhla ruce, aby ji podali dauphina. Ale ubohý chlapec, jako by byl tušil, že se to hodí matce do jejích plánů, se začal vzpírat.

"Ne, ne, já chci zůstat se svým přítelem Barnavem!"

Marie Antoinetta se laskavě usmála a kývla, že souhlasí. Barnave pustil napřed madam Alžbětu a madam Royale, potom sestoupil sám s korunním princem v náručí.

Nato vystoupila paní de Tourzel; netoužila po ničem jiném, než aby vzala svého královského chovance z nehodných rukou; ale nový královnin pokyn uklidnil aristokratickou horlivost vychovatelky královských dětí Francie.

Královna se zavěsila do svého chotě a stoupala po špinavých točitých schodech.

V prvním poschodí se zastavila, ale podomek hned volal:

"Dál, dál."

Královna tedy stoupala dále. Barnave by se byl studem nejraději propadl do země.

"Jak to?" otázal se podomka.

"Nejde to jinak," odpověděl podomek, "tady je jídelna a pokoje pánů z Národního shromáždění."

Barnavovi se začaly dělat mžitky před očima. Pétion zabral pokoje v prvním patře pro sebe a své kolegy a královskou rodinu poslal do podkroví!

Mladý poslanec se nezmohl na slovo. Měl jenom strach, jak se královna rozhořčí, až uvidí pokoje, jež pro ni a pro její rodinu vybral Pétion, postavil proto v druhém poschodí královské dítě na zem a chystal se vytratit.

"Madam, madam," vykřikl malý princ, "můj přítel Barnave chce jít pryč!"

"Nic se mu nedivím," rozesmála se královna, jež právě nahlédla do bytu, "já bych tu také nebydlila, kdybych nemusila!"

Ten byt, jak jsme už řekli, se skládal ze tří malých místností mezi sebou propojených. Královna se ubytovala v první s madam Royale; v druhé madam Alžběta s korunním princem a paní de Tourzel. Král si ponechal třetí. Bylo to malá světnička, druhé dveře z ní vedly na schody.

Král byl unaven. Chtěl si před večeří trochu odpočinout a natáhnout se na postel. Postel však byla tak krátká, že za okamžik musil vstát; otevřel dveře a požádal o židli.

Pánové de Malden a de Valory už stáli na svých místech na schodišti. Pan de Malden, jenž byl nejblíž, sešel dolů, vzal v jídelně židli a přinesl ji králi.

Ludvík XVI. měl u postele už jednu dřevěnou židli, přistavil k ní teď druhou tak, aby se mohl pohodlně natáhnout.

"Ach, Sire," zvolal pan de Malden, sepnul ruce a zoufale zavrtěl hlavou, "snad nechcete takhle strávit noc?"

"Proč ne, pane?" odpověděl král. Potom dodal:

"Ostatně, je-li pravda, co se všude pořád tolik křičí, jak je na tom můj lid špatně, kolik mých poddaných by bylo rádo, kdyby mělo takovouhle světničku, postel a dvě židle!"

A natáhl se na improvizovaném lůžku; byl to jakýsi předobraz králova dlouhého strádání v Templu.

Za chvíli na to přišli Jejich Veličenstvům oznámit, že je prostřeno.

Král sešel dolů a viděl na stole šest příborů.

"Pro koho jsou ty příbory?" otázal se.

"Jeden pro krále, jeden pro královnu, jeden pro madam Alžbětu, jeden pro madam Royale, jeden pro monseigneura korunního prince a jeden pro pana Pétiona."

"A proč ne také pro pana Barnava a pro pana Latour-Maubourga?"

"Byly tu, Sire," odpověděl číšník, "ale pan Barnave je nechal odnést."

"A páně Pétionův tu nechal?"

"Pan Pétion trval na tom, aby tu zůstal."

V tom okamžiku se vážný, víc než vážný, přísný obličej poslance z Chartres objevil ve dveřích.

Král dělal, jako by ho neviděl, a odpověděl číšníkovi:

"Usednu ke stolu jen se svou rodinou; jíme buď sami, nebo s lidmi, které si pozveme; na nic jiného nejsme zvyklí."

"Věděl jsem dobře," ozval se Pétion, "že Vaše Veličenstvo zapomnělo na první článek Prohlášení lidských práv. Myslel jsem si však, že se aspoň bude tvářit, jako by si na něj občas vzpomnělo."

Král se tvářil, jako by Pétiona neslyšel, tak jako už před okamžikem dělal, jako by ho neviděl, a pokynul číšníkovi, aby příbor odnesl.

Číšník poslechl, Pétion se vztekle otočil.

"Pane de Malden," požádal král, "zavřete dveře, abychom byli pokud možno sami mezi sebou."

Pétion slyšel, jak se za ním zavírají dveře. Král dosáhl, že večeřeli sami.

Jako obvykle obsluhovali je oba důstojníci tělesné stráže.

Charny se neobjevil. Nezbožňoval již královnu jako kdysi, poslouchal ji však stále na slovo.

Byly však okamžiky, kdy tato trpná poslušnost urážela v královně ženu. Proto se také Marie Antoinetta po celou večeři ohlížela po dveřích. Byla by chtěla, když už ji uposlechl, aby nakonec přece jen jednal proti jejímu rozkazu.

V okamžiku, kdy král a královna vstávali od stolu, otevřely se dveře, vstoupil číšník a poprosil jménem pana Barnava, aby Jejich Veličenstva ráčila přijmout byt v prvním poschodí.

Ludvík XVI. a Marie Antoinetta se na sebe podívali.

Mají se zdráhat a potrestat hrubost jednoho tím, že odmítnou zdvořilost druhého? Král by se byl patrně tak zachoval. Ale korunní princ už vyběhl ven s křikem:

"Kde je můj přítel Barnave?"

Královna šla za dauphinem, král za královnou.

Barnave v salóně nebyl.

Ze salónu se rozběhla královna po pokojích. Byly tři jako v hořejším poschodí. Nebylo na nich nic elegantního, ale byly čisté. Svíce sice hořely v olověných svícnech, bylo jich však hodně.

Cestou si královna dvakrát nebo třikrát všimla zahrad, plných nádherných květin: královnin pokoj byl teď vyzdoben nejkrásnějšími letními květy, okna byla otevřena, byly zataženy jen mušelínové záclony, takže nemohl proniknout dovnitř žádný dotěrný pohled.

Všechno to zařídil Barnave.

Ubohá královna si vzdychla: Před šesti lety by se o to byl postaral Charny.

Ostatně byl Barnave tak jemnocitný, že se vůbec neobjevil, aby mu královna nemusela děkovat.

Také Charny by se tak byl zachoval.

Čím to, že malý venkovský advokát je právě tak pozorný a jemnocitný jako nejelegantnější a nejušlechtilejší dvořan?

To byla otázka, nad níž se žena právem mohla zamyslet, i když ta žena byla královnou.

A královna se nad tím také opravdu zamyslela.

Co zatím dělal hrabě de Charny?

Charny, jak víme, se vzdálil na královnin pokyn a od té chvíle se již neobjevil.

Charnyho sice poutala povinnost k Ludvíku XVI. A k Marii Antoinettě, byl však šťasten, že královnin rozkaz - vůbec se neptal, proč mu to královna přikázala - mu poskytl okamžik samoty, v níž se mohl oddat svým myšlenkám.

Poslední tři dny toho mnoho prožil; vůbec nemyslil sám na sebe. Žil tolik pro druhé, že se teď nehněval, mohl-li na několik okamžiků pustit z mysli cizí bolest a oddat se bolesti vlastní.

Charny byl šlechtic ze starých časů, žil především pro rodinu; miloval své bratry, byl jim spíše otcem než starším sourozencem.

Když byl zabit Georges, pocítil strašlivou bolest, ale mohl se přece aspoň vyplakat u bratrovy mrtvoly na onom malém, tmavém dvoře ve Versailles. A potom, zbýval mu přece ještě druhý bratr, na něhož přenesl všecku svou lásku. Izidor se mu stal, možno-li, ještě dražší, v oněch třech čtyřech měsících, co byli spolu a kdy se nejmladší bratr stal jakýmsi prostředníkem mezi ním a hraběnkou.

Pokusili jsme se ne-li vysvětlit, tedy alespoň vylíčit ono podivné ustrojení některých srdcí, jež odloučení neochlazuje, ale naopak rozněcuje; právě nepřítomnost milované osoby je pramenem, jenž stále živí jejich vzpomínky.

Čím méně se tedy Charny s Andréou stýkal, tím víc na ni myslil, a čím víc na ni myslil, tím víc ji miloval.

Pokud se stýkal s Andréou, pokud byl s ní, připadala mu jako ledová socha, která by roztála pod nejmenším paprskem lásky, ledová socha, jež se ve stínu a v samotě, do niž se uchýlila, lásky bojí, jako by se skutečná ledová socha bála slunce. Zarývalo se mu do srdce každé její pomalé a chladné gesto, vážná a zdrženlivá řeč, mlčenlivý a zastřený pohled: za tím gestem, za tou řeči, za tím pohledem neviděl nic, ba ani nic netušil.

Všechno bylo bílé, bledé, mléčné jako alabastr a právě tak chladné a bez lesku.

Tak se mu jevila Andrée, až na vzácné výjimky, kdy oživla ve chvílích náhlého vzplanutí - bylo tomu tak zejména onen večer, kdy naposledy viděl ubohou mladou ženu v ulici Coq-Héron onoho dne, kdy opět našla a zároveň ztratila svého syna.

Jakmile však byl od ní vzdálen, dostavil se obvyklý účinek každého odloučení, odloučení ztlumilo barvy příliš živé a

uhladilo příliš ostré obrysy. A tu se pomalé a chladné gesto Andréino oživilo, vážný a zdrženlivý hraběnčin hlas se stal vřelý a zvučný, mlčenlivý a zastřený pohled vzplanul vlahým a žhoucím plamenem; a tu se mu zdálo, jako by se v srdci sochy rozhořel vnitřní oheň a jako by pod alabastrem jejího těla viděl kolovat krev a bít srdce.

Teprve v takových chvílích samoty a odloučení se stávala Andrée skutečnou královninou sokyní. Ve tmách takových horoucích noci se Charnymu zdálo, jako by se náhle otevřela stěna jeho pokoje nebo se odhrnula portiéra dveří a k jeho loži se blížila s otevřenou náručí, vlahými rty a očima plnýma lásky ona průzračná socha prozářená ohněm duše. Tu i Charny vztahoval ruce, tu i Charny volal sladkou vidinu a snažil se přitisknout přízrak na své srdce. Ale žel, přízrak unikal, Charny objímal jen prázdnotu a z horečného snu se probouzel do smutné a chladné skutečnosti.

Izidor se mu tedy stal ještě dražší, než mu kdy byl Georges, a jak jsme viděli, hraběti nebyla dopřána ani poslední útěcha, aby se vyplakal nad Izidorovou mrtvolou, jako se vyplakal nad mrtvolou Georgesovou.

Oba, jeden po druhém, padli pro onu osudnou ženu, pro myšlenku, před níž se užuž otvírala propast.

Pro tutéž ženu a do stejné propasti padne jistě jednoho dne i on, Charny.

Nuže, ode dvou dnů, od bratrovy smrti, od onoho okamžiku, kdy poslední objetí zanechalo na jeho šatě krvavé skvrny, kdy na rtech ucítil ještě poslední vzdech ubohé oběti, od chvíle, kdy mu pan de Choiseul odevzdal listiny, jež nalezl u Izidora, nemohl se Charny ani na okamžik věnovat své veliké bolesti.

Královnin pokyn, aby se držel zpátky, přijal tedy jako projev přízně a uposlechl s radostí.

Od té chvíle hledal nějaký koutek, místo, kde by ho nikdo nerušil, kde by však byl zároveň poblíž královské rodiny, aby jí mohl přispět na pomoc na první zavolání a byl přitom o samotě se svou bolestí a svými slzami.

Našel si podkrovní světničku nad schodištěm, kde stáli na stráži pánové de Malden a de Valory.

Jakmile se tam zamkl a usedl ke stolu, osvětlenému měděnou lampou se třemi rameny, jakou ještě dnes najdeme v některých starých vesnických domech, vytáhl z kapsy zakrvácené papíry, jedinou památku, jež mu zůstala po bratrovi.

Složil hlavu do dlaní a dlouze se na ty listy zahleděl. Teprve za drahnou chvíli si povzdechl, pokývl hlavou a otevřel první dopis.

Byl to dopis od chuděry Kateřiny.

Charny již několik měsíců tušil, že Izidor má něco s Billotovou dcerou. Ale teprve když mu Billot ve Varennes podrobně pověděl celou historii, začal jí přikládat důležitost, jakou si zasluhovala.

Když četl dopis, zvážněl ještě víc. Seznal, že z milenky se stala matka, a v prostých slovech, jimiž Kateřina dávala najevo svou lásku, se zrcadlil celý život ženy, obětovaný na odčinění hříchu, jehož se dopustila dívka.

Charny otevřel druhý list, pak třetí. Byly to stále tytéž plány do budoucnosti, sny o štěstí, mateřské radosti, obavy milenčiny, stále týž stesk, táž bolest a úzkost.

Náhle uviděl hrabě mezi těmito dopisy psaní, jehož písmo jej překvapilo.

Bylo to písmo Andréino.

Dopis byl adresován jemu, Charnymu.

K dopisu byl přiložen list, složený a připevněný Izidorovou pečetí.

Dopis od Andrey adresovaný jemu, Charnymu, a nalezený mezi Izidorovými papíry připadal hraběti něčím tak podivným, že rozevřel nejprve list, připevněný k dopisu, dříve než otevřel psaní.

List byl psán tužkou, Izidor jej napsal patrně někde v hostinci, zatímco mu sedlali koně. Bylo v něm toto:

Tento dopis není určen mně, nýbrž mému bratru, hraběti Olivierovi de Charny. Psala ho jeho žena, hraběnka de Charny. Kdyby se mi stalo nějaké neštěstí, prosím toho, kdo tento dopis najde, aby jej odevzdal hraběti Olivierovi de Charny nebo jej poslal zpátky hraběnce.

Dostal jsem jej od ní s následujícím příkazem:

Kdyby hrabě dokončil úspěšně a bez nehody, co právě podniká, má být dopis vrácen hraběnce.

Kdyby byl vážně, nikoli však smrtelně raněn, hraběnka prosí, aby mohla přijet za ním.

Konečně, kdyby byl raněn smrtelně, má mu být odevzdán tento dopis, a nebude-li jej moci číst sám, nechť mu jej někdo přečte, aby, než zemře, byl seznámen s jeho obsahem.

Bude-li tento dopis odevzdán mému bratru, hraběti de Charny, bude mu bezpochyby odevzdán i tento lístek, a tu se můj bratr, jak si jsem jist, zachová podle tří uvedených příkazů a bude jednat, jak mu bude velet jeho cit.

Odkazuji bratrově péči ubohou Kateřinu Billotovou, která bydlí ve Ville-d'Avrey s mým dítětem.

Izidor de Charny

Hrabě se plně pohroužil do čteni bratrova listu. Do očí mu znovu vstoupily slzy. Konečně upřel zrak na dopis paní de Charny. Díval se na něj dlouho, uchopil psaní do ruky, přitiskl jej ke rtům, pak zavrtěl hlavou a řekl tiše sám k sobě:

"Nemám právo otevřít tento dopis, budu ji však tak dlouho prosit, až mi to dovolí."

V tu chvíli nastal v hostinci ruch. Všechno se chystalo k odjezdu. Charny uslyšel pana de Malden, jenž ho několikrát volal jménem.

"Tady jsem," odpověděl hrabě.

Zastrčil do kapsy dopisy ubohého Izidora, ještě jednou políbil dopis, jehož se nedotkl, uložil si jej na srdce a rychle seběhl.

Na schodech potkal Barnava; ptal se na královnu a žádal pana de Valory, aby se otázal Marie Antoinetty, kdy si přeje odjet.

Na Barnavovi bylo vidět, že probděl valnou část noci, právě tak jako hrabě Olivier de Charny.

Oba muži se pozdravili a Charny,. jenž se taktéž zeptal, jak se vede královně, byl by jistě zpozoroval v Barnavových očích záblesk žárlivosti, kdyby byl myslil na něco jiného než na psaní, jež měl na srdci.

43. Křížová cesta V

Když král a královna vstupovali opět do kočáru, všimli si s údivem, že jejich odjezdu přihlíží jenom místní

obyvatelstvo a doprovázet že je bude jenom jízda.

Byl to opět Barnave, kdo se ukázal tak pozorný. Včera, když byli nuceni jet krokem, královna velmi trpěla vedrem, prachem, množstvím hmyzu, davy, jež se stále převalovaly kolem kočáru, hrozbami, namířenými proti jejím strážím a věrným stoupencům, kteří ji přišli snad naposled pozdravit. Panu Barnavovi to neušlo. Předstíral, jako by právě dostal zprávu o vojenském vpádu: pan de Bouillé prý se vrací do Francie s padesáti tisíci Rakušanů. Má se proti němu postavit každý, kdo má ručnici, kosu, píku, krátce jakoukoli zbraň. Na toto vyzvání všechen lid se chvatně vydal na zpáteční cestu.

Tenkrát opravdu panovala ve Francii nesmírná zášť vůči cizině, zášť tak mocná, že překonala i nenávist ke králi a ke královně; k té královně, jejímž největším a jediným zločinem bylo, že byla cizinka.

Marie Antoinetta uhodla, kdo je strůjcem tohoto nového dobrodiní. Říkáme dobrodiní a nijak nepřeháníme. Poděkovala Barnavovi pohledem. V okamžiku, kdy vstupovala do kočáru, její pohled hledal Charnyho. Charny už seděl na kozlíku. Nesedl si však doprostřed jako včera, tvrdošíjně trval na tom, aby jeho místo zaujal pan de Malden. Bylo to méně nebezpečné místo než místo na kraji, kde až doposud seděl věrný důstojník tělesné stráže. Charny si přál, aby byl raněn a tak směl otevřít hraběnčin dopis.

Nemohl tedy vidět, jak se královna snaží zachytit jeho pohled.

Marie Antoinetta se zamračila.

Barnave si toho všiml a nerozhodně zůstal stát s jednou nohou na stupátku.

"Madam," oslovil Marii Antoinettu, "bylo mi včera velmi líto, že jste v kočáře tak stísněni; trochu se vám uvolní, bude-li o jednu osobu méně... Přejete-li si, sednu si s panem de Latour-Maubourg do druhého kočáru nebo vás budu provázet na koni."

Barnave udělal tu šlechetnou nabídku, ale byl by dal polovinu dnů, které mu ještě zbývaly z života - a nebylo jich už tak mnoho - kdyby královna nabídku odmítla.

Královna ji také odmítla.

"Ne, ne," odpověděla živě, "zůstaňte, prosím, s námi."

Zároveň vztáhl dauphin obě ručky, aby k sobě přitáhl mladého poslance:

"Příteli Barnave, příteli Barnave, nechci, abys odešel!"

Barnave se rozzářil radostí a sedl si tam, kde seděl včera. Sotva dosedl, seskočil dauphin z královnina klína a vylezl si mu na kolena.

Když královna pouštěla dauphina z rukou, políbila ho na obě tváře.

Vlhká stopa jejích rtů zůstala otisknuta na sametově hebké tváři dítěte. Barnave hleděl na tuto stopu mateřského polibku jako Tantalos na ovoce, jež mu viselo nad hlavou.

"Madam," osmělil se konečně, "ráčilo by mi Vaše Veličenstvo milostivě dovolit, abych políbil vznešeného prince, jenž veden neklamným instinktem svého věku vidí ve mně svého přítele?"

Královna s úsměvem přikývla.

Tu se Barnavovy rty přitiskly na onu stopu rtů královniných s takovou horoucností, že poděšený chlapec vykřikl.

Královna zálibně hrála tuto hru, v níž Barnave ztrácel hlavu. Snad nespala víc než Barnave a Charny; snad horečka, jež ji spalovala, vyvolávala určité vzrušení; oči se jí leskly, purpurové rty, tváře, zbarvené lehkou červení - to všechno z ní dělalo nebezpečnou Sirénu, jež si mohla být jistá, že na jediném vlásku dovede své zbožňovatele až k propasti.

Díky Barnavovu zásahu ujel teď kočár dvě míle za hodinu.

V Château-Tierry se zastavili, aby poobědvali.

Dům, kde zastavili, stál u řeky v rozkošném místě a patřil bohaté obchodnici, která nečekala, až ji někdo vybídne, ale už včera, když uslyšela, že královská rodina pojede přes Château-Tierry, vypravila sluhu na koni, aby nabídl delegátům Národního shromáždění, králi a královně pohostinství v jejím domě.

Nabídka byla přijata.

Sotva kočár zastavil, sběhlo se všechno služebnictvo a vznešení vězni poznali z té horlivé ochoty, že se jim tady dostane docela jiného přijetí než včera v dormandské hospodě. Královnu, krále, madam Alžbětu, paní de Tourzel a obě děti uvedli každého do zvláštního pokoje, kde bylo připraveno všechno, aby se každý mohl co nejlíp upravit a občerstvit.

Od odjezdu z Paříže se královna nepotkala s tak starostlivou péčí. Ta aristokratická pozornost mohla lichotit i ženě nejvybranějšího vkusu. Marie Antoinetta, jež si začínala vážit takové péče, vzkázala dobré hostitelce, že by jí ráda poděkovala.

Za malou chvíli se objevila svěží čtyřicátnice ve velmi prostém šatě. Byla tak skromná, že se až do této chvíle neukázala svým hostům.

"Vy jste paní domu, madam?" otázala se jí královna.

"Ach, madam," propukla ta výtečná žena v pláč, "všude, kde se Vaše Veličenstvo ráčí zastavit, kterýkoli dům poctí svou přítomností, všude tam je královna jedinou paní!"

Marie Antoinetta se rozhlédla kolem sebe, aby se přesvědčila, zda jsou opravdu samy, vzala ji za ruku, přitáhla ji k sobě a objala jako nejlepší přítelkyni.

Řekla jí tiše:

"Záleží-li vám na tom, abychom měli klid, záleží-li vám na vašem vlastním blahu, utište se, nedávejte tak najevo svou bolest. Mohla by se vám stát osudná, kdyby někdo postřehl, proč se rmoutíte. A jistě chápete, jak by nám bylo líto, kdyby se vám mělo stát něco nepříjemného. Snad se ještě uvidíme. Přemozte se tedy a zůstaňte mi přítelkyní; nikdy mi nebylo přátelství tak vzácné a cenné jako dnes. 5

Po obědě se vydali na cestu. Král pozoroval, že madam Alžběta se marně brání únavě a že jí hlava klesá na prsa.

Nabídl, aby si princezna sedla na jeho místo na zadním sedadle a zůstala tam až do Meaux, kde měli být na noc. Na králův výslovný rozkaz madam Alžběta poslechla.

Pétion vyslechl celou tu rozmluvu, ale nenabídl své místo.

Barnave, rudý studem, si zakryl dlaněmi tvář. Ale mezi prsty přece jen mohl vidět královnin melancholický úsměv.

Za hodinu byla únava madam Alžběty tak veliká, že princezna tvrdě usnula. Hlava jí kolísala, tu napravo, tu nalevo, až konečně spočinula na Pétionově rameni. Ješitný poslanec z Chartres si to ovšem vysvětlil po svém. Ve své netištěné zprávě o této cestě praví, že se madam Alžběta do něho po cestě zamilovala.

Ke čtvrté hodině odpoledne přijeli do Meaux a zastavili se před biskupským palácem, v němž kdysi sídlil Bossuet a kde autor Rozprav o všeobecných dějinách před sedmaosmdesáti roky zemřel.

V paláci teď sídlil biskup, jenž přísahal na ústavu. Uvidíme to později podle toho, jak přijal královskou rodinu.

V této chvíli byla však královna cele zaujata ponurým zevnějškem budovy, do níž měla vstoupit. Neexistuje snad palác, ani knížecí, ani biskupský, jehož melancholie by mohla být důstojnějším útulkem pro svrchované neštěstí, jež sem přišlo hledat přístřeší pro jednu noc. Bylo to něco docela jiného než ve Versailles, kde panuje velikost nádhery. Toto byla velikost prostoty: široké schodiště dlážděné cihlami vedlo k pokojům, pokoje byly obráceny do zahrady, jejíž zeď tvořily městské hradby. Nad zahradou se tyčila kostelní věž, úplně obrostlá břečtanem. Pod ní vedla alej, lemovaná cesmínou, do pracovny, odkud výmluvný biskup z Meaux vysílal před desetiletími varovné výkřiky, věštící pád monarchií.

Královna si chvíli prohlížela tu chmurnou budovu, a když shledala, že odpovídá jejímu duševnímu stavu, rozhlédla se kolem sebe, jako by hledala někoho, kdo by ji provázel palácem.

Náhodou tu byl jen Barnave.

Královna se usmála.

"Nabídněte mi rámě, pane," vyzvala ho, "a proveďte mě laskavě po tomto starém paláci; neodvážila bych se tam sama, bála bych se, že tam uslyším ozvěnu onoho velikého hlasu, jenž kdysi zachvěl celým křesťanstvem, když zvolal: Madame umírá! Madame zemřel ... !"

Barnave rychle přistoupil ke královně a uctivě ji nabídl rámě.

Ale královna se ještě jednou ohlédla; přece jen ji znepokojovalo, že se Charny neobjevuje.

Barnavovi, jenž ji hlídal jako ostříž, neušel ten pohled. Otázal se:

"Ráčí si královna něco přát?"

"Ráda bych věděla, kde je král," odpověděla Marie Antoinetta.

"Král ráčil přijmout pana Pétiona a hovoří s ním."

Zdálo se, že královna je spokojena. Řekla chvatně, jako by prchala sama před sebou ,a chtěla se vytrhnout z vlastních myšlenek:

"Pojďme!"

A vlekla Barnava komnatami biskupského paláce.

Zdálo se, jako by ji štval nějaký přízrak vlastní obrazotvornosti, neviděla nic kolem sebe.

Konečně se téměř bez dechu zastavila v ložnici velkého kazatele.

Náhoda tomu chtěla, že se octli právě před ženským portrétem.

Královna zvedla mechanicky oči a trhla sebou, když přečetla na rámu nápis: Madam Henriette.

Barnave ucítil, jak se královna zachvěla, nevěděl však proč.

"Stalo se něco Vašemu Veličenstvu?" otázal se.

"Ne, ne," řekla královna, "ale tento portrét..., madam Jindřiška... "

Barnave uhodl, co se děje v srdci ubohé ženy.

"Ano," řekl, "madam Jindřiška Anglická; nikoli vdova po nešťastném Karlu I., nýbrž žena bezstarostného Filipa Orleánského. Nikoli ta, jež si myslila, že zemře v Louvru zimou, nýbrž ta, jež byla otrávena v Saint-Cloud a na smrtelném loži poslala Bossuetovi svůj prsten... "

Po chvilce váhání dodal:

"Byl bych raději, kdyby to byl portrét té druhé."

"Proč?" otázala se Marie Antoinetta.

"Protože jen jistá ústa se odváží dát jisté rady; zvláště ta ústa, jež uzavřela smrt."

"A nemohl byste mi říci, pane, co by mi poradila vdova po králi Karlu?" nadhodila královna.

"Poručí-li mi to Vaše Veličenstvo, pokusím se o to," odpověděl Barnave.

"Pokuste se."

"Ach má sestro, řekla by vám ústa tě mrtvé, nepozorujete, jak se podobají naše osudy? Přišla jsem z Francie, jako vy jste přišla z Rakouska. Byla jsem pro Angličany cizinkou, jako vy jste cizinkou pro Francii. Byla bych mohla dát svému pobloudilému manželovi mnohou dobrou radu, ale mlčela jsem anebo jsem mu dávala rady špatné. Mohla jsem krále sblížit s jeho lidem a jeho lid s ním; místo toho jsem ho podněcovala, aby s lidem válčil. Poradila jsem mu, aby s irskými protestanty táhl na Londýn. Nejen že jsem udržovala styk s nepřáteli Anglie, dokonce jsem dvakrát odplula do Francie, abych přivedla do Anglie cizí vojáky. Konečně... "

Barnave se zarazil.

"Pokračujte," vybídla ho královna se zachmuřeným čelem a zaťatými rty.

"Proč bych měl pokračovat, madam?" zavrtěl mladý řečník smutně hlavou. "Znáte právě tak dobře jako já konec té krvavé historie."

"Budu tedy pokračovat já a povím vám, co by mně řekl portrét madam Jindřišky. Opravte mě, prosím, kdybych se mýlila." A královna pokračovala: "Konečně Skotové zradili a vydali svého krále. Král byl zatčen v okamžiku, kdy se

chystal odjet do Francie. Zatkl ho jakýsi krejčí. Do vězení ho zavedl řezník. Soud, jenž ho měl soudit, vybral povozník. Soudu předsedal obchodník s pivem, a aby ohavnost rozsudku byla dokonalá a volala o pomstu k Nejvyššímu Soudci, jemuž bude jednou znovu předložena každá pře, maskovaný kat stal hlavu oběti... Tak by ke mně mluvil portrét madam Jindřišky, není-liž pravda? Ach můj Bože, vím stejně dobře jako kdo jiný, vím dokonce lépe než kdo jiný, že podobnost našich osudů je naprostá. I my máme svého obchodníka s pivem z předměstí, nejmenuje se Cromwell, nýbrž Santerre; i my máme svého řezníka, jenže se nejmenuje Harrison, nýbrž... ach už vím, Legendre. Máme svého povozníka, jenže se nejmenuje Pridge, nýbrž... na jeho jméno si nevzpomenu. Ten člověk znamená tak málo, že mně jeho jméno neutkvělo v paměti, a vy také nevíte, jak se jmenuje, tím jsem si jista. Ale zeptejte se ho, on vám je řekne. Je to člověk, jenž vedl naši eskortu, sedlák, chrapoun, jakýsi mamlas z vesnice, co já vím. Vidíte, tohle by mi řekla madam Jindřiška."

"A co byste jí odpověděla?"

"Odpověděla bych jí: Chudinko drahá princezno, co mi tu říkáte, to nejsou rady, ale historická přednáška. Vyslechla jsem ji a teď čekám na vaše rady."

"Pokud jde o rady, madam," zvedl hlavu Barnave, ""ty by vám mohli dát nejenom mrtví, ale i živí, jenom kdybyste se jimi chtěla řídit."

"Mrtví nebo živí, nechť ti, kdo chtějí mluvit, mluví. Kde je řečeno, že neposlechnu těch rad, budou-li dobré?"

"Ach Bože, madam, ať mrtví nebo živí, všichni vám mohou dát jednu radu."

"Jakou?"

"Abyste se snažila získat lásku lidu."

"Jako by to bylo tak snadné, získat si lásku toho vašeho lidu!"

"Madam, ten lid je pořád ještě víc váš než můj, vždyť vás přece zbožňoval, když jste přijela do Francie."

"Ach pane, jak křehká věc je popularita!"

"Madam, madam," zvolal Barnave, "když já, neznámý člověk a nízkého původu jsem si získal určitou popularitu, jak by vám bylo snadné udržet si ji, jak snadné by vám bylo získat si ji znovu! Ale ne," rozohnil se, "komu jste svěřila svou věc, věc monarchie, věc ze všech nejsvětější a nejkrásnější? Čí ústa a čí paže ji hájily? Nikdy neklesl génius Francie tak hluboko, nikdy se nesetkal s takovým nepochopením! Hleďte, tolik jsem si přál jet vám vstříc, a to jen proto, abych vám to řekl. Byla to jediná příležitost, abych vám stanul tváří v tvář, abych s vámi směl mluvit, abych se vám směl nabídnout... abych se pro vás směl obětovat!"

"Tiše," zašeptala královna, "někdo jde. Pohovoříme si ještě o tom, pane Barnave, rada vás přijmu, vyslechnu vás a budu se řídit vašimi radami."

"Ach madam, madam!" zvolal Barnave plný nadšení.

"Ticho," opakovala královna.

"Vaše Veličenstvo, je prostřeno," ozval se sluha, jehož kroky slyšeli a jenž se právě objevil na prahu.

Vrátili se do jídelny. Král tam vešel druhými dveřmi. Hovořil s Pétionem celou tu dobu, co královna mluvila s Barnavem, a zdálo se, že je velmi rozčilený.

Oba gardoví důstojníci tam stáli rovněž, přivlastnili si už právo obsluhovat Jejich Veličenstva. Charny stál opodál ve výklenku u okna.

Král se rozhlédl, využil té chvilky, kdy byl sám se svou rodinou, s oběma důstojníky a s hrabětem, a řekl svým třem šlechticům:

"Pánové, musím s vámi po večeři mluvit. Přijďte za mnou, prosím, do mého pokoje."

Tři šlechtici se uklonili.

Ale ačkoli byli hosty u jednoho z prvních biskupů v království, jedli ten večer v Meaux tak špatně, jak dobře poobědvali u Château-Thierry.

Král byl jako vždy při chuti, a přestože kuchyň byla špatná, nenechal se pobízet. Královna si vzala jen dvě čerstvá vajíčka.

Dauphin, jenž byl trochu nemocen, už od včerejška volal po jahodách. Ale pro ubohého chlapce už minuly ty časy, kdy se mu každý snažil splnit, co mu viděl na očích. Každý, koho od včerejška o jahody poprosil, mu říkal: jahody nejsou nebo jahody nejsou nikde k dostání.

A přece viděl po cestě vesnické děti, jak obírají jahody přímo z kytic, jež si natrhaly v lese.

Ubohý hošík velmi záviděl těm venkovským dětem se světlými vlasy a růžovými tvářemi; nemusely prosit o jahody, a kdykoli na ně dostaly chuť, samy si je zaběhly natrhat, vždyť znaly paseky, kde roste plno jahod, jako vědí ptáci o polích, kde kvete řepka a konopí.

Královna byla velmi smutná pro to nesplnitelné dětské přání, a když dítě odmítalo všechno, co mu nabízeli, a pořád jen prosilo o jahody, bezmocné matce vstoupily slzy do očí.

Rozhlédla se kolem a uviděla Charnyho, jenž stál mlčky a bez hnutí u okna.

Pokynula mu jednou, dvakrát; ale Charny byl pohroužen v myšlenky a neviděl, že na něho královna kývе.

Konečně královna zavolala hlasem poněkud chraptivým vzrušením:

"Pane hrabě de Charny!"

Charny sebou trhl, jako by se právě probral ze sna, a už se rozbíhal ke královně.

V tom okamžiku se však otevřely dveře a na prahu se objevil Barnave s mísou jahod.

"Královna mi promine," uklonil se, "vstupuji-li takto bez pozvání a bez ohlášení, a také král bude, doufám, tak laskav a odpustí mi, slyšel jsem však dnes několikrát, že si pan dauphin přeje jahody. Našel jsem tuto mísu na biskupském stole a přinesl jsem ji, protože si myslím, že dítě potřebuje jahody víc než pan biskup."

Charny zatím obešel jídelnu a blížil se ke královně. Ta mu však nenechala čas, aby došel až k ní, a prohodila:

"Děkuji, pane hrabě, pan Barnave uhodl, co jsem si přála, nepotřebuji už nic."

Charny se uklonil a mlčky se vrátil na své místo.

"Děkuji ti, příteli Barnave," řekl korunní princ.

"Pane Barnave," ozval se král, "naše večeře nestojí za nic; chcete-li však pojíst s námi, uděláte královně a mně radost."

"Sire," řekl Barnave, "královo pozvání je mi rozkazem. Kde si přeje Vaše Veličenstvo, abych se posadil?"

"Mezi královnu a dauphina," řekl král.

Barnave si sedl celý bez sebe pýchou a štěstím.

Charny sledoval ten výjev, aniž pocítil sebemenší záchvěv žárlivosti. Viděl, jak si ten ubohý motýl přiletěl spálit křídla na královském plameni. Pomyslil si:

"Zase jeden, jenž se sám vrhá do záhuby. Škoda ho; zdá se, že je lepši než ti druzí."

44. Kalvárie

Po večeři vstoupili všichni tři důstojníci na králův rozkaz do jeho pokoje.

Madam Royale, korunní princ a paní de Tourzel byli ve svém pokoji; král, královna a madam Alžběta čekali v pokoji králově.

Když mladí muži vešli, řekl král:

"Pane de Charny, zavřete, prosím vás, dveře, aby nás nikdo nerušil. Musím vám sdělit něco velmi důležitého. - Včera v Dormansu mi navrhl pan Pétion, že vás nechá uprchnout v přestrojení. Ale královna a já jsme to odmítli ze strachu, aby ten návrh nebyla léčka. Obávali jsme se totiž, že vás chtějí od nás vzdálit jen proto, aby vás zavraždili anebo vás dopravili do nějaké odlehlé provincie, kde by vás postavili před vojenský soud, který by vás odsoudil k smrti zastřelením, aniž byste se vůbec mohli ke komu odvolat. Královna a já jsme tedy ten návrh o své újmě odmítli. Dnes se však k tomu pan Pétion znovu vrátil a zaručil se mi svou poslaneckou ctí - poslanecká čest sice nestojí za mnoho, ale já přece pokládám za svou povinnost, sdělit vám, čeho se obává a co navrhuje."

"Sire," ozval se Charny, "dříve než bude Vaše Veličenstvo pokračovat - a domnívám se, že mluvím nejen za sebe, nýbrž i za tyto pány, dříve než bude Vaše Veličenstvo pokračovat, ráčil by král vyslyšet naše přání?"

"Pánové," odpověděl Ludvík XVI., "po tři dny jste z oddanosti ke královně a ke mně vystavovali život ve svrchované nebezpečí. Po tři dny vám hrozila v každém okamžiku nejkrutější smrt. Po celou dobu jste spolu s námi zahrnováni hanbou a urážkami. Pánové, vy nemusíte o nic prosit, vy máte právo vyslovit jakékoli přání, a nebude-li toto přání okamžitě splněno, bude to jen proto, že to opravdu nebylo v naší moci."

"Nuže, Sire," prohlásil Charny, "žádáme pokorně, ale snažně Vaše Veličenstvo, aby nám ponechalo na vůli přijmout nebo zamítnout návrhy pánů poslanců, týkající se našich osob, ať jsou ty návrhy jakékoli."

"Pánové," řekl král, "dávám vám své slovo, že na vás nebudu činit žádný nátlak. Stane se, co si budete přát."

"Pak, Sire," řekl Charny, "přijímáme s vděčností."

Královna hleděla udiveně na Charnyho. Nechápala vzrůstající lhostejnost, kterou jí hrabě takřka dával najevo, a zároveň jeho tvrdošíjnou vůli neuchýlit se ani na okamžik od toho, co nepochybně pokládal za svou povinnost.

Nevmísila se proto do hovoru a nechala krále, aby pokračoval.

"A nyní, pánové," řekl král, "když jste si vyhradili, že můžete svobodně rozhodnout o svém osudu, slyšte, co mi řekl pan Pétion: Sire, od chvíle, kdy vstoupíte do Paříže, nebude se moci nikdo zaručit za bezpečnost tři důstojníků, kteří vás provázejí. Ani já, ani pan Barnave, ani pan Latour-Maubourg je nedokážeme zachránit, i kdybychom se o to pokusili s nasazením vlastního života. Jejich krev už napřed propadla lidu."

Charny se podíval na oba své druhy; přes jejich rty přelétl pohrdavý úsměv.

"Prosím, Sire," otázal se Charny, "a co dále?"

"Pan Pétion," řekl král, "navrhuje toto: je ochoten opatřit pro vás tři stejnokroje Národní gardy, dá vám otevřít dnes v moci dveře biskupského paláce a slibuje, že vám ponechá volnost útěku."

Charny se znovu podíval na své druhy, ale ti se jen znovu opovržlivě usmáli.

"Sire," řekl nato Charny, "náš život patří Vašim Veličenstvům. Vaše Veličenstva nás vyznamenala tím, že ráčila přijmout naši oddanost, a pro nás bude snadnější zemřít pro krále a královnu, než se od nich odloučit. Popřejte nám tedy tu milost a jednejte s námi napříště stejně, jako jste s námi jednal dosud. Nechceme nic více, nic méně. Z celého vašeho dvora, z celé vaší armády, ze všech vašich gard vám zbývají jen tři věrná srdce. Nezbavujte je jediné slávy, po níž touží, když chtějí zůstat věrná až do konce."

"Dobře, pánové," ozvala se teď královna, "přijímáme. Chápete však jistě, že od tohoto okamžiku musíme společně snášet všecko, dobré i zlé. Nejste už našimi služebníky, jste našimi přáteli, bratry. Nemusíte mi říkat svá jména, ta znám, ale (královna vytáhla z kapsy zápisník) řekněte mi jména svých otců, matek, bratří, sester. Může se stát, že nás postihne nedozírné neštěstí a ztratíme vás, aniž sami přijdeme o život. A tu by bylo na mně, abych podala vašim drahým krutou zprávu a zároveň udělala vše, co bude v našich silách, abych zmírnila jejich zármutek... Nuže, pane de Malden, pane de Valory, neostýchejte se a řekněte mi, které příbuzné nebo přátele svěřujete naší ochraně, kdybyste snad padli. Jsme všichni tak blízko té strašné skutečnosti, tak blízko smrti, že se nesmíme bát vyslovit její jméno."

Pan de Malden doporučil svou matku, starou churavou dámu, jež žila na malém statku nedaleko Blois. Pan de Valory svou sestru, mladičkého sirotka, kterou dal na vychování do kláštera v Soissons.

Ti dva mladí šlechtici byli jistě muži odvážného a statečného srdce, a přece, když si královna zapisovala jména a adresu paní de Malden a slečny de Valory, nemohli se ubránit dojetí.

Také královna přestala psát a utřela si oči.

Když si zapsala obě adresy, otočila se k Charnymu.

"Vím, pane hrabě, že vy nemáte nikoho, koho byste mi svěřil. Váš otec a matka jsou mrtví a oba vaši bratři..."

Královně selhal hlas.

"Oba moji bratři byli tak šťastni, že mohli zemřít za Vaše Veličenstvo," dodal Charny. "Ale bratr, jenž se právě odebral na věčnost, zanechal ubohou dívku a doporučil ji mé péči v závěti, kterou jsem u něho našel. Tu dívku takřka unesl její rodině a není naděje, že by dosáhla odpuštění. Pokud budu živ, nebudou ani ona, ani její dítě mít nedostatek. Ale jak Vaše Veličenstvo před chvílí samo s obdivuhodnou odvahou řeklo, stojíme všichni tváří v tvář smrti, a kdyby mě překvapila smrt, zůstala by ta ubohá dívka i s dítětem bez ochrany. Prosím vás, madam, abyste si zapsala jméno toho děvčete, a kdyby mně stejně jako mým bratřím bylo dopřáno zemřít pro mé vznešené pány, skloňte se ve své velkomyslnosti až k ubohé Kateřině Billotové a jejímu dítěti; žijí v malé vesničce Ville d'Avray."

Představa, že by Charny zemřel podobně jako jeho dva bratři, byla pro Marii Antoinettu příliš strašná. Upustila zápisník a svezla se do nejbližšího křesla.

Oba gardoví důstojníci k ní přiskočili, Charny zvedl královnin zápisník a vepsal tam jméno a adresu Kateřiny Billotové; potom položil zápisník na krb.

Královna se zatím vzpamatovala.

Oba mladí muži měli za to, že královští manželé si teď budou chtít odpočinout, a proto ustupovali ke dveřím.

Královna k ním však vztáhla ruku:

"Pánové, doufám, že mě neopustíte, dokud jste mi nepolíbili ruku."

Oba gardoví důstojníci k ní přistoupili s hlubokým úklonem. Charny přistoupil k Marii Antoinettě poslední. Královnina ruka se chvěla, když očekávala jeho políbení - projevila svou přízeň ostatním dvěma pánům zřejmě především proto, aby jí také Charny políbil ruku.

Ale hrabě se sotva dotkl rty té krásné ruky; zdálo se mu, že by se dopustil svatokrádeže, kdyby líbal královninu ruku týmiž ústy, jež nedávno líbala Andréin dopis.

Marie Antoinetta téměř zasténala. Nikdy nezměřila lépe propast, jež každým dnem, každou hodinou, ba každou minutou se rozvírala mezi ní a jejím milencem, než v tomto chladném polibku.

Nazítří, když odjížděli, pánové de Latour-Maubourg a Barnave, kteří patrně nevěděli, co se včerejšího dne událo mezi králem a jeho třemi důstojníky, znovu naléhali, aby se pánové oblékli do uniforem Národní gardy. Ti však odmítli: jejich místo je na kozlíku královského kočáru a nevezmou na sebe jiný oblek než ten, který jim nařídil nosit král.

Tu Barnave dosáhl alespoň toho, aby z obou stran bylo ke kozlíku připevněno prkno, na něž by se mohli postavit dva granátníci a chránit, pokud to jen bude možno, zatvrzelé královy služebníky.

V deset hodin ráno vyjeli z Meaux. Nebyla už daleko chvíle, kdy se měli vrátit do Paříže, odkud před pěti dny prchli.

Pět dní! Jaká bezedná propast se rozevřela za těch pět dní!

Sotva byli míli cesty za Meaux, nabyl průvod strašnějšího vzezření než kdy předtím.

Všechno obyvatelstvo z dalekého okolí Paříže se sem sbíhalo. Barnave chtěl přimět postilióny, aby jeli klusem, ale Národní garda z Claye se postavila s nasazenými bodáky přes cestu a namířila je proti průvodu.

Bylo by bývalo neprozřetelné pokoušet se prolomit tu hráz; i královna pochopila nebezpečí a prosila poslance, aby nepodnikali nic, co by mohlo popudit dav k ještě většímu hněvu, jenž by mohl rozpoutat hroznou bouři, jejíž vzdálené dunění se beztak blížilo každým okamžikem.

Brzo vzrostly zástupy tak, že koně mohli jít sotva krokem.

Snad nikdy nebylo takové vedro; nedýchali už vzduch, ale oheň.

Bezohledná zvědavost pronásledovala krále a královnu až do obou koutů kočáru, kam se uchýlili.

Lidé stoupali na stupátka a strkali hlavu do vozu; jiní lezli na kočár nebo se chytali vzadu, někteří dokonce vyskakovali na koně. Byl to div, že Charny a jeho druhové nepřišli dvacetkrát o život.

Oba granátníci nestačili odrážet všecky rány; prosili, zapřísahali, ba i poroučeli jménem Národního shromáždění. Ale jejich volání se ztrácelo uprostřed povyku, výskotu a nadávek.

Před kočárem kráčelo na dva tisíce mužů, na čtyři tisíce jich šlo za ním. Po stranách se valil zástup mužů, žen a dětí; vzrůstal každým okamžikem.

Čím víc se blížili k Paříži, tím bylo větší dusno; jako by obrovské město spotřebovalo všechen vzduch pro sebe.

Kočár se těžce vlekl v pětatřicetistupňovém horku, pod žhoucím sluncem, v mračném prachu, každý ten prášek bodal jako střepinka roztlučeného skla.

Královna několikrát klesla do podušek; bylo jí k zalknutí.

V Bourgetu král tak zbledl, že si už myslili, že omdlí. Požádal o sklenici vína; srdce mu vypovídalo.

Nescházelo mnoho a byli by mu podali jako Kristu na kříži houbu namočenou v octě a v žluči. Však to také nějaký ničema navrhl, ale návrh byl odmítnut.

Dojeli do Villette.

Trvala přes hodinu, než se průvod provlekl dvěma řadami domů, jejichž rozžhavené kameny odrážely sluneční paprsky a zdvojnásobovaly žár.

Všude bylo plno mužů, žen a dětí. Nikdy se snad nesběhly takové zástupy. Ulice byly tak namačkané, že se nikdo nemohl ani pohnout.

Dveře, okna, střechy, všude plno diváků.

Stromy se ohýbaly pod tíží toho živého ovoce.

Všichni měli klobouky na hlavách.

To proto, že od včerejška visela po celé Paříži tato vyhláška:

Kdo pozdraví krále, dostane 25 ran holí.

Kdo ho urazí, bude oběšen.

To vše bylo tak hrozivě, že se komisaři ani neodvážili do ulice Faubourg-Saint-Martin, jež byla úplně přecpaná a v níž by bylo snadno mohlo dojít k nejhoršímu. Byla to ostatně ulice neblahá, krvavá, pověstná v letopisech vražd od

hrozné historie Berthierovy.

Rozhodli se proto, že se vrátí do Tuilerií přes Elysejská pole, a průvod zahnul na vnější bulváry.

To znamenalo další tři hodiny krutého utrpení, jež bylo už tak nesnesitelné, že královna žádala, aby jeli nejkratší cestou, nechť se stane, co stane.

Dvakrát se pokusila stáhnout záclonku; pokaždé ji však musila znovu vytáhnout, tak hrozivě začal ječet dav.

Ostatně u brány obstoupil kočár silný oddíl granátníků. Nejbližší kráčeli hned vedle dvířek a jejich vysoké chlupaté čepice skoro zakrývaly okna kočáru.

Konečně asi v šest hodin dosáhlo čelo průvodu zdi parku Monceau; tři děla, jež jela vpředu, těžce rachotila po hrbolatém dláždění. Přední stráž se skládala z jízdy a pěchoty, jež se slily v jednu masu s proudy lidstva, takže takřka ani nemohly postupovat v řadách.

Část diváků proudila už v té chvíli zpátky k hornímu konci Elysejských polí; bylo to potřetí, co Ludvík XVI. vstupoval do Paříže tou osudnou branou.

Poprvé po pádu Bastily.

Podruhé po 5. a 6. říjnu.

Potřetí - tentokrát - po útěku do Varennes.

Tak krok za krokem postupovala revoluce.

Když se roznesla zpráva, že se průvod vrací po neuillyské silnici, spěchala k Elysejským polím celá Paříž.

A tak, když dojeli k bráně, spatřili král a královna před sebou nepřehledné moře lidí, mlčících, zachmuřených, hrozivých, s klobouky na hlavách.

Co však působilo dojmem ne-li hrozivějším, tedy jistě truchlivějším, byl pohled na dvě řady Národních gard; táhly se od městské brány až k Tuileriím, gardisté drželi pušky hlavněmi dolů na znamení smutku.

Byl to opravdu den pohřbu, obrovského pohřbu, pohřbu sedm set let staré monarchie.

Kočár, zvolna se pohybující uprostřed zástupů, byl pohřební vůz, vezoucí ke hrobu královský majestát.

Když vojáci, provázející kočár, spatřili před sebou dlouhé řady národních gardistů, zamávali zbraněmi a provolali "Ať žije národ!"

Volaní "Ať žije národ!" rozlehlo se ihned po celé délce Elysejských polí, od brány až k Tuileriím.

Vzápětí se rozvlnil obrovský příval, ztrácející se pod stromy a rozlévající se z jedné strany až do ulic předměstí du Roule, z druhé až k řece, a všude hřmělo jen "Ať žije národ!" Byl to výkřik bratrství, v němž se spojila celá Francie.

Jen jedna rodina, ta, jež chtěla z Francie uprchnout, byla z něho vyloučena.

Trvalo hodinu, než dojeli od brány na náměstí Ludvíka XV. Koně klesali únavou; na každém seděl granátník.

Za kočárem, v němž seděl král, královna, královská rodina, Barnave a Pétion, jel kabriolet, jenž vezl obě královniny komorné a pana de Latour-Maubourg; za kabrioletem kočárek, sice odkrytý, ale zastíněný zastrkanými větvemi - seděli v něm Drouet, Guillaume a Maugin, totiž muž, jenž krále zadržel, a ti, kdo mu přitom byli nápomocni. Všichni tři byli tak zmoženi únavou, že musili vykonat zbytek cesty v tomto vozíku.

Jedině Billot neznal únavu, a jako by žár pomsty proměnil jeho tělo v bronz, zůstal na koni a zdálo se, že vede celý průvod.

Když přijeli na náměstí Ludvíka XV., všiml si král, že socha jeho děda má zavázané oči.

"Co tím chtěli vyjádřit?" otázal se král Barnava.

"Nevím, Sire," odpověděl Barnave.

"Já to vím," ozval se Pétion, "zaslepenost monarchie."

Přes silný doprovod, přestože tu byli i zástupci Národního shromáždění, přes vyhlášky zakazující urážet krále pod trestem oběšení prorazil dav několikrát řadu granátníků, slabou a bezmocnou hráz proti živlu, jemuž Bůh zapomněl přikázat, co přikázal moři: až sem a ne dál! V takové chvíli, kdy davy prolomily řady ochránců, spatřila královna, jak se u dvířek kočáru objevili lidé ohyzdných tváří, nesmiřitelně povykující, lidé, jací se vynořují na povrch lidské společnosti jen v určitých chvílích, tak jako se jisté obludy vynořují na povrch oceánu jen za bouřlivých dnů.

Jednou se tak polekala těmi zjevy, že spustila záclonku.

"Proč zavírá okna?" zaječelo několik divokých hlasů.

"Pohleďte, pánové," volala královna, "podívejte se na moje ubohé děti, v jakém jsou stavu!"

Utřela si pot, jenž se ji řinul po tvářích, a dodala:

"Vždyť se tu zadusíme."

"Z toho si nic nedělej," odpověděl nějaký hlas, "my tě stejně zaškrtíme, buď bez starosti!"

A rána pěstí rozbila okénko na kousky.

Leč uprostřed tohoto strašného divadla se odehrálo několik epizod, jež by jistě byly potěšily krále a královnu, kdyby v tomto přívalu zloby a zášti mohli zahlédnout i výjevy docela jiného smýšlení.

Třebaže vyhlášky zakazovaly zdravit krále, pan Guielhermy, člen Národního shromáždění, smekl, když jel král kolem, a když ho chtěli donutit, aby dal klobouk na hlavu, hodil ho daleko od sebe a zvolal:

"Jen ať mi ho někdo přinese, já mu dám odměnu!"

U vstupu na otáčecí most stálo dvacet poslanců, jež vyslalo Národní shromáždění, aby chránili krále a královskou rodinu.

Za nimi čekal Lafayette se svým štábem.

Lafayette se přiblížil ke kočáru.

"Ach pane Lafayette," vykřikla královna, sotva ho zahlédla, "zachraňte tělesné stráže!"

Ta prosba nebyla zbytečná, neboť nebezpečí co chvíli rostlo a bylo čím dál tím hrozivější.

Zatím se odehrála u bran královského zámku scéna, v níž bylo mnoho dojemného.

Několik královniných komorných, které po útěku královské rodiny odešly z Tuilerií, protože si myslily, že královnu už nikdy neuvidí, chtěly se tam vrátit, aby ji uvítaly.

"Pryč odtud!" křičely na ně stráže a namířily na ně bodáky.

"Otrokyně Rakušanky!" ječely prodavačky ryb a hrozily jim pěstmi.

Tu sestra paní Campanové popošla několik kroků mezi bajonety vojáků, a nevšímajíc si ječení dam z tržnice, začala se rozhořčovat:

"Poslyšte, pánové, byla jsem u královny od svých patnácti let. Královna mě provdala a dala mi věno. Sloužila jsem u ni, dokud byla všemocná. A dnes, když ji potkalo neštěstí, že bych ji měla opustit?"

"Má pravdu," volal lid. "Vojáci, pusťte ji!"

A na tento rozkaz, který dal pán, jemuž se ten den nikdo neodvážil odporovat, řady vojáků se rozevřely a ženy mohly projít do zámku.

Za okamžik nato by je královna byla mohla vidět, jak z okna prvního poschodí mávají šátky.

Zatím jel vůz dál, hnal před sebou příval lidu a mrak prachu, jako loď, zmítaná bouří žene před sebou vlny oceánu a mrak bílé pěny; to srovnání je tím přiléhavější, že nikdy neohrožovalo žádné trosečníky tak rozbouřené moře, jako byl tento oceán, jenž hrozil pohltit nešťastnou královskou rodinu v okamžiku, kdy se pokusí dosíci Tuilerií, což byl její spásný břeh.

Konečně se vůz zastavil před schody velké terasy.

"Ach, pánové," otočila se znovu královna k Barnavovi a k Pétionovi, "pamatujte na pány z tělesné gardy!"

"Je snad mezi nimi někdo, na němž Vašemu Veličenstvu zvlášť záleží?" otázal se bezelstně Barnave.

Královna se na něho upřeně podívala a řekla:

"Ne, pane, záleží mi na všech stejně."

A navrhla, aby král a děti vystoupili první.

Příštích deset minut bylo pro ni jistě nejkrutější chvílí celého života - nevyjímáme ani onu chvíli, kdy ji vedli na popraviště.

Byla přesvědčena, ne snad že bude zavražděna - smrt pro ni nic neznamenala - ale že bude vydána lidu jako hračka nebo že ji zavřou do nějakého temného vězení, odkud vyjde jen branou hanebného procesu.

Však také, sotva stoupla jednou nohou na stupátko vozu, chráněná na Barnavův příkaz ocelovou klenbou pušek a bodáku národních gardistů, zatmělo se jí před očima, takže myslila, že se skácí k zemi.

Ale ještě než zavřela oči v posledním okamžiku, pohledem plným úzkosti, jenž vidí vše, zahlédla před sebou onoho strašného muže, jenž před ní v taverneyském zámku tak tajemně odhalil závoj budoucnosti; onoho muže, jejž od té doby spatřila jen jednou, 6. října, když ji vlekli z Versailles; onoho muže, jenž se objevoval snad jen proto, aby předpovídal velké katastrofy, anebo ve chvíli, kdy nastalo, co předpověděl.

ještě se přesvědčila, že se nemýlí, pak se jí oči zavřely. Strašlivě vykřikla a na okamžik ztratila vědomí, silná vůči skutečnosti, ale bezmocná vůči této zlověstné vidině.

Zdálo se jí, že se chvěje země pod nohama, že zástupy, stromy, žhoucí obloha, nehybný zámek, že to vše víří v divém zmatku kolem ní. Vtom ji uchopily silné paže a královna cítila, jak ji kdosi unáší uprostřed křiku, řevu a spílání. Ještě zaslechla hlasy gardových důstojníků, křikem na sebe svolávali hněv lidu, doufali, že jej takto odvrátí od jeho skutečných úmyslů. Otevřela na okamžik oči a viděla, jak ty ubožáky strhli z kozlíku. Charny, bledý a krásný jako vždy, zápasil sám proti tuctu mužů, mučednický lesk v očích, pohrdavý úsměv na rtech. Z Charnyho se svezl královnin pohled na muže, který ji odnášel z tohoto obrovského víru. Poznala s hrůzou tajemného muže z Taverney a ze Sévres.

"To jste vy, to jste vy!" jektala a pokoušela se ho odstrčit ledovýma rukama.

"Ano, já," zašeptal jí Cagliostro do ucha. "Potřebuji vás ještě, abych vehnal monarchii do nejhlubší propasti, proto vás zachráním!... "

Tentokrát to bylo víc, než mohla snést. Vykřikla zoufale a omdlela doopravdy.

Zatím se dav snažil roztrhat na kusy pány de Charny, de Malden a de Valory a nosil na ramenou Droueta a Billota.

45. Kalich hořkosti

Když přišla královna k sobě, byla ve své ložnici v Tuileriích.

Paní de Misery a paní Campanová, její dvě oblíbené dámy, stály u jejího lože.

První, na koho se zeptala, byl korunní princ.

Dauphin ležel ve své postýlce, ve svém pokoji, bděla nad ním jeho vychovatelka paní de Tourzel a jeho komorná paní Brunierová.

Královně to nestačilo; hned vstala a tak, jak byla, neupravená, běžela do pokoje svého synka.

Dítě přestálo velký strach; mnoho se naplakalo, teď se však jeho úzkost utišila a chlapec spal.

Pouze lehké chvění jeho tělíčka prozrazovalo, že spí neklidným spánkem.

Královna dlouho stála u lůžka, opírala se o pelest a upírala na dítě oči zalité slzami.

Hrozná slova, jež jí pošeptal ten muž, jí dosud zněla příšerně v uších: "Potřebuji vás, abych vehnal monarchii do nejhlubší propasti, a proto vás zachráním!"

Žene opravdu monarchii do záhuby?

Bude tomu tak, když sami její nepřátelé bdí nad jejím životem a ponechávají jí, aby dokonala dílo zkázy lépe, než by to mohli učinit oni sami.

Zavře se ta propast, až pohltí krále, královnu a trůn, nebude nutné vhodit do ní také obě její děti? Neusmiřovala v starověkých náboženstvích bohy právě jen nevinnost?

Je pravda, že Hospodin nepovažoval obět Abrahámovu, přijal však obět Jeftovu.

Takto pochmurně uvažovala královna; ještě pochmurněji však uvažovala matka.

Konečně se pomalu vrátila do svého pokoje.

Tam si teprve všimla, v jakém nepořádku je její oděv. Byla celá pomačkaná, šaty měla potrhané. Ve střevících měla plno děr od ostrých kaménků a hrbolatého dláždění, po němž celé ty dny chodila. Mimo to byla celá zaprášená a špinavá:

Požádala, aby jí donesli jiné střevíce a připravili koupel.

Barnave se přišel dvakrát zeptat, jak se jí vede.

Paní Campanová pohlédla udiveně na královnu, když jí ohlašovala tuto návštěvu.

"Poděkujte mu vřele, paní Campanová!" přikázala jí Marie Antoinetta.

V pohledu paní Campanové byl ještě větší údiv.

"Musíme být velmi vděční tomu mladému muži," řekla královna, ačkoli jinak neměla ve zvyku vysvětlovat své jednání.

"Zdá se mi však, madam," odvážila se namítnout komorná, "že pan Barnave je demokrat, muž z lidu, jemuž je každý prostředek dobrý, aby se vyšplhal nahoru."

"Každý prostředek, paní Campanová, jaký mu poskytuje jeho nadání," řekla královna. "Ale pamatujte si dobře, co vám řeknu: Omlouvám Barnava; hrdost, kterou bych mu nechtěla vyčítat, ho vede k tomu, že schvaluje všechno, co upravuje cestu k poctám a slávě lidem z oné společenské vrstvy, v niž se zrodil. Šlechticům, kteří zradili a přidali se na stranu revoluce, bych nikdy neodpustila. Ale dostaneme-li se znovu k moci, stokrát odpustím panu Barnavovi... Běžte a přineste mi nějaké zprávy o panu Maldenovi a Valorym.

Královnino srdce by bylo rádo připojilo k těm dvěma jménům jméno hraběte de Charny; ale její rty nebyly s to je vyslovit.

Přišli jí oznámit, že koupel je připravena.

Ve chvíli, jež uplynula od královniny návštěvy u dauphina, postavili všude stráže, dokonce i u dveří královnina toaletního pokoje a u koupelny.

Královna jen stěží dosáhla, že tyto dveře zůstaly zavřeny, zatímco se koupala.

Tato okolnost dala Prudhommovi podnět k následujícím řádkům, jež otiskl ve svém časopise Pařížská revoluce:

"Zdá se, že někteří dobří vlastenci, v nichž stále ještě vězí láska ke královskému majestátu a zbytečný soucit, se znepokojují nad duševním a tělesným stavem Ludvíka XVI. a jeho rodiny po tak nešťastné cestě, jako byla pouť do Saint-Menehould.

Ať si nedělají starosti! Náš bývalý, když se v sobotu večer vrátil do svých komnat, nebyl na tom hůř, než po návratu z nějakého únavného a nepodařeného honu: zhltl své kuře jako obyčejně. Na druhý den po obědě si hrál se svým synem.

Pokud jde o maminku, hned po návratu šla do koupele. První, co rozkázala, bylo, aby ji přinesli nové střevíce, vždyť přece ty, co si vzala na cestu, jsou úplně roztrhané. Škorpila se s důstojníky, kteří byli přiděleni k její osobní stráži. Zdálo se jí směšné a neslušné, že má nechat otevřené dveře do koupelny a do ložnice."

Pohleďte na toho netvora, který se nestydí sníst po návratu kuře a hrát si druhý den se svým synem!

Pohleďte na tu sybaritku, která se chce vykoupat po pětidenní cestě a po třech nocích strávených v hospodě!

Pohleďte na tu marnotratnici, která požádá o nové střevíce, protože ty, jež si vzala na cestu, jsou roztrhané!

Pohleďte konečně na tu Messalinu, která pokládá za směšné a neslušné, že má nechat dveře do koupelny a do ložnice otevřené, a žádá stráže o dovolení, aby je směla zavřít!

Ach, pane žurnalisto, věru se mi zdá, že máte kuře jenom na Boží hod, že nemáte děti, že se koupete jednou do roka a že chodíte do své lóže v Národním shromáždění v roztrhaných botách.

Královna se však vůbec neohlížela na to, jaké pohoršení vyvolá v očích našeho přičinlivého novináře, dostala svou koupel a dosáhla toho, že dveře zůstaly zavřeny.

Však také stráž neopomněla nadávat paní Campanové aristokratek, když se služebná vracela se zprávami do koupelny.

Zprávy nebyly tak zlé, jak bylo lze očekávat.

Když dojeli k bráně, Charny a jeho dva druzi měli už připravený plán. Ten plán měl za účel odvrátit část nebezpečí, jež hrozilo králi a královně, a to tak, že stateční šlechtici obrátí hněv lidu na sebe. Domluvili se tedy, jakmile se kočár zastaví, jeden se vrhne vpravo, druhý vlevo, a ten, jenž seděl vprostředku, kupředu. Tak rozdělí tlupu vrahů, přinutí je, aby se za nimi rozběhli na tři různé strany a uvolni tak snad králi a královně cestu do zámku.

Řekli jsme už, že kočár se zastavil nad první fontánou u velké zámecké terasy. Vrazi měli tak naspěch, že dva z nich se pořádně poranili, jak se hnali vozu naproti. Dvěma granátníkům, kteří stáli na kozlíku, se na okamžik přece jen podařilo ubránit tři důstojníky. Vzápětí však dav strhl oba vojáky k zemi a šlechtici zůstali bez ochrany.

To byla chvíle, na kterou důstojníci čekali. Všichni tři vyskočili, neměli však zrovna naspěch, takže se jim šťastně podařilo srazit několik mužů, kteří se drápali na kola a na stupátka a chtěli mladé muže strhnout z kozlíku. A tu jak očekávali, vztek lůzy se rozdělil třemi směry.

Sotva pan de Malden seskočil, octl se pod sekerami dvou zákopníků. Útočníci se už rozpřáhli a čekali jen na příhodný okamžik. Rychlým, prudkým pohybem odstrčil od sebe pan de Malden muže, kteří se na něho přilepili, takže na okamžik zůstal na volném prostoru.

Zkřížil ruce na prsou a zvolal:

"Jenom si udeřte, holomci!"

Jedna sekyra klesla. Odvaha oběti ohromila vraha.

Druhá, lačná krve, udeřila; ale jak dopadala, svezla se po hlavni muškety, kterou napřáhl kterýsi granátník, škrábla pana de Malden jen špičkou po krku a způsobila mu lehké zranění.

Tu se důstojník sehnul a vrazil hlavou do zástupu; ten se před ním rozestoupil. Po několika krocích ho obklopil hlouček důstojníků, aby ho zachránili, tiskli ho ke špalíru národních gardistů, kteří chránili krále a královskou rodinu. V tom okamžiku ho spatřil generál Lafayette, zajel k němu s koněm a přitáhl si ho ke třmenům, aby ho chránil svou popularitou. Ale pan de Malden zvolal:

"Nechte mě, pane, starejte se jen o královskou rodinu a nechte mě napospas té sběři!"

Pan de Lafayette ho skutečně pustil, a protože v tom okamžiku zahlédl, jak jakýsi muž unáší královnu, vrhl se za ním.

Pana de Malden srazili k zemi, zase ho zvedli, jedni ho napadali, druzí ho bránili, a tak se dovlekl, pokrytý modřinami a ranami a krví, až k zámecké bráně. Tam ho uviděl důstojník, který měl službu, chytl ho za límec a přitáhl si ho k sobě:

"To by byla škoda, kdyby takový lump zemřel pohodlnou smrtí! Takový zločinec se musí škvařit na rožni! Dejte mi ho, já si s ním už budu vědět rady!"

Táhl pana de Malden za sebou, nepřestával mu nadávat: "Jenom pojď, ty darebáku, pojď! Já ti ukážu, zač je toho loket! Pozvyrážím ti zuby, že ti půjdou dvojstupem!"

Tak dovlekl pana de Malden až do temného kouta a tam mu řekl:

"Utečte, pane, a odpusťte mi lest, které jsem musel použít, abych vás vyrval z rukou těch otrapů."

Pan de Malden pak proklouzl po zámeckých schodech a ztratil se.

Něco podobného se stalo i panu de Valory. Utržil jen lehčí zranění na hlavě. Ale v okamžiku, kdy se nad ním zvedalo tucet bodáků, tucet šavlí, tucet dýk, aby ho dobilo, přiskočil Pétion a odhodil vrahy:

"Jménem Národního shromáždění," křičel, "prohlašuji, že nejste hodni nosit jméno Francouz, jestliže okamžitě neustoupíte a nevydáte mi toho muže. Jsem Pétion."

A Pétion, jenž měl pod drsnou slupkou statečné a poctivé srdce, zapůsobil na vrahy tak, že couvli a vydali mu pana de Valory.

Pétion ho pak dovedl - musel ho podpírat, neboť pan de Valory byl napolo omráčen od ran, které utržil, a sotva se držel na nohou - až ke špalíru národních gardistů a odevzdal ho pobočníkovi Matěji Dumasovi, jenž se za něj zaručil svou hlavou a skutečně ho dovedl až do zámku.

V té chvíli uslyšel Pétion hlas Barnavův. Barnave volal o pomoc, když sám nestačil ubránit Charnyho.

Hraběte drželo dvacet paží, strhli ho k zemi, vlekli ho prachem. Charny se však přece jen zvedl, vytrhl kterémusi gardistovi pušku, chytil ji za hlaveň a pažbou si klestil cestu davem.

Byl by však jistě brzo podlehl v tom nerovném boji, kdyby mu Barnave a po něm Pétion nepřiběhli na pomoc.

Královna vyslechla ty zprávy v koupelně. Paní Campanová, která jí to všechno vypravovala, mohla však podat bezpečnou zprávu jenom o panu de Malden a panu de Valory. Viděli je v zámku, byli pokryti ranami, zakrvácení, ale celkem bez pohromy.

O Charnym nevěděl nikdo nic určitého. Říkalo se sice, že ho zachránili pan Barnave a pan Pétion, nikdo však nevěděl, že by se dostal do zámku.

Když to paní Campanová královně sdělila, Marie Antoinetta tak zbledla, že komorná, která si myslila, že královna má takový strach o hraběte, začala hned ujišťovat:

"Její Veličenstvo si nemusí zoufat nad osudem pana de Charny proto, že se nevrátil do zámku. Paní de Charny přece bydlí v Paříži a hrabě možná hledal útulek u paní hraběnky."

Jenže právě proto Marie Antoinetta tak hrozně zbledla. Vyskočila z lázně a poručila:

"Oblečte mě, Campanová. Oblečte mě rychle! Musím rozhodně vědět, co se stalo s hrabětem!"

"S kterým hrabětem?" otázala se paní de Misery, jež se právě objevila na prahu.

"S hrabětem de Charny," zvolala královna.

"Hrabě de Charny je v předpokoji Jejího Veličenstva," ohlásila paní de Misery, "a prosí, aby mu Vaše Veličenstvo laskavě povolilo krátký rozhovor."

"Ach," zašeptala královna, "přece tedy držel slovo!"

Obě ženy se na sebe podívaly, nevěděly, co tím chce královna říci. Marie Antoinetta bez dechu, neschopná pronést jediné slovo, jim pokynula, aby si pospíšily.

Stočila si jen vlasy umyté vonnou vodou a přes košili si přehodila jen bílý hedvábný župan.

Když vstoupila do svého pokoje a poručila, aby vpustili hraběte de Charny, byla bělejší než ten župánek.

46. Rána do srdce

Za několik vteřin ohlásil komorník hraběte de Charny a hrabě se objevil v otevřených dveřích, ozářený zlatým odleskem zapadajícího slunce.

Také on, stejně jako královna, hleděl především, aby odstranil stopy dlouhé cesty a hrozného zápasu, který podstoupil při návratu.

Oblékl si svou starou uniformu, uniformu fregatního kapitána s červenými výložkami a krajkovým žabó.

Byla to stejná uniforma, jakou měl na sobě onoho dne, kdy potkal královnu a slečnu Andréu de Taverney na náměstí Palais-Royal, kdy jim opatřil fiakr a zavezl je do Versailles.

Byl jako vždycky elegantní, klidný, mužně krásný, a královna, když ho spatřila, sotva mohla uvěřit, že je to týž muž, jehož by před hodinou byli málem rozsápali.

"Ach, pane," zvolala Marie Antoinetta, "jistě vám řekli, jakou jsem o vás měla starost, a že jsem posílala na všechny strany vyzvědět, co se s vámi stalo."

"Ano, madam," uklonil se Charny, "věřte však, že i já jsem se vrátil do svého bytu teprve po tom, když jsem se přesvědčil, že jste živa a zdráva."

"Řekli mi, že vás zachránili pan Pétion a pan Barnave. Je to pravda, mám tedy i za toto být, panu Barnavovi vděčná?"

"Je to pravda, madam, a já jsem panu Barnavovi zavázán dokonce dvojnásob. Nedal jinak a doprovodil mě až do

mého pokoje a po cestě mi řekl, že i vy jste na mě myslila."

"Na vás, hrabě, a kdy? Jak to může pan Barnave vědět?"

"Když jste krále laskavě připomněla, jakou asi má o mě vaše někdejší přítelkyně starost... Nedomnívám se, madam, že by ta starost byla přílišná, přesto však... "

Charny se zarazil, neboť se mu zdálo, že královna, už tak dost bledá, zbledla ještě víc.

"Přesto však?... " vydechla královna.

"Přesto však," dopověděl Charny, "aniž přijímám v plném rozsahu dovolenou, kterou mi Vaše Veličenstvo má v úmyslu poskytnout, přece jen se domnívám, že teď, kdy život králův, váš, madam, a vašich vznešených dětí není už v bezprostředním nebezpečí, že by se slušelo, abych sám podal o sobě zprávu hraběnce de Charny."

Královna si přitiskla ruku na srdce, jako by se chtěla přesvědčit, zda ještě bije, když je zničehonic zasáhla taková rána. Jen s úsilím se jí dral hlas ze sevřeného hrdla.

"Ale ovšem, pane, je to jistě spravedlivé. Divím se jen, že jste tak dlouho váhal splnit svou povinnost."

"Vaše Veličenstvo zapomíná, že jsem se zavázal čestným slovem, že nenavštívím hraběnku bez královnina svolení."

"A teď jste mě vlastně přišel požádat o souhlas?"

"Ano, madam, řekl Charny, "a snažně prosím Vaše Veličenstvo, aby mi svůj souhlas udělilo."

"Jinak byste se, jak jste nedočkavý shledat se s hraběnkou, obešel i bez mého svolení, viďte?"

"Myslím, že královna je ke mně nespravedlivá," řekl Charny. "Když jsem opouštěl Paříž, věřil jsem, že ji opouštím nadlouho, ne-li navždy. Po celou tu cestu jsem dělal všechno, co bylo v mé moci, aby se náš podnik zdařil. Nechť si Vaše Veličenstvo uvědomí, že není mou vinou, nenechal-li jsem svůj život ve Varennes jako můj bratr nebo že mě neroztrhali na kusy jako pana Dampierra po cestě nebo v tuilerijských zahradách. Kdyby mi bylo dopřáno dovést Vaše Veličenstvo za hranice nebo kdyby se mi dostalo cti pro ně zemřít, byl bych zůstal ve vyhnanství nebo bych zemřel, aniž bych hraběnku spatřil... Ale - musím to Vašemu Veličenstvu opakovat - když jsem se teď vrátil do Paříže, nemohu se k ženě, jež nese mé jméno - a vy víte, madam, proč je nese! - chovat tak lhostejně, abych jí o sobě nedal ani vědět, tím spíš, že tu už není bratr Izidor, aby k ní zašel mým jménem... Ostatně, buď se pan Barnave mýlil, anebo stejně jako já smýšlelo předevčírem i Vaše Veličenstvo."

Královnina ruka se svezla z lenochu křesla a Marie Antoinetta se hluboce sklonila.

"Vy svou ženu nesmírně milujete, viďte, pane, že mi můžete tak klidně působit takovou bolest?"

"Madam," řekl Charny, "bude tomu brzo šest let, co vy sama, ve chvíli, kdy jsem na to vůbec nemyslil, neboť pro mě existovala jen jediná žena na zemi, a tu postavil Bůh tak vysoko nade mě, že jsem ji nemohl dosáhnout - budu tomu šest let, co jste za mě provdala slečnu Andréu de Taverney, co jste mně ji určila za ženu. Za těch šest let jsem se ani dvakrát nedotkl její ruky; neoslovil jsem ji za tu dobu, pokud to nebylo nutno, celkem snad ani desetkrát; ani desetkrát se nesetkaly naše pohledy. Můj život byl naplněn jinou láskou, byl jsem zaujat tisícerými starostmi, tisícerou prací a zápasy, jimiž je zmítán lidský život. Žil jsem u dvora a na cestách a v poslední době jsem, když mě k tomu vyzval král a poctil svou důvěrou, spřádal pletivo nebezpečného podniku, pletivo, jež zlý osud právě rozuzlil. Nepočítal jsem dny, měsíce, léta. Čas mi plynul tím rychleji, čím vášnivěji jsem byl zaujat těmito starostmi a plány. S hraběnkou de Charny tomu však bylo jinak. Od té doby, co vás s bolestí opustila, jistě z lítosti, že u vás upadla v nemilost, žije sama, opuštěná, v onom domku v ulici Coq-Héron. Vzala na sebe tuto samotu a opuštěnost, aniž si kdy postěžovala, neboť ona, protože snad sama nedovede milovat, nepotřebuje něžnost jako jiné ženy. Co by však nesnesla bez bolesti, bylo by, kdybych zapomněl na nejprostší povinnost a nejobvyklejší slušnost."

"Ach Bože, pane, jak vám najednou záleží na tom, co si o vás paní de Charny pomyslí nebo nepomyslí, podle toho, zda vás uvidí nebo neuvidí! Než si však takovou starost připustíte, měl byste dříve vědět, zda na vás myslila, když jste odjížděl, a myslí-li vůbec na vás teď, když jste se vrátil."

"Myslí-li na mě hraběnka v tuto chvíli, to nevím, madam. Ale když jsem odjížděl, to na mě myslila, tím si mohu být jist."

"Vy jste se s ni tedy setkal, než jste odjel?"

"Měl jsem čest říci Vašemu Veličenstvu, že jsem neviděl paní de Charny ode dne, kdy jsem dal královně slovo, že se s ní nesetkám."

"Psala vám tedy?"

Charny mlčel.

"Mluvte!" zvolala Marie Antoinetta, "ona vám psala!"

"Odevzdala bratru Izidorovi pro mě dopis."

"A vy jste ten dopis četl?... Co vám psala? Co vám mohla psát?... Ach, a přísahala mi přece... Proč neodpovídáte? Co vám psala v tom dopise? Mluvte přece! Což nevidíte, jak mě mučíte?"

"Nemohu Vašemu Veličenstvu říci, co mi hraběnka psala. Nečetl jsem to."

"Vy že jste to nečetl? Vy že jste dopis neotevřel? Charny! Udělal-li jste to, jste nejčestnější muž na světě a já jsem si neprávem stěžovala, nic jsem neztratila!"

A královna natáhla k Charnymu ruce, jako by ho chtěla strhnout k sobě.

Ale Charny se nepohnul.

"Neotevřel jsem dopis, nečetl jsem ho, ale... "

"Ale," hlesla královna.

"Bratr mi měl odevzdat ten dopis jen v tom případě, kdybych byl smrtelně raněn. Bohužel, nezemřel jsem já, nýbrž on... Když zemřel, přinesli mi jeho listiny. Mezi nimi byl hraběnčin dopis... A tato poznámka... Pohleďte, madam."

A Charny podal královně lístek, psaný Izidorovou rukou a připevněný k dopisu.

Marie Antoinetta uchopila lístek a zazvonila.

Mezitím se setmělo.

"Světlo!" zvolala královna, "a hned!"

Komorník spěchal pro světlo. Nastala minuta ticha, v němž nebylo slyšet nic než královnin těžký dech a překotný tlukot jejího srdce.

Komorník vešel se dvěma svícny a postavil je na krb.

Královna ani nečekala, až odejde, a ještě než zavřel dveře, přistoupila ke krbu s Izidorovým lístkem v ruce.

Dvakrát však pohlédla na papír, aniž byla schopna číst.

"Ach," zašeptala, "to není papír, to pálí jako oheň."

Přejela si rukou oči a vydechla: "Bože můj, Bože můj!"

Konečně se ovládla, ruka se jí přestala chvět. Četla chraptivým hlasem, jenž ji samé musil znít úplně cize:

"Tento dopis není určen mně, nýbrž mému bratru, hraběti Olivierovi de Charny. Je od jeho ženy, hraběnky de Charny."

Královna se na okamžik zarazila, pak četla dál.

"Kdyby se mi přihodilo nějaké neštěstí, prosím toho, kdo tento dopis najde, aby jej odevzdal hraběti Olivierovi de Charny nebo jej poslal zpátky hraběnce."

Královna se znovu na okamžik zarazila, zavrtěla hlavou a pokračovala:

"Hraběnka mi dala dopis s tímto příkazem: Kdyby hrabě úspěšně a bez nehody provedl to, co podniká, má být dopis vrácen hraběnce."

Čím dále královna četla, tím více se ji chvěl hlas. Četla přerývaně:

"Kdyby byl vážně, nikoli však smrtelně raněn, poproste ho o dovolení, aby za ním mohla jeho žena přijet."

Královna dočetla takřka nesrozumitelně:

"Kdyby byl raněn smrtelně, dejte mu tento dopis, a nebude-li jej moci číst sám, ať mu ho někdo přečte, aby znal jeho obsah, než zemře."

Královně klesla ruka a Marie Antoinetta upřela na hraběte plamenný pohled:

"Ještě to budete popírat?"

"Co, madam?"

"Můj Bože... Že vás miluje!... "

"Mě? Hraběnka že mě miluje?... Co to říkáte, madam?" vykřikl Charny.

"Cožpak jste slepý?"

"Mě že hraběnka miluje? To není možné."

"A proč? Cožpak vás nemiluji já?"

"Kdyby mě hraběnka milovala, byla by mi to za těch šest let řekla, byla by se jistě prozradila."

Ubohá Marie Antoinetta trpěla, jako by se jí v srdci obracel nůž. V nepříčetné bolesti takřka bezděky zatoužila hluboce ranit Charnyho.

"Ne," zvolala, "neprozradila se, nedala vám nic znát, neřekla vám nic! Ale jen proto, že dobře ví, že nemůže být vaši ženou."

"Hraběnka de Charny že nemůže být mou ženou?" vydechl Olivier.

"Nemůže být vaší ženou," pokračovala královna, jež se čím dál tím víc nořila do kruté bolesti, "protože ví, že je mezi vámi tajemství, jež by zničilo vaši lásku."

"Tajemství, jež by zničilo naši lásku?"

"Ví dobře, že kdyby promluvila, neznal byste se k ní."

"Já že bych se k hraběnce neznal?"

"Opovrhoval byste ji!"

"Já že bych jí opovrhoval?"

"Ledaže byste neopovrhoval dívkou, kterou dostal muž před svatbou, ledaže byste neopovrhoval svobodnou matkou!"

Teď zase Charny zbledl na smrt a musil se opřít o lenoch nejbližšího křesla.

"Ach, madam," zvolal, "pověděla jste příliš mnoho a příliš málo a já mám právo žádat, abyste mi řekla všecko."

"Vůči mně, pane, vůči královně že máte nějaké právo?"

"Ano, madam!" vykřikl Charny, "toto právo mám!"

V tom okamžiku se otevřely dveře.

"Co je?" otázala se královna podrážděně.

"Vaše Veličenstvo onehdy přikázalo," oslovil královnu komorník, "že kdykoli přijme pana doktora Gilberta."

"Nu a -?"

"Doktor Gilbert prosí, aby směl složit poklonu Vašemu Veličenstvu."

"Doktor Gilbert!" vydechla královna. "Ať vejde, ať vejde!"

Otočila se k Charnymu a řekla se vším důrazem:

"Chtěl jste vědět všecko o paní de Charny. Požádejte, aby vám to řekl doktor Gilbert. Ten je nad jiné povolán říci vám vše, co chcete vědět."

Mezitím Gilbert vstoupil. Zaslechl, co právě řekla Marie Antoinetta a stanul bez hnutí na prahu.

Královna podala Charnymu Izidorův lístek a udělala několik kroků ke dveřím své ložnice. Ale hrabě byl rychlejší, zastoupil jí cestu a uchopil ji za zápěstí.

"Promiňte, madam, ale co mi má říci doktor Gilbert, řekne mi před vámi."

"Pane," vykřikla Marie Antoinetta s planoucíma očima a zaťatými pastmi, "zapomínáte, že jsem královna!"

"Jste nevděčná přítelkyně, jež pomlouvá svou přítelkyni, jste žárlivá žena, jež uráží jinou ženu, ženu muže, který za poslední tři dny pro vás dvacetkrát div neztratil život, ženu hraběte de Charny! Zadostiučinění se jí musí dostat před vámi, která jste ji pomlouvala, která jste ji urazila... Posaďte se a čekejte!"

"Jak si přejete," prohlásila královna ledově. "Pane Gilberte, slyšíte, co si pán přeje."

"Pane Gilberte," řekl Charny zdvořile a důstojně, "slyšel jste královnin rozkaz."

Gilbert přistoupil blíž, zadíval se smutně na Marii Antoinettu a zašeptal:

"Ach madam, madam!"

Potom se otočil k Charnymu:

"Pane hrabě, co vám musím říci, je hanbou pro jistého muže a slávou pro jistou ženu. Jeden nešťastník, výrostek, venkovský chlapec, miloval slečnu de Taverney. Jednoho dne ji našel v bezvědomí a znásilnil ji, neohlíželse na její mládí, krásu a nevinnost... Tak se vzdala slečna de Taverney muži před svatbou, tak se stala svobodnou matkou... Slečna de Taverney byla andělská dívka, paní de Charny je mučednice!"

Charnymu vyvstal na čele ledový pot.

"Děkuji, pane Gilberte," řekl.

Potom se otočil ke královně.

"Nevěděl jsem, madam, že slečna de Taverney byla tak nešťastná. Nevěděl jsem, že paní de Charny je hodna takové úcty. Kdybych to byl věděl, věřte mi, byl bych jí dávno padl k nohám a zbožňoval ji, jak si toho zasluhuje."

Uklonil se před užaslou královnou a zamířil ke dveřím, aniž se ho Marie Antoinetta pokusila zadržet.

Když zavíral dveře, zaslechl její žalostný výkřik.

Ubohá žena pochopila, že na těchto dveřích jako nad branou Dantova pekla napsala v této chvíli ruka démona žárlivosti:

Lasciate ogni speranza! 6

47. Vyznání

Povězme, co se dálo s hraběnkou de Charny v době, kdy se mezi královnou a hrabětem odehrával tento výjev, jenž tak bolestně přetrhl řetěz dlouhého utrpení.

My, kteří víme, jak vroucně hraběte milovala, můžeme si snadno představit, co vytrpěla od okamžiku, kdy se zavřely dveře za Izidorem.

Chvěla se stejně, když si pomyslila, že se plán - tušila, že jde o plán králova útěku - zdaří nebo nezdaří.

Věděla, jak je hrabě oddán královské rodině a mohla si být jista, zdaří-li se útěk a král s královnou odejdou za hranice, zůstane Charny s nimi v cizině. Věděla, jak je Olivier odvážný a neohrožený a mohla si být opět jista, že bude bojovat do poslední chvíle, stihne-li jeho podnik nezdar, že bude zápasit, dokud bude sebemenší .naděje, a zhasne-li i poslední naděje, že bude bojovat až do konce.

Od okamžiku, kdy se s ní Izidor rozloučil, žila hraběnka v neustálém napětí. Nervózně těkala očima z místa na místo, napínala sluch, aby jí neušel sebemenší šramot, sebemenší zvuk.

Na druhý den se dozvěděla, tak jako všechno obyvatelstvo hlavního města, že král a královská rodina opustili v noci Paříž a že odjezd proběhl bez jakékoli nehody.

Tak se nejistota stala skutečností, hraběnčino tušení se vyplnilo, útěk se uskutečnil. Nemohlo být pochyb, že Charny je s královskou rodinou.

Hraběnka si hluboce vzdychla, poklekla a modlila se vroucně za zdar toho odvážného podniku.

Pak bylo po dva dny po Paříži ticho, o uprchlících se nic nevědělo.

Konečně se třetího dne jako blesk roznesla po městě zpráva, že král byl zatčen ve Varennes.

Nikdo nevěděl nic bližšího. Po zahřmění nastalo ticho, po zablesknutí tma.

Král prý byl zatčen ve Varennes, to bylo vše.

Andrée nevěděla nic o Varennes. To malé městečko, od té doby tak osudně proslulé, městys, jenž se později měl stát hrozbou a výstrahou pro každý královský majestát, znala v té době širší veřejnost právě tak málo jako desítky tisíc stejně bezvýznamných francouzských obcí.

Andrée otevřela zeměpisný slovník a četla:

"Varennes v Argornnách, hlavní město kantonu, 1607 obyvatel."

Pak hledala na mapě a našla Varennes ve středu trojúhelníku, jejž tvoří Stenay, Verdun a Châlons, na pokraji lesa a na břehu malé říčky.

Na tento temný bod Francie soustředila napříště všecku svou pozornost. Tam žila v myšlenkách, v nadějích a v obavách.

Pak po veliké novině přicházely pomalu noviny určitější.

Pan de Bouillé, vyprávělo se, pustil se za králem, udeřil na průvod a po zuřivém boji ustoupil a zanechal královskou rodinu v rukou vítězných vlastenců.

Charny se jistě zúčastnil té bitvy, Charny jistě ustoupil až poslední, nezůstal-li na bitevním poli!

Brzy nato se roznesla zpráva, že jeden ze tří gardových důstojníků provázejících krále byl zabit.

Pak se rozhlásilo i jméno. Nevědělo se jen, byl-li to vikomt nebo hrabě, Izidor nebo Olivier de Charny.

Byl to Charny, víc nemohl nikdo říci.

Po dva dny tonulo Andréino srdce v nevýslovných úzkostech.

Konečně byl ohlášen návrat králův a královské rodiny na sobotu 26. června.

Vznešení vězni přenocovali v Meaux.

Za normálních okolnosti by měl být král v Paříži před polednem. Pojede-li k Tuileriím nejpřímější cestou, vrátí se do Paříže předměstím Saint-Martin.

V jedenáct hodin byla paní de Charny u brány ve velmi prostém šatě a zahalená závojem.

Čekala až do tří hodin.

Když se ve tři hodiny první proudy lidu pohnuly a hnaly všecko před sebou, dozvěděla se, že královský vůz objíždí Paříž a vrátí se po Elysejských polích.

To znamenalo přejít celou Paříž a přejít ji pěšky. Nikdo by se nebyl odvážil jet vozem hustými davy, jež zaplnily ulice.

Od dobytí Bastily nebyla na bulvárech taková tlačenice.

Andrée neváhala. Pustila se směrem k Elysejským polím a přišla tam jedna z prvních.

Tam čekala nové tři hodiny; tři hodiny smrtelné úzkosti.

Konečně se průvod objevil. Popsali jsme již, v jakém uspořádání a za jakých okolností postupoval.

Andrée uviděla kočár. Z úst se jí vydral hlasitý, radostný výkřik: poznala na kozlíku Charnyho!

Vzápětí se ozval jiný výkřik, bylo to jako ozvěna výkřiku Andréina, toto však byl výkřik bolestný.

Andrée se otočila směrem, odkud se výkřik ozval; nějaká dívka se tam zmítala v náruči několika milosrdných osob, které se ji ujaly.

Zdálo se, že propadla hlubokému zoufalství. Snad by byla Andrée věnovala tomu děvčeti účinnější pozornost, kdyby se všude kolem neozývaly všemožné kletby, výhrůžky a nadávky na muže, kteří seděli na kozlíku králova kočáru.

Na ně měl padnout hněv lidu. Oni měli být obětními beránky za královskou zradu. Nebylo pochyby, že je dav roztrhá na kusy v okamžiku, kdy se vůz zastaví.

A Charny je jeden z těch tří mužů.

Andrée si umínila, že podnikne všechno možné, aby se dostala do tuilerijského parku.

To ovšem musila obejít celý ten dav, vrátit se podél řeky, totiž po nábřeží de la Conférence a dostat se do parku, bude-li to možné, z tuilerijského nábřeží.

Andrée se pustila ulicí de Chaillot a odtud na nábřeží. Po několika marných pokusech, kdy by ji dav byl málem umačkal, se jí konečně podařilo projít branou; ale na místě, kde měl zastavit kočár, se tlačilo takové množství lidí, že nebylo ani pomyšlení, že by se dostala do prvních řad.

Andréu napadlo, že z terasy na břehu řeky bude moci přehlédnout celý ten dav. Byla to ovšem příliš velká vzdálenost, aby odtud mohla vidět každou podrobnost anebo něco zaslechnout.

Nevadí, bude sice špatně vidět a špatně slyšet, ale pořád je to lepší, než kdyby neviděla a neslyšela vůbec nic.

Vystoupila na terasu u řeky.

Odtamtud opravdu viděla na kozlík kočáru, na něm Charnyho a oba gardové důstojníky. Charnyho, který netuší, že nějakých sto kroků od něho pro něj tak prudce bije vroucí srdce! Charnyho, jenž v tomto okamžiku pravděpodobně ani nepomyslil na Andréu; Charny myslí jen na královnu, jistě zapomněl na vlastní bezpečí, jen aby bděl nad bezpečností královninou.

Kdyby byla Andrée věděla, že právě v tom okamžiku tiskne Charny její dopis na srdce, že jí v myšlenkách posílá poslední vzdech!

Konečně se kočár zastavil uprostřed řevu, ječení a povyku.

Vzápětí se davy pohnuly, kolem kočáru nastal velký zmatek, strhla se obrovská vřava.

Bajonety, píky a šavle se zableskly nad hlavami jako žeň železa, vyrostlá za bouře.

Tři muži, stržení z kozlíku, zmizeli, jako by je pohltila propast. Odraz toho náporu byl tak mocný, že poslední řady zástupu, zatlačeny zpět, narazily na zeď.

Hraběnku schvátila nesmírná úzkost, její smysly jako by obestřel závoj. Neviděla, neslyšela už nic. Bez dechu, s rozpjatými pažemi sténala uprostřed té strašné vřavy, kleteb, rouhání a výkřiků, jež žádaly smrt.

Pak si už nedokázala uvědomit, co se děje: země se s ní točila, nebe zrudlo, v uších jí hučelo, jako by se nedaleko zvedaly vlny mořského příboje.

Krev jí stoupala k hlavě a zavalovala mozek.

Klesla napůl v mdlobách.

Pocit chladu ji přivedl k vědomí. Nějaká žena jí přikládala na čelo kapesník namočený v řece, jiná ji dávala čichat vonnou sůl.

Jako v mrákotách si Andrée uvědomila, že tu ženu viděla v podobné mdlobě u brány, netušila však, jaká náhoda spojila tajemným poutem bolest oné ženy s její vlastní bolestí.

Když přišla k sobě, bylo její první slovo: "Jsou mrtvi?"

Soucitný člověk snadno druhého pochopí. Ti, kdo stáli kolem Andrey, věděli hned, že myslí na ony tři muže, jejichž život byl tak krutě ohrožen.

"Ne," odpověděli jí, "zachránili se."

"Všichni tři?"

"Všichni tři, buďte bez obav."

"Budiž Bůh pochválen... Kde jsou?"

"Asi v zámku."

"V zámku? Děkuji!"

A mladá žena vstala, plaše se kolem sebe rozhlédla a vyšla branou na nábřeží, aby se vrátila brankou v Louvru.

Tušila správně, že tady nebude zástup tak hustý.

A opravdu, ulice des Orties byla takřka liduprázdná. Přešla náměstí du Carrousel, vešla na nádvoří des Princes a doběhla do bytu vrátného.

Vrátný hraběnku znal; věděl, že první dva tři dny po návratu z Versailles chodila do zámku a vracela se odtamtud.

Pak ji viděl, jak ze zámku odešla a už se nevrátila.

Bylo to onoho dne, kdy se shledala se Sebastiánem a odvezla ho, ve svém kočáře. Vrátný se nabídl, že jí opatří čerstvé zprávy. Brzo se vrátil a pověděl, co se děje.

Všichni tři důstojníci jsou zachráněni. Pan de Charny je živ a zdráv a dostal se do svého pokoje. Za nějakou chvíli nato odtamtud vyšel v uniformě námořního důstojníka a odebral se ke královně, kde je asi dosud.

Andrée si oddechla, podala muži, jenž jí přinesl tak dobrou zprávu, svou peněženku a celá omámená a sotva popadajíc dech, požádala o sklenici vody.

Charny se tedy zachránil! Poděkovala vrátnému a vrátila se do ulice Coq-Héron.

Když přišla domů, neklesla na židli, ale na klekátko.

Nemodlila se však ústy. Jsou okamžiky, kdy vděčnost k Všemohoucímu je tak velká, že nenalézáme slov, abychom ji vyjádřili. Tu pak se celé srdce, celá naše duše vzpíná k Bohu.

Byla pohroužena v toto blažené vytržení, když vtom zaslechla, jak se otvírají dveře; otočila zvolna hlavu, jako by si nemohla uvědomit, odkud přišel tento pozemský zvuk, jenž ji vyrušil z hlubokého zadumání.

Ve dveřích stála komorná. Za komornou stál stín, neurčitá podoba, hraběnka však instinktivně vycítila, který jediný člověk na světě to může být. Srdce se jí zastavilo.

"Pan hrabě de Charny," ohlásila komorná.

Andrée chtěla vstát, ale síly ji opustily. Klesla zpátky na kolena a opřela se loktem o klekátko.

"Olivier," zašeptala, "Olivier."

A ačkoli stál před jejíma očima, pořád ještě nemohla věřit, že to je opravdu on.

Pokynula jen hlavou, nemohla ze sebe dostat slovo. Komorná ustoupila, aby mohl Charny vejít, a zavřela za ním dveře.

Hraběnka a Charny zůstali mezi čtyřma očima.

"Řekli mi, že jste se právě vrátila, madam," promluvil Charny. "Nejsem snad příliš dotěrný, když jsem přišel tak brzo po vás?"

"Ne, ne," řekla chvějícím se hlasem, "jste mi vítán, pane. Bylo mně tak úzko, že jsem musila ven, abych se dozvěděla, co se děje."

"Byla jste tam... dlouho?"

"Od rána, pane. Byla jsem nejprve u brány Saint-Martin, pak na Elysejských polích. Tam jsem vás... tam jsem viděla krále, královskou rodinu... viděla jsem vás a zaradovala jsem se aspoň na okamžik... Byla obava, že skutečné nebezpečí vám hrozí, až se bude sestupovat z kočáru. Šla jsem tedy do tuilerijského parku. Ach, myslela jsem, že to nepřežiju!"

"Ano," řekl Charny, "bylo to strašné, ty davy, chápu... "

"Ne, ne," zavrtěla Andrée hlavou, "to nebylo proto. Konečně jsem se doptala a dozvěděla jsem se, že se vám nic nestalo. Vrátila jsem se domů a jak vidíte... modlila jsem se, děkovala Bohu."

"Pomodlete se, madam, pomodlete se za mého ubohého bratra!"

"Pan Izidor? Dej mu Bůh lehké odpočinutí!"

Hraběnka znovu sklonila hlavu do dlaní.

S hlubokou láskou a něhou hleděl Charny na svou ženu. V jeho pohledu byla nesmírná soustrast, smutek a slitování. Konečně i cosi jako potlačovaná touha.

Což mu královna neřekla, či spíše neuniklo jí mimoděk, že ho má Andrée ráda?

Když skončila svou modlitbu, hraběnka se otočila.

"Je tedy mrtev."

"Je mrtev, madam, jako je mrtev ubohý Georges, z téhož důvodu a protože plnil svou povinnost."

"A v té velké bolesti nad bratrovou smrtí jste přece jen myslil i na mě, pane?" vydechla Andrée tak tiše, že jejím slovům bylo sotva rozumět.

Bohudík Charny naslouchal srdcem.

"Madam," ozval se, "nepověřila jste mého bratra nějakým posláním pro mě?"

"Pane... ," dostala ze sebe s námahou a úzkostně pohlédla na hraběte.

"Nedala jste mu pro mě dopis?"

"Pane," opakovala Andrée chvějícím se hlasem.

"Po smrti chudáka Izidora mně odevzdali jeho papíry, madam, a váš dopis byl mezi nimi."

"Vy jste ho četl?" vykřikla Andrée a zakryla si tvář rukama.

"Měl jsem znát obsah toho dopisu, madam, jenom tehdy, kdybych byl smrtelně raněn, a jak vidíte, jsem živ a zdráv."

"A to psaní... "

"Tady je netknuté, tak, jak jste je dala Izidorovi."

"Ach," zašeptala Andrée a vzala dopis do rukou, "je to od vás velmi krásné... či velmi kruté... "

Charny uchopil Andréu za ruku.

Andrée chtěla vyprostit ruku z jeho sevření, když ji však Charny nepouštěl a zašeptal "Andrée, Andrée," vydral se ji z prsou vzdech, v němž se zračila téměř hrůza. Avšak neměla už dost sil vyprostit chvějící se ruku z rukou Charnyho.

Nevěděla, kam obrátit oči a jak se vyhnout Charnyho pohledu. V rozpacích zašeptala:

"Přišel jste mi tedy vrátit to psaní... "

"Ano, madam, přišel jsem vám je vrátit a také ještě pro něco jiného. Velice jsem se proti vám provinil, Andrée, a přicházím vás požádat za odpuštění."

Andrée se zachvěla. Bylo to poprvé, co ji Charny oslovil Andrée.

A potom jeho hlas pronesl ta slova s nekonečnou něhou.

"Za odpuštění? Mě, pane hrabě? A za co, prosím vás?"
"Za to, jak jsem se k vám choval šest let... "
Andrée se na něho podívala s hlubokým údivem.
"Což jsem si někdy stěžovala, pane?"
"Nestěžovala, madam, protože jste anděl!"
Hraběnka cítila, jak se jí do očí derou slzy.
"Vy pláčete, Andrée," řekl Charny.
"Ach, promiňte, pane," propukla Andrée opravdu v pláč, "nikdy jsem vás neslyšela takto mluvit... Ach Bože, Bože!"
Klesla na pohovku a přitiskla si dlaně na spánky.
Po chvilce zavrtěla hlavou a zašeptala:
"Ne, ne, jsem šílená, šílená."
Pojednou sebou trhla. Zatímco měla zastřené oči, Charny před ní poklekl.
"Co to děláte, hrabě?" vykřikla.
"Což jsem vám neřekl, Andrée, že jsem vás přišel poprosit za odpuštění?"
"Proč to děláte, hrabě?" šeptala.
"Andrée," zašeptal teď také Charny, "vždyť přece víte, že vás miluji."
Andrée si přitiskla ruku na srdce.
"To je nemožné, pane, to je nemožné."
"Řekněte, že je nemožné, abyste vy mě milovala, Andrée, ale neříkejte, že je nemožné, abych miloval já vás."
Andrée pohlédla Charnymu do očí, jako by se chtěla přesvědčit, že mluví pravdu. Jeho velké černé oči říkaly víc než jeho slova.
Byla by snad mohla pochybovat o slovech, o tom, co četla v jeho očích, pochybovat nemohla.
"Ach, Bože můj, Bože můj, je na světě nešťastnější bytost, než jsem já?" zasténala.
"Řekni mi, že mě miluješ, Andrée, nebo neřkneš-li mi, že mě miluješ, řekni mi aspoň, že ke mně necítíš nenávist."
"Nenávist! Jak jen si něco takového... "
"Není-li to nenávist, není-li to láska, co to tedy je, Andrée?"
"Není to láska, protože vás nesmím milovat. Což jste neslyšel, jak jsem před chvíli úpěla, že jsem nejnešťastnější bytost na světě?"
"A proč mě nesmíte milovat, když miluji já vás?"
"To právě nechci, to nemohu, to právě se vám neodvažuji říci," zalomila Andrée rukama.
"A což, kdyby to, co mi nechcete, co mi nemůžete, co se mi neodvažujete říci, mně už pověděl někdo jiný?"
"Jakže," vyjekla Andrée zděšeně.
"Což kdybych to už věděl?"
"Bože můj!"
"A kdyby mě právě to strašné tajemství přivedlo k rozhodnutí, abych vám přišel říci, že vás miluji a že jste ve svém neštěstí v mých očích ještě důstojnější a úctyhodnější?"
"Kdybyste to udělal, pane, byl byste nejušlechtilejší a nejvelkodušnější ze všech mužů, co jich kdy bylo na světě."
"Mám tě rád, Andrée," opakoval Charny, "mám tě rád, mám tě rád."
"Ach Bože," zvedla Andrée ruce k nebi, "nevěděla jsem, že může být taková radost na světě!"
"Ale teď mně i ty, Andrée, řekni, že mě miluješ!"
"Ach ne, to bych se nikdy neodvážila, ale přečti si tento dopis, který ti měli odevzdat na smrtelném loži!"
A podala hraběti psaní. Charny rychle rozlomil pečeť, zatímco si Andrée zakryla rukama tvář, a přelétl první řádky. Pak uchopil Andréu za ruce a přitiskl si ji na prsa.
"Od okamžiku, kdy jsi mě poprvé uviděla, po šest let! Bude kdy má láska dost velká, abys mohla zapomenout, co jsi vytrpěla?"
"Bože můj," zašeptala Andrée, "je-li to sen, učiň, ať se už neprobudím, anebo, procitnu-li z něho, ať zemřu!"
A nyní opusťme ty, kteří jsou šťastni, a vraťme se k těm, kteří trpí, zápasí nebo nenávidí. Snad je i jejich zlý osud opustí tak, jako je opouštíme my.
48. Trochu stínu po slunečním jasu 00 Obsah 33_48.htm - Hraběnka de Charny 2 díl - Kapitola 33 00 Obsah 33_48.htm - Hraběnka de Charny 2 díl - Kapitola 33
Několik dní po událostech, které jsme právě vylíčili, 16. července 1791 dvě nové osobnosti, které jsme dosud čtenáři nepředstavili, protože jsme mu je chtěli ukázat, až na ně přijde řada, aby vystoupily na scénu, pracovaly u téhož stolu v malém salónu v třetím poschodí hotelu Britanik v ulici Guénégaud.
Salónek byl spojen dveřmi se skromnou jídelnou, kde ostatně mohl člověk podle nábytku na první pohled poznat, že je v hotelu druhého řádu, další dveře vedly ze salónku do ložnice, kde stály vedle sebe dvě manželské postele.
Dvě osobnosti, které tu vystupují, jsou manželé, a o každé z nich je třeba pohovořit zvlášť.
Muž se blíží šedesátce, snad mu ještě něco málo do ní schází. Je velký a hubený. Má přísnou tvář, zároveň v ní však je i určitá urputná vášnivost. Přímé rysy jeho obličeje ukazují, že je to vážný a klidný myslitel, v němž myšlenková kázeň vítězí nad fantazií.
Ženě bychom hádali na třicet, ačkoli ve skutečnosti je ji víc než šestatřicet let. Ve tváři .má zdravý ruměnec, je vidět, že to je žena z lidu. Má kouzelné oči neurčité barvy, v níž se mísí řada odstínů šedi, zeleně a modři. Má velká ústa, ale svěží rty a bílé zuby. Nos má trochu ohnutý a .poněkud vyčnívající bradu. Ruce má poněkud silné, mají však krásný tvar. Má plnou, kyprou postavu, krásnou šíji a boky jako Venuše Syrakuská.
Muž se jmenuje Jean-Marie-Roland de la Platiére. Narodil se roku 1732 ve Villefranche nedaleko Lyonu.

Žena je Manon-Jeanne Phliponová, narodila se v Paříži roku 1754.

Vzali se před jedenácti lety v roce 1780.

Řekli jsme, že žena vyšla z lidu. Dokazují to již její jména: Manon-Jeanne Phliponová, jak křestní jméno, tak příjmení ukazují na lidový původ. Byla dcerou rytce a sama se zabývala tím řemeslem až do svých pětadvaceti let, kdy se provdala za Rolanda, jenž byl o dvaadvacet let starší než ona; místo rytectví se teď začala zabývat opisováním, překládáním a kompilacemi. Knihy jako O rašelinářství, O zpracování stříhané a suché vlny, Slovník manufakturní výroby jí daly mnoho tuhé a nevděčné práce, která tu nadanou ženu připravila o nejkrásnější léta. Zůstala prostá jakékoli poskvrny, i když ne jakékoli vášně, ne z nedostatku citu, ale z čistoty své duše.

K svému muži cítila spíš úctu jako k otci než manželskou lásku. Bylo to jakési čisté uctíváni, prosté všech tělesných vztahů. Její oddanost byla nezměrná: nastavovala v nočních hadinách denní práci, aby mohla sama připravovat starému muži jídlo, neboť jeho zesláblý žaludek snášel jen stravu určitého druhu.

Roku 1789 vedla paní Rolandová ještě tento pracovitý život na venkově a nikdo o ni nevěděl. Její manžel bydlel na statečku v Platiére, odkud dostal i své jméno. Ten stateček byl ve Villefranche nedaleko Lyonu. Tam oběma manželi otřásla zpráva o pádu Bastily.

Po této zprávě se probudilo v srdci té ušlechtilé bytosti všecko veliké, vlastenecké a posvátně francouzské. Francie už není království, Francie, to je teď národ! Není to už jen země, kterou obýváme, je to vlast. - Přišla federace z roku 1790. Jak si čtenář vzpomíná, federace v Lyonu se slavila dřív než federace pařížská. Jeanne Phliponová, jež v otcovském domě na nábřeží de l'Horloge mohla den co den sledovat, když vyhlédla z okna, jak vychází na modrém nebi slunce, a provázet je na jeho dráze až na konec Elysejských polí, kde zapadalo za zelenými vrcholky listnatých stromů, spatřila jednoho dne ve tři hodiny ráno, jak se nad fourviéské výšiny zvedá jiné slunce, daleko žhavější a zářivější, slunce svobody. Od toho okamžiku všechen její zájem upoutala ta veliká, každodenní občanská slavnost; její srdce se ponořilo do oceánu bratrství a vystoupilo z něho jako Achilles, nezranitelné ve všem, až na jedno místo. Na místo, kde ji mohla zasáhnout láska. Ale ona této ráně nepodlehla.

Navečer onoho velkého dne uchvácena vším, co viděla a zažila, pocítila v sobě velkou básnickou sílu a zároveň sílu velkého historika a napsala zprávu o této slavnosti. Poslala ten článek svému příteli Champagneuxovi, šéfredaktoru časopisu Lyonský deník. Tohoto mladého muže udivilo, oslnilo, uchvátilo líčení plné tak opravdového zápalu a otiskl je. Nazítří se novin, jichž se obyčejně prodávalo dvanáct až patnáct set výtisků, prodalo na šedesát tisíc.

Vysvětleme několika slovy, jak toto ženské srdce vzplanulo takovou básnickou fantazií a takovým politickým nadšením. Bylo to proto, že Jeanne Phliponovou považoval otec doma za rytce a dělníka; manžel pokládal paní Rolandovou za svou sekretářku; stejně jako v otcovském domě i v domě svého muže se věnovala paní Rolandová vesměs jen praktickým stránkám života. Nikdy ji nepřišla do rukou frivolní kniha. Pokládala za velkou zábavu a za velké potěšení, když si přečetla Obžalovací spis voličů z roku 1789 anebo Zprávu o dobytí Bastily.

Roland sám byl živým důkazem změny, jaká může nastat v životě jednotlivce nebo země zásahem Prozřetelnosti, náhody nebo osudu.

Byl nejmladší z pěti bratří. Rodina z něho chtěla mít kněze, on však chtěl zůstat mužem. V devatenácti letech opustil rodný dům a sám, pěšky, bez peněz prošel celou Francií až do Nantes, kde vstoupil do služeb jakéhosi loďaře a vymohl si, že měl být poslán do Indie. Když už měla loď vyplout, dostal tak silné chrlení krve, že mu lékař zakázal plavbu po moři.

Cromwella, když se chystal opustit Anglii a odjet do Ameriky, zadržel rozkaz Karla I. Kdyby byl odplul, snad by nikdy nebylo vztyčeno popraviště ve Whitehallu. Kdyby byl Roland odjel do Anglie, snad by bylo nedošla k 10. srpnu!

Když Roland nemohl sloužit záměrům, které s ním měl loďař, odešel z Nantes do Rouenu. Tady jeden z příbuzných, na něhož se obrátil, ocenil jeho schopnosti a zaopatřil mu místo inspektora v manufaktuře.

Od té doby byl Rolandův život naplněn studiem a prací. Národní hospodářství se mu stalo múzou, obchod inspirátorem. Cestuje, shromažďuje vědomosti, píše. Píše všechno možné: stati o pěstování stád, o problémech mechaniky, Listy ze Sicílie, z Itálie, z Malty, knihu Francouzský finančník a jiná díla, jež jsme už citovali. Opisuje mu je manželka, s níž se oženil, jak jsme už řekli, roku 1780. Za čtyři roky nato s ní podnikl cestu do Anglie. Když se vrátili, poslal ji do Paříže, aby pro něho vymohla šlechtický titul a místo inspektora v Lyonu, protože už nechtěl žít v Rouenu. Místo inspektora v Lyonu se jí podařilo vymoci, nikoli však šlechtický titul. Roland se tedy octl v Lyonu a takřka bezděky se stal stoupencem strany lidu, k níž ho ostatně pudí jeho založení i přesvědčení. Zastává tady funkci obchodního a manufakturního inspektora v lyonském ústředí, když vypukne revoluce. Na úsvitu této nové doby cítí Roland stejně jako jeho žena, že v jeho srdci vzklíčila vzácná rostlina nadšení. Paní Rolandová píše článek o slavnosti 30. května. Noviny, jež zprávu paní Rolandové přinesly, vyšly toho dne, jak jsme už řekli, v nákladu šedesáti tisíc výtisků a každý národní gardista, když se vracel do svého městečka nebo vesnice, nesl si v srdci část duše paní Rolandové.

A protože článek nebyl podepsáni, mohl si každý myslit, že sama Svoboda sestoupila na zem a diktovala jej neznámému proroku, tak jako kdysi anděl diktoval evangelium svatému Janu.

Oba manželé teď žili plní naděje a víry v malém kruhu přátel, k nimž patřili Champagneu, Bosc, Lanthenas a ještě dva nebo tři jiní, když se kruh rozšířil o nového přítele.

Lanthenas, jenž žil u Rolandů jako ve vlastní rodině a trávil u nich celé dny, týdny, měsíce, přivedl jednoho dne poslance, jehož řeči paní Rolandová velmi obdivovala.

Tento nový muž se jmenoval Bancal des Issarts.

Bylo mu necelých čtyřicet let, byl krásný, prostý, velký, upřímný a zbožný. Nebylo na něm nic zvlášť oslňujícího, ale byl to člověk čistého a dobrého srdce.

Byl notář a opustil své zaměstnáni, aby se cele věnoval politice a filosofii. Za týden se nový příchozí úplně sblížil s Lanthenasem a s Rolandem a všichni tři uzavřeli nejvěrnější přátelství v oddanosti k vlasti, v lásce k svobodě a v úctě ke všem svatým věcem. Rozhodli se, že se už nerozejdou a že budou žít společně na společné útraty.

Jakmile Bancal své druhy jen nakrátko opustil, pocítili zvlášť silně, co pro ně znamená toto soužití.

"Vraťte se nám co nejdřív, milý příteli," psal mu Roland, "co vás zdržuje? Poznal jste náš upřímný, prostý způsob života. V mém věku se člověk tak hned nemění, zvláště když nikdy nebyl náchylný ke změnám. Hlásáme vlastenectví, povznášíme své i cizí duše; Lanthenas provozuje svou lékařskou praxi, má žena je ošetřovatelkou celého kantonu. Vy a já se budeme věnovat veřejným záležitostem."

Spolek těchto tři vyznavačů zlaté střední cesty měl dohromady slušné jmění. Lanthenas měl skoro dvacet tisíc liber, Roland šedesát tisíc a Bancal sto tisíc.

Roland zatím apoštoloval po kraji, ve svých přednáškách vzdělával a poučoval sedláky. Byl výborný chodec a s holí v ruce jako hlasatel humanity od západu na východ, od severu na jih. rozséval všude po cestě úrodné zrno evangelia svobody.

Bancal, prostý, výmluvný, vášnivý pod chladným zevnějškem, byl Rolandovi pomocníkem a jeho žákem; bylo to jeho druhé já. Budoucímu kolegovi Clavierovu a Dumourieuzovu vůbec nenapadlo, že by Bancal mohl milovat jeho ženu a ona jeho. Což nežil skoro šest let v blízkostí této čisté, pracovité, střízlivé a cudné ženy Lanthenas, člověk ještě docela mladý, jako bratr vedle sestry, což nebyla paní Rolandová, jeho Jeanne, vzorem síly a ctnosti?

Roland byl tedy velmi šťasten, když mu na lístek, který jsme citovali, odpověděl Bancal vřelým dopisem plným upřímné oddanosti. Roland dostal tento dopis v Lyoně a poslal ho hned do Platriére, kde byla jeho žena.

Ach, nečtěte mě, čtěte Micheleta, chcete-li opravdu poznat to obdivuhodné stvoření, paní Rolandovou!

Dostala ten dopis v krásný horký den, kdy vzduch je nabit elektřinou, kdy i nejchladnější srdce planou a kdy dokonce i mramor začíná snít a se chvět. Byl sice už podzim, ale těžká letní bouře pohřmívala za obzorem.

Ode dne, kdy paní Rolandová poprvé spatřila Bancala, probudilo se v srdci této ctnostné ženy cosi neznámého. Srdce se jí otevřelo jako vonný kalich vzácné květiny. Sladký ptačí zpěv zněl jí v nitru. Zdálo se jí, že pro ni nastává nové jaro a že na neznámé scéně, kterou jí dosud zacláněl mlžný závoj, nějaký bůh připravuje pro ni nové dekorace s vonným loubím, svěžími vodopády, stinnými trávníky a cestičkami zalitými sluncem.

Nevěděla, co je to láska, ale jako všechny žehy to tušila. Chápala, do jakého nebezpečí se vrhá, slzy ji vhrkly do očí, ale s úsměvem usedla ke stolu a bez váhání, bez okolků napsala Bancalovi psaní; ukázala mu, ta ubohá, raněná Chlorinda, nechráněné místo ve svém brnění. Vyznala se mu, že ho miluje, zároveň však ubila všechnu naději, jež by se z toho vyznání mohla zrodit. Bancal všechno pochopil, nemluvil už o vzájemném společenství, odjel do Anglie a zůstal tam dva roky.

Byla to antická srdce! Proto jsem se domníval, že se zavděčím svým čtenářům, zavedu-li je po všech těch zmatcích a vášních na chvíli do svěžího stínu čisté krásy, síly a ctnosti.

Ať nikdo neříká, že líčím paní Rolandovou lepší, než byla. Líčím ji jako cudnou dívku v dílně jejího otce, jako ctnostnou ženu vedle starého muže a jako milující matku u kolébky svého dítěte. Ve chvíli, kdy se nelže, napsala tváří v tvář gilotině: "Vždycky jsem ovládala své smysly a nikdo nepoznal méně rozkoše než já."

Ať nikdo nevysvětluje počestnost této ženy tím, že byla chladná. Ne, epocha, k niž jsme dospěli, je epochou - jsem si toho dobře vědom - nenávisti, ale zároveň epochou lásky. Sama Francie dávala příklad. Byla dlouho vězněna, dlouho v okovech, teď z nich byla vysvobozena. Jako Marie Stuartovna, když vycházela z vězení, chtěla zlíbat všechna stvoření, obejmout ve svém náručí celou přírodu, oplodnit ji svým dechem, aby se z ní zrodila svoboda vlastní země a nezávislost celého světa.

Nikoli, všechny tyto ženy milovaly svatě, všichni ti muži milovali horoucně. Lucile a Camille Desmoulins, Danton a jeho Louisa, slečna de Karelio a Robert, Žofie a Condorcet, Vergniaud a slečna Candeille. Dokonce i chladný a krutý Robespierre, chladný a krutý jako nůž gilotiny, nedovedl se ubránit, aby se jeho srdce neohřálo na tomto velkém plameni lásky. Miloval dceru svého bytného, truhláře Duplaye; vylíčíme ještě, jak se s ní seznámil.

A nebyla to zase jenom láska, láska snad méně čistá, jsem si toho vědom - ale co na tom záleží, vždyť láska je největší ctnosti srdce - nebyla to láska paní Tellienové, paní de Beauharnais, láska paní de Genlis, všechny ty lásky, jež se jako útěšný vánek vznášely nad bledými tvářemi těch, kdo umírali na popravišti?

Ano, v tuto šťastnou dobu kdekdo miloval. A slovu milovat tady musíme rozumět v nejširším významu. Jedni milovali myšlenku, druzí tělo; jedni vlast, druzí lidské pokolení. Od doby Rousseauovy potřeba milovat stále rostla. Zdála se, že se všichni jaksi snaží uchopit co nejvíc lásky na cestě ke hrobu, do propasti, všechna srdce bila pod vanem horoucího dechu doby. Všechna prsa čerpala svůj dech z vesmírného plamene, na němž se všechny ty lásky spalovaly v jediné veliké lásce!

Hle, kam jsme zabloudili od starého muže a mladé ženy, kteří pracovali ve třetím patře hotelu Britanik. Vraťme se k nim.

49. První republikáni

Dvacátého února 1791 byl Roland poslán jako mimořádný zmocněnec z Lyonu do Paříže. Jeho úkolem bylo hájit věc dvaceti tisíc dělníků bez práce.

Byl už pět měsíců v Paříži, když došlo k strašné události ve Varennes, k události, jež měla tak velký vliv na osud našich hrdinů a na osud celé Francie.

Od králova návratu 25. června až do dne, k němuž jsme právě došli, zběhlo se mnoho událostí.

Kdekdo křičel: "Král prchá!" Kdekdo se ho snažil dohonit a skoro celý národ ho přivedl zpátky do Paříže. Ale když se král vrátil, když byl opět v Paříži a v Tuileriích, nevěděl nikdo, co s ním! Každý vyslovoval své mínění, názory se hrnuly ze všech stran jako větry za bouře. Běda lodi, jež se octne v podobné bouři!

Jedenadvacátého června, v den králova útěku, kordeliéři vyvěsili plakát, podepsaný Legendrem, oním řezníkem francouzské revoluce, kterého královna srovnávala s řezníkem revoluce anglické, Harrisonem.

Plakát končil tímto čtyřverším:

Však jestli se snad přec najde u nás zrádce,
jenž litoval by krále a chtěl, ať vládne pán,
takový lump ať skončí na oprátce
a jeho popel ať je rozmetán do všech stran!

Byly to staré verše Voltairovy, byly špatné a škobrtavé. Ale měly tu přednost, že přesně vyjadřovaly smýšlení vlastenců, jejichž plakát zdobily.

Plakát zároveň prohlašoval, že všichni kordeliéři se zapřísáhli zavraždit jakéhokoli tyrana, který by se odvážil napadnout francouzskou zemi, svobodu a konstituci.

Marat, který jde vždycky vlastní cestou a prohlašuje, že orel miluje samotu a jenom slepice žijí v hejnech, Marat navrhuje, aby si Francie zvolila diktátora.

"Zvolte si," volá ve svých novinách, "dobrého Francouze, dobrého vlastence, občana, který od začátku revoluce byl nejprozíravější, nejhorlivější, nejvěrnější a nejnezištnější. Zvolte si ho rychle, nebo bude věc revoluce ztracena!"

Tím vším chtěl pan Marat říci:

"Zvolte si Marata!"

Prudhomme nenavrhuje ani nového muže, ani novou vládu. Proklíná jenom vládu starou v osobě králově a jeho následníka. Poslyšme, co říká:

"Nazítří v pondělí jsme měli to potěšení vidět pana dauphina na tuilerijských terasách u řeky, přivedli ho tam na procházku. Kdykoli se v okolí shromáždila větší skupina občanů, vzal placený granátník dítě do náručí a posadil je na zábradlí. Královské dítě, jak ho tomu ráno naučili, posílalo lidem polibky. Děkovalo za tatínka a za maminku. Našlo se několik pošetilců, kteří provolávali: Ať žije korunní princ! - Občané, buďte na stráži proti lichotkám dvora, jenž si teď předchází lid, když už mu nemůže ukázat zuby!"

A o několik řádků níže píše přímo:

"Sedmadvacátého ledna 1649 odsoudil anglický parlament Karla I. k ztrátě hlavy, protože chtěl rozšířit královské právo a zachovat pro sebe všechno, co uzurpoval jeho otec Jakub I. Třicátého ledna odpykal král své zločiny, posvěcené zvyklostí a souhlasem velké části národa a pokládané takřka za zákon. Ale lid promluvil a parlament prohlásil krále za zběha, zrádce a nepřítele lidu.

A Karel Stuart byl sťat před slavnostní síní whitehallského paláce."

Výborně, občane Prudhomme, vy jste si aspoň pospíšil, a až bude 21. ledna 1793 sťat Ludvík XVI., budete mít právo reklamovat pro sebe, že jste dal první popud k této popravě, a to už 27. června 1791!

Je pravda, že pan Prudhomme - nepleťte si ho s Prudhommem našeho duchaplného přítele Monniera, to je sice hlupák, ale přitom počestný člověk - je pravda, že z pana Prudhomma se později stane roajalista a reakcionář a že napíše Dějiny zločinů za revoluce.

Není nadto, když má člověk svědomí.

Železná ústa byla upřímnější: mluvila bez pokrytectví, nedvojsmyslně, bez perfidity. Mladý Bonneville byl upřímný a odvážný. Byl to podivuhodný potřeštěnec, jenž blábolil nesmysly, kdykoli šlo o hlouposti, ale nikdy se nemýlil, když šlo opravdu o vážné věci. Bonneville redigoval Železná ústa. Redakci měl v ulici de l'Ancienne-Comédie, nedaleko Odeonu, pár kroků od klubu kordeliérů. Železná ústa tedy hlaholila:

"Vymýtili jsme z řeči hanebné slovo král. Nechceme už žádné krále, nechceme už žádné lidožrouty. Jména těchto pánů se měnila, ale bylo to pořád jedno a totéž. Teď už nechceme ani regenta, ani diktátora, ani protektora, ani Orleánského, ani Lafayetta. Nemám rád syna Filipa Orleánského, který by se tak rád dostal do Tuilerií, nemám rád jeho otce - není ho nikdy vidět v Národním shromáždění, zato je ho vždycky vidět na terase Feuillantů . Což potřebuje národ neustále nějakého poručníka? Potřebuje, aby ho pořád někdo vodil za ručičku? Ať se naše departementy spojí a prohlásí, že nechtějí ani tyrana, ani monarchii, ani protektora, ani regenta, ani žádný z těch stínů královské moci, jež by nám jen otravovaly vzduch.

Ale nestačí říci: ‚Chceme republiku.' Benátky jsou také republika. Potřebujeme národní stát, národní vládu. Shromážděte lid pod širým nebem! Vyhlašte, že nám má vládnout jedině zákon! Přísahejte, že to bude jediná svrchovaná vláda a jen ona že nám bude vládnout! Nebude jednoho svobodného člověka na zemi, jenž by neopakoval tuto přísahu!"

Camille Desmoulins vystoupil na židli v Palais-Royal, jenž byl obvykle svědkem jeho řečnických výkonů, a hlaholil.

"Pánové, bylo by velké neštěstí, kdyby nám toho věrolomného člověka přivedli zpět. Co si s ním počneme? Vrátil by se jako Thersítés prolévat velké slzy, jak o nich mluví Homér. Přivedou-li nám ho tedy zpátky, navrhnu, aby ho vystavili tři dny s červeným kapesníkem na hlavě k všeobecnému posměchu a aby ho pak postrkem dovedli na hranice."

Ze všech těch návrhů, přiznejme, tento návrh, který podal to l'enfant-terrible Camille Desmoulins, nebyl nejbláznivější.

Uveďme ještě jeden výrok, jenž dobře charakterizuje všeobecné smýšlení. Pronesl jej Dumont, Ženevan placený Anglií, kterého tedy jistě nesmíme podezírat ze stranického zaujetí pro Francii.

"Zdá se, že lid je veden velkou moudrostí. Je o jednu velkou nesnáz méně, říká si vesele. Král nás opustil, ale zůstal tu národ. Národ může být bez krále, ale král nemůže být bez národa!"

Jak je vidět, uprostřed všeho toho hlaholu jméno republika zatím vyslovil jenom Bonneville. Ani Brissot, ani Danton, ani Robespierre, ba dokonce ani Pétion se je dosud vyslovit neodvážili. Kordeliéři se toho jména děsí, jakobíny

pohoršuje.

Robespierre volá 13. července na tribuně: Nejsem ani republikán, ani monarchista.

Pana Robespierra by byl asi pořádně zahnal do úzkých, kdo by se ho byl zeptal, co tedy vlastně je.

V podobných rozpacích byli ovšem tehdy všichni, až na Bonnevilla a na onu ženu, která se svým mužem spisuje ono prohlášení ve třetím patře hotelu Britanik v ulici Guénégaud.

Nazítří po králově odjezdu, 22. června, píše:

"Republikánské cítění, rozhořčení proti Ludvíku XVI. a nenávist proti králům naplňuje zdejší ovzduší."

Vidíte, že republikánské cítění bylo v srdcích, ale slovo republika vyslovoval ještě málokdo.

Zvláště Národní shromáždění-se stavělo k republikánské myšlence nepřátelsky.

Velkým neštěstím všech podobných shromáždění je, že zůstávají vždycky .na stanovisku doby, v níž byla zvolena, že nejdou s dobou, nechápou vývoj událostí ani cítění a smýšlení lidu, a přece si donekonečna osobují právo mluvit za národ.

Národní shromáždění říkalo:

Smýšleni Francouzů není republikánské.

Národní shromáždění se tvářilo a mluvilo jako Kašpárek a podle našeho mínění ještě Kašpárka překašpárkovalo. Jak mělo být smýšleni Francouzů republikánské? Kdopak by je byl asi vytvořil? Snad monarchie? To jistě ne. Monarchie přece nebyla tak hloupá. Monarchie potřebuje poslušnost; otroctví, korupci a vede ke korupčnímu, otrockému, poslušnému smýšlení. Teprve republika vytváří republikánské mravy. Zřiďte republiku a republikánské smýšleni se dostaví samo sebou.

A přece bylo v jednu chvíli docela snadné vyhlásit republiku. Bylo to v okamžiku., kdy se rozhlásilo, že král ujel a že sebou odvezl i korunního prince. Kdyby byli neběželi za nimi a nesnažili se je přivést zpět, ale dali jim nejlepší koně, jací byli na poštovních stanicích, svalnaté postilióny s biči a ostruhami, byli by měli rázem po starosti. Za nimi mohli poslat všechny dvořany, za dvořany všechny kněze a prostě za nimi zavřít dveře.

Lafayette, který měl málokdy nějakou myšlenku, ale občas jasné chvíle, měl právě takovou jasnou chvíli.

V šest hodin ráno mu přišli oznámit, že král, královna a královská rodina opustili Paříž. Dalo to dost práce, než ho probudili. Spal jako dudek, oním spánkem, jenž vešel do historie a kvůli němuž si z něho tropila smích celá Francie.

"Že odjeli?" divil se. "To není možné, vždyť jsem opřel Gouviona o dveře jejich ložnice!"

Přece však vstal, oblékl se a vyšel ven. Ve dveřích potkal pařížského starostu Baillyho a předsedu Národního shromáždění Beauharnaise. Bailly byl žlutější a měl protáhlejší nos než kdy jindy, Beuaharnais se nemohl zmoci na slovo.

Nyní to směšné, muž Josefinin, jenž zemře na popravišti, zatímco Napoleon Bonaparte podá ruku vdově a dovede ji na císařský trůn, se nemůže zmoci na slovo, protože mu utekl Ludvík XVI.! "Jaké neštěstí," zvolá Bailly, "že se Národní shromáždění ještě nesešlo!"

"Velké neštěstí!" opakuje Beauharnais jako ozvěna.

"Podívejme se." vrtí hlavou Lafayette, "tak on ujel?"

"Bohužel ano," odpovídají najednou oba státníci.

"A proč bohužel?" ptá se Lafayette.

"Jakže, cožpak nechápete?" křičí Bailly. "Bohužel, protože se vrátí s Prušáky, s Rakušany, s emigranty. Vyvolá u nás občanskou válku a vrhne nás do války s cizinou."

"Vy tedy," říká pan Lafayette pořád ještě ne dost přisvědčen, "vy si tedy myslíte, že veřejný zájem vyžaduje, aby se král vrátil?"

"Ano, ano, ano," tvrdí Bailly a Beauharnais.

"V tom případě tedy," pokrčí rameny Lafayette, "musíme běžet za ním."

A napíše tento lístek:

"Nepřátelé národa unesli krále a Národním gardám se nařizuje, aby ho zadržely."

Všimněte si dobře, že v tomto lístku je vyjádřena celá politika roku 1791 a sám konec Národního shromáždění.

Protože Francie potřebuje krále a protože je nutno přivést krále zpět, král neuprchl, ale byl unesen.

Ale Lafayette si pořád ještě nebyl dost jist. Když posílal za králem Romeufa, poradil mu, aby moc nepospíchal. Mladý pobočník se také svědomitě pustil opačnou cestou, než kudy prchal Ludvík XVI.

Bohužel na správné cestě stál Billot.

Když se Národní shromáždění dozvědělo, že král uprchl, nastalo všeobecné zděšení. Král, než odjel, zanechal na stole dosti výhrůžný list: Dával velmi zřetelně na srozuměnou, že si jede pro pomoc a že se vrátí, aby přivedl Francii k rozumu.

Roajalisté začali zvedat hlavu a zvyšovali tón. Jeden z nich, myslím, že Suleau, napsal:

"Všichni, kdo budou chtít být zahrnuti do amnestie, kterou jménem prince de Condé nabízíme svým nepřátelům, mohou se zapisovat v našich kancelářích již ode dneška do srpna. Pro pohodlí obyvatelstva zřídíme takových kanceláři patnáct."

Jedním z těch, kdo měli nejvíc nahnáno, byl Robespierre. Když bylo zasedáni odloženo z půl čtvrté na pátou, rozběhl se k Pétionovi. Slabý hledal silného.

Podle Robespierra je Lafayette královým spoluviníkem. Nejde o nic menšího, než že chtějí pánům poslancům připravit bartolomějskou noc.

"Mě zabijí prvního!" naříká pan Robespierre. "Do čtyřiadvaceti hodin jsem mrtev."

Pétion naopak, jenž byl povahy klidné a lhostejné, viděl věci jinak.

"Teď víme," prohlásil, "co v králi vězí, a můžeme jednat důsledně."

Přišel Brissot. Byl to člověk v té době nejpokrokovější. Psal do Vlastence.

"Založíme nový deník," řekl, "já ho budu redigovat."

"Jaký deník?" ptal se Pétion.

"Bude se jmenovat Republikán."

Robespierre se ušklíbl.

" Republikán? Nechtěl bys mi laskavě vysvětlit, co to je republika? A kde vezmeš republikány?"

Za těchto řečí přišli k Pétionovi, svému příteli, manželé Rolandovi. Roland, přísný a rozhodný jako vždy, paní Rolandová byla klidná, nebyla nijak vyděšená, naopak se spíše usmívala, její krásné oči byly jasné a výmluvné. Přišli ze svého bytu v ulici Guénégaud. Po cestě si přečetli plakát kordeliérů. Stejně jako kordeliéři nebyli ani Rolandovi nijak zvlášť přesvědčeni, že by národ opravdu potřeboval krále.

Odvaha Rolandova a jeho ženy dodala Robespierovi srdce. Vrátil se do Národního shromáždění jako pozorovatel, umínil si, že bude sedět v koutě a číhat jako liška na kraji doupěte. V devět hodin večer viděl, že Národní shromáždění začíná být sentimentální, že se káže všeobecné bratrství, a aby se od teorie hned přešlo k praxi, že se celé Národní shromáždění chystá odejít jako jeden muž k jakobínům, s nimiž dosud bylo ve velmi napjatém poměru a které nazývalo bandou vrahů. Vyklouzl ze své lavice a nepozorovaně se vytratil. Běžel k jakobínům, vystoupil na tribunu, pronesl paličskou řeč proti králi, proti ministerstvu, proti Baillymu, proti Lafayettovi, proti celému Národnímu shromáždění opakoval svou ranní bajku o bartolomějské noci a nakonec slavnostně prohlásil, že je hotov položit život na oltář vlasti.

Mluvil-li Robespierre o sobě, stával se do značné míry výmluvným. Když si pomyslili, že ctnostný a přísný Robespierre je v takovém nebezpečí, všichni se rozplakali. "Umřeš-li ty, zemřeme s tebou!" zvolal kdosi. "Ano, ano, zemřeme všichni, všichni!" volají přítomní sborem, jedni vztahují ruce k přísaze, druzí tasí kordy, třetí padají na kolena a zvedají paže k nebi. V té době se ustavičně zvedaly paže nebi, bez přestání se přísahalo, byl to duch doby. Vizte Přísahu v míčovně od Davida.

Paní Rolandová tam byla také, vůbec však nechápala, jaké nebezpečí hrozí Robespierrovi. Ale koneckonců byla žena a ženy jsou přístupné dojetí. Vzrušení bylo veliké a paní Rolandová se sama přiznává, že byla dojata.

V té chvíli vstoupil Danton. Právě se rodila jeho popularita, proč by nezaútočil na otřesenou popularitu Lafayettovu?

Proč najednou všichni začali Lafayetta tak nenávidět?

Snad proto, že to byl počestný muž a že ho mohl napálit kdokoli, kdo apeloval na jeho šlechetnost.

Proto také, když se rozkřikne, že přichází Národní shromáždění a v jeho čele Lameth s Lafayettem, vedou se pod paží, ačkoli to do té doby byli smrtelní nepřátelé - teď chtějí dát příklad k všeobecnému sbratření - ozve se ze všech stran:

"Danton na tribunu, Danton na tribunu!"

Robespierre si nic toužebněji nepřál než postoupit mu své místo. Robespierre, jak jsme už řekli, byl liška, nikoli doga. Utočil na nepřítomného nepřítele, dorážel na něho zezadu, zakousával se mu do ramen, zřídkakdy však útočil zepředu.

Prázdná tribuna tedy čekala na Dantona.

Jenže pro Dantona nebylo v tom okamžiku tak lehké na ni vstoupit: Byl-li jediným mužem, jenž mohl Lafayetta napadnout, byl naopak Lafayette jediným mužem, kterého napadnout nemohl:

Proč?

Povíme to hned. Danton měl mnoho společného s Mirabeauem, tak jako měl Mirabeau mnoho společného s Dantonem: temperament, potřebu rozkoše a potřebu peněz. Proto byl ovšem stejně náchylný i ke korupci.

Tvrdilo se, že Danton, stejně jako Mirabeau, přijal peníze od dvora. Kde? Jak? Kolik? To nikdo nevěděl, ale že peníze vzal, o tom byl přesvědčen kdekdo. Alespoň se to všeobecně říkalo.

Hle, co bylo na celé věci pravdy:

Danton právě prodal ministerstvu svůj úřad právního poradce králova a říkalo se, že od ministerstva doslal čtyřikrát tolik, než kolik jeho úřad vynášel.

To bylo pravda: jenomže o celé té věci věděli pouze tři lidé: Danton, jenž svůj úřad prodával, pan de Montmorin, který jej kupoval, a pan de Lafayette, jenž tu transakci zprostředkoval.

Jestliže Danton obviní Lafayetta, Lafayette mu může vrhnout ve tvář obvinění, že prodal svůj úřad za čtyřnásobnou cenu.

Každý jiný by byl couvl.

Danton se naopak vrhl do útoku. Znal Lafayetta, znal ušlechtilost a velkorysost jeho povahy, jež někdy hraničily až s pošetilostí. Vzpomeňme si jen na rok 1830.

Danton si řekl, že pan de Montmorin, Lafayettův přítel, jenž podepsal pas pro krále, je v tomto okamžiku tak kompromitován, že pan de Lafayette mu neuváže na krk tento nový kámen.

Vystoupil tedy na tribunu.

Jeho řeč nebyla dlouhá.

"Pane předsedo," zvolal, "obviňuji Lafayetta! Ten zrádce sem přijde. Postavte tady dvě šibenice, a já půjdu na jednu, jestli si on nezaslouží, aby šel na druhou!"

Zrádce už byl opravdu ve dveřích a jistě slyšel strašné obviněni z Dantonových úst, Ale jak Danton správně předvídal, byl natolik velkomyslný, že neodpověděl.

Lameth se ujal tohoto úkolu. Hasil lávu Dantonovy řeči vlažnou vodou svých obvyklých ponaučení a kázal bratrství.

Potom vystoupil na tribunu Sieyés a kázal bratrství.

Po něm vystoupil Barnave a také kázal bratrství.

Tyto tři populární osobnosti zvítězily nad popularitou Dantonovou. Všichni byli Dantonovi vděčni, že napadl

Lafayetta; ale kdekdo byl také vděčen Lamethovi, Sieyésovi a Barnavovi, že Lafayetta obhájili, a když Lafayette a Danton odcházeli z klubu jakobínů, byl pochodněmi a potleskem vyprovázen Lafayette.

V těchto ovacích Lafayettovi dobyla velkého vítězství strana dvora.

Dvě velké síly té doby byly v osobách svých vůdců poraženy.

Jakobíni v Robespierrovi.

Kordeliéři v Dantonovi.

Vidím, že jsem nucen odložit do jiné kapitoly prohlášení, které se svým mužem opisovala v třetím patře v hotelu Britanik paní Rolandová.

50. Mezipatro v Tuileriích

Dozvíme se včas, jaký byl obsah protestu, který opisovala paní Rolandová. Aby však byl čtenář dokonale zasvěcen do situace a viděl jasně do jedné z nejtemnějších záhad revoluce, musí s námi nejprve zajít večer 15. července do Tuilerií.

Za dveřmi vedoucími z temné opuštěné chodby v mezipatře paláce do malého bytu o dvou komnatách stojí napjatě s klíčem v ruce žena, dychtivě poslouchá a třese se strachem při každém kroku, jenž sem zalehne.

Kdybychom nevěděli, kdo to je, těžko bychom tu ženu poznali, neboť v tom koridoru je i ve dne úplná tma a teď je noc a knot jediného kahance, jenž zde hoří, je bud náhodou nebo úmyslně takřka úplně stažen a zdá se, že každou chvíli jeho plamen zhasne.

Kromě toho je osvětlena pouze druhá komnata tohoto bytu a žena, chvějící se úzkostí, naslouchá u dveří první komnaty.

Kdo je ta žena?

Marie Antoinetta.

Na koho čeká?

Na Barnava.

Ó pyšná ženo z nejslavnějšího evropského rodu, kdo by se vám byl odvážil říci v den, kdy vás korunovali na francouzskou královnu, že nadejde chvíle, kdy za dveřmi bytu své komorné budete čekat, třesouc se strachem a nadějí, na nepatrného advokáta z Grenoblu, vy, jež jste nechala tak dlouho čekat Mirabeaua a ráčila jste ho přijmout jen jedenkrát!

Ale aby nebylo nedorozumění: královna čeká na Barnava jen čistě z politického zájmu. V jejím zdržovaném dechu, v nervózních pohybech, v chvějící se ruce, jež drží klíč, nechvěje se srdce, nýbrž jenom pýcha:

Říkáme pýcha, neboť přes všechna nesčetná příkoří, jichž oběťmi se po návratu z Varennes stali král a královna, je zřejmo, že si zachránili život a že na pořadu dne zbývá teď jen tato otázka: ztratí uprchlíci z Varennes i poslední špetku své moci, anebo si dobudou zpátky ztracenou moc?

Od onoho osudného večera, kdy Charny odešel z Tuilerií, aby se již nevrátil, je královnino srdce mrtvo. Několik dní jí bylo všechno zcela lhostejné, i urážky, jimž byla vydána všanc. Ale potom si pomalu uvědomila, že v její silné povaze se dosud ozývají dvě struny: pýcha a nenávist. A když se vzpamatovala, když se vrátila k životu, vrátila se k němu proto, aby nenáviděla a aby se mstila.

Nechce se mstít Charnymu, necítí nenávist k Andrée. Pomyslí-li na ně, nenávidí sama sebe a sama sobě by se chtěla mstít. Je příliš poctivá, aby si neřekla, že ona sama se vůči ním dopustila nejtěžších křivd a že oni naproti tomu jí ve své oddanosti přinášeli nejtěžší oběti.

Byla by šťastna, kdyby je mohla nenávidět. Ale jak by je mohla nenávidět?

Ale lid, ten nenávidí z hloubi duše, lid, který na ni vztáhl ruku jako na obyčejnou uprchlici, lid, jenž se vůči mi dopustil nejhnusnějších nechutností, jenž jí spílal a vyhrožoval. Ano, nenávidí tento lid, jenž ji ponižoval přezdívkami jako madam Deficit, madam Veto, lid, jenž jí říká Rakušanka a bude jí říkat vdova Capetova.

Ach, jak by se pomstila, kdyby se mohla pomstít!

Co ji má přinést Barnave 15. července 1791 v devět hodin večer, zatímco paní Rolandová opisuje protest, jehož obsah dosud neznáme? Snad to bude odsouzení k bezmoci a zoufalství, ale snad to bude naopak ona božská krmě, které říkáme pomsta.

Opravdu, situace je na vážkách.

Zajisté, díky Lafayettovi a Národnímu shromáždění konstituční štít zachytil první ránu: král neprchl, král byl unesen.

Ale vzpomeňme si na plakát kordeliérů , na návrh Maratův, na hanopis občana Prudhomma, na kanonádu Bonnevillovu a na podnět Camilla Desmoulinse, na to, co nám pověděl Ženevan Dumont. Připomeňme si konečně, že byl založen nový deník, v němž pracuje Brissot, a připomeňme si, že tento deník má název Republikán.

Chcete znát úvodní článek toho deníku? Je krátký, ale obsažný. Napsal ho Američan Tomáš Payne a přeložil mladý důstojník, který bojoval v Americe ve válce za nezávislost. Je podepsán příznačným jménem Duchatelet." 7

Jak podivný to osud, jenž svádí ze všech čtyř koutů světa nepřátele hroutícího se trůnu! Tomáš Payne! Co tady chce Tomáš Payne? Ten člověk je světoběžník, Angličan, Američan, Francouz, prošel kdejakým povoláním, byl továrníkem, učitelem, celníkem, námořníkem a žurnalistou. Přišel sem spojit svůj duch s oním bouřlivým větrem, jenž bez slitování duje do hasnoucího plamene.

Toto je úvodní článek Republikána z roku 1791, deníku, který vycházel nebo měl začít vycházet právě ve dnech, kdy se Robespierre ještě ptal, co to je republika:

"Právě jsme poznali, že nám je líp, když nemáme krále, než když tu je. Tím, že král dezertoval, vzdal se trůnu. Národ nebude mít už nikdy důvěru k člověku, který křivě přísahal, který zběhl. Zosnoval svůj útěk sám anebo někdo jiný? Vůbec na tom nezáleží! Ať je podvodník nebo hlupák, nikdy už nebude mít naši důvěru. Osvobodili jsme se od něho a on od nás. Je to dnes prostý občan, pan Ludvík de Bourbone. Nemusí se bát o svou bezpečnost, Francie se nezneuctí

tím, že by na něho vztáhla ruku. Ale s královstvím je konec. Co je to za důstojnost, jež je závislá na náhodném zrození a může ji představovat kdejaký hlupák? Není to nafouklé nic?"

Snadno si představíme účinek podobného plakátu, vyvěšeného na pařížských zdech. Ústavověrný Malouet jím byl zděšen. Přiběhl polekán do Národního shromáždění, napadl ten plakát a žádal, aby jeho autoři byli potrestáni.

"Proč ne," pokrčil rameny Pétion, "ale napřed si ho přece musíme přečíst."

Pétion, jenž byl jeden z mála republikánů, kteří v té době byli ve Francii, text plakátu jistě znal. Malouet, jenž si na plakát stěžoval, zalekl se toho, že by měl být v Národním shromáždění veřejně čten. Co kdyby na něj tribuny odpověděly potleskem? A jistě by na něj potleskem odpověděly.

Dva členové Národního shromáždění, Chabroud a Chapelier, napravili chybu svého kolegy:

"Máme svobodný tisk," prohlásili, "a každý, ať je moudrý nebo ať je hlupák, má právo vyslovit své mínění. Vyslovme své opovržení k dílu nějakého blázna a přejděme k dennímu pořádku."

A Národní shromáždění přešlo k dennímu pořádku.

Budiž, nemluvme už o tom.

Ale monarchii ohrožuje hydra. Jedna hlava se jí utne, ale okamžitě naroste nová.

Nezapomnělo se na Monsieura a na Favrasovo spiknutí. Kdyby byl tenkrát král unesen, byl by patrně Monsieur jmenován regentem. Ale dnes už nejde o Monsieura. Monsieur uprchl v téže době jako král, byl však šťastnější a podařilo se mu překročit hranice.

Ale zůstal tu pan vévoda Orleánský.

Zůstal tu se svou prokletou duší a s mužem, který ho štve neustále kupředu, s Laclosem, autorem Nebezpečných známostí. Existuje jakýsi dekret o regentství, dekret, který už dávno žerou moli. Proč by se ho teď nemělo použít?

Osmadvacátého června kterési noviny nabízejí regentství vévodovi Orleánskému. Ludvík XVI., jak vidíte, už neexistuje, ačkoli s ním Národní shromáždění ještě počítá. Nabízí-li se regentství vévodovi Orleánskému, znamená to, že Ludvík XVI. už není králem. Samo sebou se rozumí, že se vévoda Orleánský tváří, jako by ho to hrozně překvapilo, a odmítne.

Ale prvního července Laclos ze své vlastní iniciativy prohlásí, že trůn je uprázdněn, a žádá, aby byl jmenován regent. Třetího července prohlásil Réal, že vévoda Orleánský je jediný oprávněný strážce mladého prince. Čtvrtého července žádá na tribuně v klubu jakobínů, aby byl znovu vytištěn a vyhlášen dekret o regentství. Bohužel jakobíni, kteří dosud nevědí, co jsou, vědí alespoň, co nejsou. Nejsou orleánisti, ačkoli vévoda Orleánský a vévoda de Charires jsou členy jejich klubu: Jakobíni odmítnou regentství vévody Orleánského. Ale přes noc už je Laclos zase na koni. Není-li pánem u jakobínů, je pánem ve svých novinách a tam vyhlásí regentství vévody Orleánského, a protože titul protektor zprofanoval Cromwell, regentovi, který jinak bude mít všechnu .královskou moc, se bude říkat moderátor.

Z toho ze všeho vidíme, že jde o promyšlenou kampaň proti království, kampaň, v níž král, sám bezmocný, má, jediného spojence v Národním shromáždění.

Ovšem jakobíni jsou daleko vlivnější a daleko obávanější než Národní shromáždění.

Osmého července - všimněte si, jak rychle jdou věci kupředu - klade Pétion otázku o královské nedotknutelnosti. Odděluje ovšem nedotknutelnost politickou od nedotknutelnosti osobní.

Namítnou mu, že Francie se dostane do křížku se všemi králi, jestliže sesadí Ludvíka XVI.

"Jestliže s námi chtějí králové válčit," odpoví Pétion, "sesadíme-li Ludvíka XVI., zbavíme je nejmocnějšího spojence. Necháme-li ho na trůně, posílíme ostatní krále o veškerou moc, kterou mu vrátíme."

Tu vystoupí na tribunu Brissot a jde ještě dál. Nadhodí otázku, může-li být král souzen.

"Později," prohlásí, "prodiskutujeme otázku, jakou vládu bude třeba zřídit, bude-li zrušeno království."

Zdá se, že Brissotova řeč byla velkolepá. Paní Rolandová byla na tom zasedání a poslyšte, co o tom říká:

"Odpovědí na Brissotovu řeč nebyl pouze potlesk, nýbrž dlouhotrvající ovace. Národní shromáždění třikrát po sobě povstalo, poslanci vyhazovali do vzduchu klobouky, jásot trval donekonečna. Hanba každému, kdo byl přítomen těmto projevům nadšení a byl by s to vzít znovu na sebe okovy!"

Král tedy nejenom může být souzen, nadšeně se tleská každému, kdo na tuto otázku odpoví ano.

Snadno si lze představit, jakou hroznou ozvěnu měl ten potlesk v Tuileriích.

Bylo tedy nutno, aby Národní shromáždění rozřešilo tu strašnou otázku.

Konstituční strana před rozpravou necouvla, naopak, snažila se ji vyprovokovat. Byla si jista, že má většinu.

Ale většina v Národním shromáždění ještě daleko neznamená většinu v národě. Co na tom záleží, parlamenty celého světa obyčejně neznepokojuje taková maličkost. Parlamenty se usnášejí a národu nezbývá než napravit, co pokazily.

A když národ napravuje, na čem se nějaký parlament usnesl, říká se tomu prostě revoluce.

Třináctého července byly galérie plné spolehlivých lidí, kteří za tím účelem dostali zvláštní vstupenku. Byla to, jak dnes říkáme, objednaná klaka.

Mezitím ještě roajalisté ovládli chodby. Vynořili se opět, aby se na ně nezapomnělo, Rytíři dýky.

Chápeme tedy, že ten večer čekala královna na Barnava stejně netrpělivě jako večer 15. července.

Ale toho dne se ještě nic nerozhodlo. Byla jen čtena zpráva pěti výborů. V té zprávě se pravilo:

"Ústava nepředvídá, že by se kdy král něčím provinil; ale králova nedotknutelnost je v ústavě zaručena."

Výbory tedy pokládaly krále za nedotknutelného a vydávaly soudu pouze pana de Bouillé, pana de Charny, madam de Tourzel, kurýry, sluhy a lokaje. Duchaplný příběh o tom, jak pán sklouzne a sedlák si za něj nohu zláme, byl tady v plném rozsahu potvrzen.

Ostatně se o celé té otázce diskutovalo daleko více u jakobínů nežli v Národním shromáždění.

Protože se ještě nedošlo k definitivnímu rozhodnutí, ani Robespierre se určitě nevyslovil. Nebyl ani republikán, ani monarchista. Člověk přece může žít stejně svobodně pod králem jako v republice.

Pan de Robespierre strkal nerad ruku do ohně a viděli jsme na konci předešlé kapitoly, jak měl nahnáno, ačkoli ji tam vůbec nevstrčil.

Ale byli tu lidé, kteří nebyli tak moudří a opatrní: bývalý advokát Danton a řezník Legendre, buldok a medvěd. .

"Národní shromáždění může krále zprostit viny," hřměl Danton, "ale Francie opraví tento rozsudek, neboť Francie krále odsoudí!"

"Výbory se zbláznily," bouřil Legendre. "Kdyby znaly, co si o tom myslí masy, přišly by k rozumu. Ostatně, říkám-li jim to, říkám to jenom pro jejich dobro."

Podobné řeči pohoršovaly konstituční stranu. Bohužel ústavní strana nebyla u jakobínů ve většině jako v Národním shromáždění.

Konstitucionalisté se tedy spokojili s tím, že odešli.

To ovšem udělali chybu; ten, kdo opustí své místo, ztratí je, jak to říká moudré rčení: Nepřítomný je vždycky v neprávu.

Konstituční strana nejenom ztratila své místo, ale toto místo zaujaly lidové deputace, jež přinášely protesty proti výborům.

To šlo na ruku jakobínům; proto také byly deputace přijímány s potleskem.

Zároveň se sepisoval na jiném místě Paříže protest, jenž měl nabýt velkého významu v následujících událostech. Sepisoval se na druhém konci Paříže, ve čtvrti Marais, v klubu nebo snad spíše v jakémsi bratrském sdružení mužů a žen, kterému se říkalo minimesové, podle místa, kde se jejich shromáždění konala.

Tento spolek byl vlastně jakousi odbočkou kordeliérů; však tam také vanul duch Dantonův. Čtyřiadvacetiletý mladík, na něhož dechl Danton a vdechl mu duši, sepisoval ten protest.

Byl to Jean-Lambert Tallien.

Protest byl podepsán velmi zvučným jménem. Nejenom zvučným, ale i výhrůžným: LID.

Čtrnáctého července byla v Národním shromáždění zahájena debata.

Tentokrát nebylo možno zabránit lidu, aby zaujal místo na tribunách; stejně nebylo možno, jako při první debatě, nacpat do chodeb a ke vchodům roajalisty a Rytíře dýky. Konečně nebylo možno zavřít Elysejské zahrady.

Prolog byl tedy sehrán před klakou, ale vlastní komedie měla opravdovské publikum.

A je nutno říci, že toto publikum bylo ve špatné náladě.

V tak špatné, že Duporta, ještě před čtvrt rokem miláčka davů, poslouchali v hrobovém mlčeni, když se snažil, aby králova vina padla na jeho okolí.

Přesto domluvil až do konce a velmi se divil, že mu poprvé v životě nikdo netleská.

Patřil k trojhvězdí, které na politickém nebi už zacházelo; tvořili je Duport, Lameth a Barnave.

Po něm vystoupil na tribunu Robespierre. Co řekne Robespierre, člověk obezřetný, jenž dovedl tak dobře hovořit o ničem? Pro koho se vysloví řečník, který ještě před týdnem prohlásil, že není ani republikán, ani monarchista? Nevyslovil se pro nikoho.

Vystoupil se svou obvyklou sladkou jedovatostí jako obhájce humanity. Prohlásil, že podle jeho názoru by bylo kruté a nespravedlivé, kdyby měli být potrestáni lidé podřízení. Nebude vůbec útočit na krále, když se zdá, že Národní shromáždění pokládá krále za nedotknutelného, chce však hájit a vzít v ochranu Bouilleho, Charnyho, madam de Tourzel, kurýry, lokaje a sluhy, všechny ty, kteří jednali podle rozkazu.

Národní shromáždění během Robespierrovy řeči hodně reptalo. Tribuny poslouchaly velmi pozorně, nevěděly, mají-li tleskat nebo protestovat. Nakonec však pochopily správně, co vlastně chtěl řečník říci a že předstíranou obhajobou dvořanů ve skutečnosti zaútočil na krále. Tribuny tedy tleskaly Robespierrovi.

Předseda se pokusil přimět tribuny ke klidu.

Prieur (poslanec za Marne) se rozhodl zbavit rozpravu všech vytáček a záludnosti.

"Co uděláte, občané," zvolal, "budou-li na vás chtít, aby byla královská moc obnovena v plném rozsahu, když na vás teď chtějí, aby král byl zproštěn jakékoli viny?"

Ta rána byla tím pádnější, že byla vedena přímo. Jsou však okamžiky, kdy reakci nic nepřivede do rozpaků.

Desmeuniers se přihlásil o slovo, napodobil Robespierra a hájil zdánlivě Národní shromáždění na úkor krále.

"Národní shromáždění," prohlásil, "je sbor všemocný a ve své všemocnosti má právo suspendovat královskou moc do té doby, dokud nebude dokončena ústava.

Tak tedy by byl král, jenž vůbec neuprchl, ale byl unesen, suspendován jen dočasně. Protože ústava nebyla ještě hotova. Jakmile bude ústava odhlasována, budou mu znovu přiznána plná královská práva. "Konečně," shrnul řečník, "žádáte-li mě," - nikdo ho o to nežádal - "abych formuloval svůj návrh, navrhuji toto:

Za prvé: suspenze královské moci potrvá tak dlouho, dokud král nepřijme ústavu.

Za druhé: nepřijme-li ji, prohlásí ho Národní shromáždění za sesazeného."

"Nedělejte si starosti," vykřikl Gregoire ze svého sedadla, "král nejenom přijme, ale odpřísáhne všecko, co budete chtít!"

Měl pravdu, jenom měl obrátit pořadí a říci; odpřísáhne a přijme, co budete chtít."

Králové vždycky raději přísahají, než přijímají. A přísahají-li s lehkým srdcem, málokdy dodrží slib.

Národní shromáždění by bylo možná sedlo na vějičku Desmeuniérsova návrhu, kdyby se neozval Robespierre:

"Dejte si pozor, takový dekret by napřed znemožnil, aby byl král souzen!"

Tak byla strana, která chtěla krále zachránit, přistižena při činu a Národní shromáždění se neodvážilo přistoupit k hlasování. Za všeobecných rozpaků pomohl Národnímu shromáždění hluk u dveří.

Byla to deputace minimesů, přinášela protest inspirovaný Dantonem, sepsaný Tallienem a podepsaný LID.

Shromáždění se pomstilo na této deputaci a odmítlo přijmout protest.

Tu se zvedl Barnave:

"Nechť není protest čten dnes, vyslechněte jej zítra, ale nenechte se ovlivnit nátlakem davu... Nechť dá zákon signál a všichni dobří občané se spojí kolem zákona!"

Čtenáři, zapamatuj si dobře tato slova: Nechť dá zákon signál!

Ta věta byla pronesena 14. července. Je v ní už celý masakr ze sedmnáctého.

Nespokojili se tedy už jenom tím, že připravili lid o jeho domnělou všemohoucnost, která mu spadla do klína, jak se domníval, královým útěkem, či snad, lépe řečeno, zradou jeho mandatáře. Vraceli veřejně tuto všemohoucnost Ludvíkovi XVI., a jestliže lid po ní volal, jestliže lid podával protesty a petice, byl to jen nátlak davu, proti němuž mělo Národní shromáždění, tento druhý mandatář národa, právo dát signál!

Co znamenala ta slova: Nechť zákon dá signál?

Vyhlásit stanné právo a vyvěsit červený prapor.

A opravdu, druhého dne, patnáctého července, v den, kdy mělo padnout rozhodnutí, má Národní shromáždění velmi bojovné vzezření. Nikdo je neohrožuje, ale ono chce samo vyvolat zdání, jako by bylo ohroženo. Zavolá si na pomoc Lafayetta a Lafayette, který vždy chodil kolem skutečného lidu se zavřenýma očima, pošle Národnímu shromáždění pět tisíc mužů Národní gardy, a aby ukonejšil lid, neopomene mezi gardisty zařadit tisíc pík z předměstí Saint-Antoine.

Pušky, to je aristokracie v Národní gardě, píky jsou proletariát.

Národní shromáždění je přesvědčeno, stejně jako Barnave, že stačí, aby zákon dal signál, a že se kolem něho seskupí nikoliv lid, ale Lafayette, velitel Národní gardy, a Bailly, pařížský starosta. Národní shromáždění je rozhodnuto věc skoncovat.

Ačkoli se zrodilo teprve přede dvěma lety, Národní shromáždění už ví, jak se to dělá, tak jako to věděl parlament roku 1829 a 1846. Vědělo, že stačí unavit poslance sáhodlouhými řečmi a hlavní otázku zařadit až na konec zasedání. Proto promarnilo polovinu schůze četbou vojenské zprávy o záležitostech ministerstva války. Potom nechalo s líbeznou zdvořilostí mluvit tři nebo čtyři poslance, při jejichž řečech se obyčejně shromáždění nenuceně bavilo. Konečně, když už byli všichni unaveni, rozhodlo se vyslechnout dva projevy, řeč Sallesovu a Barnavovu.

Byly to advokátské řeči a přesvědčily Národní shromáždění tak, že v božském klidu přikročilo k hlasování, když Lafayette žádal konec debaty.

Ostatně se ten den nemělo Národní shromáždění čeho bát. Oddělalo tribuny - nechť nám čtenář laskavě promine ten vulgární výraz, vystihuje však podstatu věci - Tuilerie byly zavřeny. Policie byla v pohotovosti k příkazům předsedy Národního shromáždění. Lafayette byl v Národním shromáždění a osobně žádal konec debaty. Bailly byl rovněž na svém místě v čele městské rady a připraven učinit jakákoli opatření. Oficiální autority byly všude připraveny k boji, kdyby se do něho lid chtěl pustit.

Lid však neměl náladu k boji, couvl před bodáky a píkami a odešel do svého parlamentu, to jest na Martovo pole.

A všimněte si dobře, lid nešel na Martovo pole, aby se bouřil, aby vypověděl poslušnost jako kdysi lid římský. Nikoli, šel na Martovo pole, protože tam byl oltář vlasti, který od 14. července ještě neměli čas zbořit, ačkoli vlády vždycky velmi rychle bořívají památníky, s jejichž pomocí se dostaly k moci.

Lid tam chtěl sepsat protest a podat tento protest Národnímu shromáždění.

Zatímco lid sepisoval svůj protest, Národní shromáždění odhlasovalo:

1. Toto prozatímní opatření:

"Jestliže král poruší přísahu, napadne (svůj lid anebo ho nebude hájit, zříká se trůnu, stává se prostým občanem a lze ho obžalovat za všechny činy, kterých se dopustil po své abdikaci."

2: Toto opatření represívní:

"Budou postaveny před soud: Bouillé jakožto hlavní viník a jako vedlejší viníci všechny osoby, které měly účast na králově únosu."

V okamžiku, kdy Národní shromáždění odhlasovalo tyto dva dekrety, lid sepsal a podepsal svůj protest. Dav se vracel, aby jej předložil Národnímu shromáždění, ale to bylo lépe chráněno než kdy jindy. Byli v něm dnes přítomni všichni vojenští hodnostáři: předsedal Charles Lameth, mladý plukovník; Národní gardě velel Lafayette, mladý generál; dokonce náš ctihodný astronom Bailly si přepásal černý šat trikolórou a nasadil si na myslitelskou hlavu třírohý úřednický klobouk, takže uprostřed všech těch pík a bajonetů vzal i on na sebe válečnické vzezření. Kdyby ho byla v tom okamžiku viděla paní Baillyová, byla by si ho mohla splést s Lafayettem, což se jí ostatně, jak zlé jazyky tvrdily, ve volných chvílích občas stávalo.

Dav vyjednával. Byl tak málo nepřátelsky naladěn, že nebylo možno vůbec s ním nevyjednávat. Výsledek toho vyjednávání byl, že dovolili deputaci mluvit s pány Pétionem a Robespierrem. Vidíte, jak vzrůstá popularita těchto nových jmen stejnou měrou, jak hasne popularita Duportova, Lamethova, Barnavova, Lafayettova a Baillyho: Šestičlenná deputace přichází do Národního shromáždění v pečlivém vojenském doprovodu. Robespierre a Pétion, jakmile jsou pověřeni tím úkolem, běží ji naproti k feuillantům.

Je pozdě, už je odhlasováno!

Oba členové Národního shromáždění, kteří tím hlasováním nebyli zrovna nadšeni, nepodali o něm patrně deputaci zprávu tak, aby ji beze všeho spolkla: Deputace se také vrátila rozhořčena.

Lid prohrál hru s nejlepšími kartami v ruce, jaké kdy štěstěna lidu přihrála.

Dostal se do varu: rozběhl se po městě a pomstil se tím, že začal zavírat divadla. Jsou-li divadla zavřena, říkal jeden z našich přátel v roce 1830, visí nad Paříží černý prapor.

Opera měla vojenskou posádku a tak odolala nátlaku davu.

Lafayette se svými čtyřmi tisíci pušek a tisícem pík si nepřál nic jiného než potlačit rodící se vzpouru. Ale městská rada odepřela k tomu dát rozkaz.

Až potud byla královna zpravena o všech událostech; ale tady zprávy končily, a co po nich následovalo, ztrácelo se v temnu neméně temném než tyto zprávy.

Barnave, na něhož čekala s takovou netrpělivosti, jí měl říci, co se dálo patnáctého července.

Ostatně všichni cítili, že se blíží rozhodná chvíle.

Králi, který čekal na Barnava taktéž v druhém pokoji paní Campanové, ohlásili, že přišel doktor Gilbert, a král tedy odešel do své pracovny, aby si od něho nechal referovat; královně ponechal Barnava.

Konečně o půl desáté bylo slyšet na schodišti kroky, nějaký hlas prohodil několik slov se stráží, jež stála na konci schodiště. Potom se na konci chodby objevila postava mladého muže, oblečeného do uniformy poručíka Národní gardy.

Byl to Barnave.

Královna otevřela dveře; srdce ji bušilo, jako by otvírala zbožňovanému milenci. Barnave se rozhlédl kolem sebe a vklouzl do pootevřených dveří. Dveře se za ním hned zavřely. Ani královna, ani Barnave nepromluvili ani slova. Bylo slyšet jen, jak v zámku zaskřípěl klíč.

51. Patnáctý červenec

Srdce královnino a Barnavovo bilo stejně prudce, ačkoli Marií Antoinettou a poslancem zmítaly úplně různé city. Královnino srdce hořelo touhou po pomstě, Barnavovo touhou po lásce.

Královna rychle vešla do druhého pokoje, kde bylo více světla. Jistě se nebála ani Barnava, ani jeho lásky; věděla, že jeho láska je oddaná a uctivá; ale z čistě ženského pudu prchala před tmou.

V druhém pokoji klesla do křesla.

Barnave se zastavil na prahu a rozhlédl se po malém pokoji, osvětleném pouze dvěma svíčkami. Domníval se, že se tu setká s králem, neboť král byl přítomen při obou předešlých Barnavových schůzkách s Marií Antoinettou.

V pokoji. však nebyl nikdo. Poprvé od chvíle, kdy provázel královnu po galériích biskupského paláce v Meaux, octl se Barnave s Marii Antoinettou mezi čtyřma očima.

Bezděky si sáhl na srdce, jež tak prudce bušilo.

"Ach pane Barnave," vydechla královna, "čekám na vás už dvě hodiny."

Barnave by se byl nejraději vrhl Marii Antoinettě k nohám za tuto výčitku, již královna pronesla tak sladkým hlasem, že to nevypadalo jako výtka, ale spíše jako stesk. Zdržela ho však úcta.

Srdce někdy člověku řekne, že vrhnout se ženě k nohám by mohlo znamenat nedostatek úcty.

"Bohužel, madam, máte pravdu, doufám však, že Vaše Veličenstvo je přesvědčeno, že to nebylo mou vinou."

"Ach ano," přisvědčila královna, "vím, jak jste oddán monarchii."

"Jsem oddán především královně," řekl Barnave, "a byl bych rád, kdyby o tom Vaše Veličenstvo nepochybovalo."

"Já o tom nepochybuji, pane Barnave... ale co vás zdrželo?"

"Snažil jsem se přijít v sedm hodin, madam, ale bylo ještě světlo a já jsem potkal na terase pana Marata. Jak se může takový člověk opovážit chodit kolem vašeho paláce?"

"Pana Marata?" řekla královna, jako by si nemohla vzpomenout. "Není to nějaký novinář, co píše proti nám?"

"Ano, ten píše proti všem a všemu... Díval se za mnou očima zmije, dokud jsem nezmizel za mříží Feuillantů... Ani jsem se neodvážil podívat se vám do oken. Naštěstí jsem potkal na Pont Royal Saint-Prixe."

"Saint-Prix, kdo to zas je?" otázala se královna stejně opovržlivě, jako když před chvílí padlo jméno Marat. "Není to nějaký herec?"

"Ano, madam, je to herec," řekl Barnave, "ale co se dá dělat, je to příznak dnešní doby. Herci a novináři, o jejichž existenci se králové dřív dovídali, jenom když jim dávali rozkazy a tito lidé se div nepřetrhli, jak ochotně je spěchali vykonat, herci a novináři se stali občany, kteří mají jistý vliv, mohou jednat podle své libovůle - jsou to kolečka ve velkém stroji, v němž královský majestát představuje dnes jen velké kolo - mohou prospívat a mohou škodit... Saint-Prix napravil, co pokazil Marat."

"Jak to?"

"Saint-Prix byl v uniformě. Znám se s ním, madam. Zastavil jsem se s ním a zeptal jsem se ho, kam jde na stráž. Bohudík šel do zámku. Řekl jsem mu, že se mi dostalo cti být přijat Vaším Veličenstvem."

"Ach pane Barnave!"

"Měl jsem se snad raději vzdát...?"

Barnave by byl málem řekl toho štěstí, ale opravil se:

"Měl jsem se snad raději vzdát cti setkat se s vámi a povědět vám důležité noviny?"

"Ne, ne," řekla královna, "udělal jste dobře... Ale myslíte, že se lze na pana Saint-Prixe spolehnout?"

"Madam," řekl vážně Barnave, "situace je na ostří nože, račte mi to věřit. Lidé, kteří vám dosud zůstali oddáni, jsou opravdu vaši nejvěrnější přátelé. Neboť jestliže zítra - a zítra se to rozhodne - jakobíni zvítězí nad konstituční stranou, vaši přátelé budou vašimi spoluviníky... A viděla jste, zákon nestíhá vás, ale postihl vaše přátele, o nichž mluví jako o vašich spoluvinících."

"To je pravda," přisvědčila královna. "Vy tedy říkáte, že pan Saint-Prix... "

"Pan Saint-Prix, madam, mi řekl, že má v Tuileriích službu od devíti do jedenácti hodin, že se pokusí, aby se dostal na stráž v mezipatře a že tedy během těch dvou hodin mi Vaše Veličenstvo bude moci udělit své rozkazy... Poradil mně, aby si oblékl uniformu důstojníka Národní gardy, a jak Vaše Veličenstvo vidí, zachoval jsem se podle jeho rady."

"A pan Saint-Prix je opravdu na stráži na tomto místě?"

"Ano, madam... Musel za to dát seržantovi dvě vstupenky do divadla... Vidíte, jak snadná je dnes korupce," dodal s úsměvem Barnave.

"Pan Marat... Pan Saint-Prix... dvě vstupenky do divadla..." vrtěla hlavou královna, kterou děsil pohled do této

propasti všednosti, jež v revolučních dnech rozhoduje o osudu králů.

"Ach Bože můj, je to tak, Vaše Veličenstvo," řekl Barnave. "Jak je to všecko podivné, není-liž pravda? Ve starověku tomu říkali osud, filosofové tomu dnes říkají náhoda a křesťané v tom vidí Prozřetelnost."

Královna si pohrávala s kadeři a smutně se usmívala.

"Šedivějí mi z toho vlasy," řekla.

Potom se vrátila k Barnavovi a k politické stránce situace, od níž na chvíli zabočila do neurčita.

"Ale slyšela jsem, že jsme v Národním shromáždění dosáhli vítězství."

"Ano, madam, v Národním shromáždění jsme dosáhli vítězství, ale u jakobínů jsme utržili porážku."

"Ach můj Bože," zvolala královna, "já už opravdu nic nechápu... Domnívala jsem se, že jakobíny máte vy, pan Lameth a pan Duport v hrsti; že si s nimi můžete dělat, co chcete."

Barnave zavrtěl hlavou.

"Tak tomu bylo kdysi," řekl, "ale teď vane nový vítr."

"Orleánský, viďte?" otázala se královna.

"Ano, v tomto okamžiku opravdu odtud hrozí nebezpečí."

"Nebezpečí! Ale cožpak jsme mu dnešním hlasováním neunikli?"

"Uvědomte si dobře, madam, co vám nyní povím, neboť situaci lze čelit jenom, když ji dobře známe. Hle, co jsme dnes odhlasovali: jestliže král poruší svou přísahu, jestliže napadne svůj lid anebo jej nebude bránit, vzdává se tím trůnu a může být postaven před soud pro činy, jichž se dopustil po své abdikací."

"Nuže," řekla královna, "král svou přísahu neporuší, král nenapadne svůj lid, a podnikne-li na něj útok někdo jiný, bude král lid bránit."

"To je všechno hezké, madam, ale to usnesení ponechává otevřená zadní dvířka pro revolucionáře a orleánisty. Národní shromáždění neustanovilo nic o králi. Odhlasovalo preventivní opatření proti druhému porušení ústavy a ponechalo stranou první, to, kterého se král dopustil. A víte, co dnes večer navrhl u jakobínů Laclos, jeden z lidí vévody Orleánského?"

"Jistě něco strašného. Co dobrého by mohl navrhnout autor tak strašné knihy, jako jsou Nebezpečné známosti?"

"Žádal, aby v Paříži a v celé Francii byla předložena k podpisu petice, jež by vyzvala krále, aby odstoupil. Tvrdí, že ji podepíše deset miliónů občanů."

"Deset miliónů podpisů!" vykřikla královna. "Bože můj, to nás opravdu lidé tak nenávidí, že si deset miliónů Francouzů přeje, abychom odešli?"

"Ach madam, nic se nedá tak snadno udělat jako většina."

"A návrh pana Laclose prošel?"

"Vyvolal velkou diskusi... Danton jej podporoval."

"Danton. Ale já jsem si myslila, že pan Danton je náš člověk?... Pan de Montmorin mně přece vypravoval, že ten králův právní poradce prodal nebo koupil, už si dobře nevzpomínám, nějaký úřad, a tím že jsme ho měli dostat do rukou?"

"Pan de Montmorin se mýlil, madam, je-li Danton něčí, pak je vévody Orleánského."

"A co pan de Robespierre, mluvil také? Říká se o něm, že začíná nabývat velký vliv."

"Ano, Robespierre mluvil. Nebyl pro petici. Byl prostě pro adresu jakobínským společnostem na venkově."

"Ale měli bychom získat pana Robespierra, jestliže začíná mít takový význam."

"Pana Robespierra nelze získat, madam. Pan de Robespierre patří jen sobě, své myšlence, své utopii, své posedlosti a možná že své ctižádosti."

"Ať má jakoukoli ctižádost, můžeme ji přece uspokojit... Chtěl by mít jmění?"

"Nestojí o to."

"Chtěl by být ministrem?"

"Možná že chce být víc než ministrem."

Královna se podívala na Barnava nechápavě.

"Ale ministerstvo je přece nejvyšší cíl, jehož může některý z našich poddaných dosáhnout!"

"Jestliže se pan de Robespierre dívá na krále, jako by už byl sesazen, nepokládá se patrně za králova poddaného."

"Ale jakou tedy může mít ctižádost?" otázala se královna zděšeně.

"Jsou doby, madam, kdy někteří muži sní o nových politických titulech namísto starých, které už ztratily svůj význam a lesk."

"Ano, chápu, vévoda Orleánský chce být regentem, budiž. Jeho rod ho opravňuje k tomu vysokému úřadu. Ale pan Robespierre, nepatrný venkovský advokát!... "

Královna zapomněla, že Barnave je rovněž nepatrný venkovský advokát.

Barnave se však nevzrušil. Buď si tu ránu ani neuvědomil, anebo měl odvahu ji přijmout a skrýt svou bolest.

"Marius a Cromwell také vyšli z lidu," řekl tiše.

"Marius! Cromwell!... Když jsem v dětství poprvé slyšela ta jména, netušila jsem, že mi jednoho dne budou znít tak hrozně!... Ale poslyšte - pořád se uchylujeme od věci - řekl jste mi, že pan de Robespierre nesouhlasil s peticí, kterou navrhl Laclos a podporoval Danton."

"Ano, ale v tom okamžiku se vhrnula do sálu vlna lidí, sprostí křiklouni od Palais Royal, houf pouličních holek, mašinérie, připravená podpořit Laclose. A jeho návrh nejenom prošel, ale bylo dokonce přijato, že zítra v jedenáct hodin dopoledne vyslechnou jakobíni petici, kterou přinesou na Martovo pole a nechají podepisovat na oltáři vlasti a potom ji pošlou jakobínům na venkov, a ti ji rovněž podepíši."

"A kdo rediguje tu petici?"

"Danton, Laclos a Brissot."

"Tři nepřátelé?"

"Ano, madam."

"Bože můj! A co dělají naši přátelé konstitucionalisté?"

"Na nich hlavně záleží. Jsou rozhodnuti, madam, vsadit zítra všechno na jednu kartu."

"Ale nemohou přece už zůstat s jakobíny?"

"Máte obdivuhodnou znalost lidí a věcí, madam, vidíte opravdu situaci, tak jak jest; vaši přátelé v čele s Duportem a Lamethem se právě rozešli s vašimi nepřáteli. Postavili feuillanty proti jakobínům."

"Co to zas je, ti feuillanti? Promiňte mi, ale mně už jde z toho hlava kolem. Do našeho politického slovníku vniklo tolik nových jmen a tolik nových slov, že se na všechno musím ptát."

"Feuillanti, madam, to je bývalý klášter nedaleko Jízdárny a tedy poblíž Národního shromáždění. Podle toho kláštera dostala jméno i celá tuilerijská terasa. Dnes tam má sídlo klub umírněných konstitucionalistů."

"A kdo všechno je v tom klubu?"

"Lafayette, to jest Národní garda. Bailly, tj. městská rada."

"Lafayette, Lafayette... Myslíte, že se na Lafayetta můžeme spolehnout?"

"Je upřímně oddán králi, madam."

"Oddán králi jako dřevorubec dubu, který podtíná u samého kořene. Bailly, ten ještě ujde. Nikdy jsem si na něho nemohla stěžovat. Dokonce vám mohu říci, že mně sám dal vědět, když nás udala ta ženská, že hodláme odjet. Ale Lafayette... "

"Vaše Veličenstvo jistě bude mít ještě příležitost přesvědčit se, že smýšlí poctivě."

"Snad, snad," vzpomněla si královna na Versailles, "ve Versailles se opravdu zachoval dobře... Vraťme se však k tomu klubu. Co udělá? Co navrhne? Jakou bude mít moc?"

"Bude mít obrovskou moc, madam, neboť bude ovládat, jak už jsem Vašemu Veličenstvu řekl, Národní gardu, městskou radu a většinu v Národním shromáždění, jež hlasuje s námi. Co zbude jakobínům? Pět nebo šest poslanců: Robespierre, Pétion, Laclos, vévoda Orleánský; to jsou všechno příliš různorodé živly, kterým se podaří sehnat dohromady jenom houf všelijakých povýšenců a bandu křiklounů, kteří budou dělat velký hluk, ale nebudou mít žádný vliv."

"Kéž by to dal Bůh, pane! A co bude zatím dělat Národní shromáždění?"

"Národní shromáždění udělí zítra panu starostovi města Paříže výtku za jeho dnešní váhavost a slabost. Dobrák Bailly je jako větrná korouhvička, něco jako hodiny, které se musí natáhnout, aby šly. Bude-li správně natažen, půjde správně."

V tom okamžiku odbilo tři čtvrti na jedenáct a stráž na chodbě zakašlala.

"Je čas," zašeptal Barnave, "musím jít. A přece se mi zdá, že bych měl Vašemu Veličenstvu říci ještě tisíc věcí."

"A já, pane Barnave," odpověděla královna, "vám mohu říci jen jedno, že jsem vám nesmírně vděčná, vám i vašim přátelům, za to, že se kvůli nám vystavujete tak velkému nebezpečí."

"Madam," řekl Barnave, "nebezpečí je hra, v níž mohu všechno vyhrát, ať už zvítězím nebo budu poražen, jestliže mě královna, ať už jako vítěze nebo jako poraženého, odmění svým úsměvem."

"Bohužel, pane," povzdechla si královna, "už takřka nevím, co je to úsměv. Ale vy pro nás děláte tak mnoho, že se pokusím vzpomenout si na časy, kdy jsem byla šťastná, a slibuji vám, že můj první úsměv bude platit vám."

Barnave se uklonil a s rukou na srdci couval pozpátku ke dveřím.

"Ještě slovo," ozvala se královna, "kdy vás zase uvidím?"

Barnave se na vteřinu zamyslel.

"Zítra přijdou petice a druhé hlasování v Národním shromáždění... Pozítří dojde k výbuchu a změření sil... V neděli večer, madam, se vynasnažím, abych vám směl přijít říci, co se dálo na Martově poli."

A zavřel za sebou dveře.

Královna, celá zamyšlená, vešla ke králi. Byl právě tak pohroužen v myšlenky jako ona sama. Právě od něho odešel doktor Gilbert a řekl mu zhruba totéž, co řekl Barnave královně.

Ludvík XVI. a Marie Antoinetta na sebe pohlédli a okamžitě oba poznali, že zprávy z obou stran jsou stejně pochmurné.

Král právě dopsal jakýsi dopis.

Beze slova ukázal ten dopis královně.

V dopise uděloval pověření Monsieurovi, aby jménem francouzského krále požádal o zásah rakouského císaře a krále pruského.

"Monsieur mně způsobil mnoho zla," řekla královna. "Monsieur mě nenávidí a udělá proti mně všecko, co ještě bude moci. Má-li však důvěru královu, má i moji."

A uchopila pero a připsala energicky svůj podpis vedle podpisu krále.

52. Konečně se dovíme co opisovala paní

Rozhovor mezi královnou a Barnavem poskytl, jak doufáme, našim čtenářům přesnou představu, jak vypadala situace 15. července 1791:

Noví jakobíni se tlačili na místo starých.

Staří jakobíni založili klub feuillantů.

Kordeliéři se v osobě Dantona, Camilla Desmoulinse a Legendra připojili k novým jakobínům.

V Národním shromáždění nabyla vrch konstitučně roajalistická většina, která se rozhodla, že udrží krále stůj co stůj.

Lid byl odhodlán dosáhnout králova odstoupení všemi možnými prostředky, především však zamýšlel použít

protestů a peticí.

A nyní, co se událo za oněch čtyřiadvacet hodin, jež uplynuly mezi královninou schůzkou s Barnavem, schůzkou, kterou umožnil herec Saint-Prix, do onoho okamžiku, než se vrátíme k paní Rolandové?

Povíme to několika slovy.

V době, kdy se v Tuileriích konala ona rozmluva, seděli u jednoho stolu tři muži, měli před sebou papír, pero, inkoust a spisovali důležitý dokument. Jakobíni je pověřili, aby sepsali petici. Byli to Danton, Laclos a Brissot.

Danton nebyl vůbec přítelem takových schůzí. Byl to muž činu a raději se bavil, než by zbytečně vykládal, a tak vždy netrpělivě očekával konec každého schůzování.

Po nějaké době se tedy zvedl a nechal na Brissotovi a Laclosovi, .aby sepsali petici, jak to sami uznají za dobré.

Laclos se za ním díval, dokud Danton nezavřel dveře.

Vytrhl se na okamžik z oné strojené ospalosti, za níž skrýval neúnavnou bdělost. Potom klesl do lenošky a pustil pero z ruky.

"Víte co, pane Brissote," pohodil hlavou, "sepište si to, jak chcete, já toho mám po krk... Kdyby to byla nějaká strašná kniha, jak říkají u dvora, nějaké pokračování Nebezpečných známostí, to bych si ještě dal říct. Ale taková petice, taková petice... " zívl, div si sanici nevyvrátil, "víte, z toho bych zemřel nudou!"

Brissot byl naopak jako stvořený pro podobnou práci. Byl přesvědčen, že dovede sepsat petici lépe než kdo jiný, a s chutí přijal zplnomocnění, jež mu dávala nepřítomnost Dantonova a nechuť Laclosova. Laclos zavřel oči a zabořil se pohodlně do lenošky, jako by si chtěl zdřímnout, přitom však pozorně vážil každou větu, každé slovo, aby ve vhodné chvíli mohl do Brissotova textu vsunout výhradu, jež by zajišťovala regentství pro jeho prince.

Jakmile Brissot napsal nějakou větu, přečetl ji nahlas a Laclos ji schválil lehkým kývnutím a slabým zabručením. Brissot zdůraznil v petici toto:

1. Pokrytecké nebo zbabělé mlčení Národního shromáždění, které nechtělo anebo se neodvážilo rozhodnout nic, co se týkalo krále.

2. Faktickou abdikaci Ludvíka XVI., neboť král prchl, Národní shromáždění ho dočasně zbavilo královských práv, pronásledovalo ho a nechalo zatknout. Král se nepronásleduje, nezatýká a nezbavuje svých práv; jestliže se pronásleduje, zatkne a zbaví práv, znamená to, že přestal být králem.

3. Potřebu postarat se o náhradu za něho.

"Výborně, výborně," kýval Laclos při této poslední větě hlavou.

Potom, když chtěl Brissot pokračovat, skočil mu najednou sekretář vévody Orleánského do řeči:

"Počkejte, počkejte, tak se mi zdá, že po těch slovech o náhradu za něho by bylo dobře ještě něco přidat... Něco, čím bychom získali bázlivce. Všichni ještě nespálili jako my, za sebou všechny mosty."

"To máte pravdu," řekl Brissot, "a co byste tam přidal?"

"Na to byste měl přijít spíš vy než já, milý pane Brissote... Přidal bych... počkejte... "

Laclos se tvářil, jako by hledal větu, a přece ji měl už dlouho přesně sestavenou a čekal jen na vhodný okamžik, aby ji uplatnil.

"Víte co," řekl konečně, "po slovech je třeba postarat se o jeho náhradu bych připojil všemi ústavními prostředky."

Studujte a obdivujte se, politikové, redaktoři minulých, současných i budoucích peticí, protestů a návrhů zákona!

Vždyť těch několik neškodných slov, to je přece maličkost, či snad ne?

Nuže, uvidíte to hned - ti z mých čtenářů, kteří, bohudík, nejsou politiky, uvidí hned, kam mířila ta tři slova: všemi ústavními prostředky.

Postarat se o náhradu krále všemi ústavními prostředky znamenalo ve skutečnosti postarat se o to jedním jediným způsobem.

Ten jediný způsob, jediný zákonný prostředek bylo totiž regentství.

A jestliže hrabě de Provence a hrabě d'Artois, bratři Ludvíka XVI. a strýcové korunního prince, jsou nepřítomni a ostatně ztratili všechnu popularitu, když emigrovali, komu připadne regentství?

Vévodovi Orleánskému!

Tato nenápadná, neškodná, nevinná věta, vsunutá do petice, sepsané ve jménu lidu, dávala ve skutečnosti jménem lidu regentstvi vévodovi Orleánskému!

Politika je krásná věc, viďte? Jenom budou lidé potřebovat ještě fůru času, než se naučí dívat do karet tak obratným lidem, jako byl pan de Laclos! A Laclosové nevymřeli a ještě dlouho nevymřou. Brissot buď netušil, jaká je v těch třech slovech bomba, načasovaná, aby vybuchla v pravý okamžik, buď neviděl, jaký se mu do jeho petice vplížil had, buď si byl konečně vědom, co riskuje, jestliže dává na papír takovouhle petici, a nebylo mu vůbec proti mysli nechat si otevřená zadní vrátka. Bez námitek připojil dodatek, který mu Laclos nadiktoval.

"Opravdu," poznamenal, "to pro nás může získat pár konstitucionalistů... Měl jste dobrou myšlenku, pane de Laclos."

Ostatek petice se nesl v podobném duchu.

Nazítří se dostavili Pétion, Brissot, Danton, Camille Desmoulins a Laclos k jakobínům. Přinesli petici.

Sál byl téměř prázdný.

Kdekdo odešel k feuillantům:

Barnave se nemýlil: dezerce byla úplná.

Tu se i Pétion rozběhl k feuillantům.

A koho tam našel? Barnava, Duporta a Lametha. Skládali adresu určenou jakobínským klubům na venkově, oznamovali, že klub jakobínů přestal existovat a že byl přenesen k feuillantům a spojil se s nimi pode jménem Společnost přátel ústavy.

Tak přestane působit, ochromena váhavostí, společnost, jejíž založení stálo tolik úsilí a jejíž síť se prostírala po celé Francii.

Komu mají členové věřit, koho mají poslouchat, staré nebo nové jakobíny?

A zatím bude proveden protirevoluční převrat a lid, jenž ztratil oporu a dal se ukolébat vinou v ty, kdo za něho měli bdít, procitne přemožen a spoután.

Tomuto nebezpečí je třeba čelit.

Každý z jakobínských vůdců složí protest a pošle jej na venkov, tam, kde má nejvíce důvěry.

Roland je poslancem za Lyon. Má velký vliv na obyvatelstvo tohoto druhého hlavního města království. Danton, než se odebral na Martovo pole, kde chce dát podepsat petici lidu místo jakobínům, kteří se mu zatím vytratili, se zastavil u Rolanda, vysvětlil mu situaci a požádal ho, aby poslal okamžitě protest do Lyonu.

Lyonský lid podá ruku lidu pařížskému a zároveň s ním předloží svůj protest.

Roland okamžitě načrtl protest a paní Rolandová jej opisuje.

Danton spěchá zatím za svými přáteli na Martovo pole.

V okamžiku, kdy tam došel, bylo tam všechno ve varu. Uprostřed obrovské arény stojí oltář vlasti, vztyčený k slavnosti 14. července; zůstal tam jako troska minulých dní.

Jak jsme řekli, když se slavila slavnost federace v roce 1790, vystupovalo se k oltáři vlasti po čtyřech schodištích, jež vedly na čtyři estrády, obrácené ke čtyřem světovým stranám.

Na oltáři byl obraz představující triumf Voltairův, jenž se slavil 12. července. Nad tím obrazem byl plakát kordeliérů s Brutovou přísahou. Bylo to všecko bombastické, ale vyhovovalo to vkusu a duchu doby.

Shromáždění právě jednalo o třech slovech, které vsunul Laclos do petice.

Ta slova by byla takřka nepozorovaně prošla, když jakýsi muž, podle oděvu i chování a podle téměř hrubé přímočarosti zřejmě z lidových vrstev, předčitatele petice prudce zarazil.

"Počkat!" vykřikl. "Tady se klame lid!"

"Jak to?" otázal se předčitatel.

"Těmi slovy všemi ústavními prostředky nahrazujete nulu nulou, vymítáte ďábla belzebubem, obnovujete království, a my už vůbec nechceme krále!"

"Nechceme království! Nechceme krále!" volala většina shromážděných.

Podivná věc! Jakobíni se tu najednou postavili za krále!

"Pánové, panové," dali se do křiku, "dejte si pozor! Nechceme-li království, nechceme-li krále, chceme republiku a pro republiku není ještě Francie zralá."

"Že není zralá?" ozval se znovu onen muž z lidu. "Nu dobrá, jen ať se ještě jednou nebo dvakrát opakují Varennes, a ona už uzraje! Hlasovat, hlasovat! Hlasovat o petici!"

"Hlasovat!" dožadovali se všichni, kdo před chvíli volali: "Nechceme království, nechceme krále!"

Bylo nutno přikročit k hlasování.

"Ať každý, kdo nechce ani Ludvíka XVI., ani žádného jiného krále, zvedne ruku!" vyzval neznámý.

Ruce zvedla tak obrovská většina, že vůbec nebylo třeba dát hlasovat, kdo je proti.

"Dobrá," vykřikl muž, který spískal celou tu bouři, "teď to máme krásně odhlasováno. Zítra, v neděli 17. července, sem přijde celá Paříž podepsat petici. To si vezmu na starost já, Billot!"

Kdekdo hned věděl, že to je ten strašný sedlák, jenž provázel Lafayettova pobočníka do Varennes, zatkl krále a přivedl ho do Paříže.

Takto muž z lidu, to jest davový instinkt rázem předstihl nejodvážnější kordeliéry a jakobíny: Toho se zalekli i Camille Desmoulins, Danton, Brissot a Pétion a prohlásili, že takový akt pařížského lidu nelze uskutečnit bez obav, že by mohl vyvolat obrovskou bouři a že je proto nutno nejprve požádat městskou radu o povolení k zítřejšímu shromáždění.

"Budiž," řekl Billot, "požádejte si o povolení, a nedostanete-li je, já už si je vymohu."

Camille Desmoulins a Brissot byli pověřeni, aby požádali o povolení.

Na radnici zastihli místo Baillyho jenom prvního syndika. Ten nechtěl vzít odpovědnost .na sebe, zásadně neodmítl, ale povolení také nedal. Řekl jen, že nemá nic proti petici. Brissot a Camille Desmoulins opustili radnici v přesvědčení, že povolení dostali.

První syndik zatím poslal zprávu do Národního shromáždění, jakou žádost mu zástupci lidu přednesli.

Národní shromáždění bylo zahnáno do úzkých.

Nerozhodlo dosud ještě, co se má stát s Ludvíkem XVI., jenž uprchl, byl zbaven královských práv, zadržen ve Varennes, přiveden zpátky do Tuilerií, kde byl od 26. června držen jako vězeň.

Nebylo možno ztrácet čas.

Desmeuniers, tváře se jako rozhodný nepřítel královské rodiny, navrhl tento dekret:

"Výkonná moc bude suspendována do té doby, dokud konstituce nebude předložena králi a král ji nepřijme."

Desmeuniers podal tento návrh v sedm hodin večer a v osm hodin jej přijala obrovská většina.

Teď už nebyla lidová petice k ničemu: Král, suspendovaný do doby, dokud nepřijme ústavu, měl se stát jejím prostým přijetím králem, jako byl předtím.

Každý, kdo by žádal, aby byl sesazen král, kterého ústavně přijalo Národní shromáždění a jenž by byl ochoten přijmout ústavu, stane se vzbouřencem.

A protože je situace vážná, budou ovšem vzbouřenci stíháni všemi zákonnými prostředky.

Večer se shromáždila městská rada se starostou v čele na radnici.

Schůze začala o půl desáté.

V deset hodin se páni usnesli, že zítra, v neděli 17. července, v osm hodin ráno bude dekret Národního shromáždění

vylepen po celé Paříži a že jej na všech křižovatkách vyhlásí za zvuků trub městští úředníci s dostatečnou vojenskou asistencí.

Za hodinu už věděli o tomto rozhodnutí jakobíni. Jakobíni cítili, že jsou slabí. Když většina z nich přešla k feuillantům, byli izolováni a bez moci.

Ztratili odvahu.

Santerre, muž ž předměstí Saint-Antoine, populární sládek od Bastily, jenž se měl stát nástupcem Lafayettovým, se uvolil, že půjde jménem jakobínské společnosti na Martovo pole a stáhne petici.

Kordeliéři projevili ještě větší opatrnost:

Danton oznámil, že stráví zítřejší den ve Fontenay-sous-Bois. Jeho tchán, výrobce limonády, tam měl vilu.

Legendre mu slíbil, že tam přijede za ním s Desmoulinsem a Fréronem.

Rolandovi dostali lístek, v němž se jim sdělovalo, že už nemá smysl, aby posílali protest do Lyonu.

Všechno selhalo a bylo odloženo na neurčito.

Paní Rolandová k půlnoci opsala protest, když vtom dostala Dantonův vzkaz; nic nechápala a ničemu nerozuměla.

Právě v tu chvíli seděli v krčmě v Gros-Caillou dva muži, dopíjeli třetí láhev laciného vína a umlouvali si podivný plán.

Byl to jakýsi parukář a jakýsi invalida.

"Máte vy to ale nápady, tatíku Lajariette!" plácal se invalida do kolen.

"No a nebude to děsná švanda, tatíku Rémy?" chechtal se parukář. "Poslouchejte, jak to uděláme: než se rozední, vydáme se na Martovo pole. Nadzvedneme jedno prkno na oltáři, vlezeme dovnitř a prkno zase upevníme. Potom navrtáme nebozezem díry do podlahy... Spousta hezkých holek přijde zítra podpisovat petici, je červenec, vedro... "

Invalida se řehtal, že se div nesvalil ze židle. Beztoho se už v duchu díval děrami v oltáři vlasti.

Parukář se také šklebil, ale nebylo mu zas tolik do smíchu. Nepřízeň doby ruinovala ctihodný a aristokratický cech, k němuž patřil. S emigrací odešli tomuto umění nejlepší zákazníci. Říkáme umění, neboť každý, kdo viděl nějaký obraz z té doby, musí uznat, že to opravdu umění bylo. A k dovršení všeho neštěstí hrál Talma úlohu Tita v Berenice v účesu, který dal vznik nové módě: měl vlasy krátké a nenapudrované.

Není se tedy co divit, že parukáři byli většinou roajalisté. U Prudhomma se můžeme dočíst, že v den královy popravy si jeden parukář ze zoufalství podřízl hrdlo.

Byla to tedy sladká msta na revoluci, podívat se pod sukně těm potrhlým vlastenkám, jak jim říkalo několik vznešených dam, jež ještě v Paříži zbyly, a pan Lajariette si liboval, jak bude svými erotickými poznatky kořenit večerní hospodské šplechty. Napadla ho ta švanda, když popíjel se starým kamarádem, a hned mu vyložil, jak to podniknou. Invalida se tak nadchl, že se v něm rozehrály všechny žilky, dokonce i v té noze, kterou nechal u Fontenoy a kterou mu stát velkodušně nahradil nohou ze dřeva.

Na ten šťastný nápad si poručili oba pijáci čtvrtou láhev vína a hospodský jim ji velmi ochotně přinesl. Když se dávali do té čtvrté láhve, dostal zase invalida výtečný nápad.

Napadlo mu, že by stálo za to, nalít víno místo do sklenic do malého soudku, přilít ještě další dvě láhve, přestat už pít a soudek si vzít s sebou.

Invalida podepřel svůj návrh tvrzením, že se ráno jistě pěkně rozehřejí. Parukář se blahovolně usmál; a když hospodský upozornil oba hosty, že je zbytečné vysedávat v hospodě, když už nepijí, oba naši filutové si od něho koupili nebozez a soudek. Nebozez schovali do kapsy, tři láhve vína nalili do soudku a po půlnoci se vydali na Martovo pole, nadzvedli prkno na oltáři vlasti, vklouzli dovnitř, ulehli do měkkého písku, soudek postavili mezi sebe a usnuli.

53. Petice

Jsou chvíle, kdy se lid následkem neustálého štvaní zvedne jako příboj a kdy musí přijít velký převrat, aby se jako oceán vrátil do břehů, jež mu vytvořila příroda.

Spousta událostí z první polovice července rozvášnila pařížský lid na nejvyšší míru.

V neděli 10. července měla být slavnost převezení ostatků Voltairových, zkazilo ji však nepříznivé počasí a průvod se zastavil u charentonské brány, kde marně čekal celý den.

V pondělí 11. července se počasí vyjasnilo. Průvod se vydal na cestu, prošel celou Paříží za ohromného sběhu lidu. Zastavil se před domem, kde zemřel autor Filosofického slovníku a Candida; paní Vilette, Voltairova adoptivní dcera, a Calasova rodina ověnčili rakev, kterou pozdravil sbor zpěváků z Opery.

Ve středu 13. července bylo velké divadlo v Notre-Dame. Hrálo se Dobytí Bastily s průvodem velkého orchestru.

Ve čtvrtek 14. července, ve výročí federace, se konala pouť k oltáři vlasti. Tři čtvrtiny Paříže jsou na Martově poli. Kupí se zde hlava na hlavě a všechno to volá "Ať žije národ!" V osvětleném městě vypadá tuilerijský palác, tmavý a tichý, jako velký hrob.

V pátek 15. července se hlasuje v Národním shromáždění pod ochranou Lafayettových čtyř tisíc bodáků a tisíce pík. Téhož dne podává lid petici a zavírá divadla. Nepokoje a výtržnosti trvají po celý večer a dlouho do noci.

Konečně v sobotu 16. července dezertují jakobíni k feuillantům. Na Pont-Neuf se odehrají vzrušující scény, policie zbije Frérona a zatkne jakéhosi Angličana, učitele italštiny jménem Rotondo. Na Martově poli Billot vzbouří lid, když mu odhalí pravou podstatu věty, kterou vsunul do petice Laclos. Lid hlasuje, aby byl sesazen Ludvík XVI., a usnáší se, že se zítra sejde, aby podepsal petici, žádající královo sesazení.

Je tmavá noc, plná temného vření, všichni vůdci jakobínů a kordeliérů prchají do úkrytů. Vědí, co chystají protivníci, zatímco jejich prostí a naivní straníci si slibují, že se přece jenom shromáždí, děj se co děj, a že slavnostně dokončí započaté dílo.

A konečně jsou tu ještě jiní, a těm nedají spát city méně ušlechtilé a méně lidumilné. Jsou to lidé plní nenávisti, jací

se vyskytují ve všech velkých společenských hnutích, kteří miluji výtržnosti a zmatky a pohled na prolitou krev jako supi a hyeny, rvoucí se o mrtvoly zanechané na bojišti.

Marat se ve své suterénní jizbě oddává svému velikášství, neustále se domnívá, že ho pronásledují, ohrožují, nebo aspoň předstírá, že tomu věří. Žije v temnotách jako netopýři a noční ptáci. Z těch temnot vrhá každého rána příšerné věštby na listech svého deníku, kterému říká Přítel lidu. Už několik dní teče krev po sloupcích Maratových novin. Co se král vrátil, navrhuje Marat jako jediný prostředek k ochraně práv a zájmů lidu jmenování jediného diktátora a všeobecný masakr. Podle Marata je nejprve třeba vyvraždit Národní shromáždění a pověsit všechny úředníky. Potom, aby byla nějaká změna a protože rdoušení a věšení mu už nestačí, navrhuje uřezat ruce, usekat prsty, pohřbívat zaživa a narážet na kůly. Je čas, aby k Maratovi přišel lékař a řekl mu: "Pane Marate, vidíte příliš rudě, musím vám pustit žilou."

Verriére, ten příšerný hrbáč, ten strašný trpaslík s dlouhýma rukama a nohama, kterého jsme spatřili na počátku této knihy při práci 5. a 6, října a jenž pak zase zmizel, objevil se večer 16. července, jak praví Michelet, jako apokalyptické zjevení na černém koni smrti, z něhož mu visí dlouhé nohy s velkými koleny a chodidly. Zastavuje se na každém nároží, na každé křižovatce a jako herold zloby svolává na zítřek lid na Martovo pole.

Konečně se tu poprvé hodlá vyznamenat Fournier, kterému říkají Fournier Američan, ačkoli se nenarodil v Americe - je Auvergnan - ale proto, že byl dozorcem nad negry v San Domingu. Fournier se zruinoval a div nepukne vztekem nad prohraným procesem; dráždí ho také mlčení, jaký- n odpovídá Národní shromáždění na tucet jeho žalob a stížností. Je to docela prosté. Předáci Národního shromáždění jsou přece plantážníci. Plantážník je Lameth a jeho přátelé, Duport a Barnave jsou také plantážníci a přátelé plantážníků. Fournier si tedy slibuje, že se při první příležitosti pomstí, a co si umíní, to jistě také provede tento člověk s temnými pudy dravce a s obličejem připomínajícím šklebící se tvář hyeny.

Taková je tedy situace v noci ze 16. na 17. červenec. V Tuileriích čeká král s královnou úzkostně na Barnava. Barnave jim slíbil vítězství nad lidem. Neřekl jim, jaké to bude vítězství a jak se ho dosáhne. Co na tom! Hlavní je, že se pro ně něco podniká. Král touží po tomto vítězství, doufá, že se tím zlepší postavení královské moci. Královna v něm vidí začátek pomsty na lůze, jež jí způsobila tolik utrpení, pomsty, na niž má podle svého mínění právo.

Národní shromáždění spoléhá na početní většinu, na kterou se všechny parlamenty světa vždycky tak rády spoléhají. Čeká klidně; učinilo všechna opatření. Ať se stane cokoli, má zákon na své straně, a dojde-li na ostří nože, může se vždycky dovolat veřejného zájmu.

Také Lafayette očekává události beze strachu. Má svou Národní gardu, která mu je ještě plně oddána, v té Národní gardě má devět tisíc mužů, starých vojáků, bývalých francouzských gardistů. Tento sbor patří spíš k armádě než městu. Je ostatně placen, a proto mu také přezdívaji placená garda. Bude-li zítra třeba vykonat nějakou krvavou práci, tento sbor ji vykoná.

Bailly a městská rada čekají rovněž. Po životě stráveném ve studiu a v učencově pracovně byl Bailly náhle stržen do politiky, na náměstí a tržiště. Včera mu Národní shromáždění udělilo důtku pro slabost, kterou ukázal večer 15. července. Dnes usíná uklidněn, že má po ruce stanné právo, kterého, bude-li třeba, užije zítra v celé jeho tvrdosti.

Jakobíni čekají rovněž, jsou však rozptýleni a zalezlí v děrách. Robespierre se schovává. Laclos trucuje, když mu škrtli jeho větu. Pétion, Buzot a Brissot jsou připraveni, správně předpokládají, že zítřek bude krušný. Santerre má jít v jedenáct hodin ráno na Martovo pole a stáhnout petici; ten jim podá zprávu.

Kordeliéři práskli do bot. Danton, jak jsme už řekli, je ve Fontenay u svého tchána. Legendre, Fréron a Camilie Desmoulins tam přijedou za ním. Zbytek kordeliérů neudělá nic. Když jsou vůdcové v prachu, kdo by se namáhal.

Lid o tom všem nic neví. Půjde na Martovo pole, bude tam podpisovat petici, bude křičet "Ať žije národ!" tančit okolo oltáře vlasti a zpívat pověstnou píseň Půjde to z roku 1790.

Mezi rokem 1790 a 1791 je vyhloubena propast. Bude třeba naplnit tu propast mrtvými ze 17. července.

Den začínal krásně. Od čtyř hodin zrána se začali trousit k oltáři vlasti, jenž stál uprostřed Martova pole jako osamělý katafalk, drobní kramáři a podomní obchodníci, kteří jsou nezbytnou součástí všech lidových slavností; prodávají kokosové ořechy, perník a různé pečivo.

Jakýsi malíř stojí nějakých dvacet kroků před oltářem vlasti obráceným k řece a svědomitě si pořizuje náčrt.

O půl páté bylo na Martově poli už na sto padesát lidí.

Kdo tak brzo vstává, obyčejně špatně spal, a většina těch, kdo špatně spí - mluvím o mužích a ženách z lidu - buď špatně večeřeli, nebo nevečeřeli vůbec.

Kdo špatně večeřel a špatně spal, má obyčejně ve čtyři hodiny ráno mizernou náladu.

Mezi těmi sto padesáti lidmi, kteří se už hemží kolem oltáře vlasti, má většina špatnou náladu a netváří se zrovna vesele.

Pojednou jakási prodavačka limonády, jak stoupá po stupních oltáře, zděšeně zaječí.

Špička nebozezu se ji zavrtala do podešve.

Žena ječí a na její řev se sbíhají lidé.

Podlaha lešení je na několika místech provrtána, nikdo neví a nechápe, proč. Ale nebozez, jenž se právě zabodl prodavačce limonády do podešve, svědčí o tom, že tam dole jsou lidé.

Kdo to může být?

Volají na ty lidi, vyzývají je, aby se ozvali, aby řekli, co tam dělají a vyšli ze svého úkrytu.

Nikdo neodpovídá.

Mazal, který maloval oltář vlasti, nechá obraz obrazem a rozběhne se do Gros-Caillou pro stráž. Stráž je ještě ospalá, nehodlá se obtěžovat jenom kvůli tomu, že někdo píchl nebozezem nějakou bláznivou ženskou do nohy, odmítne přijít a doporučí malíři, ať se klidí ke všem čertům.

Když se pan malíř vrátí, dosáhne rozčilení vrcholu. Kolem oltáře se sběhlo už na tři sta lidí. Nadzvednou prkna, vlezou dovnitř, najdou parukáře a invalidu rozpaky celé bez sebe.

Parukář zahodil nebozez, protože jej pokládal za usvědčující důkaz. Zapomněl však odhodit také soudek.

Chytnou oba kumpány za límec, donutí je vylézt na světlo boží a vyslýchají je, co jsou zač a co měli za lubem. A protože oba výtečníci jenom koktají a koktají a nikdo z nich nemůže dostat kloudného slova, dovedou je na komisařství.

Tam se zkormouceně přiznají, proč se ukryli pod oltářem vlasti. Komisař v tom vidí pouhou rošťárnu bezvýznamné šibalství a pustí je na svobodu. Ale jak vycházejí z komisařství, srazí se s pradlenkami z Gros-Caillou, jež na ně čekají s paličkami v ruce. Pradlenky z Gros-Caillou si, jak se zdá, velmi potrpí na ženskou počestnost. Vrhnou se na oba světáky a jak je mydlí, tak je mydlí.

Tu přiběhne jakýsi muž a vykládá, že pod oltářem vlasti našli soudek prachu. Oba provinilci se tam tedy neukryli proto, aby se dívali holkám pod sukně - chtěli vyhodit vlastence do povětří.

Je to nesmyslné obvinění. Stačilo vytáhnout zátku ze soudku a každý se mohl přesvědčit, že v něm je víno a nikoli střelný prach. Každý si také mohl pomyslit, že oba spiklenci, kdyby byli zapálili soudek s prachem - a kdyby v soudku ovšem nějaký prach byl - by první sami vyletěli do povětří. Jsou však okamžiky, kdy nikdo o ničem neuvažuje, kdy se nic nezjišťuje, anebo spíš nechce se uvažovat a nic zjišťovat.

V tu chvíli se vichřice mění v uragán. Přiběhne jakýsi houf lidí, nikdo neví odkud. Odkud přišli lidé, kteří zabili Foulona, Berthiera a Flessellesa, odkud se vynořili lidé, kteří vyvolali 5. a 6. říjen? Z temného neznáma, kam se zase ztratí, až vykonají své smrtonosné dílo. Ti lidé se zmocní chudáka invalidy a chudáka parukáře. Povalí je, invalidu pobodají nožem, že zůstane ležet a vykrvácí. Parukáře vlečou k lucerně. Hodí mu na krk oprátku a zvednou ho do výše... Když je na kus od země, provaz se přetrhne. Parukář padne na zem, ještě živý, zmítá se, mlátí kolem sebe, uvidí hlavu svého druha na hrotu píky. Kde se tu najednou vzala píka? Při pohledu na tu hlavu parukář vykřikne a omdlí. Useknou mu či spíše mu uřežou hlavu a ta se za okamžik objeví na hrotu druhé píky jako druhá krvavá trofej.

Dav okamžitě zatouží projít se v Paříži s těmi dvěma hlavami jako s korouhvemi. Houfec vrahů, následovaný asi stovkou podobných banditů, se pustí za zpěvu do ulice de Grenelle.

V devět hodin vyhlašují městští úředníci a hlasatelé za zvuků trub na náměstí Palais Royal dekret Národního shromáždění a všechna bezpečnostní opatření proti rušitelům tohoto dekretu. Nejsou ještě u konce, když se vrazi objeví v ulici Saint-Thomas-du-Louvre.

Pro představitele města je to vítaná příležitost. Jakkoli jsou opatření, , která právě ohlašují, přísná, přece ještě neodpovídají velikostí spáchaného zločinu.

Národní shromáždění se právě začíná scházet. Z náměstí před Palais Royal není daleko do Jízdárny a zpráva o tom, co se stalo, pronikne vzápětí do zasedací síně.

Jenže teď se už nemluví o parukáři a invalidovi, kteří byli tak krutě potrestáni za klukovské skotáctví. Mluví se o dvou počestných občanech a přátelích pořádku, kteří byli zabiti proto, že hlásali revolucionářům úctu k zákonu.

Regnault de Saint-Jean-d'Angély se vrhne na tribunu.

"Občané," vykřikuje, "žádám, aby bylo vyhlášeno stanné právo! Žádám, aby Národní shromáždění prohlásilo, že se každý, kdo pobuřuje lid individuálními nebo kolektivními peticemi, provinil zločinem urážky národa."

Národní shromáždění povstane jako jeden muž a schválí návrh Regnaulta de Saint-Jean-d'Angélyho. Kdo individuálně nebo kolektivně bude vybízet lid k odporu, dopouští se od této chvíle zločinu urážky národa.

Ti, kdo chtěli podat petici, jsou tedy od tohoto okamžiku zločinci. Toho si právě většina v Národním shromáždění přála.

Robespierre se schovával někde v koutě v Národním shromáždění. Slyšel, co odhlasovali, a spěchal k jakobínům, aby je upozornil, jaké nebezpečné rozhodnutí Národní shromáždění přijalo.

U jakobínů bylo pusto a prázdno; nějakých pětadvacet až třicet členů klubu se plížilo chodbami starého kláštera. Byl tu Santerre, čekal na příkazy vůdců klubu.

Poslali tedy Santerra na Martovo pole, aby upozornil lid, jenž podepisoval petici, jaké nebezpečí mu hrozí.

U oltáře vlasti nalezl asi dvě stě až tři sta lidí. Horlivě podepisovali jakobínskou petici.

Hrdina včerejšího dne, Billot, je duší toho lidového hnutí. Sám se nedovede podepsat, ale řekne, jak se jmenuje, dá si vést ruku a podepíše jeden z prvních.

Santerre vystoupí k oltáři vlasti, ohlásí, že Národní shromáždění právě prohlásilo za vzbouřence každého, kdo by se odvážil žádat, aby byl král zbaven trůnu, a oznámí, že ho poslali jakobíni, aby vzal zpět petici, kterou sepsal Brissot.

Billot sestoupí tři stupně a octne se tváří v tvář slavnému sládkovi. Oba muži z lidu se na sebe podívají, chvíli se zkoumají. Jsou to symboly dvou velkých sil, které se v tuto chvíli daly do pohybu. Jeden je symbolem venkova, druhý Paříže.

V okamžiku poznají, že patří k sobě. Společně bojovali u Bastily.

"Dobrá," řekne Billot, "vrátíme pánům jakobínům jejich petici. Ale sami si sepíšeme novou."

"A doneste tu novou petici," dodá Santerre, "ke mně na předměstí Saint-Antoine. Podepíšu ji a moji dělníci ji také podepíší."

A podá Billotovi ruku. Billot ji poctivě stiskne.

Lid vidí, jak se tu bratří město s venkovem, a propukne v bouřlivý potlesk.

Billot vrátí Santerrovi petici a Santerre se vzdálí. Podal právě lidu důkaz, že je s ním, a slíbil mu, že s ním zůstane. Ostatně Santerre začíná nabývat popularitu.

"Páni jakobíni mají tedy strach," provolá Billot, "ať si ho mají! Mají právo vzít zpět svou petici. Ale my, my máme pro strach uděláno a sepíšeme si novou."

"Tak jest, tak jest!" ozývá se ze zástupu, "hned!"

"A proč ne dnes?" rozkřikne se Billot. "Zítra! Kdo může vědět, co se může stát do zítřka!"

"Tak jest, tak jest!" ozývá se ze zástupu, "hned, hned!"

Kolem Billota se okamžitě seskupil hlouček horlivců. Síla je jako magnet; má obrovskou přitažlivost.

Ten hlouček se skládal z kordeliérů anebo z divokých jakobínů, jimž se nedostalo správných instrukcí anebo byli odvážnější než jejich vůdcové a přišli na Martovo pole, přestože to předáci zakázali.

Byli to většinou lidé ještě takřka neznámí. Proslaví se však zanedlouho ať už tím nebo oním způsobem.

Byli to: Robert, slečna de Kéralio, Roland, Brune, typografický dělník, z něhož bude maršál Francie; Hébert, populární publicista, příští redaktor strašného Pére Duchéne; Chaumette, žurnalista a medik; Sergent, rytec, stane se vbrzku švagrem Marceauovým a bude organizovat vlastenecké slavnosti; Fabre d'Englantine, autor díla Intrigue épistolaire; Henriot, strážce gilotiny; Maillard, hrozný vykonavatel z Châteletu, ztratili jsme ho z očí po 6. říjnu a setkáme se s ním znovu po 2, září; Isabey otec a Isabey syn; z těch všech je už jen tento poslední naživu, svěží ve svých osmaosmdesáti letech, a může nám vypravovat všechny ty události:

"Okamžitě, okamžitě, okamžitě!" volá všechen lid.

Po celém Martově poli bouří potlesk.

"Ale kdo se chopí pera?" otáže se kdosi.

"Já, vy, my všichni!" odpoví Billot. "Bude to opravdovská lidová rezoluce."

Kterýsi vlastenec se rozběhne pro papír, pro pero a pro inkoust.

Než se vrátí, chytnou se ostatní za ruce, začnou tančit farandolu a zpívat pověstnou píseň Půjde to.

Vlastenec se vrátí za deset minut s papírem, pery a inkoustem. Měl strach, aby toho bylo dost, kupil proto celou láhev inkoustu, balíček per a šest složek papíru.

Robert se chopí pera a slečna de Kéralio, paní Rolandová a Roland mu střídavě diktuji tuto petici:

Petice Národnímu shromáždění, sepsaná na oltáři vlasti

17. ČERVENCE 1791

Zástupci národa,

blížíte se ke skončení svých prací. Zakrátko půjdou, ve vašich stopách vaši nástupci zvolení lidem. Těm nebudou už stát v cestě překážky, jaké vám kladli zástupci obou privilegovaných tříd, samozřejmí nepřátelé svaté zásady rovnosti.

Byl spáchán velký zločin. Ludvík XVI. uprchl. Nehodně opustil své místo. Říše se dostala na pokraj anarchie. Občané ho zatkli ve Varennes a dovedli zpět do Paříže. Lid tohoto hlavního města vás důrazně vyzývá, abyste se neusnášeli o ničem, co by řešilo osud provinilcův, dokud nevyslechnete názor a přání ostatních dvaaosmdesáti departementů.

Vy váháte: zatím dochází Národnímu shromáždění množství adres, všechny oblasti říše žádají jednomyslně, aby byl Ludvík souzen. Vy, pánové, jste předem rozhodli, že je nevinen a nedotknutelný, když jste 16. tohoto měsíce odhlasovali prohlášení, že ústavní listina mu bude předložena, až bude konstituce dokončena. - Páni zákonodárci! To nebylo přání lidu a my se domníváme, že vaší největší slávou, ba dokonce vaší povinnosti jest, abyste byli orgány vůle lidu. Bezpochyby jste byli strženi k tomuto rozhodnutí smečkou oněch vzpurných poslanců, kteří už předem podali protest proti konstituci. Ale pánové, ale zástupci šlechetného a důvěřivého lidu, uvědomte si, že oněch dvě stě devadesát poslanců nemá vůbec právo zasedat v Národním shromáždění; že je tedy dekret neplatný svou formou i svým obsahem, protože je v rozporu se svrchovanou vůli lidu a protože ho spoluodhlasovalo dvě stě devadesát poslanců, kteří nikoho nezastupují.

Všechny tyto úvahy, zřetel na obecné blaho, naléhavé přání vyvarovat se anarchie, k níž by nezbytně vedl rozpor mezi poslanci a voliči, to vše nás nutí, abychom ve jménu celé Francie vás vyzvali k novému projednání tohoto dekretu. Vezměte v úvahu, že zločin Ludvíka XVI. je prokázán a že král se vlastně sám zřekl trůnu tím, že se tohoto zločinu dopustil. Přijměte jeho abdikaci a svolejte nový ústavodárný sbor, který by v této věci postupoval v duchu celého národa, přistoupil k soudu nad provinilcem a především ke změně a nové organizaci výkonné moci."

Když byla petice sepsána, požádali dav, aby se utišil. V okamžiku nastalo ticho, všechny hlavy se obnažily a Robert hlasitě přečetl petici.

Byla podle přání všech přítomných. Proto také nikdo neměl námitky, Naopak, na poslední větě propukl jednomyslný potlesk.

Teď se tedy mělo podepisovat. Už tu nebylo jenom dvě stě nebo tři sta lidi. Bylo tu snad nějakých deset tisíc lidí, a protože se na Martovo pole hrnuly davy ze všech stran, bylo zřejmé, že za hodinu nebo za dvě tady bude nějakých padesát tisíc lidi.

První se podepsali autoři petice, potom podali pero svým sousedům. Potom, když spodní část petice byla celá pokrytá podpisy, rozdali lidem archy bílého papíru; tyto očíslované listy se potom připojí k petici.

Podepisovalo se zprvu na rozích oltáře vlasti, potom na stupních, na kolenou, na dýnkách klobouků, vůbec na všem, oč se dalo opřít.

Mezitím podle rozkazu, jejž dalo Národní shromáždění Lafayettovi a jenž se týkal nikoli petice, která se teď podepisovala, ale ranního zločinu, začaly se k Martovu poli stahovat první oddíly vojska. Zájem o petici byl však tak velký, že pohybům vojska sotva kdo věnoval pozornost.

Leč co se teď stane, bude mít velkou důležitost.

54. Červený prapor

Těm oddílům velí kterýsi Lafayettův pobočník. Který? Není to známo. Lafayette měl vždycky takovou spoustu pobočníků, že se v nich historie nevyzná.

Ať to však byl kdokoli, z ochozů padla rána a zasáhla tohoto pobočníka. Ale jeho zranění nebylo nebezpečné a na ojedinělý výstřel nebylo třeba odpovídat.

Podobná scéna se odehrála v Gros-Caillou. Od Gros-Caillou pochodoval Lafayette s třemi tisíci muži a s jedním

dělem.

Ale tady je Fournier s bandou darebáků, pravděpodobně týchž, kteří zabili parukáře a invalidu. Ti vystavějí barikádu.

Lafayette zaútočí na barikádu a rozmete ji.

Fournier zcela zblízka vypálí na Lafayetta skrze kola převráceného vozíku. Naštěstí puška selže. Barikáda je rozmetána a Fournier chycen.

Přivedou ho k Lafayettovi.

"Co je to za pobudu?" otáže se generál.

"Ten, co po vás střelil."

"Pusťte ho, ať se jde dát oběsit jinam!"

Ale Fournier se nejde dát oběsit. Zmizí na nějaký čas a vynoří se znovu v zářijových masakrech.

Lafayette dorazí na Martovo pole; tam se čile podpisuje petice a vládne tam pořádek a klid. Byl to jistě dokonalý klid, když se tam paní Condorcetová procházela se svým jednoročním dítětem.

Lafayette se prodere až k oltáři vlasti, aby se sám přesvědčil, co se tu vlastně děje. Ukáží mu petici a lidé, kteří ji podepisují, se zaváží, že se rozejdou domů, jakmile bude petice podepsána. Lafayette se přesvědčí, že tu není co potlačovat, a se svými oddíly odtáhne. Ale jestliže oba výstřely, ten, jenž zranil Lafayettova pobočníka, a ten, jenž byl určen Lafayettovi, neslyšel nikdo na Martově poli, vzbudily strašlivý ohlas v Národním shromáždění.

Nezapomeňme, že Národní shromáždění usiluje o roajalistický převrat a že tohle mu hraje do rukou.

"Lafayette je raněn! Jeho pobočník je zabit! . .. Na Martově poli se vraždí!... "

Ta zpráva se rozletí po Paříži a Národní shromáždění ji oficiálně sdělí na radnici.

Ale také radnice je už znepokojena tím, co se děje na Martově poli. Sama tam pošle tři městské radní, Jacquesa, Renauda a Hardyho.

Z pódia oltáře vlasti spatří lidé, kteří podpisuji petici, že se k nim blíží nový průvod. Tentokrát přichází od řeky.

Pošlou tomuto průvodu vstříc deputaci.

Tři městští radní kráčí přímo k oltáři vlasti. Ale místo vzbouřeného a hrozivého davu, který očekávali, uvidí, jak se tu občané procházejí v hloučcích, drží se kolem krku, někteří podpisují petici, jiní tančí farandolu a zpívají Půjde to.

Dav se chová klidně. Ale snad sama petice je pobuřující. Radní tedy žádají, aby jim petice byla přečtena.

Přečtou jim petici od první do poslední řádky a dav tu četbu znovu provází pochvalným pokřikem a svorným potleskem.

"Pánové," prohlásí zástupci městské rady, "jsme velmi potěšeni, že jsme vás tu našli v tak dobré náladě. Byli jsme informováni, že tu jsou výtržnosti; v tom jsme tedy byli oklamáni. Podáme zprávu o tom, co jsme viděli, oznámíme na radnici, že na Martově poli je klid. Rozhodně nemáme nic proti tomu, abyste podpisovali petici, naopak jsme ochotni vás vzít v ochranu, kdyby vás v tom chtěl někdo rušit. Kdybychom tu nebyli úředně, podepsali bychom petici s vámi. Pochybujete-li o našich úmyslech, zůstaneme tu jako rukojmí, dokud nebude petice podepsána."

Petice tedy jistě odpovídá všeobecné náladě, jestliže by sami členové městské rady byli ochotni ji podepsat, kdyby jim v tom nebránilo jejich úřední poslání.

Lidu, jenž podepisuje petici, se dostává velké posily, když vidí, že se k němu přidávají tři muži, kterým nedůvěřoval, když je viděl přicházet, a obával se jejich nepřátelských úmyslů. V málo významné srážce mezi lidem a Národní gardou jsou mezitím dva muži zatčeni. A jak to v podobných případech obyčejně bývá, oba zatčení jsou náhodní chodci, úplně bez viny. Nejrozhodnější z přívrženců petice žádají nyní, aby ti dva zatčení byli propuštěni na svobodu.

"To vám nemůžeme zaručit," odpovídají zástupci městské rady. "Zvolte si však deputaci, ta ať nás doprovodí na radnici a tam bude jistě zjednán průchod spravedlnosti."

Zvolí si tedy dvanáctičlennou deputaci. Je do ni jednomyslně zvolen také Billot. S třemi radními se deputace vydá na radnici.

Když přijdou na náměstí de Gréve, spatří s údivem, že náměstí je přeplněno vojskem. Stěží si proklestí cestu na radnici tím lesem bajonetů.

Billot jde vpředu. Čtenář si jistě vzpomene, že se na radnici vyzná; byl tady s Pitouem dost často.

Před vchodem do poradní síně požádají páni radní deputaci, aby na ně okamžik počkala. Sami si nechají otevřít dveře, vejdou dovnitř a už se neobjeví.

Deputace čeká hodinu. Čeká marně! Billot ztrácí trpělivost, mračí se jako čert.

Pojednou se otevřou dveře. Objeví se městská rada s Baillym v čele.

Bailly je velmi bledý. Je především matematik a má velmi jemný cit pro to, co je spravedlivé a co je nespravedlivé. Cítí, že ho ženou k něčemu, co by si neměl brát na svědomí. Je tu však příkaz Národního shromáždění a Bailly ho provede do poslední písmeny.

Billot k němu přistoupí.

"Pane starosto," řekne svým pevným tónem, který naši čtenáři tak dobře znají, "čekáme na vás už déle než hodinu."

"Kdo jste a co mně chcete?" otáže se Bailly.

"Kdo jsem?" zaškaredí se Billot. "Divím se, že se mě na to ptáte, pane Bailly. Pravda, když někdo začne kličkovat, přestane se znát k tomu, kdo jde rovně... jsem Billot."

Bailly se zarazí: To jméno mu připomnělo muže, jenž jako jeden z prvních vstoupil do Bastily. Muže, jenž hájil radnici v oněch strašných dnech, když byli i zavražděni Foulon a Berthier. Muže, který kráčel podle dvířek králova kočáru, když král poprvé jel do Paříže z Versailles, jenž připjal Ludvíkovi XVI. trikolóru, probudil Lafayetta v noci z 5. na 6. říjen a jenž konečně přivedl Ludvíka XVI. z Varennes.

"Rád bych vám řekl," pokračoval Billot, "že nás sem poslal lid shromážděný na Martově poli."

"A co si přeje lid?"

"Žádá, abyste dodrželi slib, který mu dali vaši tři delegáti. Žádá, aby byli propuštěni na svobodu dva občané, kteří byli neprávem zatčeni a za jejichž nevinu ručíme."

"Bah," mávl rukou Bailly, "copak v takovéhle chvíli znamenají takové sliby!"

"A proč by neměly znamenat?"

"Byly dány výtržníkům a s výtržníky se nevyjednává."

Členové deputace se podívali udiveně druh na druha. Billot se zamračil.

"Výtržníkům?" zvolal. "Teďka jsme tedy výtržnici?"

"Výtržníci, nic jiného než výtržníci, na Martově poli došlo k nehorázným výtržnostem a já tam právě jdu, abych zjednal klid a pořádek."

Billot pokrčil rameny a dal se do smíchu, ale ten smích zněl v té chvíli spíše výhrůžně.

"Vy chcete zjednat klid a pořádek na Martově poli? Ale váš přítel Lafayette a vaši tři delegáti se právě odtamtud vrátili a mohou vám říci, že na Martově poli je větší klid nežli na náměstí před radnicí."

V tom okamžiku přiběhl, celý poplašený, kapitán jedné setniny batalionu Bonne-Nouvelle.

"Kde je pan starosta?" křičel už z dálky.

Billot ustoupil stranou, aby bylo Baillyho vidět.

"Tady jsem," ozval se Bailly.

"Do zbraně, pane starosto, do zbraně!" vykřikoval kapitán. "Na Martově poli se bojuje, sešlo se tam padesát tisíc lumpů, chtějí táhnout na Národní shromáždění."

V tom okamžiku dopadla na kapitánovo rámě Billotova těžká ruka.

"Kdo to říká?" zeptal se farmář.

"Národní shromáždění!"

"Národní shromáždění lže," prohlásil Billot.

"Pane," tasil kapitán šavli, "co si to dovolujete?"

"Národní shromáždění lže," opakoval důrazně Billot a vytrhl kapitánovi šavli z rukou.

"Nechte toho, nechte toho, pánové," zakročil Bailly.

"Půjdeme se tam sami přesvědčit... Pane Billote, vraťte, prosím vás, šavli, a máte-li nějaký vliv na lidi, kteří vás sem poslali, pospěšte k nim a požádejte je, aby se rozešli."

Billot hodil kapitánovi šavli pod nohy.

"Aby se rozešli?" rozhořčil se. "Jděte mi do háje! Petiční právo nám bylo přiznáno zvláštním dekretem Národního shromáždění, a pokud nám ho nový dekret nevezme, nesmí nikdo, ani starosta, ani velitel Národní gardy bránit občanům, aby projevili svá přání... Jdete na Martovo pole? My tam budeme dřív, pane starosto!"

Okolí, které přihlíželo tomuto výjevu, čekalo na jediné slovo, na jediný pokyn, prostě na rozkaz Baillyho, aby Billota zatklo. Ale Bailly cítil, že tento hlas, jenž s ním mluvil tak hrdě a zvysoka, je hlasem lidu.

Pokynul, aby Billot a ostatní delegáti byli propuštěni.

Všichni sestoupili na náměstí. Z radničního okna vlál velký červený prapor a krvavě se vzdouval pod prvními nárazy větru blížící se bouře.

Bohužel bouře se v pravém slova smyslu přehnala. Několikrát zahřmělo, ale nedalo se do deště, dusno spíše ještě vzrostlo, bouře se vybila několika blesky - to bylo vše.

Když se Billot s ostatními delegáty vrátil na Martovo pole, vzrostl dav takřka o třetinu.

Pokud lze vůbec v tom ohromném trychtýři spočítat davy, jež ho plnily, mohlo tam být .na šedesát tisíc lidí.

Těch šedesát tisíc občanů a občanek se hemžilo na úpatí oltáře, na stupních, na pódiu a po celém Martově poli.

Billot a jeho jedenáct druhů se tedy vrátilo. V okamžiku nastalo mezi davy obrovské vzrušení. Ze všech stran se sbíhali a tlačili lidé. Byli ti dva občané propuštěni? Co odpověděl starosta?

"Ti dva občané nebyli propuštěni. Starosta odpověděl, že ti, kdo podpisuji petici, jsou výtržníci."

Výtržníci se dali do smíchu, jaký že to dostali krásný titul, začali se procházet, rozmlouvat a bavit se dál, jako by se nic nedělo. Mezitím se pořád podpisovala petice. Podpisů bylo už čtyři nebo pět tisíc. Dalo se očekávat, že do večera jich bude padesát tisíc. Národnímu shromáždění nezbude než se sklonit před touto děsivou jednomyslností.

Vtom přiběhne jakýsi občan, sotva popadá dech. Tak jako deputace viděl, že z oken radnice zavlál červený prapor, viděl a slyšel však ještě daleko víc: jak Národní gardy radostně vykřikly, když jim oznámili, že potáhnou na Martovo pole; jak gardisté nabíjejí pušky a jak jeden městský radní chodí mezi oddíly a potichu udílí důstojníkům pokyny a rozkazy.

Potom prý Národní garda v plné své síle s Baillym a městskou radou v čele vytáhla na Martovo pole.

Posel běžel nejkratší cestou, aby oznámil vlastencům ty zlověstné zprávy.

Ale lid je tak klidný, vládne tu taková bratrská pospolitost na půdě posvěcené minulého roku slavností federace, že nikdo nechce věřit sluchu. Občané tu vykonávají své právo, zaručené ústavou, a nechtějí věřit, že by jim hrozilo nějaké nebezpečí.

Raději si myslí, že posel práší.

Podpisuje a podpisuje se; a zpívá se a tančí.

Ale znenáhla sem už zaléhá rachot bubnů.

Bubnování se blíží.

Lidé se na sebe začínají dívat s neklidem. Nejprve nastane vzrušení na svazích. Lidé ukazují na bodáky, které se blýskají jako pole železných klasů.

Členové různých vlasteneckých spolků se houfují a radí se, nemají-li raději odejít.

Ale z pódia oltáře vlasti volá Billot:

"Bratři, co to děláte, čeho se bojíte? Buďto je stanné právo namířeno proti nám, anebo není. Není-li namířeno proti nám, proč utíkat? Táhnou-li proti nám, musí nás napřed varovat a vyzvat, abychom se rozešli, a pak je ještě na rozchod dost času!"

"Tak jest! Tak jest!" ozývá se ze všech stran, "jednáme v mezích zákona... Počkejte, až nás vyzvou... Musí nás vyzvat třikrát, zůstaňme tady, zůstaňme tady!"

A davy zůstávají na Martově poli.

V tom okamžiku rachotí bubny už docela blízko a Národní garda se valí třemi vchody na Martovo pole. Třetina té ozbrojené moci pochoduje branou u Válečné školy.

Druhá třetina branou, jež leží o něco níže.

Třetí třetina konečně branou ležící proti výšinám chaillotským. Z této strany přešlo vojsko přes dřevěný most a postupuje kupředu s rozvinutým červeným praporem. Bailly kráčí v prvních řadách.

Jenže červený prapor není dost nápadné znamení a neupoutá pozornost davu na tento oddíl víc než na druhé dva.

Takové divadlo vidí tedy lid, jenž podpisuje petici na Martově poli. A co vidí Národní garda?

Ohromné prostranství naplněné davem, jenž se klidně prochází, uprostřed pláně oltář vlasti, ohromnou konstrukci, na jejíž estrádu se vystupuje, jak jsme už řekli, po čtyřech obrovských schodištích, po nichž by mohly zároveň vystoupit čtyři batalióny.

Na této estrádě se zdvihají další stupně, vedou pyramidálně k pódiu, na němž se tyčí oltář vlasti ve stínu půvabné palmy.

Na každém stupni je namačkáno tolik lidí, kolik se jich tam vůbec může vejít. Lidská pyramida se tu tyčí živě a hlomozně.

Národní garda z Marais a z předměstí Saint-Antoine, asi čtyři tisíce mužů s dělostřelectvem, vešla vchodem na jižním rohu válečné školy.

Rozvinula se před touto budovou.

Lafayette mnoho nedůvěřoval těmto lidem z Marais a z předměstí, kteří tvořili demokratickou část jeho armády. Proto k ním přidal prapor placené gardy.

Placená garda, to byli moderní pretoriáni.

Skládala se, jak jsme už řekli, ze starých vojáků, z rozpuštěných francouzských gard, ze zuřivých lafayettistů, kterým vystřelili na jejich boha a kteří teď chtěli stůj co stůj pomstít tento zločin, jenž byl v jejich očích daleko hroznější než zločin urážky národa, kterého se snad dopustil král.

Tato garda přicházela od Gros-Caillou, valila se hřmotně, zlověstně a hrozivě do středu Martova pole přímo před oltář vlasti.

Konečně třetí proud vojska, jež sem postupovalo po dřevěném mostě a v jehož čele vlál vybledlý červený prapor, tvořil zbytek Národní gardy, k němuž přidali asi sto dragounů a houf parukářů, ozbrojených nejenom kordy, jak to byla jejich privilej, ale doslova až po zuby.

Vchody, jimiž postupovala Národní garda, proniklo zároveň několik škadron jízdy a mocně zvířilo prach, který sotva zkropila krátká bouře, předzvěst daleko větší bouře, jež se vzápětí měla rozpoutat. Zvířený prach zakryl divákům první okamžiky dramatu, jež se tu mělo odehrát, jakoby závojem. Tím závojem a trhlinami v něm se všecko zdálo zmatené a nejasné.

Pokusíme se vylíčit, co by byl mohl zahlédnout nezúčastněný divák:

Viděl by dav, prchající v divokém zmatku před jezdci, kteří povolili koním uzdu a divoce se rozjeli do středu ohromného cirku Martova pole; dav úplně sevřený v tom železném kruhu se utíkal k podnoží oltáře vlasti jako na práh neporušitelného azylu.

Pojednou se od řeky ozval výstřel a vzápětí silná palba z pušek; kouř stoupal k nebi.

Baillyho uvítalo hulákání uličníků, kteří se nakupili na grenellském svahu. Uprostřed toho hulákání se ozvala rána z pušky a koule lehce zranila dragouna, jenž jel za pařížským starostou.

Tu dal Bailly povel k palbě, ale jenom do vzduchu, na zastrašení.

Té palbě však vzápětí odpověděla jiná palba, daleko strašnější.

Vypálila placená garda.

Na koho? Nač?

Na pokojný dav seskupený kolem oltáře vlasti! Po té salvě se ozval hrozný křik a událo se něco do té doby nevídaného, co se však v budoucnu stalo takřka běžným zjevem:

Prchající dav se zděšeně rozbíhal všemi směry, nechával za sebou ležící mrtvoly a raněné, vlekoucí se v krvi.

V oblacích prachu a dýmu rozlícená kavalerie zuřivě pronásleduje prchající.

Martovo pole poskytovalo žalostnou podívanou. Palba skosila ponejvíce ženy a děti.

A tu, jak tomu obvykle bývá v podobných chvílích, zmocnil se vojska krvavý běs; začalo hýřit v prolévání krve.

Dělostřelectvo zaujalo bojovou pozici a chystalo se k palbě.

Lafayette se sotva stačil vrhnout s koněm před jícny děl.

Dav se chvíli bezhlavě zmítal, nevěděl kudy kam, pak se instinktivně vrhl k řadám Národní gardy z Marais a z předměstí Saint-Antoine; hledal tam ochranu.

Národní garda se rozestoupila a přijala do svých řad prchající. Vítr hnal kouř po střelbě na tuto stranu, takže garda neviděla nic a myslela si, že lidé utíkají jen ze strachu.

Když se kouř rozptýlil, uviděla garda s hrůzou zem zbrocenou krví a pokrytou mrtvolami.

Vtom se přihnal tryskem ke gardám z Marais a z předměstí Saint-Antoine jakýsi pobočník s rozkazem, aby postupovaly kupředu, vyklidily prostranství a spojily se s ostatními oddíly.

Ale tato část Národní gardy nejen že nevyplnila rozkaz, ale namířila zbraň na pobočníka a na jezdce, kteří rozháněli zástup.

Pobočník a jezdci prchli před bajonety vlastenecké gardy.

Všechno, co uteklo na tuto stranu, nalezlo tu nerozbornou ochranu.

Za chvíli bylo Martovo pole prázdné. Zůstala na něm ležet jen těla mužů, žen a děti, zabitých strašnou salvou placené gardy, a ubohé prchající oběti, porubané dragounskými šavlemi a pošlapané kopyty koní.

A přece uprostřed krveprolití, když pod salvami vražedné palby klesali na zem mrtví a sténali ranění, podařilo se několika odvážlivcům sebrat papíry s peticí a podpisy a zachránit je v řadách gardy z Marais a předměstí Saint-Antoine a potom patrně v domě Santerrově.

Kdo dal rozkaz k palbě? Nikdo to nikdy nezjistil. Je to jedna ze záhad historie, jež zůstanou nevyjasněny přes nejsvědomitější pátrání. Jistě ne rytířský Lafayette, jistě ne počestný Bailly. Oba neměli zálibu v prolévání krve, ale toto krveprolití se jim stalo do smrti osudným.

Toho dne se v něm utopila jejich popularita.

Kolik obětí zůstalo na krvavém poli? Nikdo to neví. Jedni zmenšovali jejich počet, aby zmenšili odpovědnost starosty a velícího generála, druzí jej zveličovali, aby jitřili hněv lidu.

Když nastala noc, byly mrtvoly vhozeny do Seiny. Seina, němá spolu-vinice, je odnesla do oceánu; oceán je pohltil.

Nadarmo Národní shromáždění zprostilo Baillyho a Lafayetta jakékoli viny, nadarmo jim dokonce vyslovilo blahopřání. Nadarmo nazvaly konstituční noviny toto krveprolití triumfem zákona. Tento triumf upadl v opovržení, jak si to zasluhují všecky ony strašlivé dny, kdy státní moc vraždí, aniž bojuje. Lid, který nazývá věci pravými jmény, nazval toto domnělé vítězství masakrem na Martově poli.

55. Po masakru

Vraťme se do Paříže a podívejme se, co se tam mezitím dálo.

Paříž slyšela střelbu a chvěla se úzkostí. Paříž nevěděla dosud, kdo je v právu a kdo je v neprávu. Ale cítila, že byla raněna a že její rána krvácí. Robespierre byl ve střehu u jakobínů jako velitel v pevnosti. Tedy byl opravdu mocný. Ale v tomto okamžiku udělali do této lidové citadely průlom Barnave, Duport a Lameth, když z ní odešli, a tím průlomem mohl vniknout kdekdo.

Jakobíni poslali jednoho ze svých na zvědy.

Jejich sousedé feuillanti nemuseli nikoho posílat na zvědy. Dostávali zprávy hodinu za hodinou, minutu za minutou. Hrála se tu jejich hra a oni vyhrávali...

Jakobín, vyslaný na zvědy, se vrátil za deset minut. Potkal prchající davy, lidé chrlili strašnou zprávu:

"Lafayette a Bailly vraždí lid!"

Všichni nemohli slyšet zoufalé zapřísahání Baillyho, všichni nemohli vidět, jak se Lafayette vrhá před jícny děl.

Jakobín, vyslaný na zvědy, se tedy vrátil a vychrlil tu zprávu na klub, ostatně toho dne velmi nepočetný. Ve starém klášteře se sešlo sotva nějakých čtyřicet jakobínů. Hned ovšem pochopili, že feuillanti chtějí odpovědnost za tuto provokaci svalit na ně. Cožpak nevyšla první petice od jakobínů? Stáhli ji sice zpět, ale druhá petice je zřejmě dcerou první.

Měli nahnáno.

Onen věčně bledý muž, přízrak ctnosti, stín Rousseauovy filosofie, jehož jméno je Robespierre, zbledl tak, že až zesinal. Chytrý advokát z Arrasu se pokusil vyklouznout, ale nepodařilo se mu to. Byl donucen zůstat a byl nucen zaujmout stanovisko. Bylo to stanovisko inspirované zděšením.

Klub prohlásil, že zavrhuje tiskoviny padělané a připisované jakobínům neprávem, a znovu odpřísáhl věrnost konstituci a poslušnost dekretům Národního shromáždění.

Sotvaže se klub usnesl na tomto prohlášení, zalehl sem z ulice povyk a hluk se nesl do všech chodeb starého kláštera.

Byl to smích, hulákání, pokřik, hrozby, zpěv. Jakobíni poslouchali s napjatýma ušima, doufali, že hlučící dav půjde dále k Palais-Royal.

Zklamali se! Hlučící dav se zastavil před nízkými, tmavými vraty kláštera, vedoucími do ulice Saint-Honoré, a aby zděšení dosáhlo vrcholu, ozvaly se hlasy:

"Placená garda se vrací z Martova pole a chce klášter jakobínů rozbořit dělostřelbou!"

Naštěstí stáli před vraty na stráži vojáci. Všecky východy byly zavřeny, aby gardy, rozzuřené a opilé prolitou krví, nezačaly vraždit znovu. Potom se jakobíni i diváci z klubových galérií pomalu vytráceli. Netrvalo to dlouho, protože v sále bylo nanejvýš čtyřicet členů a na galériích nanejvýš sto diváků.

Paní Rolandová, která byla toho dne všude, odcházela mezi posledními. Vypravuje, že jeden jakobín se tak polekal, když se rozneslo, že placené gardy se hrnou do sálu, že se schoval pod lavicí na tribuně pro ženy.

Paní Rolandová mu pořádně vynadala, takže nakonec přece jen odešel.

Členové klubu i diváci se ostatně jeden po druhém vytráceli pootevřenými dveřmi.

Také Robespierre vyklouzl.

Okamžik váhal. Má se dát napravo, nebo nalevo? Cesta domů by byla vedla nalevo - bydlil v Marais - ale kdyby se dal tím směrem, musil by projít řadami placené gardy.

Rozhodl se tedy pustit se na předměstí Saint-Honoré a požádat o útulek Pétiona, který tam bydlil.

Zahnul tedy napravo.

Robespierre by byl strašně rád zůstal nepovšimnut; ale jak, v tom olivovém, občansky prostém kabátě - pruhovaný kabát nosil až později -, s brýlemi, svědčícími, že ctnostný vlastenec si přílišným bděním předčasně zkazil oči? Jak zůstat nepovšimnut, má-li člověk plíživou chůzi kolčavy nebo lišky?

Sotvaže ušel nějakých dvacet kroků, už se na ulici ozvaly hlasy:

"Hele, tamhle jde Robespierre! ... Vidíš Robespierra?... Je to Robespierre!"

Ženy se zastavují a spínají ruce. Robespierre je u žen v oblibě, protože ve svých řečech dovede zahrát na citovou strunu.

"To že je ten milý pan Robespierre? Je to opravdu on?"

"Bodejť by nebyl!"

"Kdepak je, kde?"

"Tamhle, tamhle... Vidíš toho malého štíhlého pána, toho napudrovaného, ze samé skromnosti se drží těsně při zdi!"

Robespierre se nedržel při zdi ze skromnosti, ale ze strachu. Jenže kdo by se odvážil říci, že ctnostný, nepodplatný Robespierre, ten tribun lidu, miláček davů, idol ženského pokolení se plouží při zdi, protože se tetelí strachy?

Nějaký chlapík mu div nevstrčil nos do obličeje, aby se přesvědčil, že to je opravdu on.

Robespierre si vrazil klobouk na oči, netušil, že ho to jenom zbožňují.

Ale ten chlapík ho poznal.

"Ať žije Robespierre!" vykřikl.

Robespierre by byl měl raději co dělat se zapřísáhlým nepřítelem než s takovýmhle přítelem.

"Robespierre!" vykřikl nějaký jiný, ještě fanatičtější stoupenec. "Ať žije Robespierre! Když už musíme mít krále, proč by to nemohl být on!"

Ó velký Shakespeare! Caesar je mrtev: nechť je jeho vrah Caesarem!

Opravdu, proklínal-li kdy někdo svou popularitu, byl to v této chvíli Robespierre.

Zakrátko se kolem něho shlukl dost velký houf lidí. Chtěli ho zvednout na ramena.

Díval se vyděšeně zpod brýlí napravo a nalevo, kde by byla nějaká vrata anebo temný průjezd, aby se tam utekl a skryl.

Vtom ucítil, jak ho kdosi uchopil za ruku, zatáhl stranou a jakýsi hlas mu řekl tiše, ale přátelsky:

"Pojďte se mnou."

Robespierre se podvolil a nechal se vést. Zavřely se za ním dveře a on se octl v dílně jakéhosi truhláře.

Truhlář byl asi pětačtyřicátník. Byla tu také jeho žena. Vzadu v pokoji dvě půvabné dcery, jedna asi patnáctiletá, druhá osmnáctiletá, připravovaly večeři. Robespierre byl velmi bledý a zdálo se, že každou chvíli omdlí.

"Leonoro," řekl truhlář, "dones sklenici vody."

Leonora, starší truhlářova dcera, přistoupila nesměle se sklenici vody.

Rty přísného tribuna lidu se možná v tom okamžiku dotkly prstů slečny Duplayovy. Robespierre byl totiž u truhláře Duplaye.

Zatím paní Rolandová, jež si dobře uvědomuje, jaké nebezpečí hrozí Robespierrovi, a ve své ženské citlivosti si je maluje ještě temnějšími barvami, spěchá zbytečně do Marais, aby mu nabídla útulek ve svém bytě. My však teď opustíme Robespierra, který je v bezpečí uprostřed té milé rodiny Duplayových, do níž se zakrátko přižení, a vraťme se do Tuilerií ve stopách doktora Gilberta.

Tentokrát ho očekává královna. Ale protože doktor Gilbert není Barnave, nečeká na něho v mezipatře u paní Campanové, ale ve svých komnatách, nestojí u dveří s rukou na klice, sedí v lenošce a rukou si podpírá hlavu.

Vlastině ani nečeká na doktora Gilberta, čeká na Webera, poslala ho na Martovo pole, aby z chaillotských výšin pozoroval všechno, co se děje.

Abychom byli ke královně spravedliví a abychom pochopili nenávist, kterou chovala, jak se to aspoň tvrdí, k Francouzům, nenávist, jež se jí tolik vytýkala, musíme se alespoň několika slovy zmínit o tom, co vytrpěla od návratu z Varennes.

Historik může být straníkem, já jsem jen romanopisec; nemohu si tedy dovolit být vůči někomu zaujatý.

Když byli král a královna zatčeni, lid myslil už jenom na jedno: jestliže jednou uprchli, mohou uprchnout podruhé, a tentokrát se jim to může podařit, mohou se dostat na hranice.

Především královnu pokládal lid div ne za nějakou čarodějku, která by mohla jako Médea uletět oknem ve voze taženém dvěma draky.

Ten názor nebyl rozšířen jen mezi lidem; sdíleli ho i důstojníci, pověření úkolem střežit Marii Antoinettu.

Pan de Gouvion, jemuž proklouzla pod rukou na útěku do Varennes a jehož milenka, královnina komorná, prozradila útěk Baillymu, prohlásil, že neručí za nic, bude-li mít ke královně přístup jiná žena než paní de Rochereul - to bylo, jak si čtenář jistě vzpomene - jméno té královniny komorné a Gouvionovy milenky.

Dal tedy u vchodu na schodiště ke královským komnatám pověsit portrét paní de Rochereul, aby stráž mohla srovnat podobu s originálem a nedovolila žádné jiné ženě vejít ke královně.

Královnu zpravili o tom opatření; šla si hned stěžovat ke králi. Král tomu nechtěl věřit. Poslal dolů, aby se podívali, zda je to pravda; bylo tomu tak.

Král si dal zavolat pana Lafayetta a žádal, aby portrét byl odstraněn.

Portrét byl odstraněn a obvyklé komorné se ujaly opět služby u královny.

Ale místo tohoto ponižujícího opatření zavedli nové, neméně urážlivé: velitelé strážného oddílu, kteří se obyčejně zdržovali v salóně před královninou ložnicí, v takzvaném velkém kabinetě, dostali rozkaz, aby dveře do ložnice nechali neustále otevřeny, tak aby ani na okamžik neztráceli královskou rodinu z očí.

Jednoho dne se král odvážil ty dveře zavřít.

Důstojník je ihned zase otevřel.

Za chvíli je král zase zavřel.

Ale důstojník je opět otevřel:

"Sire, zavíráte dveře zbytečně. Kolikrát je zavřete, tolikrát je musím otevřít. Dostal jsem takový rozkaz."

Dveře tedy zůstaly otevřeny.

Všechno, co mohli na důstojnících dosáhnout, bylo, že dveře byly přivřeny, když se královna oblékala nebo svlékala.

Jakmile byla královna oblečena nebo už ležela na lůžku, dveře se opět otevřely dokořán.

Byla to nesnesitelná tyranie. Královna konečně nechala přistrčit k své posteli postel své komorné, takže tato postel stála mezi královninou posteli a dveřmi. Ta postel na kolečkách a se záclonami tvořila jakousi španělskou stěnu, za níž se mohla Marie Antoinetta svlékat a oblékat.

Jedné noci .si všiml důstojník, který měl službu, že komorná spí a královna bdí, využil té příležitosti a vešel do ložnice až ke královnině posteli.

Královna ho zdrtila pohledem, jakým se uměla podívat jen hrdá dcera rakouské císařovny; ale ten bodrý muž si nijak neuvědomil, že královnu uráží, a vůbec se nezajímal, jak se královna tváří. Díval se na ni tak soustrastně, že sama královna musila uvěřit, že má jen dobré úmysly.

"Ach má drahá chudinko," řekl konečně, "když s vámi mohu takhle o samotě promluvit, rád bych vám dal několik dobrých rad."

A vůbec se nestaral, chce-li ho královna poslouchat nebo ne, vyložil jí, co by dělal, kdyby byl na jejím místě.

Královna, jež byla bez sebe hněvem, když spatřila, jak vstupuje do její ložnice, byla tak dojata jeho dobrosrdečností, že ho nakonec poslouchala s hlubokou melancholií.

Mezitím se probudila komorná, a když viděla, že u královniny postele stojí muž, vykřikla a chtěla volat o pomoc. Ale královna ji zadržela.

"Ne, Campanová," řekla, "jenom mě nechte, ať mohu vyslechnout toho pána... Pán je dobrý Francouz, byl jenom oklamán jako tolik jiných, nezná nás, a to, co říká, svědčí, že je upřímně oddán monarchii."

A důstojník pověděl královně až do konce všecko, co jí chtěl povědět.

Před útěkem do Varennes neměla královna jediný šedivý vlas.

V noci po střetnutí s Charnym, o němž jsme už vypravovali, zbělely jí vlasy takřka úplně.

Když zpozorovala tu smutnou proměnu, hořce se usmála, ustřihla si kadeř a poslala ji paní de Lamballe do Londýna s poznámkou:

"Zbělely neštěstím."

Viděli jsme, jak čekala na Barnava, a viděli jsme, jaké naděje skládal Barnave do tohoto setkání; ty naděje mohla královna těžko sdílet.

Marie Antoinetta se bála jakýchkoli násilností: násilí se vždycky obracelo jen proti ní. Viděli jsme to 14. července, 5. a 6. října, a když byla zatčena ve Varennes.

Slyšela v Tuileriích rachot osudných salv na Martově poli a byla celá vyděšená. Cesta do Varennes byla pro mi velkým poučením. Až do té chvíle nebyla revoluce v jejích očích ničím jiným než intrikou pana Pitta a vévody Orleánského. Věřila, že Paříž se nechá svádět a ovládat několika štváči. Říkala s králem: "Náš dobrý venkov!"

Teď viděla venkov: venkov byl revolučnější než Paříž!

Národní shromáždění už příliš zestárlo, příliš sešlo, příliš se tam žvanilo, aby mohlo dostát slibům, které dal Barnave jeho jménem. Ostatně není samo Národní shromáždění před koncem? Objetí umírajícího neslouží ke zdraví.

Královna tedy čekala, jak jsme už řekli, na Webera s velkou úzkostí.

Otevřely se dveře; Marie Antoinetta k nim rychle otočila oči. Ale místo bodrého Rakušana, svého soukojence, spatřila přísnou tvář doktora Gilberta.

Královna neměla zrovna v lásce tohoto roajalistu přísně konstitučních zásad a pokládala ho spíš za republikána. Přece však si ho do jisté míry vážila: Nebyla by si pro něho poslala v žádné fyzické nebo duševní krizi; ale když už byl tady, podléhala, jeho vlivu. Neviděla ho od onoho večera po návratu z Varennes:

"To jste vy, doktore?" zašeptala.

Gilbert se uklonil.

"Ano, madam, já... Čekala jste pana Webera. Ale já vám nesu ještě přesnější zprávy než on. Byl na břehu Seiny, kde se nevraždilo, kdežto já jsem byl na tom břehu, kde se vraždilo... "

"Kde se vraždilo? Co se to proboha zase děje, doktore?"

"Stalo se velké neštěstí, madam. Královská strana zvítězila!"

"Královská strana že zvítězila? A tomu vy říkáte neštěstí, doktore?"

"Ano, protože zvítězila oním strašným způsobem, který vítěze zeslabuje a který hrozí stejnou zkázou vítězi jako poraženému."

"Ale co se tedy stalo?"

"Lafayette a Bailly dali střílet do lidu. Z toho bohužel plyne, že se službami Baillyho a Lafayetta už nemůžete počítat."

"Proč?"

"Protože ztratili všechnu popularitu."

"A co dělal lid, že na něho musili nechat střílet?"

"Podpisoval petici, v níž žádal, aby král byl sesazen."

"A vy si myslíte, že to Lafayette a Bailly měli nechat jen tak?"

"Myslím, že by bývalo bylo lépe přesvědčovat než střílet."

"Ale o čem přesvědčovat?"

"Že to král mysli upřímně."

"Ale vždyť to král myslí upřímně!"

"Promiňte, madam... Byl jsem před třemi dny u krále. Celý večer jsem se snažil krále přesvědčit, že jeho skuteční nepřátelé jsou jeho bratři, pan de Condé a emigranti. Zapřísahal jsem krále, aby s nimi přerušil všechny styky a upřímně přijal ústavu, vymínil si jen revizi některých článků, které se v praxi ukáží nemožné. Král byl přesvědčen - alespoň jsem si to myslel - a ujistil mě, že mezi ním a mezi emigrací je všechno skončeno. Ale obrátkou ruky, madam, král podepsal a také vám dal podepsat dopis pro svého bratra, pro Monsieura. Ten dopis dává Monsieurovi plnou moc, aby jednal s rakouským císařem a s pruským králem... "

Královna se začervenala jako dítě, které přistihnou při nějaké nepleše. Takové dítě však obyčejně sklopí hlavu; královna ji naopak uraženě vztyčila.

"To mají naši nepřátelé špehy i v králově kabinetě?"

"Ano, madam," odpověděl pokojně Gilbert, "a proto každý takový krok, který král učiní, je marný a nebezpečny."

"Ale pane, celý dopis napsal král sám vlastní rukou. Podepsala jsem jej také. Král jej složil, zapečetil a osobně odevzdal kurýrovi, který jej měl doručit."

"Zajisté, madam."

"Kurýr byl tedy zadržen?"

"Dopis byl čten, více vám nemohu říci."

"Jsme tedy obklopeni samými zrádci?"

"Všichni lidé se nejmenují hrabě de Charny."

"Co tím chcete říci?"

"Jen tolik, madam: je smutnou předzvěstí zkázy králů, vzdaluji-li od sebe lidi, které by k sobe měli připoutat železnými pouty."

"Neposlala jsem pryč parna de Charny," řekla královna trpce, "pan de Charny sám odešel. Když králové upadnou do neštěstí, neexistují tak silná pouta, aby jim udržela jejich bývalé přátele."

Gilbert se podíval na královnu a smutně zavrtěl hlavou.

"Nekřivděte panu de Charny, madam, nemá-li volat do nebes krev jeho dvou bratří, že francouzská královna je nevděčnice!"

"Pane!" vykřikla Marie Antoinetta.

"Vy víte dobře, že říkám pravdu, madam," odpověděl Gilbert. "Víte, že v den, kdy vám bude hrozit opravdové nebezpečí, bude - pan de Charny na svém místě a že to místo bude smrtelně nebezpečné."

Královna svěsila hlavu.

"Ostatně," řekla nervózně, "doufám, že jste se mnou nepřišel mluvit o panu de Charny."

"Ne, madam; ale myšlenky podobně jako události jsou navzájem spleteny .neviditelnými vlákny, že náhle, ač by měly zůstat v hloubi srdce, vyjdou na bílý den... Ne, přišel jsem mluvit s královnou. Odpusťte, jestliže jsem bezděky na okamžik promluvil k ženě, rád napravím svou chybu."

"A co chcete, pane, říci královně?"

"Rád bych královně ještě jednou vysvětlil situaci Francie a Evropy. Chtěl bych jí říci: madam, hrajete o štěstí a neštěstí celého světa. Prohrála jste poprvé 6. října. Teď, aspoň v očích svých dvořanů a pochlebníků, zdánlivě vyhráváte. Ale už zítra dáte v sázku, vynesete to, čemu se říká poslední trumf. Prohrajete-li, půjde vám o trůn, o svobodu a možná o život."

"A vy si myslíte, pane," vztyčila se prudce královna, "že couvneme ze zbabělosti a ze strachu?"

"Vím, že král je statečný. Je potomek Jindřicha IV. Vím, že královna je srdnatá; je to dcera Marie Terezie. Snažím se vždycky jen o to, abych je přesvědčil. Bohužel pochybuji, že bych kdy krále a královnu přesvědčil tak, jak jsem přesvědčený sám."

"Proč se tedy pane, namáháte, pokládáte-li to stejně za zbytečné?"

"Abych splnil svou povinnost, madam... Věřte mi, žijeme-li v tak bouřlivých dobách, jako je naše, je útěšné, ať děláte cokoli, i když váš čin je zdánlivě neplodný, může-li si člověk říci: splnil jsem svou povinnost."

Královna se podívala Gilbertovi do očí.

"Především, pane, myslíte, že je ještě možné zachránit krále?"

"Myslím, že ano."

"A monarchii?"

"Doufám."

"Nuže, pane," usmála se trpce královna, "pak jste šťastnější než já. Myslím, že král i království jsou ztraceni, a bráním-li se ještě, je to jen proto, že také já konám svou povinnost, a pro klid svého svědomí."

"Ano, madam, chápu vás, protože vy si přejete krále s neomezenou mocí. Jako lakomec, který ani při pohledu na blízký břeh, který mu může vynahradit všecko, co ztratí, nedovede obětovat část svého bohatství a chce si podržet všechny své poklady, utopíte se i vy se svými představami, stržena jejich tíhou... Spojte se s bouří, vhoďte do propasti celou minulost, bude-li třeba, a plujte vstříc budoucnosti!"

"Vhodit minulost do propasti, to znamená přervat svazky se všemi králi Evropy."

"Ano, ale znamená to spojit se na život a na smrt s francouzským lidem."

"Francouzský lid je naším nepřítelem," řekla Marie Antoinetta.

"Protože jste ho dohnala k tomu, že o vás pochybuje."

"Francouzský lid nemůže bojovat proti velké evropské koalici."

"Postavte do jeho čela krále, který by upřímně stál při konstituci, a francouzský lid dobude celou Evropu."

"K tomu by bylo potřeba miliónové armády."

"Evropa se nedobývá miliónovými armádami, madam, Evropa se dobývá myšlenkou . . Vztyčte na Rýně a v Alpách trojbarevné prapory s nápisy: Válku tyranům! Svobodu národům! a Evropa bude naše."

"Opravdu, pane, jsou okamžiky, kdy jsem v pokušení věřit, že se z nejmoudřejších lidi stávají blázni."

"Ach madam, vy opravdu nevíte, čím je v této chvíli Francie v očích .národů. Francie, sice s několika ojedinělými zločiny a několika místními výstřelky, neposkvrnila přesto své bílé roucho a své čisté ruce. Tato Francie je poslem svobody. Celý svět se k ní obrací, celý svět ji miluje. Vzývají ji milióny v Holandsku, na Rýně, v Itálii. Stačí, aby udělala krok za hranice, a národy ji budou čekat na kolenou. Francie, která nese národům svobodu, to není už jen jeden národ. Je to dějinná spravedlnost, je to věčná pravda!... Ach madam, využijte toho, že se dosud nedopustila násilí; budete-li čekat příliš dlouho, ruce, jež Francie teď vztahuje do světa, vztáhne na sebe samu... Belgie, Německo a Itálie sledují každé její hnutí pohledy, plnými naděje a očekávaní. Belgie jí říká: Přijď! Německo jí říká: Čekám na tebe! Itálie volá: Zachraň mě! A daleko na severu napsala neznámá ruka na stůl krále Gustava: Neodvažuj se vztáhnout ruku na Francii! Ostatně nikdo z těch králů, které si voláte na pomoc, madam, není ochoten válčit a není připraven k válce. Dvě mocnosti nás hluboce nenávidí. Říkám-li dvě mocnosti, chci tím říci: jedna carevna a jeden ministr, Kateřina II. a pan Pitt. Ale jsou proti nám bezmocní, aspoň v této chvíli. Kateřina II. drží v jednom drápu Turecko, v druhém Polsko. Bude jí to trvat nejméně dva tři roky, než si Turecko podrobí a Polsko zhltne. Štve proti nám Němce. Nabízí jim Francii. Vyčítá vašemu bratru Leopoldovi, že nic nedělá. Ukazuje mu na pruského krále, který vtrhl do Holandska jenom proto, že tam urazili jeho sestru. Vybízí Leopolda: Pochodujte, pochodujte! Ale sama nedělá nic. Pan Pitt spolkl v tuto chvíli Indii. Je jako hroznýš. Z toho pracného trávení je celý zmalátnělý. Budeme-li čekat, až bude s tím soustem hotov, napadne nás jednou, ale nikoli válkou zvenčí, nýbrž válkou občanskou... Vím, že máte smrtelný strach z toho Pitta. Sama jste jednou prohlásila, madam, mluvíte-li o něm, že vám naskakuje husí kůže. Víte, jak mu zasadit ránu přímo do srdce? Udělejte z Francie republiku s králem v čele! Ale co děláte místo toho? Co dělá vaše přítelkyně princezna de Lamballe? Vypravuje v Anglii, kde je vaší představitelkou, že celá ctižádost Francie směřuje k něčemu podobnému, jako je anglická Magna charta. Že král ovládá a drží na uzdě francouzskou revoluci a ta že je už na ústupu. A co odpovídá Pitt na toto chlácholení? Že nestrpí, aby se Francie stala republikou. Že zachrání monarchii. Ale všechno lichocení, všechno naléhání, všechny prosby paní de Lamballe nevynutí na něm slib, že opravdu něco udělá, že zachrání krále, neboť tohoto krále nenávidí! Nebyl to snad Ludvík XVI., král ústavní, král filosof, kdo s ním bojoval o Indii a vyrval mu Ameriku? Ludvík XVI.! Ale vždyť Pitt nechce nic jiného, než aby skončil .na popravišti jako Karel I.!"

"Pane, pane," zvolala královna zděšeně, "kdo vám odhaluje všecky tyto věci?"

"Lidé, kteří mně říkají, co je v dopisech, které napsalo Jeho Veličenstvo."

"Ale což nemáme jedinou myšlenku, jež by patřila jenom nám?"

"Řekl jsem vám, madam, že evropští králové jsou opředeni neviditelnou sítí, z níž se marně snaží vyprostit. Nesnažte se o to ani vy, madam! Postavte se v čelo myšlenkám, které chcete potlačit, a tato síť se vám změní ve štít, ti, kdo vás nenávidí, stanou se vašimi obhájci. Neviditelné dýky, které vás ohrožují, se změní v meče obrácené proti vašim nepřátelům!"

"Zapomínáte, pane, že nazýváte našimi nepřáteli krále, a to jsou přece naši bratři."

"Ach madam, nazvete Francouze svými dětmi a uvidíte, jak málo jsou vašimi bratry ti bratři v politice a diplomacii! Ostatně nezdá se vám, že všichni ti králové a knížata jsou poznamenáni osudnou pečetí šílenství? Nebudu mluvit o císaři Leopoldovi, je to váš bratr. Ale podívejte se na Bedřicha, na Gustava; jeden už zemřel, druhý zemře bez následníka z vlastní krve - je přece všeobecně známo, že dědic královského trůnu ve Švédsku je syn Monkův, nikoli Gustavův... Podívejte se na krále portugalského s jeho třemi sty jeptiškami... Podívejte se na krále saského s jeho třemi sty čtyřiapadesáti bastardy. Podívejte se na Kateřinu, carevnu severu, které by snad nestačil ani býk a jež má tři armády milenců... Ach madam což nevidíte, že všichni ti králové se řítí do propasti, do zkázy, že páší sebevraždu, a vy, kdybyste chtěla, místo sebevraždy, místo propasti, místo zkázy byste přece mohla kráčet k panství nad světem, k univerzální monarchii!"

"Proč tohle všechno neřeknete králi, pane Gilberte?" otázala se královna rozechvěně. "Ale vždyť mu to říkám, proboha, kdykoli s ním smím mluvit! Ale stejně jako vy, i Jeho Veličenstvo má svoje zloduchy, kteří zmaří vše, co se mně podařilo dosáhnout."

A s hlubokou melancholií dodal:

"Opotřebovali jste Mirabeaua, opotřebujete Barnava, opotřebujete i mě a pak bude všemu konec."

"Pane Gilberte," pokrčila rameny královna, "počkejte tu na mě chvíli... Zajdu ke králi a brzo se vrátím."

Gilbert se uklonil. Královna zmizela ve dveřích vedoucích do králových pokojů.

Doktor čekal deset minut, čtvrt hodiny, půl hodiny. Konečně se otevřely dveře, ale na druhé straně pokoje, ne ty, jimiž odešla královna.

Vešel lokaj, pátravě se rozhlédl na všechny strany, přistoupil k Gilbertovi, udělal zednářské znamení, beze slova podal doktorovi dopis a stejně tiše se vzdálil. Gilbert otevřel dopis a četl:

"Mařiš čas, Gilberte, v tuto chvíli král a královna poslouchají pana de Breteuil, jenž přijel z Vídně a přinesl jim tento politický plán:

Využít Barnava stejně jako Mirabeaua. Získávat čas, přísahat na ústavu, plnit ji do písmene, aby se ukázalo, že je neproveditelná. Francie vystřízliví, unaví ji to. Francouzi jsou lehkomyslný národ, vymyslí si nějakou novou módu a svoboda zajde sama od sebe.

Kdyby svoboda neuhynula, získáme rok času a do roka budeme připraveni k válce.

Zanech tyto dva odsouzence, kterým se už jenom pro smích říká král a královna, neztrácej čas a spěchej raději do nemocnice v Gros-Caillou. Najdeš tam umírajícího, jenž je méně nemocen než tito dva. Toho umírajícího snad budeš moci zachránit, krále a královnu zachránit nemůžeš, naopak, sami by tě strhli do svého pádu."

Lístek nebyl podepsán. Gilbert však poznal Cagliostrovo písmo.

Vzápětí vstoupila paní Campanová, tentokrát dveřmi, jimiž odešla královna. Podala Gilbertovi tento lístek:

"Král prosí pana Gilberta, aby mu poslal písemně politický plán, o němž mluvil s královnou.

Královnu zdržela vážná událost. Lituje, že se nemůže vrátit k panu Gilbertovi. Není tedy nutné, aby na ni čekal."

Gilbert se na okamžik zamyslel, potom zavrtěl hlavou a zašeptal:

"Šílenci."

"Nevzkážete nic Jejich Veličenstvům, pane?" zeptala se paní Campanová.

Gilbert podal komorné nepodepsaný dopis, který mu před okamžikem donesl lokaj.

"Tady je má odpověď," řekl.

56. Nechceme krále, nechceme královnu

Než půjdeme s Gilbertem do nemocnice v Gros-Caillou, kam pospíší, aby ošetřil neznámého raněného, kterého mu doporučil Cagliostro, podívejme se naposled na Národní shromáždění, než se rozejde, až přijme onu ústavu, na níž závisí, bude-li král sesazen či nikoli, podívejme se, jak dvorská strana využije onoho osudného vítězství ze 17. července, jež za dva roky bude stát Baillyho hlavu. Pak se vrátíme k hrdinům našich příběhů, kteří nám načas zmizeli z očí, strženi vírem politických bouří, jež nás nutí vylíčit čtenáři ty velké pouliční zmatky, v nichž se jednotlivci ztrácejí a na scénu vystupují masy.

Viděli jsme, jaké nebezpečí hrozilo Robespierrovi, a víme, jak díky zásahu truhláře Duplaye unikl triumfu, v němž ho popularita mohla stát život.

Zatímco pokojně večeří v rodinném kruhu v malé jídelně, jejíž okna vedou do dvora, s mužem, se ženou a s jejich dvěma dcerami, jeho přátelé jsou o něj plni strachu.

Zejména paní Rolandová. Zapomněla ve své obětavosti, že ji kdekdo viděl a poznal u oltáře vlasti a že jí hrozí stejné nebezpečí jako všem ostatním. Poskytla ve svém bytě útulek Robertovi a slečně de Kérálio. Když se pak dozvěděla, že Národní shromáždění má ještě té noci vypracovat obžalobu proti Robespierrovi, pustila se do Marais, aby mu to oznámila. Když ho nenašla, vrátila se po nábřeží des Théatins k Buzotovi.

Buzot byl jedním ze ctitelů paní Rolandové. Věděla, jaký má na něho vliv, a proto se obrátila právě na něho.

Buzot okamžitě poslal vzkaz Grégoirovi. Bude-li Robespierre napaden v klubu feuillantů, bude ho hájit Grégoire. Napadnou-li Robespierra v Národním shromáždění, bude ho hájit on, Buzot.

Od Buzota to bylo tím obětavější, že neměl Robespierra zrovna v lásce.

Grégoire spěchal k feuillantům a Buzot do Národního shromáždění. Ani tam, ani onde nikoho ani nenapadlo obžalovat Robespierra. Poslanci i feuillanti byli zděšeni vlastním vítězstvím, ohromeni krvavým krokem, jejž udělali ve prospěch roajalistů. Aby nemuseli obžalovat lidi, obvinili kluby. Jeden člen Národního shromáždění žádal, aby byly okamžitě uzavřeny. Nějakou chvíli to vypadalo, že toto opatření bude jednomyslně přijato. Ale Duport a Lafayette protestovali: Zavřít kluby, to by přece znamenalo zavřít především feuillanty. Lafayette a Duport si pořád ještě dělali iluze, jakou moc jim tato zbraň vkládá do rukou. Věřili, že feuillanti na sebe strhnou vliv, který měli jakobíni, a že pak prostřednictvím tohoto obrovského aparátu budou řídit celou Francii.

Druhého dne vyslechlo Národní shromáždění zprávy, které o situaci podali pařížský starosta a velitel Národní gardy. Všichni měli zájem na tom, aby si navzájem sypali písek do očí; bylo tedy snadné hrát komedii.

Velitel i starosta mluvili o obrovských výtržnostech, které museli potlačit. O ranním vraždění a večerní střelbě - byly to věci, jež spolu vůbec nesouvisely - o tom, jaké nebezpečí hrozilo králi, Národnímu shromáždění, celé společnosti. Věděli lépe než kdo jiný, že žádné takové nebezpečí neexistovalo.

Národní shromáždění jim vyslovilo dík za energii, kterou jim vůbec nenapadlo vyvinout, blahopřálo jim k vítězství, jehož oba v hloubi srdce litovali, a vzdávalo díky nebi, že dovolilo zničit jediným úderem povstalce a povstání.

Kdyby byl někdo bral vážně všecky ty řeči, všecko ta vzájemná blahopřání, byl by si mohl myslet, že revoluce skončila.

Revoluce naopak teprve začínala.

Zatím staří jakobíni, soudíce o zítřku podle včerejška, věřili, že budou napadeni, štváni, pronásledováni a chystali se strojenou pokorou dosíci odpuštění za svůj skutečný význam a vliv. Robespierre se pořád ještě třásl strachy, že ho navrhli za krále místo Ludvíka XVI., a napsal velké prohlášení jménem všech přítomných i nepřítomných.

V tom prohlášení děkoval Národnímu shromáždění za jeho vznešené úsilí, moudrost, pevnost, bdělost a ostražitost, za nestrannou a nepodplatnou spravedlnost.

Jak neměli feuillanti znovu nabýt odvahu, jak se neměli považovat za všemohoucí, když viděli, jak jsou je jich nepřátelé pokorní a ponížení?

Na okamžik věřili, že jsou pány nejenom Paříže, ale celé Francie.

Bohužel feuillanti vůbec nepochopili situaci. Tím, že se oddělili od jakobínů, založili prostě druhé Národní shromáždění, ubohou kopii prvního. Podobnost mezi oběma těmi společnostmi byla taková, že k feuillantům stejně jako do Národního shromáždění se mohl dostat jen ten, kdo platil daně, tedy občan, který měl hlasovací právo.

Lid měl teď dvě měšťácká Národní shromáždění místo jednoho.

Ale lid chtěl něco docela jiného.

Chtěl lidovou sněmovnu, jež by nebyla spojencem, nýbrž nepřítelem Národního shromáždění. Sněmovnu, která by nepomáhala Národnímu shromáždění obnovit království, ale donutila je, aby monarchii zničilo.

Feuillanti vůbec nevyjadřovali přání veřejného mínění. Veřejné mínění je také opustilo hned po prvních krocích, které udělali:

Jejich popularita se vytratila, než přešli ulici.

V červenci bylo na venkově čtyři sta společností. Z těchto čtyř set společností se tři sta hlásilo současně k

feuillantům i k jakobínům; sto jenom k jakobínům.

Od července do září bylo založeno šest nových společností. Ani jedna z nich se nehlásila k feuillantům.

A jak feuillanti slábli, jakobíni nabírali dech a sílili pod vedením Robespierrovým. Robespierre se stával nejpopulárnějším mužem ve Francii.

Cagliostrova předpověď o malém advokátovi z Arrasu se začínala plnit. Možná že se dočkáme, že se stejně splní i jeho předpověď o malém Korsičanu z Ajaccia.

Zatím odbíjela poslední hodinka Národnímu shromáždění. Odbíjela pomalu, pravda, jako starcům, jejichž život pomalu zhasíná, ale odbíjela neúprosně a neodvolatelně.

Když odhlasovalo tři tisíce zákonů, dokončilo konečně Národní shromáždění revizi ústavy.

Tato ústava, to byla železná klec, do níž takřka proti své vůli, takřka bezděky Národní shromáždění krále zavřelo. Pozlatila sice železné mříže klece, ale když se to tak vzalo kolem a kolem, přes všechno zlato se nedalo zakrýt, že to je přece jen klec.

Králova vůle se stala vskutku bezmocnou. Bylo to kolo, jež bylo poháněno, samo však neuvádělo v pohyb. Jediné, co ještě zůstávalo stínem jakési královské moci, bylo právo veta, jímž Ludvík XVI. mohl na tři roky odložit provedení dekretů, které neschvaloval. Tu se kolo přestalo otáčet a tím, že se zastavilo, zastavovalo celý stroj.

Nehledíme-li k této ryze pasivní stránce královy moci, stal se královský majestát Ludvíka XIV. a Jindřicha IV., jenž byl za těch silných králů skutečnou hybnou silou státního života, pouze majestátní zbytečností.

Zatím se přiblížil den, kdy měl král přísahal na ústavu. Anglie a emigrace králi psaly:

"Zemřete, bude-li třeba, ale nikdy se nezneuctěte přísahou."

Císař Leopold a Barnave říkali:

"Jenom klidně přísahejte, ať přísaze dostojí, komu se bude chtít."

Král konečně rozřešil tu otázku touto větou:

"Prohlašuji, že nevidím v konstituci účinný prostředek zabezpečující akceschopnost a jednotu. Poněvadž se o tom však mínění rozcházejí, souhlasím, aby se jediným soudcem stala zkušenost."

Zbývalo ještě rozhodnout, kde má být ústava králi předložena: v Tuileriích nebo v Národním shromáždění.

Král rozřešil tu nesnáz, když prohlásil, že bude přísahat na ústavu tam, kde byla, odhlasována.

Dan, jejž král stanovil, byl 13. září.

Národní shromáždění přijalo tu zprávu jednomyslným potleskem: Král přijde k němu!

V zápalu nadšení povstal Lafayette a žádal amnestii pro všechny, kdo byli obviněni, že podporovali králův útěk. Shromáždění přijalo jeho návrh aklamací.

Mrak, jenž na okamžik zahalil Charnyho a Andréino nebe, rozptýlil se tedy, sotva vyvstal.

Byla zvolena šedesátičlenná deputace, aby poděkovala králi za jeho list. Strážce pečeti se odebral ke králi ohlásit příchod deputace.

Téhož rána vydalo Národní shromáždění dekret, jímž se rušil řád Ducha svatého. Jedině král byl nadále oprávněn nosit tuto stuhu, odznak vysoké aristokracie.

Když uvedli deputaci ke králi, byl král ozdoben jenom křížem svatého Ludvíka. Král si povšiml, že deputace je zaražena, že nevidí na jeho prsou modrou řádovou stuhu, a prohlásil:

"Pánové, zrušili jste dnes ráno řád Ducha svatého a vyhradili jste jej jenom pro mě. Protože však řád, ať jakýkoli, má v mých očích nějakou cenu jenom tehdy, může-li být udělován, pokládám ode dneška tento řád pro sebe zrušený právě tak jako pro druhé."

Královna, korunní princ a madam Royale stáli u dveří. Královna bledá, se zaťatými rty, všecka se chvěla. Madam Royale, už vášnivá, prudká, hrdá, citlivá ke všem minulým, přítomným i budoucím pokořením. Dauphin bezstarostný jako dítě. On jediný se svým úsměvem a hravostí lišil od této mramorové skupiny.

Král řekl před několika dny panu de Montmorin:

"Vím dobře, že jsem ztracen... Podnikne-li se v budoucnosti něco ve prospěch království, nechť se to děje pro mého syna."

Ludvík XVI. odpověděl na řeči deputace s nucenou srdečností. Když skončil, otočil se ke královně a královské rodině:

"Má žena a mé děti sdílejí všecky mé city."

Žena a děti je sdílely. Když deputace, za níž se král díval těkavým pohledem, královna pohrdavě, odešla, oba manželé přistoupili k sobě a Marie Antoinetta položila bílou, jako mramor chladnou ruku na královo rámě.

"Ti lidé," pohodila hlavou, "nechtějí už krále. Boří monarchii kámen po kameni a z těch kamenů nám stavějí hrob!"

Mýlila se, ubohá královna! Pohřbena v šachtě chudých, neměla ani hrobku!

Nemýlila se však, když tvrdila, že každý den přináší nové a nové zásahy do královských práv.

Pan de Malouet, tehdejší předseda Národního shromáždění, byl čistokrevný roajalista. Přece však pokládal za svou povinnost navrhnout, aby se rozhodlo, má-li Národní shromáždění vyslechnout královu přísahu vsedě, nebo vstoje.

"Sedět! Sedět!" ozývalo se ze všech stran.

"A král?" otázal se pan de Malouet.

"Král ať stojí s obnaženou hlavou!" zvolal kdosi.

Celým shromážděním proběhlo zachvění.

Byl to ojedinělý hlas, ale jasný, silný, zvučný. Všem připadal jako hlas lidu, jenž se ozývá osaměle, aby ho bylo lépe slyšet.

Předseda zbledl.

Kdo to vykřikl? Někdo z poslaneckých lavic nebo z galérie?

Na tom nezáleží. Ten výkřik působil tak drtivě, že předseda na něj musel odpovědět.

"Pánové," prohlásil, "nestalo se ještě, aby národ, shromážděný v přítomnosti svého krále, neuznával jej za svou hlavu. Složí-li král přísahu stoje, žádám, aby Národní shromáždění rovněž povstalo."

Tu se znovu ozval týž hlas:

"Navrhuji dodatek, s nímž budou moci všichni souhlasit. Nechť se Národní shromáždění usnese, aby pan de Malouet a každý, kdo o to bude stát, mohl vyslechnout krále kleče; jinak, kdo chce sedět, ať zůstane sedět."

Anonymní návrh byl vzat z pořadu.

Nazítří po této debatě měl král složit přísahu. Síň byla plná. Tribuny byly zaplněny do posledního místa.

V poledne se doslavil král.

Král mluvil stoje; také Národní shromážděni povstalo. Když král domluvil, byla podepsána ústavní listina a všichni se posadili.

Potom povstal předseda - byl to Thouret - aby pronesl slavnostní řeč. Když však po dvou, po třech větách viděl, že král nevstává, usedl rovněž.

Na galériích se ozval potlesk.

Král zbledl, když se potlesk několikrát opakoval.

Vytáhl kapesník a utíral si pot.

Královna byla přítomna té ceremonii ve zvláštní lóži. Nemohla to už snést. Vstala, zavřela za sebou prudce dveře a nechala se odvézt do Tuilerií.

Vrátila se do svých komnat, aniž řekla jediné slovo svému nejbližšímu okolí. Od té doby, co tu nebyl Charny, skrývala v srdci všecku hořkost.

Král se vrátil za půl hodiny po Marii Antoinettě.

"Kde je královna?" tázal se hned.

Sluha ho chtěl dovést do královniných pokojů.

Král mu pokynul, aby zůstal, kde je, sám otevřel dveře a objevil se náhle na prahu královnina pokoje.

Byl tak bledý, tak zničený, čelo se mu perlilo potem, že královna, sotva ho spatřila, vyskočila a div nevykřikla.

"Ach Sire, co se stalo?"

Místo odpovědi se král vrhl do křesla a rozvzlykal se.

"Ach madam, madam," zvolal, když se poněkud uklidnil, "proč jste vůbec byla na té kašpařině? Což jste musela být svědkem mého pokoření? Pro tohle jsem vás přivedl do Francie, kde jste měla být královnou?

Takový výbuch zoufalství působil u Ludvíka XVI. tím srdceryvněji, že král se obvykle dovedl ovládat a tvářit se alespoň naoko lhostejně. Královna byla tak dojata, že se rozběhla ke králi a klesla u něho na kolena.

V tom okamžiku se otevřely dveře. Byla to paní Campanová. Královna k ní vztáhla ruku.

"Ach nechte nás, Campanová, nechte nás!"

Paní Campanová pochopila, proč tu královna nechce mít svědky, a uctivě se vzdálila. Zůstala však stát za dveřmi, a jak prozrazuje ve svých pamětech, slyšela, jak královští manželé spolu dlouho hovoří a chvílemi propukají v pláč. Konečně hovor umlkl, pláč se utišil. Asi za půl hodiny se dveře otevřely a královna zavolala paní Campanovou.

"Campanová," požádala, "vezměte si tento dopis a odevzdejte jej panu de Malden. Je pro mého bratra Leopolda. Ať pan de Malden s ním okamžitě odjede do Vídně. Ten dopis tam musí být dřív než zpráva o dnešních událostech... Potřebuje-li dvě nebo tři sta louisdorů, dejte mu je; vrátím vám je potom."

Paní Campanová vzala dopis a odešla. Za dvě hodiny nato odjížděl pan Malden do Vídně.

Nejhorší na tom všem bylo, že se musili usmívat a tvářit se vlídně a vesele.

Až do noci proudily celými Tuileriemi ohromné zástupy. Večer bylo celé město osvětleno. Král a královna byli požádáni, aby se projeli po Elysejských polích v průvodu pobočníků a velitelů pařížské posádky.

Sotva se objevili,ozvalo se volání: "Ať žije král! Ať žije královna!" Ale ve chvíli, kdy volání na okamžik umlklo a kdy se kočár zastavil, spatřili u stupátka vozu muže s divokou tváří a se založenýma rukama. Provolával hlasitě:

"Nevěřte jim! Ať žije národ!"

Kočár jel dále krokem. Ale ten muž z lidu položil ruku na kliku kočáru, kráčel pořád podle dvířek, a pokaždé, když utichlo volání "Ať žije král! Ať žije královna!" opakoval pronikavým hlasem: "Nevěřte jim! Ať žije národ!"

Královna se vrátila celá zničená tím projevem zarputilého záští. jež s tvrdošíjnou pravidelností bušilo na její utýrané srdce jako rány kladivem.

V předních divadlech byla uspořádána slavnostní představeni: nejprve v Opeře, pak v Comédie-Francaise, konečně v Comédie des Italiens.

V Opeře a v Comédie-Francaise bylo možno skoupit lístky a rozdělit je mezi královy přívržence. Král a královna byli přijati nadšeným potleskem. Když však chtěli udělat totéž i v Comédie des Italiens, bylo pozdě: celé přízemí bylo vyprodáno.

Bylo jasné, že tady zasáhla nějaká ruka, že v Comédie des Italiens to už nedopadne jako v Opeře a v Comédie Francaise a že se tam nejspíš večer něco strhne.

Ta obava se proměnila v jistotu, když se podívali na přízemi, kde seděli v prvních řadách Danton, Camille Desmoulins, Legendre a Santerre. V okamžiku, kdy královna vstoupila do lóže, galérie se pokusily tleskat.

Z přízemí se ozvalo pst, pst!

Královna ses hrůzou podívala do přízemí, jež se před ní rozvíralo jako sopečný kráter. Zdálo se jí, že se dívá do žhavého jícnu, z něhož se na ni upírají oči plné zloby a hrozeb.

Neznala nikoho z těch mužů osobně, některé ani podle jména.

"Co jsem jim udělala, můj Bože?" tázala se sama sebe, zakrývajíc zmatek úsměvem, "a proč mě tak nenávidí?"

Náhle její pohled utkvěl s hrůzou na muži, jenž se opíral o jeden ze sloupů nesoucích galérii.

Ten muž na ni hleděl děsivě upřeným pohledem.

Byl to muž z taverneyského zámku, muž, kterého viděla v Sévres, muž z tuilerijských zahrad. Byl to muž hrozivých předpovědí a tajemných a strašných činů.

Jakmile na něm královniny oči utkvěly, nemohly se od něho odtrhnout. Ten muž Marii Antoinettu fascinoval, jako fascinuje ptáka had.

Představení začalo: královna se vzchopila, vymanila se z magického vlivu toho muže a obrátila hlavu k jevišti.

Hrály se Nepředvídané události od Grétryho.

Ale ať se Marie Antoinetta sebevíc snažila nemyslit na toho tajemného muže, ohlížela se mimoděk a jakoby přitahována magnetickou silou, silnější než její vůle, a hleděla uděšeným zrakem stále jen tím jedním směrem.

A muž stál pořád na stejném místě, sardonický, výsměšný, bez hnutí. Marie Antoinetta cítila celou svou bytostí, že je v jeho moci, že každý pokus vymanit se z toho hrozného vlivu je marný, a krutě tím trpěla. Bylo to něco, jako by jí na duši seděla můra.

Ostatně byl celý sál nabit elektřinou. Zlobné napětí mezi oběma stranami muselo se vybít, jako když se za bouřlivého srpnového dne k sobě přiblíží dva mraky, nutně se srazí, zahřmí a sjede blesk.

Příležitost se konečně naskytla.

Paní Dugazonová, skvělá zpěvačka a výtečná herečka, měla zpívat s tenorem dueto, v němž byl tento verš:

"Ach, jak miluji královnu svého srdce!"

Ta statečná dáma postoupila na okraj scény, zvedla oči i ruce ke královně a zazpívala osudný verš.

Královna pochopila, že se v příštím okamžiku strhne bouře.

Odvrátila se s hrůzou a její oči bezděky spočinuly na muži u sloupu.

Zdálo se jí, jako by dal nějaký pokyn, a celé přízemí okamžitě uposlechlo. Rozlehl se jednohlasný, strašný křik:

"Nechceme královnu! Nechceme krále! Chceme svobodu!"

Na ten řev odpověděly lóže a galérie:

"Ať žije král! Ať žije královna! Ať žiji náš král a královna!"

"Nechceme krále! Nechceme královnu! Chceme svobodu! Svobodu! Svobodu!" hřmělo znovu a znovu z přízemí.

Královně se zdálo, jako by to trvalo celou věčnost. Vykřikla hrůzou a zavřela oči. Neměla už sílu dívat se déle na toho démona, který řídil ty lidi dole jako sbor školáků; připadal jí jako svrchovaný král rozkladu, duch zkázy.

V té chvíli ji už obklopili důstojníci Národní gardy, chránili ji svými těly a odvedli ze sálu.

Ale ještě v chodbách ji pronásledoval křik: "Pryč s králem! Pryč s královnou!"

Donesli ji do kočáru téměř bez ducha.

Toho dne byla královna v divadle naposled.

Dne 30. září prohlásilo Ústavodárné shromáždění ústy svého předsedy Thoureta, že splnilo své poslání a končí své zasedání.

Shrňme do několika řádků výsledek jeho práce, trvající dva roky a čtyři měsíce:

Úplný rozklad monarchie;

organizace lidové moci;

všechny výsady šlechty a kněžstva byly zrušeny;

bylo vydáno dvanáct set miliónů bezcenných asignátů;

na národní statky byla uvalena hypotéka;

byla vyhlášena svoboda vyznání;

řeholní sliby byly zrušeny;

byly odstraněny zatykače;

byla zavedena rovnost veřejných břemen;

vnitřní cla byla zrušena;

byla zřízena Národní garda;

konečně byla odhlasována ústava a předložena králi.

Král a královna mají opravdu špatné vyhlídky, jestliže mají důvod věřit, že nového shromáždění se musí ještě víc obávat než toho, jež se právě rozešlo.

57. Barnavovo rozloučení

Třetího dne po rozpuštění Ústavodárného shromáždění, dne 2. října, uvedli Barnava v obvyklou hodinu ke královně, nikoli však do mezipatra, kde měla byt paní Campanová, nýbrž do komnaty, které se říkalo velký kabinet.

Večer téhož dne, kdy král přísahal na ústavu, byli zevnitř zámku odvoláni všichni Lafayettovi pobočníci a všechny stráže, a jestliže se králi nevrátila někdejší moc, měl přece aspoň opět jakous takous volnost pohybu.

Byla to malá náhrada za pokoření, na něž si tak trpce stěžoval královně.

Barnave sice nebyl přijat veřejně a s ceremoniemi jako při slavnostní audienci, zato však byl tentokrát ušetřen opatření, jež si z opatrnosti ukládal při každé návštěvě v Tuileriích.

Byl velmi bledý, a jak se zdálo, velmi smuten. Královna se té bledostí a smutku až ulekla.

Přijala ho vstoje, ačkoliv věděla, jakou k ní má mladý advokát úctu, a ačkoli si mohla být jista, že kdyby usedla, neudělá Barnave to, co udělal předseda Thouret, když viděl, že král nevstává.

"Nuže, pane Barnave," zahájila rozhovor královna, "teď jste snad spokojen, když se král řídil vaší radou a přísahal na konstituci."

"Královna je velmi laskava," uklonil se Barnave, "ale příliš mně lichotí, když říká, že se král řídil mou radou... Kdyby to nebyla zároveň rada císaře Leopolda a knížete Kounice, Jeho Veličenstvo by bylo asi poněkud déle váhalo vykonat

tento akt, jenž by však jedině mohl krále zachránit, kdyby král... "

Barnave se zarazil.

"Kdyby krále ještě vůbec něco mohlo zachránit... Viďte, pane, že jste to chtěl říci?" dodala královna; měla vlohu říkat přesně, co si myslí.

"Chraň Bůh, madam, abych chtěl prorokovat takové neštěstí! Přece však, než odjedu z Paříže, než navždy opustím královnu, chtěl bych Vaše Veličenstvo přesvědčit, není-li situace zoufalá, že není ani příliš nadějná.

"Vy odjíždíte z Paříže, pane Barnave? Vy nás chcete opustit?"

"Práce Národního shromáždění, jehož jsem byl členem, jsou skončeny, madam, a poněvadž Národní shromáždění rozhodlo, že žádný člen Ústavodárného shromáždění nemůže být členem zákonodárného shromáždění, nemám, proč bych ještě zůstával v Paříži."

"Ani ne proto, abyste nám pomáhal, pane Barnave?"

Barnave se smutně usmál.

"Ani proto ne, madam, neboť ode dneška či vlastně od včerejška vám už nemohu ničím prospět."

"Ach pane," namítla královna, "máte o sobě příliš nepatrné mínění."

"Bohužel nikoli, madam. Soudím se a shledávám se slabým... Vážím se a nacházím se lehkým... V čem byla má síla - a bylo mým vřelým přáním, aby ji monarchie použila ve svůj prospěch - byl můj vliv v Národním shromáždění, mé vůdčí postavení u jakobínů. Konečně to byla má popularita - tak pracně jsem ji získal! Ale Národní shromáždění se rozešlo, z jakobínů se stali feuillanti a já se bojím, že feuillanti, když se odtrhli od jakobínů, udělali velmi špatný tah... A konečně, madam, má popularita... "

Barnave se znovu trpce usmál.

"Má popularita je ztracena."

Královna se podívala na Barnava a v očích se jí rozhořely podivné ohníčky, z nichž bylo cítit cosi jako zadostiučinění.

"Vidíte aspoň, pane, jak lehce může člověk ztratit popularitu."

Barnave pokrčil rameny a znovu se smutně usmál.

Královna pochopila, že se dopustila jedné ze svých obvyklých drobných krutostí.

Vskutku, ztratil-li Barnave popularitu, stačil-li na to jediný měsíc, byl-li nucen sklonit hlavu, když se na něho vrhl Robespierre, čí to byla vina? Nebyla to vina té osudné monarchie, jež strhovala s sebou všechno, co se jí dotklo, do propasti, kam se sama řítila? Nebyla to vina hrozné sudby, jež z Marie Antoinetty stejně jako z Marie Stuartovny učinila anděla smrti, jenž zasvěcoval hrobu všecky, jimž se zjevil?

Snažila se tedy svou chybu aspoň trochu napravit, byla ostatně Barnavovi vděčna, že odpověděl jen smutným úsměvem a pokrčením ramen, když mohl právem odpovědět drtivými slovy: "Pro koho jsem ztratil svou popularitu, madam, ne-li pro vás?"

Usmála se na něho lichotivě.

"Ale vy neodjedete, viďte, pane Barnave?"

"Rozkáže-li mi královna, abych zůstal, zůstanu, jako zůstává pod prapory voják, který měl jít na dovolenou a jehož nepropouštějí, protože má dojít k bitvě. Zůstanu-li však, madam, víte, co se stane? Pak už nebudu jenom slaboch, bude ze mě zrádce."

"Jak to myslíte, pane?" urazila se poněkud královna. "Vyjádřete se, prosím, jasněji. Nerozumím vám."

"Dovolí mi královna, abych ji vylíčil nejen současnou situaci, ale i tu, v níž se co nevidět octne?"

"Mluvte, pane. Jsem zvyklá dívat se do propasti, a kdybych trpěla závratí, už dávno bych se do ní zřítila."

"Královna se snad dívá na odstupující Národní shromáždění jako na svého nepřítele?"

"Rozlišujme, pane Barnave. Měla jsem v tom shromáždění také přátele. Nemůžeme však popřít, že většina Národního shromáždění byla království nepřátelská."

"Madam," odpověděl Barnave, "Národní shromáždění se dopustilo jen jednoho nepřátelského činu vůči králi a vůči vám, a to v den, kdy se usneslo, že žádný z jeho členů nemůže být zvolen do zákonodárného shromáždění."

"Nechápu vás dobře, pane. Vysvětlete mi to," nadhodila královna s pochybovačným úsměvem.

"Je to velmi jednoduché: vyrvalo štít z rukou vašich přátel."

"A trochu také, jak se mi zdá, meč z rukou mých nepřátel."

"Bohužel se mýlíte, madam. Tuto ránu vedl Robespierre, a je to něco hrozného jako všechno, co ten člověk udělá. Tím novým shromážděním vás především vrhl do neznáma. V konstituantě jste věděli, s kým máte co dělat, s kým máte zápasit, proti komu máte bojovat; teď budete muset znovu ohledávat půdu.

Potom uvědomte si to dobře, madam, svým návrhem, aby nikdo z nás nemohl být znovu zvolen, chtěl Robespierre donutit Francii, aby si vybrala: Buď lidi z vrstev, které stály nad námi, nebo z těch, jež jsou níže než my. Nad námi není nic. Emigrace uvedla všecko ve zmatek. A i kdyby byla šlechta zůstala ve Francii, nehledal by lid své zástupce mezi aristokracií. Lid si tedy vybral své poslance ve společenské vrstvě, která je pod námi. Celé Národní shromáždění bude demokratické. Budou jen různé odstíny v té demokracii, nic víc."

Na královnině tváři bylo patrno, že sleduje Barnavův výklad s hlubokou pozorností, že začíná chápat a začíná se děsit.

"Viděl jsem je," pokračoval Barnave, "ty poslance, sjíždějí se už nějaké tři čtyři dny do Paříže. Všímal jsem si zejména těch, kdo přišli z Bordeaux. Jsou to skoro všechno neznámí lidé, kteří však spěchají, aby si udělali jméno, aby udělali kariéru, což je tím pochopitelnější, že to jsou lidé mladí. Nechám-li stranou Condorceta, Brissota a několik jiných, je nejstaršímu z nich sotva třicet let. Je to nástup mládeže, vyhánějící zralý věk a sesazující tradici. Konec bílým vlasům! Nastupuje nová Francie, černovlasá!"

"A vy myslíte, pane, že se musíme více bát těch, kdo přicházejí, než těch, kdo odcházejí?"

"Zajisté, madam. Ti, kteří přicházejí, dostali totiž rozkaz: bojovat proti šlechtě a kněžím. O králi se dosud nemluví, ještě se čeká... Spokojí-li se s výkonnou mocí, snad mu bude minulost odpuštěna."

"Jakže," vykřikla královna, "odpustit králi minulost?... Myslím, že král má co odpouštět, pane!"

"To je právě ono. V tomhle se nebudete moci nikdy dohodnout. Ti, kteří přicházejí, madam - bohužel se tom budete muset přesvědčit - nebudou už mít ani pokrytecké ohledy těch, kteří odcházejí... Pro ně - mám to od jednoho poslance z Girondy, svého kolegy Vergniauda - pro ně je král nepřítel."

"Nepřítel?" opakovala královna s údivem.

"Ano, madam, nepřítel. To jest dobrovolná nebo nedobrovolná hlava vnitřních i vnějších nepřátel. A bohužel - musíme to přiznat - nemají tak docela nepravdu ti noví příchozí, kteří se domnívají, že objevili Ameriku, a kteří nemají jinou zásluhu, než že říkají nahlas, co se vaši nejurputnější protivníci v Ústavodárném shromáždění neodvážili říci ani potichu."

"Nepřítel," opakovala královna, "král že by byl nepřítelem svého lidu? Ach, pane Barnave, o tom mě nikdy nepřesvědčíte, ne, ne, to nikdy nepochopím!"

"A přece je to pravda, madam. Nepřítelem svou povahou, nepřítelem celým svým postavením. Nepřítelem už jen proto, že to je král. Před třemi dny přijal král konstituci, viďte?"

"Ano - nu a?"

"Nuže, když se král vrátil do Tuilerií, hněvem se div nerozstonal a večer psal císaři."

"Ale jak si představujete, že máme snášet taková ponížení?"

"Tady to vidíte, madam: nepřítel, osudový nepřítel... Nepřítel dobrovolný, neboť vychován jezuitou, panem de la Vauguyon, král straní těm kněžím, kteří jsou nepřáteli národa. Nepřítel nedobrovolný, bezděčný, neboť svým postavením je nutně hlavou každé kontrarevoluce. Ani nemusí opouštět Paříž, je v Koblenci s emigranty, ve Vendée s kněžími, ve Vídni a v Prusku se svými spojenci Leopoldem a Bedřichem. Král sám nedělá nic... Připouštím, že nic nedělá, madam," řekl ochable Barnave, "ale nedělá-li sám nic, není-li možno jinak, využívá se aspoň jeho jména: v selských chalupách, na kazatelnách, v zámcích, všude se mluví jen o ubohém králi, o dobrém králi, o svatém králi. Takže proti vládě revoluce vyvstává strašná vzpoura, madam, vzpoura soucitu."

"Jste to opravdu vy, pane Barnave, jenž mi říkáte tyto věci, nebyl jste první, kdo nás litoval?"

"Ano, madam, litoval jsem vás! Ano, lituji vás dosud, a to ze srdce. Ale mezi mnou a těmi, o nichž mluvím, je ten rozdíl, že oni vás litují, aby vás zahubili, a já vás lituji, abych vás zachránil."

"A mají ti, kteří přicházejí a kteří, mám-li vám věřit, chtějí proti nám vést vyhlazovací válku, už nějaký přesný plán, dohodli se už na něčem?"

"Ne, madam, a z toho, co jsem náhodou pochytil, nelze si ještě udělat nějaký bezpečný závěr. Chtějí v zahajovací schůzi odstranit titul Veličenstvo a místo trůnu má být prosté křeslo po předsedově levici."

"Vidíte v tom něco víc, než co provedl pan Thouret, který si sedl, když král zůstal sedět?"

"Je to přinejmenším nový krok kupředu, nikoli zpět... Opravdu vážné a čeho se děsím, je však to, madam, že budou vystřídáni pan de Lafayette a pan Bailly."

"Ach co se těch týče," pokrčila rameny královna, "těch mnoho nelituji."

"Mýlíte se, madam. Pan Bailly a pan de Lafayette jsou vaši přátelé."

Královna se hořce usmála.

"Vaši přátelé, madam! Snad vaši poslední přátelé. Šetřte si je tedy. Jestliže zachránili ještě něco ze své popularity, využijte jí, ale pospěšte si. Jejich popularita roztaje brzy jako sníh stejně jako moje."

"Zkrátka a dobře, pane, ukazujete mi propast, vedete mě až na její pokraj, necháváte mě nahlédnout, jak je hluboká, neříkáte mi však, jak se ji vyhnout."

Barnave se na okamžik odmlčel. Potom si povzdechl:

"Ach madam, proč vás zadrželi na silnici do Montmédy!"

"To je dobré," pousmála se královna, "pan Barnave schvaluje útěk do Varennes."

"Neschvaluji jej, madam. Situace, v níž dnes jste, je totiž přirozený důsledek vašeho útěku. Měl-li však mít ten útěk takové následky, lituji, že se nezdařil."

"Takže pan Barnave, člen Národního shromáždění, vyslaný tímto shromážděním, aby spolu s pány Pétionem a Latour-Maubourgem přivedl krále a královnu zpátky do Paříže, dnes lituje, že král a královna nejsou v cizině?"

"Ach rozumějte mi dobře, madam, ten kdo toho lituje, není členem Národního shromáždění, není kolega pánů Latour-Maubourga a Pétiona. Je to prostý občan Barnave, váš oddaný sluha, ochotný položit za vás život, totiž všechno, co ještě má."

"Děkuji vám, pane," řekla královna. "Tón, jakým mi to nabízíte, mi dokazuje, že byste svůj slib dovedl dodržet. Doufám však, že na vás nebudu muset požadovat takovou oběť."

"Tím hůř pro mě, madam," odpověděl smutně Barnave.

"Jak to, tím hůř?"

"Zajisté, madam... Takto padnu marně, a byl bych si aspoň přál, abych padl v zápase, v čestném boji, kdežto teď mě čeká toto, madam: daleko v Dauphiné, kde vám budu zcela neužitečný, budu ještě věrnější Marii Antoinettě, mladé a krásné ženě, něžné a obětavé matce nežli královně. Tytéž chyby, jež zavinily, co se stalo v minulosti, nezůstanou bez vlivu ani na budoucnost. Budete se spoléhat na pomoc z ciziny, která nepřijde anebo přijde pozdě. Jakobíni uchvátí moc ve shromáždění i v celé Francii. Vaši přátelé prchnou ze země, aby unikli pronásledování. Ti, kteří zůstanou, budou zatčeni a uvězněni. Já budu mezi nimi, protože nechci uprchnout. Budu tedy souzen a odsouzen. Má smrt vám nepřinese užitek, snad se o ní ani nedovíte. Anebo, doslechnete-li se o ní, pomoc, kterou jsem vám přispěl, byla tak

nepatrná, že si už ani nevzpomenete na těch několik chvil, kdy jsem směl doufat, že vám mohu být užitečný."

"Pane Barnave," řekla královna velmi důstojně, "nevím, jaký osud chystá budoucnost králi a mně. To však vím, že jména těch, kdo nám prokázali službu, jsou trvale zapsána v naší paměti a že nezůstaneme lhostejní k ničemu, co je potká, ať je to dobré nebo zlé... A zatím, pane Barnave, můžeme pro vás něco udělat?"

"Mnoho... Zvláště vy, madam... Můžete mi dokázat, že jsem ve vašich očích nebyl nicotný člověk."

"A co mám udělat, abych vám to dokázala?" usmála se královna.

Barnave poklekl na jedno koleno.

"Dovolte mi, abych vám směl políbit ruku, madam."

Marii Antoinettě vstoupily slzy do očí. Vztáhla k mladému muži bílou a chladnou ruku, jíž se tak v době dvanácti měsíců dotkly nejvýmluvnější rty, jaké kdy byly v Národním shromáždění: Mirabeauovy a Barnavovy.

Barnave se královniny ruku dotkl jen lehce. Bylo zřejmé, že ubohý bláhovec se bojí, kdyby přitiskl rty na tu krásnou mramorovou ruku, že by se od ní neodtrhl. Potom vstal a pravil:

"Madam, nemohu vám říci s pýchou: monarchie je zachráněna. Říkám vám však: je-li monarchie ztracena, je s ní ztracen i ten, jenž nikdy nezapomene na milost, kterou mu královna prokázala."

Uklonil se a odešel.

Marie Antoinetta se za ním dívala smutně a lítostivě. Po chvilce si povzdechla:

"Ubohý hodný mouřenínku, který vykonal svou povinnost!

Už tě nepotřebují, už tě mají dost a posílají tě zpátky k mamince!"

58. Bojiště

Pokusili jsme se vylíčit, co hrozného se událo na Martově poli odpoledne 17. července 1791. Když jsme načrtli čtenáři obraz toho dramatu, vrhněme ještě jednou pohled na bojiště; na němž toho dne byli Bailly a Lafayette hlavními herci.

Pohled na bojiště zmrazil totiž právě mladého muže, oblečeného do uniformy důstojníka Národní gardy, jenž vyšel z ulice Saint-Honoré, přešel most Ludvíka XV. a ulicí de Grenelle se dostal na Martovo pole.

Byla to strašná podívaná! A mrtvolné světlo měsíce, vstupujícího do jeho třetí třetiny - luna proplouvala mezi velkými černými mraky, houpala se mezi nimi jako na vlnách a chvílemi se ztrácela - činilo ten obraz ještě příšernějším.

Martovo pole se podobalo bojišti, pokrytému mrtvými a raněnými. Jako stíny bloudili mezi nimi muži, kterým bylo uloženo naházet mrtvoly do Seiny a odnést raněné do vojenského špitálu v Gros-Caillou.

Mladý důstojník, jemuž jsme šli v patách od ulice Saint-Honoré, se na okamžik zastavil u vchodu na Martovo pole, v hrůze sepjal ruce a zašeptal:

"Ježíši Kriste! Bylo to tedy ještě horší, než jsem slyšel!"

Několik minut se truchlivě díval na podivnou práci, jež tam byla v proudu, potom přistoupil ke dvěma mužům, kteří právě nesli mrtvolu k Seině, a zeptal se:

"Občané, prosím vás, co budete dělat s tím mužem?"

"Pojď s námi," odpověděl jeden nosič, "a uvidíš."

Mladý důstojník šel za nimi. Když přišli na dřevěný most, rozhoupali oba muži mrtvolu - jeden ji držel za ruce, druhý za nohy - počítali do tří a potom hodili mrtvolu do Seiny.

Mladý muž vykřikl hrůzou.

"Co to proboha děláte, občané?" vyjekl.

"Vždyť vidíte, pane kapitáne," odpověděli muži, "čistíme terén."

"To jste dostali takový rozkaz?"

"Bodejť ne. Přece bysme to nadělali sami od sebe!"

"A od koho?"

"Od městské rady."

"To není možné!" zvolal mladý muž užasle.

Chvíli zíral ohromeně. Když se vrátili na Martovo pole, zeptal se:

"A to jste hodili už mnoho mrtvých do Seiny?"

"Pět nebo šest."

"Promiňte, občané," otázal se teď mladý muž, "ale velmi mně záleží na tom, nač se vás ptám: nebyl náhodou mezi těmi pěti anebo šesti mrtvými muž asi k padesátce, vysoký přes šest stop, rozložitý, silák, napůl sedlák, napůl měšťan?"

"Víte, kapitáne," odpověděl jeden z mužů, "my máme dát jenom na jedno, jestli jsou ti lidé mrtví nebo živí. Jsou-li mrtví, hodíme je do řeky. Jsou-li ještě naživu, odneseme je do špitálu v Gros-Caillou."

"Mám totiž dobrého přítele," rozpakoval se mladý muž, "ten se nevrátil domů. Řekli mi, že byl zde, že ho tu ve dne viděli, a mám strach, aby nebyl mezi raněnými nebo mrtvými."

"To víte," řekl rozšafně jeden z mužů a zatřepal nejbližší mrtvolou, "jestli byl tady, tak se buďto vrátil, nebo nevrátil. Jestli se nevrátil, bude nejspíš tady a nevrátí se už vůbec."

Ještě důkladněji zatřepal tělem, ležícím u jeho nohou, a zakřičel:

"Hej, seš mrtvej nebo naživu? Jestli nejseš mrtvej, votevři hubu!"

"Ten už ji nevotevře," odpověděl druhý, "dostal to rovnou do prsou."

"Tak k řece," pobídl první..

Oba zvedli mrtvolu a vraceli se k dřevěnému mostu.

"Občané," poprosil důstojník, "teď, když budete házet toho muže do řeky, nebudete potřebovat lucernu. Půjčte mi ji, prosím vás, na okamžik, než se vrátíte, budu hledat svého přítele."

Nosiči neměli nic proti tomu, podali mladému muži lucernu a ten začal hledat tak horlivě, že bylo jasné, že svého

přítele, ať už mrtvého nebo raněného, neměl rád jenom ústy, ale celým srdcem.

Asi tucet mužů se svítilnami bloudilo po bojišti za stejným účelem.

Občas v hlubokém tichu - při pohledu na to hrůzné divadlo jako by živí ztratili řeč před majestátem smrti - v hlubokém tichu vykřikl občas někdo nějaké jméno.

Na výkřik odpověděl někdy nářek, někdy zasténání. Nejčastěji však jen pochmurné ticho.

Mladý důstojník chvíli váhal, jako by hrůzou nemohl ze sebe dostat slovo. Potom si však dodal odvahy a také třikrát zavolal:

"Pane Billote, pane Billote... pane Billote...!"

Ale nikdo neodpověděl.

"Ach, jistě je mrtev," zašeptal a utřel si rukávem zpocené čelo. "Chudák pan Billot!"

V té chvíli se u něho octli dva muži, nesoucí mrtvolu k Seině.

"Tak se mi zdá," prohodil jeden, ten, jenž nesl mrtvého pod rameny, "že se ta naše mrtvola nějak hejbe."

"Ale jdi," zasmál se druhý, "kdybychom to brali jako felčaři, neměly by ryby co žrát."

"Občané, prosím vás," požádal mladý důstojník, "dovolte mi, abych se podíval na toho vašeho muže."

"Ale co by ne, kapitáne," odpověděli oba muži, "jenom ať na něj někdo vrhne poslední laskavej pohled!"

A posadili mrtvolu, aby si důstojník mohl posvítit na její tvář. Mladý muž zvedl svítilnu a vykřikl.

Zdálo se, že poznal, koho hledal, přes hroznou ránu, jež znetvořila mužův obličej.

Je však živ? Je mrtev?

Muž, který urazil půl cesty k svému mokrému hrobu, měl hlavu rozseknutou šavli. Rána, jak jsme již řekli, byla strašná. Odtrhla z levé části temenní kosti kůži i s vlasy, kůže teď visela podél tváře a nechávala lebeční kost odkrytou. Tepna na skráni byla přeseknuta, takže celé tělo raněného nebo snad mrtvého bylo zalito krví.

Z té strany, kde byla rána, byl ubožák k nepoznání. Třesoucí se rukou přenesl mladý muž svítilnu na druhou stranu.

"Ach občané," zvolal, "je to on!... Je to ten, kterého hledám! Je to pan Billot!"

"U všech hromů," prohodil jeden z mužů, "ale je pěkně pocuchanej, ten váš pan Billot."

"Ale vy jste řekl, že se hýbal!"

"Měl jsem takovej dojem."

"Udělejte mi něco k vůli ... "

Důstojník vytáhl z kapsy zlaťák.

"Co to má bejt?" otázal se nosič, plný ochoty, sotva se podíval na peníz.

"Doběhněte k řece a přineste v klobouku trochu vody."

"S radostí, pane kapitáne."

Muž odběhl k Seině. Mladý důstojník zatím podpíral raněného.

Za několik minut se posel vrátil.

"Polijte mu vodou obličej," požádal mladý muž.

Nosič nabral do hrsti vodu a pokropil raněnému obličej.

"Škubl sebou!" vykřikl mladý muž, "není mrtev!... Ach drahý pane Billote, jaké štěstí, že jsem přišel!"

"Má to někdo štěstí v životě," poznamenal jeden z nosičů, "ještě pár kroků a váš přítel by plaval do oceánu!"

"Polijte ho ještě jednou!"

Nosič vchrstl podruhé raněnému hrst vody do tváře, raněný se zachvěl a zasténal.

"Určitě není mrtev," poznamenal druhý nosič, "a tak ho nemůžeme hodit do Seiny, musíme ho donýst do špitálu."

"Nemohli byste ho donést do ulice Saint-Honoré k panu doktoru Gilbertovi?" požádal mladý muž, "dostali byste dobrou odměnu."

"To nemůžeme."

"Proč?"

"Nařídili nám naházet mrtvoly do Seiny a všechny raněné odnést do špitálu v Gros-Caillou... Jsme ve službě, nemůžeme nikoho nosit nikam jinam."

"Doneste ho tedy do nemocnice," poprosil mladý muž, "a co nejrychleji."

Rozhlédl se kolem.

"Kde je ta nemocnice?"

"Nějakejch tři sta kroků od Válečný školy."

"Tedy tímhle směrem?"

"Jo."

"To musíme přes celé Martovo pole?"

"No samo."

"Můj Bože, a nemáte nějaká nosítka?"

"Ty by se sehnaly, dyby eště něco káplo... "

"No samozřejmě," odpověděl mladý muž, "tady kamarád má taky nějaké právo... Tu máte, tady je, a přineste nějaká nosítka."

Zlaťák se octl v kapse druhého nosiče a za deset minut tady byla nosítka.

Položili raněného na žíněnku. Oba nosiči se chopili držadel a truchlivý průvod zamířil k nemocnici v Gros-Caillou. Mladý muž držel lucernu u hlavy raněného.

Byla to hrozná noční chůze po půdě, zkropené krví,mezi nehybnými, ztuhlými mrtvolami, jež musili co chvíli obcházet, a raněnými, zvedajícími se a volajícími o pomoc.

Za čtvrt hodiny překročili práh nemocnice v Gros-Caillou.

59. Nemocnice Gros-Caillou

V té době nebyly nemocnice a zejména vojenské špitály tak dobře zařízené, jako jsou dnes. Není tedy divu, že ve špitále Gros-Caillou vládl hrozný nepořádek a opravdový zmatek, jenž bránil lékařům, aby se o raněné starali tak, jak by si byli přáli.

Především se nedostávalo lůžek. Úřady tedy zabraly žíněnky obyvatelům okolních ulic. Žíněnky byly rozloženy po zemi, ba i na dvoře. Na každé ležel raněný. Byl však i nedostatek chirurgů a ti, co byli, měli plné ruce práce.

Mladý kapitán - čtenář v něm už jistě poznal našeho dobrého přítele Pitoua - si vymohl za další dva zlaťáky, že mu ponechali žíněnku z nosítek, takže Billot ležel dost měkce na dvoře nemocnice.

Pitou věděl, že v téhle situaci sebemenší výhoda je dražší nad zlato, zařídil proto, aby položili nemocného co nejblíž ke dveřím, aby si ho povšiml první lékař, který půjde kolem.

Měl tisíc chuti běžet do sálu a přivést lékaře stůj co stůj. Neodvažoval se však opustit raněného. Bál se, aby někdo v domnění, že zemřel - bylo možno se zmýlit i bez zlého úmyslu - neshodil zdánlivě mrtvého na dlažbu a nevzal žíněnku pro jiného potřebného.

Tak tady stál Pitou hodinu; hlasitě volal na dva nebo na tři lékaře, kteří spěchali kolem, ale žádný mu neodpověděl. Vtom spatřil černě oděného muže, chodil od lůžka k lůžku a ošetřovatel mu svítil na cestu.

Pitou vytřeštil oči, postava toho muže mu byla známá. Když muž v černém přišel blíže, všechny pochyby zmizely, Pitouovi se rozbušilo srdce, odskočil několik kroků od raněného a zavolal:

"Pane Gilberte, pane Gilberte!"

Byl to opravdu doktor Gilbert. Hned se sem rozběhl.

"To jsi ty, Pitou?"

"Já, pane Gilberte."

"Viděl jsi Billota?"

"Je tady, pane doktore," ukázal Pitou na raněného.

"Je mrtev?"

"Ach drahý pane Gilberte, doufám, že ne. Ale myslím, že mu do toho moc neschází."

Gilbert přistoupil k žíněnce a ošetřovatel posvítil na obličej raněného.

"Na hlavě, pane. Gilberte," ukazoval Pitou, "na hlavě... Chudák pan Billot! Má hlavu rozseknutou až po zuby!"

Gilbert si pozorně prohlédl ránu.

"Je to opravdu vážné," prohodil. Potom se otočil k ošetřovateli:

"Potřebuji zvláštní pokoj pro toho muže. Je to můj přítel."

Ošetřovatel se poškrábal za uchem.

"Pokoj není, ale byla by tu komora na prádlo."

"Výborně," řekl Gilbert, "odneseme ho do komory."

Zvedli raněného co mohli nejopatrněji. Přes všechnu šetrnost však Billot zasténal.

"Někdy je zasténáni lepší známka života," prohodil Gilbert, "než radostný výkřik. Je naživu, to je hlavní. Ostatní se uvidí."

Odnesli Billota do komory na prádlo a uložili ho na postel jednoho zřízence. Hned nato se dal Gilbert do práce.

Tepna na spánku byla přeťata a tak došlo k velké ztrátě krve. Ale ztráta krve přivodila mdloby, mdloby zpomalily tlukot srdce a krvácení se zpomalilo. Toho hned využila příroda, krev v ráně sedla a uzavřela tepnu.

Gilbert zručně podvázat tepnu hedvábnou nití. Potom umyl kůži a přiložil ji opět na lebku. Studená voda a snad i prudší bolest, jak Gilbert ošetřoval ránu, způsobily, že Billot otevřel oči a zamumlal několik nesouvislých, nesrozumitelných slov.

"Má otřes mozku," poznamenal Gilbert.

"Ale vy ho zachráníte, viďte, pane Gilberte?"

Gilbert se smutně usmál.

"Pokusím se o to," řekl, "ale právě jsi mohl vidět, milý Pitou, že příroda je mnohem obratnější lékař než kdokoli z nás."

Doktor Gilbert pak dokončil ošetření. Ostříhal raněnému vlasy, pokud to jen bylo možno, přitáhl k sobě oba okraje rány, upevnil je proužky diachylové náplasti a nařídil, aby nemocného takřka posadili a uložili tak, aby se mu záda, nikoli hlava opírala o podušky.

Teprve teď, když ošetření bylo skončeno, otázal se Gilbert Pitoua, jak se dostal do Paříže a jak se stalo, že přišel právě včas, aby přispěl Billotovi na pomoc.

Bylo to velmi prosté: co zmizela Kateřina a Billot odjel, upadla matka Billotová, kterou jsme čtenářům nikdy nelíčili jako ženu zvlášť bystrého ducha, do jakési duševní otupělosti a její stav se neustále horšil. Byla naživu, žila však úplně mechanicky a každý den povolilo nebo se zlomilo nějaké další pero toho ubohého lidského stroje. Paní Billotová mluvila den ze dne méně, nakonec přestala mluvit vůbec a ulehla. Doktor Raynal prohlásil, že jen jediná věc na světě může matku Billotovou vytrhnout z té smrtelné otupělosti: uvidí-li totiž znovu svou dceru.

Pitou se hned nabídl, že zaskočí do Paříže, vlastně se ani nenabídl, ale hned tam zaskočil.

Pro dlouhé nohy kapitána haramontské Národní gardy bylo osmnáct mil, dělících Demoustierovo rodiště od hlavního města, pouhou procházkou. Vyrazil ve čtyři hodiny ráno a k půl osmé večer byl v Paříži.

Jako by bylo psáno ve hvězdách, že Pitou má přijít do Paříže, kdykoli tam dojde k nějakým velkým událostem.

Když se tu octl poprvé, mohl se zúčastnit dobývání Bastily. Podruhé byl přítomen slavnosti federace v roce 1790. Potřetí přišel v den masakru na Martově poli.

Paříž našel ve velkém rozčilení. Takhle ji ostatně viděl vždycky.

Od prvních hloučků, jež potkal, se dozvěděl, co se událo na Martově poli.

Bailly a Lafayette dali střílet do lidu; lid Baillyho a Lafayetta hlasitě proklínal.

Když tady byl Pitou naposled, kdekdo ty dva muže zbožňoval, byli to idoly Paříže. Teď byli svrženi ze svých oltářů a kdekdo je proklínal. Pitou to nemohl pochopit.

Chápal jen, že na Martově poli došlo k boji, ke krveprolití, k velké řeži kvůli jakési vlastenecké petici. To tam byli určitě také Gilbert a Billot.

Ačkoli měl Pitou v nohou, jak se říká, osmnáct mil, přidal do kroku a spěchal do Gilbertova bytu v ulici Saint-Honoré. Řekli mu, že doktor se vrátil, Billota nikdo neviděl.

Ostatně Martovo pole, řekl sluha, jenž podal Pitouovi ty zprávy, je plné mrtvých a raněných! Ta zvěst nepřekvapila Pitoua méně než zpráva, že Bailly a Lafayette, ti dva bozi pařížského lidu, nechali střílet na lid.

Martovo pole plné mrtvých a raněných! Pitou si to nedovedl představit. To Martovo pole, jež sám spolu s deseti tisíci občanů pomáhal urovnávat k velké slavnosti federace, Martovo pole, v jeho vzpomínce plné iluminací, radostného zpěvu a bujarých farandol, je plné mrtvých a raněných, protože tam chtěli slavit výročí pádu Bastily a výročí federace! To je nemožné.

Jak to, že za jediný rok se stalo důvodem ke vzpouře a krveprolití, co bylo před rokem zdrojem radosti a triumfu?

Jaká závrať se zmocnila za ten rok Pařížanů?

Vyložili jsme už, že během toho roku dík Mirabeaovu vlivu, díky tomu, že se utvořil klub feuillantů, dík podpoře Baillyho a Lafayettově a konečně dík reakci, jež nastala po návratu z Varennes, nabyla dvorská strana znovu odvahy a částečně i ztracené moci. To všechno vedlo k zásahu a ke krveprolití. 17. červenec byla pomsta za 5. a 6. říjen.

"Síly monarchie a lidu," řekl doktor Gilbert, "jsou teď v rovnováze. Zbývá jen vědět, kdo nakonec vyhraje."

Zabrán v tyto myšlenky došel náš přítel Ange Pitou na Martovo pole právě včas, aby mohl ještě zabránit, aby Billota, kterého pokládali za mrtvého, nehodili do řeky.

Pamatujeme se také, jak Gilbert, když čekal na královnu, dostal nepodepsaný lístek, podle písma však poznal, že jej psal Cagliostro:

"Zanech tyto dva odsouzence, kterým se už jenom pro smích říká král a královna, neztrácej čas a spěchej raději do nemocnice v Gros-Caillou. Najdeš tam umírajícího, jenž je méně nemocen než tito dva. Toho umírajícího snad budeš moci zachránit, krále a královnu zachránit nemůžeš, naopak, sami by tě strhli do svého pádu."

Královna, jak víme, vzkázala po paní Campanové, že ji zdržela vážná událost a že na ni Gilbert už nemusí čekat. Gilbert ihned opustil Tuilerie, pustil se téměř stejnou cestou jako Pitou, přišel do nemocnice v Gros-Caillou a provázen ošetřovatelem prohlížel lůžko po lůžku, když ho kdosi zavolal k loži umírajícího.

Ten, kdo volal, byl Pitou. Umírající byl Billot.

Vylíčili jsme, v jakém stavu našel Gilbert bodrého nájemce a k jakým nadějím tento stav opravňoval. Byly vyhlídky dobré i špatné, ale špatné by byly zvítězily nad dobrými, kdyby se byl Billot nedostal do ruky takovému lékaři, jako byl doktor Gilbert.

60. Kateřina

Doktor Raynal pokládal za svou povinnost zpravit o zoufalém stavu paní Billotové dvě osoby: jedna z nich, jak víme, byla upoutána na lože a zápasila se smrtí; byl to manžel. Jenom druhá mohla tedy přijít k umírající a být při ní v jejích posledních chvílích, totiž dcera.

Bylo tedy nutné zpravit Kateřinu, jak vážný je stav matčin, ba i otcův; ale kde je Kateřina?

Byla jen jedna možnost, :jak se to dozvědět, totiž obrátit se na hraběte de Charny.

Hraběnka tak vlídně přijala Pitoua v ten den, kdy jí se souhlasem Gilbertovým přivedl jejího syna, že se okamžitě nabídl, že se půjde zeptat na Kateřininu adresu do ulice Coq-Héron, třebaže bylo už pozdě v noci.

Hodiny na Válečné škole odbíjely půl dvanácté, když Gilbert a Pitou opouštěli Billotovo lůžko. Gilbert doporučil raněného péči ošetřovatelů; nic jiného se zatím nedalo dělat. Příroda se musí postarat o své. Ostatně se Gilbert na nemocného přijde zítra podívat.

Pitou a Gilbert vstoupili do doktorova kočáru, jenž čekal před vraty nemocnice. Doktor nařídil kočímu, aby zajel do ulice Coq-Héron.

Všechny domy v té čtvrti byly zavřeny a všude byla úplná tma.

Pitou zvonil už čtvrt hodiny a už chtěl zatlouci na dveře klepátkem, když konečně zaskřípěly dveře, nikoli však domovní, nýbrž u komůrky vrátného, a chraptivý, mrzutý hlas se netrpělivě zeptal: "Kdo je tam?"

"Já," řekl Pitou.

"Kdo já, k čertu?"

"Ach, pravda... Ange Pitou, kapitán Národní gardy."

"Ange Pitou? ...Nikoho takového neznám."

"Kapitán Národní gardy!"

"Kapitán... " mumlal vrátný, "kapitán... "

"Kapitán," zdůraznil Pitou svůj titul, jehož vliv znal.

Vrátný si mohl opravdu myslit, že má před sebou nikoli kapitána houfu venkovských chasníků, ale nějakého pobočníka Lafayettova v době, kdy vliv Národní gardy už pomalu dosahoval významu někdejší armády, ba dokonce jej předstihoval.

Přišoural se tedy ke dveřím, sice je ještě neotevřel, ale zeptal se už mírnějším hlasem:

"Co si přejete, pane kapitáne?"

"Rád bych mluvil s hrabětem de Charny."

"Není zde."

"Tedy s paní hraběnkou."

"Ta zde také není."
"Kde jsou?"
"Odjeli dnes ráno."
"Kam?"
"Na své panství do Boursonnes."
"Ach, ďasa," prohodil Pitou sám k sobě. "To jsem se s nimi určitě ráno potkal v Dammartin. Seděli jistě v tom poštovním voze... Kdybych to byl věděl!"
Ale Pitou to nevěděl a tak se s hrabětem a hraběnkou minul.
"Příteli," vmísil se doktor do rozmluvy, "nemohl byste mám místo svých pánů něco povědět?"
"Ach, odpusťte, pane," omlouval se vrátný, zvyklý stýkat se se šlechtici; podle laskavého a zdvořilého tónu poznal okamžitě, že má před sebou pána.
A bodrý ten muž hned otevřel dveře a ve spodním prádle a s noční čepicí v ruce si přišel ke dvířkám doktorova kočáru pro rozkazy, jak se říká mezi služebnictvem.
"Co si ráčí pán přát?" otázal se.
"Znáte, příteli, jistou dívku, o kterou se patrně zajímal pan hrabě i paní hraběnka?"
"Slečnu Kateřinu?"
"Ano, slečnu Kateřinu," řekl Gilbert.
"Ano, pane... Pan hrabě a paní hraběnka u ní byli několikrát a často mě posílají, abych se zeptal, zda něco nepotřebuje: Ale ta chudinka slečna, ačkoli si myslím, že není zrovna bohatá, ani ona, ani to její děťátko, vždycky říká, že nic nepotřebuje."
Když zaslechl kapitán haramontské Národní gardy slovo děťátko, nejprve otevřel ústa, potom si hluboce povzdechl.
"Nuže, příteli," řekl Gilbert, "otec slečny Kateřiny byl dnes raněn na Martově poli a její matka, paní Billotová, umírá ve Villers-Cotterets. Musíme jí oznámit tu bolestnou zprávu. Byl byste tak laskav a dal nám její adresu?"
"Ach chuděrka děvenka, Bůh ji pomoz! Je už tak dost nešťastná. Bydlí ve Ville-d'Avrey, pane, na hlavní ulici... Nemohu vám přesně říci číslo, pane, ale je to naproti kašně."
"To stačí," řekl Pitou, "já ji najdu."
"Děkuji, příteli," řekl Gilbert a vtiskl vrátnému do ruky zlaťák.
"To nebylo třeba, pane," řekl starý poctivec, "křesťané si mají pomáhat." Uklonil se doktorovi a odšoural se do své komůrky.
"Tak co?" otázal se Gilbert.
"Jdu do Ville-d'Avrey," odpověděl Pitou.
Pitou byl vždycky ochoten vydal se na cestu.
"Víš kudy?" zeptal se Gilbert.
"Nevím, ale vy mi to popíšete."
"Máš opravdu srdce ze zlata a nohy z ocele," pousmál se Gilbert. "Ale pojď si odpočinout, půjdeš tam až ráno."
"Ale jestli to spěchá?"
"Tolik to zase nespěchá, ani z jedné, ani z druhé strany. Billotův stav je vážný, nestane-li se však něco nepředvídaného, není v nebezpečí života. A podle toho, cos mi vykládal o matce Billotové, může vydržet ještě týden, čtrnáct dní."
"Ach pane doktore, když ji předevčírem ukládali do postele, už nemluvila ani se nehýbala. Jenom oči měla ještě živé."
"Nevadí, vím, co říkám, Pitou, a ručím za ni nejméně týden, čtrnáct dní."
"Věru, pane Gilberte, vy tomu rozumíte lépe než já."
"Uděláme tedy nejlíp, ponecháme-li chuděrce Kateřině ještě jednu klidnou noc, než se dozví ty smutné zprávy. Co by někdo dal za jednu klidnou moc!"
Ten poslední důvod Pitoua odzbrojil.
"A kam tedy půjdeme, pane Gilberte?" zeptal se.
"Kam jinam než ke mně. Máš tam přece svůj pokoj."
"Na ten se už těším," rozesmál se Pitou.
"A zítra," pokračoval Gilbert, "v šest hodin ráno budeš mít zapřaženo."
"Proč kvůli mně dávat zapřahat?" podivil se Pitou, jenž se díval na kočár a na koně jako na velký luxus.
"Pojedeš přece do Ville-d'Avrey."
"To je tam padesát mil?"
"To ne, jenom asi dvě nebo tři," řekl Gilbert. Vzpomněl si, jak se se svým učitelem Rousseauem procházel v lesích v Louveciennes, v Meudonu a ve Ville-d'Avrey, a vzpomínka na ty procházky v něm vyvstala živá jako mládí.
"Ale jsou-li to tři míle, pane Gilberte, to tam jsem za hodinu. Tři míle. ty já přeběhnu jako nic."
"A co Kateřina?" usmál se Gilbert. "To si myslíš, že také uběhne jako nic tři mile z Ville-d'Avrey do Paříže a osmnáct mil z Paříže do Villers-Cotterets?"
"Ach pravda, promiňte, pane Gilberte, jsem hlupák jako vždycky... Ale jak se vede Sebastiánovi?"
"Znamenitě, uvidíš ho zítra."
"Je pořád ještě u abbého Bérardiera?"
"Pořád."
"Tím líp, jsem hrozně rád, že ho uvidím."
"I on bude rád, Pitou, má tě právě tak rád jako já."
To už byli doktor a Ange Pitou přede dveřmi v ulici Saint-Honoré.

Pitou spal tak jako chodil, jako se bil, jako jedl, totiž pořádně. Byl však na venkově zvyklý brzo vstávat a tak byl už v pět ráno vzhůru.

V šest bylo zapřaženo.

V sedm zaklepal na Kateřininy dveře.

Měl ujednáno s doktorem Gilbertem, že v osm hodin se všichni sejdou u Billotova lůžka.

Kateřina přišla otevřít a vykřikla, když spatřila Pitoua.

"Ach - snad ne maminka!"

Zbledla a opřela se o zeď.

"Ještě ne," řekl Pitou, "ale chcete-li ji ještě vidět, musíte si pospíšit, slečno Kateřino."

Těch několik slov postavilo rázem, bez všech okolků, Kateřinu tváři v tvář jejímu neštěstí.

"A potom," pokračoval Pitou, "stalo se ještě něco."

"Co?" otázala se Kateřina úsečným, takřka lhostejným hlasem člověka, který vytrpěl tolik, že si už ani nemyslí, že by ho mohlo ještě něco horšího potkat.

"Pan Billot byl včera nebezpečně raněn na Martově poli."

"Ach," povzdechla si Kateřina.

Zřejmě ji ta zpráva méně dojala nežli zpráva první.

"Nu," pokračoval Pitou, "a tu jsem si řekl - a je to také míněni doktora Gilberta: slečna Kateřina navštíví cestou pana Billota, je v nemocnici v Gros-Caillou, a odtud odjede dostavníkem do Villers-Cotterets."

"A vy, pane Pitou?"

"Já," řekl Pitou, "já jsem si myslel, když vy jedete do Villers-Cotterets ulehčit smrt paní Billotové, že je má povinnost zůstat tady a ošetřovat pana Billota... Zůstanu u toho, kdo nikoho nemá, chápete, slečno Kateřino..."

Pitou pronesl ta slova s andělskou prostotou, netušil, že jimi pověděl všecko, co bylo krásného na tomto oddaném a obětavém srdci.

Kateřina mu podala ruku.

"Jste hodný člověk, Pitou, pojďte políbit mého chudáčka Izidorka."

Ten krátký výjev se odehrál v chodbě u domovních dveří. Kateřina byla celá v černém a byla krásnější než kdy jindy. Pitou v duchu vzdychal.

Kateřina vešla před mladým mužem do malého pokojíčku, jehož okna vedla do zahrady. V té světničce - s kuchyní a malým toaletním pokojíčkem to byl celý Kateřinin byt - stála postel a kolébka.

Postel matčina, kolébka dítěte.

Dítě spalo.

Kateřina odhrnula mušelínovou záclonu, aby se Pitou mohl podívat do kolébky.

"Takový krásný andílek!" sepjal Pitou ruce.

Poklekl a políbil dítěti ručku, jako by to opravdu byl andělíček.

Vzápětí se mu dostalo odměny za to, co právě udělal. Ucítil na tváři Kateřininy vlasy a dívčiny rty se přitiskly na jeho čelo.

Matka vracela polibek daný synovi.

"Děkuji ti, dobráčku Pitou! Od té doby, co ho naposledy líbal otec, nikdo mimo mě to ubohé dítě nepolíbil."

"Ach slečno Kateřino," vzdychl Pitou celý rozechvělý dívčiným polibkem. A přece bylo v tom polibku prostě jen to, co je svatého a vděčného v lásce mateřské.

61. Dcera a otec

Za deset minut nato Kateřina, Pitou a malý Izidor ujížděli v kočáře doktora Gilberta k Paříži.

Vůz zastavil před nemocnici v Gros-Caillou.

Kateřina s dítětem na ruce šla za Pitouem. Když přišli ke dveřím komory, kde ležel Billot, zastavila se.

"Je doktor Gilbert u mého otce?"

Pitou pootevřel dveře.

"Je tam."

"Zeptejte se, mohu-li vstoupit bez obavy, že bych otce příliš rozrušila."

Pitou vešel do pokoje, zeptal se doktora a hned se vrátil pro Kateřinu.

"Ještě nikoho nepoznává," řekl mi doktor Gilbert, "můžete vstoupit bez obav."

Kateřina chtěla vstoupit s malým Izidorem v náručí.

"Dejte mi dítě, slečno Kateřino," řekl Pitou.

Kateřina zaváhala.

"Oh, necháte-li je se mnou, je to, jako byste byla sama u něho."

"Máte pravdu," řekla Kateřina.

Podala dítě Pitouovi a pevným krokem vešla do pokoje.

Doktor Gilbert stál u lože raněného. Ve stavu nemocného nenastala od včerejška ještě téměř žádná změna. Seděl opřený zády o polštáře a doktor navlhčoval právě houbou obvazy, přiložené na ránu. Přestože se u nemocného dostavila horečka, byla Billotova tvář pro velkou ztrátu krve smrtelné bledá. Levou stranu obličeje měl značně opuchlou.

Sotva ucítil chlad, zablábolil Billot několik nesouvislých slov a otevřel oči. Ale těžká malátnost ho vzápětí přemohla, Billot umlkl a oči se mu zavřely.

Kateřina došla k lůžku, klesla na kolena a zvedla ruce k nebi:

"Ach, Pane Bože, na kolenou tě prosím za život svého otce!"

To bylo vše, co mohla učinit tato dívka pro otce, jenž chtěl zabít jejího milence.

Jak pronesla ta slova, tělo raněného sebou zaškubalo, dech se mu zrychlil, Billot otevřel oči, bloudil chvíli kolem, jako by hledal, odkud ten hlas přichází, konečně utkvěl jeho pohled na Kateřině.

Statkářova ruka se pohnula, jako by chtěl odstrčit zjev, který patrně pokládal za horečnatou vidinu.

Kateřinin pohled se střetl s pohledem otcovým a Gilbert s hrůzou viděl, že v dívčině pohledu není nic než odpor a v Billotově nic než nenávist.

Hned potom dívka vstala a stejně pevným krokem, jakým sem vešla, se vrátila k Pitouovi.

Pitou houpal děcko na rukou a zpíval mu ukolébavku.

Kateřina uchopila vášnivě dítě do náručí, přitiskla je k prsům a zvolala:

"Ach ty můj chudáčku, ach ty mé ubožátko!"

V tom výkřiku byla všechna úzkost matky, všechen nářek vdovy, všecka bolest ženy.

Pitou chtěl Kateřinu doprovodit až k poště, dostavník odjížděl v deset hodin.

Ona však odmítla.

"Ne, ne," řekla, "sám jste řekl, že vaše místo je u toho, kdo nikoho nemá. Zůstaňte tady, Pitou."

A pokynem ruky zahnala Pitoua do komory. Pitou nedokázal odporovat, když Kateřina poroučela.

Když zazněly v komoře poněkud těžké kroky kapitána Národní gardy, raněný otevřel oči a zlobný, nenávistný výraz, s nímž hleděl na dceru, ustoupil laskavému pohledu. Zatím Kateřina s dítětem v náručí sešla se schodů a zamířila do ulice Saint-Denis, do hotelu U cínové mísy, odkud odjížděl dostavník do Villers-Cotterets.

Koně byli zapřaženi, postilión v sedle. Ve voze bylo jediné volné místo. Kateřina si tam sedla. Za osm hodin potom zastavil vůz v ulici de Soissons.

Bylo šest hodin navečer, tedy ještě plné denní světlo.

Kdyby byl Izidor naživu a Kateřina jako neprovdaná dívka přijela navštívit zdravou matku, byla by vystoupila na konci ulice de Largny, obešla město a snažila se přijít do Pisseleu tak, aby ji nikdo neviděl; styděla by se.

Jako vdova a matka však vůbec nepomyslela na venkovské posměváčky. Vystoupila z vozu přirozeně a bez bázně, jako by její smuteční šat a její dítě byly dva andělé, truchlivý anděl a usmívající se anděl, a chránili ji před urážkami a pohrdáním.

Zpočátku nikdo Kateřinu nepoznal. Byla tak bledá a tak se změnila, že to byla úplně jiná žena. Ještě ve větší omyl pak uváděl ušlechtilý výraz, který získala ve styku s ušlechtilým mužem.

Také ji poznala jen jediná osoba, a to ještě, když už byla daleko.

Byla to teta Angelika.

Teta Angelika stála přede dveřmi radnice a rozprávěla s několika místními drbnami, jakou přísahu teď vymáhají na kněžích; zeširoka vykládala, že jí říkal pan Fortier, že nikdy nesloží přísahu jakobínům a revoluci a že raději podstoupí mučednickou smrt, než by sklonil hlavu pod revoluční jho.

"Jéminářku," vykřikla náhle uprostřed řeči, "Kristusku Ježíši, vždyť támhle vystupuje z vozu Billotka s tím svým parchantem!"

"Kateřina, Kateřina?" ozvalo se několik hlasů.

"No právě! Podívejte se, jak zahýbá do uličky, jak utíká před lidmi!"

Teta Angelika se mýlila. Kateřina před nikým neutíkala. Kateřina spěchala k matce, proto chvátala. Zabočila do uličky, protože to byla nejkratší cesta.

Jak vykřikla teta Angelika "Támhle jde Billotka" a sousedky se daly do křiku "Kateřina, Kateřina", rozběhlo se několik dětí za dívkou, a když ji dohonily, také se daly do křiku: "Opravdu, je to naše slečna!"

"Ano, děti, jsem to já," řekla vlídně Kateřina.

Děti měly Kateřinu velmi rády, vždycky pro ně něco měla, aspoň pohlazení, když nic jiného. Seběhly se kolem mí: "Dobrý den, slečno Kateřino!"

"Dobrý den, děti. Matka je ještě naživu, viďte?"

"Ano, slečno."

Jedno z dětí dodalo:

"Pan Raynal povídal, že vydrží ještě týden, deset dní."

Venkovské děti nejsou přecitlivělé a povědí upřímně všechno, co slyší doma.

"Děkuji vám, děti," řekla Kateřina. Rozdala jim nějaké drobné a spěchala do statku.

Děti se vrátily ke klepnám.

"Tak co?" dotíraly na ně sousedky.

"Je to ona," potvrdily děti. "Ptala se nás na matku a dala nám peníze." A ukázaly několik drobných mincí, jež dostaly od Kateřiny.

"V Paříži se asi platí draho, co měla na prodej," ušklíbla se teta Angelika, "když může rozdávat dětem stříbrňáky!"

Teta Angelika neměla ráda Kateřinu Billotovou. Především byla Kateřina Billotová mladá a hezká, teta Angelika stará a ošklivá. Kateřina Billotová byla vysoká a pěkně urostlá, teta Angelika malá, scvrklá a kulhala.

Mimoto, když teta Angelika vyhnala Ange Pitoua, našel útulek u Billota.

A konečně to byl právě Billot, jenž v den, kdy byla prohlášena práva člověka, vtrhl k abbému Fortierovi a nutil ha sloužit mši na oltáři vlasti. Všechny tyto důvody, k nimž přistupovala ještě vrozená jedovatost, postačily, aby teta Angelika nenáviděla Billotovy vůbec a Kateřinu zvlášť.

A když teta Angelika nenáviděla, nenáviděla, jak se patří, nenáviděla, jak dovede nenávidět jen modlářka.

Běžela k slečně Adelaidě, neteři abbého Fortiera a oznámila jí tu velkou novinu.

Abbé Fortier právě večeřel; měl před sebou na talíři kapra, uloveného ve wallueském rybníce, a sázená vejce se

špenátem. Byl postní den.

Abbé Fortier si osvojil strnulý, asketický výraz člověka, který každým okamžikem očekává mučednickou smrt.

"Co je zas?" zeptal se, když uslyšel tlachat obě pánbíčkářky na chodbě. "To už jdou pro mě, abych vydal svědectví víře pravé?"

"Ne, ještě ne, drahý strýčku," řekla slečna Adelaida. "To jen teta Angelika" - po Pitouovi tak kdekdo jmenoval starou pannu - "nám přišla oznámit, že už tu zase máme nový skandál."

"Žijeme v době, kdy pohoršení číhá na každém kroku," odpověděl abbé Fortier. "Jaký nový skandál jste mi to přišla oznámit, teto Angeliko?"

Slečna Adelaida uvedla starou pobožnůstkářku ke stolu.

"Pánbíček buď pochválen, pane faráři," pozdravila teta Angelika.

"Měla byste říci Buď Pán Bůh pochválen nebo Pochválen Pán Ježíš Kristus," odpověděl abbé Fortier, který v sobě nikdy nezapřel pedagoga. "Pán Bůh se hněvá, oslovujeme-li ho nedbale."

"Já už to tak mám ve zvyku, to víte, jsem stará osoba. Odpusťte, jestli jsem jich urazila, jemnostpane."

"Neurazila jste mě, ale Pána Boha, teto Angeliko."

"Vrhnu se mu k nohám, jakmile si mě vezme k sobě," odpověděla pokorně a zkroušeně stará modlářka.

"Dobře, dobře, teto Angeliko. Snad není tak naspěch. Nechtěla byste si vypít skleničku vína?"

"Děkuji, jemnostpane," upejpala se, "já nikdy nepiju víno."

"To děláte chybu, teto Angeliko. Víno nám církev svatá nezakazuje."

"Ach, já nepiji víno proto, že by nám to matička církev zakazovala nebo nezakazovala, ale proto, že stojí devět sou litr."

"Vy jste tedy pořád tak lakomá, teto Angeliko?" opřel se abbé Fortier o lenoch křesla.

"Ach můj Bože, pane faráři, jakápak lakomá! Když je člověk chudý, nemá na rozhazování."

"Ale jděte! Vy a chudá! A co ty židle, co půjčujete v kostele, to není nic? A já vám ten pronájem poskytuji zadarmo, každý jiný by mně za to rád dával ročně sto tolarů."

"Ach pane faráři, kdo by vám to mohl dát? Vždyť já je půjčuji taky skoro zadarmo. Při takovém zaměstnání může být člověk živ jen o vodě."

"Proto vám také nabízím sklenici vína, teto Angeliko."

"Jenom si vezměte a neupejpejte se," pobídla slečna Adelaida. "Strýček by se hněval, kdybyste si nevzala."

"Opravdu by se pan strýček hněval?" tázala se teta Angelika; jenjen se třásla na nabízenou sklenku.

"To víte, že by se hněval."

"Tak tedy, jemnostpane, tak na dva prsty, abych jich neurazila."

"Jděte mi k šipku," řekl abbé Fortier a naplnil vrchovatě sklenici poctivým burgundským, čistým jako rubín. "Když Pán Bůh dává, štědře dává. Hoďte to do sebe, teto Angeliko, a až budete počítat své zlaťáky, budete vidět každý dvakrát."

Teta Angelika už zvedala sklenici k ústům.

"Mé zlaťáky?" zhrozila se. "Ach jemnostpane, neříkejte nic takového, ještě by vám, muži božímu, lidi nakonec věřili!"

"Pijte, teto Angeliko, pijte!"

Teta Angelika smočila ve sklenici rty, jako by chtěla udělat abbému Fortierovi po vůli, pak zavřela oči a blaženě vypila asi třetinu.

"Ach to je síla," pochválila si, "nevím, jak někdo může pít čisté vino."

"A já zase nevím," řekl abbé, "jak si ho někdo může kazit vodou. Ale o to se nebudeme přít, zato bych se vsadil, teto Angeliko, že máte někde v koutku pěkný pytel dukátů!"

"Ach pane abbé, pane abbé, neříkejte to! Vždyť nemohu zaplatit ani tu daničku, a ta dělá tři libry deset sou ročně."

A teta Angelika zbožně upila.druhou třetinu.

"Já vím, já vím, že pořád jen škemráte a naříkáte. Ale vsadil bych se, až jednou odevzdáte duši Bohu, že váš synovec Ange Pitou, bude-li dobře hledat, najde ještě ten den v nějaké staré punčoše tolik, že si za to bude moci koupit celou ulici v Pleu."

"Pane faráři, pane faráři," bědovala teta Angelika, "budete-li rozhlašovat takové věci, uvidíte, že mě zabijí ti lotři, co pálí statky a ničí úrodu! Řekne-li takový svatý muž, jako jste vy, že jsem bohačka, kdekdo tomu bude věřit. Ach, to je neštěstí, to je neštěstí! Pánbíčku, čeho jsem se to dočkala!"

A s blaženými slzami v očích dopila, co ještě zbylo ve sklenici.

"Tak vidíte," dobíral si ji abbé, "že byste si na takové vínečko zvykla, teto Angeliko."

"Jednou začas krapánek, ale přece jen je to na starou osobu moc silné."

Abbé právě dokončil večeři.

"Tak co?" otázal se, "jaký nový skandál ruší pokoj a mír v Izraeli?"

"Pane faráři, přijela právě Billotka s tím svým fakanem!"

"Ale, ale," divil se abbé, "myslel jsem, že je dala do nalezince?"

"A byla by dobře udělala," podotkla teta Angelika, "aspoň by se chudák dítě nemuselo červenat za nestydu mámu!"

"Heleďme, teto Angeliko," poznamenal abbé, "to slyším poprvé, že by se někdo díval na tu instituci z tohohle hlediska. A co zde hledá?"

"Asi přijela navštívit matku, ptala se dětí, je-li matka ještě naživu."

"Víte, teto Angeliko," usmál se abbé zlým úsměvem, "že se matka Billotová zapomněla vyzpovídat?"

"Ach, pane abbé," odpověděla teta Angelika, "za to ona chuděra nemůže. Už nějaké čtyři měsíce to nemá v hlavě v pořádku. Ale dokud jí ta její fiflena nedělala takové starosti, byla to žena velmi zbožná a velmi bohabojná. Když přišla

do kostela, vždycky si kupovala dvě židle; na jednu si sedla, na druhou si dala nohy."

"A její muž?" vzplál abbé hněvem. "Co občan Billot, ten vítěz od Bastily, kolik ten si bral židlí?"

"Ach to věru nevím,! odpověděla prostoduše teta Angelika. "Ten do kostela nepáchl, ale matka Billotová..."

"Nu dobře, dobře," řekl abbé, "ten účet si vyrovnáme v den jejího pohřbu."

Pak se poznamenal křížem a řekl:

"Vzdejte se mnou díky, sestry."

Obě nebeské kozy se rovněž pokřižovaly a zbožně vzdaly díky nebi.

62. Dcera a matka

Kateřina zatím spěchala na statek. Když vyšla z uličky, zahnula vlevo do ulice de Lormet, potom se pustila polní stezkou, až se dostala na cestu do Pisseleu.

Ta cesta v ní budila bolestné vzpomínky.

Byl tu můstek, kde se s ní Izidor rozloučil a kde zůstala ve mdlobách až do chvíle, kdy ji tu Pitou našel polomrtvou.

Byla tu vykotlaná vrba, kam pro ni Pitou schovával Izidorovy dopisy.

Ještě dále bylo okénko, kterým za ní přicházel Izidor. Tam na něho Billot namířil oné noci, kdy nájemcova puška naštěstí selhala.

A konečně naproti velkým vratům cesta do Boursonnes, po níž Kateřina tak často chvátala a kterou tak dobře znala, cesta, po které přicházel Izidor...

Kolikrát v noci, opřená o okno, s očima upřenýma na cestu, čekala se zatajeným dechem, až spatřila ve tmě milence, vždycky přesného, vždycky věrného, kolikrát se jí tu div prsa nerozskočila, dokud ho nesevřela do náruče!

Dnes je mrtev. Ale tiskne aspoň k prsům jeho dítě.

Kdo by tu mohl mluvit o nějakém zneuctění a hanbě?

Což takové krásné dítě může být matce k hanbě nebo necti?

Vešla také rychle a bez bázně do statku.

Velký pes na ni zaštěkal. Pak náhle poznal mladou velitelku, přiběhl k ní, pokud mu to řetěz dovoloval, postavil se .na zadní .nohy a radostně poštěkával.

Ve dveřích se objevil muž, chtěl se podívat, kdo to jde.

"Slečno Kateřino!" zvolal.

"Otec Chlodvík!" vykřikla Kateřina.

"Ach vítám vás, drahá slečno," rozplýval se starý hajný. "Je vás tu už opravdu potřeba. Je svrchovaný čas, že jste přišla."

"A maminka?" zeptala se Kateřina.

"Ani líp, ani hůř, spíše hůř než líp, zhasíná, zhasíná, chuděra."

"A kde je?"

"Ve své světnici."

"Sama?"

"Ne, ne... to bych nikdy nepřipustil. Musíte mi odpustit, slečno Kateřino. Když tady nikdo z vás nebyl, dělal jsem tady tak trochu pána. Od té doby, co jste načas pobývala v mé ubohé chatrči, jako bych patřil do rodiny. Tolik jsem si vás zamiloval, vás i chudáka pana Izidora!"

"Vy už víte?" utřela si Kateřina slzy.

"Ano, ano, zabili ho kvůli královně tak jako pana Jiřího: Ale koneckonců, co se dá dělat, slečno! Vždyť vám nechal takové krásné dítě! Pro otce budeme plakat, ale na syna se budeme smát."

"Děkuji vám, otče," podala Kateřina starému hajnému ruku. "A tak maminka... "

"Je ve své světnici, už jsem vám to řekl, slečno Kateřino, je u ní paní Clementová, ta, co vás také ošetřovala."

"A je ještě... , " váhala Kateřina, "je ještě při vědomí?"

"Někdy se tak zdá," vrtěl hlavou otec Chlodvík. "Když totiž někdo vysloví vaše jméno... To mnoho pomůže, ještě do předvčerejška to účinkovalo. Ale od včerejška se jí to všechno nějak mate, i když mluví o vás."

"Pojďme dovnitř," vybídla Kateřina.

"Račte, slečno," otevřel starý hajný dveře do pokoje paní Billotové.

Kateřina nahlédla do pokoje. Matka ležela na posteli se zelenými šerkovými záclonami, na stole stála lampa se třemi plameny, jak je ještě dnes vídáme v selských stavbách. Paní Billotovou opatrovala, jak řekl otec Chlodvík, paní Clementová.

Paní Clementová seděla v hluboké lenošce a podřimovala, pohroužena, jak to mají ošetřovatelky ve zvyku, do oné dřímoty, jež je něco uprostřed mezi spánkem a bděním.

Nezdálo se, že by se chudák matka Billotová nějak zvlášť změnila. Jenom kůži měla bledou jako slonová kost.

"Maminko, maminko!" vykřikla Kateřina a klesla na kolena u matčina lože.

Nemocná otevřela oči a obrátila hlavu ke Kateřině. Záblesk rozumu ozářil její pohled. Zamumlala něco nesrozumitelného, nebyla to ani souvislá slova. Selčina ruka se pozvedla, jako by chtěla hmatem nahradit odumřelý zrak a sluch. Ale i toto úsilí se nezdařilo, oči se znovu zavřely a selčina ruka bezvládně klesla na dceřinu hlavu. Nemocná znovu upadla ve strnulou malátnost, z níž se na okamžik vytrhla, když uslyšela dceřin hlas.

Z obou letargií, otcovy a matčiny, vytryskly dva různé city, jako když dva blesky vyšlehnou na protilehlých stranách obzoru:

Otec Billot se probral z mdloby, aby Kateřinu zapudil.

Matka Billotová se probrala z nehybné strnulosti, aby dceru aspoň pohledem polaskala.

Kateřinin příchod způsobil na statku velké vzrušení.

Čekali Billota, a ne jeho dceru.

Kateřina vypravovala, jaké neštěstí Billota potkalo a že je v Paříži právě tak blízko smrti jako jeho žena v Pisseleu.

Bylo však zřejmé, že každého z nich čeká jiný osud: Billot se vrátí k životu, jeho žena se blížila k smrti.

Kateřina se nastěhovala do svého dívčího pokojíku. Bylo mnoho bolestného v tom, co se jí vybavovalo v té malé světničce, kde prožila krásné, dětské sny, horoucí dívčí vášeň a kam se teď vrátila se zlomeným srdcem vdovy.

Ostatně od toho okamžiku se ujala Kateřina v domě, kde vládl nepořádek, veškeré moci, kterou jí kdysi pověřil otec na úkor matky.

Otec Chlodvík, odměněný a provázený díky, se vrátil zpátky do svého doupěte, jak říkal chatrči u Chlodvíkovy skály.

Druhého dne přišel na statek doktor Raynal.

Chodil každý druhý den, spíše ze svědomitosti, než že by ještě doufal v záchranu. Věděl velmi dobře, že se už nedá nic dělat a že tento život zhasíná jako lampa, jež stravuje poslední zbytek oleje, a nemůže jej zachránit žádné lidské úsilí.

Byl celý šťastný, že přijela Kateřina.

Promluvil s ·ní o důležité otázce, které by se byl neodvážil dotknout před Billotem: o tom, aby byl k umírající zavolán kněz.

Billot byl, jak víme, zuřivý voltairián. Doktor Raynal nebyl nijak zvlášť zbožný člověk. Naopak: působil na něho nejen duch doby, nýbrž i věda.

A byla-li doba teprve ve stadiu pochyb, dospěla věda už k úplné negaci.

Přesto však doktor Raynal pokládal v podobném případě za svou povinnost upozornit příbuzné.

Zbožní příbuzní uposlechli pokynu a poslali pro kněze.

Bezbožní nařídili, kdyby kněz přišel sám, aby mu zavřeli dveře před nosem.

Kateřina byla zbožná.

Nevěděla, k jaké roztržce došlo mezi Billotem a abbé Fortierem, nebo spíše jí nepřikládala velkou důležitost.

Uložila paní Clementové, aby došla k abbému Fortierovi a poprosila ho, aby donesl její matce svátost umírajících - Pisseleu byla příliš malá vesnička, aby mohla mít svůj kostel a svého faráře, a bylo přifařeno k Villers-Cotterets. I mrtví z Pisseleu byli pohřbíváni na villers-cotteretský hřbitov.

Za hodinu nato cinkal ministrantův zvonek u vrat statku.

Kateřina čekala na kolenou na kněze, nesoucího velebnou svátost.

Sotva však abbé Fortier vstoupil do pokoje a zjistil, že nemocná už není schopná slova, prohlásil, že může udělit rozhřešení a poslední pomazání jen lidem, kteří se mohou vyzpovídat. Marně na něho naléhali; odnesl svátost zpět.

Abbé Fortier byl kněz přísné, hrozné školy: v Itálii by se byl stal Savonarolou, ve Španělsku Velkým inkvizitorem.

Obrátit se na někoho jiného nebylo možné. Pisseleu patřilo k jeho farnosti a nikdo z okolních kněží by se byl neodvážil zasáhnout do jeho práv.

Kateřina byla zbožné a citlivé děvče, byla však také velmi rozumná: Nebrala si příliš k srdci, že abbé Fortier odmítl, doufala, že Bůh bude k umírající shovívavější a milosrdnější než jeho sluha.

Plnila dále své povinnosti dcery k matce a matky k dítěti, rozdělovala se cele mezi tu mladou bytost, jež vstupovala do života, a mezi unavenou duši, která jej opouštěla.

Po osm dní a osm nocí opustila matčino lože jen tehdy, když spěchala ke kolébce svého dítěte.

V noci z osmého na devátý den bděla dívka jako vždy u lože umírající - jako bárka, jež se ztrácí v moři, propadala se matka Billotová hlouběji a hlouběji do věčnosti - tu se otevřely dveře a na prahu se objevil Pitou.

Přicházel z Paříže, odkud podle svého zvyku vyšel ráno.

Kateřina sebou trhla. Na okamžik se jí zmocnila obava, zda otec nezemřel.

Pitou nevypadal zrovna vesele, netvářil se však také jako člověk, jenž přináší truchlivou zprávu.

Billotovi je naopak den ze dne lip. Čtyři pět dnů už lékař ručí za jeho život a právě dnes, kdy Pitou odešel, má být nemocný převezen z nemocnice v Gros-Caillou do doktorova bytu.

"Jakmile se Billot octne mimo nebezpečí," prohlásil Pitou, "určitě se vrátí do Pisseleu."

Neměl už strach o Billota, bál se o Kateřinu.

Pitou měl strach z okamžiku, kdy Billotovi oznámí, co mu nechtěli dosud říci, totiž, že jeho žena umírá.

Byl přesvědčen, že ten den, i kdyby byl sebeslabší, vrátí se Billot do Pisseleu. A co by se stalo, kdyby našel ve statku Kateřinu? Doktor Gilbert Pitouovi nezatajil, jak působilo na raněného, když se Kateřina na okamžik objevila u jeho lože.

Bylo jasné, že ta domnělá vidina zůstala v hloubi jeho duše, jako zůstává při probuzení v hlubinách paměti vzpomínka na zlý sen.

Jak se Billot probouzel k vědomí, pozoroval doktor Gilbert, že stále častěji vrhá kolem sebe nepokojné pohledy, jež se čím dál tím víc stupňovaly v pohledy posupné, plné nenávisti. Čekal patrně, že se osudná vidina objeví znovu.

Ostatně se o tom nikomu nezmínil ani slovem. Ani jednou nevyslovil Kateřinino jméno. Ale doktor Gilbert byl příliš bystrý pozorovatel, aby neuhodl, co se děje v jeho nitru.

Proto také, jakmile se začal Billot pozdravovat, vypravil Pitoua na statek.

Na něm bylo, aby odtud dostal Kateřinu. Měl na to dva tři dny, doktor chtěl oznámit farmářovi zlou zprávu, kterou přinesl Pitou, za dva, za tři dny. Pitou sdělil své obavy Kateřině. Neskrýval před ní, jakou úzkostí ho naplňuje pomyšlení na Billotovu prudkou povahu. Kateřina však prohlásila, i kdyby ji měl otec zabít u lože umírající, ona že odtud neodejde, dokud nezatlačí matce oči.

Pitou si zhluboka povzdechl; nebyl však s to, aby Kateřině její rozhodnutí vymluvil.

Zůstal tedy; rozhodl se, že se vrhne, bude-li to nutné, mezi otce a dceru.

Uplynuly další dva dny a dvě noci. A v těch dvou dnech a dvou nocích hasl život matky Billotové každým

výdechem.

Nemocná .nejedla už deset dní. Udržovali ji naživu tím, že jí tu a tam vpravili do úst lžičku sirupu.

Nikdo by byl nevěřil, že tělo může žít z takové potravy - to ubohé tělo, pravda, už takřka nežilo!

V noci z desátého na jedenáctý den v okamžiku, kdy se zdálo, že už přestala dýchat, nemocná pojednou jako by ožila, pohnula rukama, pohnula rty a otevřela oči dokořán.

"Maminko, maminko!" vykřikla Kateřina.

Vyskočila, běžela ke dveřím, běžela pro své dítě.

Řeklo by se, že Kateřina k sobě připoutala matčinu duši. Když se vracela s malým Izidorem v náručí, umírající se ztěžka otočila ke dveřím.

Oči měla stále doširoka otevřené.

Když uviděla dívku, oči umírající zazářily, z úst se ji vydral slabounký výkřik a matka Billotová vztáhla k dceři ruce.

Kateřina klesla s dítětem v náručí na kolena u matčina lože.

A tu se stalo něco neobyčejného: matka Billotová se zvedla na podušce, vztáhla zvolna obě ruce nad hlavu Kateřiny a jejího syna. Pak se jí s námahou vydralo z úst:

"Mé děti, žehnám vám."

A padla zpátky do podušek, ruce jí klesly, hlas vyhasl.

Dodýchala.

Jen oči zůstaly ještě otevřené, jako by ubohá žena, když se nemohla dost vynadívat na dceru zaživa, chtěla ji ještě vidět ze záhrobí.

63. Abbé Fortier splní hrozbu, kterou vyslovil před tetou Angelikou

Kateřina zatlačila zbožně matce oči, nejprve rukou, pak rty.

Paní Clementová už dávno předvídala tu smutnou chvíli a už předem koupila dvě svíce.

Zatímco Kateřina, tonoucí v slzách, odnesla do svého pokoje plačící dítě a uspala je, paní Clementová rozsvítila po obou stranách lože svíci, zkřížila mrtvé ruce na prsou, vložila jí do rukou kříž a na židli postavila misku se svěcenou vodou a položila zimostrázovou větvičku od poslední Květné neděle.

Když se Kateřina vrátila, potřebovala už jen pokleknout u matčina lože s modlitbami v ruce.

Pitou si zatím vzal na starost ostatní pohřební přípravy. Neodvažoval se zajít k abbému Fortierovi, s nímž, jak víme, byl na štíru, zastavil se proto u kostelníka, aby zamluvil zádušní mši, u nosičů, aby jim oznámil, v kolik hodin mají přijít pro rakev, a u hrobaře, aby mu vyřídil, že má vykopat hrob.

Odtud pak zašel do Haramontu oznámit svému poručíkovi, podporučíkovi a jedenatřiceti mužům Národní gardy, že pohřeb parní Billotové se koná na druhý den v jedenáct hodin dopoledne.

Protože matka Billotová nezaujímala, chuděra, dokud byla naživu, žádné veřejné postavení, ani neměla žádnou hodnost v Národní gardě nebo v armádě, nemělo, rozumí se samo sebou, to oznámení žádný oficiální charakter. Bylo to pozvání, aby se zúčastnil pohřbu, kdo měl matku Billotovou rád, a nikoli rozkaz.

Bylo však také známo, co udělal Billot pro revoluci, jež zatočila všem hlavou a rozpálila všecka srdce. Bylo také známo, v jakém nebezpečí je právě Billot, že je připoután na lože, když utržil ránu v boji za svatou věc. Takže pozvání bylo přece jen přijato jako rozkaz: celá haramnotská Národní garda slíbila svému veliteli, že se dostaví dobrovolně se zbraní přesně v jedenáct hodin do domu smutku.

Večer se vrátil Pitou na statek. U vrat dohonil truhláře, jenž přinášel na rameni rakev.

Pitou byl celou svou povahou nadán jemností srdce, s jakou se setkáváme tak zřídka u sedláků, ba i u lidí z vyšších vrstev. Ukryl truhláře i s rakví ve stáji, a aby Kateřinu ušetřil pohledu na smutnou schránku a hrozných úderů kladiva, spěchal do domu sám.

Kateřina se modlila u matčina lože; zbožnou péči obou žen byla mrtvá umyta a oblečena do rubáše.

Pitou pověděl Kateřině, co všechno zařídil, a poprosil ji, aby se šla trochu projít. Ale Kateřina chtěla splnit své povinnosti až do konce a odmítla.

"Malému Izidorkovi to může ublížit, nepřijde-li tak dlouho na vzduch," řekl Pitou.

"Vezměte ho a projděte se s ním trochu, pane Pitou!"

Kateřina měla jistě nesmírnou důvěru k Pitouovi, chtěla-li mu svěřit dítě, byť i jen na pět minut.

Pitou šel do chlapcova pokoje, jako by jí chtěl vyhovět. Ale za chviličku se zase vrátil.

"Nechce se mnou jít," řekl, "pláče."

A opravdu otevřenými dveřmi zaslechla Kateřina dětský křik. To ovšem Pitou Kateřině neřekl, že chlapečka docela lehounko štípl do nožičky.

Kateřina políbila čelo matky, jejíž tělo se zřetelně rýsovalo pod rubášem, a odešla k svému dítěti.

Izidorek opravdu plakal. Kateřina ho vzala do náručí a vyšla za Pitouem na dvůr.

Sotva odešli, vešel truhlář s rakví.

Pitou chtěl Kateřinu vzdálit asi na půl hodiny.

Jakoby náhodou ji zavedl na silnici do Boursonnes.

Ta cesta byla pro chuděrku dívku tak plná vzpomínek, že ušla půl mile, aniž pronesla jediné slovo. Naslouchala hlasu svého srdce a odpovídala mu stejně tiše, jak ten hlas mluvil k ní.

Když měl Pitou za to, že by pohřební přípravy už mohly být skončeny, vyzval dívku:

"Slečno Kateřino, neměli bychom se snad už vrátit do statku?"

Kateřina se vytrhla z myšlenek jako ze sna.

"Ano, ano," řekla, "jste velmi hodný, Pitou."

A obrátili se na zpáteční cestu do Pisseleu.

Když se octli na prahu, paní Clementová kývla na Pitoua, že pohřební přípravy jsou skončeny.

Kateřina odešla do svého pokoje, aby uložila malého Izidora. Potom chtěla opět zaujmout své místo u matčina lože. Na prahu pokoje se však setkala s Pitouem.

"Už to není třeba, slečno Kateřino," řekl ji, "všechno je skončeno."

"Jak to - všechno je skončeno?"

"Ano... V naši nepřítomnosti... truhlář... "

"Ach proto jste tolik naléhal, abych odešla... chápu, drahý Pitou."

Kateřina odměnila Pitoua vděčným pohledem.

"Ještě jednou se pomodlím," dodala dívka, "a vrátím se."

Kateřina vešla do matčina pokoje; Pitou se zastavil na prahu.

Rakev spočívala na dvou židlích uprostřed pokoje.

Kateřina se celá rozechvěla, oči se jí znovu zalily slzami. Poklekla před rakví a opřela si o dubové dřevo čelo, bledé únavou a bolestí.

Na žalostné cestě, po niž doprovázejí zesnulého od smrtelného lože ke hrobu, jeho věčnému příbytku, setkávají se pozůstalí každým okamžikem s něčím, co vyčerpá až do poslední slzy jejich rozbolavělé srdce.

Kateřina se modlila dlouho; nemohla se od rakve odtrhnout. Chuděra dívka věděla dobře, že po Izidorově smrti jí zůstali na světě jen dva přátelé: její matka a Pitou.

Matka jí právě požehnala a rozloučila se s ní; dnes leží v rakvi, zítra bude v hrobě.

Zbývá už jenom Pitou.

Neopouštíme bez bolesti posledního přítele, tím spíš, je-li tím posledním přítelem matka!

Pitou cítil, že musí Kateřině přispět na pomoc. Viděl, že nepomáhají slova, snažil se dívku pozvednout pod paží.

"Ještě chviličku, Pitou, ještě chviličku mě nechte modlit!"

"Rozestůněte se, slečno Kateřino," varoval Pitou.

"Co na tom," řekla Kateřina.

"Tak tedy půjdu hledat chůvu pro malého Izidorka."

"Máš pravdu, Pitou, máš pravdu," vzdychla dívka. "Bože můj, jak jsi hodný, Pitou, jak tě mám ráda!"

Pitou šel pozpátku až ke dveřím, div nezakopl o práh. Kateřina mu řekla, že ho má ráda! Pitou ovšem věděl, jak ho má Kateřina ráda. Stačilo mu však, že ho má vůbec nějak ráda.

Když se Kateřina domodlila, vstala, jak Pitouovi slíbila, pomalu k němu přistoupila a opřela se o jeho rameno. Pitou jí položil ruku kolem pasu, aby ji šetrně odvedl.

Kateřina se nechala poslušně vést. Ale než překročila práh, podívala se zpátky přes Pitouovo rameno, naposled se podívala na rakev smutně osvětlenou dvěma svícemi a zvolala:

"Sbohem, maminko, navždycky sbohem!"

Na prahu Kateřinina pokoje Pitou dívku jemně zadržel. Kateřina ho už natolik znala, že si hned uvědomila, že jí chce něco říci.

"Co máš na srdci, Pitou?" otázala se.

"Slečno Kateřino," zajíkal se Pitou, "nemyslíte, že by byl čas, abyste odešla ze statku?"

"Neodejdu ze statku dřív, dokud odtud neodnesou matku," odpověděla dívka.

Kateřina to řekla tak pevně, že Pitou rázem věděl, že ji od toho nic neodvrátí.

"A až odejdete ze statku," řekl proto, "víte jistě, že na míli odtud jsou dvě místa, kde budete vždycky vítána: chýše otce Chlodvíka a Pitouův domek."

Pitou říkal své světnici s přístěnkem domek.

"Děkuji ti, Pitou," kývla hlavou Kateřina. Pak se zavřela ve svém pokoji.

Nazítří ráno kolem desáté hodiny se začali na statek scházet přátelé a známí. Všichni sedláci z okolí, z Boursonnes, z Noue, z Ivors, ,z Coyolles, z Largny, z Haramontu a z Viviéres.

Starosta z Villers-Cotterets pan de Longpré byl mezi prvními.

V půl jedenácté přišla haramontská Národní garda s bubnováním a s rozvinutým praporem. Nechyběl ani jeden muž.

Kateřina ve smutku a s dítětem v náručí - bylo také v černém - přijímala na prahu příchozí a musíme říci, že všichni cítili k matce a k dítěti jen úctu.

V jedenáct hodin bylo na statku na tři sta lidí. Scházel jen kněz, ministranti a nosiči.

Čekalo se na ně čtvrt hodiny. Nikdo nešel.

Pitou vylezl na půdu, na nejvyšší vikýř. Bylo odtud vidět na dva kilometry daleko po rovině prostírající se z vesničky Pisseleu do Villers-Cotterets.

Jakkoli měl Pitou oči jako ostříž, nikoho nespatřil.

Slezl tedy dolů a sdělil panu de Longpré nejenom výsledek svého pozorování, ale i co si o tom myslí.

Výsledek pozorování byl, že nikoho neviděl. A Pitou si myslil, že nikdo nepřijde.

Pitou věděl, že zavolali abbého Fortiera a že abbé Fortier odmítl posloužit matce Billotové svátostmi umírajících. Pitou znal dobře abbého Fortiera a domyslel si, co to znamená: abbé Fortier nechce paní Billotovou ani křesťansky pohřbít a vzal si za falešnou záminku, že se nevyzpovídala a že se jí nedostalo rozhřešení.

Když to Pitou řekl panu de Longpré a ostatním přítomným, všichni byli bolestně dotčeni.

Chvíli bylo ticho; potom někdo řekl:

"Nu dobrá, nechce-li abbé Fortier sloužit mši, obejdeme se bez ní."

Byl to Désiré Maniquet. Désiré Maniquet byl známý volnomyšlenkář.

Zase bylo chvíli ticho. Bylo však zřejmé, že většina by se byla nerada obešla bez církevních obřadů. A přece už

tehdy obecně vládly názory Voltairovy a Rousseauovy.

"Přátelé," navrhl konečně starosta, "pojďme do Villers-Cotterets. Tam se všechno vysvětlí."

Pitou pokynul čtyřem gardistům. Podložili pod rakev hlavně dvou pušek a zvedli ji do výše.

Před vraty nesli rakev kolem Kateřiny. Klečela tu s malým Izidorkem. Když s rakví odešli, Kateřina políbila práh, který asi už nikdy nepřekročí, a řekla Pitouovi:

"Najdete mě v chýši otce Chlodvíka."

A chvatným krokem se vzdálila přes dvůr a přes zahradu.

64. Abbé Fortier pozná, že není vždycky snadné dodržet slib

Pohřební průvod se bral mlčky a pomalu dlouhou řadou po silnici, když náhle ti, kdo byli vzadu, uslyšeli, že v dálce někdo volá. Otočili se. K průvodu se hnal tryskem jezdec.

Polovinu obličeje měl v černém obvaze. Klobouk držel v ruce a mával na průvod, aby se zastavil.

"Vždyť je to pan Billot!" zvolal Pitou. "Teď bych nechtěl být v kůži abbého Fortiera!"

Jak vyslovil Pitou Billotovo jméno, všichni se zastavili.

Billot dojel až do čela průvodu, seskočil s koně, hodil mu uzdu kolem krku a řekl tak silným hlasem, že ho slyšel celý průvod: "Pozdrav Pánbůh a děkuji vám, sousedé!" Potom si stoupl vedle Pitoua, jenž šel hned za rakví jako nejbližší příbuzný. Jeden z kočích si vzal na starost koně a dovedl ho do statku.

Všichni se zvědavě dívali na Billota. Poněkud zhubl a byl velmi bledý. Kolem levého oka a na čele měl fialové krevní podlitiny. Zatínal zuby a mračil se, až z něho šel strach: zřejmě v něm všechno vřelo vztekem a statkář jen čekal, aby si ho mohl na někom vybít.

"Víte, co se stalo?" zeptal se ho Pitou.

"Vím všechno," odpověděl Billot.

Jakmile Gilbert Billotovi pověděl, v jakém stavu je jeho žena, dal se Billot zavézt vozem až do Nanteuil. Potom, když koně už byli úplně unavení, najal si Billot, přestože byl dosud sláb, poštovního koně, v Levignanu koně vyměnil a přibyl na statek právě, když pohřební průvod odešel.

Paní Clementová mu několika slovy pověděla všecko. Billot sedl znovu na koně, dohnal průvod a zastavil jej.

Teď tedy vedl smuteční průvod se svraštěným obočím a s hrozivě sevřenými rty. Průvod, už tak mlčenlivý a vážný, se stal ještě tišší a ponuřejší.

Na kraji Villers-Cotterets je očekával houf lidí. Ti se k průvodu připojili.

Jak kráčel pohřební průvod ulicemi, muži, ženy a děti vybíhali z domu, pozdravovali Billota - ten jim odpovídal kývnutím hlavy - a všichni se připojovali k průvodu. Když došel průvod na náměstí, bylo v něm už na pět set lidí.

Z náměstí se blížili ke kostelu. Stalo se, co Pitou předvídal: kostel byl zavřený.

Průvod došel až ke kostelním dveřím a zastavil se.

Billot byl celý zsinalý. Tvářil se stále posupněji.

Vedle kostela byla radnice. Zavolali kostelníka - byl zároveň domovníkem na radnici a podléhal tedy starostovi stejně jako abbému Fortierovi - a pan de Longpré ho vyslechl.

Abbé Fortier zakázal všem církevním sluhům zúčastnit se pohřbu paní Billotové.

Starosta se ptal, kde jsou klíče od kostela.

Klíče má varhaník.

"Jdi pro klíče," řekl Billot Pitouovi.

Pitou se vrátil za pět minut a vyřizoval:

"Abbé Fortier si vzal klíče k sobě, aby se nikdo nemohl dostat do kostela."

"Zajdeme si tedy pro klíče na faru," navrhl Désiré Maniquet, jenž byl vždy pro rozhodné prostředky.

"To by dlouho trvalo," řekl Billot, "a když smrt klepe na dveře, nemá ve zvyku dlouho čekat."

Rozhlédl se kolem sebe. Naproti kostelu se stavěl dům. Tesaři právě otesávali trám. Billot je požádal, aby mu trám půjčili.

Tesaři souhlasili.

Trám ležel na dubových fošnách. Billot objal trám uprostřed a jedním náporem jej zdvihl.

Zmýlil se jen v odhadu své síly. Pod tou velkou tíhou na okamžik zavrávoral a málem by byl upadl.

Byl to však opravdu jen okamžik. Billot nalezl rovnováhu a strašně se ušklíbl. Vykročil pomalým, ale pevným krokem.

Dalo by se říci, že se blíží jeden z těch starověkých válečných strojů, jimiž Alexandr, Hannibal a Caesar bořili hradby.

Billot se rozkročil před kostelními vraty a hrozný stroj začal pracovat. Vrata byla dubová; kování bylo železné.

Po třetí ráně se zámek, závory a stěžeje rozskočily. Dubová vrata se otevřela.

Billot pustil trám na zem. Čtyři muži se ho chopili a sotva ho donesli, tam, odkud ho Billot vzal.

"A teď, pane starosto," přikázal Billot, "nechte zanést rakev mé nebožky ženy, která nikdy nikomu neublížila, do chrámové lodi. Ty, Pitou, přiveď kostelníka, varhaníka, zpěváky a ministranty. Já si vezmu na starost kněze."

Starosta uvedl rakev do kostela. Pitou se rozběhl pro kostelníka, varhaníka, zpěváky a ministranty. Vzal si s sebou svého poručíka Desiré, Maniqueta a čtyři gardisty, kdyby snad náhodou narazil na odpor. Billot zamířil k faře.

Houf lidí chtěl jít s ním.

"Nechte mě samotného," řekl Billot. "Možná že dojde k něčemu, co bude mít vážné následky. Každý ať odpovídá sám za sebe."

A pustil se Kostelní ulicí do ulice Soissonské.

Podruhé během jednoho roku se srazil revoluční sedlák s roajalistickým knězem.

Čtenář si vzpomene, jak to dopadlo poprvé. Jistě budeme svědky podobné scény.

Každý, kdo ho viděl, jak kráčí na faru, zůstal tiše stát na prahu, díval se za ním, vrtěl hlavou, ale nikdo se ho

neodvážil zadržet nebo jít za ním.

Velká farní vrata byla zavřena stejně jako v kostele.

Billot se rozhlédl kolem, není-li tu nějaká stavba, odkud by si mohl vypůjčit nový trám. Byl tu však jen velký patník, který skotačivé děti vyviklaly z lůžka jako vykotlaný zub.

Billot přistoupil k patníku, prudce ho rozhýbal a vytrhl ho z dlažby.

Potom jej zvedl nad hlavu, ustoupil tři kroky zpátky a mrštil žulovým balvanem do dveří takovou silou, že dopadl jako dělová rána.

Z proražených dveří létaly třísky.

Co si Billot s takovou silou razil cestu, otevřelo se okno v prvním poschodí a v něm se objevil abbé Fortier. Volal své farníky na pomoc.

Ale stádo si nevšímalo hlasu pastýře. Rozhodlo se, ať si to pastýř a vlk vypořádají sami mezi sebou. Billot potřeboval chvíli, aby rozbil dvoje nebo troje dveře, jež ho dělily od abbého Fortiera, stejně jako rozbil dveře první. Trvalo mu to deset minut.

Podle výraznějších gest a zoufalejších výkřiků farářových, jenž se zmítal v okně, jako by byl stižen padoucnicí, bylo vidět, že se nebezpečí stále blíží.

A vskutku, vtom se už objevila za knězem bledá Billotova tvář a farmářova ruka se mocně položila na farářovo rameno.

Abbé Fortier se držel za okenní rám. On sám byl známý silák a ani Herkules by to byl neměl lehké, kdyby ho byl chtěl donutit, aby se pustil, čeho se držel.

Billot objal faráře kolem pasu; jako by ho chtěl políbit. Nohama se vzepřel pevně o zem a silou, která by vytrhla dub z kořene, odtrhl abbé Fortiera od okna, až se mu okenní příčka v ruce zlomila.

Billot s farářem zmizeli v hloubi pokoje a bylo slyšet už jenom řev; farářův křik ostatně slábl jako bučení býka, kterého vleče lev v pohoří Atlas do svého doupěte.

Pitou mezitím přivedl varhaníka, zpěváky, ministranty a kotelníka. Všichni se třásli strachy, rychle se oblékli do komží a rochet, zapálili svíčky a připravovali všechno pro zádušní mši. Byli už hotovi, když se objevil Billot v malé brance, vedoucí na zámecké náměstí. Vlekl za sebou kněze, jenž přes všechen odpor musil jít stejně rychlým krokem.

Billot už nebyl člověk. Byl to přírodní živel, bystřina, lavina. Žádná lidská síla se mu nemohla postavit .na odpor. Proti tomuto živlu se mohl postavit zase jen živel.

Chudák abbé se vzdal odporu asi sto kroků od kostela. Byl úplně zkrocen.

Všichni uhýbali oběma mužům z cesty. Abbé se díval vytřeštěně na kostelní vrata, rozbitá jako okenní tabulka. A když tu spatřil všecky ty, jimž zakázal vkročit do kostela, sklonil hlavu, jako by uznával, že těžká ruka dolehla nikoliv na náboženství, ale na jeho služebníky.

Vešel do sakristie a za okamžik odtamtud vyšel v bohoslužebném rouchu a s přikrytým kalichem v ruce.

Ale v okamžiku, kdy už vystoupil po stupních, položil ciborium na oltář a obrátil se k lidu, aby sestoupil ke stupňovým modlitbám, vztáhl proti němu Billot ruku:

"To stačí, špatný sluho boží! Chtěl jsem pokořit tvou pýchu, ale chci také, aby všichni věděli, že tak svatá žena, jako byla moje, se obejde bez modliteb tak fanatického a nenávistného kněze, jako jsi ty!"

A od chrámové klenby se strašně odrážela Billotova slova:

"Je-li toto svatokrádež, ať trest padne na mou hlavu!"

Billot se obrátil k velkému zástupu, jenž naplnil nejen kostel, ale i náměstí před radnicí a před zámkem, a zavelel:

"Občané, na hřbitov!"

Čtyři nosiči podložili znovu hlavně pušek pod rakev a tak, jak průvod přišel, bez kněze, bez pohřebních zpěvů, bez útěchy, jíž církev provází lidskou bolest, dal se na cestu ke hřbitovu. Billot vedl pohřební průvod, na šest set lidi provázelo mrtvou na hřbitov na konci uličky du Pleux, pětadvacet kroků od domku tety Angeliky.

Hřbitovní vrata byla zavřena, podobně jako v kostele a na faře.

Ale divná věc! Před touto slabou překážkou se Billot zastavil.

Smrt měla úctu k mrtvým.

Na Billotův pokyn se Pitou rozběhl k hrobaři. Hrobař má jistě klíče od hřbitova.

Za chvíli přinesl Pitou nejen klíč, ale i dvě lopaty.

Abbé Fortier vykázal mrtvou nejen z kostela, ale i z posvěcené země. Přikázal hrobaři, aby nevykopal hrob.

Tento poslední projev farářovy nenávisti k sedlákovi všechny přítomné zamrazil. Kdyby byl v Billotovi jen nepatrný zlomek oné žlučovité zloby a nenávisti, jaká bývá často v srdcích zbožných duší a jež tak udivovala Boileaua, stačilo by říci jediné slovo, a abbé Fortier by byl snadno přišel k mučednictví, jehož se dovolával tak mocným hlasem toho dne, kdy odepřel sloužit mši na oltáři vlasti.

Ale Billotův hněv byl lví hněv lidu. Dovedl roztrhat, rozsápat a rozbít všechno, co se mu stavělo v cestu, ale nemstil se poraženým.

Kývnutím hlavy poděkoval Pitouovi, vzal z jeho rukou klíč, otevřel hřbitovní bránu, nosiči s rakví prošli, za nimi celý pohřební průvod.

Bylo tam celé Villers-Cotterets; jenom roajalisté a pánbíčkáři zůstali doma. Samo sebou se rozumí, že k nim patřila i teta Angelika.

Ale všichni lidé dobré vůle, zdravého rozumu a rodinného citu se bouřili proti nenávisti, jež vystřídala milosrdenství, proti pomstychtivosti, jež zaměnila mírnost a ušlechtilost. Tři čtvrtiny města byly na hřbitově, aby protestovaly nikoli proti Bohu, nikoli proti náboženství, ale proti kněžím a jejich fanatismu.

Když průvod došel na místo, kde měla být mrtvá pochována a kde už hrobař naznačil hrob, Billot natáhl ruku a Pitou

mu podal lopatu.

S obnaženou hlavou, v kruhu spoluobčanů, kteří rovněž všichni smekli, se dali Billot s Pitouem do práce; pod žhavými paprsky posledních červencových dní. Začali kopat hrob pro ubohou ženu, jež ve své zbožnosti a odevzdanosti do vůle boží by byla nikdy nepochopila, k jakému pohoršení dojde kvůli ní po její smrti.

Práce trvala hodinu, ani jeden z obou dobrovolných hrobníků si neodpočal, dokud nebyl hrob vykopán.

Mezitím zaskočili lidé pro popruhy, a když Billot s Pitouem vykopali hrob, popruhy už byly po ruce.

Billot s Pitouem spustili rakev do hrobu.

Tak prokázali ti dva muži prostě a přirozeně poslední službu nebožce, a nikomu z přítomných nenapadlo nabídnout jim pomoc. Všichni by byli považovali za svatokrádež, kdyby je byli nenechali vykonat tu poslední službu až do konce.

Když zaduněly o rakev první hroudy, Billot si přejel rukou oči a Pitou si je utřel rukávem. Polom začali spěšně zasypávat hrob.

Když bylo všechno skončeno, Billot odhodil lopatu a otočil se k Pitouovi s rozevřenou náručí.

Pitou se vrhl sedlákovi na prsa.

"Bůh je můj svědek," řekl Billot, "že v tobě objímám, co je největšího a nejcennějšího na světě: soucit, oddanost, sebezapření a bratrství, a že těmto ctnostem zasvětím celý svůj život!"

Potom vztáhl ruku ke hrobu.

"Bůh je můj svědek, že přísahám věčnou válku králi, který mě chtěl zavraždit; šlechtě; jež zneuctila mou dceru; kněžím, kteří odepřeli pohřbít mou ženu!"

Potom se obrátil k přítomným:

"Bratři," zvolal mocným hlasem, "bude svoláno nové Národní shromáždění namísto zrádců, kteří zasedají u feuillantů. Zvolte si mě za svého zástupce do tohoto shromáždění a uvidíte, zda dodržím svou přísahu!"

Všichni přítomní přijali nadšeně Billotův návrh, a tak v této chvíli nad hrobem ženiným, u strašného oltáře, důstojného strašné přísahy, byla schválena Billotova kandidatura do nového Národního shromáždění. Billot poděkoval spoluvlastencům za důvěru a oddanost, kterou mu prokázali v přátelství i v nenávisti. Potom se sedláci i měšťané vrátili domů, prostoupení duchem revoluční propagandy, jíž dodali ve své zaslepenosti nejzhoubnější zbraně králové, šlechtici a kněží - právě ti, jež měla revoluce pohltit.

1 V roce 1790 neznali ještě chinin a nepřikládali ještě pijavice za uši. To, co předepsal doktor Gilbert, odpovídá tedy úplně stavu lékařské vědy na konci osmnáctého století.

2 Historie tohoto tragického okamžiku, kdy byl král zadržen, je a vždycky zůstane známa jen nedokonale. Hlavní historikové čerpali své znalosti jen z doslechu. Páni de Bouillé, otec i syn, nebyli přítomni; pan de Choiseul a de Goguelat dojeli až za hodinu po té osudné chvíli; pan Deslon ještě později (Michelet).

3 Tento pan de Bouillé byl Julius a nikoliv Ludvík de Bouillé, s nímž jsme se již setkali v tomto příběhu a jenž se dostal ke králi v přestrojení za zámečnického tovaryše.

2Tyto dva komické příběhy vypravuje Michelet ve své poetické a pitoreskní historii těch časů. Uvádí dokonce i jména obou hrdinů, vznešenost jeho vyprávění mu to dovoluje.

5 Citujeme vlastní slova Marie Antoinetty, jak je ve své zprávě zaznamenal jeden z důstojníků tělesné stráže, kteří připravovali králův útěk a doprovázeli krále do Varennes.

6 Zanechte vší naděje!

7 Chatelet byl soudní dvůr. Tedy: Ze soudního dvora.